TONO BUNGAY

DE

H.G. WELLS

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

H. G. WELLS

TONO-BUNGAY

H. G. WELLS

TONO-BUNGAY

În românește de

Constantin Vonghizas

BUCUREȘTI — 1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Coperta de

IACOB DEZIDERIU

TONO-BUNGAY

H. G. Wells

Pan Books Ltd. London

Prefață

După ce parcurge o complexă experiență socială și individuală, George Ponderevo, eroul romanului *Tono-Bungay* al lui H. G. Wells, ajunge la un fel de elevație spirituală, la un anumit olimpianism care-l determină să noteze : *„Am ajuns să mă văd dinafară, să-mi văd întreaga țară dinafară — fără nici o iluzie"*.

Este una dintre ultimele fraze ale cărții, închizînd în ea, lapidar, nu numai concluziile unei opere literare ci aproape întreaga viziune a unui scriitor.

Wells și-a publicat romanul în 1909, așadar în perioada timpurie a îndelungatei sale evoluții scriitoricești. Și totuși ideea ce-o extrage eroul lui *Tono-Bungay* din tumultuoasele întîmplări străbătute este atît de intim legată de personalitatea scriitorului, încît o găsim explicitată în introducerea la ampla autobiografie apărută în 1934:

Această lucrare, acest juvaier în mintea mea, pentru care mă iau suficient în serios ca să fiu propriul meu examinator și biograf, este, mi se pare, cristalizarea unor idei. O varietate de sugestii și generalizări biografice și istorice — care atunci cînd zac încurcate în mintea omenească sînt cețoase și opace — au fost puse în relații mai strînse și mai exacte; ceea ce fusese amestec amorf s-a transformat într-un aranjament lucid... [1]

Prin prisma unei astfel de autobiografii, estetica unui roman ca *Tono-Bungay* se află dintr-o dată situată în focarul unor lumini noi, deosebit de edificatoare. Ni se deschide așadar perspectiva unor investigații menite a descifra căile străbătute de scriitor

[1] H. G. Wells, *Experiment in Autobiography. Discoveries and Conclusions of a Very Ordinary Brain* (since 1888) Victor Gollancz and The Cresset Press, London, 1934, vol. I p. 27.

pînă ce a izbutit să configureze mecanismele sociale și psihologice trăite de eroii cărții sale.

Sîntem în stare să ne dăm seama în ce măsură intensitatea emotivă și autenticitatea acestor mecanisme își au izvorul în experiența efectivă de viață a romancierului și reprezintă o *condensare* a ei și în ce măsură provin dintr-un fel de *sublimare* a propriilor sale aspirații nesatisfăcute, cu alte cuvinte din tendința de a dărui eroilor ceea ce viața lui însuși i-a refuzat, sau de a-și judeca eroii pornind de la același sentiment personal de frustrare.

În cazul lui Wells raportarea creației la autobiografie nu este numai posibilă și rodnică, ci și absolut necesară. Căci, așa cum mărturisește scriitorul, cărțile și articolele sale, cel puțin în măsura în care pun problema raporturilor de dragoste între bărbați și femei, au țîșnit din propriile dificultăți. *„Ele erau esențialmente o extravertire, o generalizare, o încercare de a atribui cazul meu Fiecăruia"*.[1]

După cum se știe, autorul lui *Tono-Bungay* și-a clădit uriașa reputație pe ecoul ce l-au avut în lumea întreagă fanteziile sale științifice. Socotit uneori un succesor al lui Jules Verne, el a fost adesea considerat, alături de acesta, drept părinte al unui gen literar nou, astăzi cu o mare pondere în literatura mondială și pe care englezii l-au denumit *science-fiction*, ceea ce în limba noastră se traduce prin termenul de „literatură științifico-fantastică". Critica, însă, a făcut de foarte mult timp remarca — și chiar Wells însuși a precizat — că romanele sale științifico-fantastice se deosebesc fundamental ca factură de cele ale lui Jules Verne.

Lucrările sale științifico-fantastice, în număr de 16, apărute între anii 1815 și 1941 nu sînt, asemenea romanelor făurite de imaginația predecesorului său francez, doar pronosticuri ale unor viitoare performanțe tehnice și științifice. Așa cum remarcă A. Anixt în a sa „Istorie a literaturii engleze" : *„...Wells și-a ales ca temă imperfecțiunea relațiilor sociale existente în orînduirea capitalistă. Cu ajutorul figurilor fantastice, al personajelor grotești și al hiperbolizării el a demascat aspectele hidoase ale societății burgheze"*.[2]

[1] Op. cit. vol. II, p. 467.

[2] A. Anixt, *Istoria literaturii engleze*, traducere din limba rusă, Editura Științifică, București, 1961, p. 406—407.

Acest aspect al creației wellsiene a fost pe larg studiat și nu mai este cazul să insistăm asupra lui. Problema care ni se pune însă este cu totul alta : de a pătrunde atît de adînc în laboratorul scriitorului, încît să putem scoate la iveală rațiunile intime pentru care critica sa socială a luat o cale ocolită, îmbrăcînd forma fantasticului. Răspunsul, evident, nu-l putem căpăta decît studiind și cealaltă parte a operei sale — ce i-a adus, este drept, mai puțină notorietate — și în care spiritul său critic se exercită prin mijlocirea unor modalități realiste de expresie. Există oare vreun raport de determinare reciprocă între cele două părți, atît de diferite, ale creației lui Wells sau, dimpotrivă, ele nu sînt decît țîșnirile a două euri paralele în care se împarte individualitatea sa artistică ? La această întrebare nu se poate răspunde decît făcînd apel chiar la personalitatea celui ce le-a zămislit. De aceea, cum arătam mai înainte, autobiografia scriitorului are pentru noi o maximă importanță.

*

În structura intelectuală a lui Wells spiritul științific are o greutate atît de mare, încît la un moment dat este ispitit — și asta fără nici un fel de ironie — să ceară prin testament deschiderea, după moarte, a propriei sale cutii craniene pentru a i se studia cortexul.

Nu-i deci de loc de mirare că se ia în considerare ca pe un obiect de cercetare, iar propria-i autobiografie devine un studiu complex al raporturilor deopotrivă de ordin biologic, psihologic și social ce au concurat la formarea personalității sale de om și creator. Însuși titlul îi trădează intenția : *Experiență în autobiografie. Descoperiri și concluzii ale unui creier foarte obișnuit.* Prin el scriitorul pare a ne sugera pe deoparte efortul său de experimentare a posibilității unei depline obiectivări, iar pe de alta de a spulbera, în numele unui raționalism materialist, mitul idealist al caracterului presupus mistic, imponderabil și supranatural al procesului de creație artistică. Să străbatem deci, împreună cu autorul, acele trepte ale originalelor experiențe capabile să clarifice contururile profilului artistic al celui ce a plăsmuit romanul aflat acum în fața cititorilor.

H. G. Wells a văzut lumina zilei acum un secol (21 septembrie 1866) într-o casă sărăcăcioasă, din orășelul Bromley (Kent), devenit ulterior o suburbie a Londrei. Nu-l va părăsi niciodată imaginea acelei *Atlas House* din High Street 47 — denumită

astfel după firma prăvăliei de porțelanuri, vase de bucătărie și articole de cricket ce-o deținea tatăl său (în vitrină se afla un Atlas purtînd pe umeri o lampă în locul pămîntului !) — cu scara întortocheată și întunecoasă ce ducea într-o bucătărioară de la subsol unde mama sa trebăluia din zori și pînă în noapte, roabă supusă unei familii cu trei copii și mai ales unui soț căruia nu-i putea ierta, fără să i-o mărturisească însă vreodată deschis, nepăsarea în afaceri și excesiva pasiune pentru cricket. Wells-sociologul avea să conchidă în anii maturității că starea materială precară a familiei din care provenea se datora exclusiv incapacității părinților săi de a cîștiga și strînge bani. Întregul lor mod de gîndire se formase și era adaptat unui sistem de raporturi sociale caracteristic mai ales secolului al XVIII-lea. Marile prefaceri petrecute la mijlocul secolului al XIX-lea, rapidul și ireversibilul proces de dislocare socială pe care l-a adus cu sine capitalismul în viața engleză — capătă în mintea lor proporțiile unei catastrofe. Noua ambianță, noul sistem de relații între oameni îi înspăimîntă și-i consternează totodată ; și în măsura în care inadaptabilitatea lor financiară la noile împrejurări are un efect direct asupra propriei lor soarte, privesc tot ceea ce li se întîmplă ca o nemeritată nenorocire.

Tatăl său fusese grădinar în slujba unei oarecare Miss Bullock, devenită apoi prin moștenire Lady Fetherstonhaugh, stăpîna domeniului Up Park iar mama sa intendentă în casa aceleiași doamne.

„Într-unul din romanele mele, poate romanul în care am pus cea mai multă ambiție, TONO BUNGAY, am dat o imagine a Up Park-ului prin „Bladesover", am schițat viața lui de la subsol" [1], menționează la un moment dat scriitorul.

Dar dacă tatăl, crescut mai ales în mijlocul naturii, se manifestă ca un spirit independent — ceea ce, de altfel, i-a atras pînă la urmă pierderea slujbei de grădinar — mama în schimb este prizoniera orizontului limitat, a manierelor și orgoliului mărunt ce caracterizau lumea de valeți, intendenți și majordomi a domeniilor aristocratice. Prin modul ei de conduită și de gîndire ea pare a confirma interesanta observație a lui Engels potrivit căreia în epoca respectivă aristocrația engleză începuse să includă și clasele mijlocii. Încercînd să reconstituie imaginea pe care și-o făurise mama sa asupra lumii, Wells scrie :

[1] H. G. Wells, op. cit. vol I, p. 53.

„Deasupra tuturor domnea Dumnezeu Tatăl, în a cărui bunătate naturală, mama mea avea mare încredere... În cerul imediat inferior se găsea, ca o verigă de legătură reală între mama și divinitate, Scumpa Regină, iar dedesubt nobilimea și gentry care angajau, patronau, conduceau și comandau restul omenirii". [1]

Această riguroasă ierarhie va forma pînă la sfîrșit inflexibila ei tablă de valori, în ciuda tuturor necazurilor ce le-a avut de îndurat în prima parte a vieții: concedierea soțului din slujba de grădinar, proasta afacere făcută cu cumpărarea prăvăliei din Bromley, vinderea ei pe un preț de nimic pentru acoperirea datoriilor, intrarea din nou în serviciu ca intendentă la Up Park ca să-și întrețină întreaga familie și în sfîrșit chiar îndepărtarea ei din acest serviciu.

„Biata femeie — va exclama scriitorul cu emoție — *...n-a învățat nimic și n-a uitat nimic, în toți acești ani întunecați petrecuți mai ales în bucătăria de la subsol!"* [2]

Wells mărturisește că modul său de a judeca lumea a luat forma unui sistem de reacții la ideile și sentimentele mamei sale.

La vîrsta de opt ani își rupe piciorul, fapt pe care-l socotește hotărîtor pentru viitorul său destin. Silit să stea un timp întins pe o canapea din salon, se bucură într-atît de grija tuturor încît i se aduc cărți, deși părinții considerau cititul o îndeletnicire nesănătoasă pentru un copil. Printre lecturile sale se găsesc prea puține povești, în schimb parcurge cu sete o istorie naturală, geografii, descrieri de călătorii și mai ales colecțiile legate ale revistelor umoristice *Punch* și *Fun*, pline de caricaturi politice ce vor juca un rol deosebit în stimularea fanteziei viitorului romancier. Puțin timp după vindecare este înscris în „Academia comercială" a domnului Morley — fost pe vremuri portarul unei școli — care deschisese de cîțiva ani una dintre acele instituții particulare de învățămînt atît de frecvente pe atunci în Anglia, destinate copiilor din clasele mijlocii, și unde nuiaua — evocată de nenumărate ori în romanele lui Dickens — era principalul mijloc de educație. Copilul trebuia să știe puțină contabilitate, căci visul mamei era să-și vadă fiii funcționari comerciali și poate, cine știe, în cele din urmă negustori de manufactură. Într-adevăr, după terminarea școlii este trimis ca practicant în magazinul de manufactură al domnilor Rodgers și Denyer. Dar înclinația spre

[1] Op. cit. vol I, p. 47.
[2] Op. cit. vol. I. p. 64.

visare, sentimentul de nemulțumire că nu poate urma o școală secundară asemenea băieților de oameni bogați și mai ales neputința de a se supune rigorilor cerute de o activitate bazată pe rutină, îl împiedică să se adapteze noii îndeletniciri, deși nu ar fi vrut să-și supere mama. Pus să țină casa magazinului, dă uneori clienților un rest mare decît se cuvenea și în cele din urmă, găsindu-i-se lipsuri, este chiar bănuit de delapidare iar contractul de practică reziliat. Petrece o vreme la Up Park alături de mama sa, cufundat aproape tot timpul în lectura cărților și albumelor găsite în bibliotecă. În cele din urmă mama hotărăște să-l facă farmacist și-l trimite ucenic la un anume Mr. Cowap din Midhurst :

„Am petrecut aproape o lună printre sertarele etichetate cu litere de aur și sticlele domnului Cowap, la Midhurst, răsucind cîteva zeci de pilule antibiliare și de revent, spărgînd vreo duzină de sifoane în timp ce-l băteam prietenește cu mătura pe comisionar, învățînd să vînd medicamente autorizate, ștergînd de praf sticlele colorate de apă, bustul lui Hahneman (ce indica faptul că se găsesc medicamente homeopatice) și calul alb (preparate veterinare) și nu cred că trebuie să-i dedic aci lui și veselei, amuzantei sale soții mult spațiu, deoarece am zugrăvit pe larg această prăvălie și experiențele mele în ea descriindu-i pe mătușa și unchiul Ponderevo în Tono-Bungay. Cowap, ca și unchiul Ponderevo, a produs un stimulent Cough Linctus deși niciodată nu s-a ridicat pînă la isprăvile expansiunii comerciale ale eroului meu". [1]

Pentru a-și da examenul de atestare în profesia de farmacist este nevoit să ia lecții de limba latină, pentru care începe să nutrească o adevărată pasiune, acordă studiului ei o însemnătate mult mai mare decît era necesar ; Cowap își dă seama că nu se gîndește serios la cariera de farmacist și-l concediază. Din nou este trimis ca practicant într-un mare magazin de manufactură, dar nici aici nu se simte în largul lui și denunță contractul de practică pentru a se angaja ca învățător suplinitor în școala fostului său profesor de latină, urmînd paralel cursul superior al aceleiași școli. După trecerea examenului de absolvire obține o bursă de la Școala Normală de Științe ce pregătea profesori secundari de fizică, chimie și biologie.

Perioada studiilor superioare constituie momentul crucial al vieții lui Wells ; experiența acumulată în anii studenției se va

[1] Op. cit. vol. I, p. 138.

depozita într-un rezervor uriaş al conştiinţei, de unde-i va alimenta aproape întreaga creaţie viitoare.

Ceea ce caracteriza însă această experienţă nu era atît înregistrarea mecanică a unui mare număr de cazuri şi situaţii omeneşti, cît mai ales dobîndirea unei viziuni asupra vieţii şi societăţii, care nu va fi abandonată niciodată.

Se cere subliniat faptul — decisiv pentru factura literaturii ce-o va plăsmui — că principalele ciocniri cu lumea din jur încep să fie de ordin intelectual. Dacă în primul an asistă cu veneraţie la cursurile de biologie ale profesorului Huxley, emulul lui Darwin, în anii următori profesorii îl dezamăgesc. Îndeosebi felul mărginit, empiric, lipsit de perspectivă teoretică, precum şi spiritul mecanicist newtonian în care preda fizica profesorul Guthrie îl exasperează şi nu rareori tulbură buna desfăşurare a prelegerilor prin observaţii sarcastice sau izbucniri violente. Convingerile sale profund anti-religioase sînt un alt motiv de fricţiuni cu colegi şi profesori. Treptat, interesul pentru ştiinţă începe să scadă pînă într-atît încît îşi neglijează studiile, nu izbuteşte să treacă examenul de geologie, pierde bursa şi este nevoit să părăsească şcoala. În schimb, pornind de la *Republica* lui Platon şi *Utopia* lui Thomas Morus descoperă iraţionalitatea raporturilor sociale din jurul său, fapt care îl apropie de cercurile socialiştilor şi naşte în el pasiunea de a aprofunda concepţiile acestora. Ar dori să se avînte în publicistică şi literatură, dar nu se simte încă suficient de pregătit. Pentru a-şi cîştiga existenţa se angajează ca profesor de ştiinţe într-o şcoală particulară, iar apoi devine preparator al unui colegiu universitar prin corespondenţă. Între timp îşi trece examenele restante şi obţine diploma de licenţiat în ştiinţe. O lungă, chinuitoare pasiune amoroasă eşuează într-o căsătorie plină de deziluzii cu verişoara sa Isabel. Căsnicia nu rezistă decalajului intelectual şi deosebirilor de preocupări ce-i despart pe cei doi soţi. Curînd, prietenia cu Amy Catherine Robbins, studentă a colegiului unde funcţiona ca preparator, dă naştere unei noi pasiuni şi Wells divorţează pentru a se recăsători.

Succesul obţinut prin publicarea unor articole îl încurajează să se lanseze în publicistică. De acum încolo cariera literară i se va deschide larg în faţă.

Dacă încercăm să descifrăm mecanismul prin care atari experienţe au fertilizat creaţia wellsiană nu putem să nu descoperim că scriitorul, pe măsura maturizării, dobîndeşte conştiinţa de a fi o persoană alienată. Desigur, sentimentul că nu-şi aparţine

sieşi ci altuia, în speţă organismului social, a îndeplinit, de-a lungul istoriei, rolul de stimulent în procesul de creaţie nu al unui singur artist. Însă fiecare creator încearcă acest sentiment în alt chip, potrivit particularităţilor propriei sale existenţe. Oricît de puternică ar fi fost opoziţia faţă de tabla de valori a mamei sale, personalitatea lui Wells nu poate scăpa de o condiţionare primordială : faptul de a nu fi pregătit moralmente să ducă o luptă pentru existenţă în condiţiile capitalismului. Eliberarea de criteriile morale ale părinţilor, eforturile tenace de a-şi face un rost într-o lume clădită pe cu totul alte criterii îl determină să le judece critic şi pe unele şi pe celelalte. Viitorul scriitor păşeşte în viaţă stăpînit de un sentiment de frustrare, sentiment ce se atenuează, în măsura în care obţine succese. Drumul spre o carieră sigură o dată deschis, contradicţiile fundamentale ale societăţii burgheze nu i se mai înfăţişează sub aspectul dur al unor experienţe personale. Lumea acceptîndu-l, începe şi el s-o accepte. Dar educaţia sa precumpănitor ştiinţifică îl împiedică totuşi să ignore realitatea unor contradicţii. De aceea ele se reflectă în mintea lui sub formă ideală, mai mult teoretică.

Dar dacă sentimentul alienării a îmbrăcat în conştiinţa lui o haină ideală, sublimată, nu înseamnă că l-a părăsit vreodată. Chiar în culmea gloriei se vede nevoit să mărturisească starea de nemulţumire ce-l stăpîneşte :

„...Nu pentru că aş fi sărac şi împiedicat SĂ CUMPĂR lucrurile pe care le doresc, ci pentru că sînt complet împiedicat SĂ CAPĂT lucrurile pe care le doresc. Nu pot controla nici eu însumi propria mea ambianţă şi nici să găsesc ajutoare şi aliaţi care să mă ocrotească — dinăuntru şi dinafară — de presiunile esenţiale“. [1]

Începuturile scriitoriceşti ale lui Wells coincid în cea mai mare parte cu perioada studiilor, a profesoratului şi a primilor ani de publicistică, aşadar cu momentele vieţii în care reacţiile sale în faţa lumii înconjurătoare sînt mai ales de ordin intelectual, iar contradicţiile fundamentale ale societăţii burgheze ajung pînă la el numai sub forma lor generală, abstractă. Este perioada ce dă naştere acelei părţi din operă sortită să exprime tocmai cel de-al doilea *„sistem de înclinaţii, născut din lectură şi meditaţii“* [2]

[1] Op. cit. vol. I, p. 20.
[2] Op. cit. vol. I, p. 364.

al scriitorului. Nu din întîmplare forma adoptată va fi cea a fantasticului. După cum se știe, fantasticul, ca și grotescul, constituie modalitățile cele mai convenabile de traducere a abstracțiilor în limbajul concret al imaginii literare. De altfel următoarea mărturisire este, sub acest raport, deosebit de semnificativă:

„Dacă un tînăr de douăzeci și unu de ani mi-ar aduce o poveste aidoma CRONICII ARGONAUȚILOR (Primul titlu al „Mașinii timpului" — N. R.) *pentru a-i da un sfat astăzi, nu cred că l-aș încuraja să continue cu scrisul. Dar era un semn de inteligență dezvoltată faptul că realizam excepționala mea ignoranță în ce privește condițiile lumii contemporane, explorînd posibilitățile fanteziei. Acesta este tocmai jocul potrivit pentru un tînăr și mai ales pentru tinerii fără o poziție socială naturală proprie".* [1]

Transferarea criticii pe planul fantasticului se afla în deplină consonanță cu concepțiile sale sociale. Am văzut că apropierea de socialism s-a produs prin intermediul *Republicii* lui Platon. Deși îi recunoștea lui Marx meritul de a fi fost primul care *„a conceput procesul social contemporan nu ca un sistem permanent de nedreptate și suferință, ci ca o ordine supusă schimbării și pe cale de a se auto-distruge"* [2], refuza să creadă în lupta de clasă propovăduită de marxism. Îndeosebi îl irita faptul că părinții socialismului științific respingeau cu hotărîre orice planuri și proiecte cu privire la organizarea viitoarei societăți, tratîndu-le drept utopii și socotind pe bună dreptate că socialismul și comunismul trebuie să fie consecința dezvoltării istorice reale și nu a unor reprezentări fantastice. Wells înțelegea destul de bine necesitatea înlocuirii capitalismului printr-o altă orînduire. Dar nu credea că o asemenea orînduire poate fi opera maselor, ci mai curînd a unei elite de intelectuali. Platon va exercita pînă tîrziu una dintre cele mai profunde influențe asupra gîndirii sale social-politice și a limitelor ce-o caracterizau. În lucrarea *Work, Wealth and Happiness of Mankind (Munca, Bogăția și Fericirea Omenirii)*, publicată în 1931, el anticipează ideea tehnocrației și, ceea ce este și mai interesant, aduce în discuție un punct de vedere ce se aseamănă foarte mult — avînd aceeași obîrșie teoretică — cu teza „noocrației necesare" profesată la noi de Camil Petrescu.

[1] Op. cit. vol I, p. 310.
[2] Op. cit. vol I, p. 247.

Semnificativ este faptul că Wells nu tăgăduiește caracterul mic-burghez al idealului său social. „...*Lenin* — scrie Wells — *după singura lui convorbire cu mine a spus că sînt un incurabil mic-burghez. Într-atît de puternic era simțul de observație al lui Lenin*".[1]

Wells începe să resimtă acuitatea contradicțiilor sociale sub forma ei reală, practică, abia o dată cu primele experiențe erotice. De aceea în romanele sale realiste atenția îi este concentrată îndeosebi asupra dragostei și căsătoriei. În lumina trăirilor sale personale faptul acesta apare cît se poate de explicabil. Solitudinea cabinetului de studiu sau tăcerea gravă și solemnă a sălii de bibliotecă stimulează vagabondajul imaginației prin filtrul căreia înclinațiile erotice se purifică, se sublimează, se idealizează, pe scurt se eliberează de toate contingențele lor umane, biologice și sociale. Tabloul frumos colorat al fabulației adolescentine simplifică în așa măsură raporturile între sexe încît ele se transformă într-un fel de funcție algebrică. După cum în fanteziile sale științifice Wells prezintă contradicțiile sociale reale într-o formă abstractă, și ideea ce și-o face despre legăturile de dragoste poartă mai mult amprenta speculației intelectuale decît a experienței de viață. Visează o dragoste liberă de orice fel de îngrădiri, între parteneri perfect egali. Dar o dată fixat asupra unui obiect și trăite primele experiențe ale contactului psihologic cu ființa iubită, o lume străină, necunoscută i se deschide în față. Dragostea și căsătoria îl angrenează, aproape fără voia lui, într-un sistem de raporturi sociale reale, cu mult mai complexe decît și le imaginase. Romanele realiste ale lui Wells sînt condensarea aburilor fierbinți ai romantismului prin tubul rece al ciocnirilor cotidiene. În creațiile-i fantastice lumea este văzută într-un chip nu total deosebit de felul cum planurile și hărțile îi evocă unui șef de stat major imaginea cîmpului de luptă. Dragostea este însă coloana înaintată prin care marele teatru de operațiuni al vieții pătrunde pînă în imediata apropiere a ungherului unde Wells se străduiește să elaboreze planuri de viitor pentru întreaga omenire.

Scriitorul resimte în chip dureros, ca o terfelire a propriei ființe, această brutală invazie dinafară în intimitatea aspirațiilor sale cele mai pure. Căsătoria, în forma ei burgheză, de contract

[1] Op. cit. p. 95.

bazat pe raţiuni esenţialmente economice, devine ţinta atacurilor sale sarcastice. Şi, în măsura în care căsătoria nu se poate menţine decît pe fundamentul unei tenace lupte de parvenire socială, critica wellsiană tinde să îmbrăţişeze zone din ce în ce mai largi ale raporturilor capitaliste.

Tot acest proces arată destul de limpede de ce motivul precumpănitor al romanului realist wellsian este ratarea prin căsătorie a celor mai nobile năzuinţi intelectuale, ratare ce se înfăţişează uneori şi sub aspectul succesului social. Extravertire, după cum am văzut, a propriei sale experienţe, eroii lui Wells trăiesc, în ipostaze omeneşti şi împrejurări sociale variate, traiectoria căderii din sferele ideale pure pe pămîntul mocirlos al realităţii sociale.

La început, desigur, scriitorul dă glas tentaţiei de a se distanţa prin mijlocirea unei ironii duioase, înţelegătoare, de efuziunile sentimentale ale propriei adolescenţe.

The Wheels of Chance (Roţile sorţii, 1896) îndeplineşte sub acest raport, rolul de inel de legătură între latura fantastică şi cea realistă a creaţiei lui Wells, eroul mişcîndu-se în permanenţă pe un plan nedefinit, aflat la confluenţa visului cu realitatea. Mister Hoopdriver, un tînăr băiat de prăvălie porneşte într-o zi de sărbătoare la plimbare cu bicicleta, nutrind dorinţa tainică a unei aventuri romantice. Aceasta se iveşte de îndată în postura unei domnişoare în cenuşiu, răpită la înghesuială de un domn de vîrstă mijlocie. Urmărindu-i, Hoopdriver este luat din greşeală drept detectiv particular şi astfel izbuteşte s-o elibereze pe fată. Realitatea înăbuşitoare a prăvăliei unde lucrează, faptul că are liber doar zece zile într-un an apar ca un *arrière-plan,* putînd fi întrevăzute printre gesturile stîngace, candorile şi visurile tînărului vînzător, sau în poza adoptată pentru a intra în graţiile gingaşei făpturi întîlnite. În *Love and Mr. Lewisham (Dragostea şi domnul Lewisham,* 1900) Hoopdriver ni se înfăţişează în ipostaza unui tînăr profesor suplinitor cu un salariu de aproximativ 48 de lire pe an, jerpelit şi excesiv de conştiincios — aşa cum trebuie să fi fost Wells însuşi în tinereţe — învăţînd cu sete geometrie, astronomie, fiziologie, fiziografie, franceză, citindu-i pe nerăsuflate pe Shakespeare, Emerson, Confucius. Prins în mrejile unei pasiuni, riscă un scandal şi porneşte la plimbare cu verişoara unuia dintre elevi. Idila desfăşoară toată gama de timidităţi, complexe, reţineri şi îndrăzneli prost plasate ale unei iubiri adolescentine. Lewisham însă nu se opreşte aici, Lewisham spre

deosebire de Hoopdriver transformă visul în realitate subscriind de fapt la un act de sinucidere morală.

Abandonarea destinului propriu în mîinile altuia sau alteia nu înseamnă, în condițiile burgheze, dăruirea de sine a dragostei pure, ci trădarea ultimelor resturi de omenesc ce mai pot zace uitate în străfundurile unei conștiințe. Kipps, eroul altui roman wellsian din aceeași serie (*Kipps*, 1905) se lasă condus de către prima soție pe căile pline de primejdii ale goanei după aur, ceea ce are drept efect tendința — ridicolă în manifestările ei — de a accepta moduri de comportare străine de propria sa natură.

Sentimentul ratării, trăit cu intensități diferite de către eroii lui Wells, atinge extrema limită — îmbrăcînd forma disperării în *The History of Mr. Polly (Povestea domnului Polly*, 1910). Personajul principal al acestui roman simte chiar tentația sinuciderii fizice, fiind destrămat interior din pricina decalajului prea mare între visurile sale și realitate.

Conflictul interior între idealitate și realitate este atît de puternic la Wells, încît scriitorul nu rezistă ispitei de a-și conduce eroii pe calea unor destine mai puțin conforme cu logica stringentă a vieții și a le modela traiectoria în funcție de propriile sale reprezentări subiective. Neputînd însă integra în chip coherent realul și fantasticul într-una și aceeași plăsmuire artistică, utilizează evaziunea ca singura alternativă posibilă la ambianța sufocantă de meschinărie ce-o au de suportat eroii săi. O parte a scrierilor sale a și primit denumirea de „*escape novels*", adică, romane de evaziune. Cel mai interesant dintre ele este *Marriage (Căsătorie)* în care sîntem puși să urmărim evoluția raporturilor dintre tînărul om de știință Richard Trafford și soția sa Marjorie. Cuplul este fericit pînă cînd Marjorie își determină soțul să părăsească cercetările științifice și să se lanseze în afaceri. Trafford se îmbogățește, dar viața îi apare acum fără scop, ceea ce are efecte păgubitoare asupra armoniei conjugale. Tînărul savant își duce soția în Labrador unde, locuind într-un cort, trăiesc o viață simplă, cu bucurii sufletești nealterate de prejudecățile civilizației burgheze și astfel Marjorie dobîndește o nouă concepție asupra vieții.

Evident, soluția preconizată de Wells nu conține nimic verosimil ; ea trebuie raportată la acea concepție a scriitorului potrivit căreia mentalitatea oamenilor poate fi schimbată treptat, prin-

tr-un proces lung şi răbdător de educaţie, şi nu prin transformarea radicală a condiţiilor lor materiale de existenţă.

Dar „evazionismul" wellsian nu trebuie considerat în întregime o latură negativă a scriitorului, cu atît mai mult cu cît nu pretutindeni duce la insuficienţe artistice. Evaziunea este o formă de protest, un mod de a se sustrage alienării capitaliste. Ea are drept corolar nostalgia adolescenţei, ca pavăză interioară împotriva totalei pervertiri ce-o aduce cu sine dragostea întinată de calcule meschine.

Una dintre cele mai fermecătoare cărţi ale seriei „evazioniste" — ratată în final tocmai pentru că autorul face o concesie conformismului mic-burghez — este *Bealby* (1915) care poartă amprenta spiritului romantic de aventură, asemănător celui dezvăluit de Tom Sawyer, ca şi a atîtor altor eroi similari din literatura mondială, demonstrînd cu prisosinţă că tocmai „evazionismul" formează inelul de legătură între latura fantastică şi cea realistă a creaţiei wellsiene.

*

Am văzut că Wells socoteşte *Tono-Bungay* romanul în care şi-a pus toată ambiţia. Cum poate fi interpretată o asemenea mărturisire ? Wells declară că a conceput romanul ca o panoramă socială, în spiritul *Comediei umane* a lui Balzac, sau ca o *„secţiune transversală în organismul social britanic"*, cum este tradusă aceeaşi formulă în limbajul propriului său erou, George Ponderevo. Însă privit din perspectiva creaţiei sale realiste, în ansamblul ei, şi mai ales a scrierilor trecute pînă acum în revistă, ambiţia capătă şi un alt sens. Aşa cum într-o simfonie diferitele teme ce-o străbat se împletesc şi se concentrează în jurul unui nod dramatic central de maximă culminaţie emotivă, *Tono-Bungay* al lui Wells reia şi dezvoltă, unindu-le într-o compoziţie artistică, superioară calitativ, toate sau aproape toate motivele întîlnite în scrierile respective. Începînd cu nostalgia copilăriei, trecînd prin sentimentul de revoltă şi frustraţie al tînărului mic-burghez împiedicat să se afirme ca personalitate în viaţa socială, parcurgînd drama rătăcirii intelectuale ca urmare a succesului în afaceri şi ca o contratemă, apoi revenirea eroului la preocupări constructive după falimentul financiar, dezvoltînd, ca un corolar al ratării intelectuale, răcirea temperaturii erotice şi conflictului ma-

trimonial, consecinţe ale eşuării într-o căsnicie meschină, preconizînd o dragoste ideală, între parteneri dezinteresaţi, perfect egali, invitînd la evaziune şi conchizînd că numai cercetarea ştiinţifică şi tehnică este de natură să asigure progresul omenirii, romanul ni se înfăţişează ca o adevărată dioramă a lumii interioare wellsiene. Iar dacă-l judecăm în lumina evoluţiei scriitorului, apare ca un moment-cheie al tentativei de obiectivare, de a se privi *„dinafară... fără nici o iluzie"*. Spre o asemenea obiectivare Wells este împins de propriile sale dificultăţi personale. Neputînd domina împrejurările în care e angrenată propria-i existenţă, el nu are nimic altceva de făcut decît să se înarmeze cu luciditatea omului de ştiinţă şi să încerce, bazat pe un sistem raţional de coordonare, a obţine o clasificare. La capătul acestui proces se află autobiografia citată, dar în drumul către ea se înscriu pe orbitele unor cercuri concentrice diferitele încercări — de mai mică sau mai mare amploare — de a se lămuri pe sine prin mijlocirea operelor sale literare. *Tono-Bungay* are meritul de a constitui momentul-cheie al procesului tocmai prin faptul că, lărgindu-şi considerabil aria de investigaţie socială, scriitorul nu se mai mulţumeşte să se privească doar pe sine *„dinafară"* ci purcede cu toată îndrăzneala la zugrăvirea unui tablou în care *„toată ţara"* este privită *„dinafară"*. Norman Nicholson arată că spre deosebire de celelalte scrieri similare, *Tono-Bungay* se desfăşoară *„pe o scară mai întinsă, mişcîndu-se deasupa unui cîmp social mai larg şi înfăţişînd o secţiune transversală prin societatea eduardiană, de la mica prăvălie cu amănuntul şi salonul servitorilor din casa mare pînă la strălucirea vîrfurilor financiare şi a elitei"* [1]. Criticul englez, însă, consideră că această primă însuşire a lui *Tono-Bungay* ca şi a celorlalte opere wellsiene scrise la persoana I este umbrită de nenumăratele digresiuni ce abat atenţia cititorului de la firul acţiunii principale. Într-adevăr, după propria mărturisire a scriitorului, cartea are un caracter „extensiv" şi nu unul „intensiv", cum, dimpotrivă, i-ar fi plăcut mai mult prietenului său Henry James. Tocmai o asemenea „extensivitate" determină cîteva particularităţi ce confirmă, după părerea noastră, ambiţia lui Wells şi dintr-un al treilea punct de vedere. Pornit să scrie, potrivit afirmaţiei sale,

[1] Norman Nicholson, *H. G. Wells*. The Novelists Series, nr. 4, Arthur Barker Ltd. London, 1957, p. 54.

un roman „*pe linia Dickens-Thackeray*", el pare a-şi depăşi intenţia, datorită, credem, irezistibilului său impuls spre inovaţie şi experimentare, ceea ce, sub un anumit raport, ni-l impune ca un precursor al romanului modern. Căci *Tono-Bungay* nu se caracterizează numai — cum observa Nicholson — prin incompatibilitatea dintre lungile digresiuni ale autorului (digresiuni ce trădează intenţia de a se lămuri pe sine, amintită mai înainte) şi cerinţele consacrate ale unei acţiuni viguros conduse, specifice prozei realiste tradiţionale. Wells însuşi recunoaşte implicit că a adoptat formula acţiunii discontinue şi contrapunctice — astăzi devenită aproape de uz curent —afirmînd că în viziunea sa caracterul este înfăţişat numai ca o parte a *scenei*. Întregul roman se defineşte printr-o compoziţie extrem de eteroclită, în care întîlnim integrate o mare varietate de modulaţii artistice: povestirea realistă (Dickens-Thackeray), eseul psihologic şi sociologic (amintind de Aldous Huxley), comentariul sarcastic (izbitor de asemănător cu cel al lui Shaw), exotism (pe linia Stevenson, Conrad, Kipling), experienţa energiei umane în dominarea naturii (ce-l prevesteşte într-un anume sens pe Hemingway), idila romantică, introspecţia psihologică şi chiar (dacă ne referim la crima lui George Ponderevo) actul gratuit gidian şi absurdul kafkiano-brechtian. Evident, pluralitatea temelor şi a modulaţiilor artistice nu poate constitui un gir suficient al valorii artistice. Romanul, chiar în forma lui cea mai liberă de orice fel de convenţii, reprezintă cu totul altceva, ca structură, decît o suită muzicală. Fiecare motiv, fiecare culoare specifică în care acest motiv este zugrăvit, se cer integrate într-o anumită unitate de concepţie, de ritm şi tonalitate; ea lipsind, motivele şi culorile înseşi, luate izolat, sînt private de deplina semnificaţie ce a intenţionat autorul să investească în ele.

O problemă fundamentală ridicată de *Tono-Bungay* nu este numai aceea de a şti în ce măsură eseismul concordă cu caracterul esenţialmente realist al naraţiunii, ci de a vedea în ce măsură diferitele motive alcătuitoare se articulează între ele în chip organic, formînd un tot unitar.

Sub acest raport, nici un lector al cărţii nu poate evita impresia că diferitele ei momente şi tonalităţi se succed potrivit logicii interioare a unui personaj viu şi complex, George Ponderevo, chiar dacă în structura lui intimă stăruie o anumită

ambiguitate, fiind greu de făcut o demarcaţie precisă între părerile sale şi cele ale autorului. Confruntată cu autobiografia lui Wells, evoluţia eroului conţine desigur multe din experienţele plăsmuitorului său, însă astfel de experienţe sînt inserate în povestire numai sub aspectul ecourilor sufleteşti ce le-au generat, nu şi al *faptelor brute* de viaţă prin care s-au soldat. Ca în orice act literar, faptele sînt produse ale ficţiunii.

În ansamblul lui, romanul *Tono-Bungay* se susţine pe antiteza a două destine ce se împletesc la un moment dat, pentru ca apoi să se despartă. În opoziţie cu existenţa goală, animată de scopuri vane a unchiului său, George are menirea de a sugera convingerea intimă a scriitorului că intelectualitatea şi mai ales oamenii de ştiinţă reprezintă adevărata elită socială, singura pătură de care depinde viitorul omenirii. Aşa cum este conceput, el încurajează presupunerea că Wells a năzuit să atragă asupra lui simpatia cititorului. Şi totuşi, autorul lui *Tono-Bungay* a ajuns la un grad atît de mare de obiectivare, încît eroul său, acţionînd sub imperiul propriei sale logici, nu mai ţine seama de misiunea ce i-a fost încredinţată iniţial, stîrneşte dimpotrivă antipatia, în ciuda încercărilor de a se justifica pe sine. Străbătînd, în decursul evoluţiei, cîteva straturi sociale, psihologia i se modifică în funcţie de împrejurările parcurse, deşi, dincolo de asemenea mutaţii, personalitatea sa rămîne dominată de o anumită constantă. George Ponderevo pare a ilustra o intuiţie a lui Wells, remarcabilă pentru epoca respectivă : fiind scindat în două euri opuse, individual şi social, eroul lui *Tono-Bungay* pune în lumină, cu destulă forţă, procesul de alienare a personalităţii umane în condiţiile capitalismului, anticipînd astfel tehnica distanţării, folosită mai tîrziu în chip deliberat de către Bertholt Brecht. Tot ceea ce i se întîmplă personajului principal din roman tinde să nege în chip nemilos propriile sale reprezentări asupra lumii ; viaţa îl tîrăşte în şuvoiul ei împotriva propriei lui voinţe şi conştiinţe ; gîndirea şi comportamentul lui George Ponderevo se află în permanent contrapunct : prima ascultă de ecourile unei adolescenţe încă destul de vii în sufletul lui, cel de-al doilea de inexorabilele legi ale necesităţii sociale bazate pe raporturile capitaliste. O dată, însă, cu maturizarea, din candoarea adolescenţei nu rămîne decît o vagă pîlpîire, iar trecerea timpului îi modelează şi gîndirea în funcţie de comportamentul său viciat. Împletind scepticismul cu cinismul, George Ponderevo sfîrşeşte prin a ni se configura drept

unul dintre acei oameni de știință, legați de capitalism, pentru care oamenii de rînd nu sînt altceva decît simple „unități" statistice menite a se supune orbește diferitelor „raționalizări" preconizate de subtilele lor calcule matematice ; pe scurt, unul dintre strămoșii tehnocraților moderni din occident. Este limpede că un asemenea personaj nu ni se poate impune ca ideal uman, că nu pe umerii lui trebuie să cadă sarcina de a deschie omenirii calea spre progres.

Indiferent de semnificația ce intenționează să i-o acorde Wells, George Ponderevo îndeplinește față de cititor, datorită lucidității ce i-o împrumută autorul, rolul de distanțator ; el este acela care ne călăuzește pașii prin mulțimea întîmplărilor petrecute, explicîndu-ne sensul lor. În ipoteza ca romanul ar putea fi dramatizat și reprezentat, George Ponderevo ar trebui să-și petreacă cel puțin jumătate din timpul spectacolului în fața cortinei, ca orice comper.

Povestirea sa — chiar așa, dezlînată, cum ni se înfățișează — constituie prin ea însăși cadrul ce asigură unitatea compozițională și tonală a romanului. George istorisește faptele ca și cum, o dată cu trecerea timpului, memoria și-ar fi luat asupra ei misiunea de a selecta amănuntele, nereținînd decît pe cele esențiale. Fiind de formație științifică, așadar cu o capacitate puternică de abstractizare, generalizările lui sînt atît de rapide, încît se efectuează aproape concomitent cu reprezentările ; de aceea unele evenimente menite a asigura continuitatea acțiunii nici nu apar, fiind înlocuite prin aprecieri sau interpretări cu caracter eseistic abstract.

Ar fi de presupus că scriitorul a adoptat monologul drept procedeu de narare pentru a escamota astfel — printr-un artificiu — lacunele de care suferea propria-i experiență de viață. O asemenea supoziție își găsește oarecum confirmarea în felul cum ni se dezvăluie figura unchiului Ponderevo. Dacă în primele momente ale evoluției sale eroul se înfățișează ca o prezență directă și vie, plină de dinamism și pitoresc, pe măsură ce se desfășoară acțiunea, aparițiile lui se conturează tot mai vag, fiind lăsate pe seama relatărilor indirecte ale nepotului, de parcă ar dispare îndărătul unei sticle mate.

Nu este, credem, greșit a afirma că pentru sarcina ce și-a pus-o în față, Wells dispunea mai mult de o pregătire teoretică. „Ambiția" sa a fost desigur să reconstituie (așa cum ar fi re-

constituit numai după cîteva oase scheletul unui mamut), ontogenia capitalismului de la primele-i faze — cînd micul prăvălias luptă împotriva atotputerniciei aristocratice — pînă în momentul ei cel mai înalt, imperialismul cu trusturile, cartelurile și concernele, expansiunile coloniale și războaiele lui de agresiune. Punîndu-l pe unchiul Ponderevo să urce treaptă cu treaptă pînă în vîrf, Wells a făcut din eroul său nu numai chintesența unei clase sociale ci și a unui destin istoric. Și în această ascensiune nici una dintre trăsăturile caracteristice fiecărui moment nu este uitată : revolta împotriva lordului proprietar al domeniului pe care se află orășelul, încercarea norocului la bursă, pauperizarea momentană și căderea în situația de salariat, lansarea stimulentului Tono-Bungay și regizarea reclamei în jurul lui, raționalizarea procesului de ambalare, febra acumulării de capital și plasarea acestuia în acțiuni, întinderea tentaculelor spre alte întreprinderi, speculațiile financiare, savurarea puterii, febra cumpărăturilor, rafinarea gustului și, în sfîrșit, organizarea expediției pentru acapararea pămîntului radioactiv.

Într-atît de precisă este intuiția lui Wells asupra acestei evoluții, încît la un moment dat unchiul Ponderevo își manifestă deplina și entuziasta sa adeziune la ideea supra-omului nietzschean, ceea ce echivalează, evident, cu prevederea apariției fascismului ca dictatură deschisă, violentă a marelui capital monopolist.

Dar experiența practică de viață a scriitorului, după cum rezultă chiar din autobiografie, acoperea mai ales primele trepte ale acestei scări evolutive.

Scenele de la „Bladesover" sînt cele mai strălucite ale romanului. Wells ne oferă parcă în dar o caricatură, tocmai potrivită pentru a marca începutul procesului, în speță atmosfera Angliei tradiționale și tradiționaliste ce se încăpățînează să rămînă la moravurile secolului al XVIII-lea. Prin lumea valeților și majordomilor — care imită manierele stăpînilor — scriitorul dobîndește imaginea îngroșată — deci ridiculă — a spiritului unei aristocrații ajunsă în stadiul de anacronism, după cum raporturile dintre copii ne sugerează — la scară redusă — tabloul social al părinților. De asemenea, partiturile comice ale cuplului Ponderevo sînt susținute cu atîta energie, încît pot fi comparate cu un *vibrato* într-un concert de vioară. Din păcate, momente de acest fel devin tot mai rare pe măsură ce eroii intră în sferele înalte ale lumii finanțelor.

Însă cititorul nu rămîne fără o oarecare compensație. Caracterizările succinte, precise, sugestive, aparent aforistice nu-i lasă spiritul să lîncezească, oferindu-i o permanentă delectare.

Iar romanul lui Wells în întregimea lui, prin dezordinea sa eseistică și formulările sale sclipitoare, pare un foc de artificii ce nu se stinge niciodată. O ploaie de săgeți incandescente țîșnesc luminînd, asemenea flăcării de magneziu, un aspect sau altul al realității, pentru ca după o scurtă atenuare să izbucnească din nou, cu aceeași virulență și poate chiar cu una sporită.

V. Moglescu

Cartea întîi

VREMURILE DINAINTE CA TONO-BUNGAY SĂ FI FOST INVENTAT

I

Despre Bladesover House, despre mama mea și despre felul cum era constituită societatea

1

Cei mai mulți oameni din lumea aceasta par să ducă o viață „tipică", cu un început, un mijloc și un sfîrșit, care se succed într-o anumită consecvență și armonie, conforme cu regulile genului lor. Poți vorbi despre ele ca aparținînd cutărui sau cutărui gen de oameni. Aceștia sînt ceea ce oamenii de teatru obișnuiesc să denumească, nici mai mult (și nici mai puțin) decît „roluri de caracter". Au o clasă și un loc anume, știu ce li se potrivește și ce li se cuvine, iar dimensiunile pietrei lor funerare spun, în cele din urmă, cît de bine și-au jucat rolul. Dar mai există și un alt fel de viață care, departe de a fi o astfel de împlinire, îți oferă doar cîteva crîmpeie amestecate. Cine știe ce întîmplare neobișnuită se ivește, care te aruncă în afara păturii tale sociale și trăiești tot restul vieții de-a curmezișul, parcă într-o succesiune de mostre. Aceasta a fost soarta mea, și reflecțiile asupra ei m-au determinat pînă la urmă să scriu ceva în felul unui roman. Toate acele impresii puțin obișnuite care mi-au umplut existența, vreau cu tot dinadinsul să le povestesc. Am văzut viața la nivelurile cele mai diferite și am cunoscut-o în toată intimitatea ei și cu bună-credință. Am făcut parte din mai multe clase sociale. Am fost oaspetele nedorit al unui muncitor brutar, un văr de-al meu, care a murit după aceea în azilul din Chatham; am mîncat ce-mi dădeau pe furiș valeții prin bucătării, și am fost disprețuit pentru lipsă de maniere de către fiica unui funcționar de la uzina de gaz (cu care de altfel m-am căsătorit și pe urmă am divorțat); și — ca să vorbesc și de cealaltă extremă — am trăit cîndva, oh, ce zile strălucite! în casa unei contese.

Era, recunosc, o contesă a lumii financiare, și totuși o contesă. I-am văzut pe acești oameni din diferite unghiuri. La banchete am întîlnit nu numai dintre aceia care posedau titluri de noblețe, dar și dintre mai-marii acestei lumi. Într-o împrejurare — și amintirea ei strălucește și astăzi cu tărie — în timp ce ne manifestam cu prea multă ardoare admirația reciprocă, am vărsat cupa cu șampanie peste pantalonii celui mai important om de stat al Imperiului — să mă ferească Dumnezeu să fiu atît de netrebnic încît să-l numesc !

Și odată (dar acesta n-a fost decît un simplu incident în viața mea) am ucis un om...

Da, am avut prilejul să cunosc fel de fel de oameni și tot felul de moduri de viață. Ciudați mai sînt și oamenii : fie ei mari sau mici, se aseamănă foarte mult în fond dar sînt grozav de diferiți la suprafață. Și ținînd seama cît de departe am ajuns, îmi pare rău că n-am urcat și mai sus și n-am coborît și mai jos. Familia regală, de pildă, trebuie să fie demnă de a fi cunoscută și foarte amuzantă. Dar contactul meu cu regalitatea s-a limitat doar la împrejurări publice, iar în partea de jos a scării sociale n-am reușit să dobîndesc ceea ce s-ar numi o cunoaștere aprofundată a acelei clase de oameni prăfuiți, însă atît de atrăgători, care rătăcesc pe drumuri amețiți de băutură dar *en famille* vara, cu un cărucior, cu levănțică de vînzare, cu copii arși de soare, și boccele ciudate ce aprind imaginația. Muncitori la canale, muncitori de la ferme, marinari și fochiști, toți cei care puteau fi găsiți prin berăriile de pe vremuri mi-au rămas de asemenea necunoscuți și cred că îmi vor rămîne astfel pentru totdeauna. Despre relațiile mele cu marea nobilime mai bine să nu mai vorbim ; am mers o dată la vînătoare cu un duce, și într-o izbucnire de ceea ce era fără îndoială snobism, am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-l împușc în picior. Dar n-am reușit.

Îmi pare rău totuși că n-am mers pînă la capăt...

Mă veți întreba prin ce merite am ajuns să cunosc domenii sociale atît de cuprinzătoare, să efectuez o secțiune transversală atît de vastă în organismul social britanic ? O simplă întîmplare, datorită familiei în care m-am născut. Așa cum se întîmplă întotdeauna în Anglia. Într-adevăr, dacă pot face astăzi observații atît de universale, explicația trebuie căutată aici. Eram nepotul unchiului meu, iar unchiul meu nu era

altcineva decît Edward Ponderevo în persoană, care a trecut — sînt zece ani de atunci! — ca o cometă pe cerul finanței. Vă amintiți de zilele lui Ponderevo, de zilele *mărețe*, vreau să spun, ale lui Ponderevo? Poate ați avut o participare la vreuna dintre întreprinderile sale care au zguduit lumea! Atunci îl cunoașteți prea bine. Călare pe Tono-Bungay, a țîșnit ca o cometă de-a curmezișul cerului gol — sau mai curînd ca o rachetă formidabilă! — și acționarii uluiți nu mai vorbeau decît despre steaua lui. Cînd a ajuns la zenit, s-a revărsat într-o adevărată ploaie de întreprinderi mărețe. Ce timpuri! A fost Napoleonul obiectelor de uz casnic!...

Îi eram nepot, și m-am bucurat de încrederea și dragostea lui. Cît timp i-a strălucit steaua, am rămas agățat de pulpana hainei lui. În farmacia sa din Wimblehurst, înainte de a-și fi început cariera, am fabricat împreună hapuri. Am fost, s-ar putea spune, coada rachetei sale; și după ascensiunea noastră formidabilă, cînd el jongla cu milioanele și răspîndea de sus, de pe cer, o ploaie de aur, după ce am privit din înălțimi lumea modernă, am căzut iarăși — puțin cam julit și cu cîteva vînătăi, mai bătrîn cu douăzeci și doi de ani, cu tinerețea pierdută, și anii cei mai buni ai vieții consumați — pe această bucată de pămînt de pe malul Tamisei, în mijlocul vîlvătăilor cuptoarelor și al zgomotelor de ciocane, într-o realitate de oțel, ca să cuget pe îndelete la toate întîmplările petrecute și să aștern pe hîrtie însemnările și observațiile incoerente care constituie această carte. Trebuie să știți că n-a fost doar un zbor la figurat. Zenitul acestei cariere l-a constituit negreșit zborul nostru — al unchiului meu și al meu — peste Canalul Mînecii pe *Lord Roberts* β...

Țin să vă previn că această carte va fi un fel de conglomerat. Voi trasa traiectoria mea socială (și pe cea a unchiului meu) ca principală linie a povestirii, dar cum acesta este primul meu roman, și aproape cu certitudine și ultimul, vreau să pun în el și toate acele lucruri care m-au izbit, m-au amuzat și m-au impresionat — chiar dacă n-au cîtuși de puțin vreo legătură cu povestirea. De asemenea, vreau să vă înfățișez ciudatele mele experiențe în dragoste, așa cum au fost, căci ele m-au tulburat, m-au întristat și m-au influențat într-o mare măsură și mi se pare încă și astăzi că au cuprins unele elemente iraționale și discutabile, pe care mi le voi lămuri mai bine așternîndu-le pe hîrtie. Și

s-ar putea să vă descriu chiar oameni văzuţi în treacăt, numai pentru că îmi place să-mi amintesc ce-au spus şi au făcut, şi mai ales cum s-au purtat în timpul scurtei dar măreţei străluciri a lui Tono-Bungay şi a odraslei sale şi mai strălucitoare. Pe unii dintre ei i-a luminat — pot să vă asigur! Voi atinge, într-adevăr, o mulţime de lucruri. În general, ideile mele despre roman sînt mai curînd cuprinzătoare decît austere...

Tono-Bungay mai figurează şi astăzi pe panourile de reclamă, îl vezi pe rafturile oricărui farmacist, şi încă mai potoleşte tusea bătrînilor, le înviorează privirea şi le dezleagă limbile; dar gloria lui socială, strălucirea-i financiară, s-au şters pentru totdeauna de pe faţa pămîntului. Iar eu, singurul supravieţuitor care a scăpat doar pîrlit din această văpaie, stau aici şi scriu despre el, într-un loc unde vacarmul şi huruitul maşinilor nu se potolesc niciodată, pe o masă înţesată de tot felul de schiţe, printre fragmente de machete şi însemnări despre viteza aerului, presiunea apei şi despre traiectorii — traiectorii de un fel cu totul diferit de aceea a lui Tono-Bungay.

2

Dar tot scriind aşa, stau şi mă întreb dacă, la urma urmei, aceasta este o relatare cinstită a ceea ce încerc să fac. Am impresia că rezultatul nu este decît un ghiveci de anecdote şi peripeţii, în care unchiul meu înoată în mijloc, ca cea mai bună bucăţică de carne. Mărturisesc că acum, după ce m-am pornit să scriu, îmi dau seama ce vîltoare de lucruri învăţate, de emoţii încercate şi de teorii formate trebuie să înfrunt, şi cît de deznădăjduită, într-un sens, va fi încercarea mea, încă de la început. Presupun că ceea ce caut într-adevăr să redau aici nu este nici mai mult nici mai puţin decît însăşi Viaţa — aşa cum mi-a apărut mie. Vreau să povestesc — *despre mine însumi*, şi despre impresiile mele în ansamblu, să spun ceea ce am ajuns să înţeleg despre legi, tradiţii, uzanţe şi idei (adică ceea ce numim cu un cuvînt societate) şi cum noi, bieţi indivizi, sîntem mînaţi, ademeniţi şi azvîrliţi printre aceste smîrcuri şi meandre nesigure. Am ajuns, cred, la acea perioadă a vieţii cînd lucrurile încep să prindă con-

sistență, să aibă un aer de realitate, să nu fie doar material pentru visare, ci interesante prin ele însele. Am ajuns la vîrsta cînd omul știe să critice, să scrie romane, și iată că îl scriu pe al meu — singurul meu roman — fără să fi ajuns însă la acea disciplină în ordonarea materialului pe care cred că o dobîndește orice romancier și care-i arată ce anume trebuie să păstreze și ce să arunce deoparte.

Am citit destul de multe romane, am făcut cîteva încercări de a scrie înainte de a mă apuca de acesta, și consider că regulile și constrîngerile acestei arte (după cum le-am înțeles eu) sînt imposibile pentru mine. Îmi place să scriu, mă atrage scrisul, dar nu tehnica este partea mea tare. Sînt inginer, cu cîteva brevete și o serie de idei; și vîna de artist din mine s-a dedicat în cea mai mare parte motoarelor cu turbine, construcției de vase și problemelor zborului — orice aș face nu reușesc să văd cum aș putea să fiu altceva decît un povestitor dezlînat și nedisciplinat. Dacă voi izbuti să exprim ceea ce am în minte, o voi face doar lungind-o și împiedicîndu-mă, comentînd și teoretizînd. Și ceea ce am de spus nu este o povestire construită, ci realități greu de descris. Povestea mea de dragoste — și dacă-mi voi putea păstra curajul de a spune tot adevărul, o veți auzi în întregime — nu se încadrează în nici un fel de schemă precisă. Ea cuprinde trei personaje feminine și se împletește cu toate celelalte întîmplări...

Dar cred că am spus destul pentru a mă scuza de metoda sau de lipsa de metodă în cele ce vor urma, și cred că aș face mai bine dacă voi începe să povestesc fără întîrziere despre copilăria mea și despre primele impresii din umbra a ceea ce era pe atunci Bladesover House.

3

Cu vremea mi-am dat seama că Bladesover House nu era ceea ce mi se părea, dar în copilărie eram pe de-a întregul încredințat că acest loc reprezenta un microcosm complet și autentic. Pentru mine, sistemul Bladesover însemna un mic model în funcțiune — și nici măcar atît de mic — al lumii întregi.

Să încerc să vă redau efectul pe care îl producea asupra mea.

Bladesover se întinde pe colinele din Kent, la vreo opt mile de Ashborough; vechiul său pavilion, o mică parodie în lemn a templului Vestei din Tibur, domină, cel puțin în teorie, de pe creasta dealului din spatele casei, priveliștea spre Canalul Mîncii la sud și spre Tamisa la nord-est. Parcul, al doilea ca mărime din Kent, este plantat cu fagi uriași, care se întind pînă hăt-departe, cu ulmi și castani, și e brăzdat ici-colo, de văi și adîncituri pline de ferigi, de izvoare, un pîrîu și trei iazuri de vis; nenumărate căprioare zburdă pretutindeni în libertate. Casa, clădită în secolul al optsprezecelea, e din cărămidă roșie, în stilul unui castel franțuzesc; în afară de o singură deschidere printre creste care dă spre depărtările albastre, spre fermele, crîngurile și peticele de pămînt pe care unduiește grîul, întretăiate uneori de licărul unei ape, cele o sută și șaptesprezece ferestre ale ei privesc doar propriile-i domenii, întinse și minunate. O perdea semicirculară de fagi mîndri maschează biserica și satul, pitite într-o îngrămădire pitorească de-a lungul șoselei, la poalele mărețului parc. Spre nord, în colțul cel mai îndepărtat al acestei împrejmuiri, se află un al doilea sat dependent, Ropedean, mai puțin norocos din pricina distanței mai mari la care se află și a parohului bisericii de acolo. Nu s-ar fi putut spune că era om sărac, dar se arăta grozav de zgîrcit, mai ales că dijmele îi aduceau mai puțin decît se aștepta. Și apoi, cum obișnuia să folosească cuvîntul euharistie pentru Cina Domnului, s-a pomenit înstrăinat de nobilele doamne din Bladesover. Așa încît Ropedean a rămas în umbră în tot timpul adolescenței mele.

Deci, în ochii mei, parcul întins și casa mare și frumoasă care domina biserica, satul și întreaga regiune reprezentau tot ce era mai important pe lume, toate celelalte lucruri neavînd însemnătate decît în legătură cu ele. Ele reprezentau „Elita", chintesența Calității, lîngă care, prin care și pentru care respira și trăia și avea îngăduința să existe restul lumii — fermierii și țăranii, muncitorii din Ashborough, valeții și servitorii și toți argații de pe moșie. Și această elită exista cu atîta calm și desăvîrșire, casa cea mare se contopea atît de total și de eficient cu cerul și pămîntul, iar contrastul dintre camerele, saloanele și galeriile sale spațioase, odaia

grațioasă a intendentei și puzderia de oficii, pe de o parte, și demnitatea sărăcioasă a vicarului, odăile mizere și îmbîcsite chiar ale funcționarilor de la poștă și ale băcanului, pe de altă parte, întărea atît de mult aceste impresii, încît abia pe la vreo treisprezece sau paisprezece ani, cînd o ciudată notă de scepticism moștenit m-a făcut să mă îndoiesc dacă domnul Bartlett, vicarul, știa într-adevăr cu certitudine totul despre Dumnezeu, abia atunci o nouă treaptă de îndoială, și mai adîncă, m-a făcut să-mi pun întrebări relativ la justificarea nobilimii, la necesitatea ei primară în schema lucrurilor. Dar o dată scepticismul trezit, am mers și mai departe. Pe la vîrsta de paisprezece ani făptuisem păcate și sacrilegii teribile; mă hotărîsem să mă căsătoresc cu fiica unui viconte și învinețisem ochiul stîng — cred că era stîngul — al fratelui ei vitreg, într-o răzvrătire fățișă și declarată. Dar despre aceasta la locul cuvenit.

Casa cea mare, biserica, satul, țăranii și servitorii, fiecare cu situația și cu rangul său, mi se păreau, vă spuneam, că formează un sistem social închis și complet. În jurul nostru se aflau alte sate și domenii întinse, și de la o casă la alta circula nobilimea, acești zei olimpici care aveau relații și se înrudeau numai între ei. Orășelele îmi păreau simple îngrămădiri de prăvălii, locuri de tîrguit pentru arendași sau locuri unde puteau să dobîndească o brumă de învățătură, depinzînd însă tot atît de complet și aproape tot atît de direct de nobilime ca și satul. Credeam că aceasta era orînduirea lumii întregi. Credeam că Londra nu era decît un tîrg mai mare unde nobilii aveau casele de la oraș și își făceau cumpărăturile mai mari, în umbra măreață a celei mai mari dintre toate cucoanele nobile: regina. Asta mi se părea să fie în ordinea divină a lucrurilor. Că toată această aparență frumoasă era încă de pe atunci subminată, că existau forțe în acțiune care puteau în curînd să năruie tot acest sistem social, în legătură cu care maică-mea mă instruise cu atîta grijă încît să-mi pot înțelege „locul", abia dacă îmi trecea prin minte, chiar și în momentul cînd Tono-Bungay a fost lansat pe lume.

Există și astăzi în Anglia încă mulți oameni cărora nu le-a trecut prin minte acest lucru. Sînt momente cînd mă îndoiesc dacă cineva, în afară de o minoritate foarte neînsemnată a poporului englez, își dă seama cît de mult din această

ordine ostentativă a dispărut acum. Casele cele mari se mai înalță încă în mijlocul parcurilor, căsuțele se îngrămădesc respectuos împrejurul lor, cu iedera cățărîndu-se spre streșini, peisajul rural englez — oriunde hoinărești prin Kent, de la Bladesover spre nord — arată cu încăpățînare la fel cum a fost. Parcă ar fi o frumoasă zi de început de octombrie. Dar mîna schimbărilor este așezată deasupra tuturor lucrurilor, nesimțită, nevăzută, oprindu-se o clipă, parcă pe jumătate în silă, înainte de a sfîrși pentru totdeauna cu ele. Un îngheț, și întreaga față a lucrurilor va fi dezgolită, lanțurile rupte, răbdarea ajunsă la capăt, frunzișul nostru frumos de prefăcătorii zăcînd strălucitor în noroi.

Pentru aceasta ne mai trebuie încă puțină răbdare. Noua orînduire poate că a și prins destul de mult formă, dar întocmai ca în spectacolele acelea cu lanterna magică, cunoscute la sate sub numele de „imagini schimbătoare", imaginea trecută rămîne în minte, distinctă și clară, în timp ce imaginea mai nouă este vagă încă mult timp după ce contururile care vin să le înlocuiască pe cele vechi au devenit vii și puternice, așa încît noua Anglie a copiilor copiilor noștri rămîne încă o enigmă pentru mine. Ideile de democrație, de egalitate, și, mai presus de toate, de promiscuă fraternitate n-au pătruns niciodată cu adevărat în mintea englezului. Dar ce se găsește în mintea lui? Cartea aceasta, sper, va încerca într-un fel s-o arate. Poporul nostru nu o spune niciodată pe față, întrucît are obiceiul să folosească vorbele pentru glume și ironii. Între timp, vechile forme și vechile atitudini rămîn, schimbate într-un mod subtil și continuînd mereu să se schimbe, adăpostind astăzi oaspeți ciudați. Bladesover House este închiriat acum, cu mobilă cu tot, lui Sir Reuben Lichtenstein, și anume de cînd a murit bătrîna Lady Drew. A fost o stranie experiență pentru mine să vizitez, pe vremea cînd unchiul meu realizase apogeul lui Tono-Bungay, casa în care mama mea fusese intendentă. M-au surprins atunci micile diferențe care se produseseră o dată cu această substituire. Ca să folosesc o imagine din vremea cînd mă ocupam de mineralogie, noii stăpîni evrei nu erau atît o nouă nobilime britanică, cît mai ales „pseudomorfi" ai nobilimii. Sînt oameni foarte inteligenți evreii, dar nu destul de inteligenți ca să știe să-și ascundă inteligența. Aș fi vrut să pot coborî la subsol ca să savurez aspectul cămării. Sînt sigur că era cu totul altfel

decît înainte. Am aflat că și domeniile vecine aveau pseudomorfii lor: Hawksnest, un proprietar de ziar de tipul acela care folosind idei furate trece de la o întreprindere dubioasă la alta, cumpărase vechea reședință; Redgrave era pe mîinile unor fabricanți de bere.

Dar oamenii de la sate, pe cît am putut să-mi dau seama, nu vedeau nici o schimbare în această lume a lor. Două fetițe se ploconiră și un țăran bătrîn își duse repede mîna la pălărie cînd am trecut prin sat. El tot mai credea că își știe locul — și pe al meu. Pe țăranul acesta nu-l cunoșteam, dar tare aș fi vrut să-l întreb dacă-și mai amintea de mama mea; numai că nu eram sigur și nu știam dacă unchiul meu sau bătrînul Lichtenstein ar fi avut destul curaj să fie dați de gol în felul acesta.

În copilăria mea, în acea Anglie rurală, fiecare ființă omenească își avea „locul" ei. Acesta îți aparținea de la naștere, la fel ca și culoarea ochilor: era destinul tău inexorabil. Deasupra erau superiorii tăi, dedesubt inferiorii, și mai era și un mic număr dintre cei instabili, pe care puteai în mod obișnuit să-i consideri egali. În fruntea și în centrul sistemului nostru se afla Lady Drew, „Înălțimea sa", zbîrcită, vorbăreață, cu o uimitoare memorie a genealogiilor, o femeie foarte, foarte bătrînă; iar nelipsită de lîngă ea și aproape tot atît de bătrînă, era *miss* Somerville, verișoara și doamna ei de companie. Aceste două suflete trăiau ca niște sîmburi uscați înveliți în uriașa coajă care era Bladesover House și care fusese cîndva plină de filfizoni, de doamne frumoase, pomădate și gătite, și de gentilomi curtenitori, încinși cu săbii; și cînd nu venea nimeni în vizită, își petreceau zile întregi în salonul din colț, chiar deasupra odăii mamei mele, fie citind, fie moțăind sau mîngîindu-și cei doi cîini favoriți. Cînd eram copil, mă gîndeam întotdeauna la aceste două biete creaturi bătrîne ca la niște ființe superioare care trăiau, ca și Dumnezeu, undeva deasupra acoperișului. Uneori se mai mișcau puțin și atunci le auzeam chiar deasupra capului, ceea ce le făcea să devină mai reale, fără a le scădea prin aceasta predominanța verticală. Uneori izbuteam chiar să le văd. Desigur, dacă dădeam peste ele în parc sau prin boschete (unde nu aveam voie să umblu), mă ascundeam sau o luam la fugă cuprins de o groază pioasă, dar în împrejurările cuvenite eram dus în fața lor, dacă firește o doreau.

Mi-o amintesc atunci pe „Înălțimea sa" ca pe o ființă în mătăsuri negre, cu un lanț de aur, și un glas tremurat cu care mă îndemna să fiu băiat cuminte, o față și un gît cu pielea zbîrcită, și o mînă vîscoasă care tremura cînd îmi dăruia o jumătate de coroană. În spatele ei se afla *miss* Somerville, o ființă și mai palidă, îmbrăcată în haine de culoarea levănțică, cu garnituri în alb și negru, cu ochii rătăciți și genele cărunte. Avea părul gălbui și obrajii aprinși; într-o noapte de iarnă, cînd am stat în odaia mamei, încălzindu-ne picioarele și sorbind vin de soc, camerista ne-a mărturisit secretul simplu al acestei roșeți întîrziate... După bătaia mea cu tînărul Garvell am fost, firește, izgonit și n-am mai revăzut niciodată aceste biete zeități boite.

Erau, apoi, zilele cînd pe podelele acelea de deasupra capetelor noastre răsuna un du-te-vino necontenit: invitații. Îi vedeam rareori, dar gesturile și manierele lor erau imitate și discutate de servitoare și de valeți în odaia mamei și în odaia administratorului — așa încît ajungeam aproape să-i cunosc. Îmi dădeam seama că nici unul dintre invitați nu era într-adevăr egal cu Lady Drew, fiind mai mare în rang sau mai mic — așa cum sînt toate lucrurile pe lumea asta. Odată a venit chiar un prinț, însoțit de un adevărat gentilom, fapt care a depășit puțin nivelul nostru obișnuit și ne-a emoționat pe toți, trezind probabil și speranțe nejustificate. Mai tîrziu, Rabbits, majordomul, a coborît în odaia mamei mele, roșu de indignare și cu lacrimi în ochi. „Privește la *asta!*" spuse el cu glas strangulat. Mama rămase mută de groază. *Asta* era o monedă de o liră sterlină, la fel cum ai fi putut căpăta de la orice om de rînd!

După plecarea invitaților, îmi amintesc că urmau zile pline de neliniște, căci sărmanele bătrîne de sus rămîneau obosite, mohorîte și pizmașe, într-o stare de indigestie fizică și sufletească după eforturile sociale pe care le făcuseră...

La marginea cea mai de jos a acestui olimp își avea locul vicarul, și după el veneau ființele acelea ambigue care nu făceau parte nici din elită și nici dintre supuși. Vicarul, desigur, își are un loc aparte în schema englezească tipică; nimic nu este mai remarcabil decît progresul pe care Biserica l-a făcut — din punct de vedere social — în ultimii două sute de ani. La începutul secolului al optsprezecelea, vicarul se afla mai curînd, ca situație, sub aceea a major-

domului, şi se considera că intendenta sau vreo tînără care nu mai putea face parte din lumea bună, fără a fi cu totul dezonorată, constituia pentru el o partidă bună. Literatura secolului al optsprezecelea este plină de jelaniile vicarului că nu poate să rămînă la masa seniorului şi să aibă şi el partea lui de plăcintă. A reuşit să se ridice deasupra acestei situaţii nedemne datorită abundenţei de fii mezini în familiile nobile. Cînd văd pretenţiile mari ale clerului de azi, nu pot să nu-mi amintesc de toate acestea. Este curios să observi că în prezent învăţătorul de la sate, această fiinţă călcată în picioare, care trebuie să cînte şi la orgă în biserică, deţine aproape aceeaşi poziţie ca preotul din secolul al şaptesprezecelea. Doctorul din Bladesover vine ca rang sub vicar, dar deasupra veterinarului; artiştii şi vilegiaturiştii din timpul verii îşi găsesc fiecare locul, deasupra sau dedesubt, în funcţie de înfăţişarea sau cheltuielile lor; şi apoi, pe o scară orînduită cu grijă, vin arendaşii, majordomul şi intendenta, proprietarul prăvăliei din sat, pădurarul-şef, bucătarul, cîrciumarul, paznicul pădurii, fierarul (al cărui rang era complicat de faptul că fiica sa ţinea oficiul poştal — şi mare încurcătură mai făcea cu telegramele!), fiul cel mare al negustorului din sat, primul valet, fiul mezin al negustorului din sat, primul său ajutor, şi aşa mai departe...

Toate aceste concepţii şi practici de aplicare universală, precum şi multe altele, le-am învăţat la Bladesover, ascultînd conversaţia valeţilor, a servitoarelor, a lui Rabbits majordomul şi a mamei mele, în odaia ei plină de dulapuri, văruită în alb, cu perdele de creton, unde se adunau servitorii de rang superior, sau ascultînd discuţiile valeţilor şi ale lui Rabbits cu tot felul de oameni de pe moşie — discuţii purtate în oficiu printre scaunele în stil Windsor şi postavul verde — unde majordomul, fiind deasupra legii, vindea bere fără licenţă şi fără nici un fel de scrupule; sau, în sfîrşit, ascultînd pălăvrăgeala fetelor din casă şi a ajutoarelor de la bucătărie în pivniţa rece aşternută cu rogojini, sau a bucătăresei şi a îngrijitoarelor de păsări împreună cu prietenele lor întîmplătoare, printre vasele de aramă şi focul aprins din bucătărie.

Fireşte, nu propriile ranguri şi locuri ale acestor oameni erau în discuţie, conversaţia purtîndu-se, în general, asupra rangurilor şi locurilor zeilor olimpici. Pe măsuţa de toaletă

așezată printre dulapurile care se înșirau de-a lungul unui perete întreg din odaia mamei mele, se afla un vechi anuar al nobilimii ca și cel clerical al lui Crockford, laolaltă cu cărți de bucate, almanahul Whitaker, vechiul almanah al lui Moore și dicționarul secolului al optsprezecelea ; se mai găsea și în oficiu un anuar al nobilimii, cu coperțile rupte ; unul nou se afla în odaia de biliard, și parcă îmi amintesc de încă unul în încăperea unde se afla masa pe care valeții jucau bagatelă [1] și în care, după masa din sufragerie, se împărtășeau din tot felul de bunătăți. Și dacă ai fi întrebat pe oricare dintre acești servitori de rang superior cum se înrudea cutare sau cutare prinț de Battenberg, să zicem, cu domnul Cunninghame Graham sau cu ducele de Argyle, ai fi primit pe dată răspunsul. Cînd eram copil, am auzit o mulțime de lucruri în legătură cu toate acestea, și dacă astăzi sînt puțin cam nesigur în privința titlurilor de curtoazie și a aplicării exacte a titlurilor onorifice, asta se datorează, pot să vă asigur, firii mele nepăsătoare și nu faptului că n-aș fi avut prilejul să învăț aceste amănunte savuroase.

Dar toate aceste amintiri sînt dominate de figura mamei mele — a mamei mele care nu m-a iubit pentru că din zi în zi semănam tot mai mult cu tata — și care cunoștea fără nici o șovăială locul ei și locul tuturor oamenilor din lume — în afară de locul în care se ascundea tatăl meu și, în unele detalii, locul meu. Uneori se afla în fața unor probleme mai deosebite. Parcă o văd și o aud spunînd : „nu, domnișoară Fison, nobilii Angliei vin înaintea nobililor Regatului Unit, și acesta nu este decît un *pair* al Regatului Unit". Avea multă experiență în a-i așeza pe servitorii diferiților nobili în jurul mesei ei de ceai, unde eticheta era foarte strictă. Mă întreb uneori dacă eticheta din odăile intendenților este astăzi tot atît de strictă, și unde ar fi așezat mama un șofer...

În general, sînt bucuros că am avut prilejul să văd atît de multe lucruri ca cele de la Bladesover — dacă nu pentru alt motiv măcar pentru acela că văzîndu-le atunci, acceptîndu-le cu toată naivitatea, crezînd în ele întru totul și apoi ajungînd să le analizez, am putut să înțeleg multe lucruri care ar fi rămas de neînțeles în structura societății engleze.

[1] Un fel de biliard în miniatură.

Bladesover este, sînt convins, cheia a aproape tot ceea ce este specific britanic și de neconceput pentru un străin care cercetează felul de viață în Anglia, și chiar și al altor popoare de limbă engleză. Nu trebuie să uitați că toată Anglia nu era acum două sute de ani decît un imens Bladesover ; că avusese, e drept, legea reformei electorale și alte schimbări asemănătoare, dar de atunci încoace nu se mai produsese nici o revoluție esențială ; că orice noutate și caracteristică a vieții moderne era considerată ca un factor inoportun sau ca un lustru pe această formulă predominantă, care se impunea obraznic sau se insinua timid ; și veți observa de îndată caracterul rațional și necesitatea acestui snobism, ceea ce constituie în ultimă analiză calitatea distinctivă a gîndirii engleze. Oricine nu se află în umbra unui Bladesover este parcă mereu în căutarea unei direcții pierdute. Noi n-am rupt-o niciodată cu tradițiile, niciodată nu le-am sfărîmat în bucăți, nici măcar simbolic, cum au făcut francezii în mijlocul frămîntărilor din timpul Teroarei. Numai că toate ideile fundamentale ale acestei organizări au slăbit, vechile legături obișnuite s-au desfăcut aproape cu totul. Pînă și America nu este, parcă, decît o bucată detașată, îndepărtată, a acestei moșii care s-a întins prea mult. George Washington, Esq., făcea parte din nobilime, și n-a lipsit decît puțin ca să fie ales rege. După cum știți, Plutarc, și nu vreo opoziție americană l-a împiedicat pe George Washington să devină rege...

4

Dacă exista ceva de care aveam cel mai mult oroare la Bladesover era ora ceaiului în odaia intendentei. Și mai ales aveam oroare atunci cînd doamna Mackridge, și doamna Booch, și doamna Latude-Fernay se aflau acolo. Toate trei erau foste servitoare, acum pensionate. Vechile prietene ale lady-ei Drew le răsplătiseră postum pentru devotamentul prelungit față de micile lor capricii, iar doamna Booch de exemplu se mai îngrijea și astăzi de un favorit *skye-terrier*. În fiecare an lady Drew le trimitea în semn de recunoștință o invitație, urmărind în același timp să încurajeze virtuțile mamei mele și ale dom-

nişoarei Fison, fata în casă. Se aşezau toate în jurul mesei, în haine negre, lucioase şi pline de volane, împodobite cu dantele şi mărgele, şi mîncau o grămadă de prăjituri, bînd cantităţi impresionante de ceai şi pălăvrăgind tot timpul.

În amintirea mea ele au rămas ca nişte femei uriaşe. Fără îndoială că erau de dimensiuni obişnuite, dar nu eram decît un băieţaş, iar ele luau în mintea mea proporţii de coşmar. Se înălţau, se umflau şi se aplecau peste mine ameninţătoare. Doamna Mackridge era mare şi neagră, iar capul ei mă fascina, mai ales după ce mi-am dat seama că era cheală. Purta o bonetă distinsă, iar în faţă, pe frunte, îi atîrnau nişte cîrlionţi vopsiţi. N-am mai văzut niciodată aşa ceva. Fusese fată în casă la văduva lui sir Roderick Blenderhasset Impey, un fel de guvernator sau aşa ceva din Indiile Răsăritene, şi după hainele moştenite — de doamna Mackridge, vreau să zic — bănuiesc că lady Impey a fost într-adevăr o creatură enormă, formidabilă. Lady Impey fusese probabil un fel de Junonă, semeaţă şi inaccesibilă, avînd predilecţie pentru ironie şi spirit caustic. Doamna Mackridge nu avea spirit de loc, dar o dată cu vechile satinuri şi găteli ale impozantei doamne, preluase şi glasul şi gesturile ei caustice. Cînd îţi spunea că afară era o dimineaţă minunată, părea să-ţi spună în acelaşi timp că erai un prost fără pereche; cînd i te adresai, avea un fel de a asculta sărmanele tale vorbe, cu un „Poftim?" răsunător şi dispreţuitor, încît începeai să doreşti s-o arzi de vie; mai avea de asemenea un fel de a spune „Nu zău!" închizîndu-şi pleoapele.

Doamna Booch era o femeie mai măruntă, cu părul castaniu, şi cu nişte zulufi mici şi ciudaţi de fiecare parte a feţei, cu ochii mari şi albaştri, şi cu o serie limitată de remarci stereotipe, care constituiau singurele ei posibilităţi mintale. Doamna Latude-Fernay nu mi-a lăsat, lucru curios, nici un fel de amintire, în afară de numele ei şi de imaginea unei rochii de mătase verde-cenuşie, presărată toată cu nasturi aurii şi albaştri. Îmi închipui că era voinică şi blondă. Apoi mai era domnişoara Fison, fata în casă care servea atît pe lady Drew cît şi pe domnişoara Somerville, iar la capătul mesei, în faţa mamei mele, stătea Rabbits, majordomul. Rabbits, pentru un majordom, era un om modest, iar la ceai nu venea în uniforma de majordom, ci într-o haină de dimineaţă şi cu o cravată neagră cu buline albastre. Era un om înalt

de statură, cu favoriţi, cu gura mică şi subţire, fără mustăţi şi barbă. Şedeam în mijlocul acestor oameni pe un scaun înalt, tare, în stil georgian, încercînd să exist ca o mlădiţă slabă printre nişte stînci uriaşe, în timp ce maică-mea stătea cu ochii asupra mea, hotărîtă să suprime cea mai mică manifestare de vitalitate. Îmi venea tare greu să stau liniştit printre ei, dar îmi închipui că era greu şi pentru aceşti oameni vîrstnici, îmbuibaţi şi prefăcuţi, să suporte, fără ca demnitatea lor să sufere, neastîmpărul meu tineresc şi ochii mei răzvrătiţi şi neîncrezători.

Ceaiul dura aproape trei sferturi de oră, şi trebuia să stau pînă la capăt ; şi de fiecare dată conversaţia era exact aceeaşi.

— Zahăr, doamnă Mackridge ? obişnuia să întrebe mama. Zahăr, doamnă Latude-Fernay ?

Cuvîntul „zahăr" părea să stîrnească o idee în mintea doamnei Mackridge.

— Se spune, începea ea cu voce răsunătoare — şi cel puţin jumătate din frazele ei începeau cu „se spune" — că zahărul îngraşă. În zilele noastre, majoritatea oamenilor „bine" nu mănîncă de loc zahăr.

— Dar nu la ceai, doamnă, spunea Rabbits cu un aer atoateştiutor.

— La nimic, i-o tăia doamna Mackridge cu un aer categoric care nu mai admitea nici o replică şi sorbind o înghiţitură.

— Cine ştie ce vor mai născoci !... interveni domnişoara Fison.

— Se spun atîtea lucruri ! rostea atunci doamna Booch.

— Se spune, relua doamna Mackridge, neclintită, că doctorii nu-l mai recomandă acum.

Mama : — Nu, doamnă ?

Doamna Mackridge : — Nu, doamnă.

Apoi, adresîndu-se întregii mese :

— Sărmanul *sir* Roderick, înainte de a muri, consuma mari cantităţi de zahăr. Uneori mă gîndesc că poate asta i-a grăbit sfîrşitul.

Cu aceasta se încheia prima parte a discuţiei. Puţină tristeţe şi o pauză marcau pomenirea persoanei sacre a lui sir Roderick.

— George, spunea mama, nu izbi cu piciorul în scaun!

Pe urmă, cred, urma piesa favorită din repertoriul doamnei Booch.

— Zilele s-au lungit destul de mult, declara ea. Sau, dacă vara era pe sfîrşite : Cum se mai scurtează zilele !

Pentru ea, aceasta era o remarcă de nepreţuit ; şi nu ştiu ce s-ar fi făcut dacă ar fi trebuit să renunţe la comentarea vremii. Mama, care era aşezată cu spatele la fereastră, socotea de fiecare dată că se cuvine, ca o atenţie faţă de doamna Booch, să se întoarcă şi să privească afară, cum se lungesc, sau dimpotrivă, se scurtează zilele.

Urma o discuţie înflăcărată în care fiecare arăta cît mai aveam pînă la cea mai lungă sau cea mai scurtă zi, şi care apoi se stingea, epuizată.

Doamna Mackridge era aceea care, de cele mai multe ori, o deschidea din nou. Avea multe obiceiuri „intelectuale", printre care şi pe acela de a citi ziarul „The Morning Post". Celelalte prietene ale mamei răsfoiau şi ele uneori acest ziar, dar numai pentru anunţurile de naşteri, căsătorii şi decese de pe prima pagină. (Era vorba, desigur, despre vechiul „Morning Post", care costa trei peni, nu ziarul scînteietor şi plin de vervă de astăzi.)

— Se spune, începea ea, că Lordul Tweedums urmează să plece în Canada.

— Ah ! exclama domnul Rabbits, oare ?

— Nu cumva, spunea mama mea, este vorba de vărul contelui de Slumgold ? Ştia bine că aşa este şi că remarca era cu totul lipsită de rost, dar ţinea totuşi să spună şi ea ceva.

— Chiar el, răspundea doamna Mackridge. Se spune că era extrem de popular în Noua Galie de Sud. Se bucura de multă încredere acolo. L-am cunoscut cînd era tînăr : un tinerel foarte plăcut la înfăţişare.

Urma o pauză respectuoasă.

— Predecesorul său, începea apoi Rabbits, care preluase de la vreun cleric o anumită pronunţare emfatică fără ca în acelaşi timp să-şi însuşească şi consoanele aspirate care ar fi înfrumuseţat-o, a avut nişte necazuri la Sydney.

— Ha ! făcea doamna Mackridge cu un aer dispreţuitor. Aşa mi s-a spus şi mie.

— S-a așezat la Templemorton după ce s-a întors din Australia, și îmi amintesc că lumea a început să vorbească pe socoteala lui după ce a plecat din nou.

— Poftim ? întreba doamna Mackridge cu aerul ei semeț.

— Avea obiceiul să spună o poezioară. Spunea... cam așa : ...„Și-au părăsit țara spre binele țării", care într-un fel trebuia să le amintească că fuseseră cîndva pușcăriași, chiar dacă acum erau reabilitați. Toți cei pe care i-am auzit vorbind ziceau că a fost o lipsă de tact din partea lui.

— Sir Roderick obișnuia să spună, începea doamna Mackridge, că *primul lucru* — aici doamna Mackridge se oprea și-mi arunca o privire teribilă — și al *doilea lucru* — aici mă fixa din nou — și al *treilea lucru* — în fine mă lăsa în pace — care se cere unui guvernator colonial este *tactul*. Văzîndu-mă probabil neconvins, adăuga cu un aer măreț : Și totdeauna am simțit că aceasta este o observație cît se poate de adevărată.

Am făgăduit atunci în sinea mea că dacă voi descoperi vreodată că-mi crescuse în suflet acest polip al tactului, îl voi smulge din rădăcini, îl voi arunca afară și-l voi călca în picioare.

— Ciudați oameni... acești coloniali, spunea Rabbits. Foarte ciudați... Pe cînd mă aflam la Templemorton, am cunoscut cîțiva. Ciudați oameni, unii dintre ei. Foarte respectabili, desigur, largi la mînă uneori, dar... Unii dintre ei, trebuie să mărturisesc, mă făceau să devin nervos. Aveau tot timpul ochiul ațintit asupra ta. Te pîndeau, în timp ce-i serveai. Parcă te-ar fi observat într-una...

Mama nu se amesteca în astfel de discuții. Cuvîntul „colonii" o întrista întotdeauna. Îi era teamă, cred, că dacă și-ar întoarce gîndul în direcția aceea, ar putea da pe neașteptate peste rătăcitorul meu tată, fără îndoială bigam și cu o comportare absolut șocantă și revoltătoare. Nu dorea cîtuși de puțin să-l regăsească pe tatăl meu.

E ciudat că pe vremea aceea, cînd nu eram decît un băiețaș timid și ascultător, aveam o asemenea idee despre colonii încît rîdeam în sinea mea de cunoștințele coloniale ale doamnei Mackridge. Că acești bravi englezi, emancipați și arși de soare, trăind în aer liber, îi suportă ca un ciudat anacronism pe aristocrații invadatori, treacă-meargă, mă gîndeam eu, dar ca să le mai fie și recunoscători... !

Acum nu mai rîd. Nu mai sînt atît de sigur...

5

Îmi va fi, cred, cam greu să explic de ce n-am ajuns să fac ceea ce ar fi fost firesc pentru oricine în împrejurările date — și anume să iau drept bună lumea mea. Îmi închipui că e vorba de un scepticism înnăscut, și de o incapacitate de asimilare. Tatăl meu, bănuiesc, era un sceptic; mama era cu siguranță o femeie aspră.

Eram singurul lor copil, și nici pînă astăzi nu știu dacă tata trăiește sau a murit. A fugit de acasă, izgonit de virtuțile mamei, înainte ca amintirile mele să se deslușească. N-a lăsat nici o urmă în fuga sa, iar mama, în indignarea ei, a distrus toate amintirile rămase de la el. N-am văzut niciodată vreo fotografie de-a lui sau vreo bucățică de hîrtie scrisă de mîna lui; și știu că numai codul virtuții și al discreției a împiedicat-o să distrugă certificatul de căsătorie și pe mine însumi, ștergînd astfel orice urmă a umilinței ei matrimoniale. Presupun că am moștenit și eu ceva din stupiditatea morală care a putut s-o determine să nimicească astfel toate mărunțișurile pe care le avea de la tata. Nu pot să-mi închipui că nu i-a făcut unele cadouri cînd era îndrăgostit, de pildă vreo carte cu o dedicație drăguță, poate o floare presată, un inel sau mai știu eu ce. Verigheta o păstra, desigur, dar toate celelalte le-a distrus. Niciodată nu mi-a spus care este numele lui de botez și nici nu mi-a vorbit măcar un cuvînt despre el, deși uneori îmi venea s-o întreb; tot ce știu despre el — și nu prea mult — o știu de la fratele lui, eroul meu, unchiul Ponderevo.

Mama purta verigheta în deget, certificatul de căsătorie îl ținea într-un plic sigilat în fundul celui mai mare cufăr, iar pe mine mă trimetea la o școală particulară așezată între colinele din Kent. Să nu credeți că am stat totdeauna la Bladesover — chiar și în vacanțe! Dacă se întîmpla ca lady Drew să fie furioasă din cauza unor invitați pe care-i avusese, sau din cine știe ce motiv voia s-o zgîndăre pe mama, atunci chiar dacă venea vacanța, nu ținea seama de înștiințarea obișnuită pe care i-o făcea mama, și eu „continuam să rămîn la școală".

Dar astfel de împrejurări erau rare, și cred că între zece și paisprezece ani am petrecut în medie cincizeci de zile pe an la Bladesover.

Să nu vă închipuiți că vacanța la Bladesover nu-mi plăcea. Domeniul lady-ei Drew, care absorbise întreaga regiune dimprejur, nu era cu totul lipsit de măreție. Sistemul din Bladesover făcuse cel puțin un lucru bun pentru Anglia — abolise mentalitatea țărănească. Dacă mulți dintre noi eram siliți să trăim respirînd aerul bucătăriei și al dependințelor, eram măcar scutiți de a duce o viață de mizerie, îngrijind păsări și porci...

În jurul domeniului se întindea un spațiu imens de verdeață, care nu era folosit ca pășune sau ogor; erau locuri pline de mister, care stîrneau imaginația. Exista și un parc liniștit cu căprioare; am cunoscut cîte ceva din viața lor, am auzit mugetul cerbilor, am dat peste pui de cerbi printre ferigi, am găsit oase, cranii și coarne de cerbi prin locuri singuratice. Erau colțuri care dădeau sens cuvîntului pădure, îmi sugerau splendorile necercetate ale naturii. Exista acolo o colină plină de clopoței, în lumina tremurată a soarelui, pe sub ramurile de curînd înverzite din West Wood, care a rămas ca un safir prețios în amintirea mea; a fost prima dată cînd am întîlnit în mod conștient Frumusețea.

Iar în casă se aflau cărți. Fleacurile pe care le citea bătrîna lady Drew nu le-am văzut niciodată; dar, mi-am dat seama mai tîrziu, că o fascinau doar cărțile în genul Mariei Monk. Existase însă pe vremuri un Drew cu preocupări intelectuale — sir Cuthbert, fiul lui sir Matthew, cel care zidise casa; și într-o veche încăpere de sus, am găsit aruncate, claie peste grămadă, prăfuite și uitate de Dumnezeu, cărți și comori printre care mama mi-a dat voie să scormonesc în vremea unor zile aspre de iarnă. Așezat sub o fereastră din acoperiș, pe o policioară pusă peste niște lădițe de ceai și mirodenii, am început să mă familiarizez cu o bună parte din desenele lui Hogarth, aflate într-o mapă de format mare, cu Rafael — am dat peste o carte mare cu gravuri după stanțele lui Rafael din Vatican — și cu cea mai mare parte din capitalele Europei, așa cum arătaseră pe la 1780, cu ajutorul cîtorva albume mari și pătate. Mai era și un mare atlas din secolul al optsprezecelea, cu hărți imense care au fost pentru mine foarte instructive. Avea ornamente splendide

în jurul titlului fiecărei hărţi; Olanda arăta un pescar şi barca sa; Rusia un cazac; Japonia, nişte oameni în pagode — da, chiar aşa, în pagode. Pe atunci existau *Terrae Incognitae* pe fiecare continent, Sarmaţia, şi alte ţări care au dispărut de atunci; şi multe călătorii am făcut eu, cu un bold tocit, prin lumea aceea mare, respectabilă şi — pot s-o spun — neadevărată. Cărţile din cămăruţa aceea veche fuseseră izgonite, cred, din salon în timpul reînvierii bunului gust şi al ortodoxiei moleşite din epoca victoriană, dar mama nu avea nici cea mai mică idee despre ceea ce conţineau. Am citit astfel şi am înţeles retorica sănătoasă din *Drepturile omului* de Tom Paine[1], şi al său *Bunul Simţ*, cărţi excelente, lăudate cîndva de episcopi şi apoi renegate cu străşnicie. Gulliver se afla şi el, neepurat, o hrană cam greu de digerat poate pentru un copil, dar după părerea mea nu chiar atît de greu — şi n-am regretat niciodată de a-i fi gustat astfel frumuseţea. Satira lui Traldragdubh m-a făcut să-mi fiarbă sîngele în vine, cum era şi firesc, dar l-am urît pe Swift pentru Houyhnhnms, şi după aceea niciodată nu mi-au mai plăcut cu adevărat caii. Apoi îmi amintesc şi de o traducere a lui *Candide* de Voltaire, şi de *Rasselas*; şi, oricît de mare a fost Gibbon — în douăsprezece volume — sînt sigur că l-am citit, cam ameţit desigur, de la un capăt la celălalt, recurgînd din cînd în cînd şi la atlas.

Aceste lecturi mi-au aţîţat gustul şi pentru altele, şi pe furiş am început să fac incursiuni în dulapurile cu cărţi din salonul cel mare. Am reuşit să devorez un număr destul de mare de cărţi, înainte ca îndrăzneala mea profanatoare să fi fost descoperită de Ann, bătrîna îngrijitoare. Îmi amintesc că printre altele am încercat să citesc atunci o traducere din *Republica* lui Platon, şi am găsit-o teribil de plicticoasă; eram mult prea tînăr pentru asta; dar *Vathek*[2] — *Vathek* a fost ceva grozav. Episodul acela cu datul din picioare! Cînd toţi *trebuiau* să dea din picioare!

Amintirea lui *Vathek* mă duce întotdeauna cu gîndul la marele salon din Bladesover.

[1] *Thomas Paine* (1737—1809), scriitor şi politician englez, celebru prin polemicile sale asupra drepturilor omului.

[2] *Vathek, o poveste orientală*, povestire aparţinînd scriitorului englez *William Beckford* (1751—1844), imitaţie a povestirilor filozofice ale lui Voltaire.

Era o încăpere imensă și lungă, cu mai multe ferestre care dădeau spre parc, și fiecare fereastră — erau o duzină sau chiar mai multe, înalte de la podea pînă la tavan — avea draperii de mătase sau satin, cu ciucuri grei, un baldachin deasupra, și obloane albe și complicate care se strîngeau în cavitatea adîncă a zidului. La fiecare capăt al acestei încăperi mari și liniștite se afla cîte un cămin uriaș de marmoră; capătul dinspre bibliotecă reprezenta lupoaica cu Romulus și Remus, fiind susținuți de Homer și Virgiliu; sculptura din cealaltă parte am uitat-o. Portretul lui Frederick, Prinț de Wales, atîrna deasupra unuia dintre capete, un portret de două ori cît mărimea naturală, dar îndulcit de suprafața lucioasă a uleiului; iar deasupra celuilalt se afla un grup — de proporții tot atît de uriașe — înfățișînd membri dispăruți ai familiei Drew, sub înfățișare de zeități ale pădurii, îmbrăcați sumar și proiectați pe un cer sfîșiat de furtună. Din tavanul ornamentat atîrnau trei candelabre, fiecare cu cîteva sute de cristaluri, iar pe covorul nesfîrșit — mi se părea tot atît de mare ca Sarmația din atlasul din cămăruță — erau insule și arhipelaguri de scaune și sofale îmbrăcate în creton, mese, vase mari de Sèvres pe piedestaluri, un om și un cal de bronz. Undeva în această întindere, îmi amintesc, dădeai peste o harpă imensă, lîngă un pupitru de muzică în formă de liră și un pian uriaș...

Expedițiile de împrumutare a cărților erau extraordinar de îndrăznețe și primejdioase. Trebuia să cobor pe principala scară de serviciu — pînă acum era legal — dar imediat începea ilegalitatea, cînd de pe un mic palier treceam cu foarte multă grijă, printr-o ușă de postav roșu. Un mic coridor ducea spre hol, și aici mă uitam cu grijă dacă nu se vede Ann, bătrîna îngrijitoare — căci servitoarele mai tinere erau prietenoase și nu contau. După ce mă lămuream unde se afla Ann, țîșneam de-a curmezișul spațiului gol de la picioarele scării celei mari, pe care nu mai cobora nimeni de cînd nu mai era la modă părul pudrat, și de acolo ajungeam la ușa salonului. Un chinez oscilant de porțelan, în mărime naturală, se strîmba și tremura la cel mai mic pas pe care îl făceam. Aici era locul cel mai periculos; ușa era dublă, avînd între cele două canaturi un spațiu cît grosimea zidului, așa că nu puteam să aud dinainte fîșîitul pămătufului de pene cu care se ștergea praful de cealaltă parte. Parcă eram — nu-i așa?

— un şoarece care se furişa repede prin spaţii uriaşe în căutarea unor firimituri de gîndire, uitate.

Îmi amintesc că l-am găsit în rafturile acelea şi pe *Plutarc* al lui Langhorne. Mi se pare ciudat acum să mă gîndesc că mîndria şi respectul faţă de mine însumi, ideea de stat şi germenul spiritului cetăţenesc, le-am dobîndit în felul acesta, aproape pe furate ; ciudat, de asemenea, că sarcina de a mă învăţa toate acestea i-a revenit unui grec, care murise de o mie opt sute de ani.

6

Şcoala la care am urmat era genul de şcoală pe care îl permitea sistemul din Bladesover. Şcolile publice ce luaseră fiinţă în scurta strălucire a Renaşterii fuseseră acaparate de clasa dominantă ; clasele de jos se presupunea că nu aveau nevoie de şcoli, iar păturile noastre mijlocii aveau şcolile care li se cuveneau, şcoli particulare, pe care orice aşa-zis învăţător era liber să le înfiinţeze. Şcoala la care am fost dat era ţinută de un profesor care avusese destulă energie pentru a obţine o diplomă a Colegiului de Preceptori ; şi dacă ţin seama cît de ieftine erau taxele, trebuie să recunosc că şcoala ar fi putut să fie şi mai proastă. Clădirea era o casă de cărămidă gălbuie, înnegrită de fum, care se afla în afara satului, iar clasa în care învăţam nu era decît o anexă făcută din şipci şi ipsos.

N-aş putea spune că zilele mele la şcoală au fost nefericite — ba chiar îmi aduc aminte că erau destul de distractive — dar nu pot nici să susţin, fără a denatura grav adevărul, că ne simţeam minunat acolo. Ne băteam mult, nu o bătaie sănătoasă, după anumite reguli, ci o „încăierare" adevărată, cu intenţii asasine, în care dădeai lovituri şi cu gheata — în orice caz, lovituri grele ! Cîţiva dintre elevi erau fiii unor cîrciumari din Londra, care ştiau să facă deosebirea între o bătaie şi boxul obişnuit, practicînd ambele sporturi şi avînd pe deasupra şi un vocabular de o bogăţie precoce. Terenul nostru de cricket nu avea butuci de poartă, jucam fără nici un stil şi ne ciorovăiam cu arbitrul.

Cît despre învăţătură, cel care ne preda era un bădăran de vreo nouăsprezece ani, care purta haine de gata, şi habar

n-avea de principii pedagogice. Directorul, care era în același timp și proprietarul școlii, ne învăța aritmetica, algebra și geometria, iar pe băieții mai mari chiar și trigonometria ; avea o puternică înclinație pentru matematici, și mă gîndesc acum că față de școlile publice obișnuite din Marea Britanie, făcea o treabă bună.

Ne bucuram de un privilegiu de neprețuit în școala aceea — și anume neglijarea oricărei educații spirituale. Ne purtam cu simplitatea impetuoasă a unor copii în mijlocul naturii, ne „hîrjoneam" ne „împungeam" și ne „cîrpeam"; ne credeam pieiroșii și cow-boy și alte asemenea lucruri onorabile, nu niște tineri gentlemeni englezi ; nu simțeam nici unul din noi vreo chemare religioasă și nici nu eram animați de o pietate prematură în strana rece de stejar unde trebuia să stăm în timpul slujbelor de duminică. Toate acestea erau bune. Cheltuiam cei cîțiva gologani pe care-i aveam cumpărînd din cînd în cînd broșuri necenzurate din prăvălia din sat, *Băieții Angliei* și alte reviste ieftine și îngrozitoare — lecturi admirabile, care anticipau pe Haggard și Stevenson, prost tipărite și năstrușnic ilustrate, dar foarte, foarte bune pentru noi. În zilele libere, ni se acorda neobișnuita îngăduință de a hoinări în grupuri de cîte doi sau trei, departe pe cîmp, vorbind în voie și visînd cît ne dorea inima. Frumoase erau aceste plimbări ! Și astăzi încă, peisajul din Kent, cu cîmpiile sale întinse, cu grădinile de hamei și peticele de grîu auriu, cu cuptoarele pentru hamei și turlele pătrate ale bisericilor, totul proiectat pe un fundal de coline împădurite, are pentru mine un vag iz de aventură, care se adaugă la savoarea frumuseții sale. Uneori fumam, dar nu ne-am gîndit niciodată să făptuim adevărate lucruri „băiețești" : n-am „prădat" nici o livadă — cu toate că existau livezi pretutindeni în jurul nostru — căci socoteam furtul un păcat ; șterpeleam cîteodată mere, napi sau fragi de pe cîmp, dar simțeam că făptuim o crimă, și pe deasupra și lipsită de glorie, iar după aceea ne era rușine. Am avut, e drept, și zilele noastre de aventură, dar au fost accidente pe care nu le-am căutat. Astfel, într-o zi călduroasă, mai mulți dintre noi, în timpul unei plimbări spre Maidstone, am fost împinși de diavol să disprețuim berea de ghimber, și ne-am amețit cumplit cu bere adevărată ; și altă dată, mințile noastre fragede au fost atît de în-

fierbîntate de legenda Vestului Sălbatic, încît ne-am cumpărat pistoale. Tînărul Roots din Highbury s-a întors cu un revolver și cartușe și într-o după amiază de vacanță, șase dintre noi ne-am hotărît să ducem o viață sălbatică și liberă. Primul foc l-am tras în adîncul unei cariere părăsite de la Chiselstead, și aproape că ne-a spart timpanele; apoi am tras într-o pădure presărată cu flori de ciuboțica-cucului de lîngă Pickthorn Green, iar eu am dat o alarmă falsă, strigînd: „Paznicul!", și am luat-o cu toții la goană care încotro, fugind mai bine de o milă. După care Roots a tras pe neașteptate într-un fazan pe șoseaua dinspre Chiselstead, și atunci tînărul Barker a început să ne înșire verzi și uscate în legătură cu severitatea legilor de vînătoare; Roots s-a speriat cumplit, și am ascuns pistolul într-un șanț secat de la marginea terenului școlii. După cîteva zile l-am luat iarăși și, neținînd seama că era murdar și avea butoiul ruginit am încercat să tragem într-un iepure de la trei sute de metri. Tînărul Roots, care a nimerit într-un mușuroi de la douăzeci de pași, transformîndu-l într-un nor de praf, și-a ars degetele și și-a pîrlit fața; și după ce arma și-a dovedit o stranie dispoziție să ia foc spre cel care trage, n-a mai fost folosită niciodată.

O sursă importantă de distracții pentru noi era să ne purtăm obraznic cu căruțașii și camionagiii de pe drumul spre Goudhurst; și printre faptele mele memorabile îmi amintesc de întîmplarea aceea cînd am ieșit alb din cap pînă-n picioare din gropile cu var de la marginea satului, sau de ziua cînd m-am îmbolnăvit de gălbenare, după ce m-am scăldat gol-goluț cu încă trei băieți despuiați, sub conducerea lui Ewart, în pîrîul care trece prin pășunile lui Hickson. După-amiezile acelea în care nimic nu punea frîu imaginației noastre — cît de mult au însemnat pentru noi și cît de bine ne-au făcut! Toate pîrîiașele veneau de la „izvoarele Nilului", nedescoperite încă pe atunci, toate tufișurile erau jungle indiene, iar cel mai frumos joc, o spun cu mîndrie, l-am inventat eu. Inspirația am găsit-o în salonul din Bladesover. Descoperisem o pădure prin care trecerea era „interzisă", și am realizat acolo „Retragerea celor zece mii", de la un capăt la altul, croindu-ne drum cu viteje printr-o încîlceală de tufe de urzici, fără să uităm să îngenunchem plîngînd cînd, în cele din urmă, am ieșit și am

dat peste Marea cea mare. Întîlneam uneori cîte un trecător care se uita uluit la băieţii ce plîngeau sau urlau. De obicei, eu eram acela care făceam pe faimosul general Xenòfon — şi vă rog să observaţi accentul pe care-l puneam pe o ; toate numele clasice le pronunţ în felul acesta — Socrates rimează cu Bates. Şi în afară doar de cazurile cînd ochiul sever al vreunui pedant mă previne asupra normelor sale de judecată, folosesc şi acum vechile şi îndrăgitele pronunţii greşite. Mica incursiune în limba latină, făcută mai tîrziu, în timpul cînd mă pregăteam să devin chimist, n-a reuşit să mă dezbare de acest obicei. În felul acesta, numele tuturor acelor personaje din trecut, cu accentele lor aiurite, le pronunţam cel puţin în mod viu, ca de la egal la egal, şi într-o limbă vie.

În general, şcoala ar fi putut să fie şi mai rea, şi printre alte lucruri bune ea mi-a dat un prieten care mi-a rămas pentru toată viaţa.

Acesta a fost Ewart, care acum, după multe vicisitudini, a ajuns sculptor de monumente la Woking. Sărmanul, cît de caraghios părea aşa deşelat cum era, cu hainele veşnic prea mici pentru el ! Era un ţărănoi cu braţe şi picioare lungi, ridicol de înalt, pe lîngă mine care eram nu mărunt, dar de statură potrivită ; şi exceptînd mustaţa neagră de astăzi, de sub nasul cîrn, avea aceeaşi faţă rotundă, aceiaşi ochi căprui-aurii, strălucitori şi neastîmpăraţi, aceeaşi privire, aceeaşi înfăţişare gînditoare şi aceeaşi replică ironică. Era un lucru stabilit că nici un băiat nu se pricepea atît de bine să facă pe prostul cum se pricepea Bob Ewart, şi nici unul nu avea mai multă îndemînare în a uimi oamenii. Banalul dispărea în faţa lui Ewart — la atingerea lui toate lucrurile deveneau deosebite, neobişnuite. Pe el l-am auzit eu prima dată vorbind de dragoste, dar abia după ce rădăcinile dragostei pătrunseseră în inima mea. Era, o ştiu acum, copilul din flori al acelui mare artist nesăbuit, Rickmann Ewart ; şi el mi-a dezvăluit în frămîntarea crescîndă a minţii mele, lumina unei lumi mai puţin rigide, care cel puţin nu întorsese spatele frumuseţii.

I-am cîştigat inima povestindu-i *Vathek*, şi după aceea am rămas prieteni nedespărţiţi. Ne-am îmbinat atît de complet preocupările intelectuale, încît uneori mă întreb în ce măsură nu sînt o parte din Ewart şi în ce măsură nu a devenit şi Ewart, prin substituire, o parte din mine...

7

Şi apoi, îndată după ce am împlinit paisprezece ani, s-a petrecut nenorocirea.

Era în vacanţa de vară, şi totul s-a datorat Onorabilei Beatrice Normandy.

Beatrice „intrase în viaţa mea", cum se spune, înainte ca eu să fi împlinit doisprezece ani. Apăruse pe neaşteptate într-o perioadă paşnică, după plecarea anuală a celor Trei Mari Doamne. Stătea în vechea odaie a copiilor de la etaj, şi în fiecare zi lua ceaiul cu noi în odaia mamei. Avea opt ani şi venise cu o doică numită Nannie ; trebuie s-o spun, la început nu mi-a plăcut cîtuşi de puţin.

Nimănui nu i-a plăcut această erupţie în odăile de jos; amîndouă provocau multă „bătaie de cap" şi se purtau extrem de jignitor. La Nannie, simţul de datorie faţă de fetiţa pe care o avea în grijă ducea la cereri şi pretenţii care mamei îi tăiau respiraţia. Ouă la ore neobişnuite, laptele fiert de două ori, refuzul unui minunat *pudding* cu lapte — şi asta nu discutînd respectuos, ci dictînd, ca şi cum ar fi fost îndreptăţită. Nannie era o femeie oacheşă, cu trăsăturile mari. taciturnă, îmbrăcată într-o rochie cenuşie ; avea un fel de a fi plin de dîrzenie, care pînă la urmă te înspăimînta, te strivea şi te domina. Spunea că urma „poruncile altcuiva" — ca în tragedia greacă. Era un straniu produs al acelor timpuri vechi — o servitoare devotată, de încredere ; îşi investise, parcă, toată mîndria şi voinţa în cei mari, în puternicii zilei pe care-i slujea, în schimbul unei bătrîneţi asigurate — şi, cu toate că nu fusese încheiată nici o înţelegere, amîndouă părţile se simţeau legate. În cele din urmă, va primi o anumită sumă de bani şi îşi va sfîrşi zilele într-o pensiune de familie. Îşi făurise obiceiul să invoce cu orice prilej autoritatea acestor oameni sus-puşi, înăbuşindu-şi toate părerile personale, orice gînd intim şi înseşi instinctele îi erau pervertite sau subjugate. Era asexuată, întreaga ei mîndrie o trecuse asupra altora şi îngrijea de copilul altei femei cu o devoţiune aspră, lipsită de bucurie, care pînă la urmă avea să se termine cu o separaţie stoică. Ne trata pe toţi ca pe nişte obiecte fără o altă valoare, decît aceea de a sluji fetiţa care-i fusese dată în grijă. Onorabila Beatrice, însă, consimţea să coboare pînă la noi.

Întîmplările ciudate din anii de mai tîrziu s-au interpus între mine și amintirea deslușită a chipului ei copilăresc. Cînd mă gîndesc astăzi la Beatrice, o văd așa cum am ajuns s-o cunosc mai tîrziu, cînd îi aveam atît de bine în minte chipul, încît aș putea să i-l desenez chiar și acum, cu toate nenumăratele amănunte mici și delicate, pe care ai fi putut să nu le bagi în seamă privind-o. Atunci, însă, ei bine, chiar și atunci, îmi amintesc că am observat delicatețea infinită a pielii ei de copil și sprîncenele-i fine, mai fine decît puful cel mai fin de pe pieptul unei păsărele. Era una dintre fetițele acelea care arată ca o zînă — puțin precoce, cu obrajii îmbujorați, părul negru, un păr întunecat unduindu-se în zulufi care-i cădeau uneori peste ochi, și niște ochi negri drăcoși, părînd cîteodată de un căprui auriu. Și încă din prima zi, după o scurtă privire aruncată lui Rabbits, a hotărît că singura persoană cu adevărat interesantă de la masa de ceai eram eu.

Cei mari vorbeau în felul lor plictisitor și convențional — povestindu-i lui Nannie toate banalitățile despre parc și despre sat pe care le spuseseră de atîtea ori, iar Beatrice mă observa pe deasupra mesei, cu o curiozitate nemiloasă care mă făcea să mă simt stînjenit.

— Nannie, zise ea arătînd cu degetul spre mine, și Nannie ignoră cu totul o întrebare a mamei ca să vadă ce vrea fetița ; dînsul e un servitor ?

— Ssst ! făcu Nannie. E domnișorul Ponderevo.

— E un servitor ? repetă Beatrice.

— E un băiat de școală, o lămuri maică-mea.

— Atunci, pot să vorbesc cu el, Nannie ?

Nannie mă cercetă cu o brutală lipsă de omenie.

— Nu trebuie să vorbești prea mult, fu răspunsul ei, în timp ce-i tăia prăjitura în bucățele. Nu, adăugă ea cu hotărîre, în timp ce Beatrice se pregătea să-mi vorbească.

Beatrice deveni răutăcioasă. Ochii ei păreau să mă cerceteze cu o dușmănie prin nimic justificată.

— Are mîinile murdare, zise ea, mușcînd din fructul oprit. Și are gulerul ros.

Apoi se întoarse la prăjitură, cu o expresie de totală ignorare a persoanei mele, ceea ce mă umplu de ură și de o dorință pasionată de a o sili să mă admire... Și a doua zi înainte de ceai, pentru prima dată în viața mea, liber, fără să mi se poruncească sau să fiu silit de nimeni, m-am spălat pe mîini.

Așa a început cunoștința noastră, care curînd după aceea, datorită unui capriciu al ei, s-a adîncit. Răcise și a trebuit să fie ținută în casă, iar Nannie s-a pomenit pe neașteptate în fața alternativei de a trebui să îngrijească o fetiță îngrozitor de neascultătoare, care scotea o cantitate impresionantă de țipete, nepotrivite pentru urechile unei mătuși bătrîne, șubrede și bogate, sau de a mă aduce pe mine sus, în odaia ei, ca să mă joc cu Beatrice toată după-amiaza. Nannie a coborît și m-a luat cu un aer nemulțumit, predîndu-mă apoi micii creaturi, ca și cum aș fi fost o varietate de pisoi mai mare. Pînă atunci nu avusesem niciodată de-a face cu o fetiță și-mi ziceam că era mai frumoasă, mai minunată și mai strălucitoare decît orice altceva pe lume, iar Beatrice a găsit în mine cel mai blînd dintre sclavi — deși n-am întîrziat să-i arăt că eram destul de puternic. Iar Nannie a fost uimită să vadă că după-amiaza se scurgea repede, plină de veselie. Mi-a lăudat purtarea față de lady Drew și de maică-mea, care și-a exprimat bucuria să audă lucruri bune despre mine; după aceea m-am mai jucat cu Beatrice de mai multe ori. Jucăriile ei le țin minte și acum — erau mari și splendide, de-a dreptul gigantice față de impresiile mele dinainte despre jucării; ne-am dus chiar și în odaia aceea de pe palierul camerei copiilor, ca să ne jucăm cuminți acolo, în „marea casă de păpuși" dăruită de Prințul Regent primului născut (care a murit la cinci ani) al lui sir Harry Drew, căsuță care reproducea de fapt în mic domeniul Bladesover, conținea optzeci și cinci de păpuși și costase sute de lire sterline. Supravegheați cu strictețe, ne-am jucat plini de încîntare cu minunăția aceea.

Cînd vacanța s-a sfîrșit, m-am întors la școală cu sufletul încărcat de visuri fără seamăn și l-am găsit pe Ewart, care mi-a vorbit despre dragoste; iar eu i-am povestit despre casa de păpuși, care, foarte curînd, preluată de imaginația lui Ewart, s-a transformat într-o cetate de păpuși de pe o insulă numai a noastră.

În sinea mea, una dintre păpuși se numea Beatrice.

În vacanța următoare am văzut-o puțin — și, lucru ciudat, am păstrat o amintire destul de vagă despre această perioadă — apoi a urmat golul unui an de școală, și după aceea, nenorocirea mea.

8

Acum, că mă aşez să-mi scriu povestirea şi caut să înşir întîmplările în ordinea lor, mă uimeşte lipsa de consecvenţă şi de logică a memoriei. Îţi aminteşti fapte şi nu poţi să-ţi aminteşti cauzele lor ; îţi aminteşti limpede momente care se desprind în mod inexplicabil — lucruri întîmplătoare care nu se leagă de nimic şi nu duc nicăieri. Probabil că o văzusem pe Beatrice şi pe fratele ei vitreg de mai multe ori în timpul ultimei mele vacanţe la Bladesover, dar nu ţin minte de loc în ce împrejurări. Acea mare criză din copilăria mea se desprinde foarte limpede, ca un punct crucial pentru mine, dar cînd caut amănunte — în special cele care au dus la declanşarea ei — nu pot să-mi dau seama în ce ordine s-au desfăşurat. Fratele acesta vitreg, Archie Garvell, apăruse atunci pentru prima oară. Îmi amintesc de el limpede, ca de un băiat blond, cu un aer trufaş, slăbănog, mult mai înalt decît mine, dar cred că mai puţin voinic, şi că ne-am urît unul pe altul încă de la început, în mod instinctiv ; şi totuşi, nu pot să-mi amintesc de loc prima întîlnire cu el.

Privind înapoi spre acele vremuri trecute — ca şi cum aş scormoni într-un pod părăsit pe unde a trecut vreun hoţ excentric — nu pot nici măcar să-mi explic prezenţa acestor copii la Bladesover. Ştiu că făceau parte dintre nenumăraţii veri ai lady-ei Drew şi că, după teoriile celor din încăperile de jos, urmau să intre în cele din urmă în stăpînirea domeniului Bladesover. Dacă era aşa, speranţele lor nu s-au împlinit. În tot cazul, casa aceea mare, cu toată splendoarea ei ofilită, cu mobila ei fină, cu glorioasele ei tradiţii, aparţinea bătrînei lady ; şi înclin să cred că ea s-a folosit de această împrejurare pentru a chinui şi a domina pe aceia care sperau s-o moştenească. Printre aceştia se număra şi lordul Osprey şi cred că dacă lady Drew i-a adăpostit copilul orfan, ca şi copilul vitreg, a făcut-o, poate, pentru că era sărac, dar şi pentru că — îmi zic eu astăzi — nutrea speranţa vagă de a găsi la ei oarecare afecţiune sau măcar de a-şi înviora existenţa. Nannie n-a mai apărut în această a doua vacanţă, Beatrice aflîndu-se în grija unei tinere femei prietenoase şi şterse, dintr-o familie de militari săraci, al cărui nume nu l-am ştiut niciodată.

Beatrice și cu Archie erau, pare-se, doi copii întreprinzători și foarte greu de stăpînit. Îmi amintesc, de asemenea, că se hotărîse în legătură cu mine că nu eram un tovarăș potrivit pentru ei, așa că aveam grijă să nu ne vadă nimeni cînd ne jucam. Beatrice stăruise să ne jucăm împreună.

Sînt sigur că știam destule despre dragoste la paisprezece ani, și că pe atunci eram atît de îndrăgostit de Beatrice, pe cît poate să fie adultul cel mai pasionat, iar Beatrice era și ea, în felul ei, îndrăgostită de mine. Printre iluziile decente și utile ale societății noastre este și aceea că, la vîrsta pe care o aveam noi, copiii nu gîndesc nimic, nu simt nimic, nu știu nimic despre dragoste. Este uimitor cît de mult țin englezii la iluzii. Dar nu pot să nu mărturisesc că Beatrice și cu mine vorbeam despre dragoste, ne sărutam și ne îmbrățișam.

Îmi amintesc depre o discuție pe care am avut-o sub tufișurile înalte din grădină — eu pe partea dinspre parc a zidului de piatră, iar stăpîna gîndurilor mele pline de adorație stînd puțin cam neelegant călare pe el. Neelegant, spun ? Ar fi trebuit să vedeți drăcușorul dulce care era ea pe atunci. Îmi vine acum limpede în minte felul cum ședea călare pe zid ; în spatele ei se împleteau ramurile subțiri ale boschetelor din grădină, pe care picioarele mele nu aveau voie s-o profaneze, și departe, mult deasupra ei, nelămurită și impunătoare, cornișa măreței fațade a castelului se înălța pe cerul presărat de nori. Se pare că ajunsesem cu discuția la lucruri serioase și concrete, și anume la poziția mea socială.

— Nu-l iubesc pe Archie, spuse ea deodată, fără nici o legătură ; și apoi, într-o șoaptă, aplecîndu-se înainte, cu părul căzîndu-i pe obraji : pe *tine* te iubesc !

Pe urmă, plină de nerăbdare, ținu s-o asigur că nu eram și nu puteam fi un servitor.

— N-ai să fii niciodată un servitor... niciodată !

I-am jurat din toată inima, și promisiunea aceasta am ținut-o, pentru că, prin însăși natura mea, nu puteam să n-o țin.

— Ce vrei să te faci ? mă întrebă apoi.

Am căutat în grabă prin minte diferite profesiuni.

— Vrei să fii soldat ? urmă cu întrebările.

— Ca să zbiere la mine toți neghiobii ? Nici gînd ! am hotărît eu. Las asta pe seama băieților de țărani.

— Dar ofițer ?

— Nu știu, am căutat să ocolesc, umilit, întrebarea. Mai curînd aș intra în marină.

— Nu ți-ar plăcea să lupți ?

— Sigur că mi-ar plăcea. Dar un soldat de rînd... ce mare fericire să ți se ordone să lupți și să fii privit de sus... Și cum aș putea să devin ofițer ?

— N-ai putea ? zise ea, privindu-mă cu îndoială ; și prăpastia sistemului social se deschise între noi.

Apoi, cum îi șade bine unui bărbat, m-am apucat să mă laud, croindu-mi un drum ca să ies din această încurcătură. Am spus că eram sărac, și că cei săraci intră în marină ; că știam matematică, ceea ce n-ar fi putut să spună nici un ofițer de marină ; și l-am dat de exemplu pe Nelson, descriindu-i semeț perspectivele mele pe marea albastră.

— A iubit-o pe Lady Hamilton, i-am spus, cu toate că era o nobilă.. iar eu te voi iubi pe tine.

Cam pe aici ajunseserăm, cînd guvernanta, grijulie, începu s-o caute, strigînd : „Beeee-atrice ! Beeee-e-e-atrice !"

— Bestie afurisită ! zise domnița mea, și încercă să continue discuția : dar guvernanta nu voia s-o lase în pace.

— Vino încoace ! îmi zise pe neașteptate domnița mea, întinzînd o mînă murdară ; și m-am înălțat pînă la ea, iar căpșorul ei a coborît pe deasupra zidului, pînă cînd buclele părului negru mi-au gîdilat obrajii.

— Ești iubitul meu umil și credincios ? m-a întrebat într-o șoaptă, cu fața îmbujorată aproape atingînd-o pe a mea, și cu ochii foarte întunecați și strălucitori.

— Sînt iubitul tău umil și credincios, i-am răspuns tot în șoaptă.

Și-a pus atunci brațul în jurul gîtului meu, a întins buzele și ne-am sărutat, și oricît aș fi fost eu de băiat, tremuram tot. Așa ne-am sărutat noi pentru prima dată.

— Beeee-e-e-a-trice ! — se auzi înspăimîntător de aproape.

Cu o mișcare bruscă a piciorului încălțat în ciorapi negri, domnița mea dispăru. O clipă mai tîrziu, am auzit-o înfruntînd mustrările guvernantei și explicînd, cu o perfectă siguranță și lipsă de sinceritate, de ce nu răspunsese la chemările ei.

Am simțit că nu era indicat să fiu văzut tocmai atunci și am dispărut pe furiș, în pădure, urzind de unul singur visuri de dragoste, rătăcind printr-una din văile acelea șerpuitoare

și pline de ferigi care brăzdau domeniul Bladesover. Și în ziua aceea și în multe zile de mai tîrziu, simțeam sărutul pe buzele mele ca un sigiliu ; iar în timpul nopții era sămînță de vise.

Îmi amintesc apoi de o expediție pe care am făcut-o — Beatrice, cu mine și cu fratele ei vitreg — în aceeași pădure (ei doi se presupunea că se joacă în grădină) și cum ne-am jucat acolo de-a indienii, și am ridicat un wigwam dintr-o grămadă de butuci de fag, apoi am trecut pe lîngă niște cerbi, ne-am furișat și am privit iepurii care mîncau într-o poiană, și aproape că am prins o veveriță. Joaca era presărată cu certuri dese între mine și tînărul Garvell, căci fiecare dintre noi stăruia cu încăpățînare să aibă rolul conducător, și numai lecturile mele mai ample — citisem de zece ori mai mult decît el — mi-au dat un ascendent asupra lui. L-am turtit de tot cînd i-am arătat cum se poate găsi vulturul într-o tulpină de ferigă. Pînă la urmă — nu mai știu de-a ce ne jucam — m-am furișat cu Beatrice, două făpturi înfierbîntate și ciufulite, printre ferigile înalte și ne-am ascuns de Archie. Frunzele înalte se ridicau deasupra noastră cu peste cinci picioare, și cum eram un maestru în arta de a mă tîrî aproape fără zgomot prin frunzișul acela, dînd la o parte ramurile de deasupra, mă aflam, firește, în frunte. Pămîntul de sub ferigi este foarte curat și ușor parfumat în anotimpul călduros ; tulpinile se înălțau negre și apoi verzi — cînd te tîrai pe burtă, păreau o pădure tropicală în miniatură. Eu deschideam drumul și Beatrice se tîra în urma mea, dar cînd verdeața altui luminiș ne apăru în față, ne-am oprit. Beatrice s-a tîrît atunci pînă la mine, apropiindu-și fața ei mică și îmbujorată de a mea ; mai privi o dată în urmă, răsuflînd adînc, apoi pe neașteptate își aruncă brațele în jurul gîtului meu, mă trase pe pămînt lîngă ea, și mă sărută ; și iar mă sărută. Ne sărutam, ne îmbrățișam și ne sărutam din nou, totul fără nici o vorbă ; pe urmă ne-am oprit, ne-am uitat în jur, am șovăit — apoi pe neașteptate, potoliți și puțin cam fîstîciți, ne-am tîrît afară, pentru a fi îndată descoperiți și ajunși din urmă de Archie.

De toate astea îmi amintesc foarte limpede, și încă de altele mai vag — despre bătrînul Hall și pușca lui cu care trăgea în ciori, despre o întîmplare în care fuseserăm amestecați și noi, dar nu știu cum ; apoi, în cele din urmă, brusc, se detașează în memorie bătaia noastră din crescătoria de iepuri.

Aceasta, ca cele mai multe locuri din Anglia denumite astfel, nu era de fapt o crescătorie de iepuri, ci o pantă lungă, acoperită de spini și fagi printre care trecea o cărare, un fel de rută de acces către drumul de căruțe din vale, între Bladesover și Ropedean. Nu știu ce căutam noi trei acolo, dar am impresia nesigură că era ceva în legătură cu o vizită făcută de guvernantă la familia vicarului din Ropedean. Pe neașteptate, Archie și cu mine, în timp ce puneam la cale un joc, am început să ne certăm pentru Beatrice. Îi făcusem cea mai cinstită ofertă ; urma să fiu un nobil spaniol, Beatrice să fie soția mea, iar Archie un trib de indieni care încercau s-o răpească. Mi se pare o ofertă foarte atrăgătoare pentru un băiat să fie un întreg trib de indieni, și pe deasupra cu șansa de a avea o asemenea pradă. Dar Archie s-a simțit deodată jignit.

— Nu, a zis el ; asta nu se poate !

— Ce nu se poate ?

— Nu poți să fii un gentleman, pentru că nu ești. Și nu se poate ca Beatrice să fie soția ta. E... e o impertinență.

— Dar... am început eu, privind spre Beatrice.

Probabil că în mintea lui Archie se adunaseră de mai înainte tot felul de resentimente.

— Te lăsăm să te joci cu noi, a continuat el ; dar așa ceva nu se poate.

— Ce prostie ! a izbucnit Beatrice. Ba poate, dacă vrea.

Dar Archie a reușit să-și impună punctul de vedere. N-am zis nimic, dar în sinea mea am început să fierb și, după trei sau patru minute, eram de-a dreptul furios. Degeaba am căutat să ne înțelegem în legătură cu un alt joc. Nimic nu părea să se potrivească pentru noi toți.

— Nu vrem să te joci cu noi de loc, a rostit pînă la urmă Archie.

— Ba da, vrem, a intervenit Beatrice.

— Nu vezi că nu știe nici măcar să vorbească corect ?

— Ba *iel* nu știe, mi-a scăpat mie în furia momentului.

— Ei, vezi ? a strigat Archie. Spune *iel*. *Iel ! Iel ! Iel !*

Arăta cu degetul spre mine. Lovise chiar în inima rușinii mele. I-am dat singurul răspuns potrivit, repezindu-mă asupra lui.

— Hei ! strigă el, în fața atacului meu furios. Se dădu înapoi, într-o atitudine care avea un oarecare stil în ea, pară lovitura, îmi răspunse cu una în obraz, rîzînd de ușurare și sur-

prins de propriul său succes. La care, am simţit că mă cuprinde o furie ucigătoare. Putea să boxeze tot atît de bine sau chiar mai bine decît mine — ar fi putut să-şi dea seama că, de fapt, nu mă pricepeam de loc la box — dar mă bătusem nu o dată cu pumnii, eram obişnuit să dau şi să primesc lovituri dureroase, şi mă îndoiesc că el se bătuse vreodată. După nici zece secunde de luptă, am simţit punctul lui slab — era toată acea manieră a claselor de sus din Anglia de a nu atinge unde trebuie, de a se ascunde după reguli şi alte asemenea fleacuri ale onoarei care nu sînt decît ultimele firimituri de onoare, grozăvindu-se cu lucruri abia pe jumătate făcute. Archie părea să-şi închipuie că realizase cine ştie ce cu prima sa lovitură şi cu încă vreo cîteva, şi că aveam să renunţ atunci cînd buza a început să-mi sîngereze şi să mi se prelingă sînge pe haine. Aşa că, după nici un minut, încetase să mai fie agresiv, cu excepţia cîtorva mici izbucniri, în timp ce eu dădeam în el tot timpul, întrebîndu-l sălbatic şi cu răsuflarea tăiată, după felul cum se obişnuia la şcoală la noi, dacă „încasase" de ajuns, fără să ştiu că legile onoarei şi lipsa lui de antrenament nu-i permiteau nici să mă doboare şi nici să se dea bătut.

Am impresia foarte limpede că în tot acest timp, Beatrice ţopăia în jurul nostru într-o stare de încîntare foarte nepotrivită cu o adevărată lady, dar eram prea ocupat ca să înţeleg ce spunea. Sînt sigur însă că ne încuraja pe amîndoi şi înclin să cred astăzi — poate să fie din cauza dezamăgirilor din anii mei maturi — că era de fiecare dată de partea celui care părea mai tare.

Apoi tînărul Garvell, cedînd în faţa loviturilor mele, se împiedică şi căzu peste o piatră mare ; iar eu, urmînd tradiţia clasei din care făceam parte şi a băieţilor de la şcoală, m-am aruncat imediat asupră-i ca să sfîrşesc cu el. Ne zvîrcoleam tocmai de mai mare dragul, cînd ne-am dat seama deodată că cineva ne privea.

— Să nu spui nimic, a gîfîit Archie.

— Oh, lady Drew ! am auzit-o pe Beatrice strigînd. Se bat ! Se bat îngrozitor !

Am aruncat o privire peste umăr. În clipa aceea dorinţa lui Archie de a se ridica deveni irezistibilă, iar hotărîrea mea de a sfîrşi cu el dispăru cu totul.

Simţeam prezenţa celor două doamne bătrîne, numai mătase neagră şi purpurie, blănuri şi obiecte negre, strălucitoare ;

se pare că o luaseră pe jos prin iepurărie, în timp ce caii urcau dealul fără povară, și astfel, dăduseră peste noi. Beatrice fugise de îndată spre ele, cu aerul de a căuta un refugiu, și se oprise puțin în spatele lor. Ne-am ridicat amîndoi cu un aer jalnic. Cele două doamne bătrîne păreau teribil de șocate în timp ce ne cercetau cu sărmanii lor ochi slăbiți ; niciodată nu mai văzusem tremurînd astfel lornieta lady-ei Drew.

— V-ați mai bătut vreodată ? întrebă lady Drew. Sau e pentru prima oară ?

— Nu era o luptă dreaptă, pufni Archie, cu privirile acuzatoare asupra mea.

— Dar este George al doamnei Ponderevo ! zise domnișoara Somerville, adăugînd astfel și ingratitudinea la evidentul meu sacrilegiu.

— Cum a îndrăznit ? strigă lady Drew cu un aer teribil.

— A încălcat regulile, zise Archie abia trăgîndu-și răsuflarea. Am alunecat, și atunci m-a lovit, în timp ce eram la pămînt. A îngenuncheat peste mine.

— Cum ai îndrăznit ? repetă lady Drew.

Mi-am scos batista murdară, mototolită, și mi-am șters sîngele de pe bărbie, dar n-am încercat să-i explic îndrăzneala. Cred că gîfîiam atît de tare încît nici n-aș fi putut să vorbesc.

— Nu s-a luptat cinstit, suspină Archie...

Beatrice, din spatele bătrînelor doamne, mă examina atentă, fără ostilitate. Bănuiesc că ceea ce o interesa era mutra mea schimbată, din cauza rănii de la buză. În mod confuz îmi dădeam seama că nu trebuia să spun că cei doi copii se jucau cu mine. N-ar fi fost conform regulilor jocului. Așa că, m-am hotărît să mă refugiez într-o tăcere îmbufnată, asumîndu-mi toate consecințele.

9

Forțele dreptății din Bladesover au făcut o vîlvă extraordinară în legătură cu această întîmplare.

Trebuie să recunosc, cu părere de rău, că Onorabila Beatrice Normandy, în vîrstă de zece ani, m-a trădat, m-a părăsit și a mințit fără rușine pe socoteala mea. De fapt, era înspăi-

mîntată și avea mustrări de conștiință ; fugea de însuși gîndul că aș putea să fiu iubitul ei, de cea mai slabă amintire a sărutărilor noastre ; a fost de-a dreptul necruțătoare și cu totul umană în trădarea ei. Împreună cu fratele ei vitreg, au mințit cu nerușinare, așa că am apărut ca un derbedeu care își atacase superiorii săi din punct de vedere social. Au povestit că se aflau în iepurărie, că s-au pomenit cu mine acolo, că am început să vorbesc cu ei etc.

Îmi dau seama acum că hotărîrea lady-ei Drew a fost, ținînd seama de lumina în care i s-a prezentat întîmplarea, rezonabilă și mărinimoasă.

Hotărîrea mi-a fost transmisă prin mama, care, sînt convins, s-a simțit chiar mai șocată decît lady Drew de gravitatea nesupunerii mele sociale. După ce mi-a vorbit de bunătatea Înălțimii-sale față de mine, de purtarea mea păcătoasă și plină de răutate, a ajuns în cele din urmă la termenii pedepsei mele.

— Trebuie să te duci la domnișorul Garvell și să-i ceri iertare.

— N-am să-i cer iertare, am spus eu, descleștîndu-mi pentru prima dată buzele.

Mama se opri, nevenindu-i să creadă.

Mi-am încrucișat brațele pe fața de masă, rostindu-mi hotărîrea irevocabilă :

— N-am să-i cer iertare pentru nimic în lume. Înțelegi ?

— Atunci va trebui să pleci la unchiul tău Frapp din Chatham.

— Nu-mi pasă unde va trebui să plec, sau ce va trebui să fac, dar n-am să-i cer iertare.

Și n-am cerut.

După aceea, m-am trezit singur împotriva lumii întregi. Poate că în inima mamei mijea vreo urmă de milă pentru mine, dar n-a arătat-o. A luat partea tînărului gentleman ; a încercat mult, a încercat din răsputeri să mă facă să spun că-mi părea rău că-l lovisem. Să-mi pară rău !

De fapt, nu puteam să-i explic.

Și astfel am plecat în exil. Am fost dus cu docarul la gara Redwood de către Jukes vizitiul cufundat într-o tăcere rece, și cu toate lucrușoarele mele într-un mic geamantan de carton așezat la spate.

Simțeam că aveam toate motivele să fiu amărît ; jocul nu se desfășurase conform normelor pe care le cunoșteam... Dar

lucrul care mă mîhnea cel mai mult era că Onorabila Beatrice Normandy mă părăsise și fugise de mine, ca și cum aș fi fost un fel de lepros, și nu-mi dăduse nici măcar prilejul să-mi iau rămas bun de la ea. Ar fi trebuit să facă asta, oricum! Ce-ar fi fost dacă aș fi povestit adevărul! Dar fiul unei servitoare nu era decît un servitor. Dacă o uitase, acum își amintea...

M-am consolat făurindu-mi planuri cum mă voi întoarce la Bladesover, neîndurător, puternic, ca un fel de Coriolan. Nu-mi amintesc alte amănunte, dar sînt încredințat că dădeam dovadă de multă mărinimie...

În tot cazul, n-am declarat niciodată că-mi părea rău că l-am bătut pe tînărul Garvell, și nu-mi pare rău nici astăzi.

II

Cum am fost trimis în lume şi cum am văzut pentru ultima dată Bladesover House

1

Gonit astfel din Bladesover House — după cum se credea atunci pentru totdeauna — am fost trimis de mama, care voia să-mi înfrîngă cerbicia, mai întîi la vărul meu din partea mamei Nicodemus Frapp, şi apoi, ca ucenic cu contract în regulă, la unchiul Ponderevo.

De la vărul meu Nicodemus am fugit curînd, întorcîndu-mă la Bladesover.

Vărul meu Nicodemus Frapp era brutar într-o stradă dosnică — mai curînd o mahala — dincolo de şoseaua mizerabilă şi îngustă pe care se înşiră ca nişte mărgele localităţile acelea minunate, Rochester şi Chatham. Am avut, trebuie să recunosc, un şoc cînd l-am văzut prima dată : era un bărbat negricios, adus de spate, molîu şi lipsit de voinţă, cu făină în păr şi pe gene, prin cutele obrajilor şi prin cusăturile hainei, dominat de o soţie tînără, durdulie, prolifică şi veşnic bolnăvicioasă. N-am avut niciodată prilejul să-mi corectez primele impresii, şi păstrez şi astăzi o amintire îngrozitoare despre acest văr, un fel de caricatură a simplităţii incapabile. Într-adevăr, aşa cum mi-l amintesc, era o întruchipare a tradiţiei servile. Nu avea pic de mîndrie, hainele frumoase şi orice îngrijire nu erau „pentru de-alde el", aşa încît o punea pe nevastă-sa, care nu se pricepea cîtuşi de puţin, să-l tundă cînd şi cînd, şi nu obişnuia să-şi taie vreodată unghiile ; nu se lăuda niciodată cu meseria pe care o făcea şi nu avea pic de iniţiativă, singurele sale virtuţi fiind de a se abţine de la anumite lucruri şi de a căuta o muncă tot mai grea. „Unchiul tău, îmi zicea mama — toţi verii mai mari deveneau din curtoazie unchi în clasa mijlocie din epoca victoriană — nu prea e arătos sau vorbăreţ, dar e un om vrednic la treabă." Exista, în acest sistem de răstur-

nare a valorilor, un fel de vulgară onorabilitate în a face muncile cele mai grele, oricît de inutile ar fi fost. Un alt punct de onoare era să te scoli în zori, sau chiar înainte, ca să trebăluiești fără nici un rost. Aveam convingerea fermă că acest om „vrednic la treabă" ar fi considerat o „înfumurare" folosirea batistei. Sărmanul Frapp — derivat murdar și strivit al măreției din Bladesover ! Nu protesta împotriva lumii în care trăia, se bălăcea în mici datorii care nu erau atît de mici căci pînă la urmă l-au copleșit. Ori de cîte ori era nevoie de vreun efort, nevastă-sa pretexta durerile și „starea" ei — și într-adevăr Dumnezeu le-a trimis mulți copii, din care cei mai mulți s-au prăpădit, constituind astfel prin venirea și dispariția lor, un dublu exercițiu în virtuțile supunerii.

Resemnarea în fața voinței lui Dumnezeu era atitudinea obișnuită a acestor oameni în orice nevoie și în oricare situație grea. În casa lor nu existau cărți, și mă îndoiesc dacă vreunul dintre ei era în stare să citească mai mult decît un minut sau două, iar la cina lor vedeam cu uimire cum pîinea rece și mîncarea erau servite printre resturile și murdăriile care sălășluiau permanent pe masa din odaia de fiecare zi.

N-aș fi crezut că vreunul dintre ei se simțea stînjenit de această existență mizerabilă, dacă nu i-aș fi văzut căutînd într-un fel o consolare. O căutau și o găseau duminica, dar nu în băuturi tari și beții, ci într-o imaginară împărtășanie din sîngele Domnului. Se întîlneau cu încă douăzeci sau treizeci de oameni la fel de întunecați și de murdari, toți îmbrăcați în haine închise la culoare care le ascundeau murdăria, într-o capelă mică de cărămidă unde se afla un armonium hodorogit ce scotea mai degrabă niște mugete ; acolo își alinau sufletele la gîndul că tot ce era frumos și liber în viață, că toți cei care luptau, și visau, și făureau, că orice mîndrie, frumusețe și onoare, toate lucrurile gingașe și pline de bucurie, erau irevocabil condamnate la chinurile veșnice. Se erijaseră într-un fel de judecători, ca și cum Dumnezeu le-ar fi spus — lor și numai lor — că toată creația sa nu-i decît o batjocură. Cel puțin astfel mi-au rămas mie în minte. Mai vagă, dar aproape tot atît de plăcută sufletului lor ca această glumă cosmică, ca toată osîndirea și demascarea norocoșilor, a îndrăzneților și a celor care se bucurau de viață, era convingerea că sînt hărăziți Slavei Veșnice.

Acolo-i o fîntînă, plină cu sînge
Din vinele lui Emmanuel,

cîntau ei. Aud și acum mormăitul și gîfîitul vocilor lor cînd cîntau imnul. Îi uram cu acea condamnare amară și nemiloasă a copilăriei, și chiar și acum resimt acest sentiment de ură. În timp ce scriu cuvintele imnului, îmi revin sunetele și apoi întreaga scenă : oameni obscuri, lipsiți de demnitate, o femeie grasă și astmatică, un lăptar bătrîn din Wales cu o tumoare pe capul chel — conducătorul intelectual al sectei — un negustor de mărunțișuri cu o voce foarte puternică și cu o imensă barbă neagră, nevastă-sa, o femeie cu fața albă și o burtă uriașă, un perceptor cu ochelari și cu spatele adus... Aud și acum discuția lor despre suflet, frazele stranii și vechi făurite cu secole în urmă în porturile Levantului bătut de soare, despre balsamul din Galaad și mana din deșert, despre dovlecii care dau umbră și apă într-o țară secetoasă ; îmi amintesc și felul cum, după terminarea serviciului divin, conversația rămînea pioasă doar în formă, devenind medicală în substanță, și cum femeile se adunau laolaltă pentru a discuta în șoaptă tot felul de boli femeiești. Eu, fiind copil, nu contam și puteam asculta...

Dormeam într-un pat cu așternuturi murdare, împreună cu cei doi supraviețuitori mai mari ai fecundității lui Frapp, și îmi petreceam zilele săptămînii dînd ajutor, în dezordinea laborioasă din magazin și din brutărie, ducînd uneori pîinea pe la clienți sau făcînd alte treburi mărunte, sau apărîndu-mă de încercările unchiului meu de a mă face să intru în relații cu „cei de același sînge" ; îmi amintesc de asemenea de explicațiile sale confidențiale că zece șilingi pe săptămînă — atît îl plătea mama — nu ajungeau pentru a acoperi găzduirea mea. Era foarte încîntat să capete acești bani, dar ar fi dorit mai mulți. În casa unchiului meu nu exista nici o carte și nici vreun scaun sau vreun colț unde să poți citi, și, în izolarea ei celestă, nici un ziar n-a adus vreodată larma lumii din afară. Zi de zi, groaza mea de casa aceasta creștea, și ori de cîte ori puteam scăpa, hoinăream pe străzile din Chatham. Chioșcurile de ziare mă atrăgeau cel mai mult. Puteam vedea acolo reviste cu ilustrații, în special „știri polițienești", unde imagini sordide înfățișau chiar și pentru mințile cele mai înguste o succesiune nesfîrșită de crime murdare, femei ucise și vîrîte în lăzi, îngropate sub dușumele, bătrîni loviți cu

măciuca în cap în miez de noapte și apoi jefuiți, oameni aruncați din trenuri, îndrăgostiți norocoși împușcați de rivali sau desfigurați cu vitriol, sau mai știu eu ce. Primele mele impresii despre viața de plăceri le-am căpătat din imaginea murdară a unor „razii polițienești". Împreună cu aceste fițuici erau altele în care era înfățișat Sloper, un fel de John Bull urban, cu sticla de vin și o umbrelă imensă, ori fețele amabile, goale de orice expresie, ale familiei regale, care apăreau mereu, vizitînd cutare loc, inaugurînd, căsătorindu-se, căpătînd odrasle, mereu în ținută de gală, făcînd de toate și nimic, o minunată, binevoitoare și impenetrabilă rasă aparte...

N-am mai vizitat niciodată de atunci Chatham; impresia pe care mi-a lăsat-o în minte este una de silnicie murdară, neluminată de nici o licărire de caritate. Toate impresiile mele despre Chatham constituiau o antiteză a impresiilor despre Bladesover. Ele confirmau și intensificau tot ceea ce sugera Bladesover. Bladesover era țara, era însăși Anglia; am mai spus că întinderea sa măreață, demnitatea sa vastă păreau să împingă satul, biserica și preoțimea în colțuri, pe un loc secundar și condiționat. La Chatham vedeai corolarul unei asemenea situații. Deoarece întreaga regiune a Kentului era formată din Bladesover-uri învecinate aparținînd nobilimii, surplusul de populație, adică toți cei care nu erau arendași buni sau țărani buni, care nu țineau de Biserica Angliei, nu erau supuși și respectuoși, ajungeau neapărat să fie îndepărtați, împinși în afară, ca să putrezească cum da Dumnezeu în acest loc avînd culoarea și chiar mirosul unei lăzi de gunoi. Și trebuia să fie recunoscători chiar și pentru atît. Cam așa stăteau, cred, lucrurile în teorie.

Iar eu hoinăream prin această întindere slinoasă și suprapopulată, cu ochi tineri, receptivi, larg deschiși și — era oare aceasta binecuvîntarea (sau blestemul) vreunei zîne bune? — întrebîndu-mă tot mereu: „Dar la urma urmei, *de ce*... ?"

O dată, pe cînd rătăceam prin Rochester, am zărit valea Stour, cu îngrozitoarele ei fabrici de ciment, cu hornurile care scoteau un fum negru și cu șirurile de cocioabe ale muncitorilor, mici, urîte, sordide și murdare. Am aflat astfel pentru prima dată cum se dezvoltă industrialismul pe pămîntul moșierilor. Am hoinărit de asemeni multe ceasuri pe străzile care dau spre rîu, atras de vraja mării. Dar am văzut șlepurile și vapoarele despuiate de orice magie — erau cele care trans-

portau mai ales ciment, gheață, lemne și cărbuni. Marinarii mi-au apărut ca niște oameni grosolani, plini de murdărie, iar vasele m-au impresionat cît erau de greoaie, urîte, vechi și neîngrijite. Am descoperit că cele mai multe dintre pînze nu se potrivesc cu vasele care le poartă, și că vasele pot da o impresie de sărăcie tot atît de jalnică și slinoasă ca și un om. Cînd am văzut descărcîndu-se cărbunii, cînd am privit muncitorii cum umpleau în cală niște saci mici și nenorociți, și cum apoi, mînjiți cu negru, pe jumătate goi, alergau încoace și încolo de-a lungul unei scînduri așezate deasupra unei înălțimi de treizeci de picioare, în murdărie și noroi, am fost mai întîi uluit de curajul și rezistența lor, ca pe urmă să-mi zic: „Dar la urma urmei, *de ce*... ?" și mi-am dat seama de absurditatea și lipsa de frumusețe a acestei risipe de energie și răbdare. Printre altele, chiar și cărbunii se risipeau și se stricau... Și eu, care îmi închipuisem lucruri mărețe despre mare !...

În orice caz, pentru un timp mi s-a potolit dorul de mare.

Numai că astfel de impresii presupuneau clipe de răgaz, or din acestea nu prea aveam. Cea mai mare parte a timpului trebuia să fac tot felul de treburi pentru unchiul Frapp, iar serile și nopțile, prin forța lucrurilor, le petreceam în tovărășia celor doi veri mai mari. Unul era comisionar la o prăvălie de ulei și era un credincios fervent; nu-l vedeam niciodată pînă seara, cu excepția meselor. Celălalt părea să nu găsească nici o bucurie în vacanța de vară: era un tip slăbănog, pipernicit, a cărui singură plăcere era să se maimuțărească, și care — sînt încredințat acum — avea o boală ascunsă ce-i sugea toată vlaga. Dacă l-aș întîlni azi, cred că mi-ar apărea ca o creatură jalnică, de care mi-ar fi milă. Atunci nu simțeam decît uimire și aversiune. Fornăia groaznic, obosea numai după vreo două mile de mers, nu intra în vorbă cu nimeni și părea să prefere singurătatea tovărășiei mele. Mama lui, biata femeie, spunea că este „o fire gînditoare".

Și-apoi, deodată, din cauza unei discuții avute într-o noapte în pat, m-am pomenit într-o situație fără ieșire. Nu știu ce cuvinte pioase ale vărului meu mai mare m-au enervat, ceea ce m-a făcut să-mi mărturisesc pe dată totala mea lipsă de credință în toate formele revelației religioase. Niciodată nu mai spusesem cuiva vreo vorbă despre îndoielile mele — în afară de Ewart care se grăbise să mi le întărească. Niciodată nu-mi precizasem îndoielile pînă în clipa aceea cînd am vorbit.

Dar atunci mi-a venit gîndul că întregul plan de mîntuire al familiei Frapp nu era doar îndoielnic, ci de-a dreptul imposibil. Am lansat această descoperire în întuneric, cu cea mai mare siguranță de care eram în stare.

Tăgăduielile mele înverșunate i-au înspăimîntat, firește, de moarte pe verii mei.

La început, nici n-au putut înțelege ce spuneam, iar cînd au reușit, sînt sigur că s-au așteptat să se prăvălească într-o clipă asupra mea tunete și fulgere. Mi-au lăsat imediat mai mult loc în pat, și apoi cel mai mare s-a ridicat și a început să mă judece pentru grozăviile rostite. Eram puțin cam înspăimîntat de temeritatea mea, dar cînd mi-a cerut categoric să dezic ce spusesem, ce-aș fi putut să fac altceva decît să stărui în convingerile mele ?

— Nu există iad, am spus, și nici osîndă veșnică. Nici un Dumnezeu n-ar fi atît de nebun să facă asta.

Vărul meu mai mare scoase un strigăt de groază, iar celălalt rămase nemișcat, ascultînd înspăimîntat.

— Atunci înseamnă, zise vărul meu mai mare cînd își mai reveni puțin ca să poată discuta, că omul poate să facă tot ce vrea ?

— Dacă este destul de ticălos, da, am susținut.

Glasurile noastre subțirele au continuat așa vreme îndelungată, și, la un moment dat, țin minte că vărul meu s-a dat jos din pat și l-a silit și pe fratele lui să facă la fel, au îngenuncheat în întunericul nopții și s-au rugat pentru mine. A fost ceva penibil, dar am rezistat cu dîrzenie.

„Iartă-l, murmura vărul meu, căci nu știe ce spune."

— Puteți să vă rugați dacă vă place, am zis, dar nu vă dau voie să vă bateți joc de mine în rugăciunile voastre.

Ultimul lucru pe care mi-l amintesc din acea noapte a fost că vărul meu era nenorocit că trebuie să doarmă „în același pat cu un necredincios !"

A doua zi am fost de-a dreptul uluit cînd am văzut că povestise totul tatălui său. Era ceva în afara regulilor de conduită pe care le cunoșteam. Pe urmă, în timpul mesei de prînz, unchiul Nicodemus a început atacul.

— Ai spus niște vorbe ciudate, George, zise el brusc. Ai face mai bine să iei seama la ce spui.

— Ce-a spus, tată ? se arătă nedumerită nevastă-sa.

— Vorbe pe care nu pot să le repet, zise el.

— Ce vorbe ? m-am repezit eu cu aprindere.

— Întreabă-l pe *el*, zise unchiul meu, arătînd cu cuţitul spre pîrîcios, astfel încît am înţeles pe dată despre ce era vorba. Mătuşa mea privi la martor.

— Nu cumva... ? schiţă ea o întrebare.

— Mai rău, zise unchiul meu. L-a hulit pe Domnul.

Mătuşa mea nu s-a mai putut atinge de mîncare. Eram şi aşa puţin tulburat în sinea mea de îndrăzneala pe care o avusesem, dar acum începeam să simt uriaşa povară a afirmaţiilor făcute.

— Am vorbit cum se cuvine, am stăruit totuşi.

Dar cel mai rău a fost cînd m-am întîlnit cu vărul meu pe aleea pavată cu cărămizi din fundul curţii, care ducea spre băcănia unde lucra.

— Licheaua naibii ! am şuierat, trăgîndu-i o palmă. Să te înveţi minte !

S-a dat înapoi, uimit şi speriat. Ochii îi întîlniră pe ai mei, şi am văzut în ei o licărire bruscă de hotărîre. Şi-a întors şi celălalt obraz spre mine.

— Loveşte, zise el ; loveşte. Te voi ierta.

Era, o simţeam, modul cel mai detestabil de a scăpa de bătaie. L-am împins în zid, lăsîndu-l acolo să mă ierte, şi m-am întors în casă.

— Ai face bine să nu mai vorbeşti cu verii tăi, George, zise mătuşa mea, pînă cînd ai să-ţi vii în fire.

Şi aşa m-am pomenit un proscris. La cină, în seara aceea, tăcerea sumbră a fost doar o dată întreruptă de vărul meu, care m-a pîrît :

— M-a lovit pentru că l-am spus, mamă ; şi atunci i-am întors şi celălalt obraz.

— Are în el pe necuratul care-l călăreşte acum, zise mătuşa mea, spre marea stînjeneală a fetei celei mari, aşezată lîngă mine.

După cină, unchiul meu, cu cîteva cuvinte prost alese, mă rugă să mă căiesc înainte de culcare.

— Închipuieşte-ţi că moartea te-ar lua în timpul somnului, George, zise el ; ce-ai face atunci ? Gîndeşte-te numai la asta, băiete.

De data aceasta mă simţeam de-a dreptul nenorocit şi înfricoşat, şi gîndul mă descuraja, dar am rămas cu fruntea sus.

— Să te trezeşti în iad, urmă unchiul Nicodemus cu glasul blînd. Nu vrei să te trezeşti în iad, George, arzînd şi ţipînd pe vecie, nu-i aşa ? Nu ţi-ar place ?

Înainte de culcare, încercă să mă facă să arunc doar o privire în cuptorul din brutărie.

— Asta ar putea să te mişte, zise el.

Am rămas treaz multă vreme în noaptea aceea. Verii mei dormeau somnul drepţilor, unul într-o parte şi celălalt în alta. M-am hotărît să spun în şoaptă rugăciunile, dar m-am oprit la mijloc pentru că îmi era ruşine, şi poate şi pentru că simţeam că nu-l poţi mitui pe Dumnezeu în felul acesta.

— Nu, am zis cu o hotărîre bruscă, blesteamă-mă dacă eşti destul de laş... Dar nu eşti... Nu ! Nu poţi să fii !

I-am trezit pe verii mei cu ghionturi şi le-am spus şi lor, triumfător, concluzia la care ajunsesem, adormind după aceea foarte liniştit că-mi împlinisem actul de credinţă.

Nu numai că am dormit toată noaptea, dar şi toate nopţile următoare. Teama de nedreptatea divină nu mi-a tulburat niciodată nopţile ; dorm zdravăn şi voi dormi astfel pînă la sfîrşitul vieţii. Acest moment a marcat o epocă în viaţa mea spirituală.

2

Nu m-am aşteptat însă ca întreaga adunare de duminică să-şi aibă ochii aţintiţi asupra mea.

Dar aşa s-a întîmplat. Îmi amintesc foarte bine de simţămîntul de a fi în centrul atenţiei generale, îmi amintesc chiar şi de mirosul slab de piele tăbăcită care stăruia în atmosferă, şi de asprimea rochiei negre a mătuşii mele, care se afla chiar lîngă mine, lîngă mîna mea. Parcă îl văd din nou pe bătrînul lăptar din Wales „luptîndu-se" cu mine — toţi se luptau cu mine, prin rugăciuni sau îndemnuri. Iar eu mă ţineam dîrz deşi, molipsindu-mă de convingerea universală, credeam acum cu tărie că eram condamnat fără speranţă. Simţeam că au dreptate, că Dumnezeu era probabil ca şi ei — dar nu avea nici o importanţă. Aşa că, pentru a simplifica toată treaba, am declarat că nu cred absolut în nimic. M-au combătut atunci cu texte din Scriptură, ceea ce era — îmi dau seama acum —

o metodă ilegală de a răspunde. Cînd am ajuns acasă, tot nepocăit şi pierdut pe vecie, iar în sinea mea, nenorocit şi speriat, unchiul Nicodemus mi-a redus din porţia de *pudding* de duminică.

O singură fiinţă s-a purtat cu mine omeneşte în ziua aceea plină de urgie şi acesta a fost cel mai mic dintre verii mei. A urcat la mine în cursul după-amiezii, în timp ce eram închis în odaia de sus împreună cu o Biblie şi cu propriile mele gînduri.

— Ascultă, zise el foindu-se în jurul meu Vrei să spui... că nu există... nimeni ? şi căuta să ocolească cuvîntul.

— Nimeni ?

— Nimeni care să vegheze asupra ta... întotdeauna.

— De ce ar fi ? am întrebat.

— Nu poţi să nu te gîndeşti. În orice caz... Vrei să spui... se opri ezitînd. Cred că n-ar trebui să stau de vorbă cu tine.

Mai şovăi o clipă, apoi o şterse, aruncînd o privire vinovată peste umăr...

Săptămîna următoare am simţit că viaţa devenise imposibilă ; aceşti oameni mă împinseră în cele din urmă spre un ateism care mă înspăimînta. Cînd am aflat că duminica următoare bătălia împotriva mea avea să fie reluată, curajul mă părăsi cu totul.

Sîmbătă, am dat din întîmplare, în vitrina unui librar, peste o hartă a regiunii Kent şi imediat mi-a venit gîndul s-o şterg. Seara, am studiat-o atent vreo jumătate de oră, pînă mi-am fixat bine în minte numele satelor de pe drum, iar duminică dimineaţa m-am trezit pe la cinci şi am pornit-o spre Bladesover, în timp ce tovarăşii mei de pat dormeau duşi.

3

Îmi amintesc cîte ceva, dar nu atîta cît aş vrea, din drumul lung, pe jos, pe care l-am făcut pînă la Bladesover House. Distanţa de la Chatham este de şaptesprezece mile, şi am ajuns acolo pe la unu. Drumul a fost foarte interesant şi nu cred că mă simţeam prea obosit, deşi o gheată mă cam bătea la un picior.

Dimineaţa era, cred, senină, deoarece ţin minte, că aproape de Itchinstow Hall m-am întors şi am văzut estuarul Tamisei

— acest fluviu care a jucat mai tîrziu un rol atît de mare în viața mea. Dar la vremea aceea nu știam că era Tamisa, credeam că întinderea aceea de bălți și ape era marea, pe care încă n-o văzusem niciodată de aproape. Am zărit atunci vase cu pînze și cîteva cu motor, care pluteau în sus spre Londra sau în jos spre mările întinse ale lumii. Am stat mult timp privindu-le și gîndindu-mă dacă, la urma urmei, n-ar fi fost mai bine să fug pe mare.

Cu cît mă apropiam mai mult de Bladesover, cu atît mă temeam mai mult de primirea care mi se va face, și cu atît regretam mai mult că nu fugisem pe mare. Cred că numai aspectul murdar și greoi al vaselor pe care le văzusem de aproape mă făcuse să renunț la această alternativă. Am tăiat drumul prin iepurărie, printr-un colț al parcului principal, pentru a ieși în calea celor care se întorceau de la biserică. Nu voiam să întîlnesc pe nimeni înainte de a da ochii cu mama, și astfel m-am îndreptat spre un loc unde cărarea trecea printre două ridicături de pămînt; n-aș putea spune că mă ascundeam, dar am stat printre tufișuri. Locul, printre alte avantaje, îmi oferea certitudinea de a nu mă întîlni cu lady Drew, care o va lua pe drumul de trăsuri.

Și cum stăteam așa în așteptare, aveam senzația ciudată că aș fi un brigand, un fel de bandit care n-avea ce căuta în aceste locuri pașnice. Este pentru prima oară că încercam deslușit sentimentul de a fi în afara legii, sentiment care a jucat un rol important în viața mea de mai tîrziu. Simțeam că nu aveam ce căuta acolo — și dacă totuși mă aflam, trebuia să mă furișez.

Îndată după aceea, apărură servitorii coborînd panta colinei, în grupuri de cîte doi sau trei, mai întîi cîțiva dintre cei care lucrau în grădină, împreună cu nevasta majordomului, apoi cele două spălătorese, niște femei bătrîne care umblau mereu nedespărțite, apoi primul valet discutînd ceva cu fetița majordomului, și în cele din urmă, pășind grav și gîfîind alături de bătrîna Ann și de domnișoara Fison, silueta în negru a mamei.

Cu mintea mea de copil, m-am gîndit să-i fac o surpriză.

— Cu-cu, mamă! am strigat apărînd dintr-o dată, cu-cu!

Mama ridică privirea, se făcu albă la față și își duse mîna la piept...

Cred că s-a făcut multă vîlvă în legătură cu întoarcerea mea. Şi, desigur, n-am fost în stare să dau o explicaţie satisfăcătoare. Dar am susţinut cu dîrzenie :

— Nu mă întorc la Chatham ; mai bine mă duc să mă înec.

A doua zi mama cu o figură implacabilă şi necruţătoare, mă duse la Wimblehurst, la un unchi de care nu auzisem niciodată pînă atunci, cu toate că localitatea se afla aproape de noi. Nu-mi spuse nici o vorbă, iar eu eram prea impresionat de mînia ei vădită şi de jignirea pe care i-o adusesem prin purtarea mea pentru a cere vreo lămurire. Cred că nici lady Drew nu s-a purtat „frumos" faţă de mine cu acest prilej. Mi-am dat seama că izgonirea mea era definitivă — hotărîtă, întărită şi pecetluită. Îmi părea rău că nu fugisem pe mare, în ciuda prafului de cărbune şi a mizeriei pe care o văzusem în Rochester. Poate că, trecînd peste mări, aş fi descoperit o ţară unde trăiau altfel de oameni.

4

Nu-mi amintesc prea mult despre călătoria mea la Wimblehurst cu mama, în afară de silueta ei ţeapănă, ca şi cum ar fi dispreţuit vagonul de clasa a treia în care călătoream, şi de felul cum îşi întorcea capul spre fereastră cînd vorbea despre unchiul meu.

— Nu l-am văzut pe unchiul tău, îmi spuse, de cînd era copil... Apoi a adăugat cam în silă : Se spunea pe atunci că ar fi inteligent.

Nu o prea interesau astfel de calităţi ca inteligenţa.

— S-a căsătorit acum vreo trei ani şi s-a stabilit în Wimblehurst... Îmi închipui că nevastă-sa avea ceva bani.

Pe urmă, rămase pe gînduri, ca şi cum ar fi revăzut scene pe care le gonise de mult din minte.

— Teddy... zise ea în cele din urmă cu glasul unuia care după ce a răscolit mult prin amintiri, în sfîrşit a găsit. I se spunea Teddy... era cam de vîrsta ta... Acum trebuie să fie de vreo douăzeci şi şase, sau douăzeci şi şapte de ani.

Cînd l-am văzut pe unchiul meu, mi-a venit imediat în minte imaginea unui ursuleţ [1] ; era ceva în înfăţişarea lui care,

[1] În mod obişnuit, ursuleţilor li se spune în Anglia Teddy.

în lumina numelui spus de mama, îţi evoca de îndată un ursuleţ — nici că i s-ar fi potrivit un alt nume. Ca să definesc acel ceva printr-un termen ar fi mult mai greu. Era un fel de vioiciune fără graţie, şi o isteţime fără inteligenţă. A ţîşnit afară din prăvălie pe trotuar — o siluetă scundă îmbrăcată în cenuşiu şi purtînd papuci cenuşii; am văzut o faţă tînără şi grăsună, în dosul unor ochelari cu ramă aurită, un păr creţ care se zburlea în sus şi cădea peste frunte, un nas fără o formă precisă, care părea totuşi uneori acvilin, şi un trup ce prezenta o lăţime ecuatorială, o obezitate incipientă. Izbucni afară din prăvălie, se apropie de un fel de tarabă care se afla afară pe trotuar, privi la ceva din vitrină cu o admiraţie nesfîrşită, îşi frecă bărbia şi, tot atît de brusc, sări într-o parte spre uşă, repezindu-se înăuntru, ca şi cum ar fi fost tras de o mînă nevăzută.

— El trebuie să fie, zise mama cu glasul tăiat.

Am trecut pe lîngă fereastră, al cărei conţinut aveam să-l cunosc în curînd pe dinafară — o vitrină foarte obişnuită de farmacie, cu excepţia faptului că se afla acolo o maşină electrostatică, o pompă de aer şi două sau trei trepiede şi retorte care înlocuiau obişnuitele sticle albastre, galbene şi roşii. Printre aceste materiale casabile era şi un cal de ghips, ca să indice că se găseau şi medicamente veterinare, iar mai jos se aflau cutii cu parfum, pulverizatoare, bureţi, sifoane cu apă gazoasă şi alte asemenea lucruri. Iar drept la mijloc trona un carton scris cu roşu, cu litere frumos desenate de mînă, astfel alcătuit:

Cumpăraţi Siropul de Tuse Ponderevo *Acum*

ACUM !

DE CE ?

Cu doi Penny mai Ieftin decît în timpul Iernii !
Faceţi Provizii de Mere ! De ce nu şi de Medicamente
De care cu Siguranţă veţi avea Nevoie ?

în care aveam să recunosc de acum înainte nota distinctivă a unchiului meu.

Deodată pe deasupra unui carton cu susete pentru copii, aflat în geamul uşii de la intrare, apăru faţa unchiului meu. Am observat că avea ochi căprui, şi că ochelarii îi crestau

nasul. Era vădit că nu ne cunoştea cîtuşi de puţin. Privirea cercetătoare făcu loc imediat unei expresii de politeţe negustorească, şi unchiul meu deschise larg uşa.

— Nu mă mai cunoşti ? întrebă mama cu vocea frîntă de emoţie.

Unchiul meu păru pe punctul de a mărturisi că nu, dar curiozitatea lui învinse. Mama, care se aşezase pe unul dintre scăunelele din faţa tejghelei, plină de săpunuri şi cutii cu medicamente, deschidea şi închidea într-una gura, fără să poată scoate o vorbă.

— Un pahar de apă, doamnă, zise unchiul meu, şi făcînd cu mîna un gest circular, dispăru.

După ce-i aduse paharul, mama sorbi puţină apă şi vorbi.

— Băiatul acesta, zise ea, e leit taică-său. Seamănă din zi în zi tot mai mult cu el... aşa că ţi l-am adus dumitale.

— Taică-său, doamnă ?

— George.

O clipă, farmacistul rămase tot nedumerit. Stătea în picioare în dosul tejghelei, ţinînd încă în mînă paharul pe care mama i-l înapoiase. Apoi începu să înţeleagă.

— Doamne sfinte ! zise. Doamne ! strigă apoi. Ochelarii îi căzură de pe nas. Dispăru, tot potrivindu-i la loc, în dosul unei grămezi de cutii cu sticle conţinînd un lichid de culoarea sîngelui. Unsprezece mii de fecioare ! îl auzii strigînd. Ochelarii îi căzură iarăşi. O, zei orientali !

Ţîşni afară din prăvălie printr-o uşă — pe care n-o observasem. I se auzi glasul.

— Susan ! Susan !

Apoi reapăru cu mîna întinsă.

— Ei, ce mai faceţi ? întrebă el. În viaţa mea n-am fost atît de surprins. Închipuiţi-vă !... *Voi !*

Scutură cu multă căldură mîna inertă a mamei şi apoi pe a mea, menţinîndu-şi ochelarii pe nas cu arătătorul de la mîna stîngă.

— Veniţi înăuntru ! strigă el. Veniţi înăuntru ! Mai bine mai tîrziu decît niciodată ! Şi ne conduse în salonul din fundul prăvăliei.

În comparaţie cu Bladesover, încăperea mi se părea mică şi înghesuită, dar pe lîngă salonul familiei Frapp era foarte confortabilă. În odaie plutea un miros slab, dar persistent, de mîncare, şi ceea ce m-a frapat cel mai mult imediat a

fost că toate lucrurile erau acoperite sau înfășurate în ceva. În jurul lămpii de gaz din mijlocul odăii se afla o muselină în culori vii, la fel în jurul oglinzii de pe policioară, o pînză cu ciucuri atîrna în lungul poliței căminului — vedeam pentru prima dată ciucuri — și chiar și lampa de pe micul birou avea un abajur asemenea unei imense pălării de muselină. Fața de masă avea ciucuri, la fel și perdelele ferestrelor, iar covorul era un adevărat strat de trandafiri. De fiecare parte a căminului se aflau dulăpioare, iar prin firide — rafturi rudimentar cioplite, pline cu cărți și împodobite cu postav festonat. Pe masă, un dicționar era așezat cu fața în jos, iar biroul deschis, presărat cu hîrtii, mărturisea o activitate de curînd abandonată. Ochiul meu prinse un titlu: „Apartamentul brevetat Ponderevo, un Aparat în care poți Locui", scris cu litere mari și groase. Într-un colț al acestei încăperi, unchiul meu deschise o ușiță, care părea mai degrabă ușa unui dulap, lăsînd să se vadă cea mai îngustă scară în spirală pe care o văzusem vreodată.

— Susan! urlă el din nou. Vino încoace. E cineva care vrea să te vadă. Surpriză!

Se auzi un răspuns nedeslușit, un pocnet răsunător deasupra capetelor noastre, ca și cum vreun articol de uz casnic ar fi căzut pe jos, apoi pașii prevăzători ai cuiva care cobora scara în spirală — și iat-o pe mătușa mea apărînd în pragul ușii, cu mîna rezemată de pervaz

— Este mătușa Ponderevo, strigă unchiul meu. Soția lui George — și l-a adus și pe fiul ei! Privirea îi rătăcea prin odaie Se repezi deodată spre birou și întoarse cu fața în jos foaia despre apartamentul brevetat. Apoi cu ochelarii în mînă. făcu semn spre noi. Știi, Susan, fratele meu mai mare George. Ți-am vorbit de multe ori despre el.

Păși pe covorașul din fața căminului, se opri, își puse la loc ochelarii și tuși.

Mătușa Susan părea că începe să înțeleagă. Pe atunci era o femeie zveltă și destul de drăguță, de vreo douăzeci și trei sau douăzeci și patru de ani, cred, și îmi amintesc că am fost impresionat de albastrul ochilor ei și de prospețimea înfățișării. Avea trăsături delicate, un nas mic, bărbia drăguță și un gît lung și grațios, care se înălța din decolteul rochiei de dimineață, din bumbac albastru deschis. I se citea pe față o expresie puțin cam nedumerită, o ușoară încrețire zefle-

mitoare a frunţii care sugera o vagă încercare amuzată de a urmări echilibristica mintală a unchiului meu, dar o încercare zadarnică şi o anumită renunţare care devenise cu timpul obişnuinţă. Părea că spune, „Oh, Doamne! Ce-o să mai facă de data *asta*?" Şi cînd am ajuns s-o cunosc mai bine, sezisam alături de efortul ei de înţelegere, o enigmă subsidiară la „Ce-o să mai facă?", şi anume — împrumutînd o frază din limbajul de şcolar — „Iar cloceşte ceva". Privi la mama, apoi la mine, şi pe urmă din nou spre soţul ei.

— Ştii foarte bine, stărui el. George!

— Ei bine, zise soţia lui adresîndu-se mamei, pe cînd cobora ultimele trei trepte cu mîna întinsă, fiţi bineveniţi. Dar e o adevărată surpriză... Nu pot să vă ofer nimic, tare mi-e teamă, fiindcă n-am nimic în casă. Zîmbi şi privi amuzată la soţul ei. Numai dacă nu pregăteşte el ceva din chimicalele lui, ceea ce-l cred în stare.

Mama îi strînse ţeapănă mîna şi îmi spuse s-o sărut pe mătuşa mea...

— Ei, să stăm jos cu toţii, ne îndemnă unchiul meu, şuierînd printre dinţi şi frecîndu-şi cu vioiciune mîinile. Oferi un scaun mamei, ridică oblonul de la ferestruică, îl coborî din nou şi se întoarse în faţa căminului. Îmi pare bine, zise cu glas hotărît, îmi pare foarte bine că vă văd.

5

În timp ce vorbeau, toată atenţia mea se concentrase asupra unchiului meu.

L-am cercetat de sus pînă jos. Îmi amintesc şi acum de haina sa încheiată în parte, ca şi cum ar fi intervenit ceva în timp ce se încheia, şi de o mică tăietură pe bărbie. În ochi părea să-i licărească o scînteiere de umor. Priveam de asemenea, fascinat, jocul buzelor lui, şi gura puţin cam strîmbă care avea ceva „neglijent", dacă se poate spune astfel, aşa încît sîsîia şi şuiera cînd vorbea, iar din cînd în cînd îi apărea pe faţă o expresie curioasă, parcă triumfătoare. Îşi ţinea degetul pe ochelari, care păreau să nu i se potrivească pe nas, îşi răscolea mereu obiectele de prin buzunarele hainei, sau îşi ducea mîinile la spate, privea pe deasupra capetelor

noastre şi tot se ridica pe vîrfuri şi se lăsa din nou să cadă pe călcîie. Avea un fel de a aspira din cînd în cînd aerul printre dinţi care făcea ca vorbirea să devină cîteodată o şoaptă. Cred că acel sunet se apropie cel mai mult de un Zzzz moale.

De fapt, unchiul meu era cel care vorbea cel mai mult. Mama repetă ceea ce mai spusese o dată („L-am adus pe George la voi") şi apoi un timp lăsă deoparte adevărata problemă care o adusese aici.

— Ziceţi că e confortabilă casa ? întrebă ea ; şi după ce i se răspunse afirmativ : Pare... foarte comodă... Nu prea mare ca să vă dea de furcă — nu. Presupun că vă place la Wimblehurst ?

Unchiul meu îi puse cîteva întrebări despre persoanele sus-puse de la Bladesover, iar mama îi răspunse cu aerul că ar fi o bună prietenă a lady-ei Drew. Conversaţia rămase în suspensie cîteva clipe, şi apoi unchiul meu se lansă într-o disertaţie despre Wimblehurst.

— Locul acesta, începu el, nu este, fireşte, locul potrivit în care ar trebui să mă aflu.

Mama dădu din cap, ca şi cum s-ar fi aşteptat la asta.

— Nu-mi oferă nici o perspectivă, urmă el. Este ca şi cum aş trăi de azi pe mîine. Aici nu se întîmplă nimic.

— Tot aşteaptă să se întîmple ceva, interveni mătuşa Susan. Într-o bună zi o să plouă cu întîmplări şi vor fi prea multe pentru el.

— Cîtuşi de puţin, o asigură unchiul meu, optimist.

— Găseşti că treburile merg... slab ? întrebă mama.

— Oh ! ne descurcăm. Dar nu există nici un Progres — nici o Schimbare. Clienţii vin şi cumpără pilule cînd au nevoie — sau vreun leac pentru cai. Mai întîi trebuie să fie bolnavi ca să ia ceva. Aşa sînt. Nu poţi să-i faci să fie mai întreprinzători, nu poţi să-i faci să accepte ceva nou. Am încercat nu de mult să-i fac să cumpere medicamente din vreme, şi în cantităţi mai mari. Dar nici nu vor să audă de aşa ceva ! Am încercat apoi să lansez o mică idee de-a mea, un fel de asigurări împotriva răcelii ; plăteşti o sumă pe săptămînă, şi cînd te alegi cu o răceală, capeţi imediat sirop de tuse, cum dovedeşti că ai nasul înfundat. Înţelegi ? Dar Doamne ! n-au nici o aptitudine pentru idei noi — pur şi simplu nu se prind de ei ; nu se îngrămădeşte

nimeni, nu se îmbulzeşte nimeni! — se mulţumesc să ia cu ţîrîita, şi n-ai altceva de făcut decît să trăieşti şi tu cu ţîrîita. Zzzz.

— Ah! zise mama.

— Asta nu se potriveşte cu firea mea, zise unchiul meu. Eu sînt dintre cei năvalnici.

— Şi George era astfel, zise mama după o clipă de gîndire.

Comparaţia provocă o privire drăgăstoasă a mătuşii Susan către soţul ei.

— Bărbatul-meu încearcă într-una să insufle mai multă viaţă vechii sale negustorii, începu ea. Mereu pune alte afişe în vitrină, sau născoceşte cine ştie ce. Nici nu-ţi vine să crezi. Uneori mă face şi pe mine să mă entuziasmez.

— Numai că nu ajută la nimic, zise unchiul meu.

— Nu ajută la nimic, repetă nevastă-sa. Ăsta nu-i mediul lui...

Apoi se aşternu o lungă tăcere.

Încă de la începutul convorbirii simţeam că trebuia să vină această pauză — şi am ciulit urechile. Ştiam foarte bine ce va urma: aveau să vorbească despre tatăl meu. Convingerea mi s-a întărit cînd am văzut-o întîi pe mama uitîndu-se gînditoare la mine, apoi pe unchiul meu, şi în sfîrşit pe mătuşă-mea, în timp ce eu mă străduiam zadarnic să-mi iau o expresie de stupiditate blajină.

— Cred, începu unchiul meu, că pentru George ar fi mai amuzant să dea o raită prin piaţă, decît să stea aici de vorbă cu noi. O să vezi acolo nişte butuci de osîndă, George — foarte interesant! Butuci de pe vremuri.

— Nu mă plictisesc nici aici, spusei eu.

Unchiul s-a ridicat şi, în chipul cel mai prietenos, m-a condus prin prăvălie. În pragul uşii de la intrare s-a oprit şi, cu multă amabilitate, s-a apucat să-mi explice:

— Nu-i aşa că-i adormitor aici, George? Uite şi cîinele măcelarului care la ora prînzului îşi găseşte mereu să doarmă în mijlocul drumului! Chiar dacă ar suna trompeta Judecăţii de Apoi, şi tot nu s-ar trezi. De fapt, nimeni n-ar vrea să se trezească! Ăia de colo, din cimitir, s-ar întoarce pe partea cealaltă şi ar spune: „Nici vorbă — nu ne prinzi şi gata"... Haide, du-te să vezi butucii, chiar după colţul de colo.

Și a rămas uitîndu-se după mine pînă am dat colțul. Așa că n-am aflat niciodată ce-au vorbit despre tatăl meu.

6

Cînd m-am întors, unchiul meu mi s-a părut mai impunător, mai plin de importanță.

— Tu ești, George? strigă el ca răspuns la sunetul clopoțelului de la intrare. Deschide și intră!

Toți trei se uitau spre mine, dar unchiul meu parcă prezida în fața căminului acoperit cu pînză.

— Ne-am gîndit să facem din tine un farmacist, George, spuse unchiul meu.

Mama adăugă, fixîndu-mă visătoare:

— Sperasem că lady Drew va face ceva pentru el... Se întrerupse.

— Cum adică? întrebă unchiul meu.

— Păi, ar fi putut să vorbească cu cineva, să-l bage undeva...

Avea convingerea neclintită a servitorului că toate lucrurile bune vin din partea stăpînilor.

— Dar nu este genul de copil pentru care să faci ceva, adăugă mama, gonind aceste visuri. Nu știe să fie supus. Cînd simte că lady Drew dorește ceva, imediat se răzvrătește. Chiar și față de domnul Redgrave a fost... nerespectuos... întocmai ca și tatăl său.

— Cine-i domnul Redgrave?

— Vicarul.

— Vasăzică, e puțin cam independent? întrebă unchiul meu cu vioiciune.

— Neascultător, zise mama. Nu știe să fie la locul lui. Își închipuie că poate să facă ceva disprețuind oamenii și bătîndu-și joc de ei. Poate că o să învețe, înainte de a fi prea tîrziu.

Unchiul meu își frecă bărbia și mă privi.

— Ai învățat ceva latinește? mă întrebă el deodată.

Am răspuns că nu.

— Va trebui să învețe puțină latină, îi explică el mamei, pentru a se califica. Hm... Ar putea să se ducă la individul

ăsta de-aici care ține liceul — tocmai a fost reînființat de Comisia de Caritate — și să ia ceva lecții.

— Cum, să învăț latinește ! am strigat, cu emoție.

— Puțin, preciză unchiul meu.

— Întotdeauna... am dorit... am îngăimat eu... și tocmai *latinește !*

Eram încredințat de mult că a nu cunoaște limba latină constituia un dezavantaj în lume — și Archie Garvell avusese posibilitatea să mă lămurească și mai bine asupra acestui lucru. Cărțile pe care le citisem la Bladesover mă convinseseră că aveam dreptate. Latina avea pentru mine calitatea unei emancipări, pe care îmi venea greu s-o exprim. Și deodată, tocmai cînd credeam că se sfîrșise cu învățătura, mi se spunea că voi învăța latinește !

— Nu-ți folosește la nimic, desigur, zise unchiul meu, decît doar ca să treci examenele, dar n-ai încotro !

— Va trebui să înveți latinește, pentru că trebuie să înveți latinește, zise mama, nu pentru că *dorești.* Și după aceea, va trebui să înveți tot felul de alte lucruri...

Gîndul că aveam să învăț mai departe, că cititul cărților va fi considerat ca o datorie, le copleșea pe toate celelalte. De cîteva săptămîni eram convins că mi se închiseseră pentru totdeauna orice perspective de acest fel. Așa că, noul proiect mă interesa extrem de mult.

— Atunci, am să stau aici ? am întrebat. La dumneata... și o să învăț... și o să lucrez în prăvălie ?...

— Întocmai, mă asigură unchiul meu.

M-am despărțit în ziua aceea de mama ca într-un vis, atît de neașteptat și de important era noul curs pe care-l luaseră lucrurile. Aveam să învăț latinește ! În ceea ce o privește pe mama, acum că umilința pentru purtarea mea de la Bladesover trecuse, că-și învinsese prima repulsie de a apela la unchiul meu și că reușise ceva care părea să-mi asigure oarecum viitorul, duioșia naturală în fața unei despărțiri mult mai semnificative decît oricare dintre despărțirile noastre anterioare răbufni în purtarea ei.

Era așezată în trenul care avea s-o ducă înapoi, îmi amintesc, iar eu stăteam în picioare lîngă ușa deschisă a compartimentului, și nici unul dintre noi nu știam cît de curînd vom înceta pentru totdeauna de a mai fi o grijă unul pentru celălalt.

— Trebue să fii băiat cuminte, George, zise mama. Trebuie să înveţi... Şi să nu te împotriveşti celor mai mari şi mai buni decît tine... Şi nici să-i invidiezi.

— Nu, mamă.

Promiteam fără să mă gîndesc la ce spun. Avea ochii aţintiţi asupra mea, iar eu mă întrebam cum aş face să învăţ latineşte chiar din seara aceea.

Deodată, ceva păru să-i mişte inima, vreun gînd, vreo amintire; poate o presimţire... Unicul hamal din gară începu să trîntească uşile vagoanelor.

— George, zise ea în grabă, aproape ruşinată, sărută-mă!

Am pus un picior în compartiment, în timp ce mama se apleca înainte. Mă prinse în braţe cu nerăbdare, mă strînse la piept — ceva cu totul ciudat din partea ei. Am observat că ochii îi erau neobişnuit de strălucitori, şi apoi această strălucire izbucni la marginea pleoapelor de jos şi se rostogoli pe obraji.

A fost pentru prima şi ultima dată în viaţă cînd am văzut-o pe mama plîngînd. Apoi a plecat, lăsîndu-mă atît de stînjenit şi nedumerit de această nouă şi ciudată imagine a mamei, încît am uitat pentru o vreme chiar şi faptul că aveam să învăţ latineşte.

Şi imaginea avea să-mi revină mereu, deşi căutam s-o gonesc din minte; mi s-a fixat în amintire pentru ziua cînd aveam să înţeleg mai deplin lucrurile. Sărman suflet — mîndru, simplu, şi atît de mărginit! Şi sărman fiu dificil şi neînţelegător! Era pentru prima dată cînd îmi trecea prin minte că şi mama mea ar putea să aibă sentimente.

7

În primăvara următoare, mama a murit — brusc şi, după părerea lady-ei Drew, în mod cu totul nepotrivit. Înălţimea sa a fugit imediat la Folkestone cu domnişoara Somerville şi cu Fison, pînă cînd avea să se termine cu înmormîntarea mamei şi cu instalarea celei ce avea să-i urmeze ca intendentă.

Unchiul meu m-a dus la înmormîntare. Îmi amintesc de zilele premergătoare înmormîntării, pline de agitaţie, căci

de îndată ce auzise de moartea mamei, trimisese la Londra o pereche de pantaloni în carouri, ca să fie vopsiți în negru, și pantalonii nu sosiseră la timp. În cea de a treia zi, a devenit extrem de nervos și a expediat nu știu cîte telegrame, din ce în ce mai înfuriate, care nu au dat firește nici un rezultat, așa că a doua zi dimineața a cedat, cu foarte multă greutate, la insistențele mătușii mele Susan și și-a îmbrăcat hainele obișnuite. Îmi aduc aminte de picioarele lui negre, în pantaloni negri înguști și lucioși — în mod vădit era un costum care data din vremea adolescenței, cînd încă nu se îngrășase — pășind înaintea mea, în timp ce mă apropiam de cimitir, asemenea Colosului din Rodos. Ba mai mult, eram preocupat și în același timp stînjenit de o pălărie de mătase pe care mi-o cumpărase unchiul meu, prima mea pălărie de mătase — împodobită, ca și a lui, cu o panglică lată de doliu.

Îmi amintesc, deși destul de nedeslușit, de odaia mamei lambrisată în alb, de senzația stranie că n-o vedeam și pe ea acolo, și de atîtea figuri familiare, devenite ciudate din cauza hainelor negre, și parcă îmi aduc aminte că mă simțeam plin de importanță din pricina atenției cu care mă copleșeau toți. Și mereu, conștiința pălăriei noi de mătase revenind în tot haosul acela emoțional. Apoi îmi amintesc de o senzație limpede și plină de tristețe, înălțîndu-se, ascuțit, din mijlocul acestor lucruri oarecum banale și fără legătură, și parcă mă văd din nou pășind în fața tuturor celorlalți, chiar în spatele sicriului purtat pe cărarea din cimitir spre groapă, și deasupră-mi glasul încet al bătrînului vicar care rostea, plin de regret și neconvingător, lucruri triumfale și solemne.

— Eu sînt învierea și viața, zis-a Domnul; cel care crede în Mine, chiar de e mort, va viețui: și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri niciodată.

Nu va muri niciodată! Era o dimineață strălucitoare și luminoasă de primăvară, și toți copacii înmugureau și înverzeau. Pretutindeni se vedeau flori de tot felul; perii și vișinii din grădina paracliserului păreau presărați de o nea scînteietoare, pe mormintele din cimitir se înclinau narcise și lalele timpurii, nenumărate margarete, și pretutindeni cîntau păsările. Iar în mijlocul tuturor acestora era sicriul cafeniu purtat pe umerii bărbaților, acoperit pe jumătate ve-

derii mele de gluga vicarului.

Şi astfel am ajuns cu toţii la locul unde fusese săpată groapa.

Cîtva timp am cercetat totul cu ochi atenţi, privind cum era coborît sicriul, ascultînd cuvintele rostite de vicar. Mi se părea o treabă cît se poate de ciudată.

Şi deodată, în timp ce slujba se apropia de sfîrşit, am simţit că mai trebuia spus ceva, care nu fusese spus, mi-am dat seama că mama plecase fără să mă ierte şi fără să afle ultimele veşti despre mine — făgăduieli uitate. Deodată mi-am dat seama că n-o înţelesesem. Un val de duioşie mi s-a revărsat în suflet; îmi aminteam nu atît despre lucruri duioase sau blînde, cît despre dorinţele ei frustrate şi despre felul cum îi călcasem mereu voia. În mod surprinzător mi-am dat seama că dincolo de asprimea şi severitatea ei, mama mă iubise, că pe mine şi numai pe mine mă iubise în viaţă, şi că pînă în acest moment eu n-o iubisem cu adevărat. Şi acum, zăcea acolo, surdă şi oarbă, cu toate visurile pe care şi le făcuse în legătură cu mine spulberate, pierdută pe veci...

Mi-am înfipt unghiile în palme, mi-am încleştat dinţii, dar lacrimile mă orbeau, şi suspinele mă înăbuşeau, încît n-aş fi putut să scot o vorbă. Bătrînul vicar continua să citească, se auzea un răspuns mormăit — şi tot aşa mereu. Am plîns în sinea mea, şi abia cînd am ieşit din cimitir am putut să gîndesc şi să vorbesc iarăşi liniştit.

Imprimate parcă pe aceste amintiri au rămas siluetele negre ale unchiului meu şi ale lui Rabbits, spunîndu-i paracliserului şi groparului Avebury că „totul a decurs foarte bine — într-adevăr foarte bine".

8

Aceasta este ultima dată cînd voi mai vorbi despre Bladesover. Cortina va cădea asupra acelor locuri, care nu vor mai apărea ca o prezenţă reală în cartea mea. M-am mai întors, e drept, acolo, dar în împrejurări care n-au nici o legătură cu această povestire. Într-un sens, însă, Bladesover nu m-a părăsit niciodată, constituind, după cum am spus la început,

una dintre acele impresii dominante care mi-au marcat înțelegerea asupra lumii înconjurătoare. Bladesover ilumineazā Anglia; pentru mine, reprezintă tot ce este spațios, demn, pretențios și cu adevărat conservator în viața engleză. Este criteriul meu social. De aceea i-am acordat pînă aici atîta spațiu.

Cînd m-am întors mai tîrziu la adevăratul Bladesover, cu prilejul unei vizite întîmplătoare, totul mi-a apărut cu mult mai mic decît mi-aș fi putut vreodată închipui. Era ca și cum toate s-ar fi înfiorat și veștejit la contactul cu Lichtenstein. Harfa tot se mai găsea în salon, dar pianul era altul, mai mare, cu un capac pictat, o orgă mecanică alături, și fantastic de multe obiecte de artă, împrăștiate peste tot. Pretutindeni se deslușea amprenta magazinelor din Bond Street. Mobilierul era îmbrăcat tot în creton, dar nu mai era același creton, deși avea pretenția să fie, iar candelabrele dispăruseră. Cărțile lady-ei Lichtenstein înlocuiau volumele cafenii pe care le răsfoisem pe vremuri — erau în cea mai mare parte exemplare din tot soiul de romane contemporane și diferite numere din „National Review" și „Empire Review" iar „Nineteenth Century and After" se învecina pe mese cu ultimele noutăți — cărți noi englezești cu coperți „artistice" ieftine și țipătoare, romane franțuzești și italiene legate în galben, manuale germane de artă de o urîțenie aproape de necrezut. Erau dovezi abundente că noua lady se pasiona după renașterea celtă; avea de asemenea o „colecție" de pisici de porțelan și de piatră — risipite prin toate colțurile — multicolore, urîte, contorsionîndu-și membrele lucitoare în pozițiile cele mai comice...

Este o prostie să pretinzi că finanța poate da naștere la o aristocrație mai bună decît cea a rentierilor. Pe adevăratul aristocrat îl recunoști după mîndrie, cultură, disciplină și spadă. Noii stăpîni ai domeniului nu reprezentau un progres față de Drew, absolut nici unul. Nu exista nici o dovadă că lucrurile mergeau mai bine numai pentru că niște oameni pasivi și lipsiți de inteligență fuseseră înlocuiți prin alții, activi și inteligenți. Simțeai doar că o varietate de prostie mai mică, dar mai întreprinzătoare și mai nedemnă înlocuise imensa prostie a vechii nobilimi — atît. Bladesover, gîndeam eu, suferise între anii șaptezeci și începutul noului secol aceeași schimbare ca și bătrînul „Times" — și Dumnezeu

ştie cît încă din întregul şi pomposul sistem britanic. Aceşti Lichtenstein şi cei de teapa lor nu par să conţină în ei nici o făgăduială de împrospătare a vitalităţii regatului. Nu cred în inteligenţa şi în puterea lor — nu aduc nimic nou, nimic creator sau regenerator, nimic altceva decît un neînfrînat instinct de acaparare; iar preponderenţa lor şi a celor de soiul lor nu constituie decît o fază din masiva şi lenta decadenţă a marelui organism social al Angliei. Oameni ca ei n-ar fi putut să făurească un Bladesover, şi nici nu-l pot înlocui; ei nu fac decît să se ridice întîmplător acolo — în mod parazitar.

Ei bine — aceasta a fost ultima mea impresie despre Bladesover.

III

Ucenicia de la Wimblehurst

1

Atîta cît pot să-mi amintesc acum, în afară de clipele de emoţie de lîngă mormînt, am trecut prin toate acele încercări cu destulă tărie. Cu nepăsarea vîrstei, mi-am schimbat mediul, am încetat complet să mă mai gîndesc la vechea rutină a şcolii şi am lăsat Bladesover la o parte, pentru a-l digera mai tîrziu. Am intrat în noua mea lume din Wimblehurst avînd ca punct central farmacia, m-am apucat să învăţ latina şi *materia medica*, şi m-am concentrat cu toată fiinţa mea asupra prezentului. Wimblehurst e un orăşel extrem de liniştit şi searbăd din Sussex, unul dintre rarele oraşe din sudul Angliei clădit în cea mai mare parte din piatră. Găseam o notă foarte plăcută şi pitorească în străzile lui pietruite şi curate, în întortochierile lui ciudate şi colţurile abrupte, şi în parcul odihnitor care se întinde pe o întreagă latură a oraşului. Întreaga regiune era, de fapt, subordonată familiei Eastry, şi din pricina influenţei şi autorităţii acesteia, staţia de cale ferată fusese ţinută la o distanţă de o milă şi trei sferturi. Eastry House era atît de aproape încît domina totul; dacă treceai prin piaţă (cu vechea închisoare şi butucii de pedeapsă), apoi pe lîngă marea biserică ce data dinainte de Reformă, o frumoasă clădire cenuşie ca o ţeastă goală din care viaţa dispăruse, dădeai îndată de porţile imense de fier prin care zăreai faţada castelului, foarte alb, mare şi frumos, la capătul unei alei lungi de tisă. Eastry era mult mai puternic decît Bladesover, şi constituia un exemplu mult mai desăvîrşit al sistemului din secolul al optsprezecelea. El nu stăpînea două sate, ci un tîrg, şi îşi trimisese fiii şi nepoţii în parlament, aproape în virtutea unui drept atîta timp cît au durat privilegiile sale.

Cu toţii făceau parte din acest sistem, cu toţii — în afară de unchiul meu. El stătea pe dinafară şi-şi exprima nemulţumirea.

Unchiul meu a fost prima breşă adevărată din marele front al sistemului Bladesover în care mi se înfăţişase lumea, căci Chatham nu fusese atît o breşă, cît o confirmare. Unchiul meu însă nu nutrea nici un respect pentru sistemul Bladesover sau Eastry — pentru nici unul. Nu credea în ele. Nici nu-şi dădea seama măcar ce reprezentau. Spunea lucruri stranii despre ele, perora şi se agita lansînd idei noi, de necrezut.

— Tîrgul acesta, spunea o dată unchiul meu, aruncînd o privire din pragul uşii deschise în liniştea solemnă a unei după-amiezi de vară, are nevoie să fie trezit!

Eu sortam nişte medicamente într-un colţ.

— Mi-ar plăcea să dau drumul pe-aici la vreo duzină de tineri americani, urmă unchiul meu. Şi apoi, om vedea.

Am făcut un semn în dreptul siropului somnifer al Mamei Shipton. Terminasem tot stocul din acest medicament.

— Lucrurile trebuie să se aleagă *într-un fel*, George, izbucni el cu glas iritat, în timp ce intra din nou în prăvălie.

Îşi făcu de lucru cu grămezile de cutii goale în care fusese săpun de toaletă, parfum sau mai ştiu eu ce, aflate pe marginea tejghelei, apoi se întoarse şi mai enervat parcă, îşi înfipse adînc mîinile în buzunare, pentru ca imediat să scoată una din ele şi să se scarpine în cap.

— Trebuie să fac *ceva*, zise el. Nu pot să mai suport... Trebuie să inventez ceva. Să pun pe roate ceva... Sînt în stare... Sau să scriu o piesă. O piesă ar putea aduce o mulţime de bani, George. Ce-ai zice dacă aş scrie o piesă — ai?... Sînt o mulţime de lucruri care s-ar putea face... Sau să joc la bursă.

Scoase un fluierat gînditor.

— Grijania şi...! înjură el, asta nu-i lume — e seu de oaie sleit! Ăsta e Wimblehurst! Seu de oaie sleit! — sleit şi înţepenit! Şi sînt îngropat în el pînă-n gît. Nu se întîmplă niciodată nimic, şi nimeni nu vrea să se întîmple ceva, în afară de mine! La Londra măcar, se întîmplă cîte ceva, George. America! Grozav aş fi vrut, George, să mă fi născut american — acolo lucrurile clocotesc. Ce poate *să facă*

cineva aici? Cum poate cineva să se ridice? În timp ce dormităm aici, și capitalul nostru se duce pe rîpă — în buzunarele Lordului Eastry sub formă de chirie — acolo oamenii se agită...

Și într-un gest larg pe deasupra tejghelei de medicamente evocă Londra, mișcîndu-și brațul, făcînd cu ochiul și zîmbindu-mi cu înțeles.

— Și ce fac oamenii acolo? am întrebat eu.

— Se agită, zise el. Tot felul de lucruri! Grandioase. Să zicem, afaceri cu acoperire. Ai auzit vreodată de asta, George? Trase printre dinți aer în piept. Pui o sută, de exemplu, și cumperi în valoare de zece mii de lire. Înțelegi? Asta înseamnă o acoperire de unu la sută. Dacă afacerea merge bine, vinzi, și realizezi sută la sută; dacă nu, pfiu, s-a dus! Încerci din nou! Sută la sută, George, în fiecare zi. Într-un ceas poți să devii cineva. Și ce trepidație! Zzzz... Ei bine, asta ar fi o cale, George. Apoi mai e și alta — să zicem stocările!

— Afaceri în stil mare, nu-i așa? am îndrăznit eu.

— Oh, dacă te ocupi de cereale sau de oțel — da. Dar închipuie-ți că te apuci de ceva mai mărunt, George. De un lucru mărunt, de care au nevoie doar cîteva mii de persoane. Medicamente, de pildă. Investești tot ce ai în ele — îți mizezi și ficații, ca să spunem așa. Pui mîna pe un drog — *ipeca*, de exemplu. Faci un stoc de *ipeca*. Iei tot ce există! Înțelegi? Asta-i! Nu există rezerve nelimitate de *ipecacuanha* — nu se poate să existe! — și este un medicament pe care oamenii *trebuie* să-l aibă. Sau să zicem chinină! Îți aștepți șansa, aștepți să izbucnească un război tropical, să zicem, și pui mîna pe toată chinina. Ce se fac oamenii? Le trebuie chinină, după cum bine știi. Ei? Zzzz!... Doamne! Și sînt o mulțime de lucruri — o mulțime de lucruri *mărunte*. Apă de mărar — toți copilașii bolnavi țipă după ea. Și apoi eucaliptul — cascara — alun — mentol — toate doctoriile contra durerilor de dinți. Apoi antisepticele, și curara, cocaina...

— O adevărată nenorocire pentru doctori, am gîndit eu cu glas tare.

— N-au decît să se descurce. Treaba lor! Te jupoaie dacă pot, jupoaie-i și tu pe ei. Ca briganzii. Asta e partea romantică. E romantismul Comerțului, George. Ești ca în

munți acolo! Gîndește-te, să ai toată chinina din lume, și cine știe ce nevastă răsfățată de milionar să se îmbolnăvească de malarie, ei? Ce l-ai mai stoarce, George, nu? Ei? Milionarul cu automobilul afară, oferindu-ți orice preț i-ai cere. Asta ar trezi un orășel ca Wimblehurst... Doamne! Nu găsești nici o idee aici. Nici o idee. Zzzz.

Căzu într-un fel de extaz, din care scăpau uneori frînturi de frază ca: „Cincizeci la sută avans, Sir; garanție — mîine. Zzzz".

Ideea de a stoca un medicament mi se păru atunci un fel de fărădelege fără vreun substrat real, pe care nimeni n-ar fi îndrăznit s-o înfăptuiască. Era genul de prostii pe care le puteai spune ca să-l faci pe Ewart să rîdă și să născocească apoi minciuni și mai gogonate. M-am gîndit că așa era, probabil, felul de a vorbi al unchiului meu. Dar după aceea am văzut că mă înșelasem. Tot secretul sistemului modern de a face bani este de a prevedea acel obiect de care se va simți curînd nevoie și de a-l scoate din circulație, ca apoi să te îmbogățești prin asta. Cumperi pămînt pe care oamenii vor dori curînd să-și clădească locuințe, îți asiguri asupra lui drepturi care să împiedice mai tîrziu noua așezare să se extindă, și așa mai departe. Desigur că inteligența plină de naivitate a unui băiețaș nu poate pricepe subtila exploatare a imperfecțiunii umane. El pășește în viață cu tendința de a crede în înțelepciunea celor mari, nu înțelege că hazardul și reaua credință s-au dezvoltat din lege și obiceiuri, și crede că undeva în stat există o forță tot atît de irezistibilă ca și aceea a directorului de școală, care să împiedice orice fel de fapte rele și nesăbuite. Trebuie să mărturisesc că atunci cînd îl auzeam pe unchiul meu vorbind despre stocarea chininei, aveam impresia clară că oricine ar reuși să facă așa ceva ar ajunge cu siguranță la închisoare. Astăzi știu că oricine ar izbuti cu adevărat să facă asta, ar ajunge mult mai probabil în Camera Lorzilor!

Unchiul meu privi cîtva timp etichetele aurite de pe sticlele și dulapurile sale, visînd la tot felul de stocuri. Dar, în cele din urmă, reveni din nou la Wimblehurst.

— Numai la Londra poți să izbutești ceva. Pe cînd aici...!

Și deodată strigă:

— Ierusalime! De ce m-am îngropat aici? Totul s-a sfîrșit. S-a terminat. Aici stăpînește Lordul Eastry, și el ia totul,

în afară de ce iau avocații lui, și nu poți să schimbi absolut nimic, decît dacă ai pune dinamită, lui — și lor. *El* nu dorește să se mai întîmple nimic. De ce-ar dori? Orice schimbare ar însemna pentru el o pierdere. Ceea ce îl interesează este ca totul să mocnească și să continue să mocnească încă zece mii de ani de acum încolo, un Eastry în locul unui alt Eastry, un vicar în locul altui vicar, un băcan în locul altui băcan! Oricine are ceva idei ar fi mai bine să plece. Și într-adevăr au plecat! Privește la toți nenorociții ăștia de aici! Uită-te la ei! Toți adormiți, îndeplinindu-și treburile din inerție — ca într-un fel de vis. Niște oameni împăiați ar face la fel — întocmai ca ei. Cu toții s-au îngropat în acest loc. Nici ei nu mai vor să se întîmple ceva. Sînt cu toții sfîrșiți. Asta-i! De ce-or mai fi trăind?... De ce dracu nu-și găsesc un farmacist automat?

Și încheie așa cum încheia de cele mai multe ori aceste discursuri.

—Trebuie să inventez ceva — asta trebuie să fac. Zzzz. Ceva util. Ceva de care oamenii au nevoie... Să descopăr... Ia gîndește-te, George, la ceva de care toată lumea să aibă nevoie și să nu-l găsească! Vreau să spun, ceva care să se poată vinde cu un șiling bucata, să zicem. Ei bine? Uite ce e, va trebui să te gîndești și tu la asta, ori de cîte ori nu ai ceva mai bun de făcut. Înțelegi?

2

Așa mi-l amintesc pe unchiul meu în acea primă fază, tînăr, dar de pe atunci puțin cam grăsun, neastîmpărat, agitat, vorbăreț, vîrîndu-mi în capul meu înfierbîntat tot felul de idei contradictorii. N-aș putea spune că era prea educativ...

Pentru mine, anii petrecuți la Wimblehurst au fost ani de dezvoltare activă. Cea mai mare parte a timpului liber și o mare parte din timpul petrecut în farmacie învățam. În scurt timp am ajuns să stăpînesc un minim de latină necesar pentru examenele de calificare și — cu ajutorul cursurilor înființate de Departamentul guvernamental de știință și artă, cursuri care se țineau la școala secundară — am

continuat și cu matematica. Erau cursuri de fizică, chimie, matematică și desen tehnic — și m-am apucat de aceste materii cu aviditate. Totuși, exercițiile mele preferate rămîneau plimbările. Se juca puțin cricket în timpul verii și fotbal în timpul iernii, organizat de cluburile de tineret întreținute prin subvențiile oamenilor de vază și ale deputatului, dar n-am fost niciodată prea pasionat de aceste jocuri. Nu mi-am făcut nici un prieten mai apropiat printre tinerii din Wimblehurst. Mi se păreau, în comparație cu colegii de școală pe care-i avusesem înainte, cam mitocani și molîi, servili și vicleni, pizmași și josnici. *Noi* ne dam într-adevăr ifose, dar acești țărani își tîrau picioarele și îi urau pe semenii lor care nu făceau la fel; noi vorbeam cam tare, dar gîndurile adevărate ale unuia din Wimblehurst nu le aflai decît șoptite în dosul palmei. Și chiar și atunci, nu se putea spune că erau gînduri.

Nu, nu-mi plăceau acești băiețandri de la țară, și nu cred că mediul rural englez din cadrul sistemului Bladesover este un teren propice pentru formarea unor oameni onorabili. Se spun o mulțime de absurdități despre exodul rural și despre degenerarea populației din cauza vieții de la oraș. După părerea mea, orășeanul englez, chiar și de la periferii, este infinit superior din punct de vedere spiritual, e mai curajos, mai plin de imaginație și mai curat decît vărul său rural. I-am văzut pe amîndoi cînd nici nu bănuiau că sînt observați — și știu. Era ceva în colegii mei din Wimblehurst care mă dezgusta, ceva greu de definit. Dumnezeu știe că în școala aceea orășenească, cu internat, din Goudhurst eram destul de vulgari, dar băieții din Wimblehurst nu aveau curajul să facă lucrurile pe care obișnuiam să le facem noi, și nu îndrăzneau nici măcar să vorbească urît; dar, pe de altă parte, se dedau la un fel de dezmăt cu adevărat josnic — dezmăt este cuvîntul — care vădea o tendință spre viciu. În orice făceam noi la Goudhurst, mici cetățeni exilați, pînă și în fapta cea mai banală, pîlpîia flacăra imaginației romantice. Citisem *Băieții Angliei*, și ne povesteam unii altora tot felul de întîmplări. În mediul rural englez nu există însă cărți, nici cîntece, nici teatru, nici măcar păcate mai deosebite; toate acestea n-au ajuns pînă la țară, ori au fost îndepărtate și ascunse cu multe generații în urmă, astfel că în ziua de azi imaginația a sărăcit de tot, limitîndu-se

la o treaptă animalică. Aceasta este, cred, trăsătura caracteristică a omului de țară din Anglia. Tocmai pentru că știu asta, nu împărtășesc protestele obișnuite față de depopularea regiunilor noastre rurale și de exodul țărănimii spre cuptoarele orașelor. E drept, la orașe rabdă de foame și suferă, dar ies întăriți, ies măcar cu un suflet...

În cîte o seară, tinerii mai fercheși din Wimblehurst, cu fețele proaspăt spălate și haine țipătoare, un veston colorat sau o cravată în culori vii, se duceau la sala de biliard de la Eastry Arms, sau în salonul vreunei cîrciumi mai mici, unde puteau să joace cărți. Curînd mi s-a făcut silă de inteligența lor înceată, de privirea vicleană a ochilor șterși, de stăruința lor de a-ți spune „una bună", șoptită întotdeauna cu jumătate glas — sărmani viermi josnici! — manevrele lor șirete de a obține un avantaj cît de mărunt, să li se facă cinste sau ceva de acest fel. În timp ce scriu îmi apare înaintea ochilor tînărul Hopley Dodd, fiul celui care conducea licitațiile din Wimblehurst, mîndria tineretului din oraș, floarea lui cea mai fină, cu haina-i de blană și pipa groasă, cu pantalonii de călărie — nu avea nici un cal — și cu jambierele strînse pe picior. Parcă îl văd, stînd așa cum obișnuia, aplecat înainte și privind masa de biliard pe sub borurile pălăriei puse puțin pe o parte. Conversația lui se reducea la o jumătate de duzină de fraze, dintre care cel mai des reveneau: „Grea treabă!" și „Bună afacere!", mormăite cu un behăit de bas. Mai obișnuia să scoată un fel de fluierat prelung care era socotit de ceilalți culmea umorului. Seară de seară își făcea veacul acolo...

Acest tînăr nu voia să înțeleagă că aș putea și eu să joc biliard, și privea fiecare lovitură reușită pe care o dădeam drept o pură întîmplare. Ca începător, nu jucam prea prost — socoteam eu. Acum nu mai sînt atît de sigur, dar așa credeam pe atunci. În cele din urmă însă, scepticismul tînărului Dodd și veșnicul său „Bună afacere!" îmi tăiară orice poftă de a mă mai duce pe la Eastry Arms — astfel încît și-au făcut efectul.

Dacă nu m-am ales cu nici un prieten printre tinerii de acolo, trebuie să spun că, deși intram în perioada adolescenței, nu am de povestit nici despre vreo fată de care m-aș fi îndrăgostit. Nu pentru că nu m-ar fi interesat aspectul acesta al vieții încă de pe la cincisprezece ani. Într-adevăr,

am legat diferite cunoştinţe întîmplătoare cu fete din Wimblehurst; cu o fetişcană, ucenică la o croitoreasă, am ajuns să discut în termeni sfioşi, iar cu o învăţătoare de la Şcoala Naţională am mers şi mai departe, încît s-a vorbit chiar pe socoteala noastră; dar nu am fost atins de o pasiune adevărată pentru nici una dintre aceste fete tinere; iubirea — iubirea nu mi se înfăţişa pînă atunci decît în visuri. Pe fetele acestea doar le-am sărutat, o dată sau de două ori. Şi, trebuie să spun că mai curînd m-au dezamăgit, decît mi-au dat aripi visurilor. Nu era ceea ce îmi închipuiam. Voi face o mare parte iubirii în această povestire, dar trebuie să spun de pe acum cititorului că rolul meu a fost al unui îndrăgostit destul de neîndemînatic. Ştiu destul de bine — poate chiar prea bine — ce e dorinţa; dar în dragoste am fost timid. În toate încercările mele de început în războiul dintre sexe, am fost sfîşiat între imboldul trupului şi tendinţa fanteziei mele romantice de a îmbrăca fiecare fază a aventurii în frumuseţe şi generozitate. Şi purtam într-un fel în mine obsesia stranie a amintirii Beatricei, a sărutărilor ei printre ferigi, a sărutului de pe zid, ridicînd astfel prea sus standardul meu, în raport cu ocaziile care se iveau în Wimblehurst. Nu voi tăgădui că am încercat într-un chip copilăresc cîteva aventuri sfioase şi în acelaşi timp grosolane; dar din cauza factorilor pe care i-am enumerat mai sus, nu am ajuns prea departe. N-am lăsat în urma mea nici amintirea unor ravagii sentimentale, nici o reputaţie neprihănită. Am plecat, în cele din urmă, tot lipsit de experienţă şi puţin deconcertat, înarmat doar cu interesul şi dorinţele inerente vîrstei, faţă de problemele sexuale.

Dacă m-am îndrăgostit de cineva în Wimblehurst, aceasta a fost mătuşa mea. Afecţiunea pe care mi-o arăta nu era, cred, decît pe jumătate maternă — făcea mare caz de cărţile mele, se interesa de diplomele mele, se amuza pe socoteala mea într-un fel care mă mişca pînă în fundul sufletului. Fără să-mi dau seama, am început să ţin foarte mult la ea...

Anii adolescenţei mele la Wimblehurst, care au început cînd eram în hăinuţe scurte şi s-au terminat cînd eram aproape bărbat, au fost, în general, ani laborioşi, lipsiţi de întîmplări, atît de lipsiţi de întîmplări, încît calculul variabilelor mi s-a asociat în minte cu o iarnă întreagă, iar un examen pentru diploma de fizică la Departamentul de Ştiinţă

și Artă marchează o epocă. Multe imbolduri contradictorii se luptau în mine, dar imboldul cel mai puternic era o dispoziție gravă și tinerească de a munci și a învăța, vădind, într-un fel nu prea bine precizat, intenția de a scăpa din lumea de la Wimblehurst în care nimerisem. Îi scriam destul de des lui Ewart — scrisori stîngace dar, după cît îmi amintesc, nu lipsite de miez, datate în latinește și cuprinzînd citate tot în latinește, pe care Ewart se amuza să le parodieze. În vremea aceea bănuiesc că eram destul de înfumurat. Dar, la drept vorbind, era ceva mai mult decît mîndria meschină a celui care învăța. Aveam sentimentul grav al disciplinei și al pregătirii, de care nu-mi este de loc rușine să-mi amintesc. Eram un tînăr serios. Mai serios chiar decît sînt acum. Mai serios, într-adevăr, decît par să fie adulții. Eram capabil pe atunci de eforturi — de sentimente nobile... Acum, toate acestea sînt mai presus de mine. Nu văd de ce să nu mărturisesc, la patruzeci de ani, că-mi respect propria-mi tinerețe. Încetasem brusc de a mai fi copil. Gîndeam că voi intra curînd într-o lume mai mare, mult mai importantă, în care voi face lucruri însemnate. Gîndeam că eram destinat să fac ceva precis într-o lume care avea un scop precis. Atunci nu înțelegeam, ca acum, că viața este, în mare măsură, ceea ce face lumea din tine. Tinerii par să nu înțeleagă niciodată acest aspect al lucrurilor. Și, după cum spuneam, printre influențele educative, unchiul meu a jucat, cu totul pe nebănuite, un rol hotărîtor; poate că, printre altele, a dat nemulțumirii mele față de Wimblehurst, dorinței de a scăpa din pustietatea aceea pitorească, o formă și o expresie definitivă. Într-un fel, tocmai aceasta m-a făcut să am răbdare. „În curînd mă voi duce la Londra", spuneam eu, imitîndu-l.

Cînd încerc să-mi reamintesc de el cum era în zilele acelea, îl văd vorbind într-una. Îmi vorbea de teologie, de politică, de minunile științei și de minunățiile artei, de pasiuni și de afecțiuni, de nemurirea sufletului și de acțiunile specifice ale medicamentelor; dar cel mai mult, neobosit, vorbea despre succes, despre întreprinderi, invenții și averi uriașe, despre toți acei Rothschild, regi ai argintului, Vanderbilt, Gould, despre emiteri de acțiuni, profituri și despre minunatele căi ale Norocului ce se deschid oamenilor în toate localitățile, adică în cele care nu sînt absolut scufundate la nivelul Seului de Oaie Sleit.

Cînd mă gîndesc la discuţiile din acele vremuri de demult, îl văd întotdeauna pe unchiul meu într-una din următoarele trei poziţii: fie în colţul unde se preparau medicamente, în dosul unui paravan înalt, el pisînd vreo substanţă în mojar, iar eu rulînd pastă de pilule în suluri lungi şi tăindu-le cu un fel de cuţit lat şi zimţat, fie el stînd în picioare şi privind afară pe uşa prăvăliei, rezemat de dulapul cu bureţi şi pulverizatoare, în timp ce eu îl priveam din dosul tejghelei, fie el rezemat de dulăpioarele din dosul tejghelei, iar eu ştergînd praful în faţă. Gîndul la aceste zile îmi readuce în nări mirosul slab de parfum care plutea întotdeauna în aer, alungat din cînd în cînd de mirosul vreunui medicament, şi-mi readuce în ochi şirurile de sticluţe caraghioase, cu etichete aurite, aşa cum se reflectau în oglindă. Mătuşa mea, ţin minte, obişnuia să năvălească uneori în prăvălie într-o stare de veselie agresivă, un fel de expediţie de nevastă cicălitoare şi amuzată, făcînd mare haz de abrevierile latineşti ale inscripţiilor aurite.

— Ol Amjig, George, citea ea în derîdere, şi el pretinde că e ulei de migdale! Snap! — şi nu-i decît muştar. Ce zici, George?

Sau, luîndu-mă martor:

— Uită-te la el, George, ce demn pare. Mi-ar plăcea să-i pun o etichetă şi lui, în jurul mijlocului, ca pe sticle, şi să scriu Ol Pondo. Asta în latineşte înseamnă impostor, George — da, chiar aşa. Ar arăta foarte drăguţ cu un dop.

— *Ţie* îţi trebuie un dop, intervenea unchiul meu, scoţîndu-şi mutra la iveală.

Mătuşa mea, drăguţa de ea, era pe vremea aceea o femeie subţirică şi plăpîndă, cu o înfăţişare delicată de boboc de trandafir şi o dispoziţie conjugală zburdalnică, un fel de veselie amuzată. Avea un uşor sîsîit în vorbire. Era o fire glumeaţă, şi pe măsură ce stînjeneala provocată de prezenţa mea la masă a dispărut, mi-am dat seama tot mai mult de o subţire dar întinsă reţea de nonsens pe care o ţesuse în jurul relaţiilor ei domestice, pînă cînd aceasta devenise realitatea vieţii ei. Afecta o atitudine zeflemitoare faţă de întreaga lume înconjurătoare, şi aplica epitetul de „bătrîn" mai multor lucruri decît am auzit vreodată mai înainte sau după aceea.

— Iată-ţi bătrînul ziar, obişnuia să-i spună unchiului meu. Acum nu te apuca să-l vîri în unt, sardea bătrînă ce eşti!

— Ce zi e astăzi, Susan? întreba unchiul meu.

— Bătrîna luni, Cîrnat, răspundea ea. Şi adăuga: E ziua cînd îmi văd de bătrînul spălat. Cum s-o uit!...

Fusese, fără îndoială, sufletul şi veselia unui mare cerc de colege de şcoală, şi acest stil devenise la ea o a doua natură. Cît de fermecătoare îmi apărea, în locul acela plicticos! Chiar şi mersul ei obişnuit avea un fel de incitare la veselie. Principala preocupare a vieţii ei era, cred, să-l facă pe unchiul meu să rîdă, şi cînd reuşea prin vreo nouă poreclă, vreo nouă ciudăţenie sau năzbîtie să-şi atingă scopul, era, în dosul unei măşti de uimire nedumerită, cea mai fericită femeie de pe pămînt. Iar hohotele de rîs ale unchiului meu, cînd se porneau, meritau — trebuie s-o recunosc — după expresia din Baedeker, „toată osteneala". Începeau cu o rafală de pufnituri şi se dezlănţuiau într-o cascadă de „Ha, ha!", cuprinzînd în desfăşurarea lor, în zilele acelea de tinereţe, aplecări într-o parte şi îndoiri din mijloc, şi plesnituri peste stomac, şi lacrimi şi gemete. Nimeni, în afară de mătuşa mea, nu reuşea să-l facă pe unchiul meu să rîdă atît de tare, căci se credea un om prea serios pentru aşa ceva; şi de altfel, după cîte ştiu, n-a rîs aşa decît în anii tinereţii. Mătuşa Susan obişnuia, de asemeni, să arunce în el cu tot felul de obiecte, încercînd probabil, într-un fel, să dea viaţă Wimblehurst-ului, în ciuda amorţelii lui; arunca cu linguri, perne, ghemotoace de hîrtie, rufe puse la uscat şi chiar cu bucăţi de pîine; o dată în curte, crezînd că băiatul din prăvălie, fata folosită la diferite treburi şi cu mine eram plecaţi, a spart o ladă plină cu sticle de opt uncii, pe care le lăsasem să se scurgă, asaltîndu-l pe unchiul meu cu o mătură nouă. Uneori arunca şi în mine cu diferite lucruri — dar nu prea des.

Părea că în jurul ei plutea mereu rîsul — şi toţi trei ne molipseam uneori de isterie; îmi amintesc de ziua aceea cînd s-au întors amîndoi de la biserică foarte ruşinaţi, din cauza unei izbucniri de veselie în timpul predicii. Vicarul încercase, se pare, să-şi sufle nasul cu o mănuşă neagră, neavînd la îndemînă batista. Mătuşa mea îşi ridicase şi ea mănuşa, apucînd-o de un deget şi privind cu inocenţă, dar insistent, într-o parte, reuşind prin acest mijloc simplu să-l

facă pe unchiul meu să explodeze. Scena fu repetată la masa de prînz.

— Dar asta îţi dovedeşte, strigă unchiul meu devenind brusc grav, ce înseamnă Wimblehurst! Auzi, să rîdem toţi de un asemenea fleac! Nu eram singurii care chicoteam. Nici vorbă! Şi zău, că tare mai era caraghios!

Din punct de vedere social, unchiul şi mătuşa mea erau aproape complet izolaţi. În locuri ca Wimblehurst, soţiile negustorilor sînt întotdeauna izolate din punct de vedere social, în afară de cazul că au o soră sau o bună prietenă printre celelalte soţii; bărbaţii se întîlneau însă în cîrciumi sau în sălile de biliard de la Eastry Arms. Numai că unchiul meu, în cea mai mare parte, îşi petrecea serile acasă. Cînd sosise prima dată în Wimblehurst, cred că îşi răspîndise valul de idei generoase şi pline de iniţiativă cu prea multă agresivitate; iar Wimblehurst, după o supunere temporară, se răzvrătise şi făcuse din el ţinta tuturor glumelor. Apariţia sa într-o cîrciumă făcea să se oprească toate conversaţiile.

— Ai venit să ne povesteşti ceva, domnule Pond'revo? întreba cineva politicos.

— Mai aşteptaţi, obişnuia unchiul să răspundă, derutat, şi rămînea îmbufnat tot restul timpului cît mai stătea acolo.

Sau altul, cu un aer de inocenţă, făcea o remarcă generală:

— Am auzit că Wimblehurst va fi reconstruit din temelii, aşa se spune. Aţi auzit ceva despre asta? Vor să facă din el un loc splendid, înfloritor — un fel de Palat de Cristal.

— Mai întîi ar trebui să vină un cutremur şi o ciumă, murmura unchiul meu, spre nesfîrşita încîntare a tuturor. Şi adăuga ceva mormăit despre „Seu de Oaie Sleit"...

3

Am fost despărţit de ei în urma unui accident financiar al unchiului meu, căruia nu i-am înţeles de la început toate consecinţele. Printre alte născociri ale lui era şi una care mi se părea un fel de recreaţie intelectuală nevinovată, botezată de el meteorologia pieţii de mărfuri. Cred că se inspirase de la curbele pe care mă văzuse schiţîndu-le la

reprezentarea grafică a variabilelor asociate. Luase de la mine niște hîrtie milimetrică și după ce se gîndise un timp, se hotărîse să pună pe hîrtie curba creșterii și scăderii acțiunilor anumitor mine și căi ferate.

— E ceva în asta, George, zise el.

Dar nici o clipă nu m-am gîndit că „în asta" erau printre alte lucruri și toate economiile lui, ca și cea mai mare parte a banilor pe care mama mi-i lăsase în grija lui.

— E cît se poate de limpede. urmă el. Vezi, aici e un sistem de curbe, și aici altul! Astea sînt prețurile acțiunilor de la Union Pacific — pe timp de o lună. Săptămîna viitoare, ascultă-mă pe mine, vor coborî cu un punct. Ne apropiem din nou de partea de jos a curbei. Înțelegi? E absolut științific. Se poate verifica. Ei bine. o să verificăm! Cumperi cînd prețurile coboară și vinzi cînd urcă sus pe culme, și — asta-i tot!

Eram atît de convins că nu-i decît o glumă. încît cînd am aflat, în cele din urmă, că o luase în serios, și încă într-un chip dezastruos, am fost copleșit.

M-a luat la o lungă plimbare ca să mi se destăinuie, peste colinele dinspre Yare și de-a curmezișul cîmpiilor întinse. acoperite cu drobiță, de lîngă Hazelbrow.

— Există culmi și există și prăbușiri în viață, George, zise el, oprindu-se în mijlocul cîmpiei întinse, silueta profilîndu-i-se pe cer... Am neglijat un factor în analiza acțiunilor lui Union Pacific.

— Serios? am întrebat, izbit de schimbarea bruscă a glasului său. Nu cumva vrei să spui...?

M-am oprit și m-am întors spre el, pe cărarea îngustă și nisipoasă. S-a oprit și el.

— Ba da, George, întocmai. Sînt în aer! De acum înainte sînt un falit.

— Înseamnă că...?

— Da, și prăvălia e în aer. Va trebui să las totul baltă.

— Și eu?

— Oh, tu! — *tu* ești în regulă. Poți să treci ca ucenic la altul, și... ăă... ei bine, să știi că nu sînt genul de om care să nu aibă grijă de banii ce i s-au încredințat, poți fi sigur. M-am gîndit și la asta. A mai rămas ceva, George — crede-mă! — o sumă destul de frumușică.

— Dar dumneata și mătușa?

-- Nu este tocmai felul în care aveam de gînd să plecăm din Wimblehurst, George; dar va trebui să plecăm. O să vindem; toate lucrurile îngrămădite și etichetate — o mulțime de lucruri. Oh!... Într-un fel, a fost o căsuță simpatică. Prima pe care am avut-o. Mobilarea ei — a fost plăcută în felul ei... Foarte fericiți... Fața i se strîmbă la o amintire. Hai să mergem, George, zise el scurt, aproape înecîndu-se.

M-am întors cu spatele spre el și cîtva timp am privit în altă parte.

— Așa stau lucrurile, după cum vezi, George, l-am auzit după o vreme.

Cînd am ajuns din nou pe șosea, a venit lîngă mine și am mers cîtva timp în tăcere.

— Nu spune încă nimic acasă, vorbi într-un tîrziu. Riscurile războiului. Trebuie să aleg momentul cu Șusan — căci o să-i fie greu. Nu că nu m-aș putea bizui pe ea, orice s-ar întîmpla.

— Foarte bine, o să am grijă — și mi se părea că în momentul acela aș fi mult prea egoist dacă l-aș mai sîcîi cu alte întrebări în legătură cu răspunderea sa de tutore față de mine. A scos un suspin de ușurare auzind consimțămîntul meu, și după aceea s-a apucat să vorbească vesel despre planurile sale... Dar îmi amintesc că la un moment dat s-a posomorît din nou.

— Și ăștia! a spus deodată, ca și cum gîndul i-ar fi fulgerat prin minte abia în clipa aceea.

— Care ăștia? am întrebat.

— Lua-i-ar dracu!

— Care ăștia?

— Toți blestemații ăștia de negustori-care-zac-în-mocirlă-și-mor-cu-încetul: Ruck, măcelarul, Marbel, băcanul. Doamne! George, cum or să mai rînjească!...

În următoarele săptămîni m-am gîndit mereu la el, și îmi amintesc amănunțit de ultima plimbare pe care am făcut-o împreună, înainte de a preda succesorului său prăvălia, și pe mine o dată cu ea. Căci a reușit să-și vîndă farmacia cu tot ce cuprindea — în care expresie mă includ și pe mine și contractul meu de ucenicie. A fost evitată oroarea unei vînzări a mobilei la licitație.

Îmi amintesc că ori de cîte ori ieșeam în zilele acelea din farmacie, Ruck, măcelarul, stătea în pragul ușii sale și ne privea cu un rînjet care lăsa să i se vadă dinții de cal.

— Porc nătîng ! zicea unchiul meu. Hienă rînjită ; și apoi : Frumoasă zi, domnule Ruck.

— Te duci să-ți găsești norocul la Londra, prin urmare ? întreba măcelarul, cu o bucurie reținută.

Cu prilejul acelei ultime plimbări, am luat-o de-a lungul digului spre Beeching, și de acolo peste dune și apoi, ocolind pînă la Steadhurst, acasă. Dispoziția mea, în timp ce mergeam, se schimba mereu. De data aceasta am înțeles cu adevărat că unchiul meu mă jefuise ; micile economii ale mamei, cele peste șase sute de lire sterline care mi-ar fi permis să studiez și să pun bazele vreunei afaceri fuseseră înghițite și se pierduseră în neașteptata cădere care ar fi trebuit să fie o culme a curbei acțiunilor lui Union Pacific — iar despre ce mai rămăsese continua să nu-mi dea nici o socoteală. Eram prea tînăr și lipsit de experiență ca să stărui și nici nu știam cum să-mi recapăt banii, dar îmi amintesc de furia teribilă pe care o simțeam atunci. Și trebuie să știți că îmi mai părea tare rău și pentru el — aproape tot atît cît îmi părea rău pentru mătușa Susan. Mi-am dat seama atunci ce fel de om era. Am știut că era mai slab decît mine ; candoarea lui incurabilă și iresponsabilă mi-a apărut de pe atunci la fel de limpede cum aveam să-i înțeleg, pe patul de moarte, naivitatea ingenioasă care l-a răscumpărat și l-a justificat. Printr-o ciudată deformare a minții, poate, eram dispus să-l iert chiar și cu prețul de a o blama pe sărmana mea mamă, care-și lăsase economiile pe mîini atît de puțin demne de încredere.

L-aș fi scuzat cu totul, cred, dacă și-ar fi cerut într-un fel iertare ; dar nici vorbă de asta. Continua să mă îmbărbăteze într-un fel care mă enerva. Trebuie să recunosc, totuși, că cea mai mare solicitudine o arăta mătușii Susan și sie însuși.

— Întîmplări ca acestea, George, zicea el, pun la încercare caracterul. Mătușa ta s-a descurcat bine, băiete.

Rămase cîtva timp gînditor, scoțînd cîte un sunet mormăit.

— A plîns, desigur — mi-am dat și eu seama după ochii roșii și fața trasă — cine n-ar fi plîns ? Dar acum e din nou optimistă !... E o femeie pe care te poți bizui... Ne va părea

rău să părăsim căsuța asta, firește. O să cam fie ceva la fel cu Adam și Eva, știi. Doamne! Ce tip grozav a fost Milton!

Drept loc de-odihnă, întreaga lume-aveau,
Și Providența călăuză le era. [1]

Frumos sună, George... Providența călăuză!... Ei bine — slavă Domnului că la noi nu există perspectiva imediată a vreunui Cain sau Abel!

...La urma urmei, nu va fi atît de rău acolo. N-o să avem, poate, peisajul, aerul de aici, dar o să fie — *Viață!* Am găsit niște odăițe destul de bune, foarte confortabile dacă stai să te gîndești, și o să mă pun repede pe picioare. Nu sîntem încă sfîrșiți, nu ne dăm bătuți; să nu crezi una ca asta, George. Am să-mi plătesc datoriile pînă la ultimul bănuț — ține seama de vorbele mele, George, — iar ție am să-ți dau și douăzeci și cinci la sută în plus... Am găsit slujba asta în douăzeci și patru de ore — și puteam să aleg și alta. E o firmă importantă — una dintre cele mai bune din Londra. De asta am preferat-o. Aș fi putut să am patru sau cinci șilingi mai mult pe săptămînă — oriunde, în alte cîteva locuri. Dar le-am spus deschis: contează și salariul, însă eu pun mai mult preț pe perspective — pe dezvoltare. Ne-am înțeles foarte bine.

Își scoase pieptul în afară, și ochii săi mici și rotunzi priveau vitejește din dosul ochelarilor spre niște patroni imaginari.

Ne-am continuat o vreme drumul în tăcere, în timp ce el, în amintire, stăruia probabil asupra acelei discuții. Apoi izbucnea brusc într-o frază banală:

— Bătălia vieții, George, băiatule.

Sau:

— Culmi și prăbușiri!

De fiecare dată cînd încercam să-mi precizez situația, pur și simplu mă ignora sau înlătura cu un gest al mîinii spusele mele.

— E în regulă, spunea.

Sau:

— Lasă toate pe seama mea. Am *eu* grijă de toate.

[1] Citat din poemul *Paradisul pierdut* de *John Milton (1608—1674)*

Și revenea din nou la aspectul filozofic și etic al situației. Ce era să fac?

— Să nu-ți joci niciodată totul pe o singură carte, George; asta-i lecția pe care am învățat-o acum. Să-ți păstrezi și forțe de rezervă. Aveam o șansă de o sută contra unu, George, să cîștigăm — o sută contra unu. Am calculat după aceea. Și iată că am căzut pe acel unu. Dacă aș fi păstrat o mică parte, aș fi mizat din nou pe Union Pacific a doua zi, ca o bombă, și aș fi cîștigat. Asta-i!

Și iarăși gîndurile lui luară o întorsătură gravă.

— Cînd te izbești de un nenoroc ca ăsta, George, atunci simți nevoia religiei. Oamenii tăi de știință rigizi și inflexibili — Spencerii și Huxleyii tăi — nu înțeleg asta. Eu da. M-am gîndit mult în ultimul timp la toate astea — în pat și aiurea. Mă gîndeam și azi dimineață în timp ce mă rădeam. N-aș vrea să fiu ireverențios, George — dar Dumnezeu îți apare atunci cînd norocul ți-e potrivnic. Înțelegi? Să nu fii prea sigur de nimic, fie un lucru bun sau rău. Asta-i ceea ce am aflat. Și totuși, aș fi putut să jur... În fine, ce să mai spun, crezi că eu — mai ales cu felul meu de a fi — m-aș fi atins de acele acțiuni ale lui Union Pacific cu banii care mi-au fost încredințați, dacă n-aș fi avut certitudinea că e o afacere sigură — ceva fără nici o pată sau cusur?... Și a ieșit prost!

...E o lecție pentru mine. Pornești cu gîndul că vei cîștiga sută la sută, și pierzi totul. Într-un fel, înseamnă că orgoliul ți-e pedepsit. M-am gîndit la asta, George — în nopțile mele de veghe. Mă gîndeam și azi dimineață în timp ce mă rădeam, că fiecare rău are și partea lui bună. În sinea mea, sînt un mistic în afaceri. Calculezi că vei face cutare sau cutare lucru, dar în fond cine poate ști ce faci în realitate? Te gîndești că înfăptuiești cine știe ce, dar lucrurile sînt aranjate pe deasupra capului tău. Într-un sens, ești manevrat încoace și încolo. Fie că e vorba de o sută de șanse la una, sau de una la sută — ce importanță are? Nu faci nimic altceva decît să te lași manevrat.

E ciudat că în momentul acela ascultam toate astea cu un dispreț de nedescris; dar acum cînd îmi amintesc — ei bine, mă întreb, am găsit oare vreo explicație mai bună?

— Aș vrea, am spus atunci devenind pentru o clipă jignitor, să te lași manevrat așa fel încît să-mi dai socoteală de banii mei, unchiule.

— Nu fără o bucată de hîrtie pe care s-o aştern, George, nu pot altfel. Dar ai încredere în mine în privinţa asta, şi n-avea teamă. Ai încredere în mine.

Şi pînă la urmă a trebuit să am.

Cred că falimentul a însemnat o lovitură destul de puternică pentru mătuşa mea. După cîte îmi pot aminti acum, au încetat cu desăvîrşire acele izbucniri voioase care-i erau atît de caracteristice — s-a terminat cu năvala prin prăvălie şi goana voioasă prin casă. Dar n-am observat nici un fel de agitaţie, şi doar cîteva mici indicii în înfăţişarea ei mărturiseau că plînsese. Pînă la sfîrşit n-am văzut-o niciodată plîngînd, deşi faţa ei, pe care se vedeau eforturile de a se stăpîni, era mai patetică decît un hohot de plîns.

— Ei bine, îmi spuse în timp ce trecea prin prăvălie spre trăsură, iată-ne porniţi la drum, George! La drum spre casa numărul doi! La revedere!

Şi mă luă în braţe, mă sărută şi mă strînse la piept. Apoi fugi spre trăsură, înainte de a-i fi putut răspunde ceva.

Unchiul meu o urmă, şi mi se păru că atitudinea lui era puţin cam prea curajoasă ca să fie adevărată. Era mai alb la faţă decît l-am văzut vreodată. Vorbi succesorului său de la tejghea:

— Ei, iată că plecăm! zise el. Unul pleacă, altul vine. O să vezi că e o afacere foarte liniştită, atîta timp cît o conduci liniştit — o afacere frumoasă şi liniştită. Mai e ceva? Nu? Bine, dacă o să ai nevoie de ceva, scrie-mi. Sînt gata oricînd să-ţi explic totul. Totul — despre afaceri, despre locul acesta sau despre oameni. Vei găsi pilule antibiliare într-o cantitate puţin cam mare, în treacăt fie zis. În timp ce le preparam alaltăieri, simţeam că îmi uşurează gîndurile, şi de aceea am preparat toată ziua. Sînt mii! Dar unde-i George? Ah! iată-te! Am să-ţi scriu, George, *pe larg*, despre toată afacerea aceea. Pe larg!

Pentru prima dată mi-am dat seama cu adevărat că mă despărţeam de mătuşa Susan. Am ieşit pe trotuar şi am văzut-o cu gîtul întins, cu ochii albaştri larg deschişi şi cu faţa mică privind cu încordare spre prăvălia care reprezentase pentru ea tot farmecul unei mari căsuţe de păpuşi, împreună cu cel al unui mic cămin.

— La revedere! zise ea, şi nu ştiu dacă se adresa prăvăliei sau mie.

Ochii noştri se întîlniră o clipă — stingheriţi.

Unchiul meu se repezi afară, dădu cîteva îndrumări cu totul inutile vizitiului şi apoi se sui lîngă ea.

— Gata ? întrebă birjarul.

— Gata, am răspuns eu.

Şi atunci omul trezi calul cu un pocnet de bici. Ochii mătuşii mele mă căutară din nou.

— Ţine-te de bătrîna ta ştiinţă şi de celelalte, George, şi scrie-mi cînd or să facă din tine un profesor, spuse ea voioasă.

Mă privi ţintă o clipă, cu ochii tot mai mari şi mai strălucitori şi apoi, cu zîmbetul care i se fixase pe faţă, aruncă din nou o privire la prăvălioara frumoasă pe care atîrna încă firma cu „Ponderevo", şi se lăsă pe spate dispărînd în adîncul trăsurii. Pe urmă trăsura se urni din faţa mea, şi l-am văzut pe domnul Snape, frizerul, în prăvălia din faţă, privind plecarea cu o satisfacţie liniştită şi schimbînd cu domnul Marbel zîmbete şi clătinări din cap semnificative.

4

Am fost lăsat, ziceam, la Wimblehurst, ca o parte din inventar, noului meu stăpîn, un oarecare domn Mantell, care nu deţine nici un rol în desfăşurarea acestei povestiri, decît în măsura în care a şters pentru o vreme amintirea unchiului meu. De îndată ce m-am obişnuit cu noul meu stăpîn, am început să găsesc că Wimblehurst nu este numai un loc plicticos dar şi singuratic, şi să resimt enorm lipsa mătuşii Susan.

Din vitrină a dispărut reclama pentru preţurile din timpul verii ale siropului de tuse ; sticlele cu apă colorată — roşii, verzi şi galbene — au fost aşezate din nou la locurile lor ; calul anunţînd că se vindeau şi doctorii pentru animale, pe care unchiul meu se străduise să-l vopsească în aşa fel încît să semene cu un favorit de la cursele din Goodwood, fu vopsit din nou în alb ; iar eu mă întorsei din nou, cu mai multă hotărîre ca oricînd, la studiile de latină (pînă cînd trecerea examenului preliminar mi-a dat putinţa să încetez acest studiu), şi apoi spre matematică şi ştiinţă.

La liceu se predau cursuri de electricitate şi magnetism. În primul an am luat un mic premiu „elementar", şi în al treilea o medalie; iar la chimie, fiziologie umană şi la acustică, optică şi căldură, mă descurcam destul de bine. Mai era şi o materie mai uşoară, mai discursivă, numită fiziografie, socotită şi ea printre ştiinţe, în cadrul căreia geologia apărea ca un proces al evoluţiei de la era protozoică pînă la Eastry House, iar astronomia nu făcea decît să consemneze în modul cel mai auster şi mai invariabil, mişcările cereşti. Învăţam după nişte manuale prost scrise, condensate şi mici, şi cu prea puţine experienţe, dar învăţam totuşi. Au trecut abia treizeci de ani de cînd învăţam despre lumina electrică ca despre o jucărie scumpă şi impracticabilă, despre telefon ca despre o curiozitate, iar despre tracţiunea cu ajutorul electricităţii ca despre o absurditate totală. Nu exista nici argon, nici radium, nici fagocite — cel puţin după cîte ştiu eu, iar aluminiul era un metal foarte rar întîlnit. Cele mai rapide vapoare din lume mergeau pe atunci cu nouăsprezece noduri, şi nimeni altul, decît poate vreun zănatic nu s-ar fi gîndit că oamenii ar putea vreodată să zboare.

Multe lucruri s-au întîmplat de atunci, dar ultima privire pe care am aruncat-o în Wimblehurst, acum doi ani, nu m-a făcut să remarc nici un fel de schimbare în liniştea plăcută care domneşte acolo. Nici măcar nu s-au clădit case noi — cel puţin nu în oraşul propriu zis, deşi în jurul gării s-a construit cîte ceva. Era totuşi un loc în care puteai să lucrezi, cu toată somnolenţa orăşelului. În curînd am depăşit nivelul destul de modest al cerinţelor pentru examenul Societăţii de Farmacie, dar cum candidaţii trebuie să aibă vîrsta de douăzeci şi unu de ani, m-am gîndit cum să-mi ocup timpul astfel încît să nu-mi irosesc bagajul de cunoştinţe. Mi-am zis că cel mai bun lucru ar fi să obţin titlul de licenţiat în ştiinţe la Universitatea din Londra, ceea ce pe atunci mi se părea, trebuie s-o recunosc, o realizare aproape imposibilă. Cel mai mult mă atrăgeau matematica şi chimia, deşi amîndouă îmi păreau inaccesibile. M-am pus pe învăţat. În curînd a trebuit să mă duc la Londra ca să mă înscriu, şi astfel am dat din nou peste mătuşa şi unchiul meu. În multe privinţe, vizita aceea a marcat o epocă în viaţa mea. A fost prima mea impresie despre Londra. Aveam pe atunci nouăsprezece ani, şi printr-un concurs de împrejurări nu văzusem

pînă atunci un oraş mai mare decît Chatham, care îmi păruse un adevărat furnicar. Aşa încît, atunci cînd am dat în cele din urmă de Londra, mi-a făcut o impresie într-adevăr uluitoare, ca o bruscă revelaţie a unui nou aspect, cu totul nebănuit, al vieţii.

Am ajuns acolo într-o zi posomorîtă şi cenuşie, pe drumul de cale ferată de sud-est; trenul avusese o jumătate de oră întîrziere, tot oprindu-se şi pornind din nou. Începînd de la Chislehurst m-a uimit mulţimea crescîndă de vile, şi apoi de case tot mai înghesuite şi spaţii de grădini de zarzavat şi petice de iarbă murdară tot mai rare, pînă au dispărut cu totul, făcînd loc unei reţele de căi ferate încrucişate, unor fabrici mari, rezervoare de benzină şi un fel de terenuri mlăştinoase şi fumegînde, cu căsuţe murdare, din ce în ce mai dese. Numărul lor, murdăria şi sărăcia creşteau mereu; ici, colo se înălţa cîte un han mai mare, o şcoală primară sau o fabrică înaltă; şi departe spre răsărit se zărea din cînd în cînd o pădure ciudată de catarge şi vergi. Aglomerarea de case se intensifica şi se stratifica, transformîndu-se în blocuri; mă minunam din ce în ce mai mult de această lume nesfîrşită de oameni murdari; valuri de mirosuri industriale, de la piei, fabrici de bere, pătrundeau în vagon; cerul se înnegrea, treceam cu un huruit de tunet peste poduri şi străzi înţesate de camioane, iar cînd am privit în jos, am văzut Tamisa, peste care trenul se repezi într-o vibraţie bruscă şi trepidantă. Am zărit din fugă depozite înalte de mărfuri, o apă cenuşie, vase îngrămădite, grămezi mari de o murdărie de nedescris, şi apoi am ajuns în gara Cannon Street — o peşteră monstruoasă şi murdară, cu nenumărate trenuri îngrămădite pe întinderea ei vastă; iar hamalii, care stăteau de-a lungul peronului, erau mai mulţi decît văzusem vreodată în viaţa mea. Am coborît cu geamantanul şi mi-am croit drum, dîndu-mi seama pentru prima dată cît de mic şi de neajutorat pot să mă simt într-o astfel de împrejurare. În această lume, mă gîndeam, ce valoare mai aveau premiile mele la electricitate şi magnetism?

După aceea am mers cu o trăsură, ca printr-o strîmtoare, de-a lungul unei străzi aglomerate, printre magazii înalte, şi am privit în sus cu uimire zidurile cenuşii şi înnegrite ale catedralei Sfîntul Paul. Circulaţia din Cheapside — formată în cea mai mare parte din autobuze cu cai — mi se părea

uluitoare iar zgomotul ei mă copleşea ; mă întrebam de unde luau oamenii atîţia bani ca să folosească atît de multe trăsuri, şi ce industrie putea să întreţină şuvoiul nesfîrşit de oameni care se îmbrînceau, îmbrăcaţi în redingote şi cu pălării de mătase pe cap. După o cotitură, am dat de hotelul „Temperance", pe care mi-l recomandase domnul Mantell. Portarul în uniformă verde care îmi luă geamantanul îmi făcu impresia că mă priveşte cu un aer dispreţuitor.

5

Înscrierea mi-a luat patru zile întregi, şi apoi am avut o după-amiază liberă, cînd m-am apucat să caut Tottenham Court Road printr-o reţea încîlcită de străzi aglomerate. Dar Londra aceasta era imensă ! Era nesfîrşită ! Părea că întreaga lume se schimbase în faţade îngrămădite, în panouri pentru reclame şi mai ales în străzi şi iarăşi străzi. În cele din urmă am găsit ce căutam şi am dat peste unchiul meu în dosul tejghelei din farmacia pe care o conducea — o prăvălie care nu mi-a făcut impresia că ar fi un negoţ de mîna întîi.

— Doamne ! zise el văzîndu-mă, tocmai doream să se întîmple ceva !

Mă întîmpină cu căldură. Cum între timp crescusem, unchiul meu parcă devenise mai scund, mai mic şi mai rotund — dar altminteri era neschimbat. Mă izbi aspectul său cam jerpelit, şi pălăria de mătase pe care şi-o puse pe cap cînd — după conciliabule misterioase într-o încăpere din dos — obţinu permisiunea să mă însoţească, era trecută de prima tinereţe ; în ceea ce îl priveşte pe unchiul meu, părea la fel de voios şi de încrezător ca întotdeauna.

— Ai venit să mă întrebi despre chestia *aia* ? strigă el. Nu m-am apucat încă s-o scriu.

— Oh ! printre altele şi despre ea, am răspuns eu, cu o politeţe de care îmi păru rău ; apoi, îndepărtînd cu un gest problema calităţii lui de tutore, am întrebat de mătuşa Susan.

— S-o lăsăm în pace pe Susan ; hai să ieşim undeva. Doar nu te avem la Londra în fiecare zi.

— E prima dată cînd vin, ştii, n-am mai văzut Londra niciodată.

Firește, unchiul meu se grăbi să mă întrebe ce impresie mi-a făcut — și tot restul conversației se purtă în jurul Londrei, numai al Londrei, excluzînd orice subiecte mai mărunte. Mă duse în sus pe Hampstead Road pînă aproape de statuia lui Cobden, o luă pe niște străzi dosnice spre stînga, și ajunse în cele din urmă la o fațadă coșcovită, dintr-o serie lungă de fațade coșcovite cu geamlîcuri și numere de apartament deasupra, în ușa căreia răsuci cheia. Ne-am pomenit într-un coridor vopsit gălbui care nu era numai îngust și murdar, dar și dezolant de gol, și apoi, după ce mai deschise o ușă, am văzut-o pe mătușa mea stînd la fereastră, avînd în față o mică mașină de cusut, așezată pe o masă de răchită, iar „lucrul" — o rochie de culoarea prunei, într-un stadiu incipient — împrăștiat în toată încăperea.

La prima vedere mi se păru că mătușa mea se mai îngrășase, dar înfățișarea ei era tot atît de proaspătă, și ochii ca de porțelan albastru tot atît de strălucitori ca în vremurile de altădată.

— Londra, zicea ea, nu te face posomorît...

Am observat cu plăcere că tot mai continua să-l „repeadă" pe unchiul meu :

— Ce cauți la ora asta aici, gogoașă bătrînă ?

Era aceeași mătușă Susan, care descoperea ca și înainte latura amuzantă a lucrurilor. Cînd mă văzu în spatele lui, scoase un mic strigăt și se ridică radioasă în picioare. Apoi deveni gravă.

Rămăsei surprins de emoția pe care o încercam văzînd-o. Mă ținu o clipă la distanța brațelor, cu cîte o mînă pe fiecare umăr, și mă privi scrutîndu-mă încîntată. Păru să ezite un moment, apoi mă sărută ușor pe obraz.

— Ești un bărbat acum, George, zise ea, și-mi dădu drumul continuînd să mă privească lung.

Menajul lor era de un tip foarte obișnuit în Londra. Ocupau ceea ce se numea sufrageria unei case mici, și aveau în folosință și o bucătărioară incomodă la subsol, care fusese cîndva spălătorie. Cele două încăperi, dormitorul în fund și odaia de primire în față, erau despărțite prin uși pliante pe care nu le-am văzut niciodată trase, și de fapt nici nu cred că fuseseră folosite vreodată. Nu aveau, bineînțeles, baie sau ceva de acest gen, iar apă nu exista decît în bucătăria de jos. Mătușa mea făcea toată gospodăria, deși ar fi putut

să-şi permită să angajeze o femeie care s-o ajute, dacă felul cum era dispus apartamentul n-ar fi transformat acest inconvenient într-o imposibilitate. Dacă ar fi vrut să angajeze o servitoare, ar fi trebuit s-o culce undeva, dar nu avea cameră de serviciu. Mobila era a lor, în parte cumpărată de ocazie; în general mi se păru veselă, iar înclinarea mătuşii mele pentru muselină ieftină, în culori vii, îşi găsise o amplă aplicare. În multe privinţe cred că trebuie să fi fost o locuinţă destul de incomodă şi de înghesuită, dar pe atunci mi s-a părùt, ca şi toate celelalte lucruri, că este firesc să fie aşa. Nu găseam ciudat ca nişte oameni cumsecade, care-şi cîştigau existenţa, să trăiască într-o locuinţă atît de nepotrivită şi de puţin adaptată nevoilor lor, atît de greu de întreţinut şi atît de lipsită de frumuseţe, ca aceea în care stăteau! Şi abia acum, cînd o descriu, îmi dau seama de absurditatea unei comunităţi în care oameni inteligenţi se mulţumeau cu locuinţe atît de improvizate. Era ca şi cum cineva ar fi găsit firesc să poarte haine de ocazie.

După cum vedeţi, era urmarea firească, parte integrantă a acelui sistem a cărui cheie, susţin eu, o dă Bladesover. Există în Londra regiuni întinse, mile întregi de străzi cu case care par să fi fost destinate iniţial căminelor prospere ale clasei mijlocii, de tipul celei de la începutul epocii victoriene. Se pare că a bîntuit o adevărată furie de astfel de clădiri în anii treizeci, patruzeci şi cincizeci. Au luat atunci fiinţă, stradă după stradă, prin Camden Town, Pentonville, Brompton, West Kensington, regiunea gării Victoria, şi prin toate suburbiile mai mărunte din partea de sud a oraşului. Mă îndoiesc dacă multe dintre aceste case mai erau folosite ca locuinţe pentru o singură familie, şi dacă nu cumva încă de la început chiriaşii lor subînchiriau şi altora. Jos erau subsolurile, în care trebuiau să muncească şi să locuiască servitorii — servitori dintr-o generaţie mai supusă şi mai troglodită, cărora nu le păsa de urcatul scărilor — iar mai sus sufrageriile (cu uşi pliante), puţin deasupra nivelului solului, în care se consuma supa, friptura cu cartofi fierţi şi plăcinta, şi în care familia, totdeauna numeroasă, citea şi lucra în cursul serii; iar deasupra era salonul (tot cu uşi pliante), unde erau primiţi rarii musafiri. Aceasta era viziunea spre care tindeau constructorii sîrguincioşi de atunci. Dar, chiar în timp ce aceste case erau clădite, soarta se pregătea

să desfiinţeze cu totul tipul de gospodărie potrivit lor. Dezvoltarea mijloacelor de transport a împins familiile din clasele mijlocii, care se bucurau de o prosperitate moderată, în afara Londrei; educaţia primită în şcoli şi angajarea în fabrici subţiau rîndurile fetelor harnice şi ascultătoare care ar fi rezistat la munca grea în subsolul acestor locuinţe; în sfîrşit, lua fiinţă o nouă clasă mijlocie, din oameni mai puţin prosperi decît unchiul meu, slujbaşi de diverse tipuri, pentru care nu existau locuinţe. Nici una dintre aceste clase nu era conştientă de sine, şi nici nu-şi găsea un loc legitim în sistemul Bladesover. Nimeni nu se îngrijea să-i vadă locuind în condiţii civilizate, şi frumoasele legi ale cererii şi ofertei domneau în voie. Aşa că oamenii erau nevoiţi să se restrîngă. Proprietarii au ieşit nevătămaţi din punct de vedere financiar din eşecul acestei întreprinderi. Din ce în ce mai mult, casele au decăzut, încăpînd pe mîinile unor meseriaşi căsătoriţi, ale văduvelor nevoiaşe sau ale bătrînilor servitori ce strînseseră ceva economii, şi care, răspunzători pentru chiria trimestrială, încercau să-şi cîştige existenţa subînchiriind camere mobilate sau nemobilate.

Îmi amintesc de o biată bătrînă cu părul cărunt, care avea aerul că fusese scoasă din lada de gunoi, şi care se uita după noi în timp ce ieşeam toţi trei pe uşa din faţă „să vedem Londra", sub conducerea unchiului meu. Ea era aceea care închiriase întreaga casă şi îşi cîştiga o existenţă precară subînchiriind-o la mai mulţi locatari, ea însăşi păstrîndu-şi o cămăruţă la mansardă şi una la subsol, în care stătea peste zi şi-şi gătea. Şi dacă s-ar fi întîmplat să nu poată „închiria" permanent, ar fi căzut în sărăcie deplină şi vreun alt sărman aventurier bătrîn şi sordid şi-ar fi încercat norocul în locul ei...

Este acea nesăbuită comunitate care oferă unor clase întregi, folositoare şi harnice, cinstite şi loiale, astfel de locuinţe sordide şi cu totul nepotrivite. Nu cred că societatea face o economie dînd pe mîna proprietarilor hrăpăreţi cei cîţiva bănuţi puşi deoparte de cîteva femei bătrîne lipsite de experienţă. Dacă cineva se îndoieşte că lucrurile stau astfel chiar şi în zilele noastre, n-are decît să petreacă o după-amiază căutînd o locuinţă în oricare dintre regiunile Londrei amintite mai sus.

Dar unde ajunsesem cu povestirea? Unchiul meu, ziceam, hotărîse să-mi arate Londra, și de îndată ce mătușa mea și-a pus pălăria, am ieșit toți trei pentru a profita de ultimele ore ale zilei.

6

Unchiul meu a fost extrem de încîntat să afle că nu mai văzusem încă niciodată Londra. A pus de îndată stăpînire pe metropolă.

— Londra, spuse el, îți cere timp ca s-o înțelegi. E un oraș mare. Imens. Cel mai bogat oraș din lume, cel mai mare port, cel mai mare oraș industrial, Cetatea Imperială — centrul civilizației, inima lumii întregi! Iată, colo, oamenii-sandviș! Sau uite la pălăria celui de al treilea! Un deliciu! Nu poți vedea atîta mizerie în Wimblehurst, George! Și mulți dintre ei sînt oameni cu diplome de la Oxford. Decăzuți din cauza băuturii! Da, e un oraș minunat, George — dar ce vîrtej, un adevărat maëlstrom! Te înalță și te prăbușește.

Am păstrat o amintire foarte confuză a plimbării din după-amiaza aceea prin Londra. Unchiul meu ne-a dus într-o parte și în alta, arătîndu-ne diferite locuri din Londra, vorbind cînd de una, cînd de alta, tot timpul urmînd parcă o rută proprie. Uneori mergeam pe jos, alteori ne suiam pe platforma vreunui omnibuz mare, tras de cai și care ne zdruncina cumplit, într-o învălmășeală agitată, și la un moment dat țin minte că am luat cîte un ceai într-o cafenea populară. Îmi amintesc însă foarte clar de Park Lane; cerul era acoperit de nori, și unchiul meu îmi arăta casa cîte unui bogătaș, fără a-și ascunde admirația.

Îmi amintesc de asemenea, că, din cînd în cînd, o vedeam pe mătușa mea privindu-mă, să vadă ce impresie îmi făceau cele spuse de el.

— Ai fost vreodată îndrăgostit, George? mă întrebă deodată, pe deasupra unei brioșe cu stafide, în timp ce luam ceaiul.

— Am fost prea ocupat, mătușă.

Mestecînd o îmbucătură de brioşă, făcu un gest cu bucata ce-i rămăsese în mînă, pentru a-mi arăta că mai are ceva de spus.

— Cum te-ai gîndit să faci avere? întrebă ea de îndată ce putu să vorbească din nou. Nu ne-ai spus nimic despre asta.

— Cu electricitatea, se amestecă unchiul meu, trăgîndu-şi răsuflarea după o sorbitură adîncă de ceai.

— Dacă am să reuşesc vreodată să fac, am zis eu. În ceea ce mă priveşte, cred că m-aş mulţumi cu ceva mai puţin, nu vreau neapărat să fac avere.

— Noi sîntem pe punctul să facem — aşa brusc, mă informă ea. Cel puţin aşa susţine dumnealui, bătrînul! Făcu un semn cu capul spre unchiul meu. Nu vrea să-mi spună cînd — aşa încît nu pot să mă pregătesc. Dar e pe punctul să vină. O să mergem cu trăsura noastră şi o să avem o grădină — ca a unui episcop.

Îşi termină brioşa şi îşi scutură firimiturile de pe degete.

— Grozav mă bucur că o să am grădină, urmă ea. Are să fie o grădină mare, mare de tot, cu trandafiri şi fel de fel de flori. O să aibă şi fîntîni arteziene. Şi iarbă de pampas. Şi sera...

— Ai s-o ai negreşit, declară unchiul meu, care se înroşise puţin.

— Şi cai suri la trăsură, George. Ce bine e să te gîndeşti la astea cînd te cuprinde tristeţea! Şi dineuri în restaurante, cît mai des cu putinţă. Şi teatre — în fotolii de orchestră. Şi bani, bani cu nemiluita.

— Poţi să glumeşti, zise unchiul meu şi mai mormăi ceva neinteligibil.

— Ca şi cum un bătrîn porc de mare ca el ar putea vreodată să facă bani, zise mătuşa Susan întorcîndu-şi ochii spre el, într-o bruscă mişcare de tandreţe. Nu va face altceva decît să le bălmăjească pe toate.

— Ai să vezi că am să reuşesc, zise unchiul meu, pun rămăşag! Zzzz! şi bătu cu o monedă de un şiling pe masa de marmură.

— Bine, dar să nu uiţi atunci să-mi cumperi o pereche nouă de mănuşi, măcar atît. Degetul ăsta e numai găuri, nici nu mai am ce cîrpi. Priveşte, cîrnat ce eşti. Şi îi vîrî

degetul mănuşii sub nas, făcînd o mutră înfuriată şi comică în acelaşi timp.

Unchiul meu zîmbise de ieşirea ei, dar mai tîrziu, pe cînd ne întorceam amîndoi spre farmacie — prăvăliile clasei de jos fac vînzări bune în timpul serii, aşa încît sînt deschise pînă tîrziu —, reveni asupra subiectului, explicîndu-mi pe un ton domol :

— Mătuşă-ta e puţin cam nerăbdătoare, George. Mă ia peste picior. E şi firesc... O femeie nu înţelege cît timp îţi trebuie ca să-ţi faci o situaţie. Nu... În anumite privinţe, îmi fac, cu încetul, o situaţie. Iată, de pildă... apartamentul nostru. Şi-apoi, am trei ajutoare. Zzzz. E o situaţie care, judecată după criteriul venitului imediat, nu pare cea mai bună care mi se cuvine, dar din punct de vedere strategic — asta-mi trebuie. Este exact ceea ce doresc. Am planurile mele. Mă pregătesc să dau atacul.

— Ce planuri ai ? am întrebat.

— Ei bine, George, cred că acum vei avea pe ce să te bizui. Nu fac nimic în pripă. Întorc ideea pe toate părţile, şi nu vorbesc fără noimă. Este vorba de... dar nu ! Nu cred că pot să-ţi spun. Şi totuşi, de ce nu ?

Se ridică şi închise uşa prăvăliei.

— N-am spus încă nimănui, remarcă el, aşezîndu-se din nou. Ştiu că am o datorie faţă de tine.

Se roşi uşor la faţă şi se aplecă pe deasupra măsuţei spre mine.

— Fii atent ! şopti el.

Mi-am încordat atenţia.

— „Tono-Bungay", rosti unchiul meu, foarte încet şi desluşit.

Crezusem că-mi cere să ascult vreun sunet îndepărtat şi straniu.

— Nu aud nimic, îmi scăpă fără voie, văzîndu-i expresia de aşteptare.

— Încearcă din nou, zise el zîmbind, şi repetă : „Tono-Bungay".

— Oh, de *asta* e vorba !

— Ei ? zise el.

— Dar de fapt, ce este ?

— Ah ! făcu unchiul meu, înveselindu-se şi luminîndu-se la faţă. Ce *este* ? Asta ai găsit să întrebi ? Mai bine întreabă-mă

ce *nu* va fi? Îmi dădu un ghiont puternic în coaste. George, exclamă apoi, George, uită-te bine în jur! Vei mai auzi de locul acesta!

Mai mult n-am putut scoate de la el.

Aceasta, cred, a fost prima dată cînd cuvintele Tono-Bungay au fost auzite pe pămînt — afară doar dacă unchiul meu nu le rostise, ceea ce e foarte probabil, în monologurile din odaia sa. Fără îndoială că vorbele sale nu mi-au părut atunci să marcheze nici o epocă, și dacă mi-ar fi spus cineva că acest cuvînt era „Sesam deschide-te" în fața căruia avea să se prăbușească zidul ce ne ascundea în seara aceea, mîndriile și plăcerile Londrei, aș fi rîs din toată inima.

— Să vorbim acum și despre afaceri, am spus după un răstimp cu o sforțare penibilă; și am început discuția despre îndatoririle lui de tutore.

Unchiul meu a suspinat și s-a lăsat pe spate.

— Aș vrea să te pot face să înțelegi lucrurile la fel de limpede ca și mine, zise el. Totuși... Dă-i drumul! Spune ce ai de spus.

7

După ce m-am despărțit de unchiul meu în seara aceea, m-a cuprins un simțămînt de profundă deprimare. Unchiul și mătușa mi se păreau că duc o existență mizeră, într-o lume murdară. Am folosit cam mult acest cuvînt, dar mi se pare că e cel mai potrivit. Păreau să se miște într-o mulțime nesfîrșită de oameni murdari, în haine jerpelite, înghesuiți în case sărăcăcioase, grăbindu-se care încotro pe trotuare care aveau întotdeauna un strat subțire de clisă lunecoasă, sub un cer cenușiu care nu le arăta nici o licărire de speranță — nimic, decît o viață sordidă pînă la sfîrșit. Știam acum limpede că micile economii ale mamei mele fuseseră înghițite și că singura mea perspectivă era de a fi mai devreme sau mai tîrziu înghițit de acest murdar ocean al Londrei. Londra visurilor mele, care trebuia să fie o scăpare din amorțeala Wimblehurstului, dispăruse. Aveam în față

imaginea unchiului meu arătîndu-mi cu degetul casele din Park Lane şi lăsînd în acelaşi timp să i se vadă manşeta zdrenţuită a cămăşii. O auzeam pe mătuşa mea zicînd : „Atunci, am să am o trăsură. Aşa spune bătrînul".

Sentimentele pe care le nutream faţă de unchiul meu erau extrem de contradictorii. Îmi părea tare rău nu numai pentru mătuşa Susan, ci şi pentru el — căci nu aveam nici o îndoială că aşa cum trăiau atunci, vor continua să trăiască pînă la sfîrşitul vieţii — şi în acelaşi timp eram furios din cauza vanităţii şi a prostiei lui fără margini, care îmi răpiseră orice şansă de a putea studia ceea ce aş fi dorit, şi o condamnaseră pe mătuşa Susan la o existenţă cenuşie, în acele încăperi cenuşii. Cînd am ajuns înapoi în Wimblehurst, nu m-am putut abţine să nu-i scriu o scrisoare copilăros de sarcastică şi de o sinceră amărăciune. Nu mi-a răspuns niciodată. Pe urmă, cu convingere că era singura cale de scăpare pentru mine, m-am pus pe învăţătură cu mai multă ambiţie şi hotărîre ca oricînd. După cîtva timp i-am scris în termeni mai moderaţi, iar unchiul meu mi-a trimis un răspuns evaziv. Apoi am căutat să-l îndepărtez din minte şi mi-am continuat munca.

Da, acea primă incursiune în Londra, sub cerul umed, deprimant şi îngheţat al lui ianuarie, a avut asupra mea un efect imens. A fost pentru mine o dezamăgire epocală. Crezusem despre Londra că este un oraş mare, liber, ospitalier şi plin de aventură, şi găsisem o îngrămădeală neîngrijită, grosolană şi neprimitoare.

Nu-mi dădusem seama cîtuşi de puţin ce fiinţe omeneşti pot trăi în dosul acelor faţade cenuşii, cîtă slăbiciune se poate ascunde în spatele acelor obloane închise. Este eroarea obişnuită a tinereţii de a supraestima personalitatea locurilor. Nu-mi închipuiam că murdăria, descurajarea, lipsa de confort a Londrei se pot datora pur şi simplu faptului că Londra era un oraş uriaş, nechibzuit şi bătrîn, prea slab şi stupid pentru a se putea menţine curat şi a privi cu faţa curajoasă spre lume. Nu! Suferream de acel soi de iluzie care ardea pe rug vrăjitoarele în secolul al XVII-lea. Atribuiam dezordinii acestui oraş intenţii sinistre şi grandioase.

Iar gesturile și făgăduielile unchiului meu mă umpleau de îndoială și de un fel de teamă. Mi se părea o biată făptură pierdută, prea lipsit de minte pentru a tăcea din gură, într-o lume vastă, condamnată fără apel. Eram plin de milă și de un fel de duioșie pentru mătușa Susan, silită să urmeze soarta lui schimbătoare, înșelată de promisiunile lui grandilocvente...

Viața îmi rezerva încă multe surprize. Dar, în acel an întreg cît am mai stat la Wimblehurst, m-am luptat cu teroarea pe care mi-o lăsase în suflet aspectul întunecat al Londrei.

Cartea a doua

ÎŞI FACE APARIŢIA TONO-BUNGAY

I

Cum am devenit student la Londra, şi cum am apucat pe un drum greşit

1

M-am stabilit la Londra, după cum vă voi povesti cînd aveam aproape douăzeci şi doi de ani. De acum înainte, Wimblehurst se va micşora în perspectivă, rămînînd doar un mic loc îndepărtat, Bladesover nu va mai fi decît mica pată trandafirie a faţadei printre colinele îndepărtate din Kent ; scena se lărgeşte, plină şi în acelaşi timp nemărginită, însufleţită de o mişcare vastă şi fără noimă. Nu-mi amintesc de acest al doilea contact cu Londra cum îmi amintesc de cel dintîi, şi nici de primele impresii, decît doar de vremea aceea de octombrie, cu un soare blînd de chihlimbar, o lumină chihlimbarie căzînd pe faţadele cenuşii ale caselor, nu mai ştiu unde. Asta, şi senzaţia unei imense linişti...

Aş putea să umplu o carte, cred, cu o relatare mai mult sau mai puţin imaginară a felului cum am început să cunosc Londra, cum a îmbrăcat în mintea mea mai întîi un aspect şi apoi altul. Cu fiecare zi se adăugau alte impresii, se precizau şi se puneau în legătură între ele, se amestecau intim cu altele care nu erau decît accidentale, pur personale, şi astfel m-am trezit cu o anumită impresie cuprinzătoare despre Londra, o impresie complexă, pe alocuri de o imprecizie fără leac, dar formînd un tot care începuse cu prima mea vizită şi continuă să se formeze şi să se îmbogăţească mereu.

Londra !

La început, fără îndoială, a fost un haos de străzi, de oameni şi clădiri, şi un du-te-vino neînţeles. Nu-mi amintesc să fi făcut vreodată un efort ca să înţeleg acest haos, sau să-l cercetez cu vreo altă intenţie decît o anumită curiozitate sau spirit de aventură. Şi totuşi, cu timpul, am elaborat un fel de teorie a Londrei ; ca şi cum aş fi deslușit liniile unei

structuri ordonate, din care s-a dezvoltat orașul, și aș fi descifrat un proces care e ceva mai mult decît o învălmășeală de întîmplări ocazionale, deși s-ar putea să nu fie decît un proces morbid.

Spuneam la începutul primei cărți că socotesc Bladesover drept o cheie pentru înțelegerea întregii Anglii. Și, firește, o cheie pentru înțelegerea structurii Londrei. În Anglia nu s-a produs nici o revoluție, nici o răsturnare sau modificare deliberată a opiniilor, din zilele adevăratei nobilimi, din 1688 sau cam de pe atunci, din zilele cînd Bladesover a fost construit; au existat schimbări, forțe care au dispărut și alte forțe care le-au luat locul, dacă vreți; dar atunci au fost ferm stabilite liniile generale ale sistemului englez de astăzi. Și în timp ce hoinăream încoace și încolo prin Londra, în anumite regiuni, îmi sărea mereu în ochi: iată Bladesover House, și asta corespunde cu Bladesover House. Adevărata nobilime poate că a dispărut; într-adevăr, cred că a dispărut în mare parte; poate că au fost înlocuiți de negustorii bogați, de financiarii aventurieri sau mai știu eu de cine — asta nu are importanță; forma continuă să rămînă aceea de la Bladesover.

Ceea ce îmi amintește cel mai mult de Bladesover și de Eastry sînt toate acele regiuni din jurul parcurilor din West End, de pildă, adevărate parcuri de domeniu, fiecare mai mult sau mai puțin legat de un palat sau de un grup de reședințe. De asemenea șoselele și drumurile lăturalnice din Mayfair și din jurul lui St. James, deși datînd dintr-o epocă mai tîrzie, păstrează același spirit și aceeași concepție arhitectonică întocmai ca drumurile și curțile din Bladesover; regăseam pînă și aceleași mirosuri, același spațiu, aceeași întindere strălucind de curățenie, și, întotdeauna, întîlneam pe acolo aceiași zei olimpici și, mai ales, cei mai autentici valeți, majordomi și lachei. Erau momente cînd mi se părea că întrezăresc prin regiunile acelea chiar panelurile albe și cretonul din odaia mamei mele.

Aș putea să trasez chiar pe o hartă ceea ce s-ar putea numi regiunea Caselor Mari; ea se întinde spre sud-est pînă în Belgravia, devenind difuză și sporadică spre vest, găsindu-și ultima înflorire sistematică în jurul lui Regent Park. Palatul Ducelui de Devonshire din Piccadilly, în toată urîțenia sa insolentă, îmi place în mod deosebit, căci reprezintă chin-

tesența a ceea ce vă spuneam; Apsley House ar putea ilustra de minune teoria mea, Park Lane își are palatele sale atît de tipice, pe care le regăsesc și în lungul lui Green Park și St. James. Într-o zi, am avut pur și simplu senzația că pun degetul pe adevăr, cînd în timp ce mă aflam în Cromwell Road, privind la Muzeul de Istorie Naturală, am exclamat: „Pe legea mea! Dar asta nu-i decît o copie uriașă a micii colecții de vitrine cu păsări și animale împăiate de pe scara din Bladesover; iar mai departe, corespunzînd porțelanurilor și bibelourilor din Bladesover, este Muzeul de Artă; și dincolo, în micile observatoare de pe Exhibition Road, nu este decît vechiul telescop gregorian al lui Sir Cuthbert pe care l-am găsit în cămară și l-am asamblat". Și pătrunzînd în Muzeul de Artă sub această impresie, am ajuns într-adevăr într-o mică sală de lectură și am găsit, așa cum presupuneam, cărți vechi cu coperți cafenii!

A fost o adevărată mostră de anatomie socială comparată pe care am făcut-o în ziua aceea; toate muzeele și bibliotecile presărate prin Londra, între Piccadilly și West Kensington, ca și tot sistemul de muzee și biblioteci din întreaga lume, au luat naștere din comoditatea rafinată a unor gentilomi cu gust. Ale lor au fost primele biblioteci, primele temple ale culturii; iar cînd scotoceam ca un șoarece în salonul din Bladesover, nu eram, cred, decît ultimul reprezentant umil al unor oameni de litere iluștri ca Swift. Astăzi, însă, toate aceste atribute ale Caselor Mari s-au detașat și au căpătat o stranie viață proprie, independentă.

Și pînă astăzi încă, cea mai bună explicație nu numai a Londrei, dar a întregii Anglii, o găsesc tocmai în această idee, a unor părți desprinse din sistemul Bladesover al secolului al șaptesprezecelea, a unor elemente proliferate care au debordat din vechile domenii. Anglia este țara unei mari nobilimi rurale, care din timpul Renașterii a crescut și s-a dezvoltat peste măsură în mod inconștient. Prăvăliile potrivite pentru o clientelă provenită din Bladesover se găseau la începutul venirii mele în Londra, tot în Regent Street și Bond Street, — în zilele acelea nu fuseseră atinse decît foarte puțin de mîna profanatoare a americanilor — și în Piccadilly. Casa doctorului din satul sau orășelul de la țară o găseam multiplicată de la un capăt la celălalt al lui Harley Street, dar altminteri fără nici o diferență; cît despre notarul de

familie, îl descopeream în sute de exemplare mai departe spre est, în casele abandonate ale unei generații anterioare de nobili; iar jos în Westminster, în dosul unor fațade clasice, birourile publice își găsiseră adăpost în încăperi imense, după modelul celor din Bladesover, cu vedere spre St. James's Park. Iar Parlamentul, această casă a lorzilor și gentlemenilor, care a fost cuprins de groază acum o sută de ani cînd negustorii și berarii au năvălit în el, se înalță pe terasele sale, dominînd parcă întregul sistem.

Și cu cît duceam mai departe comparația între aceste locuri și modelul meu Bladesover-Eastry, cu atît îmi devenea mai evident că echilibrul nu mai era același, și cu atît mai evidentă apărea prezența unor forțe noi, mari, puternice, forțe oarbe care se dezvoltau și invadau. Dacă punctele terminus ale căii ferate din nordul Londrei fuseseră ținute la fel de departe ca gara din Wimblehurst de Eastry, oprindu-se chiar la marginea dinspre sud a domeniului, compania de cale ferată de Sud-Est își înfipsese între Somerset House și Whitehall, chiar de-a curmezișul fluviului, capul uriaș și stupid de fier ruginit al gării Charing Cross, care s-a prăbușit în 1905. Partea de sud nu are nici un domeniu care s-o protejeze. Coșurile fabricilor fumegă chiar peste Westminster, cu aerul că nu le pasă dacă nu au permisiunea; de fapt, întreaga Londră industrială, acea Londră de la răsărit de Temple Bar și uriașa întindere murdară a portului Londrei, mi se pare de o mărime disproporționată, lăbărțată în mod morbid, fără vreun plan sau intenție, întunecată și sinistră față de limpedea și curata securitate socială din West End. Și mereu spre sud de centrul Londrei, spre sud-est, sud-vest, și apoi departe spre vest, nord-vest, peste tot în jurul colinelor de nord, se văd astfel de excrescențe disproporționate, străzi nesfîrșite cu case jalnice și fabrici urîte, familii sărăcăcioase, prăvălii de mîna a doua — în sfîrșit tot felul de oameni care nu se știe ce caută acolo și care, potrivit unei expresii cîndva la modă, „nu există". Tot acest spectacol mi-a sugerat de multe ori și îmi sugerează încă și astăzi imaginea unui proces neorganizat asemenea unei tumori, a unui proces care sparge carcasa și scoate în afară excrescențe, cum ar fi Croydon, mizerabil cu tot confortul său, sau West Ham, cu sărăcia-i tragică. Mă întreb și astăzi

dacă aceste excrescenţe îşi vor găsi vreodată o structură, dacă vor lua într-o zi formă, făurind ceva nou, sau acea imagine canceroasă constituie diagnosticul lor adevărat şi definitiv ?...

În plus, pe lîngă această hipertrofie, există şi emigranţii, elemente care n-au înţeles şi nu vor înţelege niciodată marea tradiţie: vîrfuri de aşezări străine înfipte în însăşi inima acestei expansiuni engleze în plină frămîntare. Îmi amintesc că într-o zi, pe cînd rătăceam plin de curiozitate prin cartierele din est — probabil că era în primele zile de studenţie — am descoperit un întreg cartier străin, de o strălucire sărăcăcioasă, cu magazine purtînd firme în ebraică, cu mărfuri neobişnuite, nefamiliare, şi o afluenţă de oameni cu ochii vii, cu nasul coroiat, vorbind o limbă de neînţeles, printre prăvălii şi căruţioare. În curînd, m-am obişnuit cu exotismul întortocheat, depravat, murdar şi plăcut în acelaşi timp din Soho. Găseam în acele străzi înţesate de lume un contrast fericit faţă de exteriorul cenuşiu şi mohorît din Brompton, unde locuiam şi îmi petreceam zi de zi viaţa. De fapt acolo, în Soho, am bănuit pentru prima dată existenţa acelui factor de permanentă înlocuire, atît de important în procesul de dezvoltare al societăţii engleze şi al celei americane.

Chiar şi în West End, în Mayfair şi cartierele de lîngă Pall Mall, aşa cum avea să-mi reamintească în curînd Ewart, faţa vechii demnităţi aristocratice era mai frumoasă decît substanţa ei — aici trăiau actori şi actriţe, cămătari şi evrei, aventurieri financiari îndrăzneţi — şi mă făcea să mă gîndesc la manşeta jerpelită a unchiului meu arătînd cu degetul cîte o casă din Park Lane. Era a cutăruia care făcuse stocuri de borax, iar palatul acela aparţinea unui adevărat erou printre aventurierii moderni, acel Barmentrude, care fusese C.I.D., adică cumpărător ilicit de diamante. Un oraş de Bladesover-uri, capitala unui regat de Bladesover-uri, toate zdruncinate şi multe dintre ele complet decăzute, ocupate de paraziţi şi înlocuite în mod insidios de elemente străine, nepăsătoare şi iresponsabile — totuşi această capitală conducea un imperiu pestriţ, operă a întîmplării, care se întinde pe un sfert din acest pămînt complicat. De aici decurgeau legi complexe, necesităţi sociale şi mai complexe, idei nesăţioase şi frămîntate. Aşa era făcută lumea în care venisem, în care trebuia într-un fel să am încredere şi la care trebuia

să-mi adaptez problemele, ispitele, sforțările, instinctul patriotic, toate instinctele mele morale, toate poftele fizice, visurile și vanitatea mea.

Londra! Venisem aici tînăr și fără nici un sfătuitor, cam înfumurat, cu mintea și cu ochii deschiși într-un mod primejdios, și în plus cu ceva — care cred că este darul comun al tinerilor plini de imaginație, o spun fără să roșesc — cu ceva nobil în mine, mai nobil decît lumea și căutînd răspunsuri nobile. Nu doream numai să trăiesc sau numai să trăiesc fericit ori în bună stare; doream să fiu folositor și să realizez ceva — cu oarecare noblețe. Asta aveam în mine. Și cred că o au jumătate din tinerii de pe lume.

2

Venisem la Londra ca student. Obținusem bursa Vincent Bradley a Societății de Farmacie, dar am renunțat la ea după ce activitatea mea la Departamentul de Știință și Artă în domeniul matematicii, fizicii și chimiei îmi adusese una din bursele mai mici ale Comitetului Tehnic al Școlilor Tehnice Unite din South Kesington. Era vorba de o bursă pentru mecanică și metalurgie; și am ezitat între cele două. Vincent Bradley îmi oferea 70 de lire sterline pe an și cel mai bun plasament inițial pe care îl putea căpăta un chimist farmacist; cea de la South Kesington valora cam 22 de șilingi pe săptămînă, iar perspectivele pe care le deschidea erau destul de vagi. Dar îmi permitea să desfășor o muncă mult mai științifică decît în primul caz, și resimțeam încă acea imensă sete intelectuală ce caracterizează adolescența oamenilor ca mine. În plus, părea să făgăduiască o carieră de inginer, despre care credeam — și cred și astăzi — că îmi era sortită. Nesiguranța în legătură cu viitoarea carieră îmi apărea drept un risc demn de interes. Am început să lucrez cu ardoare, fără să mă îndoiesc că hărnicia aprigă și neîncetată care mă călăuzise în Wimblehurst va continua și în noile circumstanțe.

Numai că, încă de la început, n-a fost așa...

Cînd privesc acum înapoi spre zilele petrecute la Wimblehurst, mă surprinde cantitatea mare de energie pe care am cheltuit-o cu studiul asiduu și istovitor, cu autodisciplina

obositoare menţinută în tot timpul uceniciei mele. În multe privinţe, consider că vremea aceea a fost perioada cea mai onorabilă din viaţa mea. Aş vrea să pot spune cu mîna pe inimă că scopurile care mă împingeau să muncesc atît de bine erau şi ele mari şi onorabile. Într-o oarecare măsură, da; era o curiozitate frumoasă şi sinceră, o dorinţă de a căpăta tăria şi puterea cunoaşterii ştiinţifice şi o pasiune pentru exerciţiul intelectual; dar nu cred că aceste forţe, singure, m-ar fi putut face să mă ţin de muncă cu străşnicia de atunci, dacă Wimblehurst n-ar fi fost atît de monoton, atît de mărginit şi cu ochii aţintiţi atît de mult asupra mea. De îndată ce m-am trezit în atmosfera Londrei, gustînd din libertate, din senzaţia iresponsabilităţii şi din imboldul unor forţe cu totul noi, disciplina a căzut de pe mine ca o haină. Pentru un tînăr în situaţia mea, Wimblehurst nu oferea nici o ispită de care să merite să ţii seama; nimic nu prezenta atîta interes încît să ajung în conflict cu dorinţa mea de studiu; şi nu existau nici vicii — sau singurele vicii pe care le oferea erau atît de grosolane, încît îşi pierdeau orice farmec pentru imaginaţie: doar beţii monotone, cîte o legătură stîngace, pe furiş, nici un fel de relaţii sociale cu care să-ţi poţi pierde timpul; pe de altă parte, o asemenea izolare slujea în mare măsură la formarea respectului pe care un student harnic putea să-l nutrească pentru sine. Oamenii te considerau o minte „luminată" şi îţi jucai rolul, iar micile tale realizări se socoteau în raport cu ignoranţa acelui loc agreabil. Treceai grăbit, preocupat, prin piaţa orăşelului, îţi făceai plimbarea în aer liber cu înfăţişarea dramatică a unui profesor de la Oxford care nu are mult timp de pierdut, lucrai tîrziu în miez de noapte la lumina lămpii, conştient că eşti văzut de rarii trecători, care te privesc cu un aer respectuos. Şi la sfîrşitul anului apăreai în ziarul local cu recolta de diplome obţinute cu greutate. Eram, deci, pe vremea aceea, nu numai un student însufleţit de o rîvnă sinceră, ci şi puţin cam înfumurat şi afectat. Că înfumurarea îmi stimula rîvna, aveam să-mi dau seama mai tîrziu, la Londra. În plus, Wimblehurst nu-mi oferea, după cum am mai spus, nici o altă posibilitate de activitate.

Dar, toate acestea nu le ştiam cînd am venit la Londra; n-am observat cum schimbarea de atmosferă a început dintr-o dată să-mi deformeze şi să-mi împrăştie forţele. În primul

rînd, am devenit parcă invizibil. Dacă leneveam o zi, nimeni în afară de colegii mei (de care firește, nu-mi păsa) nu remarca. Nimeni nu observa dacă lucrez la lumina lămpii în miez de noapte; nimeni nu mă arăta cu degetul cînd treceam strada, ca pe un uimitor fenomen intelectual. În al doilea rînd, mi-am pierdut importanța. La Wimblehurst simțeam că reprezint Știința; nimeni de acolo nu părea să stăpînească atîtea cunoștințe, și încă într-o asemenea măsură. La Londra mergeam ignorat în mijlocul unei imensități, și era limpede că pe lîngă colegii mei veniți din centrul țării și din nord, eram prea puțin dotat și insuficient pregătit. Cu mari eforturi puteam, eventual, să ocup doar o poziție secundară printre ei. Și, în sfîrșit, în al treilea rînd, mă distrăgeau nenumărate lucruri noi, interesante; Londra a pus stăpînire pe mine, iar Știința, care fusese universul meu, s-a restrîns la dimensiunile micilor formule plicticoase îngrămădite în cărți. Am venit la Londra pe la sfîrșitul lui septembrie, și Londra mi s-a părut foarte diferită de întinderea aceea nesfîrșită de case cenușii și înnegrite de fum din primele mele impresii. Am coborît în gara Victoria, și nu la cea din Cannon Street, și întreaga mea activitate se învîrtea în jurul lui Exhibition Road. Orașul strălucea, ca un chihlimbar palid, cenușiu-albăstrui, spațios și minunat, sub cerul limpede de toamnă, cu clădiri imense și frumoase, cu perspective largi, cu grădini, cu muzee înalte și întortocheate, cu copaci bătrîni, palate îndepărtate și lacuri artificiale. Mi-am găsit locuință lîngă West Brompton, într-o casă ce se înălța într-o piațetă.

Astfel mi s-a înfățișat Londra pentru a doua oară, făcîndu-mă să uit cu totul pentru cîtva timp fața cenușie, spălată de burniță a orașului așa cum îl văzusem prima dată. M-am instalat și am început să frecventez cursurile și laboratorul; la început am continuat să muncesc din greu, și abia cu încetul a început să mi se trezească curiozitatea, tot mai puternică, de a afla mai multe despre această imensă provincie urbană, dorința de a găsi ceva mai presus decît mecanica de care mă ocupam, o altă îndeletnicire decît învățătura. O dată cu aceasta, creștea senzația de singurătate, dorința de aventură și de legături cu oamenii. Uneori seara, în loc să transcriu notițele de la cursuri, mă pomeneam cu ochii ațintiți asupra unei hărți a Londrei — iar duminicile făceam adevă-

rate explorări, mergînd cu omnibuzul spre est și vest, spre nord și sud, mărind și lărgind astfel senzația acelei uriașe întinderi înțesate de oameni, cu care nu aveam nici o legătură, despre care nu știam nimic...

Aveam credința că acel loc nesfîrșit era plin de posibilități nemărginite, uneori extraordinare, de înțelesuri ascunse dar grandioase.

N-aș putea spune însă că resimțisem numai impresia unor spații vaste, a unor mulțimi imense și a unor ocazii multiple; mi se dezvăluiau și senzații intime, smulse din unghere aproape uitate, învăluite și întunecate, și percepute acum extrem de viu. Chiar în apropiere, la marele muzeu de artă am dat pentru prima dată peste frumusețea nudului, pe care îl considerasem pînă atunci un secret rușinos, și care aici era expus cu mîndrie; am ajuns să-mi dau seama că frumusețea nu este numai permisă, ci și dezirabilă și frecventă. Am sezisat de asemenea o mie de alte aspecte bogate ale vieții, nebănuite pînă atunci. Într-o seară de o adevărată încîntare, am luat loc în galeria cea mai de sus de la Albert Hall și am ascultat pentru prima dată adevărata muzică — cred că era simfonia a IX-a a lui Beethoven...

Perceperea spațiilor și a lucrurilor mi-a fost întărită de o percepere tot mai rapidă a persoanelor. Un șuvoi constant de oameni se scurgea pe lîngă mine, ochii lor se întîlneau cu ai mei, se încrucișau o clipă și apoi treceau — iar eu doream din ce în ce mai mult să se oprească. Cînd mergeam spre est, către Piccadilly, femei care mi se păreau atunci, în naivitatea și lipsa mea de experiență, splendide și ademenitoare, murmurau spre mine cîte un cuvînt în timp ce treceau. Viața mi se dezvăluia în mii de aspecte. Pînă și afișele îmi ațîțau straniu simțurile și curiozitatea. Am cumpărat broșuri și reviste pline de idei ciudate și îndrăznețe, care întreceau cu mult cele mai cutezătoare idei pe care le aveam; în parcuri auzeam oameni punînd în discuție însăși existența lui Dumnezeu, tăgăduind drepturile de proprietate, dezbătînd sute de subiecte la care în Wimblehurst n-ar fi îndrăznit nimeni să se gîndească. Și după obișnuita zi noroasă, după diminețile mohorîte, venea amurgul, și deodată Londra se ilumina, se prefăcea într-o feerie de nestemate albe, galbene și roșii de lumină; valuri de lumină aurie se revărsau peste tot, iar colțurile umbrite păreau și mai misterioase. Nu mai exis-

tau oameni meschini şi jerpeliţi — ci o imensă şi misterioasă mişcare a unor fiinţe inexplicabile...

De fiecare dată descopeream alte aspecte ciudate. Într-o sîmbătă seara, tîrziu, m-am pomenit în mijlocul unei mari mulţimi care se mişca încet, între magazinele luminate şi chioşcurile cu lămpi aprinse din Harrow Road. Am intrat în vorbă cu două fete cu priviri îndrăzneţe, le-am cumpărat ciocolată, am făcut cunoştinţă cu tatăl, cu mama şi cîţiva fraţi şi surori mai mici, am intrat cu toţii veseli într-o cîrciumă, tratîndu-ne unii pe alţii cu băuturi, şi i-am lăsat spre dimineaţă la uşa locuinţei lor, pentru a nu-i mai vedea niciodată. Iar altădată am fost acostat la sfîrşitul unei întruniri a Armatei Salvării, într-unul din parcuri, de un tînăr cu pălărie de mătase, care vorbea cu zel şi seriozitate, combătînd scepticismul, şi care m-a invitat acasă într-o familie cumsecade şi veselă de fraţi, surori şi prieteni; acolo mi-am petrecut seara cîntînd imnuri la armonium (ceea ce mi-a reamintit de Chatham pe care aproape că-l uitasem) şi regretînd că toate surorile acelea erau vădit logodite...

Apoi, pe colina cea mai îndepărtată a acestui oraş nemărginit, l-am regăsit pe Ewart.

3

Cît de bine îmi amintesc de prima dimineaţă, o dimineaţă luminoasă de duminică, pe la începutul lui octombrie, cînd am dat peste Ewart! Pe vechiul meu coleg de şcoală l-am găsit în pat, într-o odaie deasupra unei prăvălii de ulei dintr-o stradă dosnică de la poalele lui Highgate Hill. Proprietăreasa, o femeie tînără, drăguţă, dar tare murdară, cu ochii căprui şi blînzi, mi-a spus că pot să urc — ceea ce am şi făcut. Odaia era mare, destul de sărăcăcioasă, dar de o sărăcie respectabilă, şi plină de tot felul de obiecte interesante. Am văzut nişte pereţi de culoare brună — erau tapetaţi cu hîrtie brună — un raft lung cît ţinea un perete al odăii, cu figurine de gips prăfuite şi o statuetă ieftină în formă de cal, o masă cu nu ştiu ce obiect de ceară cenuşie, acoperit în parte cu o pînză şi nişte desene împrăştiate. Într-un colţ se afla o sobă de gaz şi nişte vase smălţuite care fuseseră folosite la gătit cu o seară înainte. Linoleumul de pe podea era

acoperit cu un fel de praf alb. La început nu l-am văzut pe Ewart, ci numai un paravan de pînză la un capăt al odăii de unde se auzeau strigăte de „Intră!" ; apoi i-am zărit părul negru și creț, foarte zbîrlit, iar imediat după aceea un ochi căprui deschis și nasu-i borcănat se iviră la înălțimea de vreo trei picioare de la podea.

— Iată-l pe bătrînul Ponderevo! zise el. Și zi așa, cine se scoală devreme, departe ajunge! Pe legea mea, dar frig mai e în dimineața asta! Vino încoace și stai pe pat!

M-am apropiat, i-am strîns mîna și ne-am privit unul pe altul.

Era așezat pe un pat de lemn, peste a cărui pătură sărăcăcioasă mai pusese paltonul și o pereche de pantaloni cadrilați, cam vechi dar încă în bună stare; purta o pijama de un roz și un verde aprins. Gîtul părea mai lung și mai subțire decît fusese chiar și în zilele noastre de școală, și buza superioară îi era împodobită cu o mustăcioară neagră și creață. Restul înfățișării sale rumene și butucănoase, părul zbîrlit și silueta slăbănoagă și păroasă nu se schimbaseră — după cîte mi se părea mie — de loc.

— Pe legea mea, zise el, ai devenit un tip cît se poate de arătos, Ponderevo! Ce părere ai despre mine?

— Arăți foarte bine. Ce faci aici?

— Artă, fiule — sculptură! Și, printre picături... Păru să ezite: am și o meserie. Vrei să-mi dai pipa, și ustensilele de fumat de colo? Așa! Nu știi să faci cafea, nu? Ei bine, încearcă. Trage jos paravanul ăsta — nu — împătureşte-l în sus și o să intrăm astfel în cealaltă odaie. Am să rămîn totuși în pat. Vrei să aprinzi soba cu gaz? Da. Vezi să nu pocnească prea tare cînd îl aprinzi — nu pot să suport zgomotul în dimineața asta. Nu fumezi?... Zău, tare mă bucur că te văd din nou, Ponderevo. Spune-mi ce faci și cum te descurci.

După ce, conform indicațiilor lui, am reușit să profit de ospitalitatea-i modestă, m-am așezat din nou lîngă pat, zîmbindu-i; iar el rămînea culcat confortabil cu mîinile sub cap, fumînd și privindu-mă:

— Cum îți pare primăvara vieții, Ponderevo? Pe legea mea, trebuie să fie aproape șase ani de cînd nu ne-am văzut! Ne-au crescut mustățile. Am pus și ceva grăsime pe noi, nu? Și tu...?

Am simțit că, la urma urmei, nu era rău să trag și eu o pipă, și după ce am aprins-o, i-am schițat într-o lumină favorabilă cariera mea.

— Știință! Și ai muncit atît de mult! Și în vremea asta, eu mă învîrteam printre cioplitori și tăietori în piatră, încercînd să fac sculptură. Am impresia însă că sculptura... Știi, am început cu pictura, Ponderevo, dar mi-am dat seama că eram daltonist, și încă destul de accentuat, așa că m-am oprit. M-am frămîntat și m-am gîndit — mai ales m-am gîndit. Mă ocup trei zile pe săptămînă de artă, iar restul timpului — am un fel de meserie care îmi permite să cîștig ceva. Și nu sîntem încă decît la început, niște tineri care abia pornim în viață. Îți amintești de vremurile de altădată de la Goudhurst, de insula noastră pe care era casa de păpuși, de Retragerea celor Zece Mii, de tînărul Holmes și de iepuri, nu-i așa? E ciudat cît de demult s-au întîmplat toate astea, și totuși sîntem încă tineri. Ții minte cum vorbeam despre ce vrem să devenim, și vorbeam și despre dragoste! Presupun că acum știi totul despre asta, nu, Ponderevo?

M-am înroșit, și am ezitat dacă să spun sau nu vreo minciună vagă.

— Nu, am mărturisit pînă la urmă, puțin cam rușinat de adevăr. Dar tu? Știi, eu am fost prea ocupat.

— Păi, tocmai încep — de fapt, nu știu mai multe decît atunci. Vezi că...

Trase cîtva timp din pipă, privind țintă la modelul de ipsos al unei mîini, care atîrna pe perete.

— Adevărul este, Ponderevo, că viața începe să-mi pară un drum extraordinar, plin de ciudățenii; sînt unele lucruri care te trag într-o parte, și altele care te trag în alta. Dorința... Problema aceasta a sexului. E ca un fel de plasă. Nu are sfîrșit, nu există nici o ieșire, și nu are nici un sens. Sînt clipe cînd femeia pune stăpînire pe mine, cînd mintea îmi este ca un tavan pictat de la Hampton Court, unde trupul se arată în toată mîndria lui. *De ce?*... Și apoi altcori, cînd trebuie să mă întîlnesc cu o femeie, mă copleșește, mă terorizează o plictiseală chinuitoare — fug, mă ascund, fac orice ca să scap. Poate că tu ai reușit să găsești o explicație științifică; spune, ce amestec au natura și universul în această problemă?

— Cred că e felul ei de a asigura continuitatea speciei.

— Dar nu reușește. Tocmai asta-i! Nu, nu reușește. Eu am cedat plăcerii — colo, la poalele colinei. Spre Euston Road. Și a fost groaznic de urît și josnic, și am regretat că am făcut-o. Cît despre continuitatea speciei — Doamne!... Și de ce-l face natura pe om atît de îngrozitor de slab în fața băuturii? Nu văd nici un sens în asta. Se ridică de pe pernă, pentru a da mai multă greutate întrebării. Și de ce a sădit în mine o dorință violentă de a face sculptură și, în același timp, o dorință tot atît de violentă de a lăsa baltă un lucru imediat după ce îl încep, ei?... Hai să mai bem puțină cafea. Îți spun, sînt tot atîtea lucruri care mă zăpăcesc, Ponderevo. Mă deprimă. Așa că — stau mai mult în pat.

Un timp, păru că vrea să mă scutească de problemele care-l preocupau. Stătea cu bărbia aproape de genunchi, trăgînd din pipă, și deodată vorbi:

— Asta vreau să-ți spun, cînd afirm că viața mi se pare extraordinară și plină de ciudățenii. Nu-mi văd rostul, și nici sensul venirii mele pe acest pămînt. Și nu înțeleg nimic din lumea exterioară. Dar *tu*, ce înțelegi?

— Londra, am început eu, este... atît de enormă!

— Așa e! Și nu folosește la nimic. Vezi, de pildă, oameni care țin băcănii — de ce *dracu*, Ponderevo, țin ei băcănii? Și o fac cu grijă, cu îndîrjire, cu meschinărie. Vezi alți oameni care se agită și fac lucrurile cele mai neobișnuite — sînt polițiști, de exemplu, sau spărgători. Și îndeplinesc aceste treburi cu gravitate, cu seriozitate. Eu... cum să-ți spun? — nu pot să fac așa. Există oare vreun sens în toate acestea?

— Trebuie să fie un sens, am afirmat. Sîntem tineri...

— Sîntem tineri — da. Dar trebuie să ne punem întrebări. Băcanul este băcan pentru că, presupun, îl atrage îndeletnicirea asta. Simte, probabil, un fel de chemare... Dar partea proastă este că nu înțeleg care e chemarea mea. Tu înțelegi?

— Ce? Chemarea ta?

— Ba nu, pe-a ta.

— Nici eu, încă. Aș vrea să fac ceva deosebit în lume,... ceva... însemnat, înainte de a muri. Am diferite idei în legătură cu munca mea științifică... Nu știu...

— Da, zise el dus pe gînduri. Şi eu am o idee despre sculptură — dar *cum* o voi realiza şi *de ce*, asta nu mai ştiu. Îşi strînse genunchii cu mîinile cîtva timp. Asta-i ceea ce mă frămîntă, Ponderevo, lipsa unui ţel.

Şi deodată se însufleţi.

— Dacă te uiţi în dulapul de colo, zise el, o să găseşti o pîinişoară veche şi respectabilă pe o farfurie, şi un cuţit; pe undeva trebuie să fie şi un castronaş cu unt. Dă-mi-le să prepar micul dejun, şi apoi, dacă nu te supără să asişti la toaleta mea, am să mă scol. Pe urmă zic să facem o plimbare şi să vorbim mai amănunţit despre problemele vieţii. Şi despre artă şi literatură, şi despre toate cîte ne-or mai trece prin gînd... Da, da, acela e castronaşul. Un gîndac de bucătărie în el? Zvîrle-l afară — blestematul...

Şi astfel, nota pe care a imprimat-o Ewart conversaţiei noastre în primele cinci minute, s-a menţinut, după cîte îmi amintesc acum, în tot cursul dimineţii aceleia...

Pentru mine a fost o discuţie memorabilă, pentru că mi-a deschis orizonturi de gîndire cu totul noi. Îmi văzusem pînă atunci doar de muncă şi mă dezobişnuisem de felul de a fi al lui Ewart, slobod la gură, plin de gesturi mari. Era pesimist în ziua aceea şi sceptic pînă în măduva oaselor. M-a făcut să simt limpede ceea ce nu simţisem niciodată mai înainte — caracterul de aventură al vieţii, mai ales al vieţii în stadiul în care ne aflam noi, şi de asemenea absenţa unor obiective precise, a oricăror scopuri în vieţile care se desfăşurau în jurul nostru. Şi tot el m-a făcut să simt cît de dispus eram să accept explicaţii banale. Aşa cum îmi închipuisem întotdeauna că pe undeva, în aranjamentele sociale, exista fără îndoială un diriguitor care să intervină dacă cineva mergea prea departe, tot astfel avusesem întotdeauna un fel de credinţă intimă că în Anglia se aflau oameni care înţelegeau încotro ne îndreptam cu toţii, ca naţiune. Ei bine, credinţa aceasta se prăbuşi în prăpastia îndoielii şi dispăru. Ewart contură, în linii precise şi sigure, imensa absurditate şi lipsă de scop a Londrei, pe care începusem să le simt şi eu în mod nedeslușit. Ne-am pomenit în cele din urmă întorcîndu-ne prin cimitirul Highgate şi Waterlow Park — şi Ewart continua să vorbească.

— Uită-te colo, zise el, oprindu-se şi arătînd cu degetul spre marea vale a Londrei, care se întindea pînă hăt-departe.

E un adevărat ocean — și noi înotăm în el. Și pînă la urmă ne ducem la fund, și apoi sîntem ridicați la suprafață — și aruncați pe țărm, aici. Întinse brațul spre pantele lungi din jurul nostru, morminte și pietre funerare în lungi perspective, în șiruri nesfîrșite. Sîntem tineri, Ponderevo, dar mai curînd sau mai tîrziu amintirea noastră va eșua pe una din aceste plaje, pe vreo plajă ca aceasta. George Ponderevo, F.R.S. [1], Sidney Ewart, R.I.P. [2] Privește cîte șiruri sînt!

Se opri.

— Vezi mîna aceea? Vreau să spun, mîna aceea care arată în sus, de pe vîrful obeliscului bont. Da. Ei bine, asta fac eu ca să-mi cîștig existența — cînd nu gîndesc, sau nu beau, sau nu hoinăresc, sau nu fac dragoste, sau nu pretind că încerc să fiu un sculptor, fără să am banii sau cumpătarea morală pentru a-mi putea lua un model. Înțelegi? Fac inimile acestea cuprinse de flăcări, și îngerii aceia păzitori, duși pe gînduri și cu ramura de măslin a păcii. Le fac al dracului de bine și al dracului de ieftin! Sînt o victimă care muncește din greu, Ponderevo...

În orice caz, cam așa a decurs conversația. Am discutat o mulțime de lucruri în ziua aceea, am ajuns la teologie, filozofie; și am întrezărit pentru prima dată socialismul. Era ca și cum, de cînd mă despărțisem de el, fusesem scufundat în tăcere. Cînd a venit vorba despre socialism, dispoziția lui Ewart s-a preschimbat deodată într-un fel de energie.

— La urma urmei, toată această situație blestemată, haotică *trebuie* să se schimbe. Dacă ai putea să-i faci pe oameni să acționeze laolaltă...

A fost o discuție interesantă, care ne-a purtat prin tot universul. N-a fost numai reconfortant pentru mine, ci o adevărată plăcere. Chiar și astăzi încă, felurite idei mă duc înapoi, ca spre o sursă, la Waterlow Park și la prietenul meu Ewart pe care-l regăsisem. În fața noastră, spre miazăzi, se desfășurau pînă hăt departe pante lungi acoperite cu grădini și pietre funerare albe, apoi întinderea nesfîrșită a Londrei, și pe undeva în această imagine văd un zid roșu, scorojit și bătut de soare, un cîmp de margarete din care se înălța icicolo cîte o țulpină de floarea soarelui, și un morman de frunze

[1] *Felow of the Royal Society* = Membru al Societății Regale.
[2] *Requiescat in pace* = Odihnească-se în pace. (lat.).

uscate, roșii ca sîngele. În ziua aceea am avut senzația că-mi ridicasem deodată capul dintr-un morman de lucruri mărunte, imediate, și că privisem viața în întregul ei... Dar am dat cu totul peste cap transcrierea notițelor, cărora le rezervasem a doua jumătate a zilei.

După aceea, Ewart și cu mine ne-am întîlnit de multe ori, și am stat mult de vorbă; numai că în următoarele întrevederi, monologul lui a fost întrerupt și de participarea mea la discuții. Mă tulburase atît de mult, încît stăteam treaz nopți întregi gîndindu-mă la el, iar dimineața, în timp ce mă duceam la colegiu, discutam cu el și-i răspundeam în gînd. De felul meu sînt un om de acțiune, și numai în treacăt privesc în jur cu un ochi critic; afirmația lui, argumentată filozofic, că viața e o imensă confuzie, se potrivea cu indolența lui naturală, dar a trezit în firea mea, mai iritabilă și mai energică, protestele cele mai vii.

— Totul este atît de lipsit de sens, am susținut eu, pentru că oamenii sînt slabi și pentru că ne aflăm în declinul unei epoci. Dar tu ești socialist. Ei bine, să realizăm socialismul! Iată un scop. Să-i consacrăm forțele noastre.

Ewart mi-a dat primele noțiuni despre socialism; în puțină vreme, am devenit un socialist entuziast, pe cînd el nu făcea decît să reziste pasiv la expunerea mea practică a teoriilor tot de la el învățate.

— Trebuie să ne înscriem într-o organizație, spuneam. Ar trebui să facem ceva... Să mergem și să vorbim pe la colțurile străzilor. Oamenii sînt neștiutori.

Vă puteți imagina cum arătam eu, un tînăr destul de prost îmbrăcat, plin de gravitate, stînd în picioare, în camera lui sărăcăcioasă și făcînd aceste afirmații, poate chiar gesticulînd, iar Ewart, cu fața mînjită de argilă, îmbrăcat cred într-o cămașă și pantaloni de flanelă, cu pipa în gură, ghemuit filozofic la o masă, modelînd un bulgăre de lut care nu ajungea niciodată să prindă formă.

— Mă întreb de ce oamenii nu vor, mormăia el...

Abia cu greu am ajuns să înțeleg adevărata poziție a lui Ewart, să-mi dau seama cît de deliberată și totală era detașarea lui de condamnarea morală și de responsabilitățile, care jucau totuși un rol atît de mare în vorbele sale. Era prin excelență un estet; știa să descopere ce e frumos și interesant în nenumărate aspecte ale lucrurilor pe care eu le con-

sideram urîte sau cel puţin fără nici o valoare; iar faţă de impulsul meu spre autoamăgire, spre o autodevoţiune susţinută şi consistentă, oricît de confuză, detaşată şi lipsită de ţel ar fi fost în vremea aceea, avea într-adevăr un fel de admiraţie, lipsită însă de orice simpatie. Ca mulţi dintre oamenii cărora le place să vorbească mult şi să spună lucruri ciudate, era rezervat în sinea lui, şi de-a lungul relaţiilor noastre i-am descoperit cîteva trăsături care m-au şocat. Primul şoc a fost cînd mi-am dat seama că era perfect hotărît să nu facă nimic spre a schimba relele din lume, pe care le înfăţişa cu atîta uşurinţă şi îndemînare. A doua a coincis cu brusca apariţie a unei persoane numite Milly — numele de familie îl l-am uitat — pe care am găsit-o într-o seară în odaia lui, avînd pe ea drept îmbrăcăminte doar un şal albastru — restul hainelor era în dosul paravanului — fumînd ţigarete şi turnînd dintr-o sticlă de vin ieftin dar cu pretenţii, care-i plăcea lui Ewart, numit „Alb de Canare".

— Noroc! spuse Ewart, cînd mă văzu intrînd. Ea e Milly, cred că ştii. Mi-a fost model — *este* un adevărat model... (Fii calm, Ponderevo!) Bei vin?

Milly era o femeiuşcă de vreo treizeci de ani, cu o fire placidă, faţa lată, destul de drăguţă, cu accent stricat şi un păr blond strălucitor care-i cădea valuri pe umeri, abundent şi plin de farmec; şi ori de cîte ori vorbea Ewart, îi zîmbea. Ewart încerca tot timpul să-i fixeze pe hîrtie părul şi începea statuete de argilă reprezentînd-o pe Milly, pe care nu le termina niciodată. Acum ştiu că Milly era o femeie de stradă, pe care Ewart o culesese întîmplător şi care se îndrăgostise de el, dar lipsa mea de experienţă de pe vremea aceea era prea mare ca să-mi fi putut da seama de acest lucru, iar Ewart nu mi-a oferit nici o explicaţie. Venea la Ewart, acesta se ducea la ea acasă, petreceau împreună cîte o duminică la ţară, şi sînt încredinţat că ea îşi suporta partea de cheltuieli. Ba mai mult, bănuiesc că Ewart lua chiar bani de la ea. Ciudat mai era bunul meu prieten! În general relaţiile lor erau atît de deosebite de concepţiile mele despre onoare, atît de deosebite de felul cum îmi închipuiam că ar putea proceda un prieten al meu, încît aproape că nici nu vedeam ce se petrece sub nasul meu. Dar acum îmi dau seama şi cred că îl şi înţeleg...

Înainte de a pătrunde pe deplin felul împrăștiat în care înțelegea Ewart să-și trăiască viața, am încercat, spuneam — pe măsură ce ideile largi și constructive ale socialismului puneau stăpînire pe mine — să-l determin să acționeze într-o formă concretă, ca socialist.

— Ar trebui să ne alăturăm altor socialiști, spuneam eu. Doar au realizat ceva.

— Să mergem mai întîi și să vedem cîțiva.

După cîteva eforturi, am descoperit sediul Societății Fabiene, undeva într-o pivniță din Clement's Inn; am stat mai întîi de vorbă cu un secretar cam descurajat, care ședea crăcănat în fața focului din cămin și care ne-a pus întrebări severe, părînd să se îndoiască profund de integritatea intențiilor noastre. Ne-a sfătuit să luăm parte la următoarea întrunire deschisă de la Clifford's Inn și ne-a dat indicațiile necesare. Ne-am dus amîndoi acolo — ni s-a citit un articol dezlînat și zgomotos despre trusturi, și pe urmă a urmat una dintre cele mai neconcludente discuții pe care vi le puteți imagina. Trei sferturi dintre vorbitori păreau să se afle sub o obsesie glumeață, care îmbrăca forma unei prefăcute îngîmfări. Era un fel de glumă de familie, dar nouă, ca străini, nu ne-a plăcut de loc... În timp ce ieșeam prin străduța îngustă care duce de la Clifford's Inn la Strand, Ewart l-a oprit pe un omuleț zbîrcit cu ochelari, cu o uriașă pălărie de fetru și o cravată mare, portocalie.

— Cîți membri sînt în Societatea voastră Fabiană? întrebă el.

Omulețul păru să ia un aer defensiv.

— Vreo șapte sute, zise el; poate opt.

— Toți sînt ca... cei de aici?

Omulețul lăsă să-i scape un rîs nervos, plin de satisfacție.

— Păi, cred că aceștia constituie o mostră, zise el.

Omulețul dispăru și noi ieșirăm spre Strand. Ewart întinse brațul într-un gest ciudat și elocvent, care cuprindea fațadele înalte ale băncilor, ale birourilor unde se încheiau afaceri, ceasurile și turnurile care se înălțau deasupra tribunalelor, reclamele, semnalele luminoase, într-o singură imensitate socială, într-un sistem capitalist gigantic și de neînvins.

— Socialiștii ăștia n-au simțul proporțiilor, zise el. Ce poți aștepta de la ei?

4

Ewart mă incita mereu la alte discuţii, fiind fără îndoială factorul principal al noii mele atitudini de neputinţă vădită de a mai învăţa. Teoria socială, în forma ei iniţială, de socialism democratic, a pus stăpînire din ce în ce mai mult pe mintea mea. Discutam în laborator cu colegul meu de bancă, pînă cînd ne-am certat şi n-am mai vorbit cu el. Şi, de asemenea, m-am îndrăgostit.

Fermentul sexual se furişase în fiinţa mea ca un flux lent, de-a lungul tuturor zilelor petrecute la Wimblehurst, dar stimulentul Londrei a fost ca vîntul ce venea dinspre ocean, ridicînd valuri înalte. Ewart îşi adusese şi el contribuţia Din ce în ce mai acut şi mai insistent, înclinaţia mea spre frumuseţe, în formă şi în sunet, dorinţa de aventură, ca şi tendinţa de apropiere de oameni, s-au concentrat în acest aspect central şi important al vieţii individuale. Trebuia să-mi găsesc perechea.

Am început prin a mă îndrăgosti de fetele care treceau pe lîngă mine pe stradă, de femeile aşezate în faţa mea în tren, de colegele de la universitate, de doamnele care treceau în trăsuri, de femeile acelea care dădeau tîrcoale pe la colţurile străzilor, de chelneriţele cu mîini îngrijite din cîrciumi şi cafenele, şi chiar şi de fetele sau femeile din tablouri. În rarele ocazii cînd mă duceam la teatru, mă cuprindea o anume exaltare, şi găseam că actriţele şi chiar spectatoarele din jurul meu erau misterioase, atrăgătoare, creaturi interesante şi dezirabile. Aveam din ce în ce mai puternic senzaţia că printre aceste mulţimi de necunoscute care treceau şi-mi aruncau priviri, se afla pe undeva şi una care-mi era sortită. Şi în ciuda tuturor forţelor antagoniste din lume, ceva în străfundul fiinţei mele striga: „Opreşte-te! Priveşte-o pe asta! Gîndeşte-te! Oare nu este ea? Doar ăsta-i lucrul cel mai însemnat — mai însemnat decît orice altceva. Opreşte-te! De ce treci în grabă? Ar putea să fie fiinţa predestinată — mai presus de toate celelalte".

Este ciudat că nu pot să-mi amintesc cînd am văzut-o prima dată pe Marion, care a devenit soţia mea — fiinţa pe care aveam s-o fac nenorocită, care avea să mă facă nenorocit, transformînd posibilitatea frumoasă a iubirii din adolescenţa

mea într-un conflict personal. Am remarcat-o din șuvoiul nenumăratelor figuri interesante și atrăgătoare care se mișcau în lumea mea, răspunzînd privirilor mele, trecînd pe lîngă mine într-un fel de așteptare atentă. O întîlneam pe la Muzeul de Artă, care se afla în drumul meu spre Brompton Road, sau o vedeam așezată, citind după cît mi se părea, într-una din sălile de la Education Library. De fapt, așa cum aveam să aflu mai tîrziu, nu citea niciodată. Obișnuia să vină acolo ca să mănînce o chiflă în liniște. Era pe atunci o fată cu mișcări grațioase, foarte simplu îmbrăcată, cu părul castaniu închis, legat după cîte îmi amintesc, la ceafă într-un coc, care lăsa să se vadă forma plină de gingășie a capului și se armoniza cu linia dulce a urechilor mici și cu cea a obrajilor, cu grava seninătate a gurii și a frunții.

Se distingea imediat printre celelalte fete, care se îmbrăcau mai bogat decît ea, în culori mai vii, cu pălării la modă si tot felul de fleacuri și podoabe. Întotdeauna mi-au displăcut rochiile foșnitoare, îmbinările țipătoare de culori și formele căutate, prea dichisite ale îmbrăcămintii feminine. Rochia ei simplă și neagră îi sublinia formele...

Îmi amintesc cum m-a izbit într-o după-amiază farmecul ei unic, cel puțin pentru mine. Lucrasem toată ziua și plecasem în cele din urmă din laborator, venind la Muzeul de Artă să-mi destind mintea printre tablouri. Am dat pe neașteptate peste ea într-un colț al galeriei Sheepshanks, copiind cu atenție ceva de pe o pînză atîrnată mai sus. Veneam tocmai din galeria unde se aflau copiile după sculpturile antice, mintea îmi era toată plină de noul simț al liniilor, iar ea stătea acolo cu fața îndreptată în sus, cu trupul înclinat puțin înainte din șolduri — nespus de grațioasă și de gingașă.

După aceea, știu că am căutat s-o mai văd, simțeam o emoție stranie în prezența ei și am început să-mi imaginez tot felul de lucruri despre ea. Nu mă mai gîndeam la femeie în general. Mă gîndeam la ea.

O întîmplare ne-a apropiat. Mă aflam într-o luni dimineață în autobuzul care ducea de la gara Victoria spre vest — îmi petrecusem duminica la Wimblehurst, ca răspuns la un gest unic de ospitalitate din partea domnului Mantell. Singurul pasager, în afară de mine, era ea. Și cînd a sosit momentul să-și plătească biletul, am văzut-o dintr-o dată speriată, fîstîcită, căutîndu-și peste tot portofelul — și-l uitase acasă.

Din fericire, aveam ceva bani la mine.

Mă privi cu ochii ei căprui, speriați și tulburați; acceptă să-i plătesc conductorului, cu o oarecare rigiditate care părea să țină de timiditate, și apoi cînd se ridică să plece, îmi mulțumi cu o vădită notă de afectare.

— Îți mulțumesc foarte mult, rosti cu o voce moale și plăcută. Și apoi adăugă cu mai puțină grație: Teribil de drăguț din partea dumitale.

Îmi închipui că i-am răspuns ceva, din politețe. Dar în momentul acela nu eram dispus să fiu critic — prezența ei mă copleșea. Și-a întins brațul cînd a trecut pe lîngă mine, lăsînd ca privirea să mi se desfete cu grația zveltă a trupului ei. Vorbele pe care ni le-am spus nu păreau să aibă prea multă importanță. M-am gîndit o clipă să cobor o dată cu ea — dar n-am făcut-o.

Întîlnirea aceea, trebuie să spun, m-a tulburat nespus de mult. Am stat treaz toată noaptea, retrăind-o și întrebîndu-mă care va fi faza următoare a relațiilor noastre. A urmat, firește, restituirea celor doi penny pe care îi plătisem pentru bilet. Eram în Science Library, căutînd ceva în *Encyclopaedia Britannica*; a apărut lîngă mine și a așezat pe pagina deschisă un plic subțire, vizibil pregătit din vreme, a cărui umflătură lăsa să se ghicească monedele dinăuntru.

— A fost atît de amabil din partea dumitale, în ziua aceea... Nu știu ce m-aș fi făcut, domnule...

Mi-am spus numele.

— Am impresia, am urmat apoi, că și dumneata ești studentă.

— Nu chiar studentă. Eu...

— Ei bine, în orice caz, știam că vii foarte des pe aici. Eu sînt student la Școlile Tehnice Unite.

Am început să-i dau amănunte despre mine și să-i pun și ei întrebări, și astfel am purtat o conversație care avea un aer de intimitate, întrucît, din respect pentru cititorii de acolo, eram nevoiți să vorbim în șoaptă. N-am nici o îndoială că am vorbit lucruri cît se poate de banale. De fapt, bănuiesc că toate conversațiile noastre de la început au fost extrem de banale. Ne-am întîlnit de mai multe ori, pe jumătate întîmplător, pe jumătate dat fiindcă o pîndeam cu stîngăcie. Din punct de vedere intelectual nu ne potriveam. Niciodată nu ne-am înțeles în această privință. Conversația ei, o știu

foarte bine, era superficială, pretenţioasă, evazivă. Dar chiar şi astăzi n-aş putea spune că era vulgară. După cum îmi dau seama, era dornică să se prezinte într-o lumină mai bună, sau să ascundă adevărata ei stare socială, dorea să fie luată drept studentă la şcoala de artă şi îi era puţin ruşine că nu era. Venea la muzeu „să copieze anumite lucruri", şi aceasta, din cîte am înţeles, avea legătură cu modul în care îşi cîştiga existenţa, lucru pe care eu nu trebuia să-l aflu. I-am povestit multe despre mine, zicîndu-mi în vanitatea mea că aş putea astfel sá-i atrag atenţia, dar am aflat mai tîrziu că m-a socotit un „încrezut". Am discutat despre cărţi, dar în această privinţă era foarte rezervată, vorbind cu mult mai multă uşurinţă despre tablouri. Îi „plăceau" tablourile. Cred că încă de la început am ştiut, fără ca asta să mă supere, că era o fiinţă banală, dar posesoare inconştientă a ceva ce corespundea instinctului meu celui mai intim: întrupa speranţa unei posibilităţi, stăpînea nepăsătoare o calitate fizică ce mă ameţise ca un vin tare. Simţeam că trebuie să mă agăţ de această legătură, oricît ar fi fost ea de plată. Ştiam că amănuntele exterioare, lipsite de importanţă, aveau să fie depăşite şi că vom ajunge la realitatea dragostei, care se afla în spatele lor.

În visele mele o vedeam eliberată parcă de ea însăşi, frumoasă, adorabilă, strălucitoare. Şi uneori, cînd eram împreună, se aşternea între noi tăcerea — pur şi simplu fiindcă nu aveam ce să vorbim — şi atunci ochii mei se desfătau privind-o, şi tăcerea părea să tragă cortina peste fiinţa ei superficială. Era, trebuie s-o mărturisesc, ceva straniu. Stranie îndeosebi, obsesia pe care o exersa asupra mea pielea ei uşor întunecată, catifelată, desăvîrşita modelare a buzelor, forma frunţii, curba gingaşă a umerilor. S-ar putea ca altora să nu le fi părut frumoasă; — de ce? — sînt lucruri greu de explicat. Linia trupului, trăsăturile feţei nu erau perfecte, dar nu avea importanţă. Avea tenul cam stricat, dar nu cred că mi-ar fi păsat chiar de-ar fi avut o înfăţişare bolnăvicioasă. Aveam dorinţe extrem de limitate, şi extrem de dureroase. Doream cumplit să-i sărut buzele.

5

Era o problemă extrem de serioasă şi de-a dreptul imperioasă pentru mine. Nu-mi amintesc ca în această perioadă iniţială să mă fi gîndit vreodată să dau înapoi. Ştiam că mă privea cu un ochi mult mai critic decît reuşeam eu s-o văd, că nu-i plăcea dezordinea mea studenţească, lipsa mea de cel mai elementar stil vestimentar.

— De ce porţi asemenea gulere? mă întrebă într-o zi şi mă trimise să-mi cumpăr gulere şi cravate.

Îmi aduc aminte că m-a invitat puţin cam brusc să iau ceaiul acasă la ea în duminica următoare, şi să fac cunoştinţă cu tatăl, cu mama ei şi cu o mătuşă, şi că m-am îndoit dacă hainele mele cele bune, cu care mă achitasem onorabil pînă atunci, vor crea asupra rudelor impresia pe care o dorea ea. Am amînat întîlnirea pînă duminica viitoare, pentru a mă putea prezenta cît mai bine. Mi-am făcut o redingotă, am cumpărat o pălărie de mătase, şi am fost răsplătit cu prima privire de admiraţie pe care Marion mi-a acordat-o vreodată. Mă întreb cîţi reprezentanţi ai sexului nostru sînt atît de absurzi. După cum vedeţi, renunţam la toate părerile mele, la toate convenţiile — şi încă fără să mi se ceară. Uitam cu totul de mine. Dar mă simţeam ruşinat. Niciodată n-am suflat vreo vorbă lui Ewart — sau vreunei alte fiinţe — despre cele ce se petreceau.

Tatăl, mama şi mătuşa mi-au făcut impresia unor oameni grozav de morocănoşi, iar locuinţa ei din Walham Green se distingea îndeosebi prin covoarele, perdelele şi feţele de masă în negru şi galben şi prin cărţile vechi, cu totul neinteresante, în cea mai mare parte cu coperţi de pe care se şterseseră de mult incrustaţiile aurite. Ferestrele erau ferite de priviri indiscrete datorită unor perdele de dantelă ieftină, şi un „vas artistic" se afla pe o masă octogonală cam lipsită de stabilitate. Cîteva desene înrămate făcute de Marion la Şcoala de Artă, purtînd notele oficiale de la South Kensington, împodobeau odaia, în care se mai găsea şi un pian negru cu auriu, avînd pe el o carte de imnuri religioase. Pe toate poliţele se aflau oglinzi drapate. iar deasupra dulapului din sufragerie, unde ne-am aşezat să luăm ceaiul, trona portretul tatălui ei, dezgustător de fidel, conform manierei unor astfel de picturi.

N-am văzut însă la nici unul dintre părinți măcar o urmă din frumusețea ei; deși era vizibilă străduința fetei de a le semăna.

Aveau o anume prefecătorie, care îmi amintea de cele trei cucoane de la ceaiul din odaia mamei, dar nu dispuneau de o cunoaștere socială atît de solidă și nici nu pozau atît de bine. Am mai remarcat că tot timpul aveau un ochi asupra lui Marion. Doriseră să-mi mulțumească, ziceau ei, pentru amabilitatea mea față de fiica lor cu prilejul încurcăturii din autobuz, demonstrîndu-mi astfel că invitația nu avea nimic neobișnuit. Pozau în oameni simpli și onorabili, cam ostili față de agitația și îmbulzeala Londrei, preferînd un loc retras și lipsit de pretenții.

Cînd Marion a scos fața de masă din sertarul bufetului pentru a servi ceaiul, un carton pe care scria „CAMERĂ DE ÎNCHIRIAT" a căzut pe podea. L-am ridicat și i l-am întins, înainte de a-mi da seama, după felul cum se roșise, că n-ar fi trebuit să-l văd; că probabil fusese scos din fereastră în cinstea venirii mele.

Tatăl ei a spus la un moment dat ceva vag despre anumite angajamente de afaceri, și abia mult mai tîrziu am aflat că era funcționar supranumerar la uzina de gaz din Walham Green; altminteri, părea să fie foarte folositor acasă. Era un bărbat înalt, molîu, cam gras, cu ochii căprui lipsiți de inteligență, măriți de lentilele ochelarilor; purta o redingotă prost croită, și guler de carton, și mi-a arătat, ca pe o comoară de neprețuit, o biblie mare pe care o împodobise singur cu reproduceri de picturi. De asemenea, îngrijea grădinița din dosul casei, și avea o mică seră în care cultiva roșii.

— Ar fi fost mai bine dacă aveam încălzire, zise el. Aș fi realizat lucruri grozave. Dar cred că pe lumea aceasta nu poți să ai tot ce-ți dorești.

Atît el cît și mama lui Marion o tratau cu o deferență care mi s-a părut lucrul cel mai natural din lume. Acasă, purtarea ei se schimbase; devenise mai autoritară, mai atentă, timiditatea îi dispăruse. M-am gîndit că își impusese punctul de vedere, drapase oglinda, cumpărase pianul de ocazie și își dresase părinții. Mama ei părea să fi fost o femeie frumoasă; avea și acum trăsături regulate și părul ca al lui Marion — numai că lipsit de strălucire — dar era slabă și copleșită de griji. Mătușa, domnișoara Ramboat, era o

ființă deșirată, nefiresc de sfioasă, semănînd foarte mult cu fratele ei, și nu-mi amintesc nimic din cele spuse de ea cu acest prilej.

Atmosfera a fost la început încordată — Marion era teribil de nervoasă și toți ceilalți păreau să se poarte într-un fel inexplicabil de nefiresc, pînă cînd, făcînd un efort, am devenit vorbăreț, provocînd o oarecare destindere și animație. Am povestit despre școlile unde am învățat, despre locurile pe unde am trăit, despre Wimblehurst și despre zilele uceniciei mele.

— Se face mult caz de știință în zilele noastre, reflectă domnul Ramboat ; dar, mă întreb uneori, la ce bun ?

Eram prea tînăr și neexperimentat, așa că m-am lăsat tîrît în ceea ce el numea „o mică discuție", dar Marion a întrerupt-o înainte ca glasurile noastre să se ridice peste măsură.

— Cred, zise ea, că sînt multe de spus de ambele părți.

Îmi amintesc că mama lui Marion m-a întrebat cărei confesiuni aparțin, și că eu i-am dat un răspuns evaziv. După ceai s-a făcut muzică și am cîntat imnuri. La început am spus că nu cred să am voce, dar obiecția a fost socotită neînsemnată, așa că am găsit compensație în bucuria de a sta lîngă Marion, aproape de valul de păr care-i cădea pe umeri. Am surprins-o pe mama ei, care era așezată în fotoliul de păr de cal, privindu-ne înduioșată. Am ieșit împreună cu Marion să facem o plimbare spre Putney Bridge, și apoi, cînd ne-am întors, am luat cina formată din șuncă rece și plăcintă, după care domnul Ramboat și cu mine ne-am aprins cîte o țigară. În timpul plimbării, îmi amintesc că Marion mi-a mărturisit rostul schițelor și al copiilor pe care le făcea în muzeu. O verișoară de-a ei, căreia îi spunea Smithie, montase o afacere originală, confecționînd un fel de rochii de casă pe care le numea persane, un veșmînt simplu cu o platcă bogat brodată, iar Marion se ducea pe la ea și o ajuta la lucru cînd era multă treabă. În perioadele cînd nu aveau de lucru, Marion desena modele noi de plătci ; descoperea prin muzeu cine știe ce desen potrivit, îl copia, și apoi se ducea acasă și îl fixa pe materialul de rochii.

— Nu cîștig prea mult, dar e ceva interesant, și cînd sînt multe comenzi lucrăm toată ziua. Firește, lucrătoarele

sînt groaznic de vulgare, dar nu vorbim prea mult cu ele. Ajunge că Smithie vorbeşte cît zece.

Înţelegeam foarte bine că lucrătoarele erau groaznic de vulgare.

Nu-mi amintesc ca hotărîrea mea neclintită de a face din Marion soţia mea să fi fost cît de cît zdruncinată de menajul din Walham Green şi de calitatea acestor oameni, şi nici de lumina pe care o aruncau asupra ei. Nu-mi plăcea nici unul dintre ei. Dar îi consideram ca o parte a acestei afaceri. De fapt, cred că Marion se ridica mult deasupra lor, prin contrast; era vădită ascendenţa ei asupra lor, ca şi superioritatea de care era conştientă.

Îmi consacram din ce în ce mai mult timp acestei pasiuni, care pusese cu totul stăpînire pe mine. Mă gîndeam mereu cum să-i fiu pe plac, să săvîrşesc acte de devoţiune, s-o invit la masă, să-i ofer cadouri somptuoase, atracţii pe gustul ei. Dacă uneori era vădit lipsită de inteligenţă, dacă ignoranţa ei îmi părea în afara oricărei îndoieli, îmi spuneam că instinctele ei simple valorau mai mult decît toată educaţia şi inteligenţa din lume. Şi chiar pînă astăzi, cred că nu m-am înşelat cu totul în privinţa ei. Avea, recunosc şi acum, ceva gingaş în ea, ceva simplu şi elevat, care licărea din ignoranţa, vulgaritatea şi mărginirea ei, ca limba din gura unui şarpe...

Într-o seară am avut îngăduinţa să mă întîlnesc cu ea şi s-o conduc acasă de la o petrecere care avusese loc la Institutul Birkbeck. Ne-am întors cu metroul şi am călătorit cu clasa întîi — fiindcă nu exista o clasă superioară, unde să fi putut s-o invit. Eram singuri în vagon, şi pentru prima oară am îndrăznit s-o cuprind cu braţul.

— Nu trebuie să faci asta, a spus încet.

— Te iubesc, am şoptit deodată, cu inima bătîndu-mi nebuneşte; am tras-o spre mine, am atras toată frumuseţea ei spre mine şi i-am sărutat buzele reci, care nu s-au împotrivit.

— Mă iubeşti? a întrebat, smucindu-se de lîngă mine. Nu! Apoi, în timp ce vagonul intra într-o staţie: Să nu spui nimănui... Nu ştiu... N-ar fi trebuit să faci aşa ceva...

Pe urmă au mai intrat doi oameni în vagon şi au pus capăt pentru un timp declaraţiilor mele.

Cînd am fost din nou singuri, mergînd pe jos spre Battersea, a adoptat o atitudine jignită. M-am despărțit de ea fără să-i obțin iertarea, teribil de deprimat.

Cînd ne-am întîlnit din nou, mi-a spus că nu mai trebuie să fac „asta" niciodată.

Să-i sărut buzele fusese, în visurile mele, satisfacția supremă. Dar de fapt, n-a fost decît începutul altor dorinți. I-am spus că singura mea ambiție era să mă căsătoresc cu ea.

— Dar, a început Marion, n-ai o situație... La ce bun să vorbim despre asta ?

Am privit spre ea :

— Am de gînd să-mi fac o situație.

— Nu poți, a răspuns categoric. Vor mai trebui să treacă ani...

— Dar te iubesc, am stăruit.

Mă aflam la o lungime de braț de buzele dulci pe care le sărutasem, la o lungime de braț de frumusețea neînsuflețită pe care doream s-o însuflețesc, și vedeam deschizîndu-se între noi o prăpastie de ani, trudă, așteptare, dezamăgiri și o imensă nesiguranță.

— Te iubesc, am repetat. Tu nu mă iubești de loc ?

M-a privit în față, cu ochii gravi și reci.

— Nu știu. Îmi placi, desigur... Trebuie să fim rezonabili.

Îmi amintesc și acum de senzația de dezamăgire pe care am încercat-o la răspunsul ei inflexibil. Ar fi trebuit să-mi dau seama de pe atunci că ardoarea mea nu găsea răspuns în ființa ei. Dar cum puteam ? Mă lăsasem să ajung s-o doresc, imaginația mea o împodobea cu posibilități infinite. O doream cu orice preț, în mod stupid și instinctiv...

— Bine, am reluat, dar dragostea...

— Trebuie să fim rezonabili, a sunat la fel răspunsul ei ; îmi place să fiu cu tine. Nu putem rămîne mereu așa ?

6

Ei bine, acum începeți să înțelegeți eșecul meu. Mi-am găsit destule scuze. Munceam din ce în ce mai lipsit de entuziasm, mă comportam sub orice critică, și frecventam tot mai rar cursurile ; eram depășit în muncă de ceilalți colegi.

Rezervele de energie morală de care mai dispuneam se canalizau acum spre a o servi mai mult pe Marion decît știința.

Decădeam îngrozitor, mă îndepărtam și mă sustrăgeam tot mai mult de la învățătură ; ceilalți studenți, mai cu seamă aceia din nord, palizi, mărginiți și înverșunați, preocupați numai să tocească, cu care mă întrecusem altădată, au ajuns în cele din urmă, de la o rivalitate ascuțită, să mă privească cu dispreț. Chiar și o fată mi-a luat-o înainte. Și am ajuns, pînă la urmă, să-mi fac un punct de onoare din a demonstra prin atitudinea mea de nepăsare față de toate regulamentele, că în realitate nici măcar nu încercam să mai concurez...

Într-o zi, m-am pomenit astfel în Kensington Gardens, reflectînd cu o uimire nespusă la întrevederea pe care tocmai o avusesem cu secretarul universității, întrevedere în care dădusem dovadă mai mult de spirit decît de bun simț. Ceea ce mă surprindea mai ales era îndepărtarea mea totală de toate idealurile combative de a studia cu înverșunare, cu care venisem de la Wimblehurst. Mă dovedisem a fi, după cum spunea secretarul, „un neisprăvit". Eșecul meu la examenele scrise nu fusese egalat decît de insuficiența muncii mele practice.

— Te întreb, stăruise secretarul, ce se va întîmpla cu dumneata dacă vei pierde bursa ?

Era fără îndoială o întrebare care trebuia să mă pună pe gînduri. Ce se va întîmpla cu mine ?

Era limpede că nu voi mai avea ce căuta în școlile la care aspirasem cîndva ; părea, într-adevăr, că nu voi putea face nimic altceva pe lume, decît să fiu un preparator prost plătit în vreo școală de știință sau vreun liceu de provincie. Știam bine că într-o astfel de muncă, fără un titlu sau calificare, abia dacă puteai să-ți cîștigi existența, și îți rămînea și prea puțin timp liber ca să faci vreun efort spre ceva mai bun. Dacă aș fi avut cel puțin cincizeci de lire, aș fi putut rămîne la Londra să-mi iau licența în științe, sporindu-mi șansele ! La gîndul acesta, resentimentele mele împotriva unchiului meu îmi reveniră. La urma urmei, mai avea încă, sau ar fi trebuit să aibă, ceva din banii mei. De ce n-aș acționa în virtutea drepturilor mele, amenințîndu-l că „voi lua măsuri" ? Am meditat cîtva timp la această idee, pe urmă am

intrat la Biblioteca de Ştiinţe şi i-am scris o scrisoare foarte lungă şi pe alocuri usturătoare.

Scrisoarea aceasta către unchiul meu a constituit un fel de punct culminant al eşecului meu. Urmările ei au fost considerabile şi au pus capăt definitiv studenţiei mele. Dar aceasta în capitolul următor.

Spun „eşecul meu", şi totuşi sînt momente cînd mă îndoiesc dacă această perioadă a fost un eşec, şi adopt în apărarea mea, o atitudine critică faţă de cursurile istovitoare pe care nu le-am urmat, faţă de procesul enciclopedic al epuizării ştiinţifice de la care am scăpat. N-aş putea spune că mintea mea era inactivă, chiar dacă se hrănea cu o hrană interzisă. N-am învăţat ceea ce profesorii şi asistenţii mei hotărîseră că trebuie să învăţ, dar am învăţat alte multe lucruri. Mintea mea a învăţat să-şi ia singură avînt, din ce în ce mai mult.

La urma urmei, ceilalţi colegi care s-au situat pe primele locuri la examene şi au devenit preferaţii profesorilor, n-au făcut mare lucru în viaţă. Unii sînt şi acum profesori, alţii specialişti; dar nici unul dintre ei nu poate pretinde că a înfăptuit lucruri ca acelea pe care, urmîndu-mi propriul meu interes, le-am realizat eu. Căci am construit vase care zboară pe apă ca o săgeată — nimeni n-a visat vreodată la astfel de vase pînă cînd nu le-am construit eu; şi am surprins, în ascunzişurile neaşteptate ale naturii, trei secrete care constituie mai mult decît descoperiri tehnice. Am ajuns mai aproape de taina zborului decît oricare alt muritor. Aş fi putut oare să fac toate acestea, dacă aş fi ascultat de profesorii cam mediocri de la colegiu, care-şi propuneau să-mi antreneze mintea? Dacă m-aş fi *antrenat* în cercetare — ce ridiculă contradicţie de termeni! — aş fi făcut oare mai mult decît să adaug cîte ceva la cantitatea existentă de lucrări mărunte cu concluzii boante, care şi aşa sînt în număr prea mare? Nu are rost să adopt o atitudine de falsă modestie în această privinţă. Chiar şi după criteriile succesului în lume nu sînt, faţă de colegii mei, un ratat. Am ajuns F.R.S. la treizeci şi şapte de ani, şi dacă nu sînt prea bogat, sărăcia este tot atît de departe de mine ca şi inchiziţia spaniolă. Dacă mi-aş fi înfrînat curiozitatea-mi veşnic nedomolită, dacă mi-aş fi încuiat într-o cutie imaginaţia tocmai cînd ea voia să se

dezvolte, şi aş fi lucrat după metodele excelente ale cutăruia sau după indicaţiile cutăruia, unde aş fi ajuns acum ?...

Poate că mă înşel cu totul în această privinţă. Poate că aş fi realizat mult mai multe dacă aş fi folosit chibzuit toate revărsările divergente de energie, dacă mi-aş fi înăbuşit curiozitatea despre societate cu nişte banalităţi acceptate în mod curent, dacă aş fi renunţat la prietenia cu Ewart, dacă aş fi fugit de Marion în loc s-o urmăresc, dacă în fine, aş fi fost mai concentrat. Dar nu cred !

Şi totuşi credeam cu tărie acest lucru şi eram cuprins de remuşcări în după-amiaza aceea, cînd şedeam nenorocit în Kensington Gardens şi depănam, în lumina întrebărilor îndreptăţite ale secretarului, primii doi ani petrecuţi la Londra.

II

Zorii se arată și unchiul meu apare cu o pălărie nouă de mătase

1

În tot timpul zilelor mele de studenție, nu m-am mai dus să-l văd pe unchiul meu. M-am abținut să-l vizitez, deși regretam uneori că în acest fel mă înstrăinam de mătușa Susan; continuam să fiu îmbufnat și să-i port pică. Și nu cred că în tot acest timp m-am gîndit vreodată la acel cuvînt misterios care avea să schimbe pentru noi fața lumii. Și totuși, nu-l uitasem complet. Într-o zi, cu o vagă amintire, cu o nedumerire trecătoare dacă nu mai mult — avînd chiar impresia că mă privește personal — am citit o nouă inscripție pe afișe:

SECRETUL VIGOAREI TONO-BUNGAY

Asta era tot. Simplu, și totuși reținea într-un fel, atenția. M-am pomenit repetînd cuvîntul după aceea. Mai întîi, parcă trezea atenția, ca bubuitul unor tunuri îndepărtate: „Tono" — ce-i asta? și apoi adînc, bogat, fără grabă — „*Bun*-gay!"

Pe urmă a sosit telegrama uluitoare de la unchiul meu, ca răspuns la scrisoarea mea ostilă: „*Vino la mine imediat, nevoie de tine, trei sute lire pe an, sigur. Tono-Bungay*".

— Pe legea mea! am exclamat, sigur că da! E ceva... A inventat un medicament! Mă întreb ce vrea de la mine?

Dar, cu felul său napoleonean de a fi, unchiul meu omisese să indice o adresă. Telegrama sa fusese înregistrată la Farringdon Road și, după adînci meditații, am trimis și eu o telegramă pe numele Ponderevo, Farringdon Road, bizuindu-mă pe raritatea numelui nostru de familie, că să-i parvină.

„Unde stai ?“ atîta întrebam.

Răspunsul a venit prompt :

„192 A, Raggett Street, E.C.“

A doua zi mi-am luat singur o vacanță, după cursul de dimineață. L-am descoperit pe unchiul meu, cu o pălărie nouă de mătase — oh, o pălărie splendidă ! cu borul răsucit, mai presus de moda obișnuită. Hotărît, era mult prea mare pentru el — acesta era singurul ei cusur. O trăsese pe ceafă, și în rest era doar în vestă albă și cămașă. Îmi ură bun venit, uitînd de satira mea amară și de îndelungata mea absență ostilă, ceea ce era aproape divin. Ochelarii îi căzură de pe nas cînd mă văzu. Ochii-i rotunzi și inexpresivi îi străluceau. Îmi întinse mîna, mîna lui scurtă și grăsuță.

— Iată-te, George ! Ce ți-am spus eu ? Nu mai e nevoie să-l șoptești acum, băiete. Strigă-l... cu glas tare ! Răspîndește-l peste tot ! Spune-l tuturor ! Tono — TONO, — TONO— BUNGAY !

Raggett Street, trebuie să știți, era o uliță plină de cotoare și foi de varză. Dădea spre capătul de sus al lui Farringdon Street, iar la 192 A era o prăvălie, cu geamurile vitrinei de culoarea ciocolatei, etalînd cîteva dintre afișele pe care le citisem pe panouri. Podeaua era murdară, plină de noroiul străzii, adus pe tălpile ghetelor, iar trei tineri energici, care păreau niște derbedei, cu șepci și fulare la gît, împachetau în lăzi de lemn sticle învelite în hîrtie ; în jur erau împrăștiate paie și în general domnea cea mai mare neorînduială. Tejgheaua era plină de aceleași sticle, de un model pe atunci nou, dar acum extrem de familiar în întreaga lume, înfășurate în hîrtie albastră, cu figura scînteietoare a unui uriaș gol, și cu instrucțiunile tipărite lămurind oamenii cum să ia, aproape în toate împrejurările, „Tono-Bungay“. În dosul tejghelei se deschidea o scară, pe care parcă îmi amintesc că am văzut o fată coborînd cu un nou transport de sticle ; în fund exista o despărțitură înaltă, tot de culoarea ciocolatei, pe care scria cu litere albe „Laborator Temporar“, iar pe o ușă era scris „Birou“. Acolo am bătut, dar nu m-a auzit nimeni din cauza ciocăniturilor zgomotoase, și apoi am intrat fără să aștept răspuns, pentru a-l găsi pe unchiul meu, îmbrăcat cum v-am spus ; ținea într-o mînă un teanc de scrisori, iar cu cealaltă se scărpina în cap, în timp ce dicta uneia dintre cele trei dactilografe. În spatele lui se afla încă o despărțitură

și o ușă pe care scria „ABSOLUT PRIVAT — INTRAREA INTERZISĂ". Despărțitura era, pînă la aproximativ opt picioare de la podea, din lemn vopsit în același șocolatiu universal și apoi din sticlă. Prin geam, am întrezărit vag o mulțime de creuzete și retorte de sticlă, și — pe legea mea! — vechea pompă de aer din Wimblehurst se afla și ea acolo! Am simțit o mică strîngere de inimă — pompa de aer! Și lîngă ea se afla mașina electrostatică — dar părea că ceva serios se întîmplase cu ea. Toate erau așezate pe un raft, la nivelul la care să poată fi văzute.

— Vino imediat în sanctuar, zise unchiul meu, după ce sfîrșise de dictat, încheind „cu multă considerație", și mă împinse pe ușă într-o odaie care, spre uimirea mea, nu adeverea promisiunea aparatelor întrezărite. Era tapetată cu hîrtie înnegrită, care pe alocurea se jupuise; am văzut un cămin, un fotoliu cu o pernă pe el, o masă pe care se aflau două sau trei sticle mari, pe o policioară cîteva pachete de țigări de foi, un dulăpior cu sticle de whisky și cîteva sifoane. Închise cu grijă ușa după mine.

— Ei bine, iată-te! repetă el. Să știi că afacerea merge bine! Bei un whisky, George? Nu? Foarte înțelept! Nici eu nu beau! După cum vezi, am pornit-o!

— Ai pornit ce?

— Citește. Și îmi vîrî în mînă o etichetă — acea etichetă care a devenit acum unul dintre obiectele cele mai familiare în orice farmacie — cu chenarul albastru-verzui cam demodat, legenda, denumirea, scrise în caractere mari și negre, și atletul înconjurat peste tot de fulgere, deasupra unei coloane duble de ingenioase cuvinte de reclamă, scrise cu litere roșii — eticheta lui Tono-Bungay.

— A început să plutească, zise el, în timp ce priveam nedumerit. Plutește. Și eu plutesc!

Și deodată începu să cînte, cu glasul lui de tenor:

Plutesc, plutesc pe valul năprasnic,
Oceanul mi-e casa și barca mireasă!

— Minunat cîntec, George. De fapt, nu este atît o barcă, ci o soluție, și totuși — plutește! Am scos-o la capăt! Aproape că am scos-o... Stai o clipă: m-am gîndit la ceva...

Şi o zbughi afară, lăsîndu-mă să examinez pe îndelete odaia care reprezenta nucleul întregii afaceri, în timp ce glasul i se auzea de afară, directorial. Ei bine, bîrlogul acesta îmi făcu o impresie extraordinară, cu toată murdăria care domnea. Sticlele erau etichetate toate, cu A, B, C, şi aşa mai departe, iar nenorocitul aparat de deasupra, văzut de aproape, făcea şi mai mult impresia că e scos „la reformă" decît pe vremea cînd era menit să impresioneze pe locuitorii Wimblehurstului. N-am găsit ceva mai bun de făcut decît să mă aşez pe scaun şi să aştept explicaţiile unchiului meu. Am observat în dosul uşii o redingotă cu revere de satin; într-un colţ se afla o umbrelă cu aspect solemn, iar pe o masă laterală o perie de haine şi o perie de pălării. După cinci minute, unchiul meu se întoarse privindu-şi ceasul — un ceas de aur.

— E ora mesei, George. Hai să mănînci cu mine!

— Ce face mătuşa Susan? am întrebat.

— Înfloritoare. Niciodată n-am văzut-o atît de zburdalnică. Toate astea au înviorat-o nespus.

— Toate astea — ce?

— Tono-Bungay.

— Dar *ce este* Tono Bungay? am întrebat, nemaiputîndu-mă stăpîni.

L-am văzut că şovăie.

— Îţi spun după ce mîncăm, George. Hai, vino!

Şi după ce a încuiat sanctuarul, m-a condus de-a lungul unui trotuar îngust şi murdar, mărginit de cărucioare ale zarzavagiilor; din cînd în cînd treceau ca o avalanşă hamali cu încărcături pentru camioane — pînă am ajuns în Farringdon Street. Acolo a chemat cu un gest măreţ o trăsură, iar vizitiul s-a arătat infinit de respectuos.

— La Schäfers, i-a poruncit, şi am pornit — eu fiind din ce în ce mai uluit de toate acestea — spre Hotelul Schäfers, al doilea dintre cele două localuri mari, cu ferestre imense şi perdele de dantelă, lîngă colţul din Blackfriars Bridge.

Trebuie să mărturisesc că am simţit o transformare magică în proporţiile noastre relative, atunci cînd cei doi portari uriaşi, în livrele albastru-deschis şi roşu, ne-au ţinut deschise uşile interioare, înclinîndu-se într-un salut respectuos pe care într-un fel păreau să-l adreseze numai unchiului

meu. Deşi eram cu vreo zece centimetri mai înalt, m-am simţit cam de aceeaşi statură cu el — şi mult mai neînsemnat. Nişte chelneri şi mai respectuoşi i-au luat pălăria cea nouă şi umbrela solemnă, primindu-i comanda pentru dejun. Şi unchiul meu a dat-o cu o siguranţă de sine plină de eleganţă.

Pe urmă a dat din cap spre cîţiva dintre chelneri.

— Au şi început să mă cunoască, George, zise el. M-au mirosit. Asta-i un local grozav! Ştiu să recunoască oamenii care se ridică!

Amănuntele dejunului ne-au reţinut cîtva timp atenţia, şi apoi m-am aplecat pe deasupra farfuriei.

— Ei, şi acum, spune-mi despre ce este vorba.

— Secretul vigoarei. N-ai citit eticheta?

— Da, dar...

— Se vinde ca pîinea caldă.

— Şi ce este, de fapt? am stăruit.

— Ei bine, a început unchiul meu, şi apoi s-a aplecat înainte şi a vorbit încet, ţinînd mîna la gură: Nu este nici mai mult nici mai puţin decît...

(Dar iată că aici intervin, din nefericire, scrupulele. La urma urmei, Tono-Bungay este o marfă care se vinde, pe care oamenii o cumpără — printre alţi furnizori — şi de la mine. Nu! Mi-e teamă că nu pot să destăinui secretul.)

— Înţelegi, a urmat unchiul meu într-o şoaptă confidenţială, cu ochii larg deschişi şi cu fruntea încreţită, are gust plăcut din cauza (aici a menţionat o substanţă parfumată şi un spirt aromatic), este stimulent din cauza (aici a menţionat două tonice foarte puternice, dintre care unul cu o acţiune specială asupra rinichilor). Şi (aici a spus numele altor două ingrediente) îl fac să fie destul de ameţitor. Te înviorează. Apoi mai este (dar tocmai aici este secretul esenţial). Şi asta-i tot. L-am luat dintr-o veche carte de reţete — totul, afară de (şi a pronunţat numele substanţei celei mai virulente, cu acţiune asupra rinichilor), care este ideea mea. O formulă modernă! Asta-i tot!

Şi şi-a îndreptat după aceea atenţia asupra dejunului.

La sfîrşitul mesei m-a condus în salon — o încăpere somptuoasă, în marochin roşu şi faianţă galbenă, cu un şir neînchipuit de canapele şi sofale şi alte asemenea lucruri, şi acolo m-am pomenit aşezat împreună cu el în două fotolii

ultra-capitonate, între noi cu o masă maură de faianță, pe care se aflau cafele, și benedictină, iar eu savuram o țigară de foi de zece penny. Unchiul meu fuma o țigară asemănătoare, cu aerul că e ceva obișnuit; arborînd o figură competentă și satisfăcută, privea energic și în mod neașteptat de trufaș peste capătul țigării. Exista doar o mică notă falsă în ifosele noastre, poate din pricină că amîndoi eram siguri că țigările de foi trebuiau să fie mai slabe. Unchiul meu se aplecă puțin, așa cum stătea aproape scufundat în uriașul fotoliu, înclinîndu-se confidențial spre urechea mea, și încrucișînd picioarele-i scurte; iar eu, puțin mai lung de felul meu, am adoptat o înclinație receptivă corespunzătoare. Aveam impresia că pentru un observator obiectiv, apăream ca două persoane foarte viclene, importante și respingătoare.

— Vreau să te iau în această afacere, George, spuse unchiul meu dînd puțin țigara la o parte. Și asta, din mai multe motive.

Glasul său coborî și mai mult, și aspectul de viclenie deveni și mai evident. Dădu anumite explicații care, ținînd seama de lipsa mea de experiență, nu-mi explicau nimic. Parcă am auzit ceva despre un credit pe termen lung și o participație a unei firme de chimiști angrosiști, despre un credit și perspectiva participației unor tipografi clandestini, despre o a treia participație a proprietarului unei reviste importante și al unui ziar.

— I-am păcălit pe fiecare în parte, mărturisi unchiul meu. I-am înțeles într-o clipă jocul. Se dusese pe rînd la fiecare dintre ei, spunînd despre ceilalți că intraseră în afacere.

— ...M-am pus gaj pentru patru sute de lire sterline, zise unchiul meu, pe mine și tot ce am. Și doar știi... Luă un ton confidențial: Nu aveam nici măcar cinci sute de penny. Cel puțin...

Cîteva clipe păru într-adevăr puțin cam încurcat.

— Am făcut pînă la urmă rost de capital. Înțelegi, mă rîcîia chestia aceea cu banii tăi, care îmi fuseseră încredințați... cred că trebuia... strict legal... s-o rezolv mai întîi pe asta. Zzzz...

— ...A fost un lucru îndrăzneț, urmă unchiul meu, mutîndu-se din regiunea onoarei în regiunea curajului. Și apoi, cu o izbucnire caracteristică de pietate: Mulțumesc lui Dum-

nezeu, totul a ieşit bine!... Şi acum, presupun că vrei să ştii care e rolul *tău* în toate acestea? Ei bine, adevărul este că am crezut întotdeauna în tine, George. Tu ai ceva — un fel de tărie de caracter. Dezmorţeşte-te puţin, ridică-te şi o să vezi cum o să meargă! Vei avea orice situaţie vei dori. Mă pricep puţin la oameni, George... crede-mă. Tu ai ceva... Îşi încleştă mîinile şi apoi le desfăcu brusc, şi în acelaşi timp adăugă, cu o violenţă explozivă: O forţă dinamică! Da. O ai! Felul în care înghiţeai latina la Wimblehurst — n-am să uit niciodată. Într-o clipă! Ştiinţa, şi toate celelalte! Într-o clipă! Eu îmi cunosc limitele. Sînt lucruri pe care pot să le fac, şi (începu să şuşotească, de parcă mi-ar fi dezvăluit pentru prima dată secretul vieţii sale) sînt lucruri pe care nu le pot face. Ei bine, pot crea această afacere, dar nu pot s-o fac să meargă. Văd totul în mare — pot mai curînd să clocotesc decît să fierb la un foc mocnit. *Tu* eşti cel care trebuie să menţii o fierbere continuă. Oala lui Papin. Asta eşti tu, perseverent, şi strîngător, şi mai ales dinamic. Vino şi pune-i la treabă pe slujbaşii mei. Învaţă-i să fie dinamici. Asta eşti tu! Şi asta-i ceea ce caut. Tu! Toţi cred că eşti încă un băieţandru. Vino la mine, şi fii bărbat. Ei, George? Gîndeşte-te ce interesant va fi — un lucru în plină acţiune — un adevărat lucru viu! Dinamitează-l! Fă-l să zbîrnîie şi să se învîrtească! Vîjjjj! Făcu în aer cercuri din ce în ce mai mari cu mîna. Ei?

Şi, coborînd din nou la un ton confidenţial, propunerea sa luă o formă precisă. Urma să-mi dedic tot timpul şi toată energia pentru a dezvolta şi a organiza afacerea pornită de el.

— Nu vei avea de scris nici măcar o singură reclamă, şi nu vei da nici o singură asigurare, declară el. Toate astea le pot face şi eu.

Telegrama nu era deci o înflorituri de stil: aveam să primesc trei sute de lire pe an. Trei sute pe an. („Asta nu-i nimic, zise unchiul meu, lucrul cel mai consistent, cînd va veni vremea, va fi partea ta de zece la sută din vînzări".)

Trei sute de lire pe an în mod cert, nu era ceva de lepădat! Era un venit imens pentru mine. O clipă, am rămas complet descumpănit. Să fi fost oare atît de mulţi bani în întreaga afacere? Am privit în jurul meu la mobilele somp-

tuoase din Hotelul Schäfers. Fără îndoială că existau multe asemenea venituri.

Capul mi se învîrtea, neobișnuit cu atîta benedictină și vin de Burgundia.

— Să ne întoarcem și să văd din nou despre ce e vorba, am spus. Lasă-mă să văd ce este și la etaj, și primprejur.

Mi-a îndeplinit dorința.

— Ei, ce crezi despre toate astea? m-a întrebat în cele din urmă.

— În primul rînd, i-am răspuns, ar trebui să pui fetele alea să lucreze într-o încăpere aerisită. Pe lîngă altele, ar lucra de două ori mai iute. Și ar trebui să pună întîi dopurile și pe urmă să lipească etichetele pe sticle...

— De ce?

— Pentru că... uneori se udă sticla la astupare, și atunci se pierde de pomană o etichetă.

— Vino și schimbă toate astea, George, a exclamat unchiul meu cu o bruscă însuflețire. Vino aici și fă ca totul să meargă ca o mașină. Poți face asta. Fă ca totul să meargă ca pe roate. Știu că poți. Oh! știu bine că poți.

2

Îmi amintesc că după dejunul acela, am trecut repede prin mai multe stări sufletești. Amețeala provocată de băuturile cu care nu eram obișnuit a fost urmată curînd de o stare de clarviziune lucidă și imparțială, care este una dintre stările mele obișnuite. Ce-i drept, intermitentă: mă părăsește săptămîni de-a rîndul, știu, dar se întoarce în cele din urmă, și face să-mi revină toate impresiile, toate iluziile, toate capriciile mele îndărătnice și pătimașe.

Am coborît amîndoi din nou în încăperea aceea interioară care avea pretenția de a fi un laborator științific, din cauza geamurilor înalte, dar nu era de fapt decît o văgăună. Unchiul meu m-a îndemnat să iau o țigară și am fumat, rezemîndu-mă de căminul gol, în timp ce el își așeza umbrela în colț, își punea pe masă pălăria nouă de mătase, cam prea mare pentru el. Gîfîind din greu, și-a scos a doua țigară de foi.

Am avut impresia că slăbise foarte mult față de zilele din Wimblehurst, astfel încît burta-i umflată ieșea în evidență cu și mai multă neruşinare decît înainte, pielea îi era mai puțin netedă, iar nasul, pe care ochelarii, la fel ca pe vremuri, tot nu se țineau prea bine, era mult mai roșu. Mi se părea că avea mușchii mai moleșiți, și nu mai era atît de vioi în mișcări. Dar, fără îndoială, în timp ce ședea acolo, părîndu-mi dintr-odată foarte mic, nu era conștient de schimbările acestea care-i vestejiseră ființa.

— Ei bine, George, ce crezi despre toate astea? m-a întrebat, fără să-și dea seama, din fericire, de critica mea tăcută.

— Ei bine, în primul rînd... cred că este o mare escrocherie!

— Ttt, ttt! m-a potolit unchiul meu. E ceva tot atît de onorabil ca... În fine, e un negoț cinstit!

— Cu atît mai rău pentru negoț, nu m-am lăsat eu.

— Toată lumea face la fel. La urma urmei, medicamentul este inofensiv — și ar putea chiar să facă și bine. Ar putea să facă foarte mult bine — dînd oamenilor încredere, de exemplu, împotriva unei epidemii. Înțelegi? De ce nu? Nu văd unde este escrocheria de care vorbești.

— Hm. Este un lucru pe care sau îl vezi, sau nu-l vezi.

— Aș vrea să știu care negoț nu e o escrocherie în felul său. În orice negoț căruia i se face reclamă se vinde ceva obișnuit sub pretextul că ar fi neobișnuit. Uită-te la Chickson — l-au făcut baronet. Uită-te la Lordul Radmore, care a ajuns aici prin minciunile lui despre soda în săpun! Ce reclamă grozavă își mai făcea!

— Nu cumva vrei să afirmi că e un lucru cinstit să vinzi acest medicament în sticluțe, jurînd că este chintesența vigoarei, și să-i faci astfel pe bieții oameni să-l cumpere?

— De ce nu, George? De unde știi că nu s-ar putea să fie pentru ei chintesența vigoarei?

— Oh! M-am lăsat păgubaș și am ridicat din umeri.

— Există încrederea. Le insufli oamenilor încredere... Recunosc că etichetele noastre sînt cam exagerate. Asta-i o adevărată Știință Creștină. N-are rost să-i ridici pe oameni împotriva medicinei. Spune-mi, știi vreun singur negoț de astăzi care să nu-și laude în mod exagerat marfa? Acesta

este sistemul modern! Toată lumea îl înțelege și toată lumea îl acceptă.

— Dar lumea n-ar fi mai rea, ci poate mai bună, dacă toată această soluție a dumitale ar fi vărsată printr-o conductă în Tamisa.

— Nu sînt de aceeași părere, George, de loc. Printre altele, toți oamenii care lucrează pentru mine ar rămîne fără lucru. Șomeri! Recunosc că Tono-Bungay s-ar putea să nu fie o descoperire tot atît de epocală ca scoarța de chinină, să zicem, dar adevărul este, George, — că *dă viață unui negoț*! Și lumea trăiește din negoț. Comerțul! Un schimb romantic de mărfuri și bunuri. Imaginație. Înțelegi? Trebuie să privești aceste lucruri în mare. Privește pădurea — și nu ține seama de copaci! Și, la dracu, George, trebuie să ducem mai departe afacerea! Și n-o să se poată dacă tu nu vrei. De fapt, ce ai de gînd să faci în viață?

— Există diferite moduri de a-ți cîștiga existența, fără fraudă sau minciună.

— Ești puțin cam rigid, George. Nu există nici o fraudă în afacerea asta a mea — uite, să n-am parte de pălăria asta! Dar în definitiv, ce-ai de gînd să faci? Să intri ca farmacist la unul care conduce o afacere, și să obții un salariu fără participația pe care ți-o ofer eu. Grozavă minte mai ai! Pînă la urmă, tot din escrocherie — cum îi spui tu — ai să trăiești.

— În orice caz, există și afaceri cinstite și liniștite; furnizezi un articol sănătos, cu adevărat necesar, și nu faci reclamă în gura mare.

— Nu, George. Văd că nu ești în pas cu timpul. Ultimul articol de acest fel s-a vîndut acum vreo cinci ani.

— Ei bine, mai este și cercetarea științifică.

— Și cine o plătește? Cine a ridicat acest mare oraș, și Palatul Breslelor din South Kensington? Oamenii de afaceri întreprinzători! Ei vor ca știința să progreseze, au nevoie întotdeauna de specialiști îndemînatici, și asta-i tot! Și ce capeți pentru cercetări, după ce le-ai făcut? Abia cît să trăiești, și nici o perspectivă. Te țin doar ca să faci descoperiri, și dacă își închipuie că le sînt folositoare, le folosesc.

— Aş putea să devin profesor.

— Şi cît capeţi pe an, George? Cît capeţi pe an? Îmi închipui că-l respecţi pe Carlyle! Ei bine — ia exemplul lui Carlyle — solvabilitatea. (Doamne! ce carte grozavă e „Revoluţia Franceză" a lui!) Uită-te cu cît sînt plătiţi profesorii şi descoperitorii, şi cu cît sînt plătiţi oamenii de afaceri! Asta arată ceea ce doreşte lumea cu adevărat. Există o dreptate în aceste lucruri mari, George, mai presus de nedreptatea aparentă. Îţi spun eu că lumea are nevoie de comerţ. Comerţul este cel care o face să meargă înainte! Marina comercială! Veneţia! Imperiul!

Unchiul meu se ridică brusc în picioare.

— ...Gîndeşte-te mai bine, George. Gîndeşte-te mai bine! Şi vino duminică la noi, în noua noastră locuinţă — am luat acum un apartament în Gower Street — să-ţi vezi mătuşa. A întrebat de multe ori de tine, George — de nenumărate ori. Şi mi-a făcut mustrări pentru banii aceia ai tăi — deşi am spus întotdeauna şi voi spune mereu că-ţi voi plăti cu douăzeci şi cinci la sută mai mult decît îţi datorez, plus dobînzile, pînă la ultimul bănuţ. Gîndeşte-te mai bine. Nu-ţi cer să mă ajuţi pe mine. Ci pe tine. Pe mătuşa ta Susan. Întreaga afacere. Comerţul ţării tale. Să ştii că avem foarte multă nevoie de tine. Îţi spun pe faţă, îmi cunosc limitele. Ai putea să iei în mîini afacerea, ai putea s-o faci să meargă! Parcă te şi văd la treabă — fireşte, cu o mutră cam acră. Tu ai putea s-o dinamizezi, ăsta-i cuvîntul, George.

Şi-mi zîmbi afectuos.

— Trebuie să dictez o scrisoare, îşi aminti, şi zîmbetul îi pieri de pe buze.

Şi cu aceasta, dispăru în odaia cealaltă.

3

N-am cedat fără luptă la ademenirile unchiului meu. Am rezistat o săptămînă, timp în care mi-am examinat viaţa de pînă atunci şi mi-am cîntărit perspectivele. A fost un examen greu şi confuz. Îmi invadase parcă şi somnul.

Întrevederea cu secretarul, discuţia cu unchiul meu, descoperirea bruscă a zădărniciei pasiunii mele pentru Marion

— toate se uniseră ca să-mi provoace o criză. Ce-aveam să fac din viața mea ?

Îmi amintesc foarte bine de anumite faze ale perioadei acesteia de nehotărîre.

Îmi amintesc cum m-am dus acasă după discuția cu unchiul meu. Am trecut prin Farringdon Street pînă la Embankment, vrînd să evit porțiunile întesate de lume din Holborn și Oxford Street, care m-ar fi împiedicat să reflectez... Și drumul acela din Embankment, de la Blackfriars pînă la Westminster, îmi amintește și azi de ezitările din clipele de atunci.

Trebuie să știți că, de la început pînă la sfîrșit, am privit toată chestiunea cu ochii deschiși, i-am judecat foarte limpede aspectul etic. Nici o clipă nu m-am îndoit că toată afacerea cu vînzarea lui Tono-Bungay era complet necinstită. Produsul era, îmi dădeam seama, o mică escrocherie, o substanță ușor stimulentă, aromată și plăcută, care putea deveni o proastă obișnuință, făcîndu-i pe oameni să folosească stimulente mai puternice, cu efecte periculoase pentru cei cu rinichii mai sensibili. Urma să ne coste cam șapte penny sticla mare, inclusiv îmbutelierea, iar de vîndut aveam s-o vindem cu jumătate de coroană, plus timbrul pentru brevetarea medicamentului. Trebuie să mărturisesc că ceea ce m-a făcut încă de la început să am rezerve față de această afacere a fost, mult mai mult decît senzația că e necinstită, imensa absurditate a întregii combinații. Mă agățam încă de ideea că lumea oamenilor era, sau trebuia să fie, o organizație sănătoasă și echitabilă, iar gîndul de a mă apuca serios, chiar din primăvara vieții mele, de o treabă ce se reducea, în mod monstruos, la îmbutelierea și ambalarea unei substanțe care nu era decît apă chioară, pentru a fi consumată de proști, de creduli și deprimați, avea în ea ceva nebunesc. Iluziile mele din adolescență nu mă părăsiseră. Eram încredințat că undeva trebuie să existe un obstacol care să se opună perspectivei de huzur și belșug în astfel de condiții ; că undeva, puțin cam înăbușită poate, dar vizibilă încă, se afla o cărare neumblată, pierdută, pe care voi putea să mă fac util în mod cinstit.

În timp ce mergeam pe lîngă Embankment, intenția mea de a refuza toată această treabă se accentuă. În prezența

unchiului meu resimţisem un fel de vrajă, care mă împiedicase să refuz pur şi simplu. O dată cu asta reînvia în parte şi vechea mea afecţiune pentru el; în parte, simţeam instinctiv că trebuia să-l consider ca pe gazda mea. Dar cea mai puternică era ciudata convingere în inspiraţia lui — convingere nu atît în legătură cu integritatea şi capacitatea lui, cît cu prostia imensă a oamenilor. Simţeam că unchiul meu era prost şi bizar, dar într-un fel care se încadra în prostia şi bizareria întregului univers. La urma urmei, trebuia să trăieşti într-un fel! L-am uimit, şi m-am uimit şi pe mine însumi, prin tărăgănarea mea.

— Nu, i-am zis, am să mă mai gîndesc!

Mergeam pe lîngă Embankment, şi eram hotărît să refuz propunerea. Imaginea unchiului meu se micşoră — şi păru să se micşoreze mereu tot mai mult în perspectivă, pînă cînd nu mai fu decît un biet omuleţ meschin de pe o străduţă dosnică şi murdară, expediind cîteva sute de sticle pline cu apă chioară unor cumpărători netoţi. Marile clădiri din dreapta mea, Inns şi School Board — cum era pe atunci — Somerset House, marile hoteluri, podurile uriaşe, contururile lui Westminster, făceau impresia unei măreţii cenuşii care îl reduceau la proporţiile unui gîndac agitat într-o crăpătură de podea.

Şi apoi ochiul mi-a fost izbit de reclamele care lăudau „Alimentul Sorber", şi „Vinul Feruginos Cracknell", reclame foarte vii şi atrăgătoare, a căror strălucire lumina noaptea, şi mi-am dat seama cît de bine se potriveau acolo, părînd să facă parte din ansamblu.

Am văzut un om ieşind în grabă din Palace Yard — poliţistul duse mîna la cască văzîndu-l — cu o pălărie şi o înfăţişare uimitor de asemănătoare cu a unchiului meu. La urma urmei — Cracknell însuşi nu-şi avea şi el locul în Camera Comunelor?...

Lîngă Adelphi Terrace, am avut impresia că văd de pe un panou reclama lui Tono-Bungay; am văzut-o apoi lîngă Carfax Street, din nou în Kensington High Street, unde apelul reclamei făcea un adevărat urlet, şi am mai văzut-o de şase sau şapte ori în timp ce mă apropiam de locuinţa mea. Fără îndoială, era mai mult decît un vis...

Da, am început să mă gîndesc mai bine — să chibzuiesc... comerţul era stăpînul lumii. Comerţul, sau mai curînd bo-

găţia! Lucrul era adevărat şi tot atît de adevărată era şi ideea unchiului meu că drumul cel mai scurt spre bogăţie e să vinzi lucrul cel mai ieftin în ambalajul cel mai scump. La urma urmei, avea perfectă dreptate. *Pecunia non olet,*[1] — spusese un împărat roman. Poate că eroii mei din Plutarh nu erau decît oameni, din acelaşi aluat, care ne par acum deosebiţi numai din cauza depărtării în timp; poate că pînă la urmă acest socialism spre care fusesem atras nu era decît un vis nebunesc, cu atît mai nebunesc cu cît promisiunile sale erau teoretic adevărate. Morris şi ceilalţi ştiau ce fac cînd se jucau cu socialismul; dădea plăcerilor lor estetice savoare, şi un anume contact cu viaţa. Niciodată nu va exista destulă bună-credinţă pentru a face posibilă realizarea unor astfel de lucruri. Ei o ştiau; o ştiau cu toţii, în afară de cîţiva naivi. În timp ce traversam colţul din St. James's Park, cufundat în gînduri, m-am ferit tocmai la timp ca să nu dea peste mine o pereche de cai suri şi nărăvaşi. O femeie voinică, cu înfăţişare vulgară, extrem de elegant îmbrăcată, mă privi din trăsură cu un ochi dispreţuitor. „Fără îndoială, mi-am spus, soţia vreunui vînzător de pilule"...

Şi în toată vremea aceasta, desprinzîndu-se ca un refren, revenindu-mi mereu printre gînduri, mă obseda fraza cu care unchiul meu, dînd o adevărată lovitură de maestru, ştiuse să-mi trezească orgoliul:

„Fă ca totul să meargă ca pe roate. Ştiu că poţi! Oh! *Ştiu* că poţi!"

4

Influenţa morală a lui Ewart a fost şi ea nesatisfăcătoare. Mă hotărîsem să-i prezint toată chestiunea, în parte ca să văd cum o s-o ia, şi în parte ca să aud cum sună cînd o voi relata. L-am rugat să vină să ia masa cu mine într-un local italian de lîngă Panton Street, unde poţi mînca bine, e drept nişte feluri ciudate, pentru optsprezece penny. Ewart sosi cu un ochi învineţit, asupra căruia nu vru să dea nici o explicaţie.

[1] Banii nu au miros (lat.).

— Nu este un ochi învineţit, încercă să mă mintă, ci o pată roşie care s-a întins... Dar spune-mi ce ai pe inimă ?

— Am să-ţi spun la salată, i-am răspuns.

Dar de fapt nu i-am spus. Am amintit doar că stăteam la îndoială dacă să intru în comerţ sau să-mi urmez studiile, ţinînd seama de înclinaţiile mele socialiste tot mai profunde ; iar el, încălzit de generozitatea neobişnuită a unui Chianti de şaisprezece penny, s-a lansat într-o discuţie pe această temă, fără să mă mai întrebe care-mi era necazul.

Trecea de la una la alta, pe urmele gîndului său hoinar.

— Realitatea vieţii, dragul meu Ponderevo — mi-l amintesc vorbind foarte impresionant şi subliniindu-şi vorbele cu spărgătorul de nuci — este un conflict al culorilor... şi al formelor. Înţelege bine asta şi lasă toate celelalte probleme în pace. Socialistul îţi va spune că o anumită culoare şi formă este justă, individualistul îţi va spune că alta. Ce înseamnă toate astea ? Ce înseamnă ? *Nimic !* Eu n-am nici un sfat de dat nimănui, nici unul — decît să eviţi regretele. Fii tu însuţi — caută toate lucrurile frumoase pe care propriul tău bun simţ le consideră frumoase. Şi să nu-ţi pese de durerea de cap de dimineaţă... Căci, la urma urmei, ce este dimineaţa, Ponderevo ? Doar nu este punctul culminant al zilei !

Se opri, convins că-mi făcuse o impresie covîrşitoare.

— Ce prostie ! am exclamat, după o încercare zadarnică de a-l înţelege.

— Ba nu ! Este însăşi înţelepciunea mea fundamentală în această privinţă ! Primeşte-o sau nu, dragul meu George ; primeşte-o sau nu...

Aşeză spărgătorul de nuci pe masă, departe de mine, scoase din buzunar un carneţel soios şi spuse deodată :

— Am de gînd să fur acest borcan de muştar.

Am făcut un gest de protest.

— Numai ca model. Trebuie să fac mormîntul unui dobitoc bătrîn. Băcan angrosist. Am să-i pun în colţuri — patru borcane de muştar. Aş spune că va fi bucuros să aibă muştar, chiar şi de ipsos, care să-l răcorească, sărmanul, acolo unde va fi. În orice caz — îl iau !

5

În primele ceasuri ale dimineții mi-a trecut prin minte că adevărata piatră de încercare morală pentru îndoielile mele era Marion. Am rămas întins în pat, compunînd în cap felul în care aveam să-i enunț problema și închipuindu-mă cum i-o voi înfățișa — și cum ea, frumoasă ca o zeiță, își va spune părerea, în cuvinte simple și calde.

„Înțelegi, înseamnă că mă dau pe mîinile sistemului capitalist, mă închipuiam eu spunînd în jargon socialist; ar însemna renunțarea la toate credințele mele. Am reuși în viață, am deveni bogați, dar care ar fi satisfacția ?"

Marion îmi răspundea : „Nu ! N-ar fi drept."

„În cazul acesta, spuneam eu, singura alternativă este să așteptăm !"

Și deodată, devenea o zeiță. Se întorcea spre mine, plină de sinceritate și noblețe, cu ochii strălucitori, cu brațele întinse. „Nu, spunea ea, noi ne iubim. Nimic josnic nu va trebui să ne atingă vreodată. Ne iubim. De ce să așteptăm ca să ne-o spunem, dragul meu ? Ce importanță are că sîntem săraci și că vom rămîne săraci ?"

Dar, în realitate, lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. Cum am văzut-o, elocvența mea nocturnă mi s-a părut absurdă și toate valorile morale au fost răsturnate. O așteptasem afară, la intrarea „Casei de rochii persane" din Kensington High Street și am petrecut-o apoi spre casă. Îmi amintesc cum mi-a apărut în lumina blîndă a serii și că purta o pălărie de pai brună, care o făcea, de data aceasta, să pară nu numai frumoasă ci chiar și atrăgătoare.

— Îmi place pălăria asta, am spus în chip de salut; și Marion m-a răsplătit cu zîmbetul ei unic și delicios.

— Te iubesc, i-am șoptit cînd am fost unul lîngă altul pe trotuar.

A scuturat din cap mustrător, dar n-a încetat să zîmbească. Apoi :

— Fii cuminte !

Trotuarul din High Street e prea îngust și aglomerat pentru conversație, așa că abia mai tîrziu, după ce am mers cîtva timp în tăcere, am pornit din nou atacul.

— Ascultă, Marion, i-am spus, te vreau. Nu înțelegi? Te vreau.

— Haide-hai! a exclamat ea pe un ton mustrător.

Nu știu dacă cititorul poate să înțeleagă că o dragoste pasionată, o admirație și o dorință imensă pot fi atinse de o licărire de ură. O astfel de licărire de ură am simțit în fața siguranței de sine senine a acelui „haide-hai!" Dar a fost numai o clipă. Nu am sesizat atunci că era semnul unui antagonism latent dintre noi.

— Marion, am stăruit eu, nu e o glumă. Te iubesc. Aș fi în stare să fac orice ca să fii a mea... Nu ții la mine?

— Dar la ce bun?

— Nu ții la mine! am exclamat. Nu ții la mine nici un pic!

— Știi că nu-i adevărat, a răspuns ea. Dacă n-aș ține la tine... Dacă nu mi-ai plăcea mult, te-aș lăsa oare să mă aștepți și să mă conduci... aș merge cu tine?

— Ei bine, atunci, am zis, promite-mi că te vei mărita cu mine!

— Și dacă o fac, parcă asta o să schimbe ceva?

Am fost despărțiți în momentul acela de doi oameni care duceau o scară și care au trecut pe neașteptate printre noi.

— Marion, am urmat cînd am fost din nou alături, îți spun că vreau să te mariți cu mine.

— Nu putem să ne căsătorim.

— De ce nu?

— Nu ne putem căsători — așa, pe stradă.

— Putem să încercăm!

— Ar fi mai bine să nu mai vorbești așa. La ce bun?

Se posomorîse dintr-odată.

— N-are nici un rost să ne căsătorim, a urmat apoi. Vom fi nenorociți. Am văzut ce-au făcut alte fete. Cînd ești singur, ai ceva bani de buzunar, și oricum, poți să mai ieși puțin. Dar gîndește-te, să fii căsătorit și fără bani, pe urmă copiii — nu poți să știi...

Își revărsa în fraze întretăiate și incomplete, toată filozofia concentrată a celor din clasa ei, a femeilor de tipul ei; vorbea cu sprîncenele încruntate, cu ochii nemulțumiți în-

dreptați spre lumina apusului — uitînd, parcă, pentru o clipă chiar și de prezența mea.

— Ascultă, Marion, am spus brusc, cît ne-ar trebui ca să ne căsătorim ?

— La ce bun ? a început ea.

— Te-ai căsători dacă aș cîștiga trei sute de lire pe an ?

S-a uitat o clipă la mine.

— Asta înseamnă șase lire pe săptămînă, a socotit. Am putea să ne descurcăm — destul de ușor. Fratele lui Smithie... Adică, nu, el nu cîștigă decît două sute cincizeci de lire. S-a însurat cu o dactilografă.

— Te-ai mărita cu mine dacă aș cîștiga trei sute de lire pe an ?

S-a uitat din nou spre mine, cu o ciudată licărire de speranță.

— *Dacă !* Atîta a spus.

Atunci am întins mîna și am privit-o drept în ochi.

— Va să zică, ne-am înțeles.

Continua să șovăie și o clipă mîna ei mi-a atins-o pe a mea.

— E absurd, a spus în timp ce făcea gestul. Înseamnă că sîntem într-adevăr...

S-a oprit.

— Ce anume ? am întrebat.

— Logodiți. Va trebui să aștepți ani întregi. La ce ți-ar folosi ?

— Dar n-o să am prea mult de așteptat, am răspuns eu.

O clipă a rămas pe gînduri.

Apoi mi-a aruncat o privire, și fața i s-a luminat de un zîmbet și dulce, și melancolic, care mi-a rămas întipărit în minte pe vecie.

— Îmi placi, a spus. Mi-ar plăcea să fiu logodită cu tine.

Și ușor, aproape neauzit, a murmurat „dragul meu !" E ciudat că scriind acestea, amintirea mea trece peste toate cîte s-au întîmplat de atunci, și mă simt din nou aidoma adolescentului îndrăgostit de Marion, vrăjit de nimicurile acelea prețioase.

6

În cele din urmă m-am dus la adresa pe care mi-o dăduse unchiul meu, în Gower Street, și am găsit-o pe mătușa Susan așteptîndu-l la ceai.

De îndată ce am intrat în odaie, am observat, la fel de repede ca atunci cînd văzusem pălăria cea nouă a unchiului meu, schimbările pe care le adusese Tono-Bungay Mobila din odaie mi s-a părut aproape impunătoare. Scaunele și canapeaua erau acoperite cu un creton, care îmi amintea vag de Bladesover; polița căminului, dulapul, lampa cu gaz erau mai mari și mai frumoase decît mă obișnuisem la Londra. Și am fost introdus de o adevărată fată în casă, cu panglici adevărate la bonetă, și cu o cantitate imensă de păr roșu în cap. Și mătușa mea, de asemenea, arăta strălucitoare și drăguță, într-o rochie de casă cu desene albastre și cu funde, care mi s-au părut chintesența modei. Era așezată într-un scaun lîngă fereastra deschisă, cu o grămadă de cărți cu banderolă galbenă pe o măsuță lîngă ea. În fața căminului decorat cu hîrtie, se afla un bufet cu trei rafturi, pe care erau etalate diferite prăjituri, iar pe masa cea mare din mijloc trona o tavă cu toate cele necesare pentru ceai, în afară de ceainic. Covorul era gros, iar cîteva carpete din piei de oaie vopsite dădeau camerei un aspect interesant și neașteptat.

— Ia te uită! a exclamat mătușa mea cînd mi-am făcut apariția. E George!

— Să servesc ceaiul acum, doamnă? a întrebat fata în casă, privind cu un aer impasibil manifestările noastre de bucurie.

— Nu, cînd va veni domnul Ponderevo, Meggie, a răspuns mătușa mea, și s-a strîmbat cu o iuțeală extraordinară, imediat ce fata în casă s-a întors cu spatele.

— Meggie își spune ea, m-a lămurit de îndată ce ușa s-a închis, lăsînd să se înțeleagă că nu avea prea multă simpatie pentru fată.

— Arăți minunat, mătușă, am remarcat.

— Ce părere ai despre bătrîna asta afacere a lui? m-a întrebat.

— Pare ceva promițător.

— Crezi că e ceva adevărat în ea?

— N-ai fost s-o vezi?

— I-e teamă să nu spun ceva care să-l dezumfle, George, dacă mă duc acolo. Așa că nu mă lasă. Știi, a venit totul pe neașteptate. Clocea ceva mai de mult, și scria scrisori, și șuiera îngrozitor — ca o castană gata să explodeze. Apoi, într-o bună zi a venit acasă vorbind într-una despre Tono-Bungay, de credeam că și-a ieșit din minți, și cîntînd — stai, cum era?

— „Plutesc, plutesc", i-am sugerat eu.

— Exact. L-ai auzit și tu! Și spunea că vom face avere. M-a dus la restaurantul Ho'born, George — am mîncat, și am băut șampanie, din aceea care îți vine pe nas și te face să mergi pe două cărări, și mi-a spus în cele din urmă că va face lucruri mari pentru mine — și chiar a doua zi ne-am mutat aici. E o casă frumoasă, George. Trei lire pe săptămînă chirie. Și el zice că afacerea ne permite.

Mă privea cu îndoială.

— Sau o să țină, sau n-o să țină, am rostit eu cu tîlc.

Cîteva clipe, privirile noastre s-au cercetat, fără să ne spunem o vorbă. Mătușa mea a bătut apoi cu palma în grămada de cărți împrumutate de la biblioteca lui Mudie.[1]

— Am citit în ultimul timp atîtea cărți, George. Nu cred să fi citit tu vreodată atîtea!

— Ce crezi despre această afacere? am revenit eu la subiect.

— Păi, știu că a împrumutat bani, a spus ea pe gînduri, ridicîndu-și sprîncenele. Prin ce momente am trecut! Cîtă agitație! Stăteam și nu făceam nimic, iar el se agita ca o sfîrlează. A făcut minuni. Dar are nevoie de tine, George — are nevoie de tine. Cîteodată e plin de speranțe — vorbește de vremea cînd o să avem trăsură, și o să fim primiți peste tot. În gura lui totul pare atît de natural, și totuși e ceva care nu e cum trebuie, încît mă întreb uneori dacă nu cumva îl ascult cu călcîiele, și stau cu capul în jos pe podea... Pe urmă, îl văd deprimat. Spune că n-o să mai facă nimic. Că ar putea să dea o lovitură, dar că nu știe dacă e în

[1] *Charles Edward Mudie* (1818—1890) — editor englez, fondatorul rețelei bibliotecilor de împrumut din Londra care-i poartă numele.

stare s-o facă să dureze. Că dacă nu intri și tu în afacere, totul se va prăbuși... Dar nu-i așa că intri ?

S-a oprit, privindu-mă în ochi.

— Păi...

— Să nu spui că nu vrei !

— Ascultă, mătușă, nu știu dacă înțelegi prea bine... Nu e vorba de un medicament, ci de o șarlatanie. O escrocherie.

— După cîte știu, nu există nici o lege care oprește vînzarea unor asemenea medicamente. A rămas iar pe gînduri, devenind neobișnuit de gravă. E singura noastră șansă, George, a spus apoi. Dacă n-o să meargă...

În clipa aceea s-a auzit o ușă trîntită și un muget din încăperea alăturată, despărțită prin ușile pliante :

„Aici... ăă... pe corabie... zace sărmanul Tom Bo-oling."

— Bătrîna armonică ! Ascultă-l, George ! Mătușa mea își ridică glasul : Nu mai cînta asta, morsă bătrînă ! Cîntă mai bine : „Plutesc !"

Un canat al ușii pliante se deschise și unchiul meu își făcu apariția.

— Noroc, George ! Ai venit, în sfîrșit ? Ne dai niște prăjituri la ceai, Susan ?

Și întorcîndu-se spre mine, mă întrebă :

— Te-ai gîndit mai bine, George ?

— Da.

— Intri în afacere ?

Am rămas o clipă tăcut, apoi am dat din cap în semn că da.

— Ah ! strigă el. De ce n-ai spus-o acum o săptămînă ?

— Aveam idei greșite despre lume... Acum nu mai au importanță ! Da, am să intru, am să-mi încerc norocul, n-am să mai ezit.

Și n-am mai ezitat. Timp de șapte ani, m-am ținut de această hotărîre.

III

Cum a început Tono-Bungay să meargă strună

1

Şi astfel, am făcut pace cu unchiul meu, şi ne-am apucat de această strălucită afacere, vînzînd acel fleac vag dăunător, la preţul de un şiling şi trei jumătăţi de penny şi de doi şilingi şi nouă penny sticla, inclusiv timbrul. Tono-Bungay a început să meargă strună! Ne-a adus bogăţie, influenţă, respect, încrederea a nenumăraţi oameni. Tot ce mi-a făgăduit unchiul meu s-a adeverit, ba a întrecut chiar aşteptările. Tono-Bungay mi-a adus o libertate şi o putere pe care nici o viaţă de cercetare ştiinţifică, nici una în slujba umanităţii n-ar fi putut vreodată să mi le aducă...

Şi totul s-a datorat geniului unchiului meu. Fără îndoială că a avut şi el nevoie de mine — am fost, trebuie s-o recunosc, mîna lui dreaptă, indispensabilă; dar el a fost creierul care a conceput. Toate reclamele, el le-a scris; pe unele chiar le-a şi schiţat. Nu trebuie să uitaţi că asta era pe vremea cînd *The Times* nu începuse încă să se ocupe de reclame, înainte de publicitatea gălăgioasă a acelei învechite *Encyclopaedia*. Stilul acesta ademenitor, insinuant, care parcă îţi spune pe un ton grav ceva ce trebuie neapărat să ştii, caracteristic reclamelor din ziare, presărat pe alocuri cu cîte un cuvînt sau o frază mai atractive, scrise cu majuscule, era pe atunci aproape o noutate. „Mulţi oameni care sînt APROAPE sănătoşi cred că sînt COMPLET sănătoşi“ — iată cum s-a concretizat unul din eforturile de la început ale unchiului meu. Au urmat apoi reclame întregi în majuscule: „NU AVEŢI NEVOIE DE DROGURI SAU DE MEDICAMENTE CI DOAR DE UN REGIM POTRIVIT CA SĂ VĂ ÎNTĂREASCĂ“. Şi, punîndu-te în gardă împotriva farmacistului sau droghistului, care te îmbie cu „multe panacee uni-

versale cărora li se face reclamă", îţi atrăgea atenţia că aceste fleacuri fac mai mult rău decît bine. Lucrul de care aveai nevoie era doar regim — şi Tono-Bungay!

Încă de la început se putea vedea un mic anunţ, de obicei pe un sfert de coloană, în ziarele de seară: „VESELIE — TONO-BUNGAY. Ca Aerul de Munte în Vine". După aceea a urmat pătrunzătorul trio de întrebări: „V-aţi plictisit de profesiunea dumneavoastră? V-aţi plictisit de masa dumneavoastră? V-aţi plictisit de soţia dumneavoastră?" Toate acestea se întîmplau în zilele cînd locuiam în Gower Street. Amîndouă reclamele le-am folosit în prima noastră campanie în sudul, centrul şi vestul Londrei; şi apoi, am avut primul nostru afiş, cel cu: „SĂNĂTATE, FRUMUSEŢE ŞI VIGOARE". A fost proiectat de unchiul meu; întîmplător, mai am încă la mine prima schiţă pe care a făcut-o. Al doilea a venit cam cu optsprezece luni mai tîrziu, cel care conţinea germenul binecunoscutului afiş cu „Ceaţa"; în fine, al treilea a fost conceput pentru epidemia de gripă, dar n-a fost niciodată publicat.

De fapt, afişele nu ţineau decît incidental de resortul meu. Trebuia să le pun la punct pentru pictor şi să mă ocup de tipărirea şi plasarea lor, iar după ce unchiul meu a avut o ceartă violentă şi inutilă cu directorul secţiei de publicitate de la *Daily Regulator* în legătură cu locul acordat uneia dintre fericitele sale inspiraţii, tot în sarcina mea au trecut şi reclamele pentru presă.

Problemele de publicitate le discutam şi le hotăram împreună — mai întîi în salonul din Gower Street, împreună cu mătuşa Susan care ne ajuta uneori cu multă perspicacitate, iar mai tîrziu în prima lor casă proprie, în confortabila lor locuinţă din Beckenham, savurînd cîte o ţigară de foi a cărei calitate se îmbunătăţea neîncetat sau un whisky din ce în ce mai vechi. Adesea lucram pînă noaptea tîrziu — uneori pînă în zori.

Munceam într-adevăr cu o îndîrjire infernală şi — îmi amintesc — munceam cu mult entuziasm, nu numai unchiul meu ci şi eu. Era un joc, un joc absurd, dar absurd de interesant, şi punctele erau calculate în lăzi de sticle. Oamenii cred că o idee fericită ajunge pentru a face un om bogat, că averile pot fi adunate fără trudă. Este o pură închipuire — lucru pe care poate să-l mărturisească orice milionar

(în afară, doar, de cîţiva jucători norocoşi); mă îndoiesc că J. D. Rockefeller, în primele zile ale lui Standard Oil, a muncit mai din greu decît noi. Lucram pînă noaptea tîrziu — şi lucram de asemenea toată ziua. Ne-am făcut o regulă din a pica pe neaşteptate la fabrică, pentru a vedea dacă lucrurile merg bine — căci la început nu ne-am putut permite să avem subalterni demni de încredere — şi umblam toată ziua prin Londra, pretinzînd a fi propriii noştri reprezentanţi comerciali şi făcînd tot felul de aranjamente speciale.

Numai că toate acestea nu constituiau activitatea mea propriu zisă, şi de îndată ce am putut angaja oameni specializaţi, am renunţat la drumuri, deşi unchiul meu le găsea deosebit de interesante, şi a mai continuat şi după aceea. „Îmi face bine, George, să-i văd pe cei din dosul tejghelelor, aşa cum eram şi eu cîndva", îmi explica el. Sarcina mea specială, distinctă, era de a da consistenţă lui Tono-Bungay, de a crea un ambalaj de sticlă atrăgător, de a traduce în fapt imaginaţia unchiului meu, umplînd lăzi după lăzi cu sticle etichetate care conţineau o absurditate, şi expediindu-le punctual cu trenul, camionul sau vaporul, spre ultima lor ţintă — în Marele Stomac al Poporului. După toate normele moderne, afacerea era, cum ar spune unchiul meu, *„de o absolută bona fide"*. Vindeam marfa şi obţineam bani pe ea, şi cheltuiam apoi banii în mod cinstit, făcînd o reclamă zgomotoasă, pentru a vinde şi mai multă marfă. Regiune cu regiune, ne-am răspîndit pe toată întinderea Insulelor Britanice; mai întîi acţionînd în suburbiile clasei mijlocii din Londra, apoi în suburbiile mai periferice, apoi în comitatele apropiate; am ajuns pe urmă (cu afişe noi şi un stil mai pios al reclamelor) pînă în Wales, care a constituit întotdeauna un cîmp propice pentru medicamente noi, şi apoi în Lancashire. Unchiul meu avea în birou o hartă imensă a Angliei, şi de îndată ce un nou organ al presei provinciale făcea reclamă marfei noastre, deschizîndu-i zone noi, progresul era marcat cu steguleţe şi linii roşii, care subliniau noile comenzi.

— Romanţa comerţului modern, George! spunea unchiul meu, frecîndu-şi mîinile şi trăgînd printre dinţi aer în piept. Romanţa comerţului modern, ei? O nouă cucerire. Provincie după provincie. Ca la război.

Am subjugat Anglia şi Wales; am trecut peste Munţii Cheviots, cu un produs special adaptat, conţinînd unsprezece la sută alcool pur: „Tono-Bungay. Marca Scaiete". Tot acum am lansat şi o nouă variantă a afişului cu ceaţa, introducînd un scoţian cu fustă, într-un peisaj neguros din Highland.

Şi iată că, în umbra produsului principal, au luat fiinţă specialităţi secundare — „Stimulentul de Păr Tono-Bungay" a făcut începutul. A urmat apoi „Tono-Bungay Concentrat", pentru ochi, care n-a prins, dar stimulentul de păr a avut un succes considerabil. Am întocmit pe această temă, îmi amintesc, un mic catehism care începea astfel: „De ce cade părul? Pentru că foliculele sînt obosite. Ce sînt foliculele?..." Şi aşa mai departe, pînă la concluzia că stimulentul de păr conţinea toate „Principiile esenţiale ale celui mai vivifiant dintre tonice, Tono-Bungay, împreună cu un ulei emolient şi nutritiv, extras din uleiul brut de Copite de Vită, printr-un proces de rafinare, separare şi dezodorizare... Este limpede pentru toţi cei care au cunoştinţe ştiinţifice că uleiul de Copite de Vită, derivat din copitele şi coarnele animalelor, conţine în mod necesar o unsoare *naturală* pentru piele şi păr".

Deasemeni, am reuşit de minune cu celelalte derivate „Pastilele Tono-Bungay" şi „Ciocolata Tono-Bungay". Pe acestea le-am impus publicului pentru extraordinara lor valoare nutritivă, extrem de reconfortantă în cazurile de oboseală şi efort. Le-am consacrat afişe şi reclame ilustrate, reprezentînd alpinişti agăţaţi de nişte vîrfuri abrupte, campioni ciclişti pe pistă, mesageri călări pe drumul de la Aix-la-Ghent, soldaţi în plină acţiune sub un soare fierbinte. „Puteţi REZISTA douăzeci şi patru de ore consumînd numai Ciocolată Tono-Bungay", declaram noi. Nu spuneam însă cum vă veţi simţi după aceea. Înfăţişam deasemeni un avocat, cu perucă, favoriţi, dinţi mari, portretul teribil de fidel al tuturor avocaţilor, pledînd la bară, iar dedesubt legenda: „O pledoarie de patru ore, cu pastilele Tono-Bungay, şi tot atît de proaspăt ca la început". Reclama aceasta ne-a adus regimente de învăţători, preoţi ce propovăduiau reînvierea credinţei, politicieni şi alţii asemenea. Sînt convins, dealtfel, că stricnina din pastile avea cu adevărat un element stimulator în special în cele fabricate după formula iniţială. Căci mai tîrziu am modificat toate formulele —

slăbindu-le neîncetat şi în măsură tot mai mare, cu cît vînzările mergeau mai bine.

În scurt timp — cel puţin aşa îmi pare acum — voiajorii noştri comerciali au început să cucerească Marea Britanie în ritmul de o sută de mile pătrate pe zi. Tot acest plan a fost schiţat destul de sumar, confuz, pe jumătate inspirat, de unchiul meu, aşa că, pentru a fi adus într-o formă practică, a trebuit să ţin seama de cantităţile produse şi de cheltuielile necesitate. Am avut mult de furcă pînă să găsim voiajorii comerciali cei mai indicaţi; pînă la urmă, cel puţin jumătate din ei erau irlandezi-americani, rasă minunată pentru a vinde medicamente. Am avut şi mai mult de furcă pînă am găsit un director de fabrică, din cauza secretelor de fabricaţie, şi pînă la urmă ne-am oprit la o femeie foarte capabilă, doamna Hampton Diggs, care condusese mai înainte un mare atelier de mode; era o femeie în care puteam să avem toată încrederea, ştiind că va menţine totul în ordine, fără a căuta să afle nimic altceva decît ceea ce i se punea sub nasul ei loial şi energic. Doamna Hampton Diggs avea o părere foarte bună despre Tono-Bungay şi-l consuma sub toate formele şi în cantităţi mari, atîta timp cît am cunoscut-o. Părea că nu-i face nici un rău. Şi conducea cum nu se putea mai bine fabrica.

Ultimul produs al unchiului meu, care s-a adăugat grupului Tono-Bungay, a fost „Apa de gură Tono-Bungay". Nu cred ca cineva să fi uitat inspirata întrebare pe care a citit-o de sute de ori: „Sînteţi încă tînăr, dar aveţi siguranţa că gingiile dumneavoastră n-au îmbătrînit?"

Şi după aceea, am preluat reprezentanţa pentru trei sau patru produse americane de bună calitate, care se potriveau cu al nostru şi puteau fi folosite împreună cu el. Unguentul de Texas şi „23—pentru curăţirea organismului" erau cele mai importante...

Nu fac aici decît să expun faptele. Pentru mine, sînt legate toate de figura unchiului meu. Îmi aduc aminte că am văzut la Bladesover, în nişte cărţi vechi de rugăciune din secolul al XVII-lea şi de la începutul secolului al XVIII-lea, ilustraţii care m-au uimit: din gura unor personaje gravate în lemn ieşeau nişte suluri lungi de pergament. Ei bine, tot acest capitol aş vrea să-l scriu pe un sul de pergament care să iasă din capul unchiului meu,

să arăt cum se desfăşoară şi se revarsă el din omuleţul scund, grăsun, cu picioarele scurte şi părul ţepos, tuns scurt, cu ochelari care tot alunecau de pe un nas mic şi fudul, şi cu ochii rotunzi în dosul sticlelor. Aş vrea să vi-l pot înfăţişa aşa cum era: respirînd greu şi fornăit, în timp ce pana-i mîzgălea cine ştie ce inspiraţie absurdă, pentru un afiş sau o pagină ilustrată, şi să vă fac să-i auziţi glasul strident, plin de accente solemne, ca al unui profet, spunînd:

— Ascultă, George! Am o idee. Mi-a venit o idee, George!

Mi-aş face şi mie loc în aceeaşi gravură. Cel mai bun cadru pentru noi, cred, ar fi odaia confortabilă din Beckenham, pentru că acolo am muncit cel mai din greu. Încăperea ar fi luminată cu lampă, ca prin 1890, şi pendula de pe poliţa căminului ar indica miezul nopţii, sau chiar şi mai tîrziu. Noi am sta de fiecare parte a focului, eu cu pipa, unchiul meu cu o ţigară de foi sau o ţigaretă. Paharele s-ar vedea aşezate în interiorul paravanului din faţa căminului, iar expresiile chipurilor noastre ar fi grave. Unchiul meu obişnuia să şadă rezemat pe spate în fotoliu; vîrfurile ghetelor erau întotdeauna întoarse înăuntru cînd era aşezat, iar picioarele îi păreau umplute cu rumeguş.

— George, ce-ai zice de T.-B. pentru rău de mare? ar spune el.

— Nu văd la ce ar putea fi bun.

— Hm! Nu strică să *încercăm*, George. Hai să încercăm.

Trăgînd din pipă, i-aş răspunde:

— Ar fi greu. Doar dacă am vinde marfa prin porturi. Am putea încerca o reclamă la agenţia Cook, sau în Mersul vapoarelor al agenţiei Continental Bradshaw.

— Ştii, le-ar da încredere călătorilor, George.

Şi, lăsînd să se audă un zzzz, unchiul meu s-ar întoarce spre focul ale cărui licăriri i se reflectau în ochelari, şi ar spune:

— N-are rost să nu răspîndim cît mai mult lumina noastră...

Niciodată n-am putut afla cu adevărat dacă unchiul meu privea Tono-Bungay ca o escrocherie, sau dacă nu cumva ajunsese să adopte o atitudine de mijloc, de toleranţă bine-

voitoare, aproape părintească. Îmi amintesc că o dată i-am spus:

— Doar nu crezi cu adevărat că acest medicament a făcut vreodată cît de cît bine vreunei ființe omenești?

La aceste cuvinte i-a apărut pe chip expresia de protest a unuia care dezaprobă asprimea și dogmatismul.

— Ai o natură aspră, George, zise el. Prea ești dispus să calci în picioare lucrurile. De unde se poate ști? Cine poate pretinde că *știe*?...

Cred că în vremea aceea m-ar fi interesat orice joc creator și dinamic. În orice caz, știu că am depus tot atît de mult zel la Tono-Bungay, ca orice tînăr locotenent care s-ar fi trezit deodată la comanda unui vas. Găseam teribil de interesant să descopăr avantajele care decurgeau din modificarea vreunui proces de fabricație, și să compar cîștigul după ce investeam capital în respectiva modificare. Am inventat un fel de aparat pentru lipirea etichetelor, pe care l-am brevetat; chiar și astăzi mi se mai achită drepturi de pe urma acestui aparat. De asemenea am reușit să fabric amestecul în formă concentrată, să umplu aproape pînă la vîrf, cu apă distilată, sticlele care veneau toate lunecînd în jos pe un plan înclinat, în timp ce la celălalt capăt se introduceau ingredientele noastre magice. Era o imensă economie de spațiu pentru laborator. Robinetele speciale de care aveam nevoie ca să umplem sticlele, tot eu le-am inventat și le-am brevetat.

Aveam un fel de bandă continuă de sticle care înaintau de-a lungul unui jgheab înclinat, făcut să lunece cu ajutorul unui curent de apă. La un capăt, o fată examina sticlele la lumină, le punea deoparte pe cele cu defect, iar pe celelalte le așeza în jgheab; umplerea era automată, iar la celălalt capăt, o fată punea dopul și îl îndesa cu un ciocănel. Cele două rezervoare, unul mic pentru ingredientele tonice și unul mare pentru apă distilată, aveau cîte un indicator de nivel, și în interior montasem un dispozitiv plutitor care oprea scurgerea ori de cîte ori nivelul scădea prea mult. O altă fată manevra aparatul de etichetat sticlele astupate și le trecea apoi celor trei ambalatori, care le înfășurau în hîrtie și le puneau, cu un tampon de hîrtie ondulată după fiecare pereche, într-un mic jgheab de unde puteau să lunece și să fie așezate în lada de ambalaj, o altă invenție a noastră.

Pare extraordinar, știu, dar cred că am fost primul om din Londra care am ambalat medicamentele prin partea laterală a lăzilor de ambalaj, descoperind astfel o metodă superioară celei de a le băga pe sus. Lăzile noastre se împachetau, practic, singure; ajungea doar să le așezi pe o mică platformă cu roți, și cînd se umpleau, automat un mic ascensor le cobora la parter unde muncitorii astupau spațiile libere și băteau în cuie partea de sus și laterală. În plus, foloseam la ambalaj hîrtie ondulată și despărțituri din stinghii subțiri de lemn, și angajasem la această muncă fete tinere, pe cînd toți ceilalți foloseau munca mai scumpă a bărbaților, și împachetau prin partea de sus a lăzii, umplînd-o cu paie, ceea ce ducea la multe sticle sparte, la risipă și neorînduială.

2

Cînd privesc înapoi la anii aceia plini de energie, mi se pare că n-au fost decît unul sau doi. Dar de atunci, din zilele primului nostru început atît de riscant din Farringdon Street, cînd am pornit doar cu o mie de lire, în marfă și credit, la dispoziție — obținută și ea printr-un procedeu care poate fi socotit aproape un furt — s-a întins o perioadă întreagă pînă cînd unchiul meu, în numele lui și al meu (o zecime participație) ca și al partenerilor noștri anonimi — angrosiști în vînzarea medicamentului, tipografi, și proprietarul unui grup de reviste și ziare, a cerut cu o perfectă bună-credință publicului să subscrie 150.000 lire sterline. Parteneri anonimi care, sînt încredințat, au regretat foarte mult că n-au cumpărat mai multe acțiuni și nu ne-au acordat credite mai lungi, cînd subscripțiile au început să curgă. Unchiul meu dispunea de jumătate din aceste fonduri (inclusiv zecimea considerată că îmi aparține mie).

150.000 de lire — gîndiți-vă numai! — pentru a plăti un șir de minciuni și un negoț cu sticle pline cu apă aromată! Vă dați seama de nebunia unei lumi care admite astfel de lucruri? Poate că nu. Chiar și pe mine, obișnuința și rutina uneori mă orbeau. Dacă n-ar fi fost Ewart, poate că n-aș fi înțeles niciodată cît de uluitoare era această dez-

voltare a averii mele; m-aş fi obişnuit cu ea, m-aş fi lăsat legănat de iluzii, în aceeaşi măsură cum se lăsa legănat unchiul meu. Care, trebuie s-o spun, era nespus de mîndru de succesul afacerii lui.

— Niciodată, de vreo doisprezece ani încoace, observa el, nu s-au mai pus atîţia bani la dispoziţia cuiva.

Ewart, gesticulînd cu mîinile-i păroase şi cu încheieturile-i osoase, a fost singurul care, în această scenă ce se desfăşoară din nou în amintirea mea, a făcut opinie separată arătîndu-mi limpede în toată acea perioadă uimitoare, întreaga mea absurditate.

— Să ştii că se potriveşte de minune cu restul lucrurilor, repeta el; chiar foarte bine. Să nu crezi că ţi se întîmplă ceva extraordinar.

Îmi amintesc foarte bine de unul dintre logosurile sale. Sosise tocmai de la Paris, dintr-o expediţie misterioasă, unde trebuise să „şlefuiască" opera unui sculptor american care începea să devină cunoscut. Respectivul sculptor avea o comandă pentru o figură alegorică a Adevărului (îmbrăcat, desigur), ce urma să decoreze Capitoliul statului său, şi avea nevoie de ajutor. Ewart se întorsese cu părul tuns *en brosse*[1], îmbrăcat complet după moda franceză. Adusese cu el un costum de biciclist dintr-o stofă castaniu-roşcată grozav de larg — singura scuză era că nu fusese croit pentru el — o cravată neagră uriaşă, o pălărie de fetru moale, cu aspect decadent, şi cîteva înjurături franţuzeşti oribile.

— Tîmpite haine, nu-i aşa? zise el văzîndu-mi ochii holbaţi. Nu ştiu de ce le-am luat. Dar să ştii că acolo îmi veneau foarte bine.

Intrase în magazinul nostru din Ragget Street ca să discutăm un proiect al meu de afiş, pe care din prietenie voiam să i-l încredinţez, şi a lansat pe deasupra capetelor (sper că pe deasupra capetelor) ambalatorilor noştri, un discurs remarcabil:

— Ce îmi place mai mult în toate lucrurile astea, Ponderevo, este poezia... Prin asta sîntem noi mai presus de animale. Nici un animal n-ar putea înfiinţa o fabrică. Gîndeşte-te!... Sigur, ai putea să-mi dai exemplul castorului, ştiu. Castorul ar putea, eventual, să pună un lichid în sticle, dar ar fi în stare să lipească o etichetă în jurul lor şi

[1] În perie (fr.).

să le vîndă? Castorul este un nebun visător, trebuie să recunosc, atît el cît și digurile sale, dar la urma urmei, digurile au menirea să-l protejèze, au ceva practic în ele! Îl feresc de pericole. Și nu e vorba numai de poezia voastră. Mai e și poezia clienților voștri. Un poet care răspunde altui poet — un suflet altui suflet. Sănătate, Vigoare și Frumusețe — într-o sticlă — filtrul magic! Ca o poveste cu zîne...

...Gîndește-te la oamenii care cumpără sticlele voastre cu poșircă! (Și să știi, Ponderevo, că poșircă e un termen de laudă, zise el în paranteză).

...Gîndește-te la micii funcționari, la femeile surmenate și la oamenii epuizați. Oameni obosiți să tot dorească a face ceva, oameni obosiți să tot dorească a deveni ceva... În sfîrșit, tot felul de oameni obosiți... Marea nenorocire a vieții, Ponderevo, nu este că existăm — e o eroare vulgară; marea nenorocire este că în realitate *nu* existăm și că dorim să existăm. Tocmai asta încearcă acest — în cel mai înalt sens — spanac al tău! Foamea de a fi — o dată cel puțin — viu cu adevărat... viu pînă în vîrful degetelor!..

...Nimeni nu dorește să facă și să fie ceea ce face și ceea ce este, crede-mă, nimeni. *Tu* nu vrei să prezidezi această... în fine, ambalare de sticle, *eu* nu vreau să port aceste haine idioate și să fiu la discreția ta, nimeni nu vrea să lipească tot mereu etichete pe niște sticle absurde, cu cîteva sferturi de penny suta. Asta înseamnă să nu existi! Este, cum să-ți spun? — un *substratum*. Nici unul dintre noi nu dorim să fim ceea ce sîntem, sau să facem ceea ce facem. Decît ca un fel de bază. Ce dorim, de fapt? *Tu* știi. *Eu* știu. Dar nimeni n-o mărturisește. Ceea ce dorim cu toții este să fim veșnic tineri și frumoși — niște tineri Jupiteri — da, tineri Jupiteri, Ponderevo — și glasul îi răsuna puternic, viguros și declamator — care urmăresc nimfe sfioase, pe jumătate dispuse să accepte avansurile noastre, prin păduri fără de sfîrșit...

În activitatea desfășurată în jurul nostru se produsese o oprire abia perceptibilă.

— Vino jos, l-am întrerupt, putem sta de vorbă mai bine acolo.

— Lasă că vorbim foarte bine și aici, a răspuns Ewart.

Era gata să continue, dar din fericire fața implacabilă a doamnei Hampton Diggs a apărut la capătul șirului de aparate de îmbuteliat.

— Foarte bine, a consimțit el, uite că vin...

În micul sanctuar de jos, unchiul meu își făcea siesta după masa de prînz, și nu era prea vioi. Prezența sa l-a făcut pe Ewart să revină la subiectul comerțului modern, în timp ce-și fuma excelenta țigară de foi pe care i-o dăduse unchiul meu. Se purta cu deferența deliberată care se cuvenea față de un magnat al afacerilor din partea unui oarecare.

— Tocmai vorbeam cu nepotul dumneavoastră, domnule, zise Ewart, punîndu-și amîndouă coatele pe masă — despre poezia comerțului. Știți, mi se pare că el n-o vede cîtuși de puțin.

Unchiul meu încuviință din cap, radios.

— Asta îi spuneam și eu, mormăi el cu țigara în gură.

— Sînteți niște adevărați artiști. Dumneavoastră și cu mine, domnule, putem vorbi, dacă îmi permiteți, ca de la artist la artist. Reclama este cea care... a făcut minunea. Reclama a revoluționat comerțul și industria; ea va revoluționa lumea. Negustorul de pe vremuri nu făcea decît să transporte mărfuri; cel de azi creează valori. N-are nevoie să transporte. Pune mîna pe ceva care nu valorează nimic — sau care nu are o valoare anumită — și face ca să aibă valoare. Ia, de pildă un mușter, la fel ca orice mușter, și începe să spună, să strige în gura mare, să cînte, să scrie cu creta pe pereți, să scrie în cărți, pretutindeni: „Mușterul lui Smith este cel mai bun". Și într-adevăr, *devine* cel mai bun!

— Adevărat, îl aprobă unchiul meu, umflîndu-se, pierdut parcă într-un vis mistic; adevărat!

— La fel face și artistul: ia o bucată de marmură albă de pe marginea unui cuptor de var, o ciopleşte, și creează... creează un monument pentru sine... și pentru alții... un monument pe care lumea nu-l va lăsa să piară. Ca să revenim la mușter, domnule, am fost mai deunăzi la nodul de cale ferată de la Clapham, și am văzut toate terasamentele acoperite cu hrean, care s-a răspîndit probabil din vreo grădină de pe undeva. Știți cum este hreanul... crește ca buruienile...

se întinde... se întinde. Stăteam la capătul peronului, privind la această plantă și mă gîndeam: „E la fel ca faima, care se întinde, abundentă și sălbatică atunci cînd n-ai nevoie de ea. Oare de ce lucrurile cu adevărat bune din viață nu cresc ca hreanul?" Și mintea mea a pornit, după obiceiul ei, de la gîndul acesta la ideea că muștarul costă un penny borcănașul — am cumpărat chiar mai deunăzi pentru niște șuncă pe care o aveam. Mi-a trecut prin minte că ar fi o afacere grozavă dacă s-ar folosi hreanul pentru a contraface muștarul. Mă ispitea să mă lansez într-o astfel de afacere, să mă îmbogățesc și apoi să mă întorc din nou la arta mea monumentală. Și apoi mi-am spus: „Dar *de ce* să-l falsific? Nu-mi place ideea asta de a falsifica".

— E meschină, zise unchiul meu dînd din cap. Și poți fi descoperit!

— Și complet inutilă! De ce să nu fac mai bine un amestec — trei sferturi hrean măcinat și un sfert muștar — să-i dau un nume fantezist... și să-l vînd cu un preț dublu ca al muștarului? Înțelegeți? Eram aproape pe punctul să pornesc afacerea imediat, numai că s-a întîmplat ceva. Mi-a sosit trenul.

— Foarte bună idee, rosti unchiul meu. Și, uitîndu-se spre mine. Este cu adevărat o idee bună, George.

— Și apoi, talașul, de exemplu! Cunoașteți poemul acela al lui Longfellow, care sună exact ca prima declinare. Cum începe oare?... „Omul este un creator, spun oamenii!"

Unchiul meu dădu din cap și murmură un citat care i se stinse pe buze.

— Frumos poem, George, zise el încet, adresîndu-mi-se.

— Ei da, este vorba despre un dulgher, și un copil cu sensibilitatea poetică din epoca victoriană, știți, și despre niște talaș. Copilul făcea tot felul de lucruri din talaș. La fel ați putea face și dumneavoastră. Transformați-l în pulbere. Poate fi transformat în orice. Muiați-l în zeamă — și iată Xilo-tabac! Transformați-l în praf și puneți în el puțină esență de gudron și de terbentină, — și veți avea săculețe pentru băi fierbinți... un remediu sigur pentru epidemia de gripă! Și apoi toate alimentele acelea brevetate din grîne — pe care americanii le numesc fulgi de cereale. Cred că nu greșesc, domnule, spunînd că sînt doar rumeguș de lemn.

— Nu! zise unchiul meu, scoțîndu-și țigara din gură.

După cîte știu eu, este vorba de grîne adevărate — dar stricate... M-am ocupat de asta.

— Ei bine, tocmai de aceea, stărui Ewart. Spuneți că sînt grîne stricate. Asta vine în sprijinul spuselor mele. Comerțul modern, așa cum îl concepeți dumneavoastră, nu are mai multă legătură cu cumpărarea și vînzarea, decît ar avea cu sculptura, de pildă. Este mai curînd milă — salvare. E operă de salvare! El pune mîna pe tot felul de mărfuri prăbușite și le ridică. Nu este vorba de minunea de la Cana. Dumneavoastră transformați apa — în Tono-Bungay.

— Să lăsăm Tono-Bungay deoparte, zise unchiul meu, devenind deodată grav. Nu vorbeam despre Tono-Bungay.

— Nepotul dumneavoastră este un temperament rigid; ar vrea ca totul să meargă spre un sfîrșit predestinat; este un calvinist al comerțului. Dacă îi oferi o cutie plină de gunoaie, spune că sînt gunoaie... și va trece pe partea cealaltă. Dar *dumneavoastră*, domnule... ați putea face ca și cenușa să se respecte pe sine însăși.

Unchiul meu îl privi o clipă cu îndoială. Dar avea o lucire de aprobare în ochi.

— Am putea, e drept, să facem din ea un fel de cărămidă igienică, reflectă el privindu-și capătul țigării.

— Sau un biscuit sfărîmicios. De ce nu? Reclama ar suna cam așa: „De ce sînt păsările atît de vioaie? Pentru că își digeră perfect hrana! De ce își digeră atît de perfect hrana? Pentru că au pipotă? De ce n-are omul pipotă? Pentru că poate cumpăra biscuitul sfărîmicios de cenușă măcinată Ponderevo — care este și mai bun".

Ultimele cuvinte le rosti aproape într-un strigăt, cu mîna-i păroasă înălțată în aer...

— Mi se pare al dracului de deștept, zise unchiul meu după plecarea lui Ewart. Mă pricep la oameni. E un tip care va reuși. Puțin cam bețiv, aș putea spune. Dar asta-i face pe unii și mai strălucitori. Dacă vrea să facă afișul acela, sînt de acord. Zzzz. Ideea aceea cu hreanul, are ceva în ea, ce zici, George? Am să mă mai gîndesc...

Voi spune pe loc că proiectul meu de afiș n-a dus pînă la urmă nimic, deși Ewart i-a dedicat o săptămînă întreagă deosebit de pasionantă. Inspirația i-a fost prea marcată de nefericita sa dispoziție spre ironie. A adus un desen cu doi castori, care aveau, după părerea lui, o asemănare subtilă cu

mine și cu unchiul meu — în ceea ce-l privește pe unchiul meu, asemănarea era destul de mare — și care umpleau șiruri întregi de sticle cu Tono-Bungay ; legenda afișului era : „Comerțul modern". Cu o asemenea reclamă n-am fi izbutit să vindem nici măcar o ladă, deși Ewart mi-a recomandat-o într-o seară plină de veselie, pretinzînd că „va trezi curiozitatea". În plus, mi-a adus și un alt desen foarte năstrușnic, reprezentîndu-l pe unchiul meu. într-o stare de goliciune excesivă și inutilă, dar de o asemănare uimitoare, făcînd tururi de forță de un tip gargantuesc în fața unei asistențe de doamne smintite și desfrînate. Legenda de dedesubt : „Sănătate, Frumusețe, Vigoare" sublinia poanta acestei parodii Desenul acesta, Ewart l-a atîrnat în atelierul său de deasupra prăvăliei de uleiuri, și, pentru a-i accentua caracterul calomniator, a prins deasupra, ca o perdea, o foaie de hîrtie de împachetat.

IV

Marion

1

Privind înapoi la zilele acelea cînd marea avere datorată lui Tono-Bungay a fost făurită din speranţe omeneşti şi din credite pentru cumpărarea sticlelor, pentru plata chiriei şi a tipăririi afişelor, îmi văd viaţa oarecum în două coloane paralele, de proporţii inegale, una mai largă, mai difuză, variată şi plină de întîmplări, din zi în zi mai cuprinzătoare — latura de afaceri a vieţii mele, şi una îngustă, din ce în ce mai sumbră, luminată rareori de cîte o licărire de fericire — viaţa mea casnică cu Marion. Căci, fireşte, m-am căsătorit cu Marion.

De fapt, nu m-am căsătorit cu ea decît la vreun an după reuşita lui Tono-Bungay, abia după conflicte şi discuţii violente. Aveam douăzeci şi patru de ani şi acum mi se pare că eram aproape copil. Amîndoi eram, în anumite privinţe, de o ignoranţă şi de o naivitate neobişnuite; eram două temperamente antagoniste, şi nu aveam — cred că nu puteam să avem — nici o idee comună. Ea era tînără şi teribil de sclavă convenţiilor — părea să nu aibă niciodată o idee proprie, ci numai ideile clasei din care făcea parte — iar eu eram tînăr şi sceptic, întreprinzător şi pasionat; cele două lanţuri care ne ţineau legaţi erau puternica atracţie pe care o avea frumuseţea ei fizică pentru mine şi satisfacţia ei de a şti că ocupă un loc atît de important în gîndurile mele. Pasiunea mea pentru Marion nu poate fi pusă la îndoială: descoperisem în ea femeia dorită Cîte nopţi n-am stat treaz din pricina ei, zvîrcolindu-mă, muşcîndu-mi mîinile în febra dorinţei !...

Am povestit cum mi-am cumpărat o pălărie de mătase şi o haină neagră ca să-i fiu pe plac într-o duminică — stîrnind hazul cîtorva colegi de facultate care m-au întîlnit întîmplă-

tor — și cum ne-am logodit. Dar acesta nu a fost decît începutul neînțelegerilor noastre. Pentru Marion, logodna însemna schimburi de cuvinte tandre, poate chiar și de sărutări. Era ceva care putea să continue la nesfîrșit, fără a schimba nimic din viața ei de pînă atunci, cu micile escapade la Smithie, unde se ducea din cînd în cînd să lucreze și să flecărească. Pentru mine, însă, însemna făgăduința de a ne uni, de îndată ce ne va fi posibil, în cea mai desăvîrșită intimitate a trupului și sufletului...

Nu știu dacă cititorul va remarca tonul solemn cu care vorbesc despre ciudata și nechibzuita-mi iubire, și despre căsătoria mea ratată. Mi se pare însă că aceasta atinge probleme mult mai vaste decît micile noastre afaceri personale. M-am gîndit mult la viața mea. În ultimii cîțiva ani, am încercat să desprind unele învățăminte din întîmplările prin care am trecut. Și, mai cu seamă, m-am gîndit mai mult la această parte a vieții mele. Mă tulbură și acum gîndul cum ne-am încurcat destinele unul cu celălalt, neștiutori, de nimeni călăuziți. În toată această rețea de neînțelegeri, de interpretări greșite, de convenții false și încîlcite care constituie ordinea noastră socială, așa cum îi apare ea individului, cel mai ciudat mi se pare felul cum ne-am întîlnit, atît de întîmplător, mînați parcă din urmă, orbește. Și ceea ce ni s-a întîmplat nouă li se întîmplă în mod obișnuit tuturor. Dragostea nu este numai un fapt cardinal în viața individului, ci și cea mai importantă preocupare a comunității; la urma urmei, felul cum tinerii dintr-o generație își găsesc perechea determină soarta națiunii — toate celelalte treburi ale statului fiind subordonate acesteia. Și acest tineret înflăcărat și neexperimentat este lăsat să bîjbîie în însăși semnificația acestor lucruri fără a avea nimic care să-l călăuzească, în afară de priviri șocate, flecăreli sentimentale, șușoteli obscene și exemple pline de ipocrizie.

Am încercat în capitolul trecut să vă arăt cum a început să mi se dezvolte viața sexuală. Nimeni nu mi-a vorbit vreodată deschis sau cinstit despre această problemă; nimeni și nici o carte nu a venit să-mi spună că lumea este făcută așa, sau de ce cutare lucru este necesar. Totul mi-a apărut obscur, neclar, tulburător; și tot ce am aflat despre legile sau convențiile din acest domeniu, a îmbrăcat forma unor amenințări și oprelişti. Cu excepția vorbelor rușinoase schimbate pe furiș

cu colegii mei de la Goudhurst şi Wimblehurst, n-am fost nici măcar prevenit împotriva marii primejdii ale vieţii sexuale. Ideile mele erau formate în parte din instinct, în parte printr-o imaginaţie romantică, în parte ţesute dintr-o amestecătură de noţiuni fragmentare căpătate întîmplător. Citisem mult şi confuz : *Vathek*, Shelley, Tom Paine, Plutarh, Carlyle, Haeckel, William Morris, Biblia, *Liber-cugetătorul*, *Goarna*, *Femeia care a îndrăznit* — menţionez doar ingredientele care îmi vin primele în minte. Tot felul de idei se îngrămădeau în mintea mea, fără să le găsesc însă explicaţia. Dar eram încredinţat că lumea îl privea pe Shelley, de pildă, ca pe un personaj eroic şi grandios şi că a sfida convenţiile şi a sucomba magnific în faţa pasiunilor era mijlocul cel mai nimerit de a cîştiga respectul şi afecţiunea tuturor oamenilor onorabili.

Mentalitatea lui Marion avea în această privinţă o conformaţie tot atît de absurdă. Educaţia ei fusese făcută nu numai din tăceri, dar şi din refulări. O enormă forţă de sugestie o modelase astfel, încît toate nemulţumirile ei naturale de fată se dezvoltaseră într-o totală pervertire a instinctului. Pentru lucrul cel mai important în această problemă esenţială a vieţii, nu avea decît un singur epitet — „oribil". Fără o astfel de educaţie, ar fi fost o îndrăgostită sfioasă, dar aşa devenise de-a dreptul imposibilă. Cît despre rest, îşi completase, presupun, educaţia, parte din romanele acelea pe care le împrumuta de la Biblioteca Publică, parte din discuţiile purtate în atelierul lui Smithie. În ceea ce priveşte prima sursă, o făcuse să creadă că dragostea este o stare de adoraţie şi aservire din partea bărbatului, şi de condescendenţă din partea femeii. În această privinţă, nu exista nimic „oribil" în nici un roman din cele pe care le citise. Bărbatul aducea daruri, făcea servicii, căuta să fie plăcut cu orice chip. Femeia „ieşea" cu el, îi zîmbea, se lăsa sărutată în taină şi într-un mod decent, iar dacă se întîmpla s-o jignească, îi retrăgea privilegiul prezenţei ei. De obicei, femeia făcea ceva „pentru binele lui", îl convingea să meargă la biserică, sau să renunţe la fumat ori la jocuri de noroc, îl învăţa să umble mai dichisit. La sfîrşitul povestirii, venea căsătoria, şi după aceea orice interes înceta.

Acesta era fondul lecturilor lui Marion ; îmi închipui însă că discuţiile de la masa de lucru a lui Smithie au adus unele

modificări. La Smithie se recunoștea, bănuiesc, că o fată trebuia să aibă un „prieten ; că era mai bine să fii logodită decît să nu fii ; că „prietenul" trebuia păstrat — altfel puteai să-l pierzi, sau chiar să-ți fie furat. O fată din atelierul lui Smithie a fost victima unui astfel de furt, și știu că vărsase multe lacrimi.

Pe Smithie am cunoscut-o înainte de căsătorie, și după aceea venea foarte des în casa noastră din Ealing. Era o fată de vreo treizeci și ceva de ani, subțirică, cu ochii vii, nasul coroiat, dinții ieșiți puțin în afară, un glas ascuțit și tendința de a se îmbrăca elegant. Avea niște pălării uimitoare și variate, dar întotdeauna deconcertante ; vorbea cu un debit rapid, nervos, mai curînd ilar decît spiritual, întretăiat de mici țipete de „Oh, *draga* mea !" și „Nu se poate să fi făcut așa ceva !" A fost prima femeie din cele cunoscute de mine, care folosea parfum. Buna și sărmana Smithie ! Ce suflet inofensiv și bun avea, și cît o detestam eu pe vremea aceea ! Din ce cîștiga pe rochiile persane, întreținea o soră cu trei copii, „ajuta" pe un frate neputincios, și mărinimia ei se revărsa chiar și asupra lucrătoarelor. Toate acestea n-au influențat însă sentimentele mele în vremurile acelea de mărginire tinerească. Un motiv minor — dar cît de intens ! — de iritare în viața mea conjugală a fost că trăncăneala de morișcă a lui Smithie părea să aibă mult mai multă influență asupra lui Marion decît tot ceea ce spuneam eu. Mai presus de orice, o invidiam pentru stăpînirea pe care o pusese asupra minții, inaccesibilă pentru mine, a lui Marion.

În atelierul lui Smithie, îmi închipui că vorbeau despre mine în mod pudic ca despre „o anumită persoană". Se spunea că eram grozav de „inteligent", dar existau îndoieli — nu complet nejustificate — asupra blîndeții caracterului meu.

2

Ei bine, aceste explicații generale vor îngădui cititorului să înțeleagă prin ce momente dureroase am trecut amîndoi cînd am început să mă simt pe picior de egalitate cu Marion și să caut în conversațiile noastre acea minunată pasiune pe care simțeam, cu o încăpățînare stupidă, că trebuie s-o

aibă şi ea. Cred că Marion mă socotea cel mai nebun dintre oamenii sănătoşi la minte; sau mai curînd „inteligent", ceea ce la Smithie, bănuiesc, însemna ceva foarte apropiat de nebunie, un cuvînt implicînd mobiluri neînţelese şi incalculabile...

Orice o şoca, înţelegea totul pe dos, şi arma ei era o tăcere posomorîtă, care îi încrunta sprîncenele, îi strica linia gurii şi răpea chipului frumuseţea. „Ei bine, dacă nu ne putem înţelege, nu văd de ce să continuăm să mai vorbim", obişnuia ea să spună. Frază care mă înfuria întotdeauna peste măsură. Sau: „Mi-e teamă că nu sînt destul de inteligentă ca să înţeleg asta".

Ce proşti eram amîndoi! Acum îmi dau seama de asta, dar pe atunci nu eram mult mai bătrîn decît ea, şi nu înţelegeam decît că Marion, pentru cine ştie ce motiv de neînţeles, nu voia să se trezească la viaţă.

Duminicile, o porneam în plimbări semiclandestine, ca să ne despărţim apoi fără nici o vorbă, înfuriaţi de jigniri greu de înţeles. Sărmana Marion! Cîte lucruri n-am încercat să-i spun, ideile mele clocotitoare despre teologie, despre socialism, despre estetică — însăşi aceste cuvinte o înspăimîntau, îi dădeau aproape fiorul a ceva interzis, o făceau să întrevadă teroarea unei imposibilităţi intelectuale. Apoi, printr-un efort uriaş, îmi înăbuşeam pentru cîtva timp personalitatea şi purtam o conversaţie care o făcea fericită, despre fratele lui Smithie, despre noua fată care venise la atelier, despre casa în care vom locui în curînd. Dar şi aici apăreau neînţelegeri. Eu doream să stăm în apropiere de catedrala St. Paul, sau de Gara Cannon Street, pe cînd ea se fixase cu hotărîre la Ealing... Oricum, să nu credeţi că ne certam tot timpul. Lui Marion îi plăcea să fac pe îndrăgostitul, într-un mod „cuviincios" şi îi plăcea să ieşim în oraş: luam masa, ne duceam la Earl's Court, la Kew, la teatre şi concerte — nu prea des la concerte, pentru că deşi lui Marion îi „plăcea" muzica, nu-i plăcea chiar „prea multă" — la expoziţii de pictură. Inventasem — nu mai ţin minte în ce împrejurare — un fel de limbaj copilăresc şi absurd, care reuşea să aplaneze neînţelegerile dintre noi.

Cel mai mare chin pentru mine era cînd ieşea îmbrăcată cu rochii în stilul lui Smithie, copiate după cele din West

Kensington. Căci Marion nu avea de loc simțul propriei sale frumuseți. Nu sesiza existența unei frumuseți a trupului, și putea să-și masacreze linia adorabilă a corpului cu panglici și zorzoane. Mulțumesc cerului că un oarecare gust natural, o timiditate înnăscută și punga ei prea sărăcăcioasă o fereau de adevărata eflorescență a lui Smithie! Sărmană Marion, atît de simplă, de frumoasă, de bună și mărginită! Acum, cînd am patruzeci și cinci de ani, și cînd pot privi înapoi spre ea cu toată vechea mea admirație și fără amărăciunea de atunci, cu o nouă afecțiune și fără nici o urmă de pasiune, îi iau partea împotriva mucosului la fel de prost ca și ea, nestăpînit, senzual și îmbibat de idei care eram eu atunci. Cel cu care s-a căsătorit ea nu era decît o tînără brută — da, o brută. Sarcina mea ar fi trebuit să fie s-o înțeleg și s-o dirijez — iar eu i-am pretins să-mi fie o tovarășă și o îndrăgostită pasionată...

Ne-am logodit, după cum am mai spus; pe urmă am rupt logodna și iarăși ne-am logodit. Am trecut de mai multe ori prin astfel de faze. Nu ne dădeam seama nici unul dintre noi ce anume nu mergea. În curînd, ne-am logodit oficial. Am avut o întrevedere uimitoare cu tatăl ei, în care acesta, cu o voce gravă și cu o pronunție dintre cele mai necultivate, m-a întrebat despre originea mea, dovedindu-se tolerant (exasperant de tolerant) față de faptul că mama fusese o servitoare; pe urmă mama lui Marion m-a sărutat și eu m-am dus să cumpăr un inel. Numai mătușa cea tăcută părea să nu fie de acord — avînd îndoieli asupra sentimentelor mele religioase. Ori de cîte ori ne certam, rămîneam zile întregi despărțiți și, la început, fiecare asemenea despărțire era o ușurare. Pe urmă, începeam s-o doresc; mă copleșea un dor necontenit. Mă gîndeam la rotunjimea brațelor ei, la curba lină și grațioasă a trupului. Stăteam treaz sau visam o Marion transfigurată, plină de viață și înfocare. Era Doamna Natură care, în mod stupid și inexorabil mă împingea spre Femeie; eu însă credeam că ceea ce mă tulbura era dorul de Marion. Astfel încît, pînă la urmă, mă întorceam întotdeauna la Marion și, prefăcîndu-mă că cedez, încercam să uit ceea ce ne despărțise, stăruind tot mai mult să ne căsătorim...

Cu vremea, asta a devenit o idee fixă, care îmi domina voința și mîndria, convingîndu-mă să nu mă dau bătut.

Mă îndîrjeam tot mai mult. De fapt, dacă stau să mă gîndesc bine, adevărata mea pasiune pentru Marion se stinsese în mare măsură cu mult înainte de a ne căsători, domolită de răceala ei. Cînd am avut certitudinea unui venit de trei sute de lire pe an, a cerut o amînare, o amînare de douăsprezece luni, ca să vadă „cum or să meargă lucrurile". Erau clipe cînd îmi apărea pur și simplu ca o dușmană ce se împotrivea într-un chip enervant la un lucru pe care doream să-l realizez. Pe lîngă aceasta, începusem să fiu tot mai preocupat de interesul și agitația pe care o producea succesul lui Tono-Bungay, de evoluția și schimbarea lucrurilor, de numeroasele treburi pe care le aducea după sine. Zile întregi uitam de Marion, și apoi începeam s-o doresc cu o teribilă intensitate. În cele din urmă, într-o după amiază de sîmbătă, după ce am cumpănit o dimineață întreagă, am hotărît, plin de înverșunare, că aceste amînări trebuie să ia sfîrșit.

M-am dus în căsuța din Walham Green, ca s-o iau pe Marion cu mine pînă la Putney Common. Cînd am ajuns acolo Marion nu era acasă și a trebuit să aștept ca pe ghimpi o vreme, stînd de vorbă cu tatăl ei, care tocmai se întorsese de la slujbă și, după cum mi-a explicat, își găsea de lucru în seră.

— Am de gînd să-i cer fiicei dumitale să ne căsătorim am spus eu. Cred că am așteptat destul.

— Nici eu nu sînt pentru logodnele lungi, a declarat tatăl. Dar Marion face întotdeauna numai după capul ei... Ascultă, ai văzut noul îngrășămînt sub formă de praf ?

Am intrat în casă să vorbesc cu doamna Ramboat.

— Îi va trebui cîtva timp ca să-și pregătească trusoul, a spus doamna Ramboat...

Marion și cu mine ne-am așezat pe o băncuță la umbra unor copaci, pe vîrful colinei Putney, și atunci am deschis brusc discuția.

— Ascultă, Marion, am zis eu, ai de gînd să te căsătorești cu mine sau nu ?

— Păi — spuse ea uitîndu-se la mine și zîmbindu-mi — sîntem logodiți, nu-i așa ?

— Asta nu poate să dureze la nesfîrșit. Vrei să te căsătorești cu mine săptămîna viitoare ?

M-a privit drept în față.

— Nu se poate.

— Dar ai promis că ai să te căsătorești cu mine cînd voi avea trei sute de lire pe an.

O vreme a rămas tăcută.

— Nu mai putem să continuăm ca pînă acum? *Am putea*, e adevărat, să ne căsătorim cu trei sute de lire pe an. Dar asta înseamnă că vom avea o căsuță foarte mică. Uită-te la fratele lui Smithie care s-a căsătorit. Se descurcă cu două sute și cincizeci de lire, dar o duc destul de greu. Au o căsuță modestă, aproape la marginea drumului, și fără nici un pic de grădiniță. Și zidul dinspre casa vecină este atît de subțire, încît se aude totul. Cînd copilașul plînge — vecinii îi bat în perete. Iar trecătorii se reazemă de gard și stau de vorbă... Eu zic să mai așteptăm puțin. Văd că îți merge din ce în ce mai bine.

O amărăciune nespusă m-a cuprins, în fața acestei invazii a necesităților sordide asupra minunatei frumuseți a iubirii. I-am răspuns, făcînd un efort uriaș ca să mă stăpînesc:

— Dar dacă am avea o casă izolată, cu două fațade — la Ealing, să zicem — cu un petic patrat de iarbă în față și o grădină în spate — și — și cu o baie în faianță?

— Ar costa șaizeci de lire pe an, cel puțin.

— Deci, un venit de cinci sute de lire pe an... Ei bine, i-am cerut unchiului meu și am obținut.

— Ai obținut ce?

— Cinci sute de lire pe an.

— Cinci sute de lire!

Am izbucnit în rîs, păstrînd în fundul sufletului amărăciunea.

— Da, am întărit eu, adevărat! Și *acum*, ce părere ai?

— Te rog, și obrajii i s-au înroșit puțin, te rog să fii serios! Vrei să spui cu adevărat că ți s-a mărit, așa, deodată, leafa cu două sute de lire pe an?

— Da — ca să mă pot căsători.

Mi-a cercetat cîteva clipe fața.

— Ai vrut să-mi faci o surpriză! a exclamat și, văzînd că rîdeam, a început și ea să rîdă.

Era radioasă, și deodată mi-am simțit sufletul cuprins de fericire.

— Da, am repetat, da, și de data asta rîdeam fără pic de amărăciune.

Marion și-a împreunat mîinile și m-a privit în ochi. Era atît de încîntată, încît am uitat cu totul cît de dezgustat mă simțisem mai înainte. Am uitat că își ridicase prețul cu două sute de lire pe an și că o cumpărasem la acest preț.

— Vino ! am spus, și m-am ridicat în picioare ; să mergem spre soarele care apune, draga mea, și să vorbim despre toate. Știi — lumea este foarte frumoasă, teribil de frumoasă, și cînd lumina apusului te învăluie, parcă ești din aur strălucitor. Nu, nu de aur — de sticlă aurie... Ceva mai mult chiar decît sticla sau aurul...

Și toată seara i-am făcut curte, și am silit-o să fie veselă. M-a pus să-i repet de nu știu cîte ori că era adevărat ce-i spusesem, și totuși se mai îndoia puțin.

Am făcut planuri cum să mobilăm casa, din pod — căci avea și pod — pînă în pivniță, și cum să aranjăm grădina.

— Ai văzut vreodată iarbă de pampas ? m-a întrebat Marion. Tare mi-ar place să sădim... dacă o să fie loc.

— Vei avea iarbă de pampas.

În unele clipe, în timp ce ne imaginam amîndoi cum va fi casa noastră, întreaga-mi ființă țipa s-o iau în brațe — *acum*. Dar m-am stăpînit. Era un aspect al vieții de care am amintit doar foarte vag în discuția aceea, foarte vag pentru că mă învățasem minte.

Mi-a făgăduit că ne vom căsători pînă în două luni. Mi-a făgăduit-o șovăind, cam fără voie, și a doua zi după amiază, într-un moment de înfierbîntare și mînie, am „rupt-o" din nou — pentru ultima dată. Ne-am certat din pricina ceremoniei de nuntă. Am refuzat categoric să facem o căsătorie cum se obișnuia, cu tort de nuntă, cocarde albe, trăsuri și celelalte. Mi-am dat seama dintr-o dată, pe cînd stăteam de vorbă cu ea și cu maică-sa, că pentru ele toate acestea erau de la sine înțelese. Am ripostat de îndată, aducîndu-mi obiecțiile, și de data aceasta nu mai era vorba de un obișnuit diferend de păreri ; era de-a dreptul o ceartă. Nu-mi amintesc nici pe sfert ce ne-am spus în față cu acel prilej. Îmi aduc aminte numai că maică-sa spunea, pe un ton de mustrare blîndă : „Dar dragul meu George, *trebuie* să avem un tort — pentru a-l împărți celorlalți". Cred că am repetat cu toții, într-una și într-una, aceleași lucruri.

Parcă îmi amintesc că stăruiam cu o frază ca un refren: „O căsătorie este ceva prea sacru, ceva prea personal, pentru o astfel de paradă". În timpul discuției a intrat taică-su și a rămas în picioare lîngă mine, rezemat de perete, iar mătușa ei a apărut lîngă dulap și a stat așa, cu brațele încrucișate, privind pe rînd la cei ce vorbeau, cu aerul unui profet satisfăcut că lucrurile se petreceau după cum prevăzuse. Bineînțeles că în momentul acela nu m-am gîndit cît de penibil era pentru Marion ca acești oameni să fie martorii răzvrătirii mele.

— Dar, George, a intervenit tatăl ei, ce fel de căsătorie vrei tu? Nu cumva vrei doar să mergi la unul din oficiile de stare civilă?

— Tocmai aceasta vreau. Căsătoria este un lucru prea personal...

— Eu una nu m-aș simți căsătorită, m-a întrerupt doamna Ramboat.

— Ascultă, Marion, am tranșat; ne vom căsători la oficiul stării civile. Eu nu cred în toate aceste... fleacuri și... superstiții, și n-am de gînd să mă supun lor. Am acceptat o mulțime de lucruri ca să-ți fiu pe plac.

— Ce a acceptat? a întrebat tatăl ei — dar nimeni nu-l lua în seamă.

— Nu pot să mă căsătoresc la un oficiu de stare civilă, a spus Marion, albă la față.

— Foarte bine. Dar să știi că eu nu mă voi căsători altundeva.

— Nu pot să mă căsătoresc la un oficiu de stare civilă.

— Foarte bine, am repetat, și m-am ridicat în picioare, palid și țeapăn, și, spre uluirea mea, mă simțeam bucuros; atunci, nu ne vom căsători de loc.

Marion s-a aplecat deasupra mesei, privind țintă în gol.

— Și eu cred că e mai bine, a șoptit cu glas scăzut; dacă așa stau lucrurile...

— Fă cum crezi, am rostit răspicat. Și, timp de cîteva clipe, am contemplat norul de jignire întunecată care îi acoperea frumusețea.

— Fă cum crezi, am repetat; și fără să țin seama de ceilalți, m-am îndreptat spre ușă, am trîntit-o în urma mea și am părăsit casa.

„S-a terminat", mi-am zis, cînd m-am văzut în stradă, cuprins de o senzaţie dezolantă de uşurare...

Dar, în curînd, faţa ei pe jumătate întoarsă începu să mă obsedeze, aşa cum stătuse în faţa mesei... şi braţul ei... şi umărul ei uşor înclinat.

3

A doua zi am făcut un lucru pe care nu-l mai făcusem niciodată. Am trimis o telegramă unchiului meu, *„Indispus, nu vin la birou"*, şi am pornit-o spre Highgate, la Ewart. L-am găsit lucrînd la un bust al lui Millie, şi a părut foarte bucuros că l-am întrerupt.

— Ewart, nătărău bătrîn, am spus eu, lasă asta şi hai să stăm o zi întreagă de vorbă. Sînt întors pe dos. Nebunia ta simpatică o să-mi facă bine. Să mergem la Staines şi să vîslim pînă la Windsor.

— O fată ? a întrebat Ewart, punînd dalta jos.

— Da.

Asta a fost tot ce i-am mărturisit despre ce aveam pe inimă.

— Să ştii că n-am nici un ban, a ţinut să mă prevină, pentru a lămuri de la început ambiguitatea invitaţiei mele.

La Staines am luat o damigeană de bere, ceva de mîncare şi, la sugestia lui Ewart, două umbrele japoneze; am cerut la debarcader cîteva perne în plus şi am petrecut o zi calmă, cu discuţii şi meditaţii, după ce am legat barca într-un colţ cu umbră. Parcă îl văd şi acum pe Ewart, cu o pernă în faţă, oferind vederii mele călcîiele, umbrela, cîteva smocuri de păr negru, un glas şi nimic altceva, proiectat pe oglinda lucitoare a apei care curgea liniştită, reflectînd copacii şi tufişurile.

— Nu merită, revenea ca un refren glasul lui. Ai face mai bine, Ponderevo, să-ţi găseşti o Millie, şi-ţi garantez că n-ai să te mai simţi atît de amărît.

— Nu, am răspuns hotărît, nu-i genul meu...

Un fir de fum se ridică din pipa lui Ewart, ca fumul dintr-un altar...

— Totul e doar o harababură, dar tu nu vrei să crezi. Nimeni nu ştie nimic — pentru că, de fapt, nici nu se poate

ști. Este femeia o proprietate — sau e o creatură egală cu noi? Ori un fel de zeiță, care ne stăpînește? Părerea mea e că este o creatură asemenea nouă. Tu, însă, crezi că e o zeiță?

— Nu, am spus, nu cred.

— Dar ce crezi?

— Ei bine...

— Hm, a mormăit Ewart, în timp ce eu tot șovăiam.

— Idealul meu, am sfîrșit prin a spune, este să întîlnesc o persoană care să-mi aparțină... și căreia să-i aparțin... trup și suflet. Nu semizei! Și o să aștept pînă va veni. Dacă va veni vreodată... Trebuie să ne apropiem unul de altul, tineri și puri.

— Nu există ființe pure, sau ființe impure... În noi totul e amestecat încă de la început.

Era atît de adevărat, încît n-am mai știut ce să spun.

— Și dacă tu îi aparții, și ea îți aparține, spune, Ponderevo — în ce parte e capul?

Nu i-am dat nici un răspuns, decît un „Oh!" nerăbdător.

Cîtva timp am fumat amîndoi în tăcere...

— Ți-am spus, Ponderevo, ce descoperire uimitoare am făcut? a întrebat într-un tîrziu Ewart.

— Nu, am răspuns eu. Ce descoperire?

— Nu există nici o doamnă *Grundy*.[1]

— Nu?

— Nu! Practic, nu. M-am gîndit bine la toată treaba asta. Ea este doar un instrument, Ponderevo. Este cea care a purtat blamul. Grundy e un bărbat. Și Grundy e demascat. E un tip uscățiv și prost dispus. De vîrstă mijlocie. Cu favoriți negri și stufoși, și cu privirea obosită. A fost cuminte pînă acum, dar începe să se agite! Dispoziția proastă!... Iată-l, de exemplu, pe Grundy într-o stare de panică sexuală: „Pentru Dumnezeu, acoperiți repede! O pereche făcînd dragoste! E prea atîțător! Ce lucruri îngrozitoare!" Se repede — cu brațele-i lungi agitîndu-i-se ca aripile unei mori. „Trebuie despărțiți!" Cere acoperirea absolută a tuturor lucrurilor — și separarea absolută. O parte a drumului să fie rezervată pentru bărbați, și cealaltă pentru femei, și, între ele un panou mare — fără afișe. Pînă la douăzeci și unu

[1] Personaj de comedie, prototip al pudoarei.

de ani, fiecare băiat și fiecare fată să fie cusuți într-un sac și sigilați, în așa fel încît doar capul, mîinile și picioarele să iasă afară. Muzica să fie abolită, să se prevadă haine pentru animalele inferioare! Iar vrăbiile să fie suprimate — ab-so-lut.

Am izbucnit în rîs.

— ...Ei bine, acesta este domnul Grundy într-una din dispozițiile sale proaste — și asta o face pe doamna Grundy... care este o persoană foarte bîrfită, Ponderevo... în sinea ei este o desfrînată — și asta o face să ajungă într-o stare de agitație penibilă — cît se poate de penibilă! E o ființă supusă. Cînd Grundy îi spune că un lucru e șocant, imediat se simte șocată — roșie la față și cu respirația tăiată. Și încearcă să-și ascundă sentimentul profund de vinovăție în dosul unei expresii semețe... În acest timp, Grundy este într-o stare de agitație teribilă. Mîinile-i lungi, subțiri și noduroase, gesticulează și se agită: „Tot se mai gîndesc la... se gîndesc la fel de fel de lucruri! E îngrozitor! Le găsesc în cărți. Nu-mi pot închipui unde le-ar putea găsi în altă parte! Trebuie să veghez! Uite niște oameni care șușotesc! Nimeni nu trebuie să șușotească! Chiar și numai asta sugerează ceva! Și apoi picturile! În muzee... lucruri prea groaznice pentru a fi exprimate în cuvinte. De ce nu putem avea o artă pură — cu o anatomie deformată, pură și frumoasă — și literatură pură, poezie pură, în loc de toate lucrurile acestea pline de aluzii — de *aluzii*?... Iertați-mă! Se petrece ceva în dosul acelei uși încuiate! Gaura cheii! În interesul moralității publice... da, domnule, eu care sînt un om curat și cumsecade... insist... ca să mă uit... nu-mi va face rău... insist să mă uit... e de datoria mea... mm, mm... gaura cheii!"

Ewart a început să dea din picioare ca un nebun, și am izbucnit iarăși în rîs.

— Asta-i Grundy într-una din dispozițiile sale, Ponderevo. Nu e doamna Grundy. Ea e victima uneia dintre minciunile pe care le spunem în privința femeilor. Știi, ele sînt prea simple. Simple! Femeile *sînt* simple! Cred tot ce le spun bărbații...

Cîtva timp Ewart a meditat în tăcere, apoi a repetat:

— Întocmai ce le spun bărbații...

Și și-a reluat expunerea asupra dispozițiilor domnului Grundy.

...Apoi, iată-l pe bătrînul Grundy în altă dispoziţie. L-ai văzut vreodată adulmecînd, Ponderevo? Înnebunit de ideea unor lucruri misterioase, necunoscute, perverse, delicioase! Lucruri în nici un caz respectabile. Ha! Lucruri care nu trebuie făcute!... Toţi cei ce le cunosc, ştiu că există tot atîta mister şi delectare în cele interzise de Grundy ca în plăcerea de a mînca şuncă. Şunca e foarte bună pe o dimineaţă senină, cînd te simţi bine şi ţi-e foame şi iei micul dejun în aer liber. Dar ce greţoasă e cînd nu te simţi bine! Grundy a acoperit-o, a ascuns-o în dosul unor paravane murdare, pînă cînd a uitat de ea. Şi iat-o că începe să-i dea tîrcoale în gînd. Duce o luptă teribilă cu el însuşi în privinţa unor gînduri impure... Atunci să-l vezi pe Grundy cu urechile roşii — exprimîndu-şi curiozitatea în şoaptă. Grundy dezlănţuit, Grundy într-o şoaptă răguşită, privind pe furiş şi cu mişcări convulsive — făcînd astfel ca totul să pară indecent. Emanînd... în vapori denşi... indecenţa!

...Grundy păcătuieşte. Oh, da, este un ipocrit. Se ascunde într-un colţ şi păcătuieşte urît. Grundy şi ungherele sale întunecate sînt cele care fac ca viciul să fie viciu! Noi, artiştii — noi nu avem vicii. Şi apoi, îl cuprinde o căinţă frenetică. Şi e crud faţă de femeile păcătoase şi faţă de sculptorii decenţi şi inofensivi ai unor simple nuduri — ca mine — şi revine astfel din nou la panica sa.

— Cred că doamna Grundy nu ştie că soţul ei păcătuieşte, am observat eu.

— Nu? Nu sînt chiar atît de sigur... Da, slavă Domnului, ea e femeie!... femeie.

...Şi apoi, îl mai poţi vedea pe Grundy cu un zîmbet unsuros... ca un tub de unt, crăpat... întins pe toată faţa lui... are acum concepţii liberale... Grundy în momentele lui anti-puritane, „încercînd să nu vadă Răul"... Grundy prietenul plăcerilor inocente. Îţi face silă cu Răul pe care încearcă să nu-l vadă...

— Şi de aceea totul merge prost, Ponderevo. Grundy — lua-l-ar dracu! — stă în lumină, aşa că noi, tinerii, nu putem să mai vedem nimic. Dispoziţiile lui ne influenţează. Ne molipsim de izbucnirile lui de panică, de mania sa de a adulmeca, de zîmbetul lui unsuros. Nu ştim ce putem să gîndim, ce putem să spunem. Prostia lui face tot ce poate ca să ne împiedice să citim şi să vedem singurul lucru, să ducem singurul fel de dis-

cuţie pe care-l găsim — firesc şi pe bună dreptate — cel mai interesant. Şi astfel, în loc să ne maturizăm, dăm buzna în viaţa sexuală. Cutează... cutează numai să priveşti... şi el ar putea să te murdărească pentru totdeauna ! Fetele sînt nevoite să tacă, terorizate de favoriţii lui neobişnuiţi, de privirea împăienjenită a ochilor lui.

Deodată Ewart, aproape ca un drăcuşor dintre aceia care ţîşnesc din cutie, se ridică în picioare.

— Este pretutindeni în jurul nostru, Ponderevo, zise el foarte solemn. Uneori... uneori cred că este... în sîngele nostru. Şi într-al *meu*.

Mă privi cu multă seriozitate, cu pipa în colţul gurii, aşteptîndu-mi părerea.

— Tu eşti, în tot cazul, cel mai îndepărtat văr pe care l-a avut vreodată, i-am răspuns eu...

După ce am mai meditat puţin, l-am întrebat :

— Ascultă, Ewart, cum crezi că s-ar putea schimba lucrurile ?

Şi-a încreţit chipu-i ciudat şi, cu ochii pierduţi pe întinderea apei, a tras cu sete din pipă, chibzuind la întrebarea mea.

— E greu, a recunoscut el, şi plin de complicaţii. Noi am crescut sub teroarea lui Grundy şi a acestei inocente... dar docile şi... formidabile doamne, care este soţia sa. Nu ştiu în ce măsură aceste complicaţii nu sînt o boală, un fel de decolorare a noastră în umbra lui Grundy... S-ar putea deasemenea, să mai am multe de învăţat în legătură cu femeile... Bărbatul a gustat din Pomul Cunoaşterii. Inocenţa lui s-a dus. Nu poţi să mai ai prăjitura dacă ai mîncat-o. Noi am ales cunoaşterea ; s-o avem pe deplin. Ar trebui să începem, cred, prin abolirea ideilor de decenţă şi indecenţă...

— Grundy ar avea o criză ! am obiectat eu.

— Lui Grundy, i-aş administra duşuri reci... în mod public... dacă spectacolul n-ar fi prea penibil... de trei ori pe zi... Dar să nu crezi că mă gîndesc să las cele două sexe să circule libere împreună. Nu. De fapt, în dosul sexelor... se află sexul. N-are rost să te tragi singur pe sfoară. Problema sexelor o întîlneşti peste tot — chiar şi în societatea cea mai bună. Ţi se agaţă de gleznă. Bărbaţii încep să se lupte între ei — ca şi femeile. Sau sînt iritaţi. Cred că masculii ancestrali s-au certat pentru femelele ancestrale încă de cînd nu erau decît nişte nenorocite de reptile. Nu poţi să schimbi asta într-o

mie de ani... Să nu-i amesteci niciodată în societate, niciodată... decît doar dacă ar fi un singur bărbat și o singură femeie. Cum ar veni asta ?...

— Sau numai perechi ?...

— Cum să realizezi asta ?... Vreo regulă de etichetă, poate...

Fața sa deveni gravă, prevestitoare de rele. Apoi mîna-i lungă începu să facă niște gesturi ciudate.

— Parcă văd... parcă văd... un fel de Cetate a Femeilor, Ponderevo. Da... Un spațiu împrejmuit de ziduri... ziduri solide de piatră... un zid de cetate, înalt cît zidurile Romei, împrejmuind o grădină... copaci... fîntîni... boschete de verdeață... lacuri. Întinderi de iarbă pe care femeile se joacă, alei unde stau la taifas, bărci... Femeilor le plac astfel de lucruri. Orice femeie care a fost la o școală de fete trăiește cu amintirea ei tot restul vieții, mai cu seamă dacă s-au petrecut întîmplări deosebite. Este una dintre trăsăturile cele mai patetice din viața femeilor — superioritatea școlii sau a colegiului asupra tuturor lucrurilor care vin mai tîrziu. Ei bine, această cetate-grădină a femeilor va avea colțuri minunate pentru muzică, locuri de etalare a toaletelor și pentru tot felul de alte îndeletniciri ale femeilor. Tot ce-și poate dori o femeie. Odăi pentru copii. Grădinițe pentru cei mici. Școli. Și nici un bărbat — în afară de cei care fac muncile brute — nu va intra vreodată acolo. Bărbații trăiesc într-o lume în care pot să vîneze și să meșteșugărească, să inventeze, să sape mine și să fabrice, să conducă vase, să bea zdravăn, să practice artele și să lupte...

— Da, l-am întrerupt eu ; dar...

M-a oprit cu un gest :

— Ajung și la asta. Locuințele femeilor, Ponderevo, vor fi așezate chiar în zidul cetății ; fiecare femeie își va avea căminul mobilat după gustul inimii ei — cu un mic balconaș pe zidul exterior. Da, chiar așa, casa zidită în zid — cu un mic balconaș. Și acolo va sta și va privi afară, cînd va avea poftă, și de jur împrejurul cetății va fi o șosea largă, cu bănci, și cu copaci mari și umbroși. Și bărbații se vor plimba în sus și în jos cînd vor simți nevoia unei tovărășii feminine ; cînd, să zicem, bărbații vor dori să vorbească despre suflet, sau despre caracter, sau despre orice alt lucru pe care numai femeile au răbdare să-l asculte... Femeile vor sta rezemate de balustradă și vor privi spre bărbați, le vor zîmbi și vor vorbi cu ei după bunul lor plac. Și fiecare femeie va mai avea o mică scară de

mătase, pe care s-o poată lăsa în jos după voie — dacă vrea să vorbească mai în deaproape...

— Dar bărbaţii tot se vor certa între ei.

— Se poate. Dar vor trebui să se supună hotărîrilor femeilor.

Am ridicat cîteva obiecţii, şi cîtva timp ne-am amuzat cu această idee.

— Ewart, am spus eu, este ceva ca Insula Păpuşilor... Închipuie-ţi, am adăugat, că un bărbat care n-are succes asediază un balcon şi nu-l lasă pe rivalul său să se apropie ?

— Va fi îndepărtat printr-un regulament special. Ca flaşnetarii. Nu-i nici o greutate în privinţa asta. Ar putea fi interzisă o asemenea atitudine... ca fiind împotriva etichetei. Nu există viaţă decentă fără etichetă... Şi oamenii ascultă mai curînd de etichetă decît de legi...

— Hm, am mormăit eu, şi apoi mi-a trecut prin minte un gînd neobişnuit pentru un bărbat tînăr : Dar ce faci cu copiii ? Îi ţii în cetate ? Cu fetele e în ordine. Dar băieţii cresc mari.

— Ah, da ! Uitasem. Nu trebuie lăsaţi să crească în cetate... Băieţii vor fi scoşi afară cînd vor împlini şapte ani. Tatăl va trebui să vină cu un poney, cu o mică puşcă şi cu îmbrăcămintea necesară, şi-şi va lua băiatul. Apoi acesta va putea să vină sub balcon să-şi vadă mama... Va fi frumos să ai o mamă. Tatăl şi fiul...

— Toate acestea sînt foarte frumoase, am zis eu în cele din urmă, dar nu reprezintă decît un vis. Să ne întoarcem la realitate. Ceea ce aş vrea eu să ştiu este ce s-ar putea face în Brompton, să zicem, sau în Walham Green, *acum* ?

— Oh, du-te dracului ! a exclamat el. Walham Green ! Ce idee ţi-a venit, Ponderevo !

Şi a pus capăt discuţiei. Nici n-a mai vrut să ţină seama cîtva timp de încercările mele de a reînnoda firul conversaţiei.

— În timp ce vorbeam, a mărturisit apoi, aveam în cap o idee grozav de originală.

— Ce anume ?

— Mă gîndeam la o capodoperă. O serie. Ca busturile Cezarilor. Însă nu capete, ştii... Astăzi, nu-i mai vedem pe oamenii care fac lucruri importante pentru noi...

— Şi atunci, ce ai de gînd să faci ?

— Mîini — o serie de mîini! Mîinile Secolului Douăzeci. Asta am să fac! Într-o zi cineva va descoperi... se va duce acolo... va vedea ce am făcut și-i va înțelege semnificația.

— Unde va vedea?

— Pe morminte. De ce nu? Maestrul Necunoscut din Highgate Slope! Toate mîinile — mîini mici și moi de femei, mîini nervoase și urîte de bărbați, mîini greoaie, și mîini hrăpăreațe! Și cea a lui Grundy, moale, slabă și noduroasă — Grundy teroarea! — cu zbîrcituri și cu degetul lui gros! Numai că mîna asta a lui Grundy ar trebui să le țină pe toate celelalte laolaltă — într-o strîngere ușor tulburată... Ca Mîna aceea uriașă a lui Rodin — o știi!

4

Am uitat cîte zile au trecut între ultima rupere a logodnei noastre și capitularea lui Marion. Dar îmi amintesc și acum de violența emoției mele, de lacrimile și rîsul din gîtul meu în timp ce citeam scrisoarea ei neașteptată: „M-am gîndit bine la toate și mi-am dat seama că am fost egoistă..."

M-am repezit în seara aceea în Walham Green mînat de dor si de remușcări, dornic să nu-i rămîn cu nimic dator. De data asta a fost nespus de blîndă și de generoasă, și cînd am plecat mi-a dat un sărut foarte dulce.

Și ne-am căsătorit.

Ne-am căsătorit cu toate absurditățile obișnuite. Am cedat — și după cîtva timp chiar de bună voie — iar Marion lua, cu o satisfacție manifestă, tot ce cedam. La urma urmei, m-am arătat foarte înțelegător. Așa că am avut trei trăsuri la biserică, (o pereche de cai erau de aceeași culoare) și vizitii — care păreau cam improvizați cu pălăriile lor de mătase jerpelite — cu panglici albe la bice, iar unchiul meu a vrut să-și arate generozitatea și a ținut ca dejunul de nuntă să fie trimis de un furnizor din Hammersmith. Pe masă era o risipă de crizanteme, și în fața locului de onoare se afla un buchet de flori de portocal și un tort minunat. Am trimis vreo douăzeci de felii de tort, însoțite de cartoane tipărite în argintiu, în care lîngă numele de Marion Ramboat o săgeată arăta spre acel de Ponderevo. Cîteva rude ale lui Ma-

rion și cîteva prietene și prietene ale prietenelor ei de la Smithie au apărut în biserică și s-au îndreptat spre sacristie. Din partea mea nu veniseră decît mătușa și unchiul meu — un grup ales de două persoane. Impresia pe care o făcea cu acel prilej căsuța sărăcăcioasă a părinților lui Marion era a unei îngrămădeli vesele. Bufetul, în care se aflau fețe de masă și anunțul „Camere de închiriat", era folosit pentru etalarea cadourilor, împreună cu cartonașele tipărite în argintiu care nu fuseseră folosite.

Marion purta o rochie de mireasă, din mătase și saten alb, care nu-i venea bine și o făcea să arate mai mare și străină ; îi acoperea formele și-i dădea contururi nefamiliare. A trecut prin tot acest ritual straniu al nunții englezești cu o gravitate sacramentală, pe care eu eram prea tînăr și prea egoist pentru a o înțelege. Pentru ea, totul era neasemuit de important ; pentru mine nu era decît amestecul jignitor, complicat și deconcertant al unei lumi pe care începeam de pe atunci s-o critic cu amărăciune. La ce bună toată această agitație ? Nu era decît o reclamă indecentă că o iubeam cu pasiune pe Marion ! Cred, totuși, că Marion aproape nu și-a dat seama de exasperarea mea mocnită, pentru că pînă la urmă m-am comportat „cumsecade". Îmi jucasem rolul, și chiar mă îmbrăcasem conform personajului meu ; aveam o redingotă bine croită, o pălărie nouă de mătase, pantaloni cît mai deschiși la culoare — mai deschiși chiar decît puteam suporta — o vestă albă, cravată deschisă, mănuși de culoare deschisă. Văzîndu-mă abătut, Marion a avut curajul neobișnuit de a-mi șopti că arătam foarte drăguț ; ceea ce știam eu era că nu eram eu însumi. Arătam ca un supliment special și în culori al revistei *Moda Bărbătească*, sau *Croitorul și Cupeurul*, Haine de Ceremonie. Pe deasupra trebuia să suport și senzațiile deprimante ale unui guler cu care nu eram obișnuit. Mă simțeam pierdut într-un corp străin — și cînd priveam în jos de-a lungul trupului meu ca să mă asigur, impresia îmi era confirmată de un abdomen drept și alb, și de niște picioare străine.

Unchiul meu mi-a fost martor la cununie, și arăta ca un bancher — un mic bancher — înfloritor. Purta un trandafir alb la butonieră. Am impresia că n-a fost prea vorbăreț. Cel puțin, îmi amintesc foarte puțin despre el.

— George, mi-a spus de vreo două ori, aceasta este o zi mare pentru tine — o zi foarte mare.

Dar părea să vorbească cu oarecare îndoială.

Căci nu-i spusesem nimic despre Marion pînă cu vreo săptămînă înainte de nuntă ; atît el cît și mătușa mea fuseseră luați cu totul prin surprindere. Așa că n-au putut, cum s-ar spune, „să-și vină în fire". Mătușă-mea a manifestat foarte mult interes, mult mai mult decît unchiul meu ; atunci mi-am dat seama, cred, pentru prima dată că ține la mine. Îmi amintesc cum m-a luat deoparte după ce anunțasem evenimentul.

— Hai, George, mi-a spus ea povestește-mi totul despre ea. De ce nu mi-ai spus — măcar *mie* — mai de mult ?

Mi-am dat seama cu surprindere că-mi venea foarte greu să-i vorbesc despre Marion. Am lăsat-o nedumerită.

— Spune, e frumoasă ? m-a întrebat în cele din urmă.

— Nu știu cum ai s-o găsești, am ocolit eu întrebarea. Cred...

— Ce ?

— Cred că ar putea fi cea mai frumoasă ființă din lume.

— Și nu este ? Pentru tine ?

— Ba da, am spus eu, lăsînd capul în jos. Da, este...

Și dacă nu-mi amintesc nimic din ce a spus sau a făcut unchiul meu la nuntă, țin minte deslușit anumite lucruri mărunte în legătură cu mătușa mea : privirea ei cercetătoare, aerul ei de solicitudine și o ciudată și caldă licărire de intimitate în ochii ei. Mi-am dat seama că nu-i puteam ascunde nimic. Era îmbrăcată foarte elegant, cu o pălărie mare cu pene care făcea ca gîtul să-i pară mai lung și mai subțire ca de obicei, și cînd a pășit de-a lungul șirului de bănci din biserică, cu pasul legănat și privirea ațintită asupra lui Marion, cufundată într-o completă uitare de sine, nu mai era de loc hazlie, ca de obicei. Sînt convins că dădea căsătoriei mele mai multă atenție chiar decît mine, era îngrijorată de furia mea cumplită și de orbirea lui Marion, și ne privea cu ochi care știau ce înseamnă să iubești — de dragul iubirii.

În sacristie s-a întors cu spatele în timp ce noi semnam, și cred că, într-adevăr, plîngea, deși nici pînă astăzi n-aș putea spune ce putea s-o facă să plîngă ; de asemenea a fost gata să plîngă cînd mi-a strîns mîna la despărțire — și nu

mi-a spus nici un cuvînt, nici nu m-a privit, ci doar mi-a strîns mîna...

Dacă n-aş fi fost atît de abătut, cred că aş fi descoperit fel de fel de amănunte amuzante în nunta mea. Îmi amintesc de o grămadă de detalii ridicole, care pînă şi în amintire refuzau să-mi apară comice. Preotul care oficia era răcit, aşa că toate „n"-urile sunau ca nişte „d"-uri, şi în momentul semnării în registru a făcut maşinal un compliment cu privire la vîrsta miresei. Era acelaşi compliment pe care-l făcea tuturor mireselor pe care le căsătorea. Îmi mai amintesc de două fete bătrîne, două verişoare ale lui Marion de vîrstă mijlocie, care erau croitorese la Barking. Purtau nişte bluze ţipătoare şi nişte fuste vechi şi întunecate, şi manifestau un respect nemăsurat pentru domnul Romboat. Ele au fost acelea care au aruncat cu orez ; au adus, cred, un sac întreg, şi au împărţit pumni de orez unor băieţaşi necunoscuţi de la intrarea bisericii, provocînd astfel o învălmăşeală liliputană. Una dintre ele avusese chiar de gînd să arunce şi un papuc. Era un papuc vechi de mătase, foarte uzat, — o ştiu pentru că l-a scăpat din buzunar în mijlocul bisericii, unde era îmbulzeală, şi i l-am ridicat eu. Nu cred că a reuşit să-l arunce pînă la urmă, căci în timp ce plecam cu trăsura de la biserică, am văzut-o chinuindu-se, după cîte mi s-a părut, zadarnic, să-l scoată din buzunar ; mai tîrziu am zărit proiectilul norocului zăcînd, el sau perechea lui, rătăcit în dosul suportului pentru umbrele din hol...

Toată această ceremonie a fost mult mai absurdă, mai incoerentă şi mai umană decît mă aşteptasem, iar eu eram mult prea tînăr şi prea serios pentru a admite că acea calitate enunţată la urmă, compensa celelalte neajunsuri. Sînt atît de departe de această fază a tinereţii mele, încît pot privi înapoi cu detaşarea cu care aş examina un tablou minunat. desăvîrşit, care mă fascinează ; în clipele acelea, însă, tot ce simţeam era un resentiment fără margini. Acum pot să revăd în minte toate acestea, să privesc amănuntele, să generalizez în legătură cu anumite aspecte. Mi se pare interesant, de pildă, să le pun de acord cu teoria mea despre Bladesover şi despre structura socială britanică. Sub forţa tradiţiei, încercam cu toţii, în mijlocul haosului şi al frămîntării din Londra, să îndeplinim ceremoniile de căsătorie ale unui moşier din Bladesover, sau ale unui mic burghez rotofei

din vreun orăşel rural. Acolo, căsătoria este o funcţie socială, cu o semnificaţie socială. Acolo, biserica este, în mare măsură, locul unde se adună comunitatea, şi căsătoria cuiva este un lucru important pentru orice om din sat sau din orăşel. Este o schimbare de situaţie care interesează în mod legitim întreaga vecinătate. La Londra însă nu există vecini, nimeni nu ştie nimic, nimănui nu-i pasă de nimic. Un individ absolut străin dintr-un birou mi-a luat declaraţia, şi publicaţia de căsătorie a fost proclamată în faţa unor urechi care nu mai auziseră niciodată de numele noastre. Chiar şi preotul care ne-a căsătorit nu ne mai văzuse niciodată, şi nici n-a lăsat să se înţeleagă în vreun fel că ar dori să ne mai vadă vreodată.

Vecinii din Londra! Familia Ramboat nu cunoştea nici măcar numele vecinilor. În timp ce o aşteptam pe Marion, înainte de a porni în luna noastră de miere, îmi amintesc că domnul Ramboat a venit şi s-a postat lîngă mine, privind afară pe fereastră.

— Ieri a fost o înmormîntare acolo, a spus el, pentru a începe o conversaţie, îndreptîndu-şi capul spre casa de peste drum. A fost foarte frumoasă — cu un dric de sticlă...

Micul nostru cortegiu de trei trăsuri, cu cai şi vizitii împodobiţi cu panglici albe, a trecut prin tot traficul imens, zgomotos, şi indiferent, ca o figurină de porţelan pierdută în jgheabul de cărbuni al unui cuirasat. Nimeni nu ne făcea loc, nimănui nu-i păsa de noi; conductorul unui omnibuz ne-a luat în batjocură; o bucată bună de drum ne-am tîrît în urma unei căruţe cu gunoaie. Tropăitul şi vacarmul din jur dădeau un aspect ciudat de indecenţă acestei uniri publice a doi îndrăgostiţi. Păream că ne expunem fără ruşine. Mulţimea care s-a adunat în faţa bisericii s-ar fi adunat la fel, şi chiar mai repede, la un accident de stradă...

La gara Charing Cross — voiam să mergem la Hastings — ochiul experimentat al conductorului a observat îmbrăcămintea noastră neobişnuită şi ne-a rezervat un compartiment.

— În sfîrşit, am exclamat, în timp ce trenul pornea din gară, s-a terminat! Şi, întorcîndu-mă spre Marion, care mi se părea puţin străină în hainele cu care nu eram obişnuit, i-am zîmbit.

M-a privit grav, timid.

— Nu eşti supărat? m-a întrebat.

— Supărat! De ce?

— Pentru că toate s-au petrecut după datini.

— Draga mea Marion! am spus eu și, drept răspuns, i-am luat și i-am sărutat mîna înmănușată, mirosind a piele...

Nu-mi amintesc prea multe despre călătorie. Vreo oră a trecut fără să-mi dau seama — căci amîndoi eram zăpăciți și puțin obosiți, iar pe Marion o durea capul și n-avea chef de dezmierdări. Am început să mă gîndesc la mătușa mea, și mi-am dat seama, ca de-o nouă descoperire, că țineam foarte mult la ea. Îmi părea rău că nu-i spusesem din vreme că vreau să mă căsătoresc...

Dar nu cred că vreți să auziți povestea lunii mele de miere. Am povestit tot ce era necesar pentru ca să înțelegeți ce vreau să spun. Astfel, Vrerea, care se află în miezul tuturor lucrurilor, mi-a îndrumat pașii. Mînat de forțe pe care nu le înțelegeam, îndepărtat cu totul de la știință, de la curiozitate, de la munca asiduă căreia mă dedicasem cîndva, îmi croiam drumul printr-un desiș de tradiții, obiceiuri, obstacole și absurdități, înfuriindu-mă, privîndu-mă, ocupîndu-mă de lucruri pe care le vedeam cît se poate de limpede că erau dezonorante și zadarnice, și realizînd în cele din urmă țelul Naturii oarbe, cerința implacabilă a dorinței ei. Și am ținut-o, aproape fericit, în brațele mele, pe Marion, care plîngea și se împotrivea.

5

Cine ar putea istorisi povestea înstrăinării lente a doi oameni căsătoriți, destrămarea treptată a acestei legături complexe? Cel mai puțin o poate face unul dintre cei doi interesați. Chiar și acum, după cincisprezece ani în care aș fi trebuit să lămuresc lucrurile, mai păstrez despre Marion o mulțime de impresii tot atît de confuze, tot atît de discordante, tot atît de nesistematizate și de contradictorii ca însăși viața. Mă gîndesc la ceva și o iubesc, la altceva și o urăsc — la sute de întîmplări în care mi-o reamintesc cu o afecțiune lipsită de pasiune. În timp ce stau aici, încercînd să redau o viziune a acestui proces infinit de confuz, îmi amintesc de momente de înstrăinare sălbatică, de momente de intimitate

senină, uitînd însă cu totul de perioadele de tranziție. Aveam un mic limbaj al nostru, și cînd eram „prieteni", eu răspundeam la numele de „Mutney", iar ea la „Ming", și păstram atît de bine aparențele, încît pînă la urmă chiar și Smithie socotea căminul nostru cel mai fericit din lume.

N-aș putea explica pe deplin cum mi-a tăiat Marion tot elanul și cum nu a reușit să se trezească la viața aceea de emoții intime care constituie miezul iubirii. Viața aceea de emoții intime este formată din lucruri mărunte. O față frumoasă se deosebește de una urîtă printr-o diferență de suprafețe și proporții uneori aproape infinitezimal de mici. Acuma, cînd scriu, mă pomenesc așternînd pe hîrtie tot felul de lucruri mărunte, dar ele demonstrează acele neînțelegeri esențiale și temperamentale, pe care am mai căutat să le pun în lumină. Unii cititori mă vor înțelege — alții vor spune că nu sînt decît o brută nesimțitoare, care n-a știut să facă concesii... E ușor să fac concesii acum ; dar să fii tînăr și arzător și să faci concesii, să vezi deschizîndu-ți-se în față viața conjugală, care părea în zorii ei numai strălucire, o grădină de trandafiri, un loc plin de adînci și dulci mistere, de bătăi de inimă și tăceri minunate... și să găsești doar perspectiva unor toleranțe și vorbe copilărești ! Asta a fost — un compromis. Adică lucrul cel mai puțin eficient din viața unui om.

Toate romanele de dragoste pe care le citeam păreau să-și bată joc de relațiile noastre monotone, toate poemele, toate tablourile frumoase contrastau cu succesiunea monotonă de ceasuri cenușii pe care le petreceam împreună. Cred că deosebirea esențială dintre noi era una de sensibilitate estetică.

Îmi amintesc și acum că ceea ce mi se părea cel mai groaznic și mai dezastruos în perioada aceea era nepăsarea ei totală față de propria-i frumusețe. Știu că poate părea ceva lipsit de importanță, dar Marion purta părul pe moațe în prezența mea. Tot ideea ei era să îmbrace rochiile vechi și cele care nu-i veneau bine, acasă unde „nimeni nu putea s-o vadă" — „nimeni" fiind eu. Mi-a lăsat în amintire o mulțime de imagini dizgrațioase, de neglijență...

Toate concepțiile noastre despre viață se deosebeau. Îmi amintesc de neînțelegerea dintre noi la cumpărarea mobilei. Ne-am pierdut trei sau patru zile în Tottenham Court Road, și Marion a ales lucrurile care îi plăceau ei cu o hotărîre

inexorabilă — înlăturînd sugestiile mele cu: „Oh, *ţie* îţi plac lucruri atît de ciudate!" Urmărea un ideal limitat, acceptat şi experimentat — care excludea orice alte posibilităţi. Pe fiecare policioară de cămin se afla cîte o oglindă drapată, aveam un bufet solid, încărcat şi împodobit cu sticlă tăiată oblic, lămpi pe tije lungi de metal, fotolii de colţ şi plante în butoiaşe de rom. Şi, fireşte, Smithie era întru totul de acord. În toată casa nu exista un loc unde să poţi să stai şi să citeşti. Cărţile mele erau aşezate pe rafturi într-o firidă din sufragerie. Şi aveam şi un pian, deşi cunoştinţele muzicale ale lui Marion erau de un nivel elementar...

După cum vedeţi, a fost o soartă crudă pentru Marion că am reuşit s-o conving să mă ia de bărbat — pe mine, cu neastîmpărul meu, cu scepticismul meu şi cu ideile mele în neîncetată schimbare. Ea nu avea nici o facultate de a se dezvolta sau a se schimba; îşi fixase tiparul, şi se stabilise în ideile limitate ale clasei din care făcea parte. Îşi manifesta concepţia ei despre ce era bine în alegerea scaunelor din salon şi în acceptarea ceremonialului de nuntă, ca şi în toate celelalte împrejurări ale vieţii, cu o onestitate şi o convingere simplă şi luminoasă, cu o uriaşă inflexibilitate lipsită de imaginaţie — la fel cum pasărea-croitor îşi construieşte cuibul, sau cum castorul îşi zideşte digul.

Dar să trec în grabă peste această povestire a dezamăgirilor şi apoi a despărţirii. Aş putea spune că au fost urcuşuri şi coborîşuri în dragostea noastră, dar cred că în general a fost o neîncetată descreştere. Uneori, Marion îmi pregătea cîte o surpriză, îmi confecţiona o cravată sau o pereche de papuci, şi mă umplea de recunoştinţă, cu toate că lucrurile erau absurde. Dirija căminul nostru şi pe singura noastră servitoare cu energie severă şi plină de vioiciune. Era nespus de mîndră de casa şi de grădina noastră. Potrivit concepţiei ei, şi-a făcut întotdeauna datoria faţă de mine...

În curînd, rapida dezvoltare a lui Tono-Bungay a început să solicite prezenţa mea în provincie, şi lipseam uneori cîte o săptămînă întreagă. Asta nu-i plăcea; se simţea „plictisită", zicea ea, dar după cîtva timp a început din nou să se ducă pe la Smithie, organizîndu-şi într-un fel o viaţă independentă. La Smithie, era acum socotită o femeie cu situaţie, care avea bani de cheltuială. O invita pe Smithie la teatre şi restaurante, vorbeau la nesfîrşit despre tot felul de lucruri şi în curînd

Smithie a început să-şi petreacă cu regularitate *week-end*-ul cu noi. De asemenea, Marion şi-a luat un prepelicar, a început să se ocupe de arte minore, de pirogravură, şi-a cumpărat un aparat de fotografiat şi s-a apucat să cultive zambile de seră. O dată, a făcut o vizită unei vecine. Părinţii ei au părăsit Walham Green — taică-său şi-a dat demisia de la uzina de gaz — şi au venit să locuiască într-o căsuţă pe care am închiriat-o în apropiere, pentru ei ; veneau destul de des pe la noi.

Ciudat cum lucrurile cele mai mărunte ne exasperează atunci cînd izvoarele vieţii sînt otrăvite ! Socrul meu mă găsea parcă mereu în momentele mele de proastă dispoziţie, şi mă îndemna să mă apuc de grădinărit. Mă enerva îngrozitor.

— Gîndeşti prea mult, spunea el. Dacă ai pune mîna pe sapă, grădina asta a voastră ar fi un rai plin de flori. Ţi-ar face mai bine decît să cugeţi tot timpul, George.

Sau, pe un ton exasperant :

— Nu ştiu de ce, George, nu puneţi nişte geamuri aici. Colţul ăsta însorit ar face minuni, dacă aţi face o mică seră.

În timpul verii, nu venea niciodată pe la noi fără să execute în hol un fel de scamatorie, scoţînd castraveţi şi roşii din cele mai neaşteptate locuri ale fiinţei sale. „Le-am cules de pe bucăţica *mea* de pămînt", spunea considerîndu-se probabil un exemplu demn de urmat. Lăsa urme de produse vegetale în cele mai neobişnuite locuri, pe poliţele căminelor, pe bufete, chiar pe tablouri. Dumnezeule, cît putea să mă exaspereze apariţia neaşteptată a unei roşii !...

La înstrăinarea dintre noi a contribuit mult şi faptul că Marion şi mătuşa mea n-au reuşit să se împrietenească, luînd, printr-un fel de instinct, o atitudine ostilă una faţă de cealaltă.

La început, mătuşa mea venea destul de des în vizită, căci era într-adevăr dornică s-o cunoască pe Marion. Intra ca o furtună şi invada casa cu o atmosferă de veselie. Începuse de pe atunci să se îmbrace cu acea nepăsare voioasă şi extravagantă care a marcat ascensiunea ei spre bogăţie, şi punea pentru aceste vizite tot ce avea mai bun. Ar fi vrut să joace rolul mamei faţă de mine, cred, şi să-i comunice lui Marion anumite secrete, ca de pildă cum purtam ghetele pînă se uzau, şi cum nu mă gîndeam niciodată să pun haine

mai groase pe vreme friguroasă. Dar Marion o privea cu acea suspiciune defensivă a persoanelor sfioase, cu gîndul doar la eventualele critici pe care i le-ar putea face; iar mătușa mea, observînd aceasta, devenea nervoasă și începea să vorbească în argou...

— Ce lucruri caraghioase spune mătușă-ta, a observat Marion o dată, discutînd despre ea. Dar cred că are haz.

— Da, am răspuns; are într-adevăr haz.

— Dacă aș spune și eu ce spune ea...

Lucrurile caraghioase pe care le spunea mătușa mea nu erau nimic pe lîngă lucrurile caraghioase pe care nu le spunea. Îmi amintesc de o zi, pe cînd ședea în salonul nostru, și parcă o văd cum a făcut cu ochiul — este expresia cea mai potrivită — spre arbustul de cauciuc din vasul de faianță de Doulton, pe care Marion îl așezase pe un colț al pianului.

Era gata-gata să spună ceva. Apoi deodată, mi-a observat expresia feței și s-a făcut mică, mică de tot, ca o pisică prinsă lîngă oala cu lapte.

Și totuși, un imbold răutăcios a împins-o:

— N-am spus nici o vorbuliță, George. a stăruit, privindu-mă drept în ochi.

I-am zîmbit:

— Ești foarte drăguță că n-ai spus nimic.

Tocmai în clipa aceea a intrat, încruntată, în odaie, Marion să-i ureze bun venit. Am avut însă sentimentul profund că sînt un trădător — față de arbustul de cauciuc, presupun — cu toate că nu se spusese nimic...

— Mătușa ta își bate joc de toată lumea, a fost verdictul lui Marion, care a adăugat apoi, cu sinceritate: cred că e foarte bine... pentru ea.

De mai multe ori ne-am dus acasă la ei la dejun în Beckenham, și o dată sau de două ori la cină. Mătușa mea a făcut tot ce-i stătea în putință ca să se împrietenească cu Marion, dar a fost zadarnic. Știam că Marion se simțea foarte stînjenită și adopta ca metodă socială o tăcere epuizantă, răspunzînd sec, fără să ofere nici un prilej de a se putea înnoda o conversație cu ea.

Cu timpul intervalele dintre vizitele mătușii s-au mărit din ce în ce mai mult...

Viața mea conjugală a ajuns în cele din urmă ca un șanț îngust și adînc, săpat în cîmpul vast de preocupări în care

trăiam. Datorită activității mele, călătoream prin țară, întîlneam un mare număr de personalități, citeam — în tren — nenumărate cărți, în timp ce mergeam dintr-un loc în altul. Am legat o serie de relații sociale în casa unchiului meu, la care Marion nu lua parte. Semințele noilor idei au prins și s-au dezvoltat în mine. Anii de la începutul și mijlocul celei de a treia decade a unui bărbat sînt, cred, anii celei mai mari efervescențe intelectuale. Sînt anii plini de neastîmpăr și de proiecte vagi.

De fiecare dată cînd mă întorceam la Ealing, viața de acolo mi se părea tot mai străină, mai îngustă și mai neatrăgătoare — iar Marion mai puțin frumoasă, mai mărginită și mai dificilă — pînă cînd, în cele din urmă, i-a dispărut și ultima fărîmă de magie pe care o exercita asupra mea. Mă primea de fiecare dată cu tot mai multă răceală, pînă cînd a devenit de-a dreptul apatică. Nu m-am întrebat niciodată ce avea pe inimă, sau ce o nemulțumea. Veneam acasă fără să mai nădăjduiesc nimic, fără să mai aștept nimic. Era viața mea ratată, și eu o alesesem. Am început să devin mai sensibil la defecte cărora mai înainte nu le dădusem nici o atenție; asociam înfățișarea ei palidă cu insuficiența ei temperamentală, și liniile tot mai adînci din jurul gurii și al nărilor cu firea ei nemulțumită. Fiecare își vedea de-ale lui; prăpastia dintre noi se căsca tot mai largă. Eram sătul de limbajul copilăresc și de micile alintări stereotipe; eram sătul de ultimele vești din atelierul acela nemaipomenit, și nici nu mai ascundeam că eram sătul; abia dacă scoteam cîte o vorbă, cînd eram singuri. Din pasiunea mea fizică, neîmpărtășită, nu mai rămăsese decît o mică rămășiță — și aceasta crea între noi o stare de exasperare.

Prezența unui copil poate că ne-ar fi salvat. Marion luase de la Smithie dezgustul și spaima maternității. Pentru ea, maternitatea însemna rodul și chintesența elementelor „oribile" ale vieții, un lucru dezgustător, o ultimă umilință pentru femeile neprevăzătoare. De fapt, mă îndoiesc dacă un copil ar fi putut să ne salveze; deosebirile de vederi dintre noi în privința educației copiilor ar fi fost fatale.

În general, îmi amintesc de viața mea cu Marion ca de o lungă suferință, cînd cumplită, cînd mai blîndă. A fost perioada cînd am început să-mi privesc viața cu un ochi critic, și cînd am fost copleșit de senzația că e absurdă și

prost orînduită. Stăteam treaz nopţile, întrebîndu-mă care este sensul lucrurilor, depănîndu-mi în minte zilele unei vieţi conjugale nesatisfăcătoare, posomorîte, vremea pierdută într-o întreprindere care nu era decît şarlatanie şi negoţ venal, atît de diferită de toate ambiţiile mele de adolescent, de visurile mele din Wimblehurst. Situaţia în care mă aflam mi se părea fără ieşire, şi mă întrebam zadarnic de ce mă vîrîsem singur în ea.

6

Sfîrşitul situaţiei noastre intolerabile a venit brusc, cu totul pe neaşteptate, dar într-un fel care cred că era aproape inevitabil. Afecţiunea mea înstrăinată a început să rătăcească, aşa că i-am fost necredincios lui Marion.

Nu voi încerca să atenuez comportarea mea. Eram un bărbat tînăr şi destul de viguros; toată pofta erotică îmi fusese trezită şi aţîţată, dar nicidecum satisfăcută, de povestea mea de dragoste şi de căsătorie. Urmărisem o licărire fugară de frumuseţe, fără să mai ţin seama de altceva, dar îmi scăpase. Pălise tocmai atunci cînd nădăjduiam că va străluci şi mai tare. Pierdusem orice speranţă şi eram plin de amărăciune. Totul s-a întîmplat întocmai cum spun. Nu caut să trag nici o învăţătură morală, iar cît priveşte remediile sociale, le las pe seama reformatorului social. Am ajuns la un moment al vieţii cînd singurele teorii care mă interesează sînt acelea legate de generalizări asupra realităţii.

Pentru a ajunge în biroul nostru interior din Ragget Street, trebuia să trec printr-o cameră unde lucrau dactilografele. Sarcina lor era să ne bată la maşină corespondenţa; cît despre birourile noastre care se ocupau de registre şi anunţuri, ele se mutaseră de mult în nişte localuri, pe care reuşisem să le închiriem, de fiecare parte a magazinului. Trebuie să mărturisesc că eram întotdeauna uşor tulburat cînd vedeam şirul de tinere femei, cele mai multe cu umeri rotunjiţi cu graţie; dar în curînd una dintre ele s-a detaşat de celelalte şi mi-a atras în mod deosebit atenţia. M-a izbit mai întîi spatele ei drept, mai frumos decît al celorlalte; gîtul cu rotunjimi dulci, pe care se răsfăţa un colier de perle false; părul castaniu pieptănat cu gust — şi privirea

pe care mi-o arunca cu coada ochiului. Pe urmă a început să se întoarcă brusc și să mă privească ori de cîte ori treceam.

Privirea mea o căuta pe a ei în timp ce străbăteam cu diverse treburi încăperea; pe urmă i-am dictat cîteva scrisori, și am descoperit astfel că avea mîini frumoase, moi, cu unghii trandafirii. De cîteva ori, întîlnindu-ne întîmplător, ne-am privit o clipă drept în ochi.

Asta a fost tot. Dar a fost destul, în misterioasa francmasonerie a atracției dintre sexe, pentru a exprima lucruri esențiale. Aveam un secret al nostru.

Într-o zi, am venit în Raggett Street la ora prînzului și am găsit-o singură în birou. A ridicat privirea cînd am intrat, și apoi a rămas nemișcată, cu fața în jos și cu mîinile încleștate pe masă. Am trecut pe lîngă ea îndreptîndu-mă spre ușa care dădea în biroul interior, apoi m-am oprit, m-am întors și m-am aplecat peste măsuța de scris.

Cîteva clipe, nici unul dintre noi n-a scos o vorbă. Tremuram tot.

— Asta e una dintre noile mașini de scris? am întrebat în cele din urmă, ca să spun ceva.

A ridicat privirea spre mine fără o vorbă, cu fața îmbujorată și cu ochii strălucitori, și atunci m-am aplecat și am sărutat-o pe buze. S-a lăsat puțin pe spate, trecîndu-și un braț în jurul gîtului meu, mi-a tras obrazul spre ea și m-a sărutat de nenumărate ori. Am ridicat-o și am strîns-o în brațe. A scos un mic țipăt înăbușit.

Niciodată nu cunoscusem încă gustul sărutărilor pătimașe...

Am auzit pe cineva umblînd prin magazin.

Ne-am îndepărtat unul de celălalt, cu fețele îmbujorate și cu ochii strălucitori și arzători.

— Nu putem sta de vorbă aici, i-am șoptit pe un ton confidențial. În ce direcție mergi cînd pleci la cinci?

— Pe lîngă Embankment, spre Charing Cross, a răspuns ea pe același ton de intimitate. Nici una dintre colegele mele nu merge în direcția aceea...

— Atunci, pe la cinci și jumătate?

— Da, la cinci și jumătate...

În clipa aceea, ușa dinspre magazin s-a deschis și fata s-a așezat repede pe scaun.

— Mă bucur, am rostit pe un ton obișnuit, că noile mașini de scris sînt bune.

Am intrat în biroul interior și am cercetat statele de plată, ca să aflu cum o cheamă — Effie Rink. Toată după-amiaza n-am mai lucrat nimic. M-am agitat în vizuina aceea întunecoasă ca o fiară în cușcă.

Cînd am ieșit puțin mai tîrziu, Effie lucra cu extraordinară aparență de calm — și nu mi-a aruncat nici o privire...

În seara aceea ne-am întîlnit și am stat de vorbă în șoaptă, deși nu era nimeni care să ne audă; ne-am înțeles repede. Era cu totul altceva decît visul romanțios pe care mi-l făurisem altădată.

7

M-am întors acasă după o absență de o săptămînă — un om schimbat. Prima mea izbucnire de pasiunea pentru Effie se terminase, și știam exact în ce situație mă aflam. Stabilisem locul lui Effie în viața mea, și mă despărțisem de ea pentru un timp. Fata se întorsese la slujba ei din Raggett Street, motivîndu-și lipsa printr-o indispoziție trecătoare. Nu mă simțeam nici pocăit și nici rușinat cînd am deschis portița de fier care proteja de cîinii vagabonzi grădinița lui Marion din fața casei și iarba ei de pampas. De fapt, mă simțeam ca un om care obținuse un drept ce-i fusese contestat. Mă întorceam la Marion fără senzația de a fi făcut vreun rău — ba chiar cu un nou sentiment de prietenie față de ea. Nu știu ce se cuvine să simți în asemenea împrejurări; dar așa simțeam eu.

Am găsit-o în salon, stînd în picioare lîngă soclul lămpii care umplea pe jumătate arcada, ca și cum m-ar fi așteptat pînă atunci la fereastră. Era palidă, și fața ei avea ceva care mi-a atras atenția. Arăta ca și cum nu dormise. Nu s-a apropiat ca să-mi ureze bun sosit.

— Te-ai întors acasă, a spus doar.

— După cum ți-am scris.

A rămas nemișcată — o siluetă întunecată proiectată pe fereastra luminoasă.

— Unde ai fost? a întrebat apoi.

— Pe coasta de răsărit, am răspuns pe un ton degajat.

A urmat o scurtă pauză.

— *Știu* totul, a rostit în cele din urmă.

Am privit-o fix. A fost cea mai uluitoare clipă din viața mea...

— Pe legea mea ! am exclamat, va să zică știi !

— Și acum, te-ai întors la mine ?

M-am îndreptat spre cămin și m-am oprit acolo, considerînd această nouă situație.

— N-aș fi crezut niciodată, a adăugat Marion. Cum ai putut să faci așa ceva ?

Nici unul dintre noi nu mai scoase o vorbă, un răstimp care mi se păru nesfîrșit.

— Cine mai știe despre asta ? am întrebat în cele din urmă.

— Fratele lui Smithie. Erau amîndoi la Cromer.

— Fir-ar să fie de Cromer !

— Cum de-ai putut...

În fața acestei catastrofe neașteptate, am simțit că mă cuprinde furia :

— Ce i-aș mai suci gîtul fratelui lui Smithie !

Marion începu să vorbească, în frînturi seci de fraze.

— Tu... Am crezut întotdeauna că *tu*, cel puțin, n-ai să mă înșeli... Cred că toți bărbații sînt groaznici... în privința asta.

— Nu văd ce găsești groaznic în asta. E consecința cea mai firească — și lucrul cel mai natural din lume.

Am auzit niște pași pe coridor, și m-am dus să închid ușa odăii. Apoi am venit din nou lîngă cămin și m-am întors cu fața spre ea.

— E o lovitură grea pentru tine. Dar nu m-am gîndit că ai să afli. Tu nu m-ai iubit niciodată. M-am chinuit mult. Nu văd de ce să-ți pară rău...

S-a așezat într-un fotoliu îmbrăcat în husă.

— Ba te-am iubit.

Am ridicat din umeri.

— Îmi închipui, a adăugat, că ea te iubește ?

N-am răspuns nimic.

— Unde se află acum ?

— Oh ! are vreo importanță ?... Ascultă, Marion !... Nu m-am așteptat la asta. N-aș fi vrut să pui atîta la inimă. Dar știi și tu că ceva trebuia să se întîmple. Îmi pare rău — regret din suflet că lucrurile au ajuns pînă aici între noi. Dar, te asigur, am fost luat prin surprindere. Nu știu ce să

fac — nu știu cum am ajuns pînă aici. Totul s-a întîmplat pe neașteptate. M-am pomenit într-o zi singur cu ea. Am sărutat-o. Și apoi mi s-a părut stupid să dau înapoi. Și în afară de asta — de ce-aș fi dat înapoi? De ce? Nici o clipă n-am avut sentimentul că ți-aș face rău ție... La naiba!

M-a privit cercetător, trăgînd într-una de ciucurii care atîrnau de pe măsuța de lîngă ea.

— Cînd stau să mă gîndesc, a șoptit apoi. Nu-mi vine să cred... Nu voi putea niciodată să mă mai ating de tine.

Am rămas multă vreme tăcuți. Începeam abia să întrezăresc imensa catastrofă care se petrecuse. Deodată, tot felul de probleme enorme se ridicau în fața noastră. Eram nepregătit și cu totul neputincios de a le face față. Mă simțeam cuprins de o furie fără rost. Un val de formule prostești îmi trecură prin minte și numai sentimentul crescînd al importanței momentului mă împiedică să le rostesc. Prăpastia tăcerii se lărgi, amenințînd să devină una din miile de fațete care vor pecetlui pe vecie relațiile dintre noi.

Mica noastră servitoare bătu la ușă — Marion ținea ca servitoarea să bată la ușă — și intră.

— Ceaiul, doamnă, zise ea, și dispăru, lăsînd ușa deschisă.

— O să urc sus, am spus, și apoi m-am oprit. O să urc sus, am repetat, să-mi pun valiza în camera de musafiri.

Cîteva clipe, rămaserăm nemișcați și tăcuți.

— Mama vine să ia ceaiul la noi astăzi, remarcă Marion în cele din urmă, dînd drumul ciucurelui pe care-l tot frămîntase, și ridicîndu-se încet în picioare...

Și astfel, cu perspectiva discuției asupra relațiilor noastre schimbate, am luat apoi ceaiul cu nebănuitoarea doamnă Ramboat și cu prepelicarul. Doamna Ramboat era prea conștientă de rolul ei, pentru a face vreo observație asupra aerului nostru preocupat și sumbru. A menținut un fir subțire de conversație și ne-a spus, îmi amintesc, că domnul Ramboat era „îngrijorat" din pricina răsadurilor sale de canna[1].

— Nu crește și nu vrea să crească. S-a dus și i-a cerut explicații celui care i-a vîndut bulbii — și este foarte enervat și necăjit.

Cîinele era teribil de plictisitor, cerînd mereu cîte ceva și necăjindu-ne pe rînd pe fiecare. Nici eu și nici Marion

[1] Gen de plantă ornamentală, din familia Cannaceelor.

nu i-am spus pe nume. Căci, vedeți, îl botezasem Miggles, și făceam un fel de trio în vorbirea noastră copilărească din Mutney, Miggles și Ming.

8

Curînd după aceea, am reluat dramatica noastră discuție, care mi se părea monstruoasă. Nu-mi dau seama acum cît a durat. S-a întins, știu, în fragmente greoaie, timp de trei sau patru zile. Mă revăd stînd de vorbă cu Marion, așezați în patul nostru din odaia ei, discutînd în picioare în sufragerie, spunînd cutare sau cutare lucru. De două ori am ieșit și am făcut cîte o lungă plimbare. Și am petrecut o seară nesfîrșită singuri, cu nervii și inimile istovite, oscilînd între o recunoaștere aspră și teribilă a faptelor și, dinspre partea mea cel puțin, o tandrețe stranie și neobișnuită. Căci, lucru ciudat, această criză pusese capăt apatiei noastre reciproce și ne făcuse să fim din nou, într-un fel, conștienți unul de celălalt.

A fost o discuție cu unele părți discrepante, frîngîndu-se în frînturi de conversație ce nu reușeau să se sudeze cu cele precedente, începînd din nou de la un alt nivel, mai înalt sau mai jos, dobîndind noi trăsături în aceste răstimpuri și strîngînd argumente noi. Am admis amîndoi că nu mai eram îndrăgostiți unul de altul; niciodată mai înainte nu mai rostisem aceste cuvinte. Mi se pare ciudat cînd scriu, dar privind îndărăt, văd limpede că în aceste cîteva zile Marion și cu mine ne-am simțit foarte apropiați, am privit pentru prima și ultima dată cu sinceritate și cu fermitate fiecare în sufletul celuilalt. În aceste zile, n-a existat nici o prefăcătorie între noi, nu i-am făcut nici o concesie, și nici ea mie; nu ne-am ascuns nimic, n-am exagerat nimic. Renunțaserăm să ne mai prefacem. Am spus lucrurilor pe nume, simplu, deschis. Încetul cu încetul, adevărul a ieșit la iveală.

Desigur, au fost și certuri între noi, certuri amare, și ne-am spus unele lucruri — mult timp înăbușite — care răneau, biciuiau și tăiau. Dar mai presus de toate, am păstrat în amintire o impresie de confruntare deliberată, și figura lui Marion, înălțîndu-se palidă, melancolică, înlăcrimată, rănită, implacabilă și demnă.

— O iubeşti ? m-a întrebat o dată, făcînd să se nască o îndoială în mintea mea.

Mă luptam cu gînduri şi emoţii încîlcite.

— Nu ştiu ce înseamnă să iubeşti. Dragostea este făcută din tot felul de lucruri, din zeci de aspecte împletite într-o mie de feluri.

— Dar o doreşti ? O doreşti acum — cînd te gîndeşti la ea ?

— Da, am răspuns după o clipă de gîndire. O doresc — destul de mult.

— Şi eu ? Ce loc ocup eu ?

— Locul tău e aici.

— Bine, dar ce-ai de gînd să faci ?

— Să fac ! am exclamat. din ce în ce mai exasperat de această situaţie. Ce-ai vrea să fac ?

Cînd privesc înapoi la toată această perioadă — peste o prăpastie de cincisprezece ani plini de activitate — îmi dau seama că o privesc cu multă înţelegere. Totul îmi apare ca şi cum ar fi vorba despre altcineva — despre alţi doi oameni — pe care i-am cunoscut foarte bine şi pe care pot să-i judec fără patimă. Acum îmi dau seama că şocul, deziluzia aceea bruscă şi imensă, a trezit cu adevărat o gîndire şi un suflet în Marion ; că pentru prima dată, a lăsat deoparte obiceiuri, timidităţi, imitaţii, fraze şi impulsuri de moment, devenind o personalitate.

La început, cred că mobilul ei conducător a fost indignarea şi mîndria jignită. Era o situaţie care, după părerea ei, trebuia să ia sfîrşit. Mi-a cerut categoric să renunţ la Effie, iar eu, plin de amintiri proaspete şi vii, am refuzat tot atît de categoric.

— E prea tîrziu, Marion. Lucrurile nu se pot rezolva astfel.

— Atunci, nu mai putem continua să trăim împreună.

— Foarte bine, am spus după o clipă de gîndire ; dacă vrei tu aşa.

— Crezi că am putea ?

— Poţi să stai în casa asta ? Vreau să spun — dacă plec ?

— Nu ştiu... Nu cred că aş putea.

— Atunci, ce vrei ?

Încetul, cu încetul, de la un punct la altul, am înaintat cu discuţia pînă cînd cuvîntul „divorţ“ a fost pronunţat.

— Dacă nu putem să trăim împreună, ar trebui să ne despărţim, a spus Marion.

— Nu ştiu nimic despre divorţ, am răspuns — dacă asta ai vrut să spui. Nu ştiu cum se procedează. Va trebui să întreb pe cineva — sau să aflu singur... Poate că, la urma urmei, este singurul lucru pe care-l avem de făcut. Mai bine să privim lucrurile în faţă.

Am început să discutăm cum vor arăta vieţile noastre după ce ne vom despărţi. În seara acelei zile m-am întors acasă după ce mă informasem la un avocat.

— De fapt, i-am spus lui Marion, nu putem să divorţăm în momentul de faţă. Se pare că, din punct de vedere legal, trebuie să suporţi situaţia de acum. E absurd — dar asta e legea. Totuşi, se poate aranja un divorţ. Pe lîngă adulter, se mai cere părăsire de domiciliu, sau acte de cruzime. Ca să se stabilească cruzimea, ar trebui să te lovesc, sau aşa ceva, faţă de martori. Asta este imposibil, dar e simplu să te părăsesc — legal. Trebuie să plec de lîngă tine; doar atît. O să continui să-ţi trimit bani — şi tu o să introduci o acţiune, cum se spune? — de restituire a drepturilor conjugale. Curtea îmi va ordona să mă întorc. Nu mă voi supune şi atunci tu poţi continua cu divorţul. O să primeşti o ordonanţă pentru primul termen, şi Curtea va încerca din nou să mă determine să mă întorc. Dacă în decurs de şase luni nu renunţăm şi dacă tu nu te comporţi în mod scandalos — ordonanţa devine definitivă. Şi cu asta se sfîrşeşte. Astfel se desface o căsătorie. E mai uşor, după cum vezi, să te căsătoreşti decît să divorţezi.

— Şi pe urmă — cum am să trăiesc? Ce-o să se întîmple cu mine?

— O să ai un venit. Se numeşte pensie alimentară. De la o treime pînă la jumătate din venitul meu prezent — chiar şi mai mult dacă vrei... mi-e egal... trei sute de lire pe an, să zicem. Ai de întreţinut şi pe bătrîni, şi o să ai nevoie de atît.

— Şi pe urmă — ai să fii liber?

— Da, amîndoi.

— Şi toată viaţa asta pe care tu ai urît-o...

Mi-am ridicat privirea spre faţa ei crispată şi amară.

— N-am urît-o, am minţit, cu glasul aproape frînt de durere. Dar tu?

9

Poate că lucrul cel mai derutant în viață este complexitatea iremediabilă a realității, a lucrurilor și a relațiilor. Nimic nu e simplu. În orice faptă rea se află o fărîmă de dreptate, și în orice faptă bună poți găsi urme de răutate. În ceea ce ne privește, cum eram încă tineri și nu ne cunoșteam încă pe noi înșine, șocul atît de puternic ne-a făcut să scoatem sute de note discordante. Furioși unul împotriva celuilalt, eram în același timp plini de tandrețe unul față de celălalt, cumplit de egoiști și în același timp capabili de sacrificii.

Mi-o amintesc pe Marion spunînd nenumărate lucruri fără noimă, unele potrivindu-se, altele contrazicîndu-se și fiind în același timp adevărate și sincere. Le socotesc acum ca tot atîtea încercări zadarnice în efortul ei de a înțelege vălmășagul pe care-l lăsase totala noastră prăbușire morală. Unele mă enervau peste măsură și atunci îi răspundeam, uneori cu o cruzime abominabilă.

— Firește, îi plăcea să repete mereu, viața mea a fost un eșec.

— Timp de trei ani am tot căutat să te cuceresc, îi răspundeam eu, pentru ca să nu ajungem aici. Dar ai făcut întotdeauna numai ce-ai vrut tu. Dacă în cele din urmă m-am depărtat de tine...

Sau își amintea de toate încercările prin care trecuserăm înainte de căsătorie.

— Cît trebuie să mă urăști pentru că te-am făcut să aștepți atîta. Ei bine, acum... cred că aceasta ți-e răzbunarea.

— *Răzbunarea!*

Apoi încerca să-și imagineze cum vom trăi cînd vom fi despărțiți.

— Ar trebui să-mi cîștig existența, stăruia ea. Vreau să fiu cu totul independentă. De fapt, Londra nu mi-a plăcut niciodată. Poate că am să încerc să pun pe picioare o fermă cu păsări și albine. Să nu te superi dacă la început am să-ți fiu o povară. După aceea...

— Doar am stabilit toate acestea.

— În orice caz, știu că mă vei urî...

Erau momente cînd părea să aprobe întru totul despărțirea noastră, cînd plănuia tot felul de proiecte pentru vremea cînd va fi liberă, și altele de acest fel.

— Am să ies mult cu Smithie, zicea ea.

Iar o dată a spus un lucru meschin, pentru care am urît-o cu adevărat și pe care nici acum nu pot să i-l iert.

— Mătușa ta o să se bucure de toate astea. Niciodată nu m-a putut suferi...

În amintirile mele despre acele zile de încordare și suferință, apare și figura lui Smithie, plină de emoție, atît de tulburată de prezența „nemernicului" în odaie, încît nu putea să scoată o vorbă ca lumea. Știu că ea și Marion își făceau lungi confidențe, plîngînd și îmbrățișîndu-se pline de simpatie reciprocă. Erau momente cînd numai faptul că nu era în stare să scoată o vorbă o împiedica să-mi țină un „discurs" formidabil, pe care i-l citeam în ochi. Dar cîte lucruri neadevărate ar fi spus! Mi-o amintesc, de asemenea, pe doamna Ramboat, care adulmeca ceva în aer, apoi expresia crescîndă de solicitudine din ochii ei; cred că numai teama pe care i-o inspira de mult timp Marion o oprea să vorbească...

Și, în cele din urmă, după atîtea și atîtea frămîntări, a sosit, ca ceva fatal și mai presus de controlul nostru, ziua cînd Marion și cu mine trebuia să ne despărțim.

Mi-am înăsprit inima, căci altfel n-aș fi putut să plec. În cele din urmă Marion și-a dat seama că se despărțea de mine pentru totdeauna. Orice alt gînd a dispărut atunci din mintea ei, și ultimele noastre ceasuri au fost un chin. Uitase parcă pe moment că se va muta într-o casă nouă, uitase cît de mult îi umilisem mîndria și spiritul ei de proprietate. Pentru prima dată în viață, a dat frîu liber emoțiilor puternice pe care le simțea, și poate că era pentru prima dată că simțea asemenea emoții. A început să plîngă încet, căutînd să-și înăbușe lacrimile. Cînd am intrat în camera ei, am găsit-o întinsă pe pat plîngînd.

— N-am știut, gemea ea. Oh! N-am înțeles!... Am fost nebună. Toată viața mi-e ruinată!... O să fiu singură!... *Mutney!* Mutney, nu mă părăsi! Oh! Mutney! N-am știut!

A trebuit să-mi înăspresc cu adevărat inima, căci mi se părea în anumite momente din aceste ultime ceasuri că, în

sfîrşit, lucrul mult dorit se întîmplase şi că Marion se trezise la viaţă. În ochi îi strălucea dorinţa de a mă reţine.

— Nu mă părăsi! Nu mă părăsi! Se agăţa de mine; mă săruta cu buzele sărate de lacrimi...

Dar acum aparţineam alteia, şi a trebuit să-mi închid inima în faţa acestei aurori imposibile. Şi totuşi cred că în unele momente, ar fi ajuns doar un strigăt, doar o vorbă, ca să ne unească din nou pe toată viaţa. Dar am fi putut să ne unim din nou? Oare această criză ne-ar fi luminat pentru totdeauna, sau am fi căzut din nou, după cîteva săptămîni, în vechea înstrăinare, în vechea opoziţie temperamentală?

N-are rost să facem acum supoziţii. Propria noastră hotărîre ne-a dus pe drumul ce ne era predestinat. Ne purtam tot mai mult ca nişte îndrăgostiţi pe care soarta inexorabilă îi desparte, dar toate pregătirile pe care le făcuserăm continuau să funcţioneze ca o maşină, şi n-am făcut nici o încercare s-o oprim. Valizele şi lăzile mele au plecat spre gară. Mi-am împachetat lucrurile cu Marion stînd lîngă mine. Eram ca doi copii care, din prostie, se jigniseră groaznic unul pe altul şi care nu ştiau cum să se împace. Fiecare dintre noi aparţinea nespus de mult celuilalt — oh, nespus de mult! Trăsura se opri în faţa portiţei de fier.

— La revedere! am spus.

— La revedere.

Cîteva clipe am rămas îmbrăţişaţi, sărutîndu-ne fără nici un resentiment. Am auzit pe coridor paşii servitoarei ducîndu-se să deschidă uşa. Pentru ultima dată ne-am strîns în braţe. Nu eram nici doi iubiţi, nici doi duşmani, ci doar două suflete omeneşti copleşite de aceeaşi durere. M-am smuls de lîngă ea.

— Poţi să pleci, i-am spus servitoarei, văzînd că Marion mă urmase pînă jos.

Îi simţeam prezenţa în spatele meu, în timp ce vorbeam cu vizitiul.

M-am urcat în trăsură, hotărît să nu privesc înapoi, dar în timp ce pornea, am tresărit şi am întors capul, privind spre uşa casei.

Era larg deschisă, dar Marion dispăruse...

Îmi închipui că urcase în goană în camera ei.

10

Astfel m-am despărțit de Marion, plin de tulburare și regrete, și m-am dus, după cum promisesem și aranjasem, la Effie, care mă aștepta într-un apartament de lîngă Orpington. Mi-o amintesc pe peronul gării, o siluetă luminoasă și veselă, căutîndu-mă de-a lungul trenului, și apoi plimbarea noastră pe cîmp, în amurg. Mă așteptasem la o imensă senzație de ușurare după frămîntările despărțirii, dar acum îmi dădeam seama că eram teribil de nefericit și de tulburat, avînd convingerea profundă că săvîrșisem o greșeală ireparabilă. Se însera, și întunericul îmi reamintea înfățișarea sumbră a lui Marion, iar durerea ei părea să mă înconjoare peste tot. Trebuia să urmez planurile făurite și să respect hotărîrea luată în privința lui Effie, care nu-mi pusese nici o condiție, nu-mi ceruse nici o garanție, ci lăsase totul pe seama mea.

Am străbătut în tăcere cîmpurile cufundate în umbrele serii, spre un cer auriu și purpuriu care se întuneca tot mai mult; Effie mergea lipită de mine, foarte strîns, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire spre chipul meu.

Nu mă îndoiesc că bănuia cît suferam pentru că o părăsisem pe Marion; știa că regăsirea noastră de acum nu-mi umplea inima de veselie. Dar nu lăsa să se vadă nici resentiment și nici gelozie. Oricît ar părea de ciudat, nu a manifestat nici o clipă ostilitate față de Marion. Niciodată, cît am fost împreună, n-a scos vreo vorbă dușmănoasă în legătură cu Marion...

În scurt timp, s-a apucat să risipească norii care-mi întunecau inima, cu aceeași îndemînare instinctivă pe care o arată unele femei față de necazurile copiilor. S-a transformat într-o sclavă veselă și drăguță și m-a făcut, în cele din urmă, să particip la veselia ei. Și totuși, în dosul tuturor acestora, rămînea Marion, absurdă, înlăcrimată și infinit de tristă, astfel încît mă simțeam extrem de nefericit pentru ea — pentru ea și pentru cadavrul iubirii mele conjugale.

Acum cînd povestesc, episodul acesta mi se pare inexplicabil. Mă întorc cu amintirea în acele locuri îndepărtate, pe acele platouri și lacuri singuratice de munte, rar vizitate, și mi se pare o regiune stranie. Crezusem că voi trăi cu Effie într-un paradis senzual, dar dorința, care umple universul

înainte de a fi satisfăcută, se risipeşte cu totul — cum se stinge lumina zilei — atunci cînd este împlinită. Toate faptele şi formele vieţii mi-au apărut iarăşi întunecate şi reci. În acea regiune muntoasă, mă asaltau întrebări pline de melancolie; vedeam lumea dintr-un unghi nou, şi ea îmi arăta aspecte noi — făcusem ocolul pasiunii şi al romanului.

Eram într-o stare de tulburare chinuitoare — pentru prima dată în viaţă, cel puţin aşa socotesc acum, cînd privesc înapoi, priveam existenţa mea ca un întreg.

Dacă nimic nu avea importanţă, ce făceam eu? Care era rostul meu?

În fiecare zi trebuia să călătoresc ba într-o parte ba în alta în legătură cu Tono-Bungay — această afacere în care intrasem ca s-o cîştig pe Marion şi care mă mai reţinea şi acum, deşi ne despărţisem definitiv — şi mă repezeam numai în unele nopţi şi la sfîrşit de săptămînă la Orpington. Tot timpul însă mă frămîntam din pricina acestor întrebări îndărătnice. Gîndurile mă năpădeau în timp ce călătoream cu trenul. Am comis chiar cîteva greşeli şi neglijenţe în problemele de afaceri. Păstrez amintirea limpede a unui amurg însorit în care stăteam dus pe gînduri pe o coastă de deal acoperită de iarbă care dădea spre Sevenoaks şi domina o mare întindere a regiunii, şi cugetam la soarta mea. Aproape că aş putea să-mi aştern pe hîrtie gîndurile, aşa cum îmi treceau prin minte în după amiaza aceea. Effie, neastîmpărată ca o adevărată londoneză, se agita lîngă un tufiş mai jos, culegînd flori, descoperind unele pe care nu le mai văzuse niciodată. Îmi amintesc că aveam în buzunar o scrisoare de la Marion. Făcusem chiar cîteva tentative de întoarcere, de împăcare. Numai cerul ştie cît mă străduisem! Dar scrisoarea ei rece, prost scrisă, mă dezgustase. Îmi dădeam seama că n-aş putea suporta din nou o viaţă cenuşie şi fără rost, şi dezamăgirile repetate. Asta, în nici un caz, nu mai era posibil. Dar ce era posibil? Nu vedeam în faţă nici o cale spre o viaţă onorabilă şi frumoasă.

„Ce să fac din viaţa mea?" — aceasta era întrebarea care mă chinuia.

Mă întrebam dacă toţi oamenii sînt ca mine, împinşi de un motiv într-o parte, şi de altul în alta, creaturi ale întîmplării, ale impulsurilor şi ale tradiţiilor lipsite de sens. Trebuia oare să rămîn credincios lucrurilor pe care le spusesem,

le făcusem și le alesesem? Onoarea nu-mi oferea oare nimic altceva decît să-i asigur situația lui Effie, să mă întorc pocăit la Marion și să-mi continui negustoria cu fleacurile acelea — sau să găsesc alta nouă — și să muncesc astfel pînă la sfîrșitul zilelor mele? Nu voiam să accept o asemenea perspectivă. Dar ce altceva aveam de făcut? Mă întrebam dacă ceea ce mi se întîmplase era soarta comună a multor oameni, dacă și în epocile de mai înainte oamenii fuseseră la fel de descumpăniți, lipsiți de orice busolă în călătoria vieții lor. În evul mediu, și în vechile zile ale catolicismului, te duceai la preot și acesta îți spunea, cu toată certitudinea unei legi naturale, ce ești și ce trebuie să faci. Mă întrebam dacă, trăind în evul mediu, aș fi acceptat totuși aceste îndrumări, fără să le pun la îndoială...

Îmi amintesc, de asemenea, foarte deslușit, cum Effie a venit și s-a așezat lîngă mine, pe o lădiță care se afla lîngă fereastra odăii noastre.

— Abătut? m-a întrebat.

I-am zîmbit și am rămas cu capul în palmă, privind pe fereastră, fără să-i dau atenție.

— Ți-ai iubit atît de mult soția? a șoptit ea ușor.

— Oh! am exclamat, trezit iarăși din gînduri; nu știu. Nu înțeleg nimic. Viața este ceva care rănește, draga mea! Rănește fără logică sau rațiune. M-am înșelat! N-am înțeles nimic. În orice caz — ăsta nu-i un motiv să te rănesc și pe tine, nu-i așa?

M-am întors spre ea, am strîns-o în brațe, și am sărutat-o pe ureche...

Da, am trecut prin clipe foarte grele — îmi amintesc și acum. Suferream, cred, de un fel de silă a imaginației. N-aveam nimic care să-mi acapareze cu totul voința. Căutam. Citeam neîncetat și fără șir. M-am dus la Ewart, dar nu mi-a fost de nici un ajutor. Privind acum înapoi, am senzația că în zilele acelea de dezgust și de țeluri părăsite, mă descopeream pentru prima dată. Înainte, nu văzusem decît lumea și ceea ce cuprindea aceasta; voiam s-o cuceresc, fără să mă preocup de altceva decît de impulsurile mele. Acum aș putea spune că mă *grupasem*, că îmi sistematizasem poftele și satisfacțiile, conștient de treaba pe care o aveam de făcut, și nemaipăstrînd, cred, nici o urmă de dorință.

Erau clipe cînd mă gîndeam să-mi pun capăt zilelor. Uneori, viața îmi apărea într-o lumină tristă și nemiloasă — o serie de ignoranțe, de eșecuri brutale, josnicii și cruzimi. Aveam ceea ce vechii teologi numesc „convingerea păcatului". Căutam salvarea — poate că nu în cadrul unor formule pe care le-ar aproba un predicator metodist — dar totuși o salvare.

În zilele noastre oamenii își găsesc salvarea în multe feluri. Denumirea și formele salvării nu cred să aibă importanță prea mare — ceea ce avem nevoie este să putem ține ceva în mînă și să fim ținuți. Am cunoscut un om care și-a găsit salvarea într-o fabrică de plăci fotografice, iar un altul scriind istoria *manoir*-ului. Atîta timp cît te ține, nu are importanță ce este în realitate. Mulți bărbați și femei de astăzi își ocupă timpul cu anumite aspecte concrete ale socialismului sau ale reformei sociale. Dar socialismul a fost întotdeauna pentru mine puțin cam prea uman, lăsînd prea mult loc personalităților și absurdităților. Nu este genul meu. Nu-mi plac lucrurile prea umane. Nu cred că sînt opac la veselie, la surprize, la micile asperități și neajunsuri amuzante ale vieții, la „umorul" ei, cum se spune, și la aventură — dar pentru mine nu acesta este fondul problemei. N-am umor. Structura mea este prea serioasă. Mă poticnesc și mă zbat, dar știu că, mai presus de toate bucuriile imediate, există și alte lucruri, grandioase și senine, foarte înalte și frumoase — realitatea. N-am ajuns pînă la ea, dar știu că există. Sînt un vagabond spiritual îndrăgostit de o zeiță inimaginabilă. N-am văzut-o niciodată și nici nu o voi vedea vreodată — dar tocmai gîndul acesta mă face să nu găsesc nici o plăcere în a mă tăvăli în noroi — și uneori mă tem că nu-i mai găsesc vieții nici o dulceață.

Dar vorbesc despre lucruri pe care mă tem că cititorul nu le va înțelege, pentru că nici eu nu le înțeleg decît pe jumătate. Există ceva care leagă lucrurile — un apus de soare, o anumită stare de spirit, înaltul cerului, ceva din forma ori din gingășia feței lui Marion, ceva ce găsesc și apoi îmi scapă în picturile lui Mantegna, ceva în linia navelor pe care le construiesc. (Ar trebui să-l vedeți pe X2, ultimul și cel mai bun model al meu !)

Observ că nu pot să mă explic pe mine însumi. Poate că totul se datorește faptului că nu sînt decît un bădăran aspru

și limitat din punct de vedere moral, cu o minte mai presus de meritele mele. Firește, nu sînt de acord că asta explică totul. În orice caz, aveam senzația unei necesități inexorabile, a unei tristeți și unei insuficiențe de nesuportat, și pentru un timp preocuparea pentru construcții aeronautice mi-a adus o ușurare...

La sfîrșitul acestei crize pe care o descriu atît de prost, mi-am făcut un ideal din știință. Am hotărît că salvarea vieții mele stă în putere și cunoaștere, și că acestea vor umple golul vieții mele; mă voi dedica științei! Am ieșit în cele din urmă ca un om ce căzuse în beznă și se agățase de o nouă hotărîre, după care bîjbîise cu disperare mult timp.

Am intrat într-o zi brusc în biroul interior — probabil că înainte chiar ca Marion să fi intentat acțiunea de restituire — și m-am așezat în fața unchiului meu.

— Ascultă, i-am spus, m-am săturat.

— Hei! a răspuns unchiul meu, dînd la o parte cîteva hîrtii. Ce s-a întîmplat, George?

— Lucrurile merg prost.

— Cum adică?

— Viața mea este un eșec, un eșec total.

— Fata aia a fost o proastă, George, după cîte înțeleg eu. Dar acum poți spune că, practic, ai scăpat de ea, și mai sînt și alți pești în mare...

— O! Nu-i vorba de asta, am exclamat. Asta-i numai ceea ce se vede. M-am săturat... M-am săturat de toată această blestemată ticăloșie.

— Ei? Ei? făcu unchiul meu. Ce... ticăloșie?

— Oh, știi prea bine. Vreau ceva *solid*, omule. Vreau ceva de care să mă sprijin. Am să înnebunesc dacă nu găsesc. Eu sînt un alt soi de animal decît tine. Tu plutești încîntat în tot oceanul ăsta de vorbe goale. *Eu* însă mă simt bălăcindu-mă într-un univers de clăbuci de săpun, în sus și în jos, într-o parte și în alta. Nu mai pot. Trebuie să pun picioarele pe ceva solid, sau... nu știu ce se va întîmpla.

Dar, văzînd consternarea de pe fața lui, am început să rîd.

— Sînt hotărît, am urmat. M-am gîndit bine. M-am decis. N-are rost să discutăm. Am să mă apuc de treabă — de o treabă adevărată. Nu! Asta nu-i treabă; nu e decît o înșe-

lătorie laborioasă. Dar am o idee! E o idee veche — mă gîndisem la ea cu mulți ani în urmă, dar acum mi-a revenit. Ascultă! De ce să rămîn mai departe cu tine? Cred că a sosit vremea zborului. Vreau să mă ocup de zbor!

— De zbor?

— În văzduh. Aeronautică! Cu o mașină mai grea decît aerul. Se poate realiza. Și eu vreau s-o fac.

— Pot ieși ceva bani din asta, George?

— Nu știu și nici nu-mi pasă! Dar asta am de gînd să fac.

M-am cramponat de hotărîrea asta, și ea m-a ajutat în perioada cea mai grea a vieții mele. Unchiul meu, după o oarecare rezistență și o discuție cu mătușa mea, s-a purtat ca un tată cu un fiu răsfățat. Ne-am înțeles să-mi acorde o parte din capital, m-a eliberat de sarcinile relative la noile afaceri contractate — era ceea ce aș putea numi perioada Moggs a întreprinderii noastre — și m-am apucat de îndată de treabă cu o îndîrjire cruntă...

Dar, despre mașinile mele de zbor vă voi povesti la momentul potrivit. Am lăsat prea mult deoparte povestirea referitoare la unchiul meu. Voiam doar să spun cum s-a făcut că m-am apucat de zbor. Aceste experiențe îmi aduceau ceea ce căutasem, ceva ce Marion, într-un chip nedefinit, păruse să promită. Am muncit din greu și am uitat de mine cîtva timp, realizînd mult. Știința a fost și ea un fel de iubită care nu răspundea dragostei mele, cu toate că i-am oferit mai mult decît îi oferisem lui Marion. Dar în epoca aceea știința, cu rigoarea ei, cu detașarea ei inumană, cu certitudinile ei de oțel, m-a salvat de la disperare.

Ei bine, mai aveam încă pînă să zbor; dar întîmplător, am inventat mașinile cele mai ușoare din lume...

Încerc să povestesc aici tot ceea ce mi s-a întîmplat. În realitate, este destul de greu să așterni pur și simplu pe hîrtie totul, cu cea mai mare exactitate. Dar acesta este un roman, nu un tratat. Să nu vă închipuiți că am ajuns să-mi rezolv imediat dificultățile. Aici, printre schițe și zgomot de ciocane, îmi mai pun încă și *acum* probleme la care nu găsesc răspuns. Toată viața mea a fost, în esență, o *căutare*, îndoindu-mă mereu, mereu nesatisfăcut de lucrurile văzute și de lucrurile crezute, căutînd în muncă, în forță, în primej-

die ceva al cărui nume și natură nu le pot înțelege limpede, ceva frumos, minunat, durabil, într-un mod profund și fundamental al meu, care să-mi aducă totala mîntuire a ființei mele. Nu știu — dar tot ce pot spune acum este că e ceva ce n-am reușit niciodată să găsesc.

11

Dar înainte de a încheia definitiv acest capitol și această carte, și de a continua cu marea aventură a carierei unchiului meu, aș putea, cred, să spun ceea ce mai rămîne de spus despre Marion și Effie, și apoi să las pentru cîtva timp deoparte viața mea particulară.

O vreme, Marion și cu mine am corespondat cu oarecare regularitate, scriindu-ne scrisori prietenoase dar destul de vagi despre mici chestiuni de afaceri. Procedura greoaie a divorțului s-a terminat. Marion a părăsit casa din Ealing și s-a dus să stea la țară cu mătușa și părinții ei, arendînd o mică fermă lîngă Lewes, în Sussex. A construit o seră, a instalat încălzirea atît de visată de tatăl ei, făcîndu-l astfel fericit. În scrisori îmi vorbea de smochini și piersici. Totul a părut destul de promițător primăvara și vara, dar iarna din Sussex, față de cea cu care se obișnuiseră în Londra, a fost prea mult pentru familia Ramboat. Noroaiele i-au descurajat; domnul Ramboat a omorît o vacă dîndu-i o hrană nepotrivită, și asta i-a deprimat pe toți. După douăsprezece luni, întreprinderea mergea prost. A trebuit să-i ajut să se debaraseze de ea, și apoi s-au întors la Londra, iar Marion s-a asociat cu Smithie, în Streatham, și a pus bazele unui magazin care, după cum reeșea de pe imprimatele firmei, se ocupa de „Rochii". Părinții și mătușa ei s-au stabilit pe undeva, într-o căsuță. După aceea, scrisorile au devenit mai rare. Îmi amintesc de postscriptumul unei scrisori, care mi-a dat un mic fior, amintindu-mi de vechea noastră intimitate. „Bătrînul Miggles, sărmanul, a murit".

S-au scurs aproape opt ani, în care timp m-am maturizat, am căpătat mai multă experiență, capacitate, pînă cînd am devenit cu adevărat un bărbat, ocupat cu multe treburi noi, trăind pe o scară mai mare și într-o lume mai largă

decît aş fi putut visa în timpul cînd eram cu Marion. Scrisorile ei au devenit rare şi lipsite de însemnătate. În cele din urmă, a intervenit un gol de tăcere care m-a făcut curios. De optsprezece luni şi mai bine nu primisem nimic de la Marion, decît recipisele trimestriale trimise prin bancă. Blestemînd-o pe Smithie, i-am scris o scrisoare lui Marion.

„Draga mea Marion — îi scriam eu — ce mai faci?"

Răspunsul ei m-a uluit. Îmi scria că se recăsătorise — „cu un domn Wachorn, un agent de frunte în comerţul cu tipare de rochii". Dar hîrtia pe care îmi scria tot mai purta antetul Pondercvo şi Smith (Rochii), cu adresa Ponderevo şi Smith.

Şi aceasta — în afară de cîteva mici divergenţe privind acordarea în continuare a pensiei alimentare, care mi-au pricinuit cîteva momente de mînie, şi de folosirea numelui meu de către noua firmă, lucru care de asemenea mă plictisea — aceasta este, zic, sfîrşitul, pentru mine, al poveştii lui Marion. Din acest moment, ea dispare din povestire. Nu ştiu unde se află şi nici ce face. Nu ştiu nici măcar dacă mai este în viaţă sau dacă a murit. Mi se pare cu totul grotesc ca doi oameni care au fost atît de aproape unul de altul să fie astfel despărţiţi, dar aşa s-a întîmplat.

M-am despărţit şi de Effie, cu toate că o mai văd din cînd în cînd. Între noi nu s-a pus niciodată eventualitatea căsătoriei, şi n-a existat nici vreo intimitate sufletească. Effie a cunoscut o bruscă pasiune fizică pentru mine, după cum am cunoscut şi eu pentru ea, dar n-am fost nici primul şi nici ultimul ei iubit. Trăia într-o altă lume decît Marion. Avea o fire ciudată, dar încîntătoare; nu-mi amintesc s-o fi văzut vreodată posacă sau răutăcioasă. Avea un organism care funcţiona cu adevărat perfect. Cred că acesta era secretul bunei sale dispoziţii, şi în plus avea şi o inimă foarte bună. Am ajutat-o în cele din urmă să-şi deschidă un birou la care rîvnea de mult, şi m-a uimit priceperea în afaceri de care a dat dovadă încă de la început. Acum are un birou de maşini de scris în Riffle's Inn, şi-l conduce cu multă energie şi cu un mare succes, deşi a început să se cam îngraşe. Şi continuă să-şi iubească semenii. S-a căsătorit, în urmă cu un an cu un băiat de două ori mai tînăr decît ea — un sărman poet ticălos, dedat stupefiantelor, un individ cu părul blond ce-i cade mereu peste ochii albaştri, şi cu nişte pi-

cioare moi. Effie susține că l-a luat pentru că bietul băiat avea nevoie de îngrijire...

Dar destul despre dezastrul căsătoriei mele și despre primele mele iubiri ; am spus tot ce era necesar pentru a ajunge să explic cum m-am apucat de experiențe cu aeroplane și de inginerie. Să mă întorc acum la povestirea mea esențială, adică la Tono-Bungay și la succesele unchiului meu, și, în sfîrșit, la viziunea pe care toate acestea mi-au dat-o despre lume.

Cartea a treia

ZILE MARI PENTRU TONO-BUNGAY

Hotelul Hardingham, şi cum am devenit oameni de vază

1

Dar acum, cînd reiau linia particulară a povestirii, cred că ar fi mai bine să descriu înfăţişarea unchiului meu, aşa cum mi-l amintesc din timpul anilor magnifici care au urmat trecerii sale de la comerţ la marea finanţă. Acest omuleţ s-a îngrăşat considerabil în perioada cît a fost creată marea avere Tono-Bungay ; pe urmă, emoţiile crescînde ale succesului i-au adus dispepsia şi o anumită moleşeală şi slăbire. Burta — să mă ierte cititorul că analizez diferite amănunte ale persoanei lui în ordinea importanţei lor — care la început avea o simpatică rotunjime, a pierdut după aceea din calitate, fără să piardă însă din dimensiune. Umbla întotdeauna ca şi cum ar fi fost mîndru de ea şi căuta s-o scoată cît mai mult în evidenţă. Mişcările i-au rămas pînă la sfîrşit iuţi şi bruşte ; picioarele-i scurte păreau să ţopăie în timp ce umbla, iar nu să se deschidă în mişcarea de foarfece a mersului obişnuit, şi parcă nu avea genunchi ci, în locul lor, o flexibilitate dispersată a picioarelor.

Îmi amintesc că paralel cu trecerea timpului, trăsăturile păreau să i se accentueze, nasul căpăta tot mai mult caracter, devenea agresiv, ieşea din ce în ce mai mult în afară ; şi tăietura oblică a gurii cred că era mai marcată. În gură ţinea mereu nelipsita ţigară de foi, care uneori se ridica insolentă din colţul cel mai de sus al buzelor, iar uneori atîrna în jos de pe buza inferioară — era tot atît de elocventă ca şi coada unui cîine, şi n-o scotea din gură decît atunci cînd voia să vorbească mai emfatic. Ochelarii şi-i ţinea prinşi cu o panglică neagră şi lată, şi cu cît trecea timpul îi purta din ce în ce mai strîmb. Părul părea să i se facă tot mai ţepos o dată cu succesul, dar pe la punctul culminant al carierei i s-a rărit

destul de mult în creştet, aşa că îl ridica în sus cu peria de deasupra urechilor, unde îi creştea din belşug. Pe frunte avea o tufă rebelă de păr, totdeauna ciufulit.

O dată cu primele succese ale lui Tono-Bungay, a adoptat un stil urban de îmbrăcăminte, pe care nu l-a părăsit decît rareori. Prefera pălăriile de mătase cu boruri largi, adesea prea largi pentru el, după ultima modă, şi le aşeza în diferite unghiuri faţă de axa feţei; gustul său în materie de pantaloni se îndrepta spre cei în dungi bine marcate, iar croiala pantalonului era netă; îi plăcea ca redingota să fie lungă şi amplă, cu toate că-l dezavantaja, făcîndu-l să pară mai scurt. Etala nenumărate inele scumpe, şi îmi amintesc de unul de pe degetul mic de la mîna stîngă, cu o piatră mare şi roşie, încrustată cu simboluri gnostice. „Deştepţi băieţi, gnosticii ăştia, George — spunea. — Au ceva în cap!" N-a vrut să poarte niciodată la ceas decît un şnur de mohair negru. Cînd pleca la ţară, îmbrăca haine cenuşii şi un joben mare cenuşiu, afară de cazul că mergea cu automobilul; atunci purta o şapcă de vînător de cerbi şi un costum de blană ca eschimoşii, cu un fel de pantaloni pînă în vîrful piciorului. Seara, îşi punea vestă albă şi butoni de aur. Nu putea suferi diamantele. „Sînt prea ostentative — spunea el. — Ai putea tot atît de bine să porţi recipisa impozitelor pe venit. Se potrivesc pentru cei din Park Lane. Acţiuni nevîndute. Nu e genul meu. Eu sînt un financiar sobru, George."

Asta — în ceea ce priveşte înfăţişarea lui. Cîtva timp, ea a fost foarte familiară lumii întregi, căci în culmea succesului a îngăduit să i se facă un mare număr de fotografii şi să i se publice cîte o caricatură în ziarele ieftine... Glasul i-a scăzut de-a lungul anilor, de la tonul ascuţit din primele timpuri pînă la un timbru bogat şi grav, pe care insuficienţa cunoştinţelor mele muzicale nu-mi permite să-l descriu. Zzzz-ul pe care-l scotea cînd trăgea aerul în piept deveni mai rar o dată cu trecerea vremii, revenindu-i totuşi în clipele de surescitare. De-a lungul anilor, în ciuda opulenţei sale crescînde şi pînă la urmă uluitoare, obiceiurile casnice îi rămaseră tot atît de simple ca la Wimblehurst. Niciodată nu recurgea la serviciile unui valet; chiar şi în culmea gloriei, pantalonii îi erau călcaţi de o servitoare, care îl peria şi pe umeri cînd părăsea casa sau hotelul. Cu cît înainta în vîrstă, a devenit tot mai prevăzător în privinţa micului dejun, şi

la un moment dat a început să mă piseze cu doctorul Haig și cu acidul uric. În privința celorlalte mese însă, și-a păstrat obiceiul de a mînca de toate. Avea stofă de gastronom, și mînca tot ce-i plăcea, într-un mod destul de zgomotos, în timp ce fruntea i se acoperea de sudoare. La băutură era moderat — în afară de cazul cînd atmosfera vreunui banchet sau unei ocazii mai deosebite îl prindea și reușea să-i învingă cumpătarea — și atunci bea fără să mai țină seama de nimic, se îmbujora și devenea vorbăreț, pălăvrăgind despre orice în afară de proiectele lui de afaceri.

Pentru a-i schița portretul complet, ar mai fi nevoie să sugerez niște mișcări bruște, iuți, ca exploziile unor artificii, pentru că orice poză nemișcată îi era precedată și urmată de o mișcare bruscă. Dacă ar fi să-l pictez, cu siguranță că i-aș pune ca fundal cerul înnorat, neliniștit, cum se obișnuia în secolul al optsprezecelea, și la o distanță convenabilă aș plasa un automobil trepidant, foarte mare și modern, un secretar părînd să se grăbească cu niște hîrtii, și un șofer sprinten.

Aceasta era figura care a făurit și a dirijat Tono-Bungay, și care, după triumful acelei întreprinderi, a realizat, într-un crescendo lent, o serie de creații și reușite magnifice, menite să uluiască întreaga lume a capitaliștilor. Mi se pare că am mai arătat cum, cu mult înainte de a pune pe piață Tono-Bungay, am preluat reprezentanța engleză a anumitor specialități americane. La aceasta s-a adăugat în curînd exploatarea săpunului de menaj Moggs, și astfel unchiul meu a pornit Campania Ustensilelor Menajere care, împreună cu rotunjimea pîntecului său și cu o anumită convexitate energică a ținutei, i-au cîștigat titlul de Napoleon.

2

Cunoștința unchiului meu cu tînărul Moggs, la un dineu în oraș, ilustrează elementul romantic din comerțul modern. Cred că era un dineu al Companiei fabricanților de sticle — și amîndoi depășiseră într-o oarecare măsură sobrietatea inițială care se cuvine într-o asemenea împrejurare. Era nepotul primului Moggs cunoscut și un exemplu tipic al plutocratului educat, cultivat și degenerat. Părinții îl plimbaseră

prin lume încă din copilărie, așa cum părinții lui Ruskin au făcut-o cu fiul lor John[1], inoculîndu-i pasiunea pentru istorie, în timp ce adevărata conducere a industriei Moggs era lăsată pe seama unui văr și a unui asociat mai tînăr. Tînărul Moggs, fiind studios și rafinat din fire, tocmai se hotărîse — după ce căutase cu grijă un domeniu care să nu-i amintească tot timpul de săpun — să se dedice istoriei Thebaidei, cînd vărul său muri brusc, lăsîndu-i toată răspunderea întreprinderii. În atmosfera de destindere a dineului, Moggs s-a plîns de sarcina, nepotrivită cu firea lui, care îi căzuse pe umeri, iar unchiul meu s-a oferit să-i ușureze povara, asociindu-se de îndată cu el. Au ajuns chiar să fixeze clauzele — e adevărat învăluite în aburii băuturii — ale înțelegerii dintre ei.

Fiecare dintre cei doi gentlemeni și-a însemnat pe manșetă numele și adresa celuilalt, și s-au despărțit într-o dispoziție de nepăsare frățească; a doua zi dimineața însă, nici unul dintre ei se pare că nu s-a gîndit să pună deoparte cămașa, înainte de a fi dată la spălat. Unchiul meu a făcut un mare efort — era într-una din zilele mele de birou — să-și amintească numele tînărului și amănunte despre el.

— Era un tip cu o față ca un acvarium, lung și blond, George, cu ochelari și cu un accent distins, a încercat el să-mi explice.

Eram nedumerit.

— O față ca un acvarium?

— Știi cum se uită la tine oamenii cu astfel de fețe. Afacerile lui erau în legătură cu săpunul. Și are un nume cunoscut. Iar afacerea este dintre acelea care merg strună. Mi-am dat seama destul de bine de asta...

Pînă la urmă, am ieșit împreună, cu sprîncenele încruntate, și am pornit spre Finsbury căutînd o prăvălie bine aprovizionată. Am intrat mai întîi într-o farmacie să luăm un reconfortant pentru unchiul meu, și apoi am găsit prăvălia de care aveam nevoie.

— Aș vrea, a început unchiul meu, o jumătate de pfund din fiecare marcă de săpun pe care o aveți. Da, le iau acum... Stai puțin, George... Spune-mi, te rog, băiete, cum se numește săpunul *acela*?

[1] *John Ruskin* (1819—1900), celebru critic de artă și eseist englez.

La a treia repetare a întrebării, tînărul vînzător răspunse:

— Săpun de menaj Moggs.

— Foarte bine, s-a luminat la față unchiul meu. Nu mai e nevoie să ne batem capul. Hai, George, să mergem la un telefon și să dăm de Moggs. Oh — comanda? Desigur. O mențin. Trimite-le pe toate... trimite-le la Episcopul Londrei; el o să știe cum să le folosească... (e un tip clasa întîi, George, cu fapte de binefacere și alte asemenea lucruri)... și trece-le în contul meu... iată cartea mea de vizită — Ponderevo — Tono-Bungay.

Apoi ne-am dus la Moggs și l-am găsit într-o haină din păr de cămilă, așezat într-un pat luxos și bînd ceai chinezesc; pînă pe la ora prînzului am stabilit totul, în afară de cifrele exacte.

Tînărul Moggs mi-a lărgit considerabil concepțiile; era un gen de om cum nu mai cunoscusem vreodată; părea un tip spălat și bine informat, deși susținea că nu citea niciodată ziarele și nu folosea săpun.

— Am pielea prea delicată, ne lămuri el.

— N-ai nimic împotrivă să-ți facem reclamă, dar știi, una care să străbată țara-n lung și-n lat? întrebă unchiul meu.

— Cu condiția să nu folosiți gările, preciză Moggs, falezele de pe coasta de sud, programele de teatru, cărțile scrise de mine și poezia în general... și peisajul... oh! — și „Mercure de France".

— O să avem grijă, îl asigură unchiul meu.

— Atîta timp cît nu mă sîcîiți, zise Moggs, aprinzîndu-și o țigară, puteți să mă faceți cît de bogat vreți.

În orice caz, nu l-am făcut mai sărac. Firma lui a fost prima căreia i s-a făcut reclamă printr-o poveste amănunțită; am trimis chiar revistelor ilustrate niște articole despre neobișnuitul trecut al familiei Moggs. Am creat „moggsiana". Ținînd seama de preocuparea partenerului nostru pentru aspectele necomerciale ale vieții, am alcătuit niște istorii fanteziste despre Moggs Întîiul, Moggs al Doilea, Moggs al Treilea, și Moggs al Patrulea. Dacă nu sînteți prea tineri, probabil că vă amintiți de unele dintre ele, și de admirabila noastră reproducere a unei vitrine în stil georgian. Unchiul meu a cumpărat niște memorii de la începutul

secolului al nouăsprezecelea, s-a impregnat de stilul lor, și a alcătuit niște povestioare despre bătrînul Moggs Întîiul și Ducele de Wellington, despre George al III-lea și negustorul de săpun („aproape cu siguranță că era bătrînul Moggs"). În scurt timp, am adăugat la săpunul Moggs original cîteva varietăți de săpun aromat și bogat în grăsimi, un „săpun special pentru copii — ca acela folosit în casa Ducelui de Kent și pentru regină cînd era copil", un praf pentru spălat vase, apoi specialitatea „Paragon", și, în fine, un praf pentru curățat cuțite. Am reușit să punem mîna pe o mică firmă de mîna a doua care se ocupa cu comerțul de grafit, și i-am sondat originea pînă în negurile antichității. A fost ideea unchiului meu și numai a lui aceea de a asocia această marfă cu numele Prințului Negru. A devenit apoi curios să afle cît mai multe despre trecutul grafitului. Îmi amintesc cum îl sîcîia pe președintele Societății Pepys.

— Ascultă, se spune ceva despre grafit în Pepys? Știi... Grafit... pentru grătarul sobei! Sau trece peste el ca și cum ar fi ceva de la sine înțeles?

În zilele acelea, a devenit teroarea istoricilor celor mai cunoscuți. „N-am nevoie de istoria voastră cu surle și trîmbiți — n-aveți nici o teamă" — le spunea el. „Nu vreau să știu cine a fost metresa cutăruia, și de ce cutare a devastat o provincie; toate acestea, în orice caz, nu pot fi decît minciuni și aiureli. Nu-i treaba mea. Nu-i treaba nimănui. Chiar și cei care au făcut-o nu știau prea bine de ce-au făcut-o... Ceea ce vreau să știu eu este ce-și puneau sub genunchi fetele în casă din evul mediu cînd ștergeau pe jos? Ce-și puneau cetățenii în băile fierbinți, după luptele cavalerești, și dacă Prințul Negru — îl cunoști pe Prințul Negru — era smălțuit, vopsit, sau ce altceva? Eu cred că era dat cu grafit — foarte probabil — ca argila de pipe — dar s-o fi folosit oare negreala atît de devreme?"

Și astfel s-a făcut că, născocind și scriind reclamele pentru săpunul Moggs, care a adus o revoluție în acest gen, unchiul meu a ajuns nu numai să se familiarizeze cu istoria care s-a pierdut, ci să-și dea seama ce uriaș cîmp de invenții și afaceri se ascundea printre articolele mărunte — lăzi de gunoi și mașini de tocat, curse de șoareci și mături —

care garnisesc prăvăliile negustorilor de vopsele şi de articole casnice. Ele i-au amintit de unul dintre visurile sale din tinereţe, şi anume de concepţia sa despre „Apartamentul brevetat Ponderevo", pe care îl avusese în minte încă înainte ca eu să-l slujesc ca ucenic la Wimblehurst.

— O locuinţă, George, spunea el, trebuie să fie pusă în ordine. Acum e un talmeş-balmeş! Peste tot, fel de fel de lucruri care îţi stau în drum. Vreau să pun ordine în toate astea.

Cîtva timp a dat dovadă de ceva asemănător cu zelul unui veritabil reformator social.

— Trebuie să modernizăm locuinţa. Asta-i ideea mea, George. Trebuie să facem o maşină domestică civilizată din aceste relicve ale barbariei. Am de gînd să caut inventatori şi să fac un stocaj de idei menajere. De toate! Gheme de sfoară care să nu se încîlcească, şi gumă de lipit care să nu se întărească. Înţelegi? Şi apoi, după util — frumosul. Frumosul, George! Toate obiectele acestea noi trebuie să fie plăcute la vedere — asta-i ideea mătuşii tale. Borcane de dulceaţă frumoase! Am să pun pe unul dintre artiştii moderni să-mi deseneze frumos toate luçrurile astea care se fac atît de urîte. Mături brevetate de aceşti tipi năstrşnici, lăzi pentru ustensile de făcut curat în care va fi o plăcere să cazi — flanele de şters pe jos în culori frumoase. Zzzz... Să luăm, de exemplu, găleţile. Să poţi să le atîrni pe pereţi ca pe nişte ornamente! Toate obiectele pentru curăţenie să fie aşezate în nişte cutii frumoase — încît să-ţi vină să le strîngi la piept, George! Înţelegi ideea mea? În locul tuturor obiectelor oribile pe care le avem azi...

Erau nişte viziuni magnifice; m-au afectat atît de mult, încît cînd treceam pe lîngă magazinele de fierărie şi vopsele mi se păreau tot atît de pline de promisiuni ca şi copacii spre sfîrşitul iernii, gata să izbucnească în frunze şi flori... Şi într-adevăr, am contribuit mult la aspectul strălucitor de astăzi al acestor magazine. Datorită eforturilor noastre, acum arată cu totul altfel, faţă de anii 1880, cînd nu făceau decît să etaleze nişte obiecte cenuşii şi murdare...

Ei bine, n-am intenţia să scriu acum întortocheata istorie financiară a lui „Moggs Limited", cum s-a numit întreprinderea Moggs şi Fiii, după ce am transformat-o; şi nici nu vreau să povestesc prea multe despre felul cum am acaparat,

cu concepţii din ce în ce mai largi, domeniul articolelor casnice şi de fierărie măruntă, cum am devenit agenţii unei anumite mărfi, asociaţi la alta, cum am întins tentacule în jurul grumazului vreunui fabricant de cine ştie ce marfă, cum ne-am asigurat influenţa asupra furnizării cutărei sau cutărei materii prime, pregătind astfel drumul pentru cea de a doua lansare a noastră : „Obiecte casnice" — Ob-Ca, cum au fost botezate în oraş. Şi apoi a venit reorganizarea lui Tono-Bungay, pe urmă „Serviciile menajere" şi în sfîrşit Boom-ul !

O asemenea dezvoltare nu poate fi relatată amănunţit într-un roman. De fapt, am povestit mult despre ea în altă parte. Se poate găsi o expunere pe larg, foarte pe larg, în interogatoriile unchiului meu şi ale mele cu ocazia procedurilor de faliment, şi în diferitele mele declaraţii făcute după moartea lui. Sînt oameni care ştiu totul despre această poveste, alţii o ştiu chiar prea bine, iar mulţi nu vor să mai ştie şi amănuntele ; este povestea unui om plin de imaginaţie în ceea ce priveşte cifrele, şi dacă nu vă place să verificaţi coloane de lire sterline, şilingi şi penny, să comparaţi date şi să controlaţi adunări, o veţi găsi lipsită de sens şi încîlcită. Şi, la urma urmei, nu veţi găsi cifrele de la început prea greşite sau *forţate*. În privinţa lui Moggs şi Ob-Ca, la fel ca şi în privinţa primei faze a lui Tono-Bungay şi apoi a reorganizării lui, am părăsit tribunalul, potrivit normelor din City, fără nici o pată pe reputaţia noastră. Marea fuzionare a „Serviciilor menajere" a fost prima întreprindere pe scară cu adevărat mare a unchiului meu şi prima dată cînd a folosit metode îndrăzneţe ; pentru aceasta, am cumpărat din nou Ob-Ca, Moggs, (care a făcut să crească acţiunile cu un dividend de şapte la sută) şi am achiziţionat întreprinderea de lacuri şi vopsele a lui Skinnerton, proprietăţile lui Riffleshaw şi mezelăriile şi magazinele de cafea ale lui Runcorn. La această fuziune, eu n-am luat propriu-zis parte ; am lăsat-o pe seama unchiului meu, pentru că în vremea aceea începeau să mă intereseze experienţele de zbor, pe care le făceam pe baza rezultatelor obţinute de Lilienthal, Pilcher şi fraţii Wright. Lucram la transformarea unui aparat glisor într-unul zburător. Aveam de gînd să introduc un motor în acest glisor, de îndată ce voi rezolva una sau două probleme care mai rămăseseră de rezolvat

în privința stabilității longitudinale. Știam că aveam un motor suficient de ușor în turbina ușoară a lui Bridger, transformată de mine, dar mai știam de asemenea că pînă cînd nu sileam aeroplanul meu să renunțe la tendința lui, care-mi solicita o atenție neîncetată, de a-și ridica în sus botul în cele mai neașteptate momente și de a luneca înapoi către mine, introducerea unui motor ar fi însemnat aproape o sinucidere.

Dar despre aceasta, mai tîrziu. Ceea ce voiam să spun era că nu mi-am dat seama, decît după catastrofă, cît de nesăbuit își ținuse unchiul meu promisiunea de a plăti dividende de peste opt la sută la acțiunile ordinare ale uriașei întreprinderi super-capitalizate care era „Serviciile menajere".

Mi-am îndreptat atenția de la problemele de afaceri spre cercetările mele, dar într-o măsură mult mai mare decît bănuisem, și decît își închipuise unchiul meu. Finanța era mult mai puțin pe gustul meu decît organizarea fabricării lui Tono-Bungay. În noul domeniu exista o mare doză de bluf și risc, de speculație și de eludare a faptelor materiale — ceea ce e de-a dreptul dezgustător pentru un spirit științific. Nu simțeam atît teamă, cît un fel de neliniște. Nu-mi dădeam seama de primejdie, ci pur și simplu îmi displăcea caracterul mlăștinos, cleios, al acestui fel de muncă. În cele din urmă, căutam tot felul de scuze numai pentru a nu mă mai întîlni cu unchiul meu, la Londra. Ultima parte a carierei lui în afaceri se îndepărtează deci de cercul vieții mele particulare. Ne vedeam mai mult sau mai puțin des, stăteam de vorbă, îl sfătuiam, îl ajutam uneori s-o scoată la capăt cu mulțimea care îl asedia duminicile în locuința din Crest Hill, dar nici nu-l urmam, nici nu-l călăuzeam. După combinația cu Ob-Ca, s-a ridicat în lumea financiară, ca o bășică de aer în apă, lăsîndu-mă pe mine, ca pe o vietate acvatică agitată, jos în adîncuri.

În orice caz, a avut un succes imens. Publicul, cred eu, a fost atras în mod deosebit de aspectul familiar al domeniului său de activitate — aveau impresia că au sub ochi investițiile făcute, văzînd marca pe cîrpa de șters praful și pe cureaua de bărbierit — fidelitatea lui fiind asigurată de soliditatea de granit a rezultatelor vizibile. După reorganizare, Tono-Bungay plătea dividende de treisprezece la sută, Moggs șapte, „Obiecte casnice" ajunsese la nouă; apoi

și „Serviciile menajere“ au început să plătească opt; cu o astfel de fațadă, i-a fost de ajuns să cumpere și să vîndă lichidul antiseptic al lui Roeburn, săpunurile de ras și cristalele de baie, realizînd în trei săptămîni douăzeci de mii de lire sterline. Cred că, de fapt, produsele lui Roeburn au fost o afacere bună la prețul la care au fost puse pe piață, cel puțin pînă cînd nu i s-a făcut o reclamă prost concepută. Era o perioadă de expansiune și încredere; oamenii căutau să-și investească banii, și operațiile „industriale“ erau la modă. Prețurile creșteau pretutindeni. Așa că, unchiul meu n-a prea avut cine știe ce de făcut pentru a ajunge pe culmea înaltă și instabilă a măreției financiare decît, după cum spunea el, să „prindă stridia cosmică, George, cît timp stă căscată“, ceea ce în traducere însemna la el să cumperi cu încredere și curaj afaceri respectabile la prețul vînzătorului, să adaogi la acest preț treizeci sau patruzeci de mii de lire, și apoi să le vinzi. Singura greutate era să poți mînui cu tact mormanul de acțiuni pe care fiecare din aceste tranzacții ți-l lăsa în mîini. Dar m-am gîndit atît de puțin la aceste lucruri, încît nu mi-am dat seama pe deplin de inconvenientele speciale pe care le prezentau, decît atunci cînd a fost prea tîrziu ca să-l mai pot ajuta.

3

Cînd mă gîndesc la unchiul meu în preajma zilelor care au precedat marele lui boom și la diferitele aspecte ale întreprinderilor sale, mi-l amintesc în felul cum mă obișnuisem să-l văd în șirul de încăperi pe care le ocupa la hotelul Hardingham, așezat la un birou mare de stejar, fumînd, bînd și agitîndu-se în mod incoerent. Acesta era aspectul său financiar tipic; serile noastre, diminețile, vacanțele, expedițiile noastre cu automobilul, „Lady Grove“ și Crest Hill aparțin unei serii de amintiri cu totul diferite.

Aceste încăperi de la Hardingham erau un șir de odăi de-a lungul unui frumos coridor acoperit cu un covor gros. Toate ușile care dădeau spre coridor erau încuiate, în afară de prima; iar dormitorul unchiului meu, camera în care-și lua micul dejun și biroul particular erau cele mai greu accesibile, avînd acces la o intrare lăturalnică, pe care o

folosea şi cînd voia să scape de vizitatorii inoportuni. În capăt se afla o sală de aşteptare, cu un aspect rece, de afaceri; avea vreo două canapele nu prea confortabile, cîteva scaune, o masă acoperită cu postav verde, şi o colecţie din cele mai bune afişe ale produselor Moggs şi Tono; covoarele obişnuite de pluş ale hotelului Hardingham fuseseră înlocuite printr-un linoleum de plută verde-cenuşiu. Aici se afla întotdeauna o aglomeraţie de tot felul de oameni, peste care prezida un slujbaş extrem de credincios şi cu aspect feroce, Ropper, păzind uşa ce ducea spre unchiul meu. De obicei, găseai acolo unul sau doi pastori, o văduvă sau două; bărbaţi de vîrstă mijlocie, cu plete şi ochelari, dintre care unii semănau foarte bine cu un Edward Ponderevo care nu reuşise în viaţă; mai erau şi cîţiva bărbaţi tineri şi foarte tineri, îmbrăcaţi mai mult sau mai puţin atrăgător, unii cu hîrtii ieşindu-le din buzunare, alţii cu hîrtiile bine ascunse; în sfîrşit, fel de fel de oameni cu un aspect uimitor de neîngrijit veniţi acolo întîmplător. Toate aceste persoane susţineau un asediu — practic fără nici o speranţă — uneori săptămîni întregi; ar fi făcut mai bine dacă rămîneau acasă.

Urma apoi o odaie plină de oameni care fuseseră într-un fel convocaţi — şi aici puteai întîlni bărbaţi îmbrăcaţi îngrijit, femei în toalete elegante, nervoase, ascunzîndu-se în dosul cîte unei reviste, pastori neconformişti, clerici cu ghetre, oameni de afaceri adevăraţi — aceştia din urmă în cea mai mare parte îmbrăcaţi în admirabile haine de dimineaţă; stăteau în picioare şi examinau, uneori cîte o oră întreagă, acuarelele unchiului meu. Tot aici mai întîlneai tineri de diferite origini sociale, tineri americani, funcţionari care veneau să-şi trădeze patronii, tineri cu înfăţişare inteligentă, absolvenţi ai universităţilor, cei mai mulţi dintre ei hotărîţi, rezervaţi, dar şi într-un fel de aşteptare, gata în orice clipă să devină volubili şi persuasivi. Această încăpere avea de asemenea o fereastră care dădea spre curtea imobilului, cu fîntînile sale înconjurate de ferigi şi cu pavajul de mozaic, iar tinerii stăteau lîngă fereastră şi uneori mormăiau singuri. Într-o zi, în timp ce treceam, l-am auzit pe unul repetînd într-o şoaptă stăruitoare: „Dar nu vedeţi, domnule Ponderevo, adevăratele avantaje, *adevăratele* avantaje..." Mi-a întîlnit privirea şi s-a simţit stînjenit.

Apoi venea o odaie cu două secretare — fără maşini de scris, pentru că unchiul meu nu putea suferi zgomotul pe care îl făceau acestea; acolo aşteptau unul sau doi vizitatori, ale căror proiecte fuseseră luate în consideraţie. Aici, şi în odaia următoare, mai apropiată de încăperile particulare, corespondenţa unchiului meu suferea un proces exhaustiv de epurare şi digerare înainte de a ajunge pînă la el. Şi iată că ajungeai la cele două odăiţe în care unchiul meu acorda audienţe; unchiul meu magicianul, care pusese stăpînire pe publicul ce venea să-şi investească banii în afacerile lui — şi pentru care totul era posibil.

Cînd intrai, îl găseai ghemuit, cu ţigara de foi îndreptată în sus şi pe faţă cu o expresie de beatitudine plină de îndoială, în timp ce cineva îl ruga să se îmbogăţească şi mai mult printr-un mijloc sau altul.

— Tu eşti, George? obişnuia el să spună. Intră. Uite o chestie. Spune, domnule... din nou. Bei ceva, George? Nu? Înţelept om! Ascultă.

Eram întotdeauna gata să ascult. Tot felul de minuni financiare au ieşit de la Hardingham, mai ales în timpul ultimului mare avînt al unchiului meu, dar ele n-au însemnat nimic faţă de proiectele care au intrat acolo. De obicei, unchiul meu şedea în odăiţa tapetată cu brun şi auriu. Pusese să fie decorată de Bordingly, iar pe pereţi erau atîrnate o jumătate de duzină de tablouri de Webster, reprezentînd imagini din Sussex. În ultimul timp, obişnuia să poarte, cînd stătea acolo, o vestă de catifea brun-aurie, subliniind astfel intenţiile sale estetice; mai adăugase ca decoraţie şi cîteva bronzuri chinezeşti grosolane...

A fost, în general, foarte fericit de-a lungul întregii acestei perioade extrem de întreprinzătoare. A cîştigat şi, aşa cum am să arăt la locul cuvenit, a cheltuit mari sume de bani. Se afla într-o continuă frămîntare trepidantă, tot timpul stimulat mintal şi fizic, şi rareori obosit. Era înconjurat de o atmosferă de imensă deferenţă; mare parte din ceasurile sale de veghe şi toate visele sale se desfăşurau parcă într-un triumf. Mă îndoiesc dacă s-a simţit vreodată nemulţumit de sine însuşi, pînă cînd catastrofa l-a făcut să se prăbuşească. Dar atunci totul s-a petrecut foarte repede. Cred că a fost foarte fericit.

În timp ce stau aici și scriu, așternînd pe hîrtie însemnări și încercînd să dau o formă literară poveștii succeselor noastre, aspectul miraculos al acestor întîmplări mă izbește pentru prima dată, la fel ca și marea lor absurditate. La apogeul boom-ului său, unchiul meu, după aprecierile cele mai sobre, trebuie să fi posedat sub formă lichidă și în credite o avere de vreo două milioane de lire sterline, cu care să facă față uriașelor și în același timp încîlcitelor sale răspunderi — și de la început pînă la sfîrșit trebuie să fi avut sub controlul influenței sale aproape treizeci de milioane de lire sterline. Această situație i-a oferit-o societatea irațională și haotică, a fost plătit cu această taxă pentru faptul că stătea așezat într-o odaie, născocind și spunînd minciuni. Căci unchiul meu n-a creat nimic, n-a inventat nimic, n-a economisit nimic. N-aș putea să pretind că măcar una dintre marile afaceri pe care le-am organizat a adăugat o cît de mică valoare reală vieții oamenilor. Cîteva dintre ele, ca Tono-Bungay, de pildă, erau de-a dreptul fraude după cele mai cinstite norme, adică vînzarea unui obiect fără nici o valoare, îmbrăcat în reclamă. Și, repet, ceea ce ieșea de la Hardingham nu era nimic față de ceea ce intra acolo. Mă gîndesc la lunga procesiune de oameni care veneau și ne propuneau cutare sau cutare afacere. Ba era vorba despre un procedeu care permitea vînzarea pîinii sub un nume fantezist, scăpînd astfel de legile privitoare la greutate — acesta a fost lansat mai tîrziu de „Societatea de pîine igienică decorticată", contravenind astfel legilor — ba era vorba de proiectul unor reclame și mai stridente, ba era vorba de o poveste despre depozite necunoscute de minereuri, ba de un substitut ieftin și scîrbos al cutărui sau cutărui produs obișnuit, ba despre trădarea unui funcționar informat, dornic să devină asociatul nostru. Totul ne era înfățișat cu prudență, persuasiv. Uneori era un individ gras și rumen, zgomotos, care încerca să ne ducă de nas printr-o francheță semi-copilărească ; alteori un dispeptic gălbejit care vorbea în șoaptă, sau un tînăr serios, îmbrăcat de circumstanță, cu monoclu și floare la butonieră, sau vreun tip din Manchester ori din Scoția, cu vorba simplă, isteț, dornic să fie cît se poate de limpede și de complet. Mulți veneau în grupuri de cîte doi sau trei, trăgînd adesea după ei un avocat care să explice anumite puncte. Unii erau palizi la față și gravi, alții agitați peste măsură de prilejul care

li se oferea. Unii dintre ei cerşeau şi se rugau să fie primiţi. Unchiul meu alegea ce voia şi lăsa la o parte restul. Devenise de-a dreptul autocratic faţă de toţi aceşti solicitanţi. Îşi dădea seama că ar putea să scoată ceva din ei — iar ei îşi dădeau seama de asemenea de aceasta. Nu avea decît să spună „Nu !", şi aceşti oameni dispăreau de pe faţa pămîntului... Devenise un fel de vîltoare spre care bogăţia se scurgea de bună voie. Averea lui creştea grămezi-grămezi ; — formată din acţiunile, concesiunile, ipotecile şi obligaţiile sale.

În spatele întreprinderilor sale de prim rang, a găsit în cele din urmă că este necesar şi conform cu toate precedentele, să înfiinţeze trei societăţi comerciale generale, Societatea londoneză şi africană de investiţii, Compania de împrumut a comercianţilor britanici, şi Asociaţia Organizaţiilor de Afaceri. Asta s-a întîmplat în perioada sa culminantă, cînd eu mă ocupam foarte puţin de afaceri. Nu spun asta din dorinţa de a mă dezvinovăţi. Recunosc că eram directorul tuturor celor trei societăţi, şi trebuie să mărturisesc că în mod intenţionat eram cu totul lipsit de curiozitate în această funcţie. Fiecare dintre aceste trei societăţi şi-a sfîrşit anul financiar vînzînd mari cantităţi de acţiuni uneia sau alteia dintre surorile ei, reuşind astfel să plătească dividende din beneficii. În ceea ce mă priveşte, veneam la consiliu şi-mi dădeam consimţămîntul. Aceasta a fost metoda noastră de a ne păstra echilibrul în momentul în care balonul de săpun al averii noastre era pe punctul să se spargă...

Vă daţi seama acum de natura serviciilor pentru care această comunitate fantastică i-a acordat o bogăţie şi o putere fără margini, înconjurîndu-l de un adevărat respect. Totul nu era decît plată monstruoasă pentru o ficţiune curajoasă, o gratificaţie ca răsplată pentru singura realitate a vieţii omeneşti : iluzia. Noi le dădeam sentimentul speranţei şi al profitului ; trimeteam un val de încredere spre afacerile lor eşuate. „Noi creăm Credinţă, George — mi-a spus unchiul meu într-o zi. — Asta-i ceea ce facem. Şi, pe legea mea, trebuie să continuăm să creăm ! Noi fabricăm încredere umană încă de cînd am pus primul dop la o sticlă cu Tono-Bungay".

„Falsificăm" ar fi fost un cuvînt mai potrivit decît creăm ! Şi totuşi, ştiţi, într-un sens avea dreptate. Civilizaţia nu este posibilă decît prin încredere, care ne permite să ne depunem

banii la bancă şi să ieşim pe străzi neînarmaţi. Rezervele băncilor sau poliţistul care menţine ordinea în îmbulzeală nu sînt decît un bluf, doar cu un pic mai puţin insolente decît prospectele unchiului meu. Aceste instituţii n-ar putea să se menţină nici o clipă, dacă li s-ar cere un sfert din ceea ce garantează. Întreaga civilizaţie modernă şi mercantilă, bazată pe investiţii, este formată din aceeaşi substanţa ca şi visele. O masă de oameni trudesc din greu, se dezvoltă uriaşe sisteme de căi ferate, oraşe se înalţă spre ceruri şi se întind în lung şi-n lat, se deschid mine, fabricile freamătă, oţelăriile mugesc, vasele brăzdează mările, ţări întregi sînt colonizate ; în această lume agitată şi activă, bogătaşii controlează totul, se bucură de tot, încrezători şi creînd încrederea care ne atrage pe toţi — fără voie, aproape inconştient, într-o singură înfrăţire. Sînt probleme care mă frămîntă, acum cînd stau şi creez planurile motoarelor mele. Steagurile fîlfîie, mulţimile aclamă, parlamentele se întrunesc. Şi totuşi, mi se pare uneori că, în realitate, toată această civilizaţie comercială nu este altceva decît cariera sărmanului meu unchi scrisă cu majuscule, un balon de săpun plin de încredere, umflat, care se subţiază din ce în ce mai mult ; că socotelile sale sînt tot atît de măsluite, dividendele sale tot atît de nesăbuite, ţelul său tot atît de vag şi dat uitării ; că totul pluteşte poate spre un tărîm îngrozitor, spre propriul său dezastru...

Ei bine, aşa a fost boom-ul nostru, şi timp de patru ani şi jumătate am trăit o viaţă făcută dintr-un amestec de materie şi raze de lună. Pînă cînd marea şubrezenie a afacerilor noastre n-a ieşit la iveală, am călătorit cu cele mai magnifice automobile pe marile şosele, am trăit ostentativ şi pe picior mare în case splendide, am mîncat cu fast şi un val neîncetat de bancnote şi monede se scurgea în buzunarele noastre ; sute de mii de bărbaţi şi femei ne respectau, ne salutau, munceau pentru noi şi ne cinsteau ; nu aveam decît să cer, şi apăreau imediat ca din pămînt ateliere, aeroplanele mele ţîşneau din neant, înspăimîntînd nagîţii din vale. Unchiul meu n-avea decît să facă un gest cu mîna, şi castelul „Lady Grove", cu toate amintirile cavalereşti şi patriarhale care îi erau asociate devenea al lui ; un nou gest cu mîna, şi arhitecţii se grăbeau să întocmească planurile uriaşului palat pe care nu l-a sfîrşit niciodată, la Crest Hill, şi o armată de

muncitori se aduna să-i îndeplinească poruncile, marmura albastră sosea din Canada, și lemnul din Noua Zeelandă; și în dosul tuturor acestora, după cum știți, nu era nimic altceva decît valori fictive, tot atît de efemere ca și aurul curcubeului.

4

Trec din cînd în cînd pe lîngă Hardingham și-mi întorc privirea către marea arcadă, prin care zăresc fîntîna și ferigile, și atunci mă gîndesc la zilele acelea îndepărtate, cînd eram atît de aproape de centrul vîltoarei noastre de afaceri vorace și întreprinderi îndrăznețe. Văd din nou fața unchiului meu, palidă și atentă, și îl aud vorbind, îl aud luînd hotărîri cu un aer conștient napoleonean, „apucînd taurul de coarne", punînd „degetul pe rană", „blufînd", spunînd „hap". A căpătat o deosebită predilecție pentru această din urmă expresie. Spre sfîrșit, fiecare acțiune a lui era subliniată de cuvîntul „hap!"...

Ciudați oameni mai veneau la noi! Printre alții, venea și Gordon-Nasmyth, acest amestec straniu de romantism și înșelăciune, care era destinat să mă tîrască în cea mai neobișnuită aventură din viața mea, afacerea din Insula Mordet, și care m-a lăsat, cum se spune, cu sînge pe mîini. E uimitor cît de puțin îmi tulbură conștiința și cît de mult îmi excită imaginația amintirea aceea, cînd am luat viața unui om. Povestea din Insula Mordet a apărut într-un raport guvernamental, dar a fost relatată cu totul greșit; există încă excelente motive s-o las greșită pe alocuri, dar apelurile presante la discreție îmi interzic s-o escamotez cu totul.

Mai păstrez și astăzi o amintire vie a apariției lui Gordon-Nasmyth în sanctuarul unchiului meu. Era un individ uscățiv, ars de soare, într-un costum de tweed, cu o față colțuroasă, de culoare gălbuie-închisă și cu un ochi de un albastru șters — celălalt nu era decît o pleoapă închisă și suptă. Ne-a istorisit, cu o stîngace afectare de dezinvoltură, povestea-i de necrezut despre uriașa grămadă de quap care zăcea părăsită sau încă nedescoperită pe coasta opusă a Insulei Mordet, printre mangrovii moarte și nămolul negru al apelor sălcii.

— Ce-i aia quap? întrebă unchiul meu la a patra repetare a cuvîntului.

— I se spune quap, sau quab, sau quabb, de către oamenii de acolo, zise Gordon-Nasmyth ; dar relațiile noastre cu ei nu erau destul de prietenoase ca să fi prins accentul exact... Dar se află acolo, și nu aveți decît să-l luați. Nu se știe nimic despre el. Nimeni nu știe nimic. Am debarcat în locul acela blestemat, singur într-o canoe. Marinarii n-au vrut să vină. M-am prefăcut că sînt botanist și că vreau să culeg niște plante...

De la început, Gordon-Nasmyth înclină spre un ton dramatic.

— Sînteți dispuși voi doi — da sau nu ? — zise el cînd a venit pentru prima oară, închizînd ușa cu grijă în spatele său în timp ce începea să vorbească, sînteți dispuși să puneți în joc șase mii de lire, cu șansa sigură de a vă recupera banii cu o mie cinci sute la sută într-un an ?

— Ni se oferă mereu șanse din astea, zise unchiul meu, înălțîndu-și semeț vîrful țigării de foi, ștergîndu-și ochelarii și lăsîndu-și scaunul pe spate. Noi ne mulțumim cu certitudinea unui douăzeci la sută.

Firea iute a lui Gordon-Nasmyth se manifestă într-o atitudine ușor țeapănă.

— Să nu-l crezi, am intervenit atunci, ridicîndu-mă înainte ca el să poată răspunde. *Dumneata* ești altfel, și îți cunosc cărțile. Sîntem foarte bucuroși că ai venit la noi. La dracu, unchiule ! Este Gordon-Nasmyth ! Ia loc. Despre ce-i vorba ? Minereuri ?

— Quap, zise Gordon-Nasmyth, fixîndu-și ochiul asupra mea. Quap, în mormane.

— În mormane, repetă unchiul meu încet, cu ochelarii puși oblic pe nas.

— Nu sînteți buni decît pentru articole de băcănie, zise Gordon-Nasmyth disprețuitor, așezîndu-se și servindu-se cu una din țigările de foi ale unchiului meu. Îmi pare rău că am venit. Dar, acum sînt aici... În primul rînd, despre quap ; quap, domnule, este substanța cea mai radioactivă din lume. Asta-i quap ! Este materie în putrefacție, formată din pămînturi și metale grele : poloniu, radiu, ythoriu, thoriu, cariu, și altele necunoscute. Este o substanță căreia, provizoriu, i se spune XK. Se află acolo amestecată într-un fel de nisip putrezit. Ce este, cum s-a format — nu știu. Probabil că vreun tînăr

zeu s-o fi jucat acolo. Se află în două grămezi, una mică și alta mare, și totul în jur, pe mile întregi, este pîrjolit, ars și mort. Nu aveți decît să vă duceți și să-l luați — asta-i tot !...

— S-ar spune că e în ordine, am intervenit eu. Ai mostre ?

— De ce aș avea ? Puteți lua oricît — pînă la două uncii.

— Unde se află ?...

Ochiul său albastru zîmbi spre mine și îmi aruncă o privire cercetătoare. Apoi tipul începu să fumeze și-mi răspunse o vreme fragmentar, evitîndu-mi întrebările ; după un timp povestirea sa începu din nou să se închege. Evocă imaginea acelui colț straniu și uitat de lume, cu canaluri lungi și șerpuitoare, care se întindeau, se ramificau și își împrăștiau mîlul și nămolul în mijlocul vuietului de tunet al valurilor Atlanticului, al vegetației dense și încîlcite care se tîrăște pînă în apa sclipitoare, cu rădăcini și mlădițe cu tot. Ne comunică senzația unei atmosfere toride și a duhoarei neîncetate a vegetației în descompunere ; ne descrise apoi cum, în mijlocul acestei vegetații, apare o zonă presărată cu copaci morți, ca niște schelete albe, dezgolind priveliștea liniei albastre a mării, dincolo de valurile orbitoare, și o pustietate întinsă de pietriș și nămol murdar, pîrjolită și arsă... Puțin mai departe, printre ierburi moarte și înnegrite se înalță postul de pază abandonat — abandonat din pricină că nici un om nu putea să reziste mai mult de două luni, după care murea, ros de un fel de lepră misterioasă — cu barăcile sale părăginite și digul ruinat, din stîlpi și scînduri mîncate de viermi, dar care încă mai putea fi folosit. Și în mijloc, două mormane ca niște spinări de porc, una mică și una mai mare, ridicîndu-se de sub coasta unei stînci ce taie spațiul dintre ele : quap !

— Ei bine, zise Gordon-Nasmyth, acest quap valorează trei lire sterline uncia — cel puțin ; sînt două grămezi mari de substanță putrezită și moale, doar s-o iei cu lopata și s-o cari cu roaba, și puteți scoate de acolo tone întregi !

— Cum a ajuns acolo ?

— Dumnezeu știe !... Stă acolo — și așteaptă să fie ridicat ! Într-un loc unde n-ai voie să faci comerț. Într-un loc unde oamenii așteaptă ca alții, mai curajoși să le găsească comorile și apoi să li le ia. Quapul se află acolo — ca o epavă.

— Nu se poate face vreun tîrg cu ei ?

— Sînt mult prea idioți. Nu poți face altceva decît să te duci să-l iei. Asta-i tot.

— Ar putea să ne prindă.

— Ar putea, desigur. Dar nu se prea pricep la așa ceva.

Am început să discutăm amănuntele dificultăților.

— Nu vor putea să mă prindă, pentru că mai întîi mă voi scufunda. Dați-mi un yacht, zise Gordon-Nasmyth ; asta-i tot ce-mi trebuie.

— Dar dacă vei fi prins, stărui unchiul meu...

Probabil că Gordon-Nasmyth și-a închipuit că îi vom da un cec de șase mii de lire sterline pe baza vorbelor sale. Se pricepea să vorbească, dar nu ne-am lăsat convinși. Eu am pus condiția să ne dea mostre din substanța sa pentru analiză, și el a consimțit — cam în doi peri. În general, am impresia că nu-i convenea să-i examinez mostrele. A făcut un gest spre buzunar, făcîndu-ne să credem că avea o mostră la el și că în ultima clipă s-a hotărît să n-o arate prea devreme. Era evident că avea o curioasă tendință spre reticență. Nu voia să ne arate mostre, și nici să ne indice, măcar cu o aproximație de trei sute de mile, poziția acestei Insule Mordet. Era convins că deținea un secret de o valoare imensă, și nu prea știa în ce măsură poate să se destăinuie unor oameni de afaceri. Așa că, îndată după aceea, vrînd să cîștige timp pentru ezitările sale, începu să vorbească despre altceva.

Vorbea foarte bine. Ne-a povestit despre Indiile Olandeze și despre Congo, despre Africa Orientală Portugheză și despre Paraguay, despre malayezi și despre bogații negustori chinezi, despre daiaci și negri, și despre răspîndirea mahomedanismului în Africa de azi. Și în tot acest timp, încerca să-și dea seama dacă eram destul de demni ca să ne încredințeze secretul său. Biroul nostru confortabil devenise deodată un loc foarte strîmt, și toate afacerile noastre nu erau decît fapte reci și lipsite de viață pe lîngă imaginile popoarelor stranii pe care ni le înfățișa el, pe lîngă măcelurile rămase nepedepsite și obiceiurile ciudate, negoțurile necontrolate de nici o lege și întunecatele trădări ce te pîndesc în porturile orientale și prin canalurile netrecute pe nici o hartă.

Nici unul dintre noi nu călătorise în străinătate ; cu excepția cîtorva drumuri banale pînă la Paris, lumea noastră era Anglia ; locurile de origină a jumătate din materia brută care intra în mărfurile pe care le vindeam ni se păreau tot atît

de îndepărtate ca și țara zînelor sau pădurea din Arden. În după-amiaza aceea însă, Gordon-Nasmyth le-a făcut să devină pentru noi atît de reale și de apropiate — pentru mine, în orice caz — încît păreau locuri văzute și uitate, de care îți aduceai din nou aminte.

Și, în cele din urmă, a scos mostra : o grămăjoară de argilă noroioasă, presărată cu grăunțe brune, într-o sticluță învelită în plumb și flanelă — era o flanelă roșie, îmi amintesc, culoare despre care se crede în popor că dublează puterea mistică a flanelei.

— Să n-o porți la dumneata, zise Gordon-Nasmyth. Produce ulcerații.

Am dus substanța la Thorold, și Thorold a avut bucuria colosală să descopere două elemente noi în această analiză secretă. Le-a dat cîte un nume și le-a făcut cunoscute mai tîrziu, dar în momentul acela Gordon-Nasmyth nici n-a vrut să audă despre publicitate în jurul unor asemenea descoperiri ; într-adevăr, l-a cuprins o mînie violentă și m-a insultat necruțător pentru faptul că-i arătasem lui Thorold substanța sa.

— Credeam că ai de gînd s-o analizezi chiar dumneata, zise el cu convingerea mișcătoare a profanului că un om de știință cunoaște și practică toate științele.

Am făcut cîteva investigații comerciale, și se părea că era mult adevăr în aprecierea lui Gordon-Nasmyth asupra valoarei substanței. Asta se petrecea înainte să fi descoperit Capern valoarea canadiului și înainte de a-l fi folosit la filamentul Capern, dar ceriul și thoriul, singure, valorau banii pe care-i cîștiga el din manșoanele de gaz, pe atunci la modă. Existau, totuși, îndoieli. Da, da, numeroase îndoieli. Care erau limitele comerțului cu manșoane de gaz ? Cît de mult thoriu, ca să nu mai vorbim de ceriu, putea fi folosit ? Presupunînd chiar că această cantitate era destul de mare pentru a justifica încărcătura noastră, apăreau îndoieli de altă natură. Erau oare grămezile acelea identice cu mostrele ? Erau atît de mari pe cît ne spunea, sau era Gordon-Nasmyth un tip imaginativ ? Și dacă toate acestea stăteau în picioare, puteam noi oare să punem mîna pe acea materie ? Nu era a noastră. Se afla pe un teren interzis. După cum vedeți, existau tot felul de obstacole în calea acestei aventuri.

Și totuși, o vreme am continuat să discutăm proiectul, deși cred că i-am pus la încercare răbdarea. Apoi, brusc, Gor-

don-Nasmyth a dispărut din Londra, și nu l-am mai zărit vreun an și jumătate.

Unchiul meu spunea că nici nu se așteptase la altceva, și cînd în cele din urmă, Gordon-Nasmyth reapăru, menționînd în treacăt că se dusese în Paraguay pentru niște treburi personale (după părerea noastră amoroase), afacerea cu quap-ul a trebuit să fie luată de la început. Unchiul meu era sceptic, dar pe mine mă tenta. Cred că ceea ce mă atrăgea era pitorescul afacerii. Nici unul dintre noi însă nu s-a gîndit în mod serios la ea, pînă la descoperirea lui Capern...

Povestea lui Nasmyth pusese stăpînire pe imaginația mea, ca o viziune concentrată și intensă de peisaj tropical însorit, dintr-un tablou atîrnat pe peretele unei încăperi cenușii în care se tratau probleme de afaceri. Am lăsat-o să mă obsedeze de-a lungul aparițiilor intermitente ale lui Gordon-Nasmyth în Anglia. Din cînd în cînd, mă întîlneam cu el și viziunea se accentua. Luam masa împreună în Londra, sau venea el să-mi vadă glisoarele la Crest Hill, și-mi expunea proiecte noi, urmînd să se ducă la grămezile acelea de quap fie cu mine, fie singur. Devenise parcă un fel de poveste cu zîne, un exercițiu al imaginației. Și apoi a venit descoperirea lui Capern, a ceea ce numea el filamentul ideal, și odată cu asta a dispărut aspectul problematic al afacerii cu quap-ul. Căci filamentul ideal avea nevoie de cinci la sută canadiu, iar canadiul era componentul, de curînd separat, dintr-o varietate a unui minereu rar, numit rutil. Dar pentru Thorold, acesta era bine cunoscut, ca un element din mostra misterioasă pe care i-o adusesem, iar pentru mine era cunoscut ca unul din elementele conținute în quap. I-am spus unchiului meu, și ne-am pus de îndată pe treabă. Am aflat că Gordon-Nasmyth, neștiind încă ce valoare avea substanța și gîndindu-se tot la prețul radiului și la raritatea ceriului, se asociase cu un văr de-al lui pe nume Pollack, făcuse niște tranzacții uimitoare cu polița sa de asigurare pe viață, și era pe punctul să-și cumpere un bric. Am intervenit imediat, am pus la bătaie trei mii de lire sterline și tranzacția cu asigurarea pe viață și finanțarea lui Pollack au dispărut ca prin farmec, lăsîndu-l pe acesta din urmă, — regret că trebuie s-o spun — părtaș la bric și la secretul nostru cu excepția canadiului și a filamentului. Am discutat în mod serios dacă să închiriem un vapor, sau să echipăm mai departe bricul, dar

am convenit că bricul era mai puţin bătător la ochi pentru o întreprindere care pînă la urmă, s-o spunem cinstit, nu era decît un furt.

Dar aceasta a fost una din ultimile noastre afaceri înaintea crizei celei mari, aşa încît am să vorbesc despre ea la locul potrivit.

Şi astfel a pătruns quapul în afacerile noastre, mai întîi ca o poveste cu zîne, devenind apoi realitate. A devenit din ce în ce mai real, pînă cînd a fost cu adevărat real, pînă cînd am văzut cu ochii mei grămezile pe care cu imaginaţia le văzusem de mult şi am pipăit între degete substanţa pe jumătate sfărîmicioasă, pe jumătate moale a quapului, ca zahărul pisat şi amestecat cu argilă, în care parcă se mişcă ceva...

Trebuie să-l pipăi, ca să poţi înţelege.

5

La Hardingham veneau tot felul de oameni, oferindu-i unchiului meu diferite afaceri. Gordon-Nasmyth se desprinde dintre ceilalţi doar pentru că a jucat pînă la urmă un rol în criza afacerilor noastre. Atît de mulţi veneau la noi, încît mi se părea uneori că întreaga lume a afacerilor era gata să se prostitueze în faţa milioanelor noastre reale sau imaginare. Privind înapoi, sînt şi acum uluit de prilejurile care ni se ofereau, şi nu-mi vine să cred că s-a întîmplat cu adevărat. Am făcut lucrurile cele mai extraordinare, pe care mi se părea absurd să le las pe seama altui om bogat şi întreprinzător, dornic să le înfăptuiască. Mi-am dat seama cu uimire în ce măsură gîndirea modernă şi faptele oferite inteligenţei oamenilor pot fi controlate cu ajutorul banilor. Printre alte lucruri de care s-a ocupat unchiul meu, voi aminti încercarea lui de a cumpăra „British Medical Journal" şi „The Lancet", ca să le conducă după ceea ce numea el metode moderne, şi cînd aceste reviste i-au rezistat, a fost cîtva timp dispus să organizeze o întreprindere rivală. Era într-adevăr o idee magnifică, în felul ei ; ne-ar fi dat un avantaj formidabil în manevrarea unui număr foarte mare de specialităţi, şi mă gîndesc chiar dacă nu ne-ar fi dat pe mînă întreaga profesie medicală. Şi acum încă sînt uluit — şi voi muri uluit — că aşa ceva este posibil într-un stat modern. Dacă unchiul meu n-a reuşit

pînă la urmă, nu înseamnă că un altul n-ar putea să reușească. Dar mă îndoiesc, chiar de-ar fi pus mina pe aceste două reviste săptămînale, dacă stilul lui particular s-ar fi potrivit cu ele. Schimbarea profilului lor ar fi fost prea evidentă. I-ar fi fost greu să le păstreze demnitatea pe care o aveau.

Ceea ce este sigur, e că n-a menținut ținuta inițială a revistei „Boschetul sacru" un important organ critic pe care l-a achiziționat într-o zi — spunînd „hap !" — pentru opt sute de lire sterline. L-a cumpărat „cu tot inventarul" — în care se includea și editorul. Chiar și la acest preț, însă, afacerea n-a rentat. Dacă aveți contingențe cu literatura, poate vă mai amintiți noua copertă în culori vii cu care unchiul meu a înzestrat acest organ reprezentativ al culturii britanice, și felul cum instinctul său solid de om de afaceri s-a ridicat împotriva pretențiilor exaltate ale unei epoci în dispariție. Am descoperit mai deunăzi coperta unui număr vechi, care arăta așa :

BOSCHETUL SACRU

Revistă săptămînală de Artă, Filozofie, Știință și Literatură

AVEȚI UN GUST RĂU ÎN GURĂ ?

De vină este ficatul

Aveți nevoie de o pilulă „douăzeci și trei"

(DOAR UNA)

Nu este un medicament, ci un remediu american energic.

CUPRINSUL :

O scrisoare inedită a lui Walter Pater [1].

Sora bunicii din partea mamei a Charlottei Brontë.

O nouă istorie a Angliei catolice.

Geniul lui Shakespeare.

Corespondență : Ipoteza mendeliană ; Infinitul scindat : „A iniția" sau „a începe" ; Claverhouse ; Socialismul și individul ; Demnitatea scrisorilor.

Discuții despre folclor.

Scena : paradoxul rolurilor.

Călătorii, biografii, versuri, nuvele etc.

Cea mai bună pilulă din lume pentru un ficat capricios.

[1] *Walter Pater* (1839—1894), romancier și critic englez.

Cred că ceea ce a supraviețuit în mine din tradiția de la Bladesover face ca această combinație de literatură și pilule să mi se pară atît de nepotrivită, după cum cred că din cauza unor rămășițe de la Plutarh și a credinței mele nezdruncinate de adolescent că statul trebuie, în fond, să fie înțelept, sănătos și demn, am convingerea că o țară care își lasă critica medicală și literară, sau orice altfel de critică, de importanță vitală, cu totul pe seama întreprinderii particulare și la îndemîna oricărui cumpărător, se află probabil într-o situație deznădăjduită. Acestea sînt concepțiile mele ideale. De fapt, nimic nu poate fi mai natural și mai reprezentativ pentru raporturile dintre știință, gîndire și situația economică din lumea de azi decît această copertă a revistei „Boschetul sacru" — conservatorismul placid al unui element, înfipt în strălucirea agresivă a celuilalt; contrastul dintre experiențele fiziologice îndrăzneațe și o imobilitate mintală absolută.

6

Dintre amintirile de la Hardingham se desprinde de asemenea imaginea unei zile de noiembrie, cu burniță, cînd împreună cu unchiul meu priveam pe fereastră o procesiune a șomerilor din Londra.

Era ca și cum am fi privit în fundul unui puț, spre imaginea, o clipă relevată, a iadului. Cîteva mii de oameni nevoiași și neputincioși fuseseră strînși laolaltă, pentru a-și tîrî mizeria lipsită de suflet de-a lungul West End-ului, cu un apel, care voia să fie și amenințare, slabă însă și nesubstanțială: „Avem nevoie de Muncă, nu de Pomană".

Se vedeau acolo, ca niște fantome prin ceață, înaintînd într-o procesiune tăcută, nesfîrșită și cenușie. Oamenii mergeau, tîrîndu-și picioarele, cu steaguri ude și murdare, agitînd cutii în care strîngeau gologani; toți acești oameni — unii care nu spuseseră „hap" la timpul cuvenit, alții care o spuseseră cu prea multă nerăbdare, alții care nu spuseseră niciodată „hap", și cei care nu avuseseră niciodată ocazia să spună „hap" — formau un șuvoi nesigur și jalnic, care se scurgea de-a lungul străzii, scursură a civilizației încleștate în lupta de concurență. Iar noi ne aflam undeva deasupra tuturor,

atît de sus încît păream niște zeități din altă lume, stînd într-o odaie frumos luminată și mobilată, încălzită în mod ingenios, plină cu lucruri costisitoare.

— Tot acolo, mi-am zis în gînd, ar fi ajuns și George și Edward Ponderevo, dacă n-ar fi fost mila Domnului.

Gîndurile unchiului meu rătăceau însă pe un alt drum — această viziune i-a oferit material pentru un discurs înflăcărat, dar neconcludent, asupra reformei vamale.

II

Drumul străbătut de la Camden Town la Crest Hill

1

Pînă aici, tot ce am spus despre mătușa și unchiul meu a fost legat mai ales de realizările lui industriale și financiare. Dar alături de povestea dezvoltării unei averi de la infinitezimal la imens mai există și o altă poveste — și anume schimbarea an de an de la locuința sărăcăcioasă din Camden Town la risipa generoasă a scărilor de marmoră de la Crest Hill și la patul aurit al mătușii mele, copiat după cel de la Fontainebleau. Și, lucru curios, ajungînd la această parte mai recentă a povestirii mele, îmi vine mult mai greu s-o aștern decît amintirile mărunte, văzute în perspectivă clară, din zilele de demult. Impresiile se îngrămădesc și se înghesuie una în cealaltă; curînd aveam să mă îndrăgostesc din nou, aveam să fiu cuprins de o pasiune care încă mă mai încearcă, o pasiune care încă îmi mai întunecă mintea. Îmi împărțeam timpul între Ealing și locuința mătușii și unchiului meu, iar apoi între Effie și clubul meu, și apoi între afaceri și o viață de cercetări tot mai susținută, infinit mai ordonată și mai marcantă decît oricare dintre celelalte experiențe ale vieții mele. De aceea, n-am putut urmări zilnic progresul lor social; mătușa și unchiul meu își croiau drum în lume, așa mi se părea mie, ca într-o imagine de la începuturile cinematografului, cu mici salturi sacadate.

Cînd revăd în minte această latură a vieții noastre, figura cu ochii rotunzi, nasul cîrn, pielea albă și obrajii trandafirii a mătușii Susan tinde întotdeauna să ocupe punctul central. Noi eram aceia care conduceam mașina și o întrețineam, dar mătușa Susan, se așeza înăuntru cu o varietate magnifică de pieptănături susținute de gîtul ei delicat și — cu acea ușoară umbră de sîsîială ce nu poate fi redată prin nici

o pronunţie greşită — ea era aceea care comenta şi ilumina noile aspecte ce se iveau.

Am mai descris mica locuinţă din dosul farmaciei din Wimblehurst, locuinţa de lîngă statuia lui Cobden, şi apartamentul din Gower Street. De acolo, mătuşa şi unchiul meu s-au mutat într-un apartament din Redgauntlet Mansions. Aici locuiau cînd m-am căsătorit. Era un apartament strîmt, în care o femeie nu prea avea ce face. Pe vremea aceea, cred că mătuşii mele timpul i se părea că trece foarte greu, aşa că s-a apucat de lectură, iar după cîtva timp a început chiar să meargă după-amiezile şi pe la conferinţe. Găseam pe masa ei tot felul de cărţi neaşteptate : cărţi de sociologie, şi de călătorii, piesele lui Shaw.

— Ia te uită ! am spus, cînd am văzut un volum al acestuia din urmă.

— Îmi cultiv mintea, George.

— Poftim ?

— Da, îmi cultiv mintea. De cîini nu mi-a plăcut să mă îngrijesc niciodată. Am oscilat între a-mi făuri o minte şi a-mi făuri un suflet. Aveţi noroc, şi tu şi George, că am ales mintea. M-am înscris la *London Library* şi voi frecventa toate conferinţele care se vor ţine la *Royal Institution* iarna viitoare. Vezi să nu uiţi asta...

Şi îmi amintesc că într-o seară a venit acasă tîrziu, cu un carnet de notiţe în mînă.

— Unde ai fost, Susan ? a întrebat-o unchiul meu.

— La Birkbeck — Fiziologie. Fac progrese. Se aşeză şi îşi scoase mănuşile. Pentru mine acum eşti transparent ca sticla, suspină ea ; şi apoi adăugă cu un accent de grav reproş : *pachet* bătrîn ce eşti ! Nici idee n-aveam ! Cîte lucruri mi-ai ascuns !...

Ceva mai tîrziu, s-au mutat în casa din Beckenham, şi mătuşa mea şi-a mai rărit activitatea intelectuală. Casa din Beckenham era pentru ei o afacere serioasă la vremea aceea, o casă cam prea mare, dacă ţineam seama că Tono-Bungay era abia la început. Era o vilă spaţioasă şi cam pustie, cu o seră şi o grădină cu pomi, un teren de tenis, o grădină de zarzavat destul de mare, şi un mic şopron pentru trăsuri, nefolosit. Am luat parte şi eu într-o oarecare măsură la emoţiile inaugurării, dar nu prea mult din cauza ostilităţii dintre mătuşa mea şi Marion.

Mătuşa mea s-a mutat în casa aceea cu foarte mult entuziasm, iar unchiul meu s-a apucat imediat s-o vopsească şi s-o repare peste tot. A pus să se dezgroape toate conductele de canal, răscolind totodată întreaga grădină, şi stătea pe muşuroaiele de pămînt, împărţind whisky muncitorilor. L-am găsit acolo într-o zi, într-un chip cît se poate de napoleonic, aşezat pe o mică Elbă de scursori, într-o atmosferă care sfidează orice descriere. Tot el, îmi amintesc, era cel care alegea contraste cît mai vesele de culori pentru vopsitul lemnăriei. Asta o exaspera pur şi simplu pe mătuşa mea — îi spunea, cu un accent neobişnuit de seriozitate în glas: „Bătrîn mîzgălitor pestilenţial" —; şi tot el a înfuriat-o făcînd-o să izbucnească în noi insulte, datorită ideii sale de a da fiecărei camere numele unui erou favorit — Clive, Napoleon, Cezar, şi aşa mai departe — punînd să se scrie numele pe uşă, cu litere aurii pe o tăbliţă neagră. „Martin Luther" era păstrată pentru mine. Numai respectul ei pentru disciplina domestică o împiedica, spunea ea, să se răzbune punînd să se scrie „Bătrînul Pondo" pe dulapul din camera servitoarei.

Unchiul meu a comandat, printre altele, una dintre cele mai complete colecţii de unelte de grădină pe care le-am văzut vreodată — şi a pus să fie vopsite toate în albastru deschis, ţipător. Mătuşa mea a făcut rost atunci de cîteva bidoane mari cu o nuanţă de vopsea mai palidă, şi a pus ca totul să fie vopsit din nou, pe ascuns; şi după asta, a găsit o mare plăcere în grădinărit şi a devenit o pasionată cultivatoare de trandafiri şi de diferite alte plante, lăsînd cultivarea minţii pentru serile ploioase şi pentru lunile de iarnă. Cînd mă gîndesc la ea, aşa cum arăta la Beckenham, o văd cel mai des în rochia aceea de bumbac albastră care îi plăcea atît de mult, cu braţele în nişte mănuşi uriaşe de grădinărit, ţinînd într-o mînă o lopăţică iar în cealaltă o mică plantă anuală, subţirică şi firavă, dar, fără nici o îndoială, viguroasă şi promiţătoare.

Beckenhamul, în persoana vicarului, a soţiei doctorului şi a unei doamne impozante şi falnice pe nume Hogberry, a venit în vizită la unchiul şi la mătuşa mea aproape de îndată, de fapt imediat ce peluza a fost aranjată din nou; mai tîrziu, mătuşa mea s-a împrietenit cu o doamnă liniştită, vecină cu ea, pretextul fiind un cireş care trecea peste gard şi

nevoia de a repara gardul despărțitor. Astfel și-a reluat ea în societate locul pe care-l pierduse o dată cu dezastrul din Wimblehurst. S-a apucat să studieze, oarecum în glumă, detaliile etichetei pe care i-o cerea poziția ei, și-a tipărit cărți de vizită și a răspuns la vizite. Și apoi a primit o invitație la una din recepțiile doamnei Hogberry, a dat și ea un *garden-party*, a participat la un bazar în scop de binefacere, și a început într-adevăr să fie absorbită cu multă plăcere de societatea din Beckenham, cînd a fost smulsă din nou din rădăcini de unchiul meu și transplantată la Chislehurst.

— Altă bătrînă mutare, George. Înainte și mereu mai sus! a exprimat ea concis situația cînd am găsit-o supraveghind încărcarea a două camioane mari de mobilă. Du-te sus și ia-ți rămas bun de la „Martin Luther", și apoi am să văd cum poți să mă ajuți.

2

Cînd privesc în talmeș-balmeșul amintirilor din zona, ca să zic așa, mijlocie a memoriei mele, Beckenham îmi apare ca o fază trecătoare; dar, de fapt, e o perioadă care cuprinde cîțiva ani, aproape toată viața mea de om căsătorit, și mult mai mult decît răstimpul de un an și cîteva luni cît am locuit împreună la Wimblehurst. Și totuși, vremea pe care am petrecut-o cu ei la Wimblehurst este mult mai vie în amintirea mea decît perioada din Beckenham.

Îmi amintesc cu foarte multe amănunte de acel *garden-party* al mătușii mele, și de o mică stîngăcie de comportare socială de care m-am făcut vinovat cu acel prilej. Îmi pare ca o frîntură dintr-o altă viață. O resimt ca o senzație superficială, asociată cu senzația unor haine prost croite, a unei redingote și a unor pantaloni cenușii, a unui guler înalt și a unei cravate, purtate într-o zi însorită într-o grădină cu flori. Păstrez încă o amintire vie a micii peluze trapezoidale, a invitaților strînși acolo și mai ales a pălăriilor și a penelor lor, a fetei care servea și a ceștilor albastre de ceai, a prezenței magnifice a doamnei Hogberry și a glasului ei clar și sonor. Era un glas care s-ar fi potrivit cu un *garden-party* pe o scară mai mare;

pătrundea pînă în casele alăturate, pînă la grădinar, care era departe, pînă în grădina de zarzavat, deși nu era nevoie. Singurii bărbați erau : doctorul mătușii mele, doi clerici care formau un contrast plăcut, și fiul încă imberb al doamnei Hogberry, care abia începea să poarte guler la cămașă. Restul invitaților era format din femei, cu excepția a vreo două fete tinere, bine crescute și care nu scoteau o vorbă. Marion se afla și ea.

Marion și cu mine ne simțeam puțin stingheriți, și îmi amintesc de ea ca de o prezență tăcută, o umbră în mijlocul acestei societăți adunate în curtea însorită. Ne certaserăm, una dintre acele certuri mărunte și nenorocite care păreau să fie inevitabile între noi. Marion își pusese, ajutată de Smithie, o toaletă destul de îngrijită pentru această ocazie, și cînd m-a văzut gata s-o însoțesc, îmbrăcat, mi se pare, într-un costum cenușiu, a protestat, spunînd că pălăria de mătase și redingota erau indispensabile. M-am împotrivit, ea a citat în sprijinul ei o revistă ilustrată care înfățișa un *garden-party* la care asista și regele, și în cele din urmă am capitulat — dar după răul meu obicei, în silă... Doamne! cît de penibile, cît de meschine erau certurile acelea! Și cu cîtă tristețe îmi amintesc de ele! Am impresia că îmi produc tot mai multă tristețe cu cît îmbătrînesc mai mult, în timp ce toate măruntele motive pătimașe ale supărărilor noastre pălesc și se șterg din amintire.

Impresia pe care mi-a lăsat-o societatea din Beckenham este una de mediocră irealitate ; toți oamenii aceia mențineau o fațadă de vagi pretenții sociale, evitînd să-și arate adevărata lor situație economică. Majoritatea soților erau reținuți „de afaceri" — ar fi fost jignitor să întrebi despre ce fel de afaceri era vorba — iar soțiile se străduiau să reproducă, inspirîndu-se din romane și din revistele ilustrate, o versiune moralizată a vieții de după-amiază a aristocrației. Nu aveau cutezanța intelectuală sau morală a femeilor din clasa de sus, nu aveau nici un interes pentru politică, nu aveau nici o părere despre nimic, și drept urmare, era extrem de greu să legi o conversație cu ele. Stăteau așezate toate în chioșcul din grădină, pe scaune de trestie, și erau toate numai pălării, jabouri și umbreluțe. Trei dintre ele jucau împreună cu vicarul croquet, manifestînd cu toții o uriașă gravitate, întreruptă din

cînd în cînd de strigătele de supărare ale vicarului: „Oh! Iar m-ați bătut! Ah!"

Factorul social predominant din după-amiaza aceea era doamna Hogberry; găsise un loc de unde domina jocul de croquet și îi turuia gura, după cum îmi șoptea mătușa mea, „ca o morișcă". Spuse că societatea din Beckenham era tot mai amestecată, și apoi trecu la o scrisoare mișcătoare pe care o primise de curînd de la fosta ei doică, din Little Gossdean. Urmă o descriere zgomotoasă a lui Little Gossdean, și cum fuseseră îngrijite acolo ea și cele opt surori ale ei. „Sărmana mea mamă, trona întocmai ca o mică regină! zise ea. Și cît de simpatici erau oamenii de rînd! Se spune că în zilele de astăzi muncitorii agricoli devin tot mai nerespectuoși. Nu e adevărat — dacă știi să te porți cu ei cum se cuvine. Firește, aici la Beckenham e cu totul altceva. Oamenii de aici, n-aș putea spune că sînt săraci — nu chiar săraci. Sînt — mase. Întotdeauna i-am spus domnului Bugshoot că aceștia sînt mase, și că trebuie tratați ca atare..."

În timp ce o ascultam, prin minte îmi treceau vagi amintiri despre doamna Mackridge...

Cîteva clipe am fost cuprins în această vîltoare de vorbărie, și apoi am avut norocul să mă pomenesc într-un *tête-à-tête* cu o doamnă pe care mătușa mea mi-a prezentat-o drept doamna Mormăit — dar de fapt în după-amiaza aceea mi-a prezentat pe toată lumea sub numele de Mormăit — fie în glumă, fie de nevoie.

Îmi închipui că a fost una dintre cele dintîi încercări ale mele în arta conversației politicoase, și îmi amintesc că am început prin a critica serviciul local de cale ferată, și că la a treia frază doamna Mormăit a spus pe un ton aprins și încurajator că eram o persoană foarte „frivolă".

Mă întreb și astăzi ce spusesem ca să mă socotească „frivol".

Nu știu ce anume a pus capăt acelei conversații, sau dacă în general a avut vreun capăt. Îmi mai amintesc că am avut cîtva timp o discuție destul de timidă cu unul dintre preoți, și că acesta mi-a oferit un fel de istorie topografică a Beckenhamului, despre care mă asigură tot mereu că era „un loc foarte vechi; un loc *foarte* vechi". Ca și cum eu l-aș fi considerat nou, iar el căuta să fie foarte răbdător și în același timp foarte convingător. Apoi se produse o pauză în conversația noastră, și mătușa mea mă salvă.

— George, îmi spuse în șoaptă, caută să ții mereu oala pe foc. Și apoi, adăugă cu glas tare : Știți ceva, ce-ar fi s-o porniți amîndoi la trap și să serviți ceaiul ?

— Sînt cît se poate de încîntat să pornesc la trap pentru dumneavoastră, doamnă Ponderevo, zise preotul, simțindu-se deodată în largul său ; cît se poate de încîntat.

Am observat că ne aflam lîngă o masă rustică, și că fata în casă era în spatele nostru, ținînd serviciul de ceai pregătit.

— La trap ! repetă preotul în spre mine, pe un ton foarte amuzat ; excelentă expresie ! Și abia am reușit să-l opresc să nu se ciocnească de tava de ceai, în timp ce se întorcea.

Cîteva clipe ne-am ocupat cu ceaiul...

— Oferă-le prăjituri, zise mătușa mea, îmbujorată dar sigură pe sine. Asta îi ajută să vorbească, George. Întotdeauna vorbești mai bine după ce te-ai ospătat un pic. E ca și cum ai arunca un smoc de iarbă într-un bătrîn gheizer.

Aruncă o privire cercetătoare asupra adunării, cu ochii ei albaștri, dominatori, turnîndu-și în același timp ceaiul.

— Uită-te la ei ce țepeni sînt, zise ea cu jumătate voce... Am făcut tot ce-am putut.

— A fost un succes imens, am spus eu, încurajator.

— Îl vezi pe băiatul acela, care și-a încrucișat picioarele și n-a scos o vorbă de zece minute. Din ce în ce mai țeapăn. O să se spargă. Tușește sec — ăsta e întotdeauna un semn rău, George... Ar trebui să-i plimb puțin, nu crezi ? — sau să le frec nasurile cu zăpadă ?

Din fericire n-a făcut-o. Am intrat în vorbă cu doamna care locuia în casa vecină, o femeie măruntă, gînditoare, cu înfățișare molișită, și un glas scăzut ; subiectul nostru : despre pisici și cîini și care dintre ei ne plăceau mai mult.

— Întotdeauna am avut impresia, zise femeia cea mititică și gînditoare, că un cîine are ceva... Ceva ce nu găsesc la pisici.

— Da, m-am pomenit eu admițînd cu entuziasm, are ceva. Și totuși...

— Oh ! Știu că și pisica are ceva. Dar nu-i același lucru.

— Nu chiar același lucru, am recunoscut ; dar totuși, are ceva.

— Ah, dar ceva atît de diferit ! Mult mai sinuos.

— Mult mai sinuos.

— Mult mai mult.

— Atît de mult încît...

— Tocmai aici e toată diferența, nu credeți ?

— Da, am rostit, *toată*.

Mi-a aruncat o privire gravă și a spus într-un suspin lung adînc simțit :

— *Da*.

O pauză lungă.

Conversația mi se părea că ajunsese într-un impas. Inima mi-a fost năpădită de teamă și de o mare tulburare.

— Aăă... trandafirii, am început. Mă simțeam ca un om care se îneacă. Trandafirii aceștia... nu credeți că sînt... niște flori foarte frumoase ?

— Într-adevăr ! a consimțit ea cu bunăvoință. Pare să fie ceva în trandafiri... ceva... nu știu cum să spun.

— Ceva, am adăugat, venindu-i într-ajutor.

— Da, a zis ea, ceva. Nu-i așa ?

— Atît de puțini oameni observă acest lucru, am urmat eu ; și e mare păcat !

A suspinat și a rostit din nou foarte ușor :

— *Da*...

Și din nou a intervenit o pauză lungă. Am privit-o și am văzut că visa cu ochii deschiși. Senzația de înec îmi reveni, o dată cu teama și descurajarea. Am observat printr-un fel de inspirație că ceașca ei de ceai era goală.

— Dați-mi voie să iau ceașca, am spus brusc și, punînd mîna pe ea, m-am îndreptat spre masa de lîngă chioșc.

În momentul acela nu aveam nici o intenție s-o părăsesc pe mătușa mea. Dar chiar lîngă mine, ușa cea mare cu geamuri a salonului care dădea spre grădină se căscă ademenitoare și îmbietoare. Simt și acum tentația din acel moment, ca și senzația că mă strîngea gulerul. Într-o clipă, am fost pierdut. Să intru... Doar o clipă !

M-am repezit înăuntru, am lăsat ceașca pe claviatura pianului cu coadă și am luat-o la fugă în sus pe scări, furișîndu-mă iute, sărind cîte trei trepte deodată, spre sanctuarul unchiului meu, spre biroul confortabil. Am ajuns acolo cu răsuflarea tăiată, știind că nu mă voi mai întoarce. Mă simțeam fericit, dar și rușinat, și desperat. Cu ajutorul unui briceag am reușit să sparg încuietoarea cutiei cu țigări de foi, am tras un scaun spre fereastră, mi-am scos haina, gulerul și

cravata, și am rămas acolo să fumez, vinovat și răzvrătit, spionînd prin oblon adunarea din curte, pînă cînd au plecat toți...

Preoții, mi-am spus, erau niște oameni admirabili!

3

Cîteva astfel de tablouri din prima perioadă petrecută la Beckenham se desprind mai clar, și apoi mă pomenesc printre amintirile de la Chislehurst. Domeniul din Chislehurst avea „terenuri", nu numai o simplă grădină, și mai avea și o căsuță a grădinarului, și o mică lojă la poartă. Mișcarea ascendentă apărea mult mai evidentă aici decît la Beckenham. Viteza era din ce în ce mai mare.

O anumită seară, deosebit de tipică, se detașează, marcînd în felul ei o epocă. Mă aflam acolo, cred, în legătură cu niște probleme de publicitate, în orice caz pentru afaceri, și unchiul și mătușa mea se întorseseră cu trăsura de la un dineu la familia Runcorn. (Începuse încă de atunci să-i dea tîrcoale lui Runcorn, cu gîndul la marea noastră fuziune). Am ajuns acolo, cred, pe la unsprezece. I-am găsit pe amîndoi în birou, mătușa mea în fotoliu, cu un aer ciudat și gînditor, uitîndu-se la unchiul meu, iar el, un omuleț rotofei, întins în fotoliul scund de lîngă grilajul căminului.

— Ascultă, George, zise unchiul meu după primele salutări, tocmai spuneam că nu sîntem *Oh Fay* [1]!

...Nu sîntem *Oh Fay!* Din punct de vedere social!

— La curent cu toate, vrea să spună, George — pe franțuzește!

— Oh! Nu m-am gîndit că e pe franțuzește. Nu știi niciodată ce-i trece prin cap. Ce s-a mai întîmplat în seara asta?

— M-am gîndit... Oh, nu la ceva anume... În primul rînd, am mîncat prea mult din mîncarea aceea suspectă, parcă erau icre sărate de broască, și am fost puțin cam nedumerit de măsline; și... ei bine, nu știam cum se numeau vinurile. Trebuia să spun de fiecare dată: din *acela*. Asta strică toată conversația. Iar Susan nu era în rochie de seară, ca celelalte.

[1] Pronunțarea engleză a expresiei franceze *au fait* = la zi.

Nu mai putem continua în acest stil, George — nu e o reclamă bună pentru noi.

— Nu cred că e motiv de îngrijorare, am spus eu.

— Trebuie să facem lucrurile cum se cuvine, replică unchiul meu, trebuie să le facem să aibă stil. Calitatea oamenilor trebuie să fie pe măsura afacerilor. Ea încearcă să ia totul în glumă (mătușa mea se strîmbă la el) dar nu-i o glumă! Înțelegi! Sîntem lansați acum. Vom deveni persoane importante. Nu vreau să se rîdă de noi ca de niște parveniți, înțelegi?

— Nimeni n-a rîs de tine, zise mătușa mea, butoi bătrîn!

— Și nimeni n-are să rîdă de mine, zise unchiul meu, aruncînd o privire spre rotunjimile sale și ridicîndu-se brusc în picioare.

Mătușa mea înălță ușor din sprîncene, își legănă un picior dar nu spuse nimic.

— Nu ținem pasul cu ascensiunea noastră, George. Ar trebui s-o facem. Ne izbim de tot felul de oameni noi, care-și dau aere de noblețe, cu dineuri, etichetă și alte de-astea. Își dau aere și se așteaptă ca noi să ne simțim ca peștele pe uscat. Dar se înșeală... Ei cred că n-avem stil. Ei bine, le dăm stil în reclamele noastre, și o să le dăm stil și în celelalte... Nu trebuie să fii născut pentru asta, ca să știi să dansezi pe sîrmele negustorilor din Bond Street. Înțelegi?

I-am întins cutia cu țigări de foi.

— Runcorn nu avea țigări din astea, zise el, netezind cu gingășie capătul uneia dintre ele. Îi batem în privința țigărilor. O să-i batem în toate celelalte.

Mătușa mea și cu mine îl priveam, plini de teamă.

— Am cîteva idei, zise el sumbru, adresîndu-se țigării de foi și făcînd să ne crească teama.

Vîrî în buzunar cleștișorul pentru tăiat capătul țigărilor de foi și vorbi din nou.

— Ar trebui mai întîi să învățăm toate treburile astea blestemate. Înțelegi? De exemplu, să luăm mostre din toate vinurile care există — și să le învățăm pe toate. Stern [1] Smur [2], Burgundy, toate! Ai băut Stern aseară — și cînd l-ai gustat... Ai făcut o mutră, Susan. Te-am văzut. Ai rămas surprinsă...

[1] Corect Sauterne.

[2] Corect Saumur.

ți-ai strîmbat nasul. Ar trebui să ne obișnuim cu vinurile ca să nu facem asta. Ar trebui să ne obișnuim să purtăm haine de seară — și *tu*, Susan.

— Întotdeauna am avut tendința să-mi fac rochii care să mă pună în valoare, zise mătușa mea. Totuși... cui îi pasă de asta ? și ridică din umeri.

Niciodată nu-l văzusem pe unchiul meu atît de serios.

— Trebuie să ne ținem de etichetă, continuă el privind spre foc. Să ne ocupăm chiar și de cai. Să practicăm totul. Să cinăm în fiecare seară în haine de seară... Să cumpărăm o caleașcă, sau ceva de acest fel. Să învățăm golf, și tenis, și alte asemenea lucruri. Gentilom de țară. *Oh Fay*. Nu este vorba doar să ne dezbărăm de *gușerie* [1].

— Cum ? am întrebat eu nedumerit.

— Oh — *goșerie*, dacă vrei !

— E pe franțuzește, George, zise mătușa mea. Dar *ea* nu sînt o bătrînă femeie *goșă*. Mutra aia am făcut-o doar în glumă.

— Nu este vorba doar să ne dezbarăm de *goșerie*. Trebuie să avem și stil. Înțelegi ! Stil ! Totul cum se cuvine și chiar ceva mai bine. Asta-i ceea ce numesc eu stil. Putem s-o facem și o vom face.

Își mozoli țigara de foi și fumă cîtva timp în tăcere, aplecat înainte și privind în foc.

— La urma urmei, păru să se întrebe singur, despre ce-i vorba ? Despre ce anume ? Sfaturi cum să mănînci ; sfaturi cum să bei. Ce să îmbraci. Ce ținută să ai, să nu spui acolo lucruri pe care ei le consideră greșite — nici vorbe care să te trădeze cine ești...

Tăcu din nou, iar țigara de foi se înălță de la orizontală spre zenit, pe măsură ce gura sa căpăta tot mai multă încredere.

— Poți să înveți tot bagajul de trucuri în șase luni, zise el, înveselindu-se. Ei, Susan ? O să-i batem ! George, mai ales tu trebuie să te ții de asta. Ar trebui să intri într-un club select, sau așa ceva.

— Sînt gata întotdeauna să învăț. Încă de cînd mi-ai dat ocazia să învăț latina. Pînă acum n-am dat peste nici o pătură a populației care să vorbească latinește.

[1] Pronunțarea stîlcită a cuvîntului francez *gaucherie* = stîngăcie.

— În orice caz, am dat peste unii care vorbesc franţuzeşte, zise mătuşa mea.

— E o limbă foarte folositoare, zise unchiul meu. Dă farmec lucrurilor. Zzzz. Cît despre accent, nici un englez n-are accent. Nici un englez nu pronunţă bine franţuzeşte. Să nu-mi spui mie că există vreunul. E un bluf. Totul e bluf. Viaţa însăşi este, practic, un bluf. Tocmai de accea e atît de important, Susan, să ne îngrijim stilul. *Le stil se lom*[1]. Stilul este omul. De ce rîzi, Susan?... George, văd că nu fumezi. Ţigările astea de foi sînt bune pentru minte... Ce crezi *tu* despre toate astea? Trebuie să ne adaptăm. Pînă acum... am reuşit... N-o să ne dăm bătuţi în faţa unor fleacuri ca astea.

4

— Ce crezi despre asta, George? insistă el.

Nu-mi amintesc ce i-am răspuns. Am doar impresia foarte desluşită că am întîlnit pentru o clipă privirea de nepătruns a mătuşii mele. În orice caz, unchiul meu a pornit, cu energia-i obişnuită, să smulgă misterele vieţii luxoase, şi a devenit cel mai calm dintre stăpînii ei. În general, cred că a reuşit pe deplin. Păstrez o mulţime de amintiri, puţin cam greu de descurcat, despre stadiile sale experimentale, despre primele sale încercări. Uneori îmi vine greu să spun care amintire se situează înaintea alteia. Îmi amintesc cum ne-a făcut un şir întreg de mici surprize, devenind mereu, tot mereu, în mod surprinzător, mai sigur pe sine; mai şlefuit, mai bogat şi mai rafinat, mai conştient de poziţia şi valoarea lucrurilor şi a oamenilor. A fost o vreme — probabil pe la început — cînd l-am văzut profund impresionat de splendorile restaurantului de la National Liberal Club. Dumnezeu ştie cine era gazda noastră şi cu ce ocazie fusese dată această mică masă! — tot ceea ce ţin minte este impresia intrării noastre în sală, vreo şase sau şapte invitaţi răzleţi, şi unchiul meu privind în jurul său la numeroasele mese cu abajururi roşii, la plantele exotice din vasele mari de majolică, la

[1] Pronunţarea fonetică a zicalei franţuzeşti: *Le style c'est l'homme.*

coloanele și stîlpii strălucitori de ceramică, la portretele impresionante ale oamenilor de stat și eroilor liberali, și la tot ce contribuie la efectul de ansamblu al acestui spectacol gastronomic. Mi-a mărturisit în șoaptă: „E grozav, George!" Acest comentariu neprefăcut pare aproape de necrezut acum, cînd îl aștern pe hîrtie; în curînd nici chiar cluburile din New York nu-l mai impresionau pe unchiul meu, și putea păși prin ambianța magnifică și personalul înclinat în fața lui de la Royal Grand Hotel, spre masa pe care și-o alesese, în galeria aceea mult prea luxoasă care dădea spre fluviu, cu tot calmul unuia din regii legitimi ai lumii.

Amîndoi, și unchiul și mătușa mea, au învățat repede și foarte bine jocul acesta nou; îl experimentau în străinătate, îl experimentau acasă. La Chislehurst, cu ajutorul unui nou bucătar, foarte costisitor dar extrem de instructiv, încercau toate mîncărurile de care auzeau că sînt mai complicate, și care le trezeau curiozitatea, de la sparanghel pînă la ouă de fluierar. Au angajat apoi un grădinar care să servească la masă — și care păta parchetul cu noroi. Și, în sfîrșit, au avut și un majordom.

Îmi amintesc, în toată splendoarea ei, de prima rochie de seară a mătușii mele, și cum stătea ea în fața căminului din salon, etalîndu-și cu tot curajul brațele nebănuit de frumoase, și privind peste umăr la imaginea ei din oglindă.

— O șuncă, remarcă ea după o clipă de gîndire, probabil că se simte la fel... Doar colierul...

Am încercat să-i fac un compliment banal.

Unchiul meu apăru în ușă — cu vestă albă și cu mîinile în buzunarele pantalonilor; se opri și o cercetă cu un ochi critic.

— Nimeni n-ar putea să te deosebească de o ducesă, Susan, observă el. Mi-ar plăcea să ți se facă un tablou, așa cum stai în fața căminului. Ar fi un adevărat Sargent![1] În orice caz, arăți grozav. Doamne! — tare aș vrea ca vreunul din negustorii aceia blestemați din Wimblehurst să te poată vedea...

De multe ori își petreceau *week-end*-ul la diferite hoteluri, și uneori mergeam și eu cu ei. Mi se părea că pătrundeam

[1] *John Singer Sargent* (1856—1925), pictor american, autor a numeroase portrete, care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Anglia.

într-o vastă mulțime de oameni, care învățau cu toții cum să se poarte în societate. Nu cred că numai felul meu de viață s-a schimbat, am impresia că în ultimii douăzeci de ani s-au produs schimbări uriașe și disproporționate în populația care frecventează hotelurile și restaurantele. Nu era vorba numai de o mulțime de oameni, care, ca și noi, se aflau într-o fază de ascensiune economică, ci mase întregi ale păturilor prospere ale populației își schimbau probabil obiceiurile, renunțînd la ceai în favoarea dineului și îmbrăcîndu-se în haine de seară, și toți aceștia foloseau hotelurile de *week-end* ca un teren de antrenament pentru noua artă socială. O rapidă și sistematică convertire spre viața mondenă avea loc, sînt convins, în toată clasa mijlocie și de sus a comercianților, încă din perioada cînd ajunsesem la majorat. În aceste locuri puteai vedea o societate foarte amestecată: unii de un rafinament mergînd pînă la amănunte, care vorbeau cu glas scăzut, emanînd o vervă plină de mîndrie; alții de o eleganță agresivă, care își adresau unii altora cu glas tare diminutive drăgăstoase și căutau mereu alte ocazii de a-și manifesta bădărănia zgomotoasă; soți și soții, stînjeniți, certîndu-se pe furiș în privința manierelor, și care nu se simțeau la largul lor sub ochiul chelnerului; perechi amabile și voioase, dispuse să caute colțuri cît mai discrete, contrastînd cu alții de tipul jovial, care afectau o naturalețe neafectată; cucoane grase și fericite care rîdeau prea tare, și domni în haine de seară care-și scoteau din buzunar pipa. Și nimeni dintre aceștia nu era cineva, oricît de scump s-ar fi îmbrăcat și oricîte odăi ar fi închiriat.

Privind acum înapoi, cît de îndepărtate mi se par aceste restaurante înțesate de lume, cu mesele lor împrăștiate, cu inevitabilele abajururi roșii și cu chelneri antipatici și neîndemînatici, cerîndu-ți să alegi: „Supă grasă sau slabă, domnule?“ Sînt cinci ani de cînd n-am mai luat masa în astfel de locuri — da, da, sînt chiar cinci ani, atît de retrasă este viața pe care o duc datorită lucrărilor mele.

Primele experiențe de automobilist ale unchiului meu se leagă de aceste amintiri, din care se desprinde, ca o mică vignetă strălucitoare, o scenă din holul hotelului Magnific, la Bexhill-on-Sea, cu oamenii îmbrăcați pentru seară, stînd primprejur, printre mobilele îmbrăcate în satin roșu și cu lemnăria lăcuită în alb, pînă cînd gongul avea să sune ca

să-i cheme la masă; și era și mătușa mea acolo, înfășurată într-o pelerină de voiaj și cu un văl ca o cușcă, iar în jurul ei se agitau portarul și oamenii de serviciu de la hotel, și un director lingușitor, și o tînără înaltă, îmbrăcată în negru, de la biroul de recepție, mută de admirație, iar în mijlocul tabloului trona unchiul meu, făcîndu-și prima apariție în acel costum de eschimos de care am mai pomenit — siluetă scundă, compactă, cu niște ochelari uriași, cu un fel de trompă de cauciuc de culoare brună și avînd pe cap o șapcă de automobilist cît un platou.

5

În felul acesta ne-am dat seama de noile noastre nevoi, ca proaspeți invadatori în păturile superioare ale sistemului social, și ne-am apucat cu conștiinciozitate să ne însușim un Stil și un *Savoir-Faire* [1]. Am devenit o parte din ceea ce reprezintă astăzi un element foarte important în confuzia lumii noastre — această mulțime de oameni în plină ascensiune din punct de vedere economic, care învață cum să-și cheltuiască banii. Ea cuprinde financiari, afaceriști care și-au înghițit concurenții, sau inventatorii unor noi surse de bogăție, ca noi; cuprinde aproape întreaga Americă, așa cum este văzută pe scena europeană. E o mulțime variată, care nu are în comun decît un singur lucru: au plecat cu toții, și mai ales nevestele lor, de la condiții în care mijloacele erau limitate, lucrurile puține și obiceiurile simple, spre cheltuieli nelimitate și spre sferele de atracții care sînt Bond Street, Fifth Avenue și Paris. Impresia pe care o fac, în general, este de revelație progresivă, de libertate neîngrădită.

Toți acești oameni descoperă deodată îngăduințe pe care codul lor moral nu le prevăzuse niciodată, neputîndu-le oferi vreo îndrumare, podoabe și obiceiuri luxoase, mai presus de cele mai îndrăznețe visuri ale lor. Cu un zel imens și plin de uimire se apucă să *cumpere*, încep o adaptare sistematică la o nouă viață, strălucită, plină de lucrurile achiziționate — bijuterii, fete în casă, majordomi, vizitii, trăsuri electrice,

[1] Comportare degajată, potrivită cu înalta societate (fr.).

case închiriate la oraş şi la ţară. Se aruncă în toate astea ca şi cum ar fi vorba de o carieră; e o întreagă clasă socială, care vorbeşte, gîndeşte şi visează numai la aceste bunuri. Literatura lor, presa lor, se învîrtesc numai în jurul acestor lucruri; uriaşe reviste săptămînale ilustrate, de o splendoare nemaiîntîlnită, îi călăuzesc în decorarea interioarelor, în arta de a poseda o grădină, în cumpărarea de automobile somptuoase, în procurarea de echipament sportiv potrivit, în cumpărarea şi administrarea moşiilor, în călătorii şi hoteluri măreţe. O dată porniţi, înţeleg să se mişte din ce în ce mai repede. Achiziţionarea devine însăşi substanţa vieţii lor. Şi găsesc o lume organizată care să le satisfacă această pasiune. După nici un an, devin cunoscători. Se alătură celor care pradă secolul al optsprezecelea — cumpără cărţi vechi şi rare, tablouri vechi şi frumoase, mobile vechi şi bune. Prima lor concepţie destul de vagă despre noua perfecţiune orbitoare este înlocuită aproape imediat de instinctul stăncuţei, de a aduna tot felul de vechituri scumpe...

Îmi amintesc, cred, de vremea cînd unchiul meu a foşt cuprins brusc de pasiunea cumpărăturilor. În perioada Beckenham şi în prima perioadă Chislehurst, îl interesa în primul rînd să cîştige bani şi, în afară de clipa cînd a pus mîna pe casa din Beckenham, era foarte puţin preocupat de ambianţa în care trăia şi de obiectele pe care le poseda. Nu mai ţin minte cînd anume s-a produs schimbarea şi cînd a început şi el să cheltuiască. Probabil că o simplă întîmplare i-a relevat această nouă sursă de putere, sau cine ştie? — vreo modificare subtilă s-a produs în ţesutul creierului său. A început să cheltuiască şi să „achiziţioneze". De îndată ce a început să cumpere, a cumpărat cu furie. A cumpărat tablouri şi apoi, lucru destul de ciudat, pendule vechi. Pentru casa din Chislehurst a cumpărat aproape o duzină de pendule din vremea bunicilor şi trei vase vechi de aramă. După aceea, a început să comande tablouri, şi să facă daruri bisericilor şi instituţiilor. Ritmul de cumpărare creştea mereu. Desfăşurarea acestor cumpărături făcea parte din schimbările de mentalitate ce s-au petrecut în mintea unchiului meu în cursul agitaţiilor din ultimii patru ani ai ascensiunii sale. Cînd a ajuns pe culme, cheltuia cu o adevărată furie, cumpăra tot felul de lucruri scumpe şi neaşteptate, asemenea cuiva care caută în felul acesta să se exprime, cumpăra pentru a uimi şi pentru

a consterna; cumpăra *crescendo*, cumpăra *fortissimo*, *con molto espressione*, pînă cînd uriașa prăbușire a Crest Hill-ului a pus capăt pentru totdeauna acestor cumpărături. Întotdeauna el era acela care cumpăra. Mătușa mea nu a strălucit niciodată în calitatea de cumpărătoare. Curios, dar datorită nu știu cărei trăsături nobile din firea ei, mătușa mea nu a pus niciodată mare preț pe obiectele pe care le poseda. A trecut și ea, fără îndoială, prin bazarul înțesat al Bîlciului Deșertăciunilor în timpul acelor ani febrili, cheltuind mult, dar cheltuind cu detașare și cu o nuanță de dispreț amuzat față de obiecte, chiar și față de „obiectele vechi" pe care le puteai cumpăra cu bani. Mi-am dat seama într-o după-amiază cît de detașată putea ea să fie, cînd am văzut-o îndreptîndu-se spre Hardingham, așezată ca de obicei puțin cam țeapăn în trăsura-i electrică, privind lumea strălucitoare din jur cu ochii ei albaștri și inocenți, plini de interes și ironici, de sub borul pălăriei care sfida orice comentariu. „Nimeni — m-am gîndit — n-ar avea înfățișarea asta îndepărtată dacă n-ar visa la ceva — dar oare la ce o fi visînd?"

Niciodată nu mă gîndisem la asta.

Și îmi mai amintesc de o izbucnire de dispreț pe care a avut-o după ce luase masa cu un grup de cucoane la Imperial Cosmic Club. A venit la mine, sperînd să mă găsească în apartamentul meu, și i-am oferit o ceașcă de ceai. Mi-a spus că e obosită și necăjită, și s-a aruncat într-un scaun...

— George, a exclamat deodată, ce obiecte mai sînt și femeile! Oare și eu put a bani?

— Un dejun? am întrebat-o.

A încuviințat dînd din cap.

— Cucoane din plutocrație?

— Da.

— De tip oriental?

— Oh! Ca un harem pus în libertate!... Lăudîndu-se cu lucrurile pe care le au... Pipăindu-te... Îți pipăie hainele, George, să vadă dacă sînt de calitate!

Am liniștit-o cît am putut mai bine.

— Dar *sînt* de calitate, nu-i așa? am întrebat.

— Parcă ar avea un bătrîn magazin de amanet în sîngele lor, a observat ea, sorbind din ceai; și a adăugat, cu un infinit dezgust: Își plimbă mîinile pe hainele tale — parcă te-ar pipăi.

M-am întrebat o clipă cu îndoială dacă nu cumva fusese descoperită în posesia unor falsuri nebănuite. Nu mai ştiam ce să cred. După aceea însă mintea mi s-a limpezit şi am început să văd în imaginaţie femei trecîndu-şi mîinile peste blănurile altor femei, cercetînd dantelele, cerînd chiar să pună mîna pe bijuterii, lăudîndu-le, invidiindu-le, încercîndu-le. Şi există şi un soi de etichetă: femeia care pipăie spunînd: „Ce zibelină frumoasă!" „Ce dantelă drăguţă!", iar femeia pipăită recunoscînd cu mîndrie: „E veritabilă, ştii", sau tăgăduind cu modestie, în grabă: „Nu e veritabilă". Cînd vin în vizită una la alta, se uită la tablouri, pipăie marginea tapiseriei, examinează marca de pe fundul vaselor de porţelan...

Mă întreb dacă nu au, într-adevăr, acel „bătrîn magazin de amanet" în sînge.

Mă îndoiesc că Lady Drew şi zeii olimpici ai copilăriei mele făceau astfel de lucruri, dar s-ar putea să fie tot una din vechile mele iluzii despre aristocraţie şi despre stat. Poate că obiectele posedate au fost întotdeauna un fel de pradă, şi n-a existat niciodată o casă şi mobile de care femeile şi bărbaţii care le foloseau să se fi bucurat în mod firesc, moştenindu-le din tată în fiu...

6

Pentru mine, cel puţin, ziua în care am aflat că unchiul meu a achiziţionat „Lady Grove" a marcat o epocă în cariera lui. Mi-am dat seama că a făcut un nou pas, mare, neaşteptat. M-a luat prin surprindere, cu această schimbare bruscă de la cumpărarea de obiecte portabile, ca bijuterii şi automobile, la achiziţionarea unei întregi regiuni rurale. Tranzacţia a fost cu adevărat napoleoniană — a auzit despre domeniul acela, şi a zis „hap", fără nici un fel de dorinţe sau cercetări preliminare. Pe urmă a venit acasă şi a spus ce făcuse. Chiar şi mătuşa mea a fost timp de cîteva zile vizibil înspăimîntată de o asemenea achiziţie, şi amîndoi ne-am dus împreună cu el să vizităm domeniul, într-o stare aproape de consternare. Ne-a făcut o impresie de ceva într-adevăr impunător. Îmi amintesc cum stăteam toţi trei pe

terasa ce dădea spre apus, contemplînd ferestrele castelului în care se reflecta cerul, și parcă simt și acum senzația aceea inexplicabilă de a fi niște intruși.

„Lady Grove", trebuie să știți, este un castel într-adevăr foarte frumos, liniștit și grațios, a cărui izolare seculară nu a fost tulburată decît o dată cu claxonul automobilului. O veche familie catolică se stinsese, secol de secol, acolo, pînă nu mai rămăsese nimeni. Porțiuni din construcție datează din secolul al XIII-lea, iar ultima reparație arhitectonică era din vremea Tudorilor ; în interior, e în cea mai mare parte întunecos și friguros, în afară de două sau trei încăperi privilegiate și de holul cu ferestre înalte și galerii de stejar. Terasa constituie trăsătura lui cea mai nobilă — o pajiște mare și întinsă, mărginită de un zid scund de piatră cu creneluri, și, într-un colț, un cedru uriaș de sub ale cărui ramuri lungi privești de-a curmezișul întinderilor albastre din Weald — întinderi albastre cu un pronunțat aspect de peisaj italian din pricina masei sumbre a unicului copac. E o terasă foarte înaltă ; spre sud privirea alunecă deasupra vîrfurilor copacilor, iar spre apus se pierde peste o pantă abruptă, acoperită de fagi, prin care își taie drum șoseaua. Cînd îți întorci din nou ochii spre castelul vechi și liniștit, vezi o fațadă cenușie și acoperită de mușchi, cu o intrare splendid arcuită. În ziua aceea, era încălzită de lumina dupăamiezii și înviorată de petele de culoare ale cîtorva trandafiri neîngrijiți. Mi se părea că singurul proprietar modern care s-ar fi potrivit în acest loc minunat și senin ar fi fost vreun savant bărbos, în sutană neagră, cu glasul blînd și mîna albă, sau vreo doamnă distinsă cu părul cărunt și rochie de catifea. Și cînd colo, iată-l pe unchiul meu, ținîndu-și ochelarii de șofer cu o mănușă din piele de focă, ștergîndu-le sticlele cu o batistă, și întrebînd-o pe mătușa mea dacă „Lady Grove" nu i se părea într-adevăr „faină".

Mătușa mea nu-i răspunse nimic.

— Cel care a clădit castelul ăsta, am gîndit eu cu glas tare, purta armură și ținea în mînă o sabie.

— A mai rămas ceva din asta înăuntru, a răspuns unchiul meu.

Am intrat. O femeie bătrînă cu părul ca neaua, care avea în grijă castelul, se ploconi vizibil în fața noului stăpîn. Sînt încredințat că îl considera o apariție foarte stranie

și înspăimîntătoare și că îi era îngrozitor de teamă de el. Dar dacă prezentul se înclina în fața noastră, trecutul nici nu se gîndea s-o facă. Am privit portretele lungi și întunecate ale acelui neam stins — unul din ele era un Holbein — uitîndu-ne la ochii lor oblici, și cei din portrete ne-au întors privirea. Îmi dădeam seama că eram cu toții impresionați de aparența lor enigmatică. Chiar și unchiul meu rămase fîstîcit cîteva clipe din pricina acelei expresii de orgoliu invincibil. Era ca și cum, pînă la urmă, *nu* i-ar fi cumpărat și nu i-ar fi înlocuit cu totul, ca și cum, pe ascuns, știau mai multe și puteau să-și rîdă de el...

Spiritul locului era asemănător celui din Bladesover, dar mai vechi, venind parcă mai de departe. Armura aceea care stătea într-un colț servise cîndva în turniruri, dacă nu cumva chiar și în bătălii, iar familia își trimisese în mai multe rînduri sîngele și averile în Palestina, în cea mai romantică acțiune din istorie. Visuri, loialitate, ranguri și onoruri — cît de complet se evaporaseră toate, lăsînd pînă la urmă, ca expresie finală a spiritului lor, aceste ciudate surîsuri vopsite, aceste zîmbete triumfătoare. Totul se evaporase, într-adevăr, cu mult înainte de a fi murit ultimul Durgan, care în anii bătrîneții sale îngrămădise în castel perne, covoare și fețe de masă de tapiserie de la începutul epocii victoriene, și dispozitive nefolositoare care mi se păreau și mai desuete chiar decît cruciadele... Da, era altfel decît la Bladesover.

— Puțin cam îmbîcsit, George, zise unchiul meu. Nu prea aveau idee de ventilație pe vremea cînd a fost clădit.

Una dintre odăile lambrisate era plină cu dulapuri și avea un pat cu patru coloane. „Asta ar putea să fie odaia cu stafii", zise unchiul meu; dar mi se părea prea puțin probabil ca o familie atît de retrasă ca cea a Durganilor, atît de veche, sfîrșită și epuizată, să poată hărțui pe cineva. Care ființă vie se mai preocupa astăzi de onoarea și părerile lor, de faptele lor bune și rele? Stafiile și vrăjitoria erau o inovație de mai tîrziu, această modă a venit din Scoția odată cu Stuarții...

Mai tîrziu, căutînd epitafuri, am dat peste un cruciat de marmoră cu nasul spart, sub un baldachin de piatră cizelată, așezat în afara incintei restrînse a actualei biserici din Duffield, și pe jumătate îngropat în urzici.

— Ichabod, zise unchiul meu. Ei, ce zici? Şi noi o să fim într-o zi ca ăsta, Susan... Am de gînd să-l curăţ puţin şi să pun un grilaj în jurul lui... ca să-l apăr de copii.

— Salvat în ceasul al unsprezecelea, zise mătuşa mea, citînd una din reclamele cele mai lipsite de succes ale lui Tono-Bungay.

Dar nu cred ca unchiul meu s-o fi auzit.

Vicarul ne-a găsit chiar lîngă cruciat. S-a apropiat în grabă, gîfîind puţin, de parcă alergase după noi încă de cînd primul sunet al claxonului avertizase satul de prezenţa noastră. Era un om care studiase la Oxford, cu faţa rasă, cu tenul cadaveric şi maniere prudente şi respectuoase, cu o intonaţie de om cultivat şi făcînd impresia că se acomodase cu noua ordine a lucrurilor. Aceşti oameni care au studiat la Oxford sînt grecii imperiului nostru plutocratic. Era conservator din fire, dar sub presiunea împrejurărilor devenise ceea ce se poate numi un conservator adaptat; nu mai era, adică, un legitimist, ci gata să înlocuiască vechii stăpîni prin cei noi. Ştia că eram vînzători de pilule, şi că aveam, fără îndoială, un suflet teribil de vulgar; dar ar fi putut să fie şi mai rău, ar fi putut să dea peste vreun rajah indian poligam, ceea ce ar fi însemnat o mare încercare pentru tactul unui om cumsecade, sau vreun evreu care să fi moştenit de la strămoşii săi un rictus dispreţuitor al feţei. În orice caz, noi eram englezi, nu eram nici dizidenţi, şi nici socialişti, iar el era dispus să facă tot ce putea ca să scoată din noi nişte gentilomi. Poate că ar fi preferat nişte americani, din anumite motive — la ei nu se vede atît de limpede că sînt luaţi dintr-o parte a sistemului social şi aruncaţi în alta, şi apoi sînt mult mai maleabili; dar în această lume nu putem întotdeauna să alegem tot ce vrem. Aşa încît, a fost foarte amabil cu noi, ne-a arătat biserica vorbind într-una şi dîndu-ne tot felul de amănunte despre vecinii noştri de la ţară: Tux, bancherul, Lord Boom, proprietarul unor reviste şi ziare, Lord Carnaby, marele sportiv, şi bătrîna Lady Osprey. Şi, în cele din urmă, ne-a condus pe o uliţă a satului — trei copii s-au holbat îngroziţi la unchiul meu — apoi, printr-o grădină îngrijită cu meticulozitate, spre un presbiter destul de neîngrijit, cu un mobilier prăfuit, din epoca victoriană, şi o soţie ofilită, tot din epoca victoriană, care ne-a servit ceai şi ne-a prezentat

o familie ciudată, împrăștiată pe o mulțime de scaune de răchită stricate, la marginea unui teren de tenis destul de neîngrijit.

Acești oameni mi-au trezit interesul. Erau de un tip obișnuit, fără îndoială, dar mie mi se părea ceva nou. Erau, în primul rînd doi băieți slăbănogi, care tocmai sfîrșiseră o partidă de „simplu" la tenis, flăcăi cu urechile roșii și cu un început de mustăți negre, în mod deliberat îmbrăcați neîngrijit, cu pantaloni de tweed și jachete de Norfolk, descheiate și fără cordon. Erau apoi cîteva fete care păreau prost hrănite, îmbrăcate în rochii cuviincioase și ieftine, cea mai mică purtînd încă ciorapi negri, iar cea mai mare — am descoperit că mai erau cîteva care se ascunseseră la sosirea noastră — etalînd o imensă cruce de aur și alte simboluri ecleziastice agresive; mai erau și doi sau trei fox-terrieri, o corcitură de cîine de vînătoare, și un Saint-Bernard, cu ochii injectați și mirosind foarte urît. Mai era acolo, într-o colivie, o stăncuță. De asemenea, era și o femeie tăcută, a cărei prezență n-o puteam explica și care, după părerea mătușii mele, trebuie să fi fost o chiriașă complet surdă. Alte două sau trei persoane se ascunseseră la venirea noastră, lăsîndu-și neterminate ceștile de ceai. Prețuri și perne erau aruncate printre scaune, și două din acestea din urmă aveau brodat drapelul național.

Vicarul făcu prezentările în cîteva cuvinte, iar soția lui victoriană cu chipul ofilit o privi pe mătușa mea cu un amestec de dispreț convențional și de respect abject, vorbindu-i cu un glas tărăgănat despre oamenii din vecinătate, pe care mătușa mea n-ar fi putut în nici un caz să-i cunoască. Mătușa mea ascultă cu veselie aceste amănunte personale, ochii ei albaștri fugindu-i dintr-un loc în altul și revenind mereu la fețele țepene ale fiicelor vicarului și la crucea de pe pieptul fetei celei mai mari. Încurajată de atitudinea mătușii mele, soția vicarului deveni tot mai protectoare și mai amabilă, lăsînd să se înțeleagă că ar putea să facă foarte multe pentru a umple prăpastia socială dintre noi și familiile din împrejurimi.

Nu auzeam decît frînturi de conversație. „Doamna Merridew i-a adus o mulțime de bani ca zestre. Tatăl ei s-a ocupat, bănuiesc, cu comerțul de vinuri spaniole — totuși, e o adevărată doamnă. Dar pe urmă, el a căzut de pe cal

și și-a fracturat baza craniului... și s-a apucat de pescuit și de cultura pămîntului. Sînt sigură că o să vă facă plăcere să-i cunoașteți. El este cît se poate de amuzant... Fiica lor... a avut o deziluzie sentimentală... a plecat în China ca misionară... și a fost amestecată într-un masacru..."

„Ce mătăsuri și ce lucruri minunate a adus de acolo, nici nu vă puteți închipui !..."

„Da, i le-au dat ca s-o împace. Vedeți, ei nu înțeleg diferența, și cred că dacă au masacrat pe alții, or să fie și ei masacrați. Oamenii de acolo nu înțeleg diferența pe care a adus-o creștinismul..."

„Au avut șapte episcopi în familie !..."

„S-a măritat cu un papistaș și a fost pierdută pentru ei..."

„A căzut la nu știu ce examen greu și a trebuit să intre în miliție..."

„Da, l-a mușcat de picior cît a putut de tare, așa că i-a dat drumul..."

„Au fost nevoiți să-i taie patru coaste..."

„S-a îmbolnăvit de meningită și s-a prăpădit într-o săptămînă."

„A trebuit să i se vîre pe gît un tub gros de argint, și dacă vrea să vorbească, trebuie să pună un deget pe el. Asta îl face, cred, grozav de interesant. Îți dai seama că este sincer. Un om încîntător din toate punctele de vedere."

„I-a păstrat pe amîndoi foarte bine în spirt, îi ține pe biroul lui dar nu-i arată, bineînțeles, orișicui."

Cucoana cea tăcută, netulburată de aceste subiecte în aparență atît de emoționante, cerceta toaleta mătușii mele cu multă insistență, și a părut foarte impresionată cînd aceasta și-a descheiat pelerina de voiaj și a desfăcut-o larg. În tot acest timp, noi bărbații stăteam de vorbă, una din fete, care părea mai isteață, asculta cu atenție, iar băieții se întinseseră pe iarbă la picioarele noastre. Unchiul meu le oferi țigări de foi, dar refuzară amîndoi — cred că din timiditate — în timp ce vicarul acceptă, bănuiesc din motive de tact. Cînd nu ne uitam spre ei, cei doi flăcăi dădeau unul într-altul cu piciorul, pe furiș.

Sub influența țigării oferite de unchiul meu, mintea vicarului se avîntă dincolo de hotarele districtului.

— Socialismul acesta, zise el, pare că se întinde peste tot.

Unchiul meu clătină din cap.

— Sîntem prea individualişti în această ţară pentru asemenea prostii, zise el. Nu-i treaba nimănui să se amestece în treburile obşteşti. Aici se înşeală socialiştii.

— Au cîţiva oameni inteligenţi printre ei, după cîte mi se spune, zise vicarul; scriitori, şi alţii de felul ăsta. Fiica mea cea mare îmi vorbea de un foarte distins dramaturg — i-am uitat numele. Milly, scumpa mea! Oh! nu-i aici. Mai sînt şi pictori printre ei. Socialismul ăsta mi se pare că face parte din neliniştea epocii... Dar, după cum spuneaţi, mentalitatea oamenilor din Anglia este împotriva lui. La ţară, în orice caz. Oamenii de aici sînt, în felul lor modest, prea independenţi şi prea plini de bun simţ...

— ...Este foarte important pentru Duffield că „Lady Grove" este din nou locuită, spunea el în clipa cînd atenţia mea rătăcită reveni, atrasă o clipă de vreun amănunt din conversaţia soţiei sale. Oamenii au avut întotdeauna privirile îndreptate spre castel — şi, ţinînd seama de toate, bătrînul domn Durgan a fost un om extraordinar de bun — extraordinar de bun. Sper că intenţionaţi să vă petreceţi o bună parte din timp aici.

— Am de gînd să-mi fac datoria faţă de parohie, zise unchiul meu.

— Mă bucură sincer să aud aceasta... sincer. Ne-a lipsit... influenţa castelului. Satul englez nu este complet dacă... Oamenii se simt derutaţi... Viaţa devine monotonă. Tinerii sînt atraşi de Londra.

Cîteva clipe rămase tăcut, trăgînd din ţigară.

— Aşteptăm ca dumneavoastră să înviorati puţin viaţa de aici, zise el.

Sărmanul om!

Unchiul meu îşi ridică în sus vîrful ţigării de foi şi apoi şi-o scoase cu totul din gură.

— Ce crezi că ar fi de făcut aici? întrebă el.

Şi imediat, fără a mai aştepta răspunsul:

— M-am gîndit în timp ce vorbeai... la ce s-ar putea face. Cricket... un joc englezesc minunat... sporturi. S-ar putea construi şi un pavilion pentru băieţi. Apoi, fiecare sat ar trebui să aibă un teren de tir în miniatură.

— Da... da, zise vicarul. Cu condiţia, firesţe, să nu se audă toată ziua pocnind...

— Se aranjează și asta, îl liniști unchiul meu. O să fie ceva ca un șopron lung. Vopsit în roșu. Culoare britanică. Trebuie apoi un drapel pentru biserică, și unul pentru școală. Poate că o să vopsim și școala în roșu. Nu e destulă culoare în zilele noastre. Prea mult cenușiu. Și apoi, un stîlp împodobit, pentru serbările de 1 Mai.

— Nu știu ce-or să zică oamenii din sat de asta... începu vicarul.

— Eu sînt cu totul pentru reînvierea vechiului spirit englez, urmă unchiul meu. Petreceri. Băieții și fetele să danseze pe pajiștele satului. Serbări ale recoltei. Bîlciuri. Serbarea pomului de Crăciun — și toate celelalte.

— Cum i-ar sta bătrînei Sally Glue ca Regină a serbării de 1 Mai? întrebă unul din băieți în scurta pauză care se făcu.

— Sau lui Annie Glassbound? zise celălalt, izbucnind într-un hohot de rîs bărbătesc, care mai păstra însă trăsături ale unui glas în schimbare.

— Sally Glue are optzeci și cinci de ani, explică vicarul, iar Annie Glassbound este... ei bine — e o tînără cu proporții, foarte generoase. Și nu prea zdravănă, știți. Nu prea zdravănă — aici.

Arătă cu mîna la frunte.

— Proporții generoase! repetă băiatul cel mare, și hohotele de rîs izbucniră din nou.

— Vedeți, zise vicarul, toate fetele mai isteațe intră undeva la slujbă, la Londra sau prin împrejurimi. Le atrage viața agitată. Și, fără îndoială, și salariile mai mari. Și apoi, pot să poarte tot felul de găteli. Și, în general... scapă de constrîngeri. Așa, încît... s-ar putea să fie puțin cam greu să se găsească o regină pentru serbarea de 1 Mai în momentul de față, care să fie cu adevărat tînără și... ăă... drăguță... Bineînțeles, nu mă gîndesc la nici una din fetele mele... sau la altele de același fel.

— Trebuie să le atragem înapoi, zise unchiul meu. Asta-i părerea mea. Trebuie să înviorăm regiunea rurală. Satul englez constituie încă o problemă; întocmai ca și biserica oficială — scuzați-mă că spun acest lucru. Întocmai ca și Oxford — sau Cambridge. Sau... ca toate aceste bătrîne și frumoase vechituri. Nu e nevoie decît de un capital proaspăt, de idei noi, și de metode noi. Căi ferate de pildă... sau folo-

sirea ştiinţifică a irigaţiei. Garduri de sîrmă... maşini... tot felul de lucruri din astea.

Cîteva clipe pe faţa vicarului se citi consternarea. Probabil că se gîndea la plimbările sale pe cîmp, prin măceşi şi caprifoi.

— Sînt lucruri mari de făcut, încheie unchiul meu, ca de exemplu fabrici moderne de dulceţuri şi conserve... la ţară.

Ecoul acestei ultime fraze în mintea mea a fost, cred, o recrudescenţă a simpatiei mele pentru viaţa la ţară, pe care am simţit-o reînviindu-mi în suflet, în timp ce mergeam pe uliţele strîmbe ale satului şi de-a curmezişul peluzelor îngrijite de iarbă, în drumul nostru de întoarcere la Londra. În după-amiaza aceea, casele acoperite cu iederă mi s-au părut cel mai liniştit şi mai idilic tablou pe care vi-l puteţi imagina; cîteva căsuţe spoite în alb erau acoperite cu stuf, peste tot creşteau din abundenţă micşunele şi narcise, iar cîteva livezi erau albe de florile din pomi şi strălucitoare de covorul de flori de pe pămînt. Am văzut şi un şir de ştupi din paie, cum se făceau pe vremuri, dintr-aceia condamnaţi de mult ca ineficienţi de către toţi specialiştii cărora le e drag progresul, şi pe petecul de pămînt cu iarbă al doctorului păşteau două oi — fără îndoială că le primise ca un aconto la onorariu. Doi bărbaţi şi o femeie bătrînă ne salutară cu gesturi umile de vasali, iar unchiul meu le răspunse făcînd un gest princiar cu uriaşa-i mănuşă de automobilist...

— Anglia este plină de colţuri ca acestea, spuse unchiul meu, rezemîndu-se pe scaunul din faţă şi privind înapoi cu o expresie de mare satisfacţie.

Luciul întunecat al ochelarilor săi se îndreptă cîtva timp asupra turlelor castelului „Lady Grove", care se înălţau pe deasupra copacilor.

— Cred că o să pun un steag, zise el. Ca să se poată şti cînd sîntem la castel. Oamenilor din sat le place să ştie...

— Asta aşa-i, am întărit eu, după cîteva clipe de gîndire. Aşa s-au obişnuit...

Mătuşa mea era neobişnuit de tăcută. Şi deodată, începu să vorbească:

— Dumnealui zice „hap" — şi cumpără castelul. Şi mă pomenesc cu o bună treabă de stăpînă a casei! Dumnealui

se foiește prin sat, umflîndu-se ca un curcan bătrîn. Și cine va trebui să-l îmboldească pe majordom? Eu! Cine va trebui să uite tot ce a învățat pînă acum, și s-o pornească din nou de la capăt? Eu! Cine va trebui să se mute de la Chislehurst și să devină o mare Lady? Eu!... Bătrînă bătaie de cap ce ești! Tocmai cînd începeam să mă obișnuiesc și să mă simt ca acasă.

Unchiul meu își întoarse ochelarii spre ea.

— Ah! de data *asta* ești acasă, Susan... Aici trebuia să ajungem.

7

Acum mi se pare că n-a fost decît un pas de la cumpărarea domeniului „Lady Grove" și pînă a început să construiască Crest Hill, de cînd primul a părut o realizare formidabilă și pînă cînd a devenit prea mic, întunecat și cu totul nepotrivit pentru un mare financiar. În ceea ce mă privește, a fost o perioadă de detașare tot mai mare de afacerile noastre și de vasta lume a Londrei, pe care o vedeam tot mai rar și mai sporadic, lucrînd uneori cîte două săptămîni de-a rîndul în micul pavilion care se afla ceva mai sus de „Lady Grove"; chiar cînd mă duceam la Londra, o făceam de multe ori doar ca să iau parte la o adunare a Societății aeronautice sau a vreunei alte societăți savante, sau să consult scrierile de specialitate, sau să angajez niște cercetători, sau cu alte treburi de acest fel. Pentru unchiul meu, aceasta a fost însă o perioadă de inflație formidabilă. De fiecare dată cînd îl întîlneam, îl găseam tot mai încrezător, mai înțelegător, mai conștient de rolul pe care îl juca în marile afaceri. În curînd, n-a mai fost doar asociatul unor simpli oameni de afaceri, era destul de mare acum pentru a atrage atenția unor forțe mai influente.

Mă obișnuisem să dau peste tot felul de informații despre el, în fiecare ziar de seară, sau să-i văd portretul în revistele de mare tiraj. De obicei, în acele știri era vorba despre vreun gest de generozitate, vreo cumpărare sau vreo donație, sau despre vreun nou zvon de reconstrucție. El a salvat,

dacă vă aduceţi aminte, picturile lui Reynolds[1] din colecţia Parbury, nelăsînd să fie scoase din ţară. Uneori, era vorba de cîte un interviu sau de contribuţia unchiului meu la un simpozion tratînd despre „Secretul Succesului", sau alt subiect de acest fel. Ori relatări uimitoare despre puterea sa de muncă, despre admirabila sa capacitate de organizare, despre hotărîrile sale rapide sau despre remarcabila lui putere de a judeca oamenii. Se repeta celebra sa frază: „Ziua de lucru de opt ore? — Mie îmi trebuie optzeci de ore!"

Deveni cu modestie, dar cu hotărîre, un om „public". Caricatura lui apărea în *Vanity Fair*. Într-un an, portretul mătuşii mele, avînd într-adevăr înfăţişarea unei doamne zvelte şi foarte graţioase, a fost expus în faţa portretului regelui, în marea sală de la Burlington House, iar în anul următor am văzut un medalion al unchiului meu făcut de Ewart, privind lumea de pe pereţii de la New Gallery — mîndru şi imperial, dar în general puţin cam prea proeminent convex.

Eu nu luam parte decît în mod intermitent la experienţele lui mondene. Oamenii mă cunoşteau, e-adevărat, şi mulţi dintre ei încercau prin mine să-l atace din flanc; exista chiar o legendă, datorită în parte (în mod nejustificat) reputaţiei mele ştiinţifice crescînde, iar în parte felului meu oarecum rezervat de a fi, potrivit căreia aveam un rol important în plănuirea operaţiilor desfăşurate de unchiul meu. Aceasta a dus la cîteva foarte intime invitaţii la dejun, la includerea mea în cîteva cercuri şi la cîteva ciudate oferte de prezentare şi servicii, pe care în cea mai mare parte nu le-am acceptat. Printre alţi oameni care au încercat să se apropie de mine în acest fel a fost şi Archie Garvell, acum un militar ferches, dar fără bani şi fără glorie, care căuta să-mi dezvolte talentele la curse, şi care părea să fi uitat cu totul de ultimul nostru incident. Îmi oferea mereu cîte un cal cîştigător, fără îndoială în speranţa de a obţine cîndva, în schimb, vreun profit din metoda noastră, mai ştiinţifică şi mai sigură, de a cîştiga ceva din nimic...

În ciuda timpului pe care mi-l răpeau experienţele şi cercetările, îmi dau seama acum, cînd scotocesc prin impre-

[1] *Joshua Reynolds* (1723—1782), celebru pictor englez.

siile de atunci, că am cunoscut destulă lume în acei ani plini de evenimente; am putut vedea de aproape maşinăria care pune în mişcare uimitorul nostru imperiu, am venit în contact şi am schimbat impresii cu episcopi şi oameni de stat, cu femei ce se ocupau de politică şi cu femei pe care politica nu le interesa, cu medici şi militari, artişti şi autori, directori de mari ziare, filantropi şi tot felul de oameni eminenţi şi importanţi. Am văzut oameni de stat fără decoraţiile lor, şi episcopi fără altceva din hainele canonice decît o mică fîşie de mătase purpurie, inhalînd, nu tămîie, ci fum de ţigară. Am putut să-i privesc cu atît mai bine cu cît cei mai mulţi dintre ei nu priveau la mine, ci la unchiul meu, calculînd, conştient, sau inconştient, cum ar putea să-l folosească şi să-l asimileze în sistemul lor — cea mai nepremeditată, mai subtilă, mai reuşită şi mai lipsită de ţeluri plutocraţie care a frînat vreodată destinele omenirii. Nici unul dintre ei, după cîte am putut observa — pînă cînd dezastrul l-a dat peste cap — nu s-a arătat indignat de minciunile lui, de metodele lui aproape vizibil necinstite, de dezordinea pe care au adus-o operaţiile lui spasmodice în anumite ramuri ale comerţului. Parcă îi văd şi acum în jurul lui, fel de fel de oameni, politicoşi, atenţi; silueta lui, compactă şi ţeapănă, întotdeauna în centrul atenţiei, cu părul lui sîrmos, nasu-i scurt, buza-i inferioară proeminentă, electrizat parcă de încrederea în sine. Rătăcind pe la marginea întrunirilor distinse, puteam auzi şoptindu-se:

— Ăsta-i domnul Ponderevo!

— Acela mărunt?

— Da, bădăranul ăla mic cu ochelari.

— Se spune că a făcut...

Sau îl vedeam pe o estradă împodobită cu flori, alături de pălăria epatantă a mătuşii mele, printre tot felul de oameni cu titluri şi cucoane împopoţonate, „ţinîndu-se bine", după cum spunea el, subscriind sume mari pentru opere de binefacere răsunătoare, pronunţînd uneori chiar şi discursuri convulsive pentru vreo cauză nobilă în faţa unei audienţe de elită. „Domnule preşedinte, Alteţa voastră regală, doamnelor şi domnilor", începea el în timp ce aplauzele se potoleau, şi îşi potrivea ochelarii aceia îndărătnici, dîndu-şi spre spate pulpanele redingotei, aşezîndu-şi mîinile în şolduri şi începîndu-şi discursul, întretă-

iat din cînd în cînd de cîte un: Zzzz. Mîinile i se agitau în timp ce vorbea, își pipăia ochelarii, apoi și le vîra în buzunarele de la vestă; din cînd în cînd se ridica în vîrful picioarelor, în timp ce cîte o frază se desfășura sacadat, ca un șarpe acționat de un mecanism de ceasornic, și cînd termina, se lăsa din nou pe călcîie. Erau exact aceleași gesturi ca la prima noastră întîlnire, cînd stătuse în picioare în fața căminului gol din salonașul acela minuscul, vorbindu-i mamei despre viitorul meu.

În cîte după-amiezi nesfîrșite, petrecute în micul magazin din Wimblehurst, nu vorbise și nu visase el despre Romanța Comerțului Modern! Și iată că acum, această romanță devenise realitate.

8

Oamenii spun că unchiul meu și-a pierdut capul în momentul cînd se afla în culmea bogăției; dar dacă este să spun adevărul despre un om pe care într-un fel l-am iubit, n-a avut prea mult cap de pierdut. A fost întotdeauna plin de imaginație, haotic, inconsistent, nepăsător față de tot ce-i exact, iar avalanșa de bogăție n-a făcut decît să-i exagereze aceste trăsături. E drept că, atunci cînd ajunsese pe culme, era uneori foarte iritabil și nu putea suferi să fie contrazis, dar cred că asta era mai curînd efectul neliniștii care-l rodea, decît al vreunei tulburări mintale. Oricum, îmi vine greu să-l judec sau să împărtășesc cititorului întreaga evoluție a caracterului său. Îl vedeam prea des; memoria mea e plină de tot felul de aspecte ale stărilor lui de spirit și ale firii sale, fără nici o legătură unele cu altele. Cînd era plin de sine, cînd dezumflat, cînd certăreț, cînd învăluit într-o automulțumire de nepătruns — dar întotdeauna brusc, sacadat, pierzîndu-se în amănunte, energic, și — într-un fel fundamental și subtil pe care îmi vine greu să-l definesc — absurd.

Îmi amintesc bine, poate din cauza frumuseții calme a cadrului, de o conversație pe care am avut-o pe veranda micului pavilion de lîngă hangarul din dosul lui Crest Hill, unde erau adăpostite aeroplanele și baloanele mele dirijabile.

Era una din nenumăratele conversații, destul de asemănătoare unele cu altele, și nu știu de ce aceasta a supraviețuit mai bine decît celelalte. Așa se întîmplă. Venise la mine după ce-și băuse cafeaua, pentru a mă consulta în privința unui potir pe care, într-un moment de grandoare și la insistențele unei contese, se hotărîse să-l dăruiască unei biserici din East-End, care o merita. Iar eu, într-un moment de generozitate și mai nesăbuită, sugerasem ca Ewart să fie artistul care să-l execute. Ewart adusese de îndată o admirabilă schiță pentru vasul sacru, înconjurat de un fel de ghirlandă de femei care semănau cu Milly, cu brațele și aripile desfăcute, și obținuse cincizeci de lire sterline în contul lui. După aceea urmase o serie de amînări supărătoare. Potirul devenise tot mai puțin potirul unui om de afaceri, căpătase tot mai mult caracterul iluzoriu al Sfîntului Graal, și în cele din urmă dispăruse chiar și schița.

Unchiul meu se arătă neliniștit...

— Înțelegi, George, au început să aibă nevoie de lucrul acela blestemat!

— Care lucru blestemat?

— Potirul ăla, lua-l-ar dracu! Mă pisează cu întrebări. Asta nu-i afacere, George.

— E artă, am protestat eu; și religie.

— Foarte bine! Dar nu e o reclamă bună pentru noi, George, să promitem ceva și să nu livrăm marfa... Va trebui să-l șterg pe prietenul tău Ewart din conturi, ca pe o creanță dubioasă și să mă adresez unei firme serioase...

Ne-am așezat afară, în șezlonguri, pe veranda pavilionului, am fumat, am băut whisky și, problema potirului fiind lichidată, ne-am lăsat pradă gîndurilor. Supărarea i-a trecut ușor. Era o noapte de vară minunată, după o zi toridă, moleșitoare. Luna plină făcea să se detașeze nelămurit contururile dealurilor din depărtare, învălurindu-se unul în urma altuia; mai departe licăreau luminile din Leatherhead, iar mai în față, mica platformă de pe care obișnuiam să-mi lansez glisoarele, strălucea ca oțelul ud. Probabil că era pe la mijlocul lui iunie, căci jos, în pădurile care ascundeau luminile de la ferestrele castelului „Lady Grove", îmi amintesc că se auzeau șoaptele și trilurile privighetorilor...

— Am ajuns și aici, George, zise unchiul meu, punînd capăt unei lungi tăceri. Nu ți-am spus?

— Ce mi-ai spus — și cînd ? am întrebat eu.

— În cocioaba aia din Tottenham Court Road, nu ? A fost o bătălie grea, dar iată că am ajuns pînă aici !

Am încuviințat.

— Ți-aduci aminte cînd ți-am vorbit de Tono-Bungay ?... Ei bine... Abia în după-amiaza aceea mă gîndisem la el !

— Cam așa mi-am închipuit și eu... am recunoscut.

— E o lume măreață, George, lumea de astăzi, cu șanse mari pentru cine știe să pună mîna. Cariere deschise pentru cei cu talent, nu ? Tono-Bungay ! Ia gîndește-te ! E o lume măreață, care oferă tot mai multe posibilități, și sînt bucuros că trăim în ea — și că mergem înainte. Devenim oameni însemnați, George. Lucrurile vin și ni se oferă singure. Nu ? Chestia aia cu Palestina...

Se gîndi cîtva timp, lăsînd să se audă un „zzzz" ușor. Apoi, rămase liniștit.

Tema lui păru să fie preluată de un greiere din iarbă, pînă cînd unchiul meu fu gata să o reia. Greierele își închipuia, probabil că, în lumea lui, reușise și el să ajungă cineva. „Țîrrr-țîrrr", proclama el, „țîrrr-țîrrr"...

— Doamne, ce loc păcătos mai era și Wimblehurst ! izbucni unchiul meu. Dacă o să am vreodată o zi liberă, să mergem acolo, George, și să călcăm cu mașina cîinele care zace toată ziua pe High Street. Întotdeauna era cîte un cîine care zăcea acolo — întotdeauna. Întotdeauna... Mi-ar plăcea să revăd vechea prăvălie. Sînt aproape sigur că bătrînul Ruck tot mai stă în pragul ușii între oile sale, rînjind cu toți dinții, iar Marbel, dobitocul ! iese cu șorțu-i alb și cu un creion după ureche, încercînd să pară treaz... Mă întreb dacă și-ar da seama că sînt tot eu ? Mi-ar plăcea într-un fel să-și dea seama că sînt eu.

— N-avea grijă, că i-a scuturat bine International Tea Company, și tot felul de alți indivizi, am răspuns eu. Iar cîinele cred că s-a urcat pe trotuar de șase ani încoace, și nu poate să doarmă nici măcar acolo, sărmanul, din cauza clacsoanelor de automobil și a nervilor săi măcinați.

— Peste tot lucrurile merg înainte, zise unchiul meu. Cred că ai dreptate... Trăim vremuri mari, George. E o epocă mare, plină de progres, a unui imperiu în plin avînt. Această afacere cu Palestina — cîtă îndrăzneală în ea... Este — este un proces întreg, George. Și noi am pus mîna

pe el. Stăm aici — cu mîinile pe el, George. Acuma e al nostru.

...Ce liniştită pare noaptea asta. Dar dacă am putea vedea şi auzi, zise el făcînd un semn cu ţigara sa spre Leatherhead şi Londra.

...Sînt acolo milioane de oameni, George. Gîndeşte-te numai ce au fost ei pînă acum — aceşti zece milioane — fiecare îngrijindu-se de propria-i trebşoară. Nici nu poţi cuprinde cu mintea. E aşa cum spune bătrînul Whitman — cum spune el?... În orice caz, e aşa cum spune bătrînul Whitman. Grozav tip, Whitman ăsta! Ce-i curios, însă, e că nu poţi să-l citezi!... Şi milioanele astea de oameni încă nu sînt nimic. Mai sînt milioanele de peste ocean, sutele de milioane, China, Maroc, toată Africa, America... Ei bine, noi am ajuns aici, şi avem puterea, şi avem şi ceasurile de tihnă; am fost aleşi — pentru că am fost energici, pentru că am ştiut să folosim prilejul, pentru că am împins lucrurile atunci cînd alţii au aşteptat ca ele să meargă singure. Înţelegi? Iată-ne aici — cu mîinile pe cîrmă. Oameni mari. Devenind din ce în ce mai mari. Într-un fel — o Forţă.

Se opri o clipă.

— E minunat, George, făcu el.

— Energia anglo-saxonă, am spus încet, adresîndu-mă parcă nopţii.

— Exact, George — energie. Ea ne-a pus totul în mînă — fire, cabluri, întinzîndu-se tot mai departe, George, de la biroul nostru mititel, pînă în Africa Occidentală, pînă în Egipt, pînă în India, spre răsărit, apus, nord şi sud. Practic, conducem lumea. O conducem din ce în ce mai repede. O adevărată creaţie. Iată şi afacerea cu canalul acela din Palestina. Minunată idee! Închipuie-ţi că punem mîna pe ea, închipuie-ţi că intrăm în afacerea asta, noi şi ceilalţi, şi că prin acest canal ducem apele Mediteranei în Valea Mării Moarte — gîndeşte-te ce va însemna asta! Tot pustiul înflorind ca un trandafir, Jerichonul pierdut pentru totdeauna, toate locurile sfinte acoperite de apă... Ar fi un fel de distrugere a creştinismului...

Rămase cîteva clipe pe gînduri.

— ...Să tăiem canale, murmură el. Să construim tuneluri... Ţări noi... Centre noi... Zzzz... Finanţe... Nu numai în Palestina.

— ...Mă întreb unde vom ajunge pînă la urmă, George! Am pus pe roate o mulțime de lucruri mari. Am determinat oamenii să-și investească banii în ceva solid și sigur. Nu văd de ce n-am deveni pînă la urmă niște personalități foarte mari. Sînt greutăți — dar pot să le fac față. Avem oasele încă puțin cam moi, dar se vor întări... Cred că la urma urmei, dacă aș lichida acum, am constata că valorez cam un milion de lire, George... E o mare epocă, George, o epocă minunată!...

Am aruncat o privire prin semiîntuneric, spre pîntecele lui convex — și trebuie să mărturisesc că nu mi-a făcut impresia că ar avea o valoare prea mare.

— ...Ținem lucrurile în mîini, George — noi, oamenii importanți. Trebuie să fim uniți, — ca totul să meargă cum trebuie. Trebuie să ne alăturăm vechii ordini a lucrurilor, așa ca roata morii lui Kipling. (E lucrul cel mai frumos pe care l-a scris vreodată, George; — tocmai l-am recitit. Asta m-a făcut să cumpăr „Lady Grove"). Ei bine, avem sarcina să conducem țara, George. E a noastră. Să facem din ea o întreprindere... de afaceri... organizată... științific. S-o îmbogățim cu idei. S-o electrificăm. Să dirijăm presa. Să punem în acțiune tot felul de întreprinderi. Tot felul de afaceri. Tocmai am vorbit cu Lord Boom. Am vorbit și cu alți oameni. Lucruri mari. Progres. Lumea întreagă ocupîndu-se de afaceri. Și ăsta-i doar începutul...

Rămase multă vreme meditînd profund.

Cîtva timp i se auzi zîzîitul și apoi încetă.

— ...Da, spuse în cele din urmă, pe tonul unui om care a găsit soluții definitive la cele mai profunde probleme...

— Ce anume? am întrebat după o pauză pe care am socotit-o potrivită.

Cîteva clipe unchiul meu rămase nehotărît; și aveam impresia că era în joc soarta națiunilor. Apoi vorbi, asemenea cuiva care spune ce are pe inimă — și cred că vorbea într-adevăr din inimă.

— Mi-ar plăcea să pic pe neașteptate la „Eastry Arms", în clipa cînd toți nenorociții ăia stau așezați și joacă whist, Ruck, Marbel și toți ceilalți, și să le înșir vreo zece minute tot ce am pe suflet, George. De la obraz. Să le spun exact ce cred despre ei. E un fleac, dar mi-ar plăcea să-l fac — măcar o dată înainte de a muri...

Rămase cîtva timp gîndindu-se la asta, și lăsînd să-i scape printre dinți „Zzzz"-ul obișnuit.

Apoi o altă idee îi trecu prin cap și spuse pe un ton de critică detașată :

— Iată-l de pildă, pe Boom... E un sistem minunat — vechiul sistem britanic, George. Bine înfipt, stabil, și totuși avînd loc și pentru oameni noi. Uită-te la noi cum ne-am ridicat și ne-am luat locul. Era aproape de așteptat. Ni s-a întins o mînă. Tocmai prin asta diferă democrația noastră de America. Acolo un om reușește ; dar tot ce cîștigă sînt bani. Aici există un sistem — practic deschis oricui... Boom — nici nu știi de unde vine...

Tăcu. Mă gîndeam la înțelesul vorbelor sale. Deodată, am zvîrlit picioarele în aer, m-am întors pe o parte și m-am pomenit pe șezlong cu picioarele în sus.

— Nu cumva te gîndești la... ? am întrebat.

— La ce, George ?

— Să subscrii la fondurile partidului. Avantaje reciproce. Am ajuns oare pînă acolo ?

— Ce vrei să spui, George ?

— Știi foarte bine. Dar n-or s-o facă niciodată, omule !

— Să facă, ce ? zise el cu glasul slab ; și adăugă : Dar de ce n-ar face-o ?

— Nu-ți vor da nici măcar titlul de baronet. *Nu !...* Și totuși, știu, este și Boom ! Și Collingshead — și Gorver. Au fabricat bere, au făcut tot felul de fleacuri ! La urma urmei, Tono-Bungay — nu e ca și cum ai fi agent de curse sau ceva de genul ăsta !... De altfel, au existat și agenți de curse manierați. Nu e ca și cum ai fi un neisprăvit de savant, incapabil să facă bani !

Unchiul meu scoase un mormăit — în privința asta mai avuseserăm pînă acum discuții în contradictoriu.

Ceva parcă mă împingea să fiu răutăcios.

— Oare ce titlu îți vor da ? am început eu să fac presupuneri. Vicarului i-ar place fără îndoială Duffield. Păcat însă că seamănă prea mult cu Duffer[1] ! Greu lucru, un titlu.

Am parcurs în gînd diferite alte posibilități :

[1] Ca substantiv comun înseamnă : neghiob, nepriceput.

— De ce să nu te inspiri dintr-o broşură socialistă care mi-a căzut ieri în mînă? Tipul spunea acolo că sîntem cu toţii „delocalizaţi". Frumos cuvînt — delocalizat! De ce n-ai fi primul pair delocalizat? Asta te-ar duce la — Tono-Bungay! Există un Bungay, după cum ştii. Lord Tono de Bungay — în sticluţe pretutindeni. Ei, ce zici?

Spre uimirea mea, unchiul meu îşi ieşi din fire.

— La dracu, George, se pare că nu-ţi dai seama că vorbesc serios! Întotdeauna ţi-ai bătut joc de Tono-Bungay! Ca şi cum ar fi vorba de un fel de excrocherie. E o afacere absolut legală, absolut legală. Un preţ bun pentru un produs bun... Am venit aici să-ţi împărtăşesc planurile mele şi să mă sfătuiesc cu tine — şi tu îţi baţi joc de mine. Da! Se pare că nu-ţi dai seama că e vorba de un lucru important. Un lucru foarte important. Trebuie să te obişnuieşti cu noile împrejurări. Să priveşti lucrurile aşa cum sînt. Să renunţi la tonul ăsta...

9

Unchiul meu nu era absorbit cu totul de afaceri şi de ambiţia sa. Nu rămînea străin de ceea ce era nou în gîndirea modernă. De exemplu, ştiu că era foarte impresionat de ceea ce numea el „această idee a Supraomului... Nietzsche... toate chestiile astea".

În capul lui, concepţiile despre fiinţa umană puternică şi excepţională, emancipată de limitările meschine ale onestităţii, se amestecau cu legenda napoleoneană. Şi asta îi dădea frîu liber imaginaţiei. Legenda napoleoneană! Adevăratele prejudicii provocate de cariera plină de dezastre şi aventuri a lui Napoleon au apărut abia după moartea lui, cînd spiritul romantic a fost liber să-i reconstituie în voie caracterul. Sînt convins că unchiul meu n-ar fi suferit o prăbuşire atît de răsunătoare, dacă n-ar fi existat legenda napoleoneană care să-l îndrume pe o cale greşită. În multe privinţe, era mai plin de calităţi şi infinit mai bun decît îl arată cariera sa. Dar atunci cînd stătea la îndoială între o conduită onestă şi un avantaj obţinut prin metode necinstite, cultul lui Napoleon venea să-l influenţeze. „Gîndeş-

te-te la Napoleon; gîndește-te ce s-ar fi ales din voința neclintită a lui Napoleon dacă ar fi avut scrupule ca ale tale" — aceasta era regula care îl împingea invariabil cu încă un pas pe drumul necinstei.

Unchiul meu a fost un colecționar, ce-i drept nesistematic, de relicve napoleoneene; cu cît era mai mare cartea despre eroul său, cu atît mai dispus era s-o cumpere; achiziționa scrisori, nimicuri poleite și arme, dacă au avut o legătură cît de îndepărtată cu Omul Destinului; a cumpărat chiar la Geneva, cu toate că nu a adus-o niciodată în țară, o veche trăsură în care se bănuia că ar fi călătorit Bonaparte; a acoperit pereții, emanînd atîta calm, de la „Lady Grove" cu gravuri și desene care-l reprezentau pe Napoleon, preferînd, după cum remarca mătușa mea, portretele cele mai pîntecoase ale eroului în vestă albă, și statuetele în care-și ținea mîinile la spate, proiectîndu-și corpul înainte. Portretele Durgan-ilor priveau spre aceste tablouri cu un aer sardonic.

Uneori, după micul dejun, unchiul meu stătea în cadrul unei ferestre de la „Lady Grove", puțin mai izolat, cu două degete de la mînă înfipte între nasturii vestei și cu bărbia în jos, cu un aer gînditor — cel mai absurd omuleț gras din lume. Aceasta o făcea pe mătușa mea să se simtă, după cum spunea ea, „ca un bătrîn mareșal cu tricornul turtit, George!"

Poate că această înclinație napoleoneană l-a făcut să fumeze mai puține țigări de foi, dar un lucru de care sînt sigur și care a jignit-o mult pe mătușa mea a fost că, după ce a citit *Napoleon și femeile*, s-a trezit în el o latură a vieții pe care preocupările sale comerciale îl făcuseră s-o neglijeze. În acest domeniu, sugestia joacă un rol important. Unchiul meu a profitat de primul prilej, și a avut o „aventură"!

N-a fost o aventură prea pasionată și, fără îndoială, amănuntele exacte n-au ajuns niciodată pînă la mine. Numai din întîmplare am aflat cîte ceva. Într-o seară, am fost surprins să dau peste unchiul meu într-un amestec de boemă și de lume bună, la o recepție dată de Robbert, pictorul membru al Academiei Regale, care îi făcea portretul mătușii mele; unchiul stătea puțin izolat într-un colț, vorbind sau mai bine zis ascultînd ceea ce-i spunea în șoaptă o femeie

mărunţică, grasă şi blondă, îmbrăcată în albastru deschis, — o oarecare Helen Scrymgeour, care scria romane şi era pe punctul să înfiinţeze o revistă săptămînală. Mă aflam lîngă o doamnă impozantă care tocmai povestea ceva despre ei, dar n-a fost nevoie s-aud ce anume, pentru a-mi da seama de relaţiile dintre cei doi. M-a izbit ca un afiş pe un panou. Eram uluit că întreaga adunare nu observa nimic. Sau poate că observa. Femeiuşca purta un colier de diamante de o rară frumuseţe, mult prea frumos pentru o gazetară, şi îl privea cu acea expresie de proprietate nesigură, de intimitate potolită şi în acelaşi timp încordată, ce pare să însoţească obligatoriu acest fel de relaţii. Este ceva mai palpabil decît legătura matrimonială. Dacă lipsea ceva ca să-mi întărească certitudinea, erau privirile unchiului meu; dar pe urmă i le-am întîlnit, şi am citit în ele o anume stinghereală, şi o oarecare mîndrie şi sfidare. Iar a doua zi a profitat de primul prilej, pentru a-mi lăuda pe scurt inteligenţa acelei femei, de teamă ca nu cumva să-mi închipui că e vorba de altceva.

După aceea am auzit cîteva bîrfeli — provenind de la o prietenă a doamnei. Eram mult prea curios aşa că le-am ascultat. Dar nu mi-l închipuisem niciodată pe unchiul meu într-o atitudine amoroasă. Se pare că ea îi spunea „Zeul în automobil" — după eroul unui roman al lui Anthony Hope[1]. O latură esenţială a relaţiilor dintre ei o constituia faptul că unchiul meu trebuia să răspundă prompt ori de cîte ori îl chemau afacerile şi, în general, se aranja să fie chemat. Pentru el, femeile veneau pe un plan secundar, pasiunea sa dominantă rămînea ambiţia. O lume vastă îl chema, ca şi setea sa nobilă de putere. N-am reuşit niciodată să descopăr cum şi-a croit drum în toate acestea cinstita doamnă Scrymgeour, dar este foarte posibil ca imensa strălucire a situaţiei lui financiare s-o fi copleşit, ca şi faptul că ea aducea un sentiment cu adevărat romantic în întîlnirile lor. Bănuiesc că au fost între ei momente cu adevărat extraordinare...

Cînd mi-am dat seama ce se petrecea, am fost foarte îngrijorat şi întristat pentru mătuşa mea. Mă gîndeam că va fi pentru ea o teribilă umilinţă. Am bănuit că va rezista cu fruntea sus la pierderea afecţiunii unchiului meu, deşi

[1] *Anthony Hope* (1863—1933) romancier şi autor dramatic englez.

va avea inima sfărîmată, dar în privința aceasta pur și simplu am subestimat-o. O vreme n-a știut nimic și cînd a aflat, s-a arătat furioasă și energică. Situația sentimentală n-a tulburat-o nici o clipă. A hotărît că unchiul meu „avea nevoie de-o săpuneală". Și-a subliniat starea de spirit cu o surprinzătoare pălărie nouă, s-a dus la Hardingham și i-a spus unchiului meu cîteva lucruri usturătoare, după care s-a întors să mă muștruluiască pe mine pentru că nu-i spusesem ce se petrecea...

Am încercat s-o aduc la sentimente mai bune, cum se obișnuiește în astfel de împrejurări, dar încăpățînarea mătușii mele nu s-a dovedit niciodată mai originală decît acum.

— Bărbații nu-și povestesc unii altora aventurile pasionale, am protestat, printre alte scuze mondene.

— Femeile! exclamă ea în culmea indignării. Femeile și bărbații! Nu-i vorba de femei și bărbați — ci despre el și despre mine, George! Ce-mi spui mie tot felul de aiureli?... Parcă-i vorba de treburi pasionale, George! Sînt ultima persoană care să fiu geloasă. Dar asta e curată prostie... N-am de gînd să-l las să arate și altor femei ce rac bătrîn și neghiob este... Am să însemn pe fiecare bucățică din rufăria lui cu litere roșii: *„Ponderevo — Privat"*. Pe fiecare bucățică... Auzi, să se apuce să facă dragoste! — cu brîul lui abdominal! — și la vîrsta lui!...

Nu-mi pot închipui ce s-a petrecut între ea și unchiul meu. Dar n-am nici cea mai mică îndoială că, de data asta, mătușa mea a lăsat laoparte tonul ei glumeț. Cum au discutat nu știu, căci cu toate că îi cunoșteam atît de bine, nu-i auzisem niciodată vorbind lucruri intime. În orice caz, în următoarele cîteva zile am avut de-a face cu un „Zeu în automobil" preocupat și îngrijorat, mai plin de zzzz-uri ca de obicei și făcînd tot felul de gesturi de nerăbdare, care nu aveau nimic de-a face cu conversația noastră. Și era evident că, în toate privințele, găsea lucrurile neobișnuit de greu de explicat.

Repet că despre cele petrecute în realitate între ei n-am știut niciodată, dar pînă la urmă mătușa mea a triumfat. Unchiul meu s-a despărțit de doamna Scrymgeour, ba chiar s-ar putea spune că s-a smuls de lîngă ea, iar respectiva cuconiță nu numai că a făcut un roman din asta, dar și-a revărsat în el cu găleata sufletul ei dulceag și prefăcut.

Mătuşa mea n-a apărut de loc în această despărţire, aşa încît mă îndoiesc dacă doamna Scrymgeour a cunoscut cauzele reale ale părăsirii ei. Eroul ei napoleonean apărea în acest roman necăsătorit, şi-şi repudia doamna inimii sale la fel cum Napoleon a repudiat-o pe Josefina, pentru o mare alianţă...

A fost un triumf pentru mătuşa mea, dar a trebuit să-l plătească. Cîtva timp a fost evident că relaţiile dintre ei erau încordate. Unchiul meu renunţase la doamna inimii sale, dar era profund mîhnit că trebuise s-o facă. Ea însemnase pentru imaginaţia lui mai mult decît te-ai fi putut aştepta. O bună bucată de timp n-a putut să-şi revină. Era susceptibil, nerăbdător şi închis faţă de mătuşa mea; cît despre ea, am observat că după cîteva întreruperi care m-au uimit, a oprit definitiv şuvoiul acela de insulte blînde care cursese atît de mult timp şi fusese un reconfortant atît de puternic în relaţiile dintre ei. Amîndoi s-au simţit din pricina aceasta mai sărăciţi, mai puţin fericiţi. Ea s-a consacrat tot mai mult vieţii de la „Lady Grove", plăcerilor şi complicaţiilor pe care le aducea administrarea domeniului. Servitorii s-au ataşat de ea, şi a devenit naşa a trei Susane; cea a vizitiului, a grădinarului şi a pădurarului din Up Hill. S-a apucat să colecţioneze vechi cărţi de gospodărie, care se potriveau cu spiritul locului. A insuflat o viaţă nouă bucătăriei şi a devenit o mare artistă în jeleuri şi în vin de soc şi de ciuboţica cucului.

10

Şi în timp ce neglijam evoluţia finanţelor unchiului meu — şi alor mele, absorbit cum eram de munca ştiinţifică şi de dificultăţile încercărilor de a zbura — proiectele lui deveneau din ce în ce mai vaste şi mai riscante, iar cheltuielile mai nebuneşti şi mai necontrolate. Cred că era obsedat de sentimentul tot mai intens al şubrezeniei situaţiei sale şi că, din pricina asta, era cuprins tot mai mult de o stare de iritabilitate şi de o reticenţă tot mai mare faţă de mătuşa mea şi faţă de mine, în tot timpul acelor ani culminanţi. Cred că îi era teamă să ne dea explicaţii, pre-

simţind că glumele noastre ar putea ajunge fără voie pînă la adevăr. Chiar şi în sinea sa, refuza să privească adevărul în faţă. Strîngea în safeurile sale creanţe care nu puteau fi negociate, pînă cînd acestea au ajuns să atîrne ca o avalanşă asupra lumii economice. Dar nevoia de a cumpăra devenise pentru el ca un fel de febră, iar dorinţa-i neostoită de a se convinge singur că înainta triumfător spre o bogăţie nelimitată îl rodea din ce în ce mai adînc. O curioasă trăsătură a acestei perioade era mania de a cumpăra mereu lucruri asemănătoare. Ideile sale păreau să-i vină în serie. În decurs de douăsprezece luni, a cumpărat cinci automobile noi, unul mai rapid şi mai puternic decît celălalt, şi numai repetata ameninţare cu demisia a şoferului său principal, în fiece moment de primejdie, l-a împiedicat să conducă singur. Le folosea tot mai mult. A căpătat o pasiune pentru locomoţia rapidă, de dragul locomoţiei însăşi.

Apoi a început să se înfurie pe „Lady Grove", iritat de o glumă întîmplătoare auzită la un dineu.

— Casa asta, George, zise el, e nepotrivită. N-ai loc să te învîrteşti în ea; e îmbîcsită toată de amintiri... Şi nu pot să-i sufăr pe toţi aceşti blestemaţi de Durgani!

...Uită-te la tipul ăla din colţ, George. Nu, din colţul celălalt! Bărbatul ăla în haină vişinie. Se uită la tine! Ce mutră ar face dacă i-aş înfige vătraiul în burtă!

— Ar arăta, am zis eu, la fel ca şi acum. Ar privi amuzat.

Îşi aşeză la loc ochelarii care îi căzuseră din cauza emoţiei, şi privi spre adversarii săi.

— Ce sînt ei? Ce sînt ăştia toţi? Morţi şi îngropaţi! Putrezesc în pămînt. Nu i-a trezit nici măcar reforma. Biata reformă învechită! Auzi, să meargă în pas cu timpul! — ei au mers *împotriva* timpului. O simplă familie de rataţi; — nici măcar n-au încercat vreodată să...

...Ei sînt exact ceea ce nu sînt eu, George. Exact. Nu se potriveşte... Nu pot să trăiesc în trecut...

...Şi apoi, am nevoie de mai mult spaţiu, George. Am nevoie de aer, de soare, de spaţiu în care să mă pot mişca. Şi de mai mult personal de serviciu. O casă în care să poţi face modificări! Zzzz. Aici este discordant... supărător... chiar dacă am telefon. Nimic, nimic în afară de terasă, nu valorează doi bani. Totul e întunecat, şi vechi, şi uscat, şi plin de lucruri demodate... idei mucegăite... care s-ar potrivi

mai curînd unei carii decît unui om modern... Nu știu cum de am ajuns aici.

Și deodată izbucni iar :

— Blestematul de vicar crede că trebuie să mă consider norocos pentru că am cumpărat casa asta ! De fiecare dată cînd îl întîlnesc, știu că o gîndește... Într-una din zilele astea, George, am să-i arăt eu ce înseamnă o casă modernă !

Ceea ce a și făcut.

Îmi amintesc de ziua cînd s-a declarat, cum spun americanii, pentru Crest Hill. Venise să-mi vadă noua mea instalație de gaz, căci pe atunci abia începeam să fac experiențe cu baloane reversibile auxiliare, și tot timpul reflexele ochelarilor săi rătăciră spre dunele care se întindeau înaintea noastră.

— Să ne întoarcem la „Lady Grove" peste deal, zise el. Vreau să-ți arăt ceva. Ceva frumos !

Era un loc pustiu, însorit în seara aceea de vară ; doar cerul și pămîntul sub căldura apusului, și strigătul cîte unui nagîț sfîșiind liniștea plăcută de la capătul unei zile senine. O pace minunată, care avea să fie tulburată pe vecie. Și iată-l pe unchiul meu, omul modern, simbol al puterii, cu jobenu-i cenușiu, în costumul cenușiu, cu ochelarii cu panglică neagră, scund, cu picioare subțiri, burtos, întinzînd brațul și gesticulînd, amenințînd liniștea din jur.

Făcu un gest cu brațul.

— Ăsta-i locul, George, zise el. Îl vezi ?

— Poftim ? am tresărit eu — căci gîndurile îmi zburaseră departe.

— L-am găsit.

— Găsit, ce ?

— Locul pentru casă ! — O casă a Secolului Douăzeci ! Ăsta-i locul potrivit !

Și rosti pe dată una dintre frazele-i caracteristice :

— În bătaia vîntului, George ! Ei, ce zici ? În bătaia vîntului !

— O să ai destul vînt aici, am răspuns.

— Va trebui să fie o casă-mamut, George — pe măsura acestor dealuri.

— Fără îndoială.

— Galerii uriașe de tot felul — dintr-un capăt al casei în celălalt. Înțelegi ? M-am gîndit la toate, George ! Va fi

îndreptată în direcția asta — spre Weald. Cu spatele spre „Lady Grove".

— Și dimineața, cu soarele în ochi.

— Ca un vultur, George, — ca un vultur!

Și astfel mi-a împărtășit ceea ce în scurt timp a devenit ocupația de căpetenie a anilor săi culminanți — Crest Hill. De fapt, lumea întreagă a auzit despre casa aceasta extravagantă, care creștea și ale cărei planuri se schimbau pe măsură ce creștea, care scotea bășici ca un melc în saramură, înmugurea, se umfla, dar creștea mereu. Nu știu ce delir de turle, și terase, și arcade, și coridoare a licărit pînă la urmă în mintea lui; toată construcția aceasta se sfîrși brusc o dată cu prăbușirea noastră, fiind și acum încă plină de măreție așa cum se înalță — o clădire goală, născută din imaginația unui om fără copii. Arhitectul-șef era un tînăr pe nume Westminster, ale cărui lucrări fuseseră remarcate de unchiul meu în sala de arhitectură a Academiei Regale, datorită unei anumite îndrăzneli grandioase, dar din cînd în cînd îi asocia un număr de profesioniști ca: cioplitori în piatră, ingineri-instalatori, pictori, sculptori, secretari, lucrători în metal, gravori în lemn, decoratori, specialiști în ceramică, grădinari-peisagiști, precum și pe proiectantul echipării și ventilației diferitelor clădiri noi din Grădina Zoologică din Londra. În plus, venea și cu ideile sale proprii. Casa îl preocupa tot timpul, dar de vineri seară pînă luni dimineață îl absorbea complet. Venea la „Lady Grove" vineri seara într-un automobil înțesat de arhitecți. Totuși, nu se mărginea numai la arhitecți — oricine putea să fie invitat să viziteze Crest Hill în timpul week-end-ului, așa că mulți oameni de afaceri, nebănuind felul napoleonic și desăvîrșit în care-și compartimentase unchiul meu mintea, au încercat să ajungă pînă la el oferindu-i țigle, ventilatoare și noi dispozitive electrice. În fiecare duminică dimineață, în afară de zilele cînd vremea era prea urîtă, cum sfîrșea micul dejun și își expedia secretarele, începea să viziteze, cu tot alaiul de invitați, locul construcției, modificînd și dezvoltînd planuri, făcînd să se audă obișnuitul său „Zzzz", dînd noi ordine care le răsturnau pe cele vechi — o metodă deplorabilă, cum au constatat pînă la urmă Westminster și antreprenorii.

Astfel se desprinde el din amintirea mea, simbol al acelei epoci, omul norocului și al reclamei, actualul stăpîn al lumii. Astfel se profilează pe terasa exterioară a castelului, în fața intrării principale uriașe — o siluetă măruntă, ridicol de disproporționată față de arcada de patruzeci de picioare, cu globul de granit din spatele său — globul astronomic, încercuit cu aramă, care reprezenta lumea, avînd un mic tub ajustabil cu lentile pe un braț de bronz, care concentra razele soarelui exact pe punctul de pe glob unde acestea cădeau vertical în acel moment. Stătea acolo ca un Napoleon, înconjurat de suita sa — unii în haine de tweed și costume de golf, un mic avocat al cărui nume îmi scapă, în pantaloni cenușii și vestă neagră, și Westminster cu rufărie marca Jaeger, cu o cravată cu flori, și un costum de o anumită culoare brună, proprie lui. Adierea vîntului de pe dune face să fîlfîie pulpanele hainei unchiului meu, îi ciufulește părul țeapăn și subliniază anumite pofte nedisciplinate de pe fața și din ținuta sa, în timp ce el îi arată colaboratorului său atent cîte un aspect al peisajului.

Dedesubt, se înșiruie, cît vezi cu ochii, platforme pentru roabe, șanțuri, excavații, grămezi de pămînt, mormane de pietriș de pe crestele din Weald. De fiecare parte se înalță zidurile acestui palat absurd și lipsit de sens. La un moment dat, au lucrat la Crest Hill — tulburînd echilibrul economic al întregii regiuni prin prezența lor — pînă la trei mii de oameni...

Astfel îmi apare unchiul meu în amintire — în mijlocul unor lucrări începute care nu aveau să fie sfîrșite niciodată. Pentru a-și materializa visul, a făcut cele mai ciudate lucruri, din ce în ce mai îndepărtate de orice concepție a realităților financiare, desprinse din ce în ce mai mult de orice rațiune umană. Părea în ultimele momente că se consideră eliberat de orice limitări de acest fel. A deplasat un deal de dimensiuni considerabile, împreună cu vreo șaizeci de copaci bătrîni, pentru a-și deschide o perspectivă spre răsărit: pur și simplu l-a deplasat cu vreo două sute de metri mai spre sud. Sau, inspirîndu-se după un restaurant din oraș, a pus să se construiască o sală de biliard cu un acoperiș din plăci de sticlă, sub apele unui iaz artificial. A mobilat una din aripi, în timp ce acoperișul încă nu era terminat. A construit un bazin de înot de treizeci de metri pătrați lîngă dormitorul

lui de la etaj și, ca o încununare, a început construcția unui zid, care să înconjoare toate domeniile sale, apărîndu-le de invazia vulgului. Era un zid de zece picioare înălțime, acoperit cu cioburi de sticlă, și dacă ar fi fost terminat, după cum intenționa el, ar fi avut o lungime totală de aproape unsprezece mile. O parte din zid, spre sfîrșit, a fost construit cu atîta lipsă de conștiinciozitate, încît s-a prăbușit după un an, dar cîteva mile din el mai rămîn încă în picioare. Nu pot să mă gîndesc acum la zid fără să-mi vină în minte sutele de mici acționari care i-au urmat „steaua", și ale căror speranțe și vieți legate de securitatea nevestelor și perspectivele copiilor, s-au amestecat definitiv cu acest mortar care se scorojește...

Este curios, dacă stai să te gîndești, cît de mulți financiari moderni ai întîmplării și blufului și-au sfîrșit cariera construind. N-a fost numai unchiul meu. Mai curînd sau mai tîrziu, toți par să-și pună norocul la încercare, încearcă să-și concretizeze opulența lor fluidă în cărămizi și mortar, să aducă razele de lună pe statele de salarii săptămînale. Apoi întreg edificiul încrederii și al imaginației se clatină — și iată-i prăbușiți...

Cînd mă gîndesc la coasta aceea de deal devastată, la risipa colosală de cărămizi și mortar, de drumuri și cărări proaspăt tăiate, la schelele și hangarele, la aspectul general de siluire nesăbuită a păcii naturii, îmi amintesc de o conversație pe care am avut-o cu vicarul într-o zi friguroasă, după ce asistase la o experiență a mea de zbor. Vorbea despre aeronautică, în timp ce stăteam, în flanelă și pantaloni scurți, lîngă aparatul meu, imediat după zbor, și fața-i cadaverică nu reușea să ascundă o anume dezamăgire care-l stăpînea.

— Aproape că m-ai convins, zise el venind spre mine. M-ai convins, împotriva voinței mele... O invenție minunată! Dar va trece mult timp, domnule, pînă să poți să rivalizezi cu mecanismul acela perfect care este aripa unei păsări.

Aruncă o privire spre hangarele mele.

— Și dumneata ai schimbat aspectul acestei văi, zise el.

— O pîngărire temporară, am spus, bănuind ce avea el în minte.

— Desigur. Lucrurile vin și se duc. Lucrurile vin și se duc. Dar... Hm. Tocmai am fost sus pe deal, să privesc la

noua casă a domnului Edward Ponderevo. Este — este ceva mai durabil. E o locuință magnifică... în multe privințe. Ceva impunător. Pînă acum nu m-am putut hotărî să mă duc acolo... Lucrările sînt foarte înaintate... Știi, după părerea noastră... prea mulți străini au venit în satele din împrejurimi, mai ales muncitori... e puțin stînjenitor. Sîntem împinși deoparte. Ei aduc un spirit nou în aceste locuri; jocuri de noroc... idei... tot felul de noțiuni ciudate. Cîrciumarii noștri sînt încîntați, firește. Și străinii aceia dorm noaptea în șuri și magazii — așa că locurile încep să fie puțin cam nesigure în timpul nopții. Azi noapte, nu puteam să dorm... era aproape în zori... o ușoară dispepsie... și priveam pe fereastră afară. Am fost surprins văzîndu-i cum treceau pe biciclete. O procesiune tăcută. Am numărat nouăzeci și șapte — în zori. Toți îndreptîndu-se spre noul drum care duce la Crest Hill. Am găsit că era extraordinar. Așa că m-am dus să văd ce făceau acolo.

— Ar fi fost și mai extraordinar acum treizeci de ani, am spus.

— Da, într-adevăr. Lucrurile se schimbă. Acum aproape că nici nu ne mai miră — comparativ. Și casa aceea mare...

Ridică din sprîncene.

— Cu adevărat formidabil!... Formidabil. Toată coasta dealului — vechea pajiște — tăiată în fîșii!

Ochii lui îmi cercetau fața.

— Fusesem atît de obișnuiți să privim spre „Lady Grove", zise el, și zîmbi căutînd un gest de simpatie din partea mea. Acum, parcă mi s-a mutat centrul de gravitate.

— Lucrurile se vor aranja de la sine, am mințit eu.

Se legă de aceste cuvinte.

— Desigur, da, desigur. Se vor aranja — se vor potoli. Trebuie. Ca înainte. Trebuie să se îndrepte — e un gînd consolator. Da. La urma urmei, și „Lady Grove" a trebuit să fie clădită cîndva... și a fost poate... la început... artificială.

Ochii i se întoarseră spre aeroplanul meu, încercînd să-și risipească preocupările mai grave.

— Eu m-aș gîndi mai bine, remarcă el, înainte de a mă încredința drăciei ăștia... Dar presupun că te obișnuiești cu mișcarea.

Îmi spuse „La revedere“ și își văzu de drum, adus din spate și gînditor...

Ținuse mult timp adevărul departe de mintea sa, dar în dimineața asta, adevărul își croise drum pînă la el, sub un aspect care nu permitea nici o replică — și anume că nu era vorba doar de schimbări care ajungeau pînă în lumea sa, dar că întreaga lui lume stătea deschisă și lipsită de apărare, cucerită și învinsă, condamnată, după cîte putea să-și dea el seama, să se schimbe de la rădăcini pînă la ramuri, în structură și în formă, deopotrivă.

III

În plin zbor

1

Aproape tot timpul cît unchiul meu clocea și dădea viață casei de la Crest Hill, eu îmi vedeam de treabă într-o vîlcea care se întindea între această antrepriză uriașă și „Lady Grove", făcînd experiențe de navigație aeriană din ce în ce mai costisitoare și mai ambițioase. Această activitate a constituit substanța principală a vieții mele în tot timpul acordurilor mărețe ale simfoniei Tono-Bungay.

Am mai spus și înainte cum am ajuns să mă consacru unor asemenea cercetări, cum, într-o pornire de dezgust față de aventurile banale ale vieții, mi-am reluat studiile universitare abandonate, dedicîndu-mă din nou lor, cu hotărîrea unui bărbat și nu doar cu ambiția unui adolescent. Și am reușit chiar de la început. Cred că succesul s-a datorat în mare măsură unei aptitudini speciale, unei anumite capacități a minții mele, care nu avea nimic de-aface cu celelalte facultăți. Este unul dintre acele lucruri cu care oamenii par să fie înzestrați din întîmplare, și care n-au decît prea puțin sau de loc de-aface cu meritele lor generale, și în legătură cu care este ridicol să te arăți încrezut sau modest. În anii aceia am depus o muncă uriașă, trudind cu o sălbăticie concentrată, care mi-a lăsat nefolosite prea puțin din energia sau capacitatea de care dispuneam. Am rezolvat o serie de probleme legate de stabilitatea corpurilor care cad prin aer și de mișcările interne ale vîntului, și de asemenea am revoluționat cel puțin unul din principalele aspecte ale teoriei motoarelor cu explozie. Aceste lucrări se pot găsi în *Philosophical Transactions*, în *Mathematical Journal*, și sporadic în cîteva alte publicații de acest fel. Dar nu mă voi opri acum asupra lor. Într-adevăr mă îndoiesc că aș putea să scriu despre ele

aici. Ajungi cu timpul să folosești un fel de stenografie pentru notele și ideile legate de lucruri atît de speciale. N-am ținut niciodată cursuri sau conferințe, cu alte cuvinte nu a trebuit niciodată să-mi exprim cotidian, în limbaj obișnuit, ideile asupra mecanicii și tare mă îndoiesc că aș putea s-o fac acum, fără să mi se pară extrem de obositor...

La început, lucrările mele au fost în mare măsură teoretice. Am reușit să fac primele verificări la modele reduse, folosind o masă turnantă pentru a obține mișcarea în aer, și trestia, oasele de balenă și mătasea ca materiale de construcție. Dar a venit o vreme cînd au intervenit factori pe care nu-i puteam calcula, care țineau de limitele capacității umane și de insuficienta cunoaștere experimentală, punîndu-mă în situația de a încerca pe ghicite. A trebuit să-mi lărgesc scara operațiilor, ajungînd în curînd să o măresc chiar foarte mult. M-am apucat să studiez aproape în egală măsură echilibrul și stabilitatea glisoarelor, ca și a navigației baloanelor, aceasta din urmă reclamînd experiențe foarte costisitoare. Eram, fără îndoială, împins de același spirit de cheltuială nebunească de care se lăsase cuprins și unchiul meu. În curînd, instalația mea de pe domeniul „Lady Grove" ajunsese să cuprindă o cabană din lemn vopsit, destul de mare pentru a adăposti șase oameni, și în care stăteam cîteodată trei săptămîni la rînd; un gazometru, o cameră a motoarelor, trei mari hangare și magazii acoperite cu tablă ondulată, o platformă de pe care porneau glisoarele, un atelier și așa mai departe. A fost construită și un fel de șosea rudimentară. Am adus gaz de la Cheaping și electricitate de la Woking, localitate unde am găsit și un atelier dispus să-mi efectueze operații mai mari decît cele pe care le puteam face eu. Am avut de asemeni norocul să dau peste un om dispus să mă secondeze, pe care mi l-a trimis parcă cerul — îl chema Cothope. Era un autodidact; fusese mai înainte săpător și era unul dintre cei mai buni și mai îndemînatici mecanici care existau. Fără el, nu cred că aș fi putut să realizez nici jumătate din ce am făcut. A fost uneori nu numai un ajutor, dar mai ales un colaborator, și mi-a împărtășit soarta pînă în ziua de azi. Au mai fost alții care au venit și au plecat, după cum am avut nevoie de ei.

Nu știu cum aș putea să vă comunic, dacă nu le-ați simțit niciodată, interesul particular, satisfacția pe care ți-o dă o

cercetare susținută, atunci cînd nu ești tracasat de lipsa banilor. Este ceva cu totul diferit de obișnuitele eforturi omenești. Nu cunoști conflictul exasperant cu semenii tăi — cel puțin în ceea ce privește munca esențială, care pentru mine este lucrul cel mai important.

Adevărul științific este ca o stăpînă care se află departe, se ascunde prin colțuri ciudate și nu poți ajunge la ea decît pe drumuri întortocheate și grele, dar știi că este mereu acolo! Cucerește-o și nu te va dezamăgi — este a ta și a omenirii pe vecie. Este realitatea, singura realitate pe care am găsit-o în această stranie dezordine a existenței. Ea nu se supără pe tine, nici nu te înțelege greșit, nici nu te înșeală, lipsindu-te de răsplată, pentru o mică îndoială. Nu o poți schimba prin reclame sau gălăgie, și nici nu o poți înăbuși cu vulgarități. Cînd o servești, sub mîinile tale apar adevărate comori, permanente, și nimic altceva nu este mai permanent în întreaga viață a unui om. Aceasta cred că este marea satisfacție a științei și răsplata ei veșnică...

Preocuparea pentru activitatea experimentală mi-a adus o mare schimbare în obiceiuri. Am spus mai înainte cum o dată, la Wimblehurst, am avut o perioadă de disciplină și de efort neîncetat, și cum după ce am ajuns la South Kensington, am fost demoralizat și copleșit de impresia pe care mi-o producea Londra, de imperativele ei fără număr care îmi acaparau atenția și curiozitatea. Am renunțat la o bună parte din mîndria mea atunci cînd am părăsit știința pentru a mă consacra dezvoltării lui Tono-Bungay. Dar sărăcia mă păstrase sobru și romantismul tineresc mă menținuse cast pînă la un moment destul de avansat al căsniciei mele. Apoi m-am lăsat în voie, în toate privințele. Am muncit foarte mult, dar niciodată nu m-am întrebat dacă dădeam maximum din ce puteam da și nici dacă toanele și momentele de indolență care mă cuprindeau uneori erau evitabile. Cînd am dat de belșug, m-am apucat să mănînc și să beau în chip nesăbuit, urmîndu-mi imboldurile din ce în ce mai necugetat. Nu vedeam de ce n-aș fi procedat astfel. Niciodată nu mi-am folosit pînă la limită facultățile. Criza emoțională a divorțului n-a adus nici o schimbare imediată în aceste probleme de disciplină personală. La început mi-a fost cam greu să-mi concentrez mintea asupra activității științifice — era mult mai istovitoare decît afacerile — dar cu ajutorul fumatului

am reușit să depășesc momentele grele. Devenisem un pasionat fumător de țigări de foi; urmarea erau stări de profundă depresiune, pe care le tratam de obicei prin metoda homeopatică — aprinzînd încă o țigară de foi. Nu mi-am dat de loc seama cît de mult se uzau în felul acesta fibrele mele morale și nervoase, pînă n-am ajuns la partea practică a cercetărilor mele, și anume cînd am fost pus față în față cu necesitatea de a afla senzațiile pe care ți le dă un aeroplan și ce poate face un om cu el.

Viața aceasta de delăsare era contrarie adevăratelor tendințe ale naturii mele, care mă îndemnau la disciplină. Niciodată nu m-a atras o viață de plăceri. Filozofia satisfacțiilor pîntecului nu mi-a inspirat niciodată încredere. Îmi plac lucrurile simple, fără zorzoane, tot ce-i auster și discret, liniile frumoase și culorile reci. Dar în vremurile acestea pletorice, cînd peste tot abundă lucruri grosolane și cînd lupta pentru existență ia forma concurenței în reclamă și în efortul de a arunca praf în ochii vecinului, cînd nimeni n-are nevoie de curaj personal, de nervi stăpîniți sau de frumusețea adevărată, nu ne regăsim pe noi înșine decît din întîmplare. Înainte, majoritatea oamenilor nu se îmbuibau, pentru că n-o puteau face chiar dacă ar fi vrut, și cu toții, în afară de foarte puțini, se mențineau „în formă", datorită exercițiilor inevitabile și primejdiilor de care trebuiau să se ferească. Astăzi însă, dacă-și coboară destul de mult idealul și renunță la mîndrie, aproape oricine își poate permite excese. Poți trece prin viață mințind și eschivîndu-te, lăsîndu-te în voia plăcerilor și trîndăvind, fără să fii vreodată cu adevărat flămînd, înspăimîntat sau mișcat de vreo pasiune, clipa culminantă fiind un simplu paroxism sentimental, iar primul tău adevărat contact cu necesitățile primare și elementare — sudoarea de pe patul de moarte. Astfel cred că s-a întîmplat cu unchiul meu; aproape la fel a fost și pentru mine.

Aeroplanul a însemnat însă pentru mine un stimulent energic. A trebuit să aflu cum coboară aceste aparate prin aer, și singurul mod de a afla era să cobor cu unul din ele. O vreme însă n-am putut să mă hotărăsc.

Cînd stau acum și scriu, îmi dau seama că o carte are ceva impersonal. În orice caz, mă simt în stare să aștern pe hîrtie mărturisiri pe care n-aș fi fost în stare să le fac nimănui față în față, și anume teama teribilă pe care am

simţit-o înainte de a face ceea ce cred că orice tînăr din Indiile Occidentale ar fi putut înfăptui fără să clipească: să mă avînt în prima mea încercare de zbor planînd pe aripa vîntului. Prima încercare avea să fie şi cea mai neplăcută — era o experienţă pe care o făceam cu viaţa mea, şi şansa de a muri sau de a fi rănit era, cred, aproape egală cu şansa de a izbuti. Eram convins de acest lucru cu luciditatea aceea pe care n-o ai decît în zori. Începusem cu un glisor care îmi închipuiam că era construit după principiile aeroplanului fraţilor Wright, dar nu puteam să fiu sigur. Putea să se răstoarne, sau puteam să-l fac eu să se răstoarne. Putea să-şi lase botul în jos şi să se zdrobească, împreună cu mine. Condiţiile zborului îmi cereau o atenţie încordată; nu era ceva pe care l-ai fi putut face sărind şi cu ochii închişi sau înfuriindu-te ori îmbătîndu-te. Propria ta greutate era, de data asta, un factor de echilibru. Şi cînd, în cele din urmă, am îndrăznit, a fost ceva îngrozitor — timp de zece secunde. Aproximativ zece secunde, în timp ce pluteam la distanţă mică, prin aer, lipit de carcasa aceea infernală şi cu vîntul în ochi, viteza cu care se repezea pămîntul spre mine m-a umplut de o greaţă şi de o groază insuportabilă; simţeam un fel de curent oscilator violent palpitîndu-mi în creer şi în şira spinării, şi am gemut cu glas tare. Strîngeam din dinţi şi gemeam. A fost un geamăt care a ţîşnit din mine fără voie. Senzaţia de groază ajunsese la punctul culminant.

Şi apoi, deodată, a încetat!

Brusc, groaza îmi dispăru. Zburam prin aer urcînd în sus, neîncetat, şi nu se întîmpla nici o nenorocire. Mă simţeam trăind cu o intensitate nouă şi nervii îmi erau încordaţi ca un arc. Am mişcat un picior şi aparatul s-a înclinat într-o parte — am scos un strigăt de teamă şi de triumf totodată, cînd, printr-o mişcare inversă din călcîi, aparatul se redresă şi-şi recăpătă echilibrul.

Am crezut că aveam să mă izbesc de o cioară care venea perpendicular pe direcţia mea — cît de ciudat era acest proiectil tăcut, azvîrlit spre mine din neant! — şi am ţipat disperat: „Dă-te la o parte!" Pasărea s-a întors ca un V inversat, a bătut din aripi, a pornit brusc spre dreapta şi a dispărut din cîmpul meu vizual. Apoi am văzut umbra aeroplanului păstrînd o distanţă fixă şi constantă înaintea mea, iar pajiştea

părea să se scurgă în spatele ei. Iarba! — la urma urmei, nu se scurgea cu o iuțeală prea mare...

Cînd am început să alunec în jos spre întinderea netedă de iarbă pe care o alesesem, mă simțeam tot atît de calm și de bine dispus ca orice citadin care coboară din mers dintr-un autobuz, și învățasem mult mai mult decît să planez. Am ridicat botul aparatului în momentul potrivit, l-am îndreptat din nou și am aterizat ca un fulg de zăpadă într-o zi fără vînt. Am rămas cîteva clipe întins pe burtă și apoi m-am ridicat în genunchi, pe urmă pe picioarele care îmi tremurau, dar eram foarte mulțumit de mine însumi. Cothope venea în fugă coborînd coasta dealului ca să ajungă pînă la mine...

Din ziua aceea m-am apucat de antrenament și am continuat luni în șir să mă antrenez. Amînasem experiențele aproape șase săptămîni, sub diferite pretexte, dar adevăratul motiv fusese teama de acest prim zbor, slăbiciunea trupească și sufletească la care mă adusese viața de afaceri. Rușinea acestei lașități nu mă chinuia mai puțin din cauza faptului că probabil numai eu îi cunoșteam secretul. Simțeam că și Cothope bănuia ceva. Ei bine — nu mă va mai bănui.

E ciudat că-mi amintesc mult mai bine de această rușine, de reproșurile pe care mi le făceam și chiar de consecințele lor, decît de săptămînile de ezitări dinaintea zborului. Cîtva timp am renunțat cu totul la alcool, am oprit complet fumatul și am mîncat foarte cumpătat; în fiecare zi căutam să-mi exersez puțin nervii și mușchii. Am zburat cît de des am putut. Am înlocuit trenul spre Londra cu o motocicletă și m-am aventurat pe drumurile aglomerate care duceau spre sud, ba am încercat chiar și emoțiile călăritului. Dar mi s-au dat cai dresați, și am simțit un dispreț, poate nejustificat, pentru siguranța sportului ecvestru în comparație cu aventurile aparatului meu. De asemenea, mergeam cît mai mult pe zidul înalt din spatele grădinii de la „Lady Grove", și în cele din urmă am ajuns să sări peste golul în care se căsca poarta. Dacă după toate aceste exerciții n-am scăpat de o anumită predispoziție spre amețeală, cel puțin mi-am exersat voința, pînă cînd am ajuns să nu-mi mai pese. Și în curînd nu mi-a mai fost teamă de zbor, ci eram chiar nerăbdător să mă ridic cît mai sus în aer, socotind în cele din urmă că planarea pe un glisor care nu s-a ridicat niciodată mai sus decît patruzeci de

picioare deasupra pămîntului era un fleac față de un zbor adevărat. Am început să am nostalgia aerului răcoros de deasupra pădurilor de fag, și mai mult pentru a-mi satisface această dorință decît mînat de evoluția firească a lucrărilor mele, mi-am consacrat în curînd o parte a energiei și majoritatea veniturilor personale problemei baloanelor dirijabile.

2

Trecusem de mult de stadiul inițial; avusesem două prăbușiri și o coastă ruptă, pe care mătușa mea mi-o îngrijise cu multă energie, și începeam să cîștig o oarecare reputație în lumea aeronautică, cînd deodată, ca și cum nu ne-am fi despărțit niciodată, onorabila Beatrice Normandy, cu ochii ei negri și cu aceeași șuviță rebelă de păr pe frunte, reapăru în viața mea. A sosit călare de-a lungul unei cărări acoperite de iarbă, printre tufișurile ce creșteau ceva mai jos de „Lady Grove", urcată pe un uriaș cal negru, alături de bătrînul conte de Carnaby și de Archie Garvell, fratele ei vitreg. Unchiul meu mă pisa în ziua aceea cu problema conductelor de apă caldă de la Crest Hill și coboram o cărare cînd am dat pe neașteptate peste ei. Bătrînul Carnaby se afla pe domeniul nostru, așa încît ne salută prietenos și-și opri calul ca să schimbe o vorbă cu noi.

La început nici n-am observat-o pe Beatrice. Mă interesa lordul Carnaby, acest remarcabil vestigiu al unei tinereți strălucite. Auzisem vorbindu-se despre el, dar nu-l văzusem încă niciodată. Pentru un bărbat de șaizeci și cinci de ani, care comisese, după cum se spunea, toate păcatele din lume și spulberase cel mai magnific debut politic pe care îl avusese vreun bărbat din generația sa, mi se păru proaspăt și foarte în formă. Era un bărbat scund și uscățiv, cu ochii albaștricenușii pe un chip smead, iar glasu-i spart era poate tot ce avea mai neplăcut.

— Sper să nu te superi că am trecut pe aici, Ponderevo, strigă el; iar unchiul meu, care era uneori puțin cam prea general și generos cu titlurile de noblețe, răspunse:

— Cîtuși de puțin, mylord, cîtuși de puțin! Sînt bucuros că ați trecut pe aici!

— Construiești o casă mare peste deal, după cîte am aflat, zise Carnaby.

— M-am gîndit să fac și eu o dată ceva măreț, răspunse unchiul meu. Pare atît de mare, pentru că am vrut să capete cît mai mult lumina soarelui.

— Aer și soare, zise contele. Niciodată nu poți avea destul. Pe vremuri, oamenii cînd clădeau căutau un loc adăpostit, o apă și apropierea de drumul principal...

Atunci am descoperit că silueta tăcută din spatele contelui era Beatrice.

O uitasem destul de mult pentru a-mi spune o clipă că nu se schimbase de loc de atunci, cînd mă privise din spatele fustelor lady-ei Drew. Se uita la mine și fruntea-i delicată de sub pălăria cu boruri largi — purta o pălărie cenușie și o haină largă, descheiată — era încrețită de nedumerire, încercînd, cred, să-și amintească unde mă mai văzuse. Ochii ei umbriți îi întîlniră pe ai mei, plini de o mută întrebare...

Mi se părea de necrezut să nu-și amintească.

— Hai să mergem, zise contele, strunindu-și calul.

Garvell, părînd să nu-mi observe prezența, bătu ușor cu palma pe grumazul calului său, care se frămînta pe loc. Dădu din cap peste umăr și îi urmă pe ceilalți. Mișcarea sa dădu parcă frîu liber la Beatrice unui șir de amintiri. Se uită spre el și apoi din nou spre mine, cu un fulger de recunoaștere care se încălzi pe dată într-un ușor zîmbet. Șovăi, ca și cum ar fi vrut să spună ceva, zîmbi larg, cu înțeles și se întoarse să-i urmeze pe ceilalți. Toți trei porniră într-un galop mărunt și ea nu se mai întoarse să privească înapoi. Am rămas cîteva clipe la răscrucea cărărilor, privind-o cum se îndepărtează, și apoi mi-am dat seama că unchiul meu făcuse cîțiva pași și vorbea peste umăr, crezînd că mă aflu lîngă el.

M-am întors și am lungit pasul ca să-l ajung.

Gîndurile îmi erau pline de Beatrice și de surpriza întîlnirii. Îmi aminteam de ea ca de o Normandy. Uitasem cu totul că Garvell era fiul, și ea fiica vitregă a vecinei noastre, Lady Osprey. Uitasem în clipa aceea că Lady Osprey era vecina noastră. N-aveam nici un motiv să-mi amintesc. Mi se părea uluitor să dau peste ea în acest colț de țară din Surrey, cînd nu mi-aș fi închipuit-o niciodată în altă parte decît în parcul de la Bladesover, la aproape patruzeci de mile și la douăzeci de ani distanță. Era atît de vie — și atît

de neschimbată! Același sînge iute și fierbinte îi îmbujora obrajii. Parcă ieri ne sărutaserăm printre tulpinile de ferigi...

— Poftim? am tresărit.

— Ziceam că e de viță bună, zicea unchiul meu. Poți să spui tot ce vrei împotriva aristocrației, George, dar Lordul Carnaby se vede cît colo că e de viță bună. Are un fel de *savoir faire*, ceva — o vorbă demodată, George, dar foarte potrivită — un fel de *bong-tong*[1]... La fel ca gazonul de la Oxford, George — nu poți să-l faci să crească într-un an. Mă întreb cum fac să-l aibă? Probabil pentru că trăiesc mereu la o anumită scară, George. Sau fiindcă sînt acolo de la începutul începuturilor.

„Beatrice seamănă, îmi ziceam în sinea mea, cu un tablou viu de Romney!"[2]

— ...Se spun atîtea povești pe socoteala lui, zise unchiul meu; dar ce importanță au toate acestea?

„Doamne! — îmi continuam eu gîndul — cum de am uitat atît de mult timp de ea? Sprîncenele ei mici și stranii — sclipirea răutăcioasă din ochii ei — felul în care începe să zîmbească!"

— ...Nu-l condamn, continua unchiul meu. În cea mai mare parte, se pare că e chestie de imaginație. Asta, și trîndăvia, George. Cînd eram tînăr, eram destul de ocupat. La fel și tu. Și chiar și așa...!

Ceea ce mă nedumerea, mai ales, era ciudata festă pe care mi-o jucase memoria, neamintindu-mi nimic de Beatrice ori de cîte ori îl întîlnisem pe Garvell, căci într-adevăr nu-mi adusesem nimic altceva aminte decît de o dușmănie copilărească și de bătaia dintre noi. Acum, cînd simțurile îmi sînt pline de ea, mi se pare de necrezut s-o fi putut uita vreodată...

3

— Oh, da! făcu mătușa mea, în timp ce citea o scrisoare, în spatele aparatului de fiert cafea. Asta zic și eu fată, George!

Luam împreună micul dejun în arcada imensei ferestre de la „Lady Grove" care dă spre straturile de irișii; unchiul meu era la Londra.

[1] Pronunțare stîlcită pentru *bon ton*.
[2] *George Romney* (1734—1802), pictor portretist englez.

Scoţînd un mormăit interogativ, am început să-mi cojesc oul.

— Cine-i Beatrice Normandy ? întrebă mătuşa mea. N-am auzit de ea pînă acum.

— Ea e fata de care vorbeai ?

— Da. Zice că te cunoaşte. Nu prea mă pricep eu la bătrîna etichetă, George, dar purtarea ei mi se pare un pic neobişnuită. În sfîrşit, zice că o va ruga pe mama ei...

— Cum ?... Vrei să spui pe mama ei vitregă ?

— Pari să ştii destul de multe despre ea. Aici scrie „mama" — adică Lady Osprey. În orice caz, îmi vor face o vizită miercurea viitoare, la ora patru, şi se aşteaptă să fii şi tu la ceai.

— Poftim ?

— Am zis : să fii şi tu — la ceai.

— Hm... Avea... o anumită tărie de caracter pe vremea cînd am cunoscut-o.

Mi-am dat seama că, din spatele maşinii de cafea, mătuşa mea îşi lăsase capul într-o parte şi mă privea cu întreaga curiozitate a ochilor ei albaştri. Cînd i-am întîlnit privirea, m-am tulburat, m-am înroşit şi am început să rîd.

— Am cunoscut-o cu mult înainte de a te cunoaşte pe dumneata, i-am zis în cele din urmă, şi i-am povestit totul.

În timp ce vorbeam, mătuşa continua să mă privească de după maşina de cafea. Părea extrem de interesată şi mi-a pus de cîteva ori întrebări lămuritoare.

— De ce nu mi-ai povestit asta în ziua cînd ai revăzut-o ? Mai ales că de o săptămînă am impresia că nu-ţi mai iese din cap, zise ea.

— E într-adevăr ciudat că nu ţi-am povestit, am recunoscut.

— Ţi-a fost teamă că am să ţi-o scot din minte, făcu mătuşa mea în chip de concluzie. De asta ţi-a fost teamă, încheie ea, şi deschise celelalte scrisori.

Lady Osprey şi cu Beatrice sosiră cu o punctualitate ostentativă, într-o trăsură trasă de doi poney, şi am avut plăcerea rară de a vedea cum primeşte mătuşa mea pe cineva în vizită. Am luat ceaiul pe terasă, la umbra cedrului, dar cum bătrîna Lady Osprey, protestantă îndîrjită, nu vizitase niciodată interiorul casei, le-am condus înăuntru, într-un fel de raid care mi-a amintit de prima mea vizită aici. Şi cu

toate că întreaga atenţie îmi era polarizată de Beatrice, păstrez amintirea contrastului dintre celelalte două femei: mătuşa mea, înaltă, zveltă şi stîngace, într-o rochie de interior simplă, de culoare albastră, o femeie care citise cărţile cele mai diverse şi-şi cultivase spiritul, iar cealaltă, urmaşă a atîtor generaţii de nobili, scundă şi durdulie, îmbrăcată cu o preţiozitate victoriană, trăind la nivelul intelectual al chiromanciei şi al romanelor dulcege, roşie în obraji, complet dezorientată de ciudăţenia purtărilor mătuşii mele, adoptînd cu acest prilej atitudinea bucătăresei ei cînd voia să facă pe distinsa. Una părea să fie alcătuită din oase de balenă, cealaltă din aluat. Mătuşa mea era nervoasă, în parte din cauză că nu ştia cum să se poarte cu nobila doamnă, în parte din cauza dorinţei nestăpînite de a ne spiona pe Beatrice şi pe mine; şi fireşte, nervozitatea luă o formă destul de obişnuită la ea, ducînd la o şi mai mare stîngăcie a gesturilor şi la o exagerare a modului ei de a vorbi, ceea ce accentuă şi mai mult roşeaţa şi perplexitatea nobilei doamne. Am auzit-o astfel pe mătuşa mea spunînd că una dintre doamnele Stuart Durgan arăta puţin cam „ţăcănită", că vitejii cavaleri din evul mediu „se cabrau pe coada dragonului", povesti că, în ceea ce o priveşte, întotdeauna „se aiurea prin grădină", şi, în loc de a-mi oferi un biscuit „Garibaldi", m-a întrebat cu sîsîitul ei uşor dacă nu mai vroiam „nişte muşte strivite". Eram convins că la prima ocazie, Lady Osprey o va descrie drept „o persoană cît se poate de excentrică — da, *cît se poate* de excentrică". Parcă o vedeam spunînd asta.

Beatrice era îmbrăcată neceremonios într-o rochie cafenie, cu o pălărie simplă dar cu boruri largi şi îndrăzneţe, şi avea un aer neaşteptat de maturitate şi un fel de simţ al răspunderii. O călăuzi pe mama ei vitregă în această primă întrevedere, o studie pe mătuşa mea şi se plimbă prin întreaga casă, ca apoi să-şi îndrepte atenţia asupra mea, cu un zîmbet fugar, pe jumătate încrezător.

— Nu ne-am mai întîlnit, zise ea, din...

— Din iepurărie.

— Fireşte, zise, iepurăria! Îmi aminteam tot în afară de nume... Aveam opt ani.

Ochii ei zîmbitori stăruiau, forţîndu-mă să-mi precizez amintirile. Am ridicat privirea şi am privit-o drept în ochi, puţin cam încurcat de ceea ce urma să spun.

— Te-am trădat aproape cu totul în ziua aceea, zise ea încercînd să pătrundă expresia ființei mele. Și după aceea l-am trădat și pe Archie.

Se întoarse cu spatele spre ceilalți și glasul ei coborî și mai mult.

— I-am tras o urecheală bună pentru că a spus minciuni! zise ea, și se părea că aceasta îi făcea plăcere. Și cînd totul s-a sfîrșit, m-am dus la wigwamul nostru. Îți amintești de wigwamul nostru?

— Cum să nu — în pădure?

— Da... și am plîns... pentru tot răul pe care ți l-am făcut, bănuiesc... M-am gîndit de multe ori de atunci...

Lady Osprey se opri așteptîndu-ne s-o ajungem din urmă.

— Draga mea! i se adresă ea Beatricei. Privește, ce minunată galerie!

Apoi se uită țintă spre mine, fără să caute să-și ascundă nedumerirea și căutînd să înțeleagă cine puteam fi eu.

— Se spune că scara de stejar mai este destul de bună, zise mătușa, luînd-o înainte.

Lady Osprey, își prinse fustele pentru a urca spre galerie și, cu mîna pe balustradă, se întoarse și-i aruncă o privire plină de înțeles — chiar prea plină de înțeles — însoțitoarei ei. Principalul înțeles era, fără îndoială, să fie prudentă față de mine, iar restul erau înțelesuri în general. Din întîmplare, am prins replica într-o oglindă, unde am văzut-o pe Beatrice strîmbîndu-și nasul într-o grimasă rapidă, de-a dreptul diabolică. Lady Osprey deveni parcă și mai roșie la față, și, mută de indignare, o urmă pe mătușa mea în sus pe scări, părînd să-și decline de acum înainte orice răspundere.

— E cam întunecos, dar nu lipsit de un fel de demnitate, zise Beatrice foarte deslușit, privind holul cu o liniște senină și lăsînd tot mai multă distanță față de pașii care urcau scările înaintea noastră.

Suia cu o treaptă înaintea mea, astfel încît privea puțin în jos spre mine, și pe deasupra mea, spre holul străvechi.

Se întoarse brusc cînd socoti că nu mai putea fi auzită de mama ei vitregă.

— Dar cum ai ajuns aici? întrebă ea.

— Aici?

— În mijlocul lucrurilor acestora... Arătă cu un gest al mîinii spre spațiile largi din jur, holul, ferestrele înalte și terasa însorită. Nu erai fiul intendentei ?

— Am avut o viață aventuroasă. Unchiul meu a devenit... un mare financiar. Știi, pe vremea aceea era un mic farmacist, cam la douăzeci de mile de Bladesover. Acum sîntem oameni de afaceri, proprietari de trusturi, persoane importante... de tip nou.

— Înțeleg.

Mă privi cu ochi plini de interes, căutînd să priceapă ce-i spuneam.

— Și m-ai recunoscut ? am întrebat-o.

— După cîteva secunde. Mi-am dat seama că mă cunoșteai. Nu puteam să te situez, dar știam că și eu te cunosc. Apoi prezența lui Archie m-a ajutat să-mi amintesc.

— Sînt bucuros să te întîlnesc din nou, m-am încumetat eu să spun. Nu te-am uitat niciodată.

— Lucrurile din copilărie nu se uită.

Ne privirăm cîteva clipe, cu o satisfacție în care intra încrederea și încîntarea de a fi din nou împreună. Nu pot să explic mulțumirea cu care savuram această revedere. Dar așa era. Ne plăceam, și știam amîndoi că ne plăceam. Ne-am simțit chiar de la început în largul nostru. „Atît de pitoresc, oh, atît de pitoresc", se auzi un glas undeva mai sus, și apoi : „Bee-atrice !"

— Sînt sute de lucruri pe care vreau să le aflu despre tine, zise ea cu un aer de firească intimitate, în timp ce urcam scările în spirală...

Mai tîrziu, în timp ce toți patru luam ceaiul la umbra cedrului, Beatrice începu să mă întrebe despre cercetările mele aeronautice. Mătușa mea interveni în discuție, pomenind despre coastele mele rupte. Pentru Lady Osprey, zborul era în mod evident un lucru cît se poate de nedorit și nepotrivit — o invazie profanatoare în domeniul îngerilor.

— Deocamdată nu e vorba de zbor, am încercat să-i explic. Încă nu zburăm.

— Și nici nu veți reuși vreodată, zise ea tăios. Nu veți reuși niciodată.

— Se poate, am admis eu. Facem și noi ce putem.

Micuța doamnă ridică mîna înmănușată cam pînă la patru picioare de la pămînt.

— Pînă aici, zise ea, doar pînă aici — *nu mai departe!* Nu! Roșeața din obraji i se accentuă. *Nu*, repetă apoi, ca o concluzie și tuși scurt.

La a noua sau la a zecea prăjitură, spuse „Mulțumesc" iar Beatrice izbucni într-un rîs vesel, privind spre mine. Stăteam întins pe iarbă, și această poziție a mea creă probabil o asociație de idei în mintea lady-ei Osprey, în legătură cu blestemul primordial.

— „Pe pîntece tîrî-se-va", zise ea cu glasul calm și deslușit, „toate zilele vieții sale".

După care, nu mai vorbirăm despre aeronautică.

Beatrice se ghemuise într-un scaun și mă privea cu aceeași curiozitate, îmi spuneam eu, cu același aer agresiv și provocator cu care se uitase la mine pe vremea ceaiului din odaia mamei mele. Era uimitor de asemănătoare cu micuța prințesă din amintirile mele de la Bladesover; părul ei rebel părea același — ca și glasul ei, atîtea și atîtea amănunte care m-aș fi așteptat să se fi schimbat cu totul. Făurea planuri în același mod rapid, și acționa cu aceeași hotărîre ce părea să nu țină seama de urmări.

Se ridică brusc în picioare.

— Ce se vede acolo, dincolo de terasă? întrebă ea, și în clipa următoare m-am pomenit lîngă ea.

Pe loc am inventat pentru ea o priveliște.

La capătul cel mai îndepărtat de masa de sub cedru, se cocoță pe parapet și se așeză confortabil printre pietrele acoperite de mușchi.

— Și acum, zise ea, povestește-mi totul despre tine. Vorbește-mi despre tine; oamenii pe care-i cunosc sînt atît de plicticoși! Cu toții fac aceleași lucruri. Cum ai ajuns aici? Toți cei din lumea mea s-au născut în ea. N-ar fi putut ajunge aici dacă n-ar fi făcut parte din ea de la început. Simțul lor de echitate nu i-ar fi lăsat. Tu, tu te-ai cățărat.

— Dacă asta înseamnă a te cățăra, am răspuns.

Și urmă, oarecum prin tangentă:

— Dacă ai ști... cum să-ți spun?... cît de interesant este să te întîlnesc din nou. Nu te-am uitat niciodată. Nu știu de ce, dar așa a fost. Te foloseam ca pe un fel de manechin... cînd îmi spuneam povești. Dar întotdeauna erai cam țeapăn și îndărătnic în povestirile mele... îmbrăcat în haine de gata... știi, ca un deputat laburist... în fine, ceva în genul ăsta. În

realitate, eşti cu totul altfel decît mi te închipuiam. Deşi... într-un fel, eşti şi aşa !

Privi spre mine.

— A fost într-adevăr o luptă ? Vreau să spun că oamenii din lumea mea aşa îşi închipuie. Nu ştiu de ce.

— Am ajuns pînă aici absolut întîmplător, i-am răspuns eu. N-a fost nici un fel de luptă. Poate doar ca să rămîn om cinstit... şi de fapt, n-aş putea spune că am strălucit în această privinţă. Unchiul meu şi cu mine am preparat un medicament şi acesta ne-a săltat atît de sus. N-avem nici un merit deosebit ! Dar tu ai rămas tot timpul aici. Spune-mi ce-ai mai făcut.

— Există un lucru pe care nu l-am făcut. Rămase cîteva clipe pe gînduri.

— Ce anume ? am întrebat.

— N-am dat un moştenitor Bladesoverului. Şi astfel domeniul a revenit familiei Phillbrick. Iar ei l-au închiriat ! De fapt, mama mea vitregă şi cu mine, închiriem şi noi. Locuim acum într-o căsuţă.

Făcu un semn vag cu capul pe deasupra umărului şi apoi reveni iarăşi asupra persoanei mele.

— Ei bine, să presupunem că a fost întîmplător. În tot cazul, iată-te printre noi ! Acum că eşti aici, ce-ai de gînd să faci ? Eşti tînăr. O să intri în Parlament ? Am auzit mai deunăzi vorbindu-se despre tine în legătură cu Parlamentul. Fără să ştiu că tu erai acela. Spuneau că asta ar trebui să faci...

Căuta să-mi afle intenţiile cu o curiozitate nedisimulată, de parcă ar fi fost ceva esenţial pentru ea. Era întocmai ca odinioară, cînd încercase să mă convingă să mă faç militar. Simţeam deodată că viaţa mea fusese total lipsită de ţeluri şi că trăisem la întîmplare.

— Vrei să construieşti o maşină de zbor, continuă ea. Şi după aceea ? Ce-o să faci cu ea ? O s-o foloseşti la război ?...

I-am vorbit atunci despre experienţele mele. Nu auzise niciodată despre planoare, şi s-a arătat pe dată interesată de această idee şi dornică să afle mai multe. Crezuse că tot ce se făcuse pînă acum fusese doar simpla proiectare a unor mecanisme imposibile. Pentru ea, Pilcher şi Lilienthal muriseră în zadar. Nici nu auzise măcar de existenţa lor.

— Dar e primejdios! spuse deodată, ca și cum ar fi făcut o descoperire.

— Oh! desigur că e primejdios...

— Bee-atrice! se auzi glasul Lady-ei Osprey.

Beatrice se lăsă să alunece de pe zid.

— Unde faci experiențele de planare?

— Dincolo de dune. La răsărit de Crest Hill și de pădure.

— Te supără dacă o să vin să asist?

— Oricînd dorești. Numai să mă anunți...

— Am să trec într-o zi. Destul de curînd. Mă privi gînditoare, zîmbi, și conversația noastră luă sfîrșit.

4

Tot ce am mai făcut după aceea în aeronautică este legat în amintirea mea de imaginea Beatricei, de prezența ei inopinată, de ceea ce spunea sau făcea și de tot ceea ce ar putea avea vreo legătură cu ea.

În primăvara acelui an ajunsesem să lucrez cu o mașină de zbor căreia nu-i lipsea nimic decît stabilitatea longitudinală. Modelul meu zbura ca o pasăre vreo cincizeci sau o sută de metri, și apoi cădea în picaj și își zdrobea botul, sau, și mai des, se cabra, aluneca pe spate și-și făcea praf elicea. Ritmul căderilor mă nedumerea. Simțeam că asculta de anumite legi pe care încă nu mi le precizasem. De aceea, m-am apucat să studiez cu înverșunare teoria și toate scrierile de specialitate; am putut astfel să ajung la seria de considerațiuni care m-au dus la ceea ce a primit numele de Principiul Ponderevo, și la alegerea mea ca membru al Societății Regale; acest principiu l-am dezvoltat în trei studii lungi. În același timp, am construit o mulțime de modele de platforme turnante și de aeroplane glisoare și am conceput ideea de a combina acestea din urmă cu baloanele cu gaz. Baloanele erau ceva nou pentru mine. Am făcut una sau două ascensiuni în baloanele Aero-Clubului înainte de a construi un gazometru propriu și hangarele pentru baloane; de asemenea, l-am trimis pe Cothope în vreo două luni de ucenicie pe lîngă sir Peter Rumchase. Unchiul meu mi-a furnizat o parte din banii necesari experiențelor; era tot mai interesat de ele, spiritul de concurență fiindu-i stimulat de premiul instituit de Lordul

Boom ca și de reclama legată de el; la cererea sa am dat primului meu balon dirijabil numele de *Lord Roberts Alpha*.

Lord Roberts α a fost cît pe ce să pună capăt tuturor cercetărilor mele. Ideea pe care o avusesem în cap cînd am construit atît acest dirijabil cît și pe fratele său mai tînăr, mai reușit și mai celebru, *Lord Roberts* β, a fost de a crea un balon contractibil, cu o bază plată și rigidă, un balon aproape de forma unei bărci răsturnate, care să susțină în cea mai mare măsură aparatul, dar nu în întregime. Rezervorul de gaz era de felul acela compartimentat care se folosea la formele alungite, fără un balonaș interior. Lucrul cel mai greu era să creez dispozitivul contractibil. Am încercat fixînd pe deasupra o plasă lungă de mătase cu ochiuri fine, care putea să fie înfășurată pe două vergele longitudinale. Practic, contractam rezervorul de gaz în formă de cîrnat, strîngîndu-l cu plasa în jos. Dispozitivele de la capete erau prea complicate ca să le pot descrie aici, dar le concepusem cu multă grijă și erau foarte bine construite. *Lord Roberts* α avea o singură mare elice în față și o cîrmă la spate. Motorul se afla pentru prima dată, ca să spunem așa, pe același plan cu anvelopa cu gaz. Locul meu era imediat sub balon, pe un fel de cadru de glisor, departe și de motor și de cîrmă, pe care le acționam cu ajutorul unor pîrghii de sîrmă, construite după principiul binecunoscutei frîne Bowden de la biciclete.

Dar *Lord Roberts* α a fost reprezentat și descris în amănunțime în diferite publicații aeronautice. Defectul pe care nu-l prevăzusem a fost proasta calitate a plasei de mătase. Aceasta s-a rupt de îndată ce am început să contractez balonul și cele două segmente de la capete s-au umflat imediat prin gaură, exact cum iese camera interioară prin anvelopa exterioară a unui pneu, și apoi marginea ascuțită a plasei rupte a tăiat mătasea impregnată a ultimului segment dilatat, de-a lungul unei cusături slabe, făcîndu-l să explodeze cu un zgomot puternic.

Pînă atunci, însă, aparatul se comportase foarte bine. Ca balon dirijabil, *Lord Roberts* α a fost un succes deplin, înainte de a încerca să-l contractez. A ieșit din hangar într-un fel admirabil, cu o viteză de nouă sau zece mile pe oră, poate chiar și mai mult, și cu toate că bătea un vînt ușor dinspre sud-vest, s-a ridicat, s-a întors și a făcut față vîntului, la fel de bine ca orice navă pe care am văzut-o vreodată.

În ceea ce mă privește, stăteam în poziția obișnuită pe glisor, culcat orizontal cu fața în jos, și faptul că nu vedeam nimic din toată această mașinărie îmi dădea o extraordinară senzație de levitație independentă. Numai privind în sus și întorcîndu-mi capul spre spate puteam vedea fundul plat ca de aeroplan al balonului și învîrtirea rapidă a elicei. Am descris un cerc larg peste „Lady Grove" și Duffield și mai departe spre Effingham, și m-am întors la punctul de plecare.

Dedesubt, în bătaia soarelui de octombrie, se aflau hangarele și micul grup care se strînsese pentru a asista la pornire, cu fețele ridicate, cei mai mulți dintre ei cercetîndu-mi cu binoclul expresia chipului. Îi puteam vedea pe Carnaby și pe Beatrice, călare, împreună cu două tinere fete pe care nu le cunoșteam, apoi Cothope și trei sau patru lucrători angajați, mătușa mea și o invitată a ei, doamna Levinstein, Dimmock, medicul veterinar, împreună cu încă vreo două persoane. Umbra mea trecu mai spre nord de ei, ca umbra unui pește. Servitorii de la „Lady Grove" ieșiseră pe peluză, iar terenul școlii din Duffield furnica de copii, prea indiferenți față de aeronautică pentru a-și înceta jocul. Dar în direcția lui Crest Hill — clădirea arăta teribil de turtită și de urîtă de sus — se vedeau pretutindeni grupuri de muncitori care stăteau și priveau ; niciunul nu mai lucra, ci stăteau toți cu ochii căscați. (Acum cînd scriu, mă gîndesc însă că era poate ora mesei, pe la douăsprezece). Am savurat cîteva clipe beția zborului, apoi am cîrmit căutînd o întindere netedă între dune, am pus motorul în viteză și rulourile în funcțiune, pentru a strînge plasa și a comprima astfel anvelopa de gaz. Imediat, viteza a crescut, în timp ce rezistența se micșora...

În clipa dinaintea exploziei cred că am zburat cu adevărat. Înainte de a se rupe plasa, tocmai cînd balonul era contractat la maximum, întregul aparat era, sînt convins, mai greu decît aerul. Pretenția aceasta a fost totuși discutată, și în orice caz o asemenea prioritate în aeronautică nu are importanță.

Apoi am simțit o bruscă încetinire, urmată imediat de o inexplicabilă înclinare în jos a aparatului. Îmi amintesc și acum cu groază de acel moment. Nu puteam vedea nimic din ce se întîmpla și nici nu-mi puteam închipui. Era o cădere misterioasă, fără motiv. Aparatul, se pare fără nici o rațiune,

îşi înălţa coada. Explozia s-a produs imediat şi mi-am dat seama că mă prăbuşesc vertiginos.

Fusesem luat prea prin surprindere, pentru a mă putea gîndi la adevărata cauză a pocniturii. Nu ştiu nici măcar la ce m-am gîndit în clipa aceea. Cred că eram obsedat de veşnica spaimă a aeronautului modern, şi anume a flăcării propagîndu-se de la motor şi aprinzînd balonul. Şi totuşi, era evident că nu eram înconjurat de flăcări. Ar fi trebuit să-mi dau seama imediat că nu era vorba de asta. În orice caz, oricare ar fi fost impresiile pe care le resimţeam, ştiu că am dat drumul pîrghiei care răsucea plasa exterioară şi am lăsat balonul să se umfle din nou, reuşind astfel să amortizez puţin căderea. Nu-mi amintesc însă s-o fi făcut. Într-adevăr, tot ceea ce îmi aduc aminte este impresia ameţitoare pe care mi-o dădea peisajul spre care cădeam în spirală, asaltul rapid al cîmpurilor, copacilor şi căsuţelor spre umărul meu stîng şi senzaţia de presiune pe care o aveam, ca şi cum întregul aparat m-ar fi apăsat pe vîrful capului. Nu m-am oprit şi n-am încercat măcar să opresc elicea, care continua să se învîrtească, să se învîrtească mereu.

Cothope ştie cu siguranţă mai mult despre această cădere decît mine. A văzut limpede pornirea spre est, înclinarea aparatului, precum şi apariţia şi explozia unui fel de băşici în spate; apoi cum m-am repezit în jos, cu mare iuţeală, dar nu chiar atît de abrupt cît îmi închipuiam. „Cu o înclinare de cincisprezece sau douăzeci de grade, ca să fiu mai exact, zicea Cothope". De la el am aflat că am dat drumul la plase, frînînd astfel căderea. Zice că eram mai stăpîn pe mine decît îmi amintesc eu să fi fost. Dar nu văd de ce să fi uitat că am luat o hotărîre atît de bună. Impresia lui este că eu continuam să dirijez aparatul şi că încercam să cobor printre fagii din Farthing Down. „Ai atins copacii, spunea el, şi întregul aparat a rămas cu botul printre ei, încreţindu-se cu încetul. Am văzut cum ai fost proiectat în afară, exact cum mă aşteptam, şi n-am mai întîrziat. M-am repezit să-mi iau bicicleta."

De fapt, numai printr-o simplă întîmplare am nimerit în pădure. Sînt destul de sigur că n-aveam mai mult control asupra aparatului decît dacă aş fi fost vîrît într-un pachet. Îmi amintesc că am simţit un fel de crispare, mi-am zis „Acum s-a sfîrşit!" în timp ce copacii se repezeau în sus spre

mine. Dacă îmi amintesc de asta, ar trebui să-mi amintesc și că dirijam aparatul. Apoi elicea s-a zdrobit, totul s-a oprit cu o smucitură și am căzut într-o masă de frunze îngălbenite, în timp ce *Lord Roberts α*, după cîte mi s-a părut, urca din nou spre cer.

Am simțit tot felul de crenguțe și alte lucruri izbindu-mă în față, dar în clipa aceea nu știam că eram rănit; m-am agățat de crengi care s-au frînt, am căzut printr-o spumă verde și galbenă într-o lume umbroasă plină de brațe moi, scorțoase, și acolo, încercînd disperat să mă agăț, m-am prins de o creangă tare și rotundă și am rămas atîrnat.

Eram acum extrem de atent și cu totul lucid. M-am ținut cîteva clipe de creangă, uitîndu-mă în jur, m-am prins de alta și apoi m-am pomenit într-un fel de furcă formată din două ramuri. M-am legănat înainte, am pus piciorul pe locul unde cele două ramuri se uneau și am reușit apoi să cobor pe trunchi în jos, cu sînge rece și hotărîre. M-am lăsat să cad de la vreo zece picioare, de pe ramura cea mai de jos, și m-am pomenit pe picioare. „E-n regulă", mi-am zis și am privit în sus printre copaci să văd ce mai rămăsese din epava desumflată și ghemuită care fusese cîndva *Lord Roberts α*, atîrnînd pe ramurile pe care le rupsese. „Sfinte Dumnezeule, am oftat, ce prăbușire !"

Am simțit ceva ce-mi picura de pe față și, ștergîndu-mă, am văzut cu uimire că mîna îmi era plină de sînge. M-am examinat și am văzut, cel puțin așa am crezut atunci, o uluitoare cantitate de sînge care-mi curgea de pe braț și din umăr. Și gura îmi era plină de sînge. E o clipă stranie cînd îți dai seama că ești rănit, și poate chiar grav rănit, dar trebuie să descoperi în ce măsură ești rănit. Mi-am pipăit fața cu grijă și am dat peste niște contururi neobișnuite pe partea stîngă. Capătul rupt al unei crengi îmi pătrunsese drept prin obraz, sfîșiindu-mi-l, dinții și gingiile îmi sîngerau, și aveam o așchie înfiptă ca un drapel în maxilarul superior. Asta, și încheietura mîinii scrîntită erau singurele stricăciuni produse. Dar sîngeram de parcă aș fi fost ciopîrțit în bucățele, și credeam că eram desfigurat. Nu pot să descriu dezgustul îngrozitor pe care l-am simțit atunci.

„Sîngele ăsta trebuie oprit, în orice caz, mi-am zis, cu capul amețit. Mă întreb unde aș putea să găsesc o plasă de păianjen" — un gînd ciudat care-mi trecu prin minte. Dar era singurul tratament la care m-am gîndit.

Probabil că mă hotărîsem s-o pornesc spre casă fără ajutorul nimănui, pentru că am fost găsit prăbușit la vreo treizeci de metri de copac.

Știu că mi-a apărut un fel de disc negru în mijlocul peisajului, crescînd și înghițind totul. Nu-mi amintesc cînd am căzut. Am leșinat din cauza emoției, a dezgustului față de rana mea și a pierderii de sînge, și am zăcut acolo pînă cînd m-a găsit Cothope.

El a fost primul care a dat peste mine, după ce a gonit peste dunele acoperite de iarbă și făcînd un mare ocol ca să ajungă în punctul cel mai îngust al plantațiilor lui Carnaby. Apoi, imediat, în timp ce încerca să aplice într-un caz destul de neobișnuit cele învățate la cursurile de prim ajutor de la St. John, Beatrice sosi în galop printre copaci, Lordul Carnaby urmînd-o de aproape; era fără pălărie, murdară de noroi din cauza unei căderi și albă la față ca moartea. „Și totuși, își păstra sîngele rece", a remarcat Cothope, răsucind pare-se acest gînd în minte în timp ce-mi vorbea.

(„Parcă n-au niciodată capul între umeri, și totuși parcă nu și-l pierd niciodată", cam așa generaliza Cothope cunoștințele sale despre sexul frumos.)

Tot el mi-a mărturisit că Beatrice a acționat cu o hotărîre remarcabilă. Toată problema era dacă să fiu dus la casa pe care mama ei vitregă o ocupa la Bedley Corner, proprietate a familiei Carnaby, sau la locuința lui Carnaby însuși de la Easting. Beatrice n-a ezitat nici o clipă, căci voia să mă îngrijească singură. Carnaby se pare că nu vedea propunerea cu ochi buni. „Dar ea pretindea că e de două ori mai aproape, zise Cothope. Ne înfrunta... Nu-mi place ca cineva să-și impună opiniile; urmarea e că am luat un pedometru și am măsurat. Este exact cu patruzeci și trei de metri mai departe.

...Lordul Carnaby a privit-o drept în ochi, încheie Cothope descrierea acestui episod, și apoi a cedat".

5

Povestirea mea face un salt din iunie pînă în octombrie, și în acest timp relațiile mele cu Beatrice și cu peisajul rural care-i servea drept cadru s-au dezvoltat în mai multe direcții. Beatrice sosea și pleca, mișcîndu-se într-o orbită despre care nu știam nimic, mergînd de la Londra la Paris, în Wales și Northampton, în timp ce mama ei vitregă, mișcîndu-se după un sistem independent de al ei, dispărea și revenea și ea cu intermitențe. Cînd erau acasă, se supuneau unor norme impuse de o bătrînă servitoare neînduplecată, Charlotte, iar Beatrice era stăpîna vastelor grajduri ale lui Carnaby. De la început n-a disimulat nici o clipă interesul pe care mi-l purta. A găsit drumul spre hangarele unde lucram și a devenit repede, în ciuda primirii vizibil neentuziaste a lui Cothope, o pasionată amatoare a aeronauticii. Sosea uneori dimineața, alteori după-amiaza, uneori pe jos cu un terrier irlandez, alteori călare. Venea trei, patru zile la rînd, ca apoi să dispară vreo două sau trei săptămîni, și iarăși să revină.

N-a trecut mult și am început să-i simt lipsa. Încă de la început am găsit-o nespus de interesantă. Pentru mine, era tipul de femeie cu totul nou — am lăsat să se înțeleagă limpede, cred, cît de limitate erau cunoștințele mele despre femei. Dar Beatrice mi-a trezit interesul, și nu numai față de ea, ci și față de mine. A devenit pentru mine acel ceva care schimbă cu totul universul unui bărbat. Cum să spun? Era într-un fel auditoriul meu. De cînd am depășit stadiul emoțional al întîlnirilor noastre, m-am gîndit la ea în fel și chip, și am ajuns să cred că felul cum bărbații și femeile constituie unii pentru alții un auditoriu exercită o ciudată influență asupra vieților lor. Pentru unii, se pare că auditoriul este o necesitate vitală, îl caută așa cum alții caută hrana; mai există și dintre cei care, ca unchiul meu, pot să se producă în fața unui auditoriu imaginar. În ceea ce mă privește, cred că am trăit și pot trăi lipsindu-mă de el. În adolescență, eram propriul meu auditoriu și propria mea curte de onoare. Și a avea un auditoriu în minte înseamnă a juca un rol, a deveni conștient de tine însuți și a fi un pic dramatic. Timp de mai mulți ani, fusesem preocupat de știință și uitasem de mine însumi. Trăisem pentru muncă și treburi impersonale,

pînă în clipa cînd am citit în ochii Beatricei interes, aplauze și așteptare. Atunci am început să trăiesc gîndindu-mă doar la efectul pe care îmi închipuiam că-l fac asupra ei, ca în curînd asta să devină principala preocupare a vieții mele. Jucam un rol pentru ea. Ceea ce făceam o făceam gîndindu-mă la efectul pe care îl va produce asupra ei. Am început din ce în ce mai mult să visez la situații frumoase, la atitudini nobile pe care le luam cu ea și pentru ea.

Aștern toate acestea pe hîrtie, pentru că mă nedumeresc. Cred că eram îndrăgostit de Beatrice, în sensul în care se înțelege de obicei a fi îndrăgostit, dar era ceva cu totul diferit de foamea mea pasionată pentru Marion, sau de dorința ascuțită și senzuală pentru Effie și de plăcerea pe care mi-o producea. Toate acestea fuseseră egoiste și sincere, fundamentale și instinctive, la fel de sincere ca și saltul unui tigru. Dar pînă în clipa cînd între mine și Beatrice a izbucnit criza, dragostea mea însemna o imensă răscolire a imaginației, de o natură cu totul diferită. Aștern aici cu un aer grav, și poate chiar absurd, lucruri care fără îndoială că par banalități elementare pentru nenumărate persoane. Dragostea care a crescut între Beatrice și mine era, cred — e doar o simplă sugestie pe care o emit cu oarecare curiozitate — o dragoste romantică. Nefericita aventură, brusc întreruptă, a unchiului meu cu doamna Scrymgeour a fost fără îndoială de aceeași natură, deși de o calitate puțin diferită. E un lucru pe care trebuie să-l recunosc. Factorul auditoriu era și într-un caz și în celălalt de o importanță primordială.

Efectul pe care l-a avut asupra mea a fost că m-a transformat din nou, în multe privințe, într-un adolescent. Devenisem mai sensibil la problemele de onoare, mai dornic și nerăbdător să fac lucruri mari, grandioase, și mai ales fapte de vitejie. Sub acest aspect, dragostea mă înnobila și mă stimula, dar m-a împins și spre lucruri vulgare și ostentative. În fond, exista ceva nesincer în această dragoste; ca și cum ar fi dat vieții mele aspectul unui decor de teatru, cu o parte spre auditoriu, iar cu cealaltă ascunsă, netrebuind să fie arătată — dar totul destul de transparent. Din munca mea au dispărut răbdarea și calitatea. Am întrerupt munca de cercetare, din dorința de a face acrobații frumoase în aer, zboruri care s-o impresioneze. Fugeam de drumul cel mai lung.

Si aceasta m-a făcut, de asemenea, să pierd ascuțitul meu simț al ridicolului...

Și totuși, mai exista și altceva în relațiile noastre. Mai exista și altceva — elementar, care a apărut pe neașteptate.

Era într-o zi de vară, deși acum nu-mi pot aminti, fără să mă uit în însemnările mele asupra experiențelor, dacă era în iulie sau în august. Lucram la un aeroplan nou, de un model mai apropiat de forma unei păsări, cu curburile aripilor studiate după Lilienthal, Pilcher și Phillips ; eram încredințat că aceste curburi vor imprima oscilațiilor căderii un ritm diferit de tot ce făcusem mai înainte. Zburam în ziua aceea pe cea mai lungă distanță, de la cadrul pe care-l instalasem pe vechiul tumulus de lîngă hangare pînă la Tinker's Corner. E o întindere netedă peste dune, cu excepția a două sau trei tufișuri de merișori și de spini în partea dreaptă a drumului ; spre răsărit, se zărea o adîncitură transversală, cu niște tufe și o mică crescătorie de iepuri. Pornisem și eram cu totul preocupat de coborîșul lin al noului meu aparat. Apoi, fără veste, drept în fața mea apăru Beatrice călărind spre Tinker's Corner, unde voia să mă aștepte ca să stea de vorbă cu mine. Aruncă o privire peste umăr, mă văzu venind, și își îmboldi calul pornind în galop, și atunci animalul sări drept în calea aparatului meu.

A fost o clipă stranie, cînd tot ce-am știut era că ne vom zdrobi unul de celălalt. Trebuia să mă hotărăsc foarte repede dacă să mă înalț cu botul în sus și să mă răstorn spre spate, în speranța, foarte slabă, că voi ajunge jos nevătămat, evitînd astfel orice primejdie pentru ea, sau dacă să mă ridic împotriva vîntului și să planez chiar deasupra ei. Am ales această din urmă cale. Beatrice reușise să stăpînească animalul cînd am ajuns deasupra ei. Trupul îi era întins pe grumazul calului ; îmi aruncă o privire în sus, în timp ce eu, cu aripile desfăcute și cu toți nervii încordați, treceam pe deasupra ei.

Apoi am aterizat și m-am întors în locul unde calul stătea nemișcat și tremurînd.

Nici unul n-am rostit un cuvînt. Ea se lăsă să alunece din șa în brațele mele, și o clipă am ținut-o strîns.

— Aripile acelea mari ! zise ea, și asta a fost tot.

Rămase nemișcată în brațele mele și am crezut o clipă că leșinase.

— Putea să iasă un accident groaznic, zise Cothope apropiindu-se, cu o privire dezaprobatoare spre noi doi. Apucă de frîu calul. E foarte periculos să ne tai drumul în felul acesta, adăugă.

Beatrice se desprinse din brațele mele, stătu o clipă tremurînd și apoi se așeză pe iarbă.

— Trebuie să stau puțin jos, zise ea. Oh !

Își acoperi fața cu mîinile, în timp ce Cothope o privea cu o expresie în care se amesteca bănuiala și nerăbdarea.

Cîteva clipe nimeni nu se mișcă, apoi Cothope spuse că se duce să-i caute puțină apă.

În ceea ce mă privește, simțeam cum în mine se agita, cu furie, un gînd nou, născut nu știu cum din acest incident, poate din atingerea de o clipă de trupul ei și din emoțiile fugare care-i urmaseră, gîndul că trebuie să-i spun că o iubesc și că trebuie să fie a mea. Nu văd nici un motiv ca această idee să-mi fi venit tocmai în momentul acela, dar așa a fost. Nu cred ca înainte de asta să fi privit vreodată relațiile noastre sub acest aspect. Și deodată, după cîte-mi amintesc, a apărut factorul pasiune. Ședea ghemuită pe jos, eu stăteam lîngă ea în picioare, și nici unul dintre noi nu rostea o vorbă. Dar era ca și cum o voce ar fi strigat din cer.

Cothope făcuse vreo douăzeci de pași, cînd Beatrice își descoperi fața.

— N-am nevoie de apă, zise ea. Spune-i să se întoarcă.

6

După aceea, natura relațiilor noastre s-a schimbat. Nu mai eram în largul nostru ca mai înainte. Venea să mă vadă mai rar, și cînd venea era însoțită de cineva, de obicei de bătrînul Carnaby, care întreținea conversația. Toată luna septembrie n-am văzut-o de loc. Iar cînd se întîmpla să fim singuri, plutea între noi o curioasă constrîngere. Fiecare devenea un noian de sentimente inexprimabile ; nu puteam să ne gîndim la nimic care să nu fie prea important spre a putea fi exprimat în cuvinte.

Apoi a venit prăbușirea lui *Lord Roberts* α și m-am pomenit cu fața bandajată, într-un dormitor al casei din

Bedley Corner, Beatrice dînd dispoziţii unei infirmiere nepricepute, Lady Osprey ceva mai în umbră, foarte roşie la faţă şi scandalizată, iar mătuşa mea intervenind cu gelozie.

Rănile mele erau mai mult impresionante decît serioase, şi aş fi putut să fiu dus la „Lady Grove" chiar de a doua zi, dacă Beatrice nu s-ar fi împotrivit, ţinîndu-mă la Bedley Corner trei zile întregi. În după-amiaza celei de a doua zile, a stăruit ca infirmiera să iasă puţin la aer, expediind-o afară pentru o oră, pe o ploaie deasă, iar ea s-a aşezat lîngă mine.

Şi atunci i-am cerut să ne căsătorim.

În ansamblu, trebuie să recunosc că nu era o situaţie propice pentru elocvenţă. Stăteam întins pe spate şi vorbeam prin bandaje, cu destulă dificultate, căci limba şi gura îmi erau umflate. Dar aveam febră şi dureri, şi înăbuşirea îndelungată a dragostei mele se transformase acum într-o nerăbdare de nesuportat.

— Stai bine ? întrebă ea.

— Da.

— Să-ţi citesc ceva ?

— Nu. Vreau să stăm de vorbă.

— N-ai voie. Mai bine să-ţi vorbesc eu.

— Nu, am răspuns, *eu* vreau să-ţi vorbesc.

Se apropie de căpătîiul patului şi mă privi drept în ochi.

— Nu... nu vreau să-mi vorbeşti, zise ea. Credeam că nici nu poţi vorbi.

— Am avut puţine prilejuri — adică nu mi-ai dat tu prilejul.

— Mai bine să nu vorbeşti. Nu acum. Lasă-mă pe mine să vorbesc. Ar trebui să taci.

— Nu e mult de spus.

— Prefer să nu spui nimic.

— N-am să rămîn desfigurat, am zis. Doar o cicatrice.

— Oh ! zise ea, ca şi cum s-ar fi aşteptat la cu totul altceva. Credeai că o să devii un monstru ?

— *L'Homme qui Rit !* [1] Bine, e-n ordine. Ce flori frumoase !

— Tufănele, zise ea. Mă bucur că nu eşti desfigurat. Iar acelea de acolo sînt floarea-soarelui, dintr-un soi care nu se vestejeşte. Nu cunoşti de loc florile ? Cînd te-am văzut pră-

[1] Aluzie la personajul desfigurat din romanul *Omul care rîde* de Victor Hugo.

bușit, am fost sigură că erai mort. Ar fi trebuit să fii, după toate regulile jocului.

Mai spuse cîteva cuvinte, dar n-o mai ascultam, căci mă gîndeam la mișcarea următoare.

— Sîntem noi oare egali din punct de vedere social? am întrebat brusc.

Mă privi țintă.

— Ciudată întrebare, făcu ea.

— Dar sîntem oare?

— Hm... Greu de spus. Dar de ce întrebi? Oare fiica unui baron fără titlu autentic... care a murit dezonorat, cred, înaintea tatălui său...? În fine, să nu mai vorbim... Dar ce importanță are?

— Nici una. Mintea îmi este confuză. Vreau să știu doar dacă accepți să te căsătorești cu mine.

Păli și nu spuse nimic. Am simțit că trebuie să pledez.

— La dracu cu bandajele astea! am izbucnit deodată, cuprins de o furie neputincioasă.

Păru că se redeșteaptă în ea simțul datoriei de infirmieră.

— Ce faci? De ce încerci să te ridici? Stai culcat. Lasă bandajele în pace. Ți-am spus să nu vorbești.

Rămase doar o clipă derutată, apoi mă apucă puternic de umeri și mă împinse înapoi pe pernă. Mă ținea strîns de încheietura mîinii pe care o ridicasem spre obrazul meu.

— Ți-am spus să nu vorbești, șopti ea aproape de fața mea. Ți-am cerut să nu vorbești. De ce nu poți să faci ce-ți cer?

— M-ai evitat o lună întreagă.

— Știu. Ar fi trebuit să-ți dai seama... Pune mîna la loc — întinde-o lîngă trup.

I-am dat ascultare. Se așeză pe marginea patului — cu obrajii roșii și ochii foarte strălucitori.

— Te-am rugat, repetă ea, să nu vorbești.

Ochii mei îi puseră o întrebare mută.

Își așeză mîna pe pieptul meu și am văzut că era chinuită.

— Cum pot să-ți răspund acum? zise ea. Cum aș putea să-ți spun ceva?

— Ce ai vrea să-mi spui? am stăruit eu, nedumerit.

Nu-mi dădu nici un răspuns.

— Vrei să spui că răspunsul e: Nu?

Încuviință din cap.

— Dar... am izbucnit eu, și simțeam că inima mi se sufocă de indignare.

— Știu, zise ea. Nu pot să-ți explic. Nu pot. Dar așa e. Nu! Nu se poate altfel. Este cu totul, definitiv, și pe veci imposibil... Stai liniștit!

— Dar, am început eu, cînd ne-am reîntîlnit...

— Nu pot să mă căsătoresc. Nu pot și nu vreau.

Se ridică în picioare.

— De ce-ai venit? strigă ea. Nu puteai să-ți dai seama?

Părea că îi era cu neputință să spună ceea ce avea de spus

Se apropie de măsuța de lîngă patul meu și trase într-o parte tufănelele.

— De ce-ai vorbit? zise ea pe un ton de infinită amărăciune. Să începi în felul acesta...!

— Dar de ce nu se poate? Există vreun impediment... poziția mea socială?

— Oh! la dracu cu poziția ta socială! strigă ea.

Se îndreptă spre fereastra cea mai îndepărtată, privind afară cum ploua. O vreme nu scoaserăm absolut nici o vorbă. Vîntul și ploaia izbeau rafale în geam. Se întoarse brusc spre mine.

— Nu m-ai întrebat dacă te iubesc, zise ea.

— Oh! dacă despre *asta* e vorba! am exclamat eu.

— Nu-i vorba de asta, zise ea. Dar dacă vrei să știi... Se opri.

După o clipă spuse:

— Te iubesc.

Ne privirăm lung.

— Te iubesc — din toată inima, dacă vrei să știi.

— Atunci de ce dracu...? am izbucnit.

Nu-mi dădu nici un răspuns. Străbătu de-a curmezișul odaia pînă la pian și începu să cînte, cam tare și repede, cu sublinieri ciudate de note, aria flautului păstorului din ultimul act, din Tristan și Isolda. În curînd greși o notă, greși din nou, își trecu degetul cu putere pe claviatură, izbi cu furie în pian cu pumnul, făcînd să răsune notele de sus, sări în picioare și fugi din odaie...

Infirmiera mă mai găsi în bandaje, însă pe jumătate îmbrăcat și cotrobăind prin odaie ca să-mi găsesc restul hainelor. Mi-era un dor cumplit de Beatrice și mă simțeam prea înflăcărat și prea slăbit pentru a-mi ascunde starea de spirit.

Eram puţin enervat din cauza îmbrăcatului şi mai ales din cauza efortului de a-mi pune pantalonii fără să pot să-mi văd picioarele. Mă clătinam, şi la un moment dat am căzut peste un scaun şi am răsturnat vasul cu tufănele.

Cred că făceam o impresie detestabilă.

— Am să mă culc din nou, am spus, dacă pot să vorbesc cu domnişoara Beatrice. Am ceva să-i spun. De aceea mă îmbrac.

Dorinţa mi-a fost îndeplinită, dar după o lungă aşteptare. Nu ştiu dacă toată casa a auzit ultimatumul meu sau dacă infirmiera l-a transmis direct Beatricei, şi nu pot să-mi imaginez ce a putut gîndi Lady Osprey în primul caz...

În cele din urmă, Beatrice veni şi se apropie de patul meu.

— Ei bine ? făcu ea.

— Tot ce vreau să-ţi spun, am început cu tonul supărat al unui copil nedreptăţit, este că nu pot accepta refuzul tău ca ceva definitiv. Vreau să te văd şi să-ţi vorbesc cînd am să mă fac bine — şi să-ţi scriu. Acum nu pot să fac nimic. Nu pot să discut.

Eram copleşit de milă pentru propria mea soartă şi am început să mă văicăresc.

— Nu pot să mă odihnesc. Vezi ? Nu pot să fac nimic.

Se aşeză din nou lîngă mine şi îmi vorbi cu blîndeţe :

— Îţi promit că vom mai discuta despre asta. Cînd te vei face bine. Îţi promit că ne vom întîlni şi vom sta de vorbă. Acum nu poţi vorbi. Ţi-am cerut să nu vorbeşti acum. O să ştii atunci tot ce vrei să ştii... E bine aşa ?

— Aş vrea să ştiu...

Se întoarse să vadă dacă uşa era închisă ; se ridică şi se duse să controleze.

Apoi veni şi, ghemuindu-se lîngă mine, începu să şoptească foarte uşor şi repede, cu faţa lipită de a mea.

— Dragul meu, zise ea, te iubesc. Dacă pot să te fac fericit măritîndu-mă cu tine, o să ne căsătorim. Adineaori eram într-o dispoziţie... stupidă şi necugetată. Desigur că mă voi căsători cu tine. Tu eşti prinţul meu, regele meu. Femeile sînt nişte fiinţe capricioase... căci altminteri m-aş fi purtat altfel. Spunem „Nu" cînd vrem să spunem „Da"... şi izbucnim în crize. Aşa că răspunsul e : Da — da — da — Vreau... nici măcar nu pot să te sărut. Dă-mi mîna să ţi-o sărut. Înţelege

că sînt a ta. Înțelegi? Sînt a ta ca și cum am fi căsătoriți de cincizeci de ani. Soția ta — Beatrice. E bine? Și acum... acum ai să te odihnești?

— Da, am spus; dar de ce...?

— Există unele complicații. Greutăți. Cînd ai să fii mai bine, ai să fii în stare să... le înțelegi. Dar acum n-au nici o importanță. Numai că tot ce ți-am spus trebuie să fie un secret... pentru cîtva timp. Un secret absolut între noi. Promiți?

— Da, am spus, înțeleg. Aș vrea să te pot săruta.

Își lăsă capul o clipă lîngă al meu, și apoi îmi sărută mîna.

— Nu-mi pasă de greutăți! am mai șoptit închizînd ochii.

7

Dar abia aveam să încep să-mi dau seamă de ceea ce era inexplicabil în felul de a fi al Beatricei. O săptămînă după întoarcerea mea la „Lady Grove" nu primisem nici un semn din partea ei, și apoi a venit în vizită împreună cu Lady Osprey și a adus un buchet uriaș de floarea-soarelui imortele și de tufănele — „întocmai ca florile care se aflau în odaia lui" — zise mătușa mea cu o privire nemiloasă ațintită asupra mea. Bineînțeles că n-am reușit să stau de vorbă singur cu Beatrice, care a declarat cu nu știu ce prilej că pleacă la Londra pentru mai multe săptămîni. N-am putut nici măcar obține de la ea promisiunea că-mi va scrie, și singura scrisoare pe care am primit-o a fost o scurtă epistolă, prietenoasă și enigmatică, fără nici un fel de aluzie la situația dintre noi.

I-am răspuns trimițîndu-i o scrisoare de dragoste — prima mea scrisoare de dragoste — la care nu mi-a răspuns nimic timp de opt zile. Apoi sosiră cîteva rînduri mîzgălite în grabă: „Nu pot să-ți scriu scrisori. Așteaptă pînă putem sta de vorbă. Te simți mai bine?"...

Cred că cititorul ar surîde amuzat dacă ar vedea hîrtiile îngrămădite pe biroul meu în timp ce scriu toate acestea, foile rupte și șterse, însemnările grupate pe categorii de experiențe, foile cu planuri așezate în constelații, în fine tot cîmpul de bătălie intelectuală pe care am dat-o. Istoricul re-

laţiilor mele cu Beatrice mi se pare partea cea mai grea de scris din toată povestirea mea. Întîmplător, sînt o persoană cu spiritul foarte obiectiv, uit clipele de proastă dispoziţie, iar aceasta a fost în mare parte o chestiune de proastă dispoziţie. Şi chiar stările de spirit şi emoţiile de care îmi amintesc, îmi vine greu să le redau aici. Mi se pare aproape tot atît de greu ca şi cum aş încerca să descriu un gust sau un miros.

Apoi, o povestire obiectivă este formată din lucruri mărunte, greu de aşezat în ordinea lor adevărată. Iar dragostea este o pasiune isterică, cînd grandioasă, cînd josnică, cînd exaltată, cînd intens fizică. Nimeni n-a îndrăznit încă să redea în toate amănuntele o poveste de dragoste, cu alternativele, cu oscilaţiile, cu momentele ei meschine, cu ura ei. Povestirile de dragoste pe care le spunem se ocupă numai de consecinţa netă, de efectul dominant...

Cum aş putea acum să dezgrop din trecut tot ceea ce avea mistic Beatrice pentru mine, dorul meu intens de ea, dorinţa mea copleşitoare, iraţională? Cum aş putea să explic cît de intim se amesteca această adoraţie cu o hotărîre puternică, plină de nerăbdare de a o sili să fie a mea, de a o lua cu forţă şi cu curaj, de a-mi împlini dragostea, fie chiar şi prin violenţă? Şi apoi îndoielile, ezitarea mea nedumerită în faţa şovăielilor ei, în faţa refuzului de a se căsători cu mine, în faţa stăruinţei cu care părea să mă evite, chiar şi atunci cînd s-a întors, în cele din urmă, la Bedley Corner?...

Mă simţeam exasperat şi derutat peste măsură. Totul îmi spunea că mă trădase. Mă gîndeam la toate explicaţiile posibile, şi încrederea cea mai exaltată şi mai romantică în ea nu numai că alterna, dar se şi îmbina cu cea mai josnică neîncredere.

Şi în mijlocul tuturor amintirilor acestora încîlcite se desprinde figura lui Carnaby, ieşind încet din fundul scenei spre a trece pe prim plan, devenind un personaj influent, predominant în plasa care ne ţinea despărţiţi, un rival. Care erau forţele ce o împingeau departe de mine, cînd era atît de clar şi de manifest că mă iubea? Se gîndea oare să se mărite cu el? Tulburase oare prezenţa mea un plan stabilit de multă vreme? Era evident că Lordul Carnaby nu mă plăcea, că într-un fel persoana mea îl indispunea. După ce Beatrice se întoarse la Bedley Corner, timp de cîteva săptămîni se în-

vîrti în jurul meu, fără a-mi da nici măcar un singur prilej de a sta de vorbă singuri. Cînd venea în hangarele mele, Carnaby era întotdeauna cu ea, observîndu-ne cu gelozie. (De ce dracu nu-l trimitea să-şi vadă de treabă?!) Zilele se scurgeau şi furia mea creştea.

Toate acestea se asociază în mintea mea cu făurirea lui *Lord Roberts* β. Mă hotărîsem să construiesc noul aparat, într-o noapte cînd stăteam treaz la Bedley Corner, şi i-am sfîrşit planurile înainte de a mi se fi dat jos bandajele de pe faţă. Am conceput acest al doilea balon dirijabil avînd în cap planuri grandioase. Trebuia să fie un al doilea *Lord Roberts* α, dar mai perfecţionat; urma să fie de trei ori mai mare, destul de mare pentru a putea duce trei oameni, şi avea să devină justificarea cu totul victorioasă a pretenţiilor mele asupra văzduhului. Scheletul urma să fie gol pe dinăuntru, ca oasele unei păsări, etanş, şi aerul să fie pompat înăuntru sau afară, după cum varia greutatea combustibilului. Îi explicam tot timpul lui Cothope — pe care-l bănuiam de scepticism în privinţa noului tip — lăudîndu-mă cu calităţile pe care urma să le aibă, şi în acest timp construcţia înainta — încet. Înainta încet pentru că eram neliniştit şi nesigur. Uneori, plecam la Londra încercînd s-o revăd acolo pe Beatrice, alteori mă linişteam după o zi de zbor şi exerciţii grele şi primejdioase. În acelaşi timp, începusem să fiu preocupat de un factor nou care părea să se petreacă în jurul meu, şi de care se vorbea în ziare, în conversaţii particulare. Se petrecea ceva în sfera vastă a afacerilor unchiului meu; oamenii începeau să se îndoiască, să pună întrebări. Era primul freamăt al uriaşului său edificiu nesigur, prima şovăire a acestei gigantice sfîrleze a creditului, pe care el o făcea de atît timp să se învîrtească.

Şi astfel trecură noiembrie şi decembrie, cu drumuri şi treburi de tot felul. Am avut două întrevederi cu Beatrice, lipsite de intimitate, care m-au dezamăgit — cînd ne-am spus, cu stîngăcie şi pe furiş, lucruri dintre acelea care au nevoie de o anumită atmosferă. I-am scris de mai multe ori, iar ea mi-a răspuns prin cîteva bileţele, care uneori mi se păreau sincere, iar alteori nişte minciuni. „Nu înţelegi... Nu pot să-ţi explic acum... Ai răbdare cu mine... Lasă totul încă o vreme pe seama mea". Aşa îmi scria.

Purtam adevărate discuţii cu aceste scrisorele şi mă ciorovăiam cu ele în odaia mea de lucru — în timp ce planurile lui *Lord Roberts* β aşteptau.

„Nu-mi dai nici măcar o şansă! îi spuneam cu aceste prilejuri. Explică-mi de ce nu se poate! Ăsta-i rostul meu — să înlătur greutăţile! — să rezolv problemele!"

Şi în cele din urmă, n-am mai putut rezista, împins de dorul meu pentru Beatrice.

Am adoptat o atitudine arogantă, furioasă, nemailăsîndu-i nici o posibilitate de a da înapoi; m-am purtat ca într-o melodramă.

„Trebuie să vii să stăm de vorbă, îi scriam. Altfel voi veni eu şi te voi răpi. Te doresc — şi timpul trece".

Ne-am întîlnit într-o plimbare călare prin plantaţiile de pe dune. Să fi fost pe la începutul lui ianuarie, căci mai era zăpadă pe jos şi pe crengile copacilor. Ne-am plimbat încoace şi încolo vreo oră şi mai bine, şi încă de la început am adoptat un ton romanţios, făcînd imposibilă o înţelegere. A fost întîlnirea noastră cea mai penibilă. Eu mă umflam ca un actor, iar ea, nu ştiu de ce, era plictisită şi absentă.

Acum, cînd mă gîndesc la discuţia de atunci, în lumina tuturor celor ce s-au întîmplat ulterior, îmi pot închipui cum a venit Beatrice spre mine, plină de o chemare omenească pe care am fost atît de neghiob încît n-am lăsat-o s-o exprime. Nu ştiu ce s-a întîmplat. Mărturisesc că niciodată n-am înţeles-o pe deplin pe Beatrice. Mărturisesc că sînt şi azi nedumerit de multe lucruri pe care le-a spus şi le-a făcut. În orice caz, în după-amiaza aceea am fost un nătărău. Pozam şi o ameninţam. Eram gata — şi i-am şi spus-o — „să înşfac Universul de grumaz!"

— De-ar fi numai asta, murmură ea, dar cu toate c-o auzisem, n-am luat-o în seamă.

În cele din urmă, m-a lăsat în voia mea şi n-a mai scos o vorbă. În schimb, se uita la mine — ca la un lucru mai presus de puterea ei de control, dar pentru asta nu mai puţin interesant — aşa cum se uitase la mine din dosul fustelor lady-ei Drew în crescătoria de iepuri, cînd eram copii. La un moment dat chiar mi s-a părut că zîmbeşte uşor.

— Care sînt greutăţile? strigam. Nu există greutate pe care să n-o înving pentru tine! Oare ai tăi cred că nu sînt

pe măsura ta? Cine spune asta? Draga mea, cere-mi să obțin un titlu! În cinci ani l-am obținut!...

...Numai de cînd te-am revăzut mă simt cu adevărat bărbat. Îmi trebuia ceva pentru care să lupt. Lasă-mă să lupt pentru tine!...

...Sînt bogat fără s-o fi voit. Lasă-mă s-o fac acum cu intenție, dă-mi o scuză onorabilă pentru asta, și îți voi pune la picioare toată această bătrînă și putredă crescătorie de iepuri care e Anglia.

Am spus tot felul de lucruri din acestea. Le aștern pe hîrtie, așa cum sunau, vulgare, pretențioase și răsunătoare. Am spus aceste lucruri goale și prostești, și ele fac parte din mine. De ce m-aș agăța de mîndrie și mi-ar fi rușine? Le-am spus ca să-i închid ei gura.

De la megalomanie am trecut la acuzații meschine.

— Crezi că lordul Carnaby e mai bun decît mine?

— Nu! strigă ea îmboldită să vorbească. Nu!

— Îți închipui că situația noastră nu este solidă. Ai ascultat toate zvonurile pe care le-a pus în circulație Boom, furios din cauză că vrem să avem și noi un ziar. Cînd ești cu mine, știi că sînt un bărbat, dar cînd ești departe, mă crezi un mincinos și un ticălos... Nu e nici o fărîmă de adevăr în cele ce se spun despre noi. Într-adevăr, în ultimul timp, am dat dovadă de slăbiciune. Am lăsat lucrurile în voia lor. Dar n-avem decît să facem o sforțare. Nici nu știi cît de departe ne-am întins plasa. Chiar și acum avem o lovitură — o expediție — gata pregătită. Atunci vom fi pe picior de egalitate...

Ochii ei îmi cereau, muți, îmi cereau zadarnic, să încetez să mă mai fălesc tocmai cu calitățile pe care le admira mai mult la mine.

Toată noaptea n-am putut să dorm gîndindu-mă la discuția noastră și la lucrurile vulgare pe care le spusesem. Nu puteam înțelege de ce o apucasem pe acest drum. Mă simțeam profund dezgustat. Iar îndoielile care mă asaltau se întindeau de la simpla nemulțumire personală, la poziția noastră financiară. Puteam foarte bine să vorbesc, după cum făcusem, despre bogăție, putere și titluri de noblețe, dar ce știam eu despre situația din acel moment a unchiului meu? Să presupunem că în mijlocul lăudăroșeniei și al infatuării lui apărea vreo fisură, vreo infamie pe care mi-o ascunsese! Am socotit că

mă jucasem destulă vreme cu aeronautica: a doua zi dimineață mă voi duce la el ca să lămurim lucrurile.

Am luat primul tren de dimineață și m-am dus la Hardingham.

M-am dus la Hardingham printr-o ceață londoneză deasă, pentru a vedea cum stăteau de fapt lucrurile. După nici zece minute de discuție cu unchiul meu, m-am simțit ca un om care se trezește dintr-un vis grandios într-o odaie înghețată și sordidă.

IV

Cum am furat grămezile de quap din Insula Mordet

1

— Trebuie să luptăm, zicea unchiul meu. Trebuie să facem față tărăboiului!

Îmi amintesc că am avut, de îndată ce l-am văzut, presimțirea unei nenorociri iminente. Stătea așezat sub lampa electrică, iar umbra părului îi cresta fața în dungi ciudate. Arăta micșorat, de parcă pielea gălbuie i-ar fi devenit deodată prea largă. Tapetul din odaie părea și el vestejit, iar afară — obloanele erau ridicate — nu era atît ceață cît un întuneric cenușiu. Se puteau vedea foarte deslușit siluetele negricioase ale hornurilor de peste drum, iar mai departe cerul era întunecat, așa cum numai la Londra poți să vezi.

— Am zărit un afiș, i-am spus unchiului meu: „Destul cu ponderevismul!"

— Ăsta-i Boom, răspunse el. Boom și ziarele lui blestemate. Încearcă să mă doboare. De cînd mi-am exprimat intenția să cumpăr *The Daily Decorator*, nu mă mai lasă în pace. Și crede că dacă va consolida Ob-Ca, va tăia reclamele. Vrea să aibă totul, afurisitul! N-are nici un simț al convenienței. Tare-aș mai avea poftă să-i dau una peste bot!

— Foarte bine, am zis. Dar ce-i de făcut?

— Îi dăm înainte, fu răspunsul său.

Și deodată, cu o furie neașteptată:

— Îl voi zdrobi totuși pe Boom!

— Altceva nimic? l-am întrebat.

— Trebuie să ne ținem tare. S-a produs, e drept, puțină panică. Ai observat în camerele celelalte? Jumătate din cei ce se află acum acolo sînt reporteri. Și cînd vorbesc, fac tot felul de aluzii!... Nu obișnuiau pînă acum să facă aluzii! Ba

chiar e vorba de aluzii cu majuscule — de insulte. Nu știu încotro se îndreaptă gazetăria. Și toate acestea sînt puse la cale de Boom.

Începu să-l înjure pe lordul Boom, cu toată energia unei imaginații fecunde.

— Bine, am întrebat eu, dar ce poate să facă ?

— Poate să ne încolțească, George ; să ne aducă la strîmtoare. Am mînuit o mulțime de bani — și el caută să ne gîtuie.

— Și cum, nu sîntem solvabili ?

— Oh, sigur că da, George. Poți să mă crezi că sîntem ! Dar cu toate astea... Există o parte prea mare de imaginație în lucrurile de acest fel... Sîntem destul de solvabili. Nu-i vorba de asta.

Răsuflă o dată tare.

— Lua-l-ar dracu pe Boom ! zise, și ochii săi îmi aruncară pe deasupra ochelarilor o privire sfidătoare.

— Ce-ar fi să mergem ceva mai încet un timp — să micșorăm cheltuielile ?

— Unde să le micșorăm ?

— Ei bine — la Crest Hill.

— Ce ? strigă el. Să opresc lucrările de la Crest Hill pentru Boom ! Își agită pumnul, ca și cum ar fi avut de gînd să izbească în călimară, dar, cu mare greutate se stăpîni. În cele din urmă vorbi cu un glas rezonabil : Dacă aș face-o, ar scoate din asta o poveste întreagă. N-are nici un rost s-o fac, chiar dacă aș vrea. Toată lumea e cu ochii pe această construcție. Dacă aș opri lucrările, am fi la pămînt într-o săptămînă.

Deodată, îi trecu prin cap o idee :

— Ceea ce ne-ar trebui ar fi o grevă sau, în fine, ceva în genul ăsta. Dar n-am o asemenea șansă. Muncitorii noștri de acolo sînt plătiți regește. Nu, fie că ne scufundăm sau reușim să plutim mai departe, Crest Hill va trebui să continue.

Am început să-i pun întrebări, ceea ce-l irită pe dată.

— Oh, la dracu cu explicațiile, George ! strigă el ; în felul ăsta nu faci decît să prezinți lucrurile și mai putrede decît sînt. Ăsta-i felul tău. Aici nu-i vorba de cifre. Totul e în ordine — n-avem de făcut decît un singur lucru.

— Care ?

— Să arătăm că sîntem bogați, George. E tocmai momentul

să intre în acţiune quapul. De aceea am fost imediat de acord cu ce mi-ai sugerat săptămîna trecută. Avem acum opţiunea asupra Filamentului perfect, şi tot ce ne trebuie este să facem rost de canadiu. Nimeni nu bănuieşte că în lume există mai mult canadiu decît ar putea să stea pe muchia unei monede de şase penny — în afară de noi doi. Nimeni nu-şi închipuie că Filamentul perfect este altceva decît teorie. Cincizeci de tone de quap — şi vom transforma teoria în ceva palpabil... Vom face ca industria lămpilor să stea sluj în faţa noastră. Vom pune firma Ediswan şi pe toţi ceilalţi într-un pachet împreună cu nişte pantaloni vechi de-ai noştri şi o pălărie, şi îi vom schimba pe o glastră de muşcate! Înţelegi? Totul prin intermediul Organizaţiilor Industriale! Înţelegi? Filamentul Brevetat al lui Capern! Cel ideal şi cel real! George, o să reuşim! O vom scoate la capăt! Şi apoi îi vom da un bobîrnac lui Boom, ca să aibă la ce să se gîndească cincizeci de ani. Acum, el aşteaptă adunarea lui „London and African". Lasă-l în pace. N-are decît să ridice întreaga presă împotriva noastră. Pretinde că acţiunile Organizaţiilor Industriale nu valorează nici cincizeci şi doi — şi noi le cotăm la optzeci şi patru. Ei bine, ne pregătim şi noi — şi ne încărcăm tunurile.

Atitudinea sa era acum triumfătoare.

— Da, am intervenit eu, toate astea sînt foarte bune. Dar nu pot să nu mă gîndesc în ce situaţie am fi fost, dacă n-am fi obţinut printr-o întîmplare Filamentul perfect al lui Capern. Pentru că, ştii bine că dintr-o simplă întîmplare l-am cumpărat.

Îşi încreţi nasul într-o expresie de dezaprobare iritată faţă de atitudinea mea prea puţin rezonabilă.

— Şi, la urma urmei, am adăugat, adunarea se va ţine în iunie, şi încă n-ai pus mîna pe quap! Şi nici n-am început măcar să ne încărcăm tunul...

— Vasul porneşte marţi.

— Au făcut rost de un bric?

— Exact, au făcut rost de un bric.

— Şi Gordon-Nasmyth? am zis eu cu îndoială.

— E un tip sigur ca o bancă, zise el. Cu cît îl cunosc mai bine, cu atît îmi place mai mult. Păcat însă că în locul vasului ăsta cu pînze n-are unul cu aburi...

— Dar, mi-am urmat eu ideea, pari să treci cu vederea un aspect extrem de important. Toată afacerea asta cu canadiul și întîmplarea cu Capern te-a făcut să-ți pierzi cumpătul. La urma urmei — nu e altceva decît un furt și, într-un fel, o nesocotire a dreptului internațional. Au pus două canoniere care păzesc coasta.

Și cu asta m-am ridicat în picioare și m-am îndreptat spre fereastră, privind la ceața de afară.

— Bine, dar este aproape singura noastră șansă !... făcu unchiul meu. Nici n-am visat...

M-am întors spre el :

— Am zburat în văzduh și Dumnezeu știe pe unde n-am fost. Și iată că această singură noastră șansă — o dai pe mîna unui aventurier nebun s-o joace cum vrea el — cu un bric !

— Păi, ai avut și tu un cuvînt de spus...

— Ar fi trebuit să mă puneți la curent mai înainte. Puteam să trimitem un vapor la Lagos, sau într-unul din celelalte puncte de pe coasta de vest și să pornim de acolo. Închipuie-ți un bric în Marea Mînecii pe vremea asta a anului, dacă bate vîntul de sud-vest !

— Cred că tu ai fi fost cel mai indicat s-o faci, George. Și totuși... Știi... am încredere în el.

— Da, am admis eu. Da, și eu am încredere în el. Într-un fel. Și totuși...

Luă o telegramă care se afla pe biroul său și o deschise. Pe dată, chipul îi deveni livid. Lăsă din mînă cu o mișcare încetă hîrtia subțire de culoare roz și își scoase ochelarii de pe nas.

— George, șopti el, norocul e împotriva noastră.

— Ce ?

Se uită la telegramă cu o strîmbătură ciudată a gurii.

— Asta.

Am luat telegrama și am citit :

„Motor lovit fractură compusă picior gordonnasmith ce preț are mordet acum"

Cîteva clipe nici unul dintre noi nu vorbi.

— E-n regulă, am spus în cele din urmă.

— Cum ? făcu unchiul meu.

— Mă duc *eu*. O să aduc quapul sau o să crăp.

2

Aveam convingerea ridiculă că voi „salva situația".

— Mă duc eu, am urmat pe un ton dramatic, conștient de efectul pe care-l făceam. Vedeam toată afacerea — cum să spun ? — în culori americane.

M-am așezat lîngă unchiul meu :

— Dă-mi toate datele de care dispui, și-ți aduc chestia aia...

— Dar nimeni nu știe exact unde...

— Nasmyth știe, și o să-mi spună.

— Pînă acum s-a arătat foarte circumspect, zise unchiul meu, privindu-mă.

— Sînt sigur că o să-mi spună totul, acum că are piciorul rupt.

Se gîndi o clipă.

— Cred că ai dreptate.

Și apoi adăugă :

— George, dacă aduci chestia aia de acolo... Ai mai înfruntat tu, o dată sau de două ori... cu curajul tău...

Lăsă fraza neterminată.

— Dă-mi carnetul de însemnări, am vorbit eu hotărît, și spune-mi tot ce știi. Unde-i vasul ? Unde-i Pollack ? Și de unde vine telegrama ? Dacă quapul poate fi luat, am să-l iau, chiar de-aș crăpa. Numai să reziști aici pînă mă întorc cu el...

Și astfel m-am aruncat în cea mai ciudată aventură din viața mea.

Am pus mîna de îndată pe cel mai bun automobil al unchiului meu. Am plecat chiar în seara aceea spre locul de unde expediase Nasmyth telegrama — Bampton S. O. Oxon ; am reușit cu puțină dificultate să-l scot de pe vas, am aranjat cu el toate amănuntele, determinîndu-l să-mi dea explicațiile necesare ; iar a doua zi după-amiaza inspectam vasul *Maud Mary*, împreună cu tînărul Pollack, vărul și ajutorul său. Am avut aproape un șoc : era aproape o javră de bric, care-mi displăcea total, folosit mult timp în comerțul cu cartofi, așa că răspîndea o putoare pătrunzătoare de cartofi, care acoperea pînă și mirosul vopselii proaspete. Era un bric împuțit, cu cala și lemnăria avariate ; fusese încărcat drept balast cu fiare vechi și traverse de fier și șine, la care se adăugau o mulțime

de lopeţi şi roabe de fier pentru încărcarea quapului. Am inspectat mai întîi vasul împreună cu Pollack, un tînăr înalt şi blond, care fuma pipă şi părea să nu fie bun de nimic, şi apoi singur ; rezultatul a fost că am luat din Gravesend toate scîndurile pe care le-am găsit şi care ar fi putut servi la încărcatul cu roabele, şi am mai luat cît am putut de multe odgoane şi frînghii pentru legarea vasului. Eram convins că vom avea nevoie să acostăm poate la vreun dig. Pe lîngă balast, pe vas mai fuseseră ascunse, astfel încît să treacă neobservate, un număr de lăzi cu aspect echivoc, pe care nu le-am examinat, presupunînd că erau mărfuri în vederea unui eventual schimb.

Căpitanul era un individ de-a dreptul extraordinar, care bănuia că mergem să căutăm minereu de cupru ; era un evreu din România, cu trăsăturile schimonosite de un tic nervos, care obţinuse brevetul în urma cîtorva experienţe navale în Marea Neagră. Secundul era un individ din Essex, de o rezervă impenetrabilă. Echipajul era mizerabil, prost îmbrăcat şi murdar ; mulţi dintre oameni erau flăcăi nespălaţi, veniţi de pe vase de cărbuni. Unul, bucătarul, era mulatru ; iar altul, cel mai voinic dintre toţi, un breton. Nu mai ţin minte cum le-am explicat prezenţa noastră la bord — ştiu doar că mă socoteau ca răspunzînd de mărfuri, iar pe Pollack drept steward. Aceasta adăuga ceva la savoarea pirateresca pe care fondurile insuficiente şi geniul original al lui Gordon-Nasmyth o imprimaseră aventurii.

Cele două zile de agitaţie de la Gravesend, sub un cer întunecat, pe străzi înguste şi murdare, au constituit pentru mine o nouă experienţă. Nu seamănă cu nimic altceva din viaţa mea. Am înţeles că eram un om modern, civilizat. Găseam că mîncarea era împuţită şi cafeaua oribilă ; întregul oraş răspîndea o duhoare pestilenţială, m-am certat în toată legea cu proprietarul hotelului de pe chei „La Bunele Intenţii" pînă să se decidă să-mi pregătească o baie fierbinte, iar camera în care am dormit era infestată de o adevărată armată din acele insecte turtite, exotice dar vorace care se numesc „ploşniţe", cuibărite în pereţi, în lemnărie, pretutindeni. Le-am presărat cu praf insecticid, iar dimineaţa le-am găsit zvîrcolindu-se încă. Ajunsesem în straturile cele mai de jos, mai sordide ale statului contemporan, şi mi-a displăcut tot atît de mult ca şi primul meu contact cu această lume, atunci cînd stătusem

la vărul meu Nicodemus Frapp, brutarul din Chatham — unde, în treacăt fie zis, avusesem de-a face cu gîndaci de o varietate mai mică şi mai neagră, şi deasemenea cu ploşniţe mai de soi.

Trebuie să mărturisesc că în tot timpul înaintea plecării, mă simţeam în centrul unei adevărate drame, iar Beatrice a jucat în imaginaţia mea rolul de auditoriu. Eram convins, după cum am mai spus, că „salvez situaţia". În ajunul pornirii vasului, în loc să controlez dulapul de medicamente, după cum intenţionasem, am luat automobilul şi am pornit spre „Lady Grove" s-o anunţ pe mătuşa mea de călătorie, apoi m-am îmbrăcat şi, spre uimirea lady-ei Osprey, am sosit în vizită după cină.

Erau singure acasă, aşezate lîngă un foc bun, care părea nespus de vesel în noaptea de iarnă. Îmi amintesc cît de luminos şi de intim mi-a apărut salonaşul în care m-au primit. Lady Osprey, într-o rochie mov cu dantelă, era aşezată pe o canapea îmbrăcată în creton, sub o lampă înaltă cu abajur, şi dădea o pasenţă complicată, cu cărţile răspîndite în jur. Beatrice, într-o rochie albă care-i lăsa gîtul dezgolit, fuma o ţigară într-un fotoliu, citind la lumina unei alte lămpi. Pereţii erau îmbrăcaţi în lemn alb iar la ferestre atîrnau perdele de creton. În jurul celor două centre strălucitoare de lumină se întindeau umbre negre şi calde, în care o oglindă circulară lucea ca un ochi de apă întunecată. Ca să atenuez efectul acestei vizite nepoftite, m-am comportat ca un sclav al etichetei. Au fost momente cînd cred că am reuşit cu adevărat s-o conving pe lady Osprey că vizita mea fusese o necesitate absolută, că ar fi fost o neglijenţă din partea mea dacă n-aş fi venit. Dar acestea au fost, în cel mai bun caz, momente trecătoare.

M-au primit cu o uluială stăpînită. Lady Osprey se interesă de rana de pe obraz şi îmi cercetă cicatricea. În timpul cît şi-a arătat solicitudinea, Beatrice stătea în spatele ei ; ochii noştri se întîlniră, şi am putut să citesc într-ai ei o uimire plină de întrebări.

— Plec, am spus eu, spre coasta de vest a Africii.

Mi-au pus, firește, întrebări, dar dispoziţia în care mă aflam mă îndemna să răspund vag.

— Avem interese acolo. Trebuie să plec urgent. Nu ştiu cînd mă voi întoarce.

După asta, am observat că Beatrice mă cerceta cu atenţie.

Conversaţia lîncezea. Am început prin a le mulţumi pe larg pentru bunătatea pe care mi-o arătaseră după accident. Am încercat să înţeleg secretul pasenţei pe care o făcea lady Osprey, dar aceasta nu se arătă prea dornică să mă lămurească. Mă pregăteam să-mi iau rămas bun.

— Mai stai puţin, zise Beatrice pe neaşteptate.

Se îndreptă spre pian, luă o grămadă de note de pe un scrin de alături, aruncă o privire spre lady Osprey care era întoarsă cu spatele, şi făcîndu-mi semn, lăsă să-i cadă dinadins notele pe jos.

— Trebuie să-ţi vorbesc, zise ea îngenunchind lîngă mine, în timp ce o ajutam să le ridice. Întoarce-mi paginile cît cînt la pian.

— Nu ştiu să citesc notele.

— Întoarce-mi paginile.

Aşa că ne-am aşezat la pian, şi Beatrice a început să cînte — într-o manieră zgomotoasă şi nu prea corect. Aruncă o privire peste umăr şi văzu că lady Osprey îşi reluase pasenţa. Bătrîna doamnă era foarte roşie la faţă şi părea absorbită de efortul de a se înşela singură, fără ca noi să ne dăm seama.

— În Africa de vest nu-i o climă groaznică ?... Ai de gînd să rămîi acolo ?... De ce pleci ?

Beatrice îmi puse toate aceste întrebări cu glas scăzut, fără să-mi dea însă prilejul să-i răspund. Apoi, în ritmul bucăţii pe care o cînta, îmi spuse :

— În dosul casei e o grădină... cu o portiţă în zid... spre alee. Înţelegi ?

Am întors dintr-odată două pagini, fără ca asta să aibă vreun efect asupra a ceea ce cînta.

— Cînd ? am întrebat.

Făcu cîteva acorduri.

— Aş vrea să pot cînta bine bucata asta... zise ea. La miezul nopţii !

Cîtva timp, păru să fie absorbită doar de muzică.

— Să mă aştepţi, chiar dacă întîrzii.

— O să te aştept.

Sfîrşi bucata dînd — cum spun şcolarii — „rasol".

— Nu pot să cînt în seara asta, şi se ridică în picioare uitîndu-se în ochii mei. Aş fi vrut să-mi iau un rămas-bun muzical.

— Ce a fost asta, Beatrice? Wagner? întrebă lady Osprey, ridicînd privirea de pe cărți. Suna foarte confuz...

Mi-am luat rămas bun. Și, lucru curios, am avut mustrări de cuget în timp ce mă despărțeam de lady Osprey. Fie că era un prim semn de maturizare, fie că era de vină lipsa mea de experiență în aventuri romantice, dar fapt e că am simțit o strîngere de inimă la gîndul de a pătrunde în casa acestei femei cumsecade prin portița din spatele grădinii. Am plecat cu mașina pînă la pavilion, l-am găsit pe Cothope citind în pat, și l-am înștiințat de plecarea mea în Africa de vest; am rămas un ceas cu el, stabilind toate amănuntele mai importante ale construirii lui *Lord Roberts* β, lăsînd pe seama lui să-l termine pînă la întoarcerea mea. Am trimis mașina înapoi la „Lady Grove" și, îmbrăcat tot în haina de blană — căci noaptea de ianuarie era umedă și frigul mușcător — am pornit pe jos înspre Bedley Corner. Am găsit aleea din dosul casei fără nici o greutate, și am ajuns lîngă portița din zid cu zece minute înainte de ora fixată. Mi-am aprins o țigară de foi și am început să mă plimb în sus și în jos. Aveam o ciudată senzație de aventură, și întîlnirea nocturnă la poarta grădinii mă luase prin surprindere, schimbîndu-mi dispoziția sufletească. Mă simțeam smuls din egoismul meu și gîndurile mi se învîrteau doar în jurul Beatricei: cîteodată era ca un drăcușor și asta îmi plăcea cel mai mult la ea — felul ei de a mă lua întotdeauna prin surprindere, născocind într-o clipă, ca acum, această întîlnire.

Sosi cam la un minut după miezul nopții; poarta se deschise încet și ea apăru, o siluetă fragilă, într-o haină de automobilist, din piele de oaie, cu capul gol în burnița rece. Veni în fugă spre mine, iar ochii îi erau ca niște umbre pe fața întunecată.

— De ce pleci în Africa de vest? fu prima întrebare pe care mi-o puse.

— Necesități de afaceri. Trebuie să mă duc.

— Dar nu pleci definitiv...? O să te întorci?

— În cel mult trei sau patru luni.

— Va să zică, nu-i din cauza mea?

— Nu. De ce-ar fi?

— Oh, atunci e foarte bine. Nu poți ști niciodată ce gîndesc oamenii... ce-și închipuie. Mă luă de braț. Hai să ne plimbăm puțin, zise ea.

Am privit în jurul meu — era întuneric şi ploua.

— Nu-i nimic, zise ea. O luăm de-a lungul aleii, şi apoi pe vechiul drum spre Woking. Ai ceva împotrivă? Desigur că nu. Că sînt cu capul gol? N-are importanţă. Pe acolo nu te întîlneşti niciodată cu nimeni.

— De unde ştii?

— Oh, am mai hoinărit şi alte dăţi ca acum... Desigur! Crezi că — şi făcu un semn cu capul spre casă — acolo-i toată viaţa mea?

— Nu, pe legea mea! am exclamat — nu cred.

Mă luă de braţ şi ne îndreptarăm spre alee.

— Noaptea este pasiunea mea, vorbi ea. Am ceva de vîrcolac în sînge. De fapt, nu poţi să ştii niciodată, în familiile astea vechi... De multe ori m-am întrebat... În orice caz, acum sîntem singuri pe lume. Doar întunericul, şi frigul, şi cerul plin de nori, şi ploaia. Şi noi doi — împreună. Îmi place să simt ploaia pe faţă şi în păr, ţie nu?... Spune, cînd te îmbarci?

— Mîine.

— Oh, foarte bine, dar acum nu există mîine. Doar tu şi cu mine! Se opri, cercetîndu-mă cu privirea: Nu spui nimic — îmi răspunzi doar la întrebări!

— Nu-i adevărat.

— Ba da! Iar ultima dată, tu erai cel care vorbeai.

— Ca un dobitoc. Acum...

Ne privirăm unul pe altul, două siluete în întuneric.

— Te bucuri că eşti aici — cu mine?

— Sînt bucuros — încep să fiu — de fapt e mai mult decît bucurie.

Îşi puse mîinile pe umerii mei şi mă atrase spre ea, s-o sărut.

— Ah! şopti, şi cîteva momente am rămas lipiţi unul de altul.

— Gata, spuse deodată, desprinzîndu-se de lîngă mine. Uf, ce pachet de haine muiate sîntem în noaptea asta! Ştii, simţeam că o să ne sărutăm din nou într-o zi. Am simţit-o mereu. Ultima dată a fost parcă acum un veac.

— Printre ferigi.

— Da, printre ferigi. Îţi aminteşti? Şi buzele tale erau reci. Erau şi ale mele reci? Aceleaşi buze... după atîta timp... după atîtea cîte s-au petrecut!... Şi acum, hai să ne plimbăm

puţin împreună prin lumea asta de umbre. Lasă-mă să te iau de braţ. Doar să ne plimbăm, vrei ? Ţine-mă strîns, pentru că eu cunosc drumul... şi nu vorbi... nu spune nimic. Doar dacă ai ceva de spus... Lasă-mă pe mine să vorbesc... Vezi, iubitul meu, întreaga lume e moartă şi dispărută... numai umbre... şi noi sîntem aici. Ce loc întunecat şi pustiu... Sîntem morţi. Sau ceilalţi toţi sînt morţi. Nu, noi sîntem morţi ! Nimeni nu poate să ne vadă. Sîntem nişte umbre. Am ieşit din morminte, din trupurile noastre — şi sîntem împreună. Asta-i lucrul esenţial — că sîntem împreună. Dar tocmai de aceea lumea nu poate să ne vadă şi nici noi — abia dacă putem s-o vedem. Şsst ! E bine aşa ?

— Foarte bine.

Am mers cîtva timp într-o tăcere desăvîrşită. Am trecut pe lîngă o fereastră slab luminată, voalată de ploaie.

— Ce oameni neghiobi, zise ea, ce oameni neghiobi ! Mănîncă şi dorm. Dacă ploaia n-ar răpăi pe copaci, i-am auzi sforăind. Şi visează lucruri atît de stupide — stupide ca şi gîndurile lor. Şi nici unul dintre ei nu ştie că trecem, amîndoi — eliberaţi — degajaţi de ei. Tu şi cu mine !

Ne-am strins unul într-altul, simţindu-ne aproape.

— Îmi pare bine că sîntem morţi, şopti ea. Ce bine-mi pare că sîntem morţi ! Eram obosită de viaţă. Eram atît de obosită, dragul meu, şi atît de încătuşată...

Se opri brusc.

Am trecut plescăind prin nişte băltoace. Începeam parcă să-mi amintesc de lucrurile pe care voiam să i le spun.

— Ascultă ! am exclamat. Vreau să te ajut. Ai mărturisit singură că eşti încătuşată. Ce s-a întîmplat ? Ţi-am cerut să te căsătoreşti cu mine. Mi-ai promis. Dar simt că există ceva...

Ideile mele, aşa cum le exprimam, mi se păreau greoaie şi stîngace.

— E vorba de situaţia mea ?... Sau e altceva... un bărbat ?

Tăcerea nesfîrşită care urmă părea făcută din încuviinţare.

— Ah, cît m-ai chinuit. La început... vreau să spun, la început de tot... am crezut că vroiai să te căsătoreşti cu mine.

— Aşa e.

— Şi pe urmă... ? În noaptea asta, vorbi ea după o lungă tăcere, nu pot să-ţi explic. Nu ! Nu pot să-ţi explic. Ştiu că te iubesc... Dar... nu pot să-ţi explic ! În noaptea asta... Iubitul

meu, sîntem singuri pe lume — și lumea nu contează. Nimic nu contează. Sînt aici cu tine... în frig — și patul meu stă părăsit. Îți voi spune... Da, îți voi spune cînd voi avea dreptul s-o fac, deși oricînd va fi prea devreme. Dar în noaptea asta... Nu. Nu.

Se desprinse de lîngă mine și păși cîțiva pași mai în față. Apoi se întoarse spre mine.

— Ascultă, zise ea, trebuie să mă crezi... că ești mort. Înțelegi? Nu glumesc. În noaptea asta, tu și cu mine nu mai sîntem vii. E ceasul nostru. Ar putea să mai fie și alte ceasuri, dar pe acesta nu vreau să-l stricăm. Sîntem... în Hades, dacă vrei. Unde nu există nimic de ascuns și nimic de spus. Nici măcar trupuri. Nici griji. Ne-am iubit unul pe altul — pe pămînt — și totul ne-a despărțit, dar acum nu mai contează. A trecut... Dacă nu ești de acord — mă întorc acasă.

— Aș fi vrut... am început.

— Știu. Oh! iubitul meu, dacă ai putea măcar să înțelegi că știu ce vrei să spui. Dacă ai putea să nu-ți pese de nimic — și să mă iubești... în noaptea asta.

— Te iubesc.

— Atunci, iubește-mă, și lasă deoparte toate lucrurile astea care te frămîntă. Iubește-mă! Sînt aici!

— Dar...

— Nu!

— Ei bine, fie cum vrei tu.

Și astfel i-am făcut pe voie, și am rătăcit împreună prin noapte, și Beatrice mi-a vorbit despre dragoste...

N-am mai auzit niciodată în viața mea vreo femeie vorbind astfel despre dragoste, dezvăluind, dezgolind, și atingînd cu imaginația toată mulțimea aceea de emoții minunate pe care orice femeie poate că le ascunde. Citise despre dragoste, se gîndise la dragoste, în minte îi răsunaseră mii de poezii dulci lăsîndu-i frînturi de amintiri frumoase; și toate acestea le revărsa, fără sfială, cu atîta talent, în fața mea. Nu pot reda ce-am simțit atunci, nu pot nici măcar să arăt cît de mult a contribuit magia glasului ei, radiația prezenței ei atît de apropiate. Și plimbarea noastră parcă n-avea să se sfîrșească, învăluiți cum eram de căldură în aerul înghețat, de-a

lungul unor drumuri întunecoase, nesfîrșite și lunecoase — fără să zărim țipenie de om, nici măcar vreun animal de cîmp.

— De ce se iubesc oamenii ? întrebam.

— De ce nu s-ar iubi ?

— Dar de ce te iubesc pe tine ? De ce glasul tău îmi este mai dulce decît orice alt glas, fața ta mai dragă decît orice altă față ?

— Și de ce te iubesc eu pe tine ? întreba ea. Și nu numai ce este frumos în tine, dar și ce nu este ? De ce îți iubesc eu slăbiciunile, aroganța ? Căci le iubesc. În noaptea asta iubesc chiar și picăturile de ploaie de pe blana ta !...

Așa vorbeam în noaptea aceea ; și în cele din urmă, uzi leoarcă, radioși încă, dar puțin obosiți, ne-am despărțit la poarta grădinii. Hoinăriserăm două ceasuri prin regiunile stranii și iraționale ale fericirii noastre, și întreaga lume din jur, și mai ales lady Osprey și toată casa, rămăseseră adormiți — visînd la orice altceva în afară de Beatrice umblînd prin noapte și prin ploaie.

Stătea în pragul porții, o siluetă vagă cu ochii strălucitori.

— Întoarce-te, șopti ea. Te voi aștepta.

Parcă șovăia.

Îmi atinse reverul hainei.

— *Acum,* acum te iubesc, zise ea, ridicîndu-și fața spre mine.

Am strîns-o în brațe, tremurînd din cap pînă în picioare.

— Oh, Doamne ! am exclamat. Și trebuie să plec !

Se desprinse din brațele mele și se opri, privindu-mă. O clipă, lumea păru plină de posibilități fantastice.

— Da, *du-te* ! zise ea, și dispăru închizînd poarta, lăsîndu-mă singur, ca pe un om care se prăbușește din țara zînelor în întunericul negru al nopții.

3

Expediția în insula Mordet se desprinde pe fondul întregii mele vieți ca o experiență izolată, înconjurată de o atmosferă deosebită. Cred că ar putea constitui subiectul unei cărți separate — a prilejuit de altfel întocmirea unui raport oficial destul de voluminos — dar în romanul vieții mele nu con-

stituie decît un episod, un amănunt într-un tot, și am de gînd s-o povestesc ca atare.

O vreme detestabilă, o exasperare plină de nerăbdare provocată de întîrzieri și amînări insuportabile, rău de mare, o lipsă generală de confort și revelații umilitoare în ceea ce privește propria mea persoană — iată în linii mari amintirile lăsate de expediție.

Am fost bolnav în tot timpul călătoriei. Nu știu de ce. A fost singura dată cînd am avut rău de mare — și doar de cînd am devenit constructor de vase mi s-a mai întîmplat să fie vreme rea. Dar mirosul acela pătrunzător de cartofi era nespus de grețos. Iar la întoarcere, toată lumea de pe bric, pînă la ultimul om, s-a simțit rău, de îndată ce am pornit-o pe mare — sînt convins că ne-am intoxicat cu quap. La dus, ceilalți și-au revenit aproape toți în cîteva zile, dar în ceea ce mă privea pe mine, aerul înăbușitor de sub punte, mîncarea proastă, cabinele înghesuite și murdare au întreținut în tot timpul dacă nu răul de mare, în tot cazul o stare de acută depresiune fizică. Vasul era plin de gîndaci și de tot felul de alte insecte mai intime. Pînă la Capul Verde mi-a fost frig tot timpul, iar apoi mă înăbușeam de căldură; fusesem prea preocupat de Beatrice și de dorința mea arzătoare de a porni de îndată pe *Maud Mary* la drum, ca să mă fi gîndit să-mi iau hainele potrivite, și ceea ce îmi lipsea era mai ales un veston. Doamne! cît de mult îmi lipsea un veston! Și, în plus, eram închis laolaltă cu doi dintre cei mai plictisitori oameni din lume: Pollack și căpitanul. Pollack, după ce reușise să-și domine răul într-un fel care s-ar fi potrivit mai bine capacității unei săli de operă decît unei prăpădite de cabine, a început dintr-odată să se simtă insuportabil de bine și de vioi, și și-a scos o pipă voinicească din care fuma tutun tot atît de blond ca și el, împărțindu-și timpul aproape în mod egal între fumat și încercarea de a-și curăți pipa. „Sînt doar trei instrumente cu care poți într-adevăr să cureți o pipă, obișnuia el să spună, ținînd o bucată de hîrtie răsucită în mînă. Cel mai bun este o pană, al doilea un pai, iar al treilea agrafa de păr a unei fete. N-am mai văzut un vas ca ăsta. Auzi, să nu poți găsi nici unul dintre aceste obiecte! Ultima dată cînd am venit prin locurile astea, erau ace de păr pretutindeni, chiar și pe podeaua din cabina căpitanului. Un adevărat depozit. Ei?... Te simți mai bine?"

La care de obicei începeam să înjur.

— Oh, ai să te simţi bine în curînd. Nu te supără dacă pufăi niţel din pipă ?

Nu înceta să mă întrebe dacă nu vreau „să facem o partidă de Napoleon. Frumos joc. Te face să uiţi, şi astfel ai cîştigat jumătate din bătălie."

Stătea în picioare legănîndu-se o dată cu vasul, şi trăgea din pipa umplută cu tutun blond, privind ceasuri întregi cu o înţelepciune inexprimabilă, dar cu un ochi albastru şi somnolent, spre căpitan. „Căpitanul e o figură, spunea el cînd se trezea din aceste meditaţii. Ar vrea să ştie ce avem de gînd să facem. Tare ar mai vrea să ştie."

Aceasta părea să fie într-adevăr ideea dominantă a căpitanului. Dar mai dorea să impresioneze, spunîndu-mi că era de familie bună, şi ţinea să-şi expună părerile ostile englezilor, literaturii engleze, constituţiei engleze şi aşa mai departe. Îşi făcuse ucenicia de marinar în marina română, iar engleza o învăţase din cărţi, mai pronunţînd uneori e-urile mute de la sfîrşitul unor cuvinte ; devenise cetăţean englez, şi mă împingea fără să vreau la un patriotism care nu-mi era în fire, bătîndu-şi joc de tot ce era englez. Pollack se amuza „trăgîndu-l de limbă". Numai cerul ştie cît de aproape am fost de crimă !

Cincizeci şi trei de zile am navigat, închis împreună cu aceştia doi şi cu un secund timid şi profund deprimat, care citea Biblia duminica şi-şi petrecea restul timpului liber într-o stare de letargie ; cincizeci şi trei de zile închis ca într-un coteţ, într-un miros infect, fiindu-mi foame dar în acelaşi timp îngreţoşat de mîncarea de pe bord, în întuneric, frig şi umezeală, pe un vas puţin încărcat, care se legăna, tanga şi oscila tot timpul. Şi, clipă de clipă, conştient că nisipul din clepsidra norocului unchiului meu se scurge. Ce mizerie! Şi printre toate, îmi amintesc doar de un singur lucru luminos — o dimineaţă însorită în Golful Biscaya, şi imaginea unor valuri înspumate, verzi ca safirul, o pasăre zburînd în urma vasului şi catargele noastre legănîndu-se proiectate pe cer. Apoi vîntul şi ploaia s-au pogorît din nou asupra noastră.

Nu trebuie să vă închipuiţi că erau zile obişnuite, vreau să spun zile la fel de lungi toate ; şi nici nu erau atît zile, cît lespezi lungi şi umede de timp care se întindeau fiecare pînă

la orizont, iar mare parte din lungimea lor era noapte. Umblai de colo pînă colo pe puntea ce se clătina, în bătaia vîntului de sud-vest, ceas după ceas, în întunericul înghețat, cu vîntul împroșcînd stropi de ploaie; sau stăteai în cabină, plictisit și bolnav, privind chipurile nedespărțiților tăi tovarăși de drum, sub o lampă care răspîndea mai mult miros decît lumină. Apoi îl vedeai pe Pollack plimbîndu-se în sus și în jos prin cameră, cu pipa stinsă în gură, cu o expresie ironică, ajungînd a șaptezeci și șaptea oară la aceeași concluzie: „Căpitanul e o figură"; iar în acest timp cuvintele îi curgeau acestuia din urmă din gură într-un val sprinten și neîncetat: „Anglia nu e o țară aristocratică, nu! E o burghezie glorificată! E o plutocrație. În Anglia nu mai există aristocrație de la Războiul celor două Roze. În restul Europei, la răsărit de latini, da; în Anglia, nu.

Toată Anglia voastră este o clasă mijlocie. Oriunde ai privi, numai clasa mijlocie. Respectabilă? Tot ce-i bun — voi considerați că-i scandalos. Madame Grundy! Totul e mărginit, calculat, egoist. De aceea arta voastră e atît de mărginită, ca și literatura și filozofia voastră, de aceea sînteți cu toții atît de puțin artiști. Nu vreți nimic decît profituri! Vă interesează doar cîștigul! Și atunci, ce mai vreți?..."

Cînd vorbea, își sublinia frazele cu gesturi violente, pe care noi europenii occidentali le-am abandonat: ridica din umeri, își agita brațele, întindea capul înainte, făcea niște strîmbături uimitoare și-și răsucea mîinile pe sub nasul tău, pînă cînd îți venea să-l plesnești. Și asta zi de zi, în timp ce eu trebuia să-mi stăpînesc furia, așteptînd momentul cînd quapul va fi încărcat pe bord — spre marea uimire a acestui om. Știam că va avea mii de obiecții față de tot ce va urma. Vorbea tot timpul ca un apucat; gura nu i se mai oprea. Și totuși, clipă de clipă vedeam cum se agita marinarul din el, ros de simțul răspunderii, veșnic neliniștit de poziția vasului, veșnic imaginîndu-și tot felul de primejdii. Dacă marea ne zgîlțîia prea tare, ieșea pe dată din cabină, cu țipete și întrebări nenumărate, obsedat de ce se putea petrece în cală, chinuit de perspectiva deplasării lestului sau a infiltrării apei în vas. Cînd ne-am apropiat de coasta africană, teama sa de stînci și de bancuri de nisip a devenit contagioasă.

— Nu cunosc coasta, spunea. Am acceptat să vin aici pentru că știam că vine și Gordon-Nasmyth. Și pe urmă, el n-a mai venit!

— Riscurile războiului, i-am replicat, încercînd zadarnic să găsesc vreun motiv, altul decît purul hazard, care l-a determinat pe Gordon-Nasmyth să-i aleagă pe acești doi indivizi. M-am gîndit chiar că Gordon-Nasmyth avea poate temperament artistic și-i plăceau contrastele, sau poate că — cine știe? — căpitanul îl ajuta să-și exprime propriile-i sentimente anti-britanice. Era într-adevăr un căpitan nemaipomenit de incapabil.

În general, însă, eram bucuros că venisem, chiar și în ceasul al unsprezecelea, ca să văd cum se vor desfășura lucrurile.

(În treacăt fie zis, în cele din urmă căpitanul, din pură nervozitate, a făcut vasul să eșueze la o extremitate a insulei Mordet; după vreun ceas, însă, cu ajutorul fluxului și cu eforturile noastre reunite am reușit să-l punem din nou pe apă.)

Bănuiam că secundul nu-l înghite pe căpitan, cu mult înainte de a-și fi exprimat părerea. Era, spuneam, un om taciturn, dar într-o zi nu s-a mai putut stăpîni. Stătuse cu brațele încrucișate pe masă, întunecat și dus pe gînduri, cu pipa în gură, în timp ce glasul căpitanului ajungea de sus pînă la noi.

Secundul își ridică ochii grei spre mine și mă privi o clipă. Apoi pieptul i se umflă, ca la un om gata să înceapă să vorbească. Își scoase pipa din gură. Eu stăteam ghemuit, în așteptare. În sfîrșit, îi dădu drumul. Înainte de a vorbi, clătină de cîteva ori din cap, ca să-și facă curaj.

— E...

Făcu o mișcare stranie și misterioasă din cap, dar și un copil și-ar fi putut da seama că vorbește despre căpitan.

— E un străin.

Mă privi cîtva timp cu îndoială și, în cele din urmă, se hotărî să spună mai limpede ce gîndește.

— Asta e — un *Dago!* [1]

[1] Termen de dispreț, la adresa unui spaniol, portughez sau italian.

Dădu din cap, ca cineva care dă ultima lovitură de ciocan peste un cui, și am înțeles că spusese tot ce avea de spus. Fața lui, deși tot hotărîtă, deveni la fel de liniștită și de goală ca o sală imensă după ce publicul s-a risipit — și în cele din urmă o închise și o încuie cu pipa.

Dacă aș fi început să întreb, ar fi fost prea mult — tot ce trebuia spus, fusese spus. Dar știam că pot să mă bizui pe el și că eram prieteni. În realitate n-a trebuit să mă bizui niciodată pe el, dar asta n-a afectat relațiile noastre.

În partea din față, echipajul trăia aproape la fel ca și noi, numai că mai înghesuit, într-o mai mare murdărie și umezeală, cu mai mulți aburi și paraziți. Hrana era proastă, dar lor li se părea totuși că duc o viață de huzur. După cîte am putut să-mi dau seama, erau oameni foarte săraci, îmbrăcați ca vai de ei, iar puținele obiecte personale pe care le aveau erau o sursă de neîncredere mutuală. Și în timp ce înaintam spre sud, legănați de valuri, jucau jocuri de noroc și se băteau cu brutalitate, se certau și se înjurau, pînă țipam la ei să se potolească...

Pot să vă spun — cel puțin așa mi-a apărut mie — că nu există nimic romantic într-o călătorie pe mare cu un vas mic cu pînze. Romantismul se află doar în mintea visătorului rămas pe țărm. Toate acele bricuri, goelete și fregate, care mai pornesc încă și astăzi din micile porturi, sînt relicvele unei epoci de negoț mărunt, tot atît de lamentabile și învechite ca o casă din epoca georgiană, prăbușită într-o rînă și devenită de fapt o cocioabă. Sînt doar rămășițe plutitoare ale unei cocioabe, la fel cum icebergurile sînt rămășițe plutitoare ale ghețarilor. Un om civilizat, care a învățat să se spele, care-și respectă necesitățile fizice, obișnuința hranei curate și cumpătate, și mai ales timpul, nu mai poate să le suporte. Ele dispar, și vapoarele zgomotoase, consumatoare de cărbuni, le iau locul, mai curate, mai frumoase...

Ei bine, pe un asemenea vas cu pînze am călătorit eu spre Africa, și am ajuns în cele din urmă într-o lume care semăna mai curînd cu o baie de aburi, în mijlocul unui miros cald de plante descompuse, în urechi și în ochi cu hula și cu imaginile îndepărtate și intermitente ale coastei. În toată această perioadă am trăit o viață stranie, concentrată, simțindu-mă ca și cînd aș fi căzut într-un puț. Am renunțat la

toate obiceiurile anterioare, iar toate perspectivele mele dinainte au devenit simple amintiri.

Situaţia pe care pornisem s-o salvez îmi apărea acum ceva foarte mic şi îndepărtat; nu-i mai simţeam urgenţa. Beatrice şi „Lady Grove", unchiul meu şi Hardingham, zborurile în văzduh şi viziunea mea obişnuită asupra unor lucruri vaste, rapide şi eficiente, deveniseră la fel de îndepărtate ca o lume pe care o părăsisem pentru totdeauna...

4

Toate aceste amintiri din Africa formează un capitol aparte. A fost pentru mine o expediţie pe un tărîm al naturii sălbatice, în afara lumii guvernate de oameni, primul meu contact cu aspectul fierbinte al maicii noastre Natura, care a dat naştere junglei — aspectul ei rece care ne-a dat vîrtejul aerului începusem să-l cunosc destul de bine. Sînt amintiri ţesute pe o urzeală de soare, căldură şi un miros constant şi cald de putreziciune. Şi se sfîrşesc în ploaie — ploi cum n-am mai văzut niciodată, o revărsare vehementă, frenetică de apă. Numai prima traversare lentă prin braţul de apă din spatele insulei Mordet am făcut-o pe un soare incandescent.

Înaintam încet cu vasul nostru cu vopseaua coşcovită, murdar, cu pînze peticite şi o sirenă ponosită înfăţişînd-o pe *Maud Mary*; aruncam sonda şi cercetam atenţi malurile înalte, acoperite de păduri cu copaci pe jumătate scufundaţi în apă. Înaintam cu o uşoară briză din spate, ocolind insula Mordet şi ştiam că quapul era la o distanţă de cel mult o zi de noi.

Ici şi colo, flori ciudate spărgeau monotonia întinderilor umede acoperite de verdeaţă, ca o trîmbiţare de culori. Tot felul de animale se furişau prin junglă, ne priveau ţintă şi apoi ţîşneau înapoi cu foşnet, scufundîndu-se în tăcere. În apa leneşă, opacă, apăreau mereu vîrtejuri şi se auzeau plescăituri; şiruri de băşicuţe se spărgeau la suprafaţă, dovedind existenţa luptelor şi tragediilor submarine; din cînd în cînd, se vedeau crocodilii, ca o flotă de trunchiuri eşuate, încălzindu-se la soare. Ziua era linişte, o linişte deprimantă, întreruptă doar de bîzîitul insectelor şi de trosniturile şi

plescăiturile care însoţeau înaintarea vasului, de strigătele oamenilor care aruncau sonda şi de răcnetele confuze ale căpitanului; dar în timpul nopţii, cum stăteam amaraţi de cîte un mănunchi de copaci, întunericul aducea la viaţă mii de fiinţe din apele mlăştinoase, iar din pădure răsunau ţipete şi urlete, mugete şi răgete care ne făceau să fim bucuroşi că ne aflăm la bord. O dată am văzut printre trunchiurile copacilor nişte flăcări lungi. Am trecut pe lîngă două sau trei sate; femei şi copii tuciurii se uitau spre noi gesticulînd, iar la un moment dat un om a apărut într-o barcă, dintr-un braţ de apă, şi a strigat spre noi ceva într-o limbă necunoscută; în cele din urmă am ajuns la loc deschis, pe o întindere plată, un lac mare mărginit de nămol, de gunoaie înălbite şi copaci morţi, fără un crocodil, fără măcar o pasăre de apă, într-un cuvînt unde nu se vedea şi nu se auzea o fiinţă vie; şi am zărit în depărtare, întocmai cum ne-a descris Nasmyth, ruinele postului părăsit şi în apropierea lui două grămezi de substanţă gălbuie-murdară, sub un colţ de stîncă — quapul! Pădurea se oprea ceva mai departe. Spre dreapta noastră terenul cobora, pustiu, şi mai departe, într-o scobitură, pătrundeau valurile mării.

Am îndreptat vasul spre grămezile acelea şi am acostat încet şi cu grijă lîngă digul ruinat. Căpitanul se apropie de mine.

— Ăsta e? întrebă el.

— Da, i-am răspuns.

— De asta am venit, ca să facem comerţ?

Vorbea ironic.

— Nu, am replicat...

— Gordon-Nasmyth mi-ar fi spus de mult ce căutăm aici.

— Am să-ţi spun acum, am zis. Ne vom apropia cît putem mai mult de grămezile acelea două — le vezi? — de sub stîncă. Pe urmă vom arunca peste bord tot balastul şi vom încărca grămezile. Apoi ne întoarcem acasă.

— Pot să te întreb — e aur?

— Nu, am răspuns pe un ton nu prea politicos, nu e aur!

— Atunci ce e?

— O substanţă — cu o anumită valoare comercială.

— Nu putem s-o luăm, zise el.

— Ba putem, l-am asigurat.

— Nu putem, stărui cu aceeași convingere. Nu ne gîndim la același lucru. Dumneata știi prea puține... Dar... Este o regiune interzisă.

M-am întors spre el înfuriat brusc și i-am întîlnit ochii strălucitori și ațîțați. O clipă ne-am cercetat unul pe altul. Apoi am zis :

— E riscul nostru. De acord, comerțul e interzis, dar ăsta nu-i comerț... Trebuie să luăm substanța de aici.

Ochii îi licăriră, dar clătină din cap...

Bricul se apropia încet, prin lumina înserării, de plaja stranie, pîrjolită și pustie ; cîrmaciul căuta să prindă cu urechea cearta mînioasă, purtată cu voce joasă, între mine și căpitan, și în care interveni curînd și Pollack. În cele din urmă, am acostat la o sută de metri de țintă, și în tot timpul cinei, pînă tîrziu în noapte, ne-am certat, cu intermitențe și în izbucniri furioase, în legătură cu dreptul nostru de a încărca tot ce ne plăcea.

— Nu vreau să fiu amestecat în treaba asta, stăruia el. Mă spăl pe mîini.

Toată noaptea părea să ne fi certat în zadar.

— Dacă nu e comerț, zicea el, atunci e prospecțiune și exploatare minieră. Și asta e și mai rău. Orice om care cunoaște cîte ceva din treaba asta — oricine în afară de un englez — știe că e și mai rău.

Ne-am certat, și mi-am ieșit din fire, și l-am înjurat. Pollack se stăpînea mai bine și își mesteca pipa, supraveghind cu ochii săi albaștri gesturile căpitanului. În cele din urmă am urcat pe punte să mă răcoresc. Cerul era acoperit. Am observat că toți oamenii din echipaj se strînseseră în partea din față, privind la luminozitatea slabă și pîlpîindă a grămezilor de quap — o fosforescență ca aceea care se poate vedea uneori la lemnele putrezite. Și pe întinsul plajei, spre est și spre vest, se zăreau pete și fîșii, ca un clar de lună diluat...

Am rămas treaz pînă în zori, frămîntînd în minte planuri prin care aș putea să înfrîng opoziția căpitanului. Eram hotărît să încarc pe bord quapul, chiar dacă va trebui să ucid pe cineva. Niciodată în viață nu mai fusesem contrariat într-un asemenea hal ! După această călătorie insuportabilă !

Se auzi o bătaie în ușa cabinei, apoi ușa se deschise și am reușit să deslușesc o față bărboasă. „Intră“ am spus — și

fața smeadă și volubilă a căpitanului, pe care abia o puteam distinge în lumina slabă, apăru ca să mi se adreseze confidențial și să-mi umple cabina cu șoapte și gesturi. Stătuse și el treaz și se gîndise din nou la toate. Venise să-mi explice — zicea el — o mulțime de lucruri. Stăteam furios, întrebîndu-mă dacă împreună cu Pollack n-am putea să-l închidem în cabina lui și să conducem vasul fără el. „Nu vreau să zădărnicesc expediția, am auzit dintr-un val de proteste, și apoi am reușit să descifrez : un comision... un comision cît de mic... pentru riscuri speciale !" „Riscuri speciale" — era o expresie care se auzea frecvent. L-am lăsat să-mi explice mai pe larg ce voia. Părea că mai pretindea și niște scuze pentru ceva ce-i spusesem. Nu mă îndoiam că-l insultasem în focul discuției. În cele din urmă și-a precizat pretențiile. Am ieșit din tăcerea mea și am început să mă tîrguiesc.

— Pollack ! am strigat, bătînd cu pumnul în peretele cabinei.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă acesta.

I-am explicat pe scurt despre ce era vorba.

Se făcu tăcere.

— E o figură, zise apoi Pollack. Să-i dăm comisionul. N-am nimic împotrivă.

— Cum ? am exclamat.

— Am zis eu că-i o figură, asta-i tot, zise Pollack. Vin îndată.

Apăru în pragul ușii, o siluetă vagă și albicioasă, care se alătură șoaptelor noastre vehemente.

Trebuia să-l cumpărăm pe căpitan ; a trebuit să-i promitem zece la sută din beneficiul nostru — și așa problematic. Urma să-i dăm zece la sută din prețul cu care aveam să vindem marfa, întrecînd astfel cu mult plata care i se cuvenea. Ei bine, în starea de oboseală și răvășire în care mă aflam, am găsit o slabă consolare la gîndul că eu, ca reprezentant al expediției Gordon-Nasmyth, urma să-mi vînd marfa mie, ca reprezentant al Organizațiilor Comerciale. Și ce m-a exasperat cel mai mult a fost insistența căpitanului ca învoiala noastră să fie scrisă.

— Sub forma unei scrisori, stăruia într-una.

— Foarte bine, am consimțit, sub forma unei scrisori. Imediat ! Adu o lampă !

— Și scuzele, adăugă el împăturind scrisoarea.

— Foarte bine, am spus ; şi scuzele.

Mîna îmi tremura de furie în timp ce scriam, şi după aceea n-am putut să adorm din cauza furiei împotriva acestui netrebnic. În cele din urmă m-am sculat. Mi-am dat seama că eram amorţit şi înţepenit de tot. În uşa cabinei m-am lovit la degetul de la picior şi m-am tăiat în timp ce mă bărbieream. În fine, au apărut zorile şi am început să mă plimb pe punte, într-o stare de exasperare extremă. Soarele răsări brusc şi îmi aruncă în ochi lumina-i orbitoare ; n-am găsit nimic mai bun de făcut decît să înjur soarele. Îmi imaginam obstacole noi, de data aceasta din partea echipajului, şi m-am apucat să vorbesc cu glas tare, pregătindu-mi argumentele în cearta ce va urma.

Maladia quapului îmi intrase în sînge.

5

Mai curînd sau mai tîrziu, embargoul ridicol care există asupra întregii coaste răsăritene a insulei Mordet va fi ridicat şi atunci se va putea verifica existenţa reală a grămezilor de quap. Sînt sigur că n-am făcut altceva decît să luăm o parte periferică dintr-un strat care se întinde de la ţărm pînă în inima insulei. Grămezile acelea nu reprezentau decît conţinutul sfărîmat a două cavităţi neregulate în stîncă, prezenţa lor fiind tot atît de naturală ca orice talus sau moviliţă de acest fel, iar nămolul de pe ţărmul mării, care se întinde pe distanţă de mile întregi, este amestecat cu quap, şi este radioactiv, şi uşor fosforescent în timpul nopţii. Toate amănuntele în legătură cu acele locuri, cititorul le va găsi în *„Geological Magazine"* din octombrie 1905, şi îl sfătuiesc să parcurgă articolul din revistă. Tot acolo va găsi teoriile mele, neconfirmate încă despre natura acelei substanţe. Dacă se dovedeşte că am dreptate, înseamnă că am găsit ceva mult mai important din punct de vedere ştiinţific decît toţi compuşii întîmplători ai diferitelor metale rare, pehblenda, rutiliul şi celelalte pe care se bazează descoperirile revoluţionare din ultima decadă. Acestea nu sînt decît mici centre moleculare de desintegrare, de descompunere şi putrezire misterioasă a unor elemente, considerate cîndva

ca fiind lucrurile cele mai stabile din natură. Dar există ceva — singurul cuvînt care s-ar potrivi este *canceros*, dar și acesta nu se potrivește prea bine — în quap, ceva care se furișează și trăiește așa cum boala trăiește prin distrugere; o agitație și o tulburare elementară, neînchipuit de malefică și stranie.

Să nu credeți că această comparație este doar rodul imaginației. Pentru mine, radioactivitatea este o adevărată boală a materiei. Mai mult, este o boală contagioasă, care se răspîndește. Niște atomi degenerați, pe punctul de a se sfărîma, dacă sînt puși lîngă alții, îi fac și pe aceștia să se agite, pierzîndu-și existența coerentă pe care o aveau. Materia suferă în acest caz exact ceea ce se întîmplă cu decăderea unei culturi vechi în societate — o pierdere a tradițiilor, a distincțiilor și a reacțiilor certe. Cînd mă gîndesc la aceste inexplicabile centre dizolvante care au apărut pe globul nostru — grămezile de quap sînt fără îndoială, de departe, cele mai mari care au fost descoperite pînă acum în lume, restul nefiind decît urme în grăunțe și cristale — am viziunea grotescă a întregii lumi care va fi pînă la urmă roasă, putrezită și împrăștiată. Astfel încît, în timp ce omul continuă să lupte și să viseze, însăși substanța sa se va schimba și se va prăbuși sub el. Menționez aceasta aici doar ca o închipuire ciudată și persistentă. Să presupunem că într-adevăr acesta va fi sfîrșitul planetei noastre; nici un fel de culme splendidă, nici un fel de acumulare uriașă de realizări, ci doar — descompunere atomică! Adaug această idee la acelea ale cometei care ne va arde, a corpului întunecat care va apare în spațiu, a stingerii soarelui, a orbitei distorsionate, ca pe un sfîrșit nou și mult mai posibil — în măsura în care știința poate prevedea sfîrșiturile — pentru această stranie pantomimă a materiei pe care o numim viață omenească. Personal, nu cred că acesta va fi sfîrșitul; nici o ființă omenească nu poate să creadă într-un astfel de sfîrșit și să continue să trăiască, dar știința ni-l arată ca pe un lucru posibil, — știința și rațiunea. Dacă ființe omenești izolate — dacă un singur copil rahitic — se poate naște printr-un accident și poate muri inutil, de ce nu și întreaga rasă? Sînt întrebări la care nu s-a răspuns niciodată, la care nici nu încerc să răspund, dar gîndul quaqului și al misterelor sale mi le amintește din nou.

Un lucru e însă absolut sigur: plaja și mîlul pe o distanță de două mile și mai bine, în fiecare parte, erau lipsite de viață — mai lipsite de viață decît mi-aș fi putut închipui vreodată că este un țărm tropical, și toate frunzele și ramurile moarte și putrezite, și peștii morți, și toate celelalte vietăți care fuseseră aruncate pe țărm se încrețeau de îndată și se albeau. Cîte un crocodil ieșea din apă să se prăjească la soare, sau cîte o pasăre de apă explora dintr-o curiozitate trecătoare mîlul și colțurile de stîncă care se ridicau din el. Era singura animație de pe țărm. Iar aerul devenea fierbinte și auster, uscat și coroziv, cu totul diferit de îmbrățișarea caldă și umedă care ne întîmpinase la prima noastră apropiere de coasta africană și cu care ne obișnuiserăm.

Cred că principala influență a quapului asupra noastră a fost o sporire a tensiunii nervilor, dar aceasta nu este decît o ipoteză nejustificată. În orice caz, avea un efect asemănător cu acela al vîntului de răsărit. Am devenit cu toții iritabili, greoi, moleșiți și suportînd cu greu starea de moleșeală. Am ancorat cu greutate bricul de stînci, și am coborît pe țărmul plin de mîl, hotărîți să rămînem acolo și să fim remorcați după ce vom termina. Terenul era gras ca untul. Eforturile noastre de a fixa scînduri și traverse pentru a căra cu roabele quapul pe bord au fost cît se poate de greșit concepute — și într-adevăr această muncă poate fi uneori foarte greșit concepută. Căpitanul avea o teamă superstițioasă ca nu cumva vasul să pățească ceva; numai la gîndul acesta, începea să se agite sălbatic, să vocifereze în mod inutil. Strigătele sale îmi răsună și azi în amintire — și pot să spun că la fiecare criză de țipete, tot ce spunea începea să semene din ce în ce mai puțin cu vreo limbă cunoscută.

Dar n-are rost să scriu aici întreaga istorie a acelor zile de trudă și eșecuri, să povestesc cum Milton, unul dintre oameni, a căzut de pe scîndură de la vreo treizeci de picioare înălțime, împreună cu roaba, și și-a rupt brațul și cred că și o coastă, nici cum eu și cu Pollack i-am pus la loc brațul și l-am îngrijit în timpul febrei care a urmat, nici cum marinarii s-au îmbolnăvit unul după altul de malarie, și cum — în virtutea reputației mele de om de știință — am fost obligat să fac pe doctorul și să-i tratez cu chinină,

și apoi văzînd că chinina le făcea mai mult rău decît bine, să-i doftoricesc cu rom și doze mici de sirop Easton, din care s-a întîmplat să se găsească o cutie cu sticluțe pe bord — Dumnezeu și Gordon-Nasmyth știe de ce! Trei zile întregi am zăcut cu toții într-o stare lamentabilă și n-am reușit să încărcăm pe bord nici măcar o roabă. Apoi, cînd am reluat lucrul, mîinile oamenilor, s-au umplut de răni. Nu aveam mănuși; am încercat să-i conving să-și acopere mîinile cu ciorapi sau cîrpe unse cu grăsime în timpul cît lucrau cu lopata și cu roaba. N-au vrut s-o facă, din cauza căldurii și pentru că îi stingherea. Din păcate, această încercare a mea i-a făcut să-și îndrepte atenția spre quap, începînd să-l considere sursa răului de care sufereau, precipitînd ceea ce, pînă la urmă, a pus capăt operației noastre de încărcare, și a dus la un fel de grevă. „Ne-am săturat", ziceau ei, și pe urmă s-au dus în partea din spate a vasului să-și spună părerea. Căpitanul s-a lăsat intimidat.

În toate aceste zile, vremea a fost păcătoasă — ba o căldură de cuptor sub un cer de un albastru intens și amenințător, ba o ceață fierbinte care-ți rămînea în gîtlej ca lîna și transforma oamenii de pe podețul de scînduri în siluete de uriași lipsite de culoare, ba o izbucnire sălbatică de furtună, cu tunete dezlănțuite și ploaie. În tot acest timp, luptînd împotriva bolii, căldurii, și toropelii, o singură voință impetuoasă predomina în mine — să mențin vasul în stare de plutire, să mențin cel puțin un singur leit-motiv, indiferent de oricare altele care ar apărea sau ar înceta: zgomótul cazmalelor, scîrțîitul și scrîșnetul roabelor, sunetul înfundat al pașilor oamenilor călcînd pe podețul de scînduri care se legăna, și apoi la sfîrșit, bang, bang, încărcătura răsturnată în cală. „Încă o roabă, slavă Domnului! Încă o mie cinci sute, sau poate chiar două mii de lire sterline, pentru salvarea lui Ponderevo!"...

Am aflat multe lucruri despre mine și despre oameni, în general, în aceste săptămîni de strădanii în insula Mordet. Înțeleg acum ce e în inima exploratorului, a patronului nemilos, a traficantului de negri. Îi aduseșem pe acești oameni într-un loc unde-i amenința o primejdie pe care ei n-o înțelegeau, ferm hotărît să le înfrîng opoziția, să-i supun și să-i folosesc pentru scopurile mele, și în același timp

îi uram. De fapt, tot timpul cît quapul s-a aflat lîngă mine uram întreaga omenire...

Şi mai aveam şi senzaţia că trebuie să mă grăbesc, temîndu-mă totodată că vom fi descoperiţi şi operaţiile noastre vor fi oprite. Voiam să ies din nou în larg — să pornim spre nord cu prada. Îmi era teamă că din largul mării s-ar putea zări catargele vasului, trădîndu-ne prezenţa vreunui curios care străbătea marea. Şi într-o seară, spre sfîrşitul şederii noastre, am zărit o canoe cu trei băştinaşi, departe, la celălalt capăt al lacului; am luat un ochean de la căpitanul vasului şi l-am îndreptat spre ei — priveau ţintă la noi. Unul din ei părea să fie metis şi era îmbrăcat în alb. Ne-au observat cîtăva vreme liniştiţi şi apoi s-au depărtat vîslind pe un canal spre umbra pădurii.

Şi trei nopţi la rînd, chinuindu-mi imaginaţia înfierbîntată, m-a urmărit în vis figura unchiului meu, albă ca de clown, cu gîtlejul tăiat de la o ureche la cealaltă — o tăietură lungă, de culoare brună. „Prea tîrziu, zicea el, prea tîrziu !"...

6

Nu trecuse decît o zi sau două după ce ne-am apucat să încărcăm quapul, cînd am fost cuprins de nişte insomnii atît de puternice şi m-am simţit atît de nenorocit, încît n-am mai putut îndura să stau pe vas. Cu puţin înainte de răsăritul soarelui, care acolo se ivea brusc, am împrumutat puşca lui Pollack, am coborît pe podişca de scînduri, am trecut peste grămezile de quap şi am început să hoinăresc pe ţărm. Am umblat aşa vreo milă şi jumătate în ziua aceea, trecînd puţin şi dincolo de ruinele postului părăsit; peisajul dezolant dimprejur mi-a captat într-un fel interesul, şi cînd m-am întors am constatat că am putut să dorm aproape o oră. A fost o încîntare să rămîn atîta timp singur — fără căpitan, fără Pollack, fără nimeni. Aşa că am repetat şi a doua zi expediţia, apoi în ziua următoare, pînă cînd a devenit obicei. O dată ce pusesem pe roate săpatul şi căratul quapului, nu prea aveam ce să fac, aşa încît

plimbările au devenit tot mai lungi; începusem chiar să-mi iau și cîte ceva de mîncare.

Am împins aceste hoinăreli pînă dincolo de regiunea pustiită de quap. După aceea urma mai întîi o zonă de vegetație pipernicită, apoi un fel de junglă mlăștinoasă în care era greu de pătruns, și apoi începea pădurea — trunchiuri uriașe de copaci, liane încîlcite și rădăcini înfipte într-un noroi care mustea. Pe aici obișnuiam să hoinăresc, culegînd cîte o plantă sau petrecîndu-mi timpul în visare — dornic mereu să aflu ce-o fi mai încolo, pe înălțimile însorite — și tot aici am ucis un om.

A fost omorul cel mai absurd și mai fără rost care se poate închipui. Chiar în timp ce aștern pe hîrtie amănuntele pe care le am bine întipărite în minte, resimt din nou senzația aceea de straniu, de inutil, de incompatibilitate cu oricare din teoriile precise și clare pe care le au oamenii despre viață și despre sensul lumii înconjurătoare. Am ucis un om, și vreau să povestesc cum l-am ucis, dar de ce am făcut-o și mai ales de ce trebuie să fiu răspunzător, nu pot să explic.

În dimineața aceea dădusem peste o urmă în pădure, și-mi trecuse prin minte gîndul neplăcut că ar fi pași omenești. N-aș fi vrut să dau peste nici o ființă omenească. Cu cît expediția noastră venea mai puțin în contact cu populația africană, cu atît reușita era mai sigură. Destul de ciudat, dar pînă atunci fuseserăm scutiți de sîcîielile băștinașilor. Așa că m-am întors și tocmai îmi croiam drum prin mlaștină, printre rădăcini, frunze moarte și flori căzute din universul de verdeață de deasupra, cînd deodată mi-am zărit victima.

L-am văzut abia cînd mă aflam la vreo patruzeci de picioare depărtare, stînd complet nemișcat și privindu-mă.

Nu era un individ prea plăcut la vedere. Avea pielea foarte neagră și era complet gol, cu excepția unei pînze murdare în jurul șoldurilor; picioarele îi erau strîmbe, cu degetele rășchirate, iar capătul de sus al pînzei și sfoara cu care o legase îi încrețeau pîntecele diform. Avea fruntea joasă, nasul foarte turtit, și buza de jos, umflată, era de un roșu vînăt. Părul îi era scurt și zbîrlit, iar la gît îi atîrna, legată cu o sfoară, o punguță de piele. Ținea în mînă o pușcă, iar la brîu avea înfiptă o cutie cu praf de

pușcă. Era o confruntare curioasă. Colo, în fața lui, mă aflam eu, puțin cam murdar poate, dar avînd încă aerul unei ființe omenești destul de civilizate, născută, crescută și educată într-o vagă tradiție, în mînă cu o armă neobișnuită. Și fiecare dintre noi era, prin esență, un creier agitat de gînduri rapide, tulburat de această întîlnire, neștiind ce gîndea celălalt sau cum să se poarte cu el.

Omul se dădu cu vreo doi pași înapoi. Se poticni și se întoarse s-o ia la goană.

— Stai, am strigat; stai, smintitule! Și am început să alerg după el, strigîndu-i și alte cuvinte în engleză. Dar nu mă puteam lua la întrecere cu el în goana aceasta pe un teren plin de rădăcini și noroi.

Deodată mi-a trecut prin cap o idee nesăbuită: „Nu trebuie să scape, ca să nu spună și altora!"

În aceeași clipă m-am oprit, am ridicat pușca, am ochit cu sînge rece, apăsînd cu grijă pe trăgaci și am țintit drept în spate.

Am văzut, și încă cu o tresărire de bucurie, cum glontele l-a izbit între omoplați. „L-am nimerit!" am strigat, lăsînd să-mi cadă arma, în timp ce omul s-a prăbușit și a murit fără a scoate un geamăt. „Pe legea mea, am exclamat cu o nespusă surpriză, l-am ucis!" M-am uitat în jur și apoi am înaintat cu precauție, stăpînit de un sentiment de curiozitate amestecată cu uimire, să văd omul al cărui suflet îl azvîrlisem, cu atîta lipsă de ceremonie, afară din lumea noastră. M-am dus spre el nu cum te-ai duce spre ceva ce ai înfăptuit, ci cum te-ai apropia de un lucru pe care l-ai găsit.

M-am aplecat și l-am ridicat de umăr, și astfel mi-am dat seama că avea fața zdrobită și că probabil murise într-o clipă. I-am dat drumul și m-am întors scrutînd cu privirea printre copaci. „Dumnezeule!" am exclamat. Era a doua ființă omenească pe care o vedeam moartă — firește, în afară de piesele de recuzită anatomică, de mumii și de alte asemenea obiecte expuse. Stăteam lîngă el uluit, peste măsură de uluit.

Și deodată, un gînd a străbătut prin toată tulburarea mea: o fi auzit oare cineva împușcătura?

Repede mi-am încărcat la loc arma. După o vreme m-am simţit oarecum în siguranţă, şi din nou am început să mă gîndesc la omul pe care-l ucisesem. Ce era de făcut?

Mi-am spus că ar trebui poate să-l îngrop. În tot cazul, trebuia să-l ascund. Am reflectat cu sînge rece şi apoi mi-am pus arma la îndemînă, l-am apucat de un braţ şi l-am tîrît într-un loc unde noroiul părea mai moale, azvîrlindu-l acolo. Punga cu praf de puşcă îi căzuse de la brîu şi m-am întors s-o iau. Am profitat de ocazie ca să-l împing mai tare cu patul puştii în noroi.

Mai tîrziu toate astea mi-au apărut în toată grozăvia lor, dar în clipa aceea a fost ceva firesc. Am privit împrejur să văd dacă nu rămăsese vreo urmă a omorului, cu preocuparea celui ce-şi face valiza într-o cameră de hotel.

Am căutat să mă orientez, şi m-am îndreptat prevăzător spre vas. Aveam aerul grav şi îngîndurat al unui băietan prins în timp ce vîna pe pămîntul altuia. Şi fapta a început să-mi apară în adevărata ei lumină abia cînd am ajuns aproape de vas; abia atunci am început să realizez că e ceva cu totul diferit de uciderea unei păsări sau a unui iepure.

Oricum, în timpul nopţii, fapta a luat proporţii enorme, monstruoase. „Dumnezeule! am strigat, tresărind şi trezindu-mă; dar am ucis un om!"

După aceea am rămas treaz, cu ochii larg deschişi, urmărind parcă imaginile care-mi treceau prin minte. Ciudat, dar aceste viziuni se împleteau cu chipul disperat al unchiului meu, aşa cum îl visasem. Trupul negru, pe care-l vedeam acum mutilat şi în parte îngropat — dar care totuşi nu mi se părea mort, ci însufleţit şi conştient — se amesteca în mintea mea cu tăietura brună de sub bărbia unchiului meu. Am încercat să scap de această obsesie oribilă, care stăruia însă, în ciuda tuturor eforturilor.

Ziua următoare mi-a fost cu totul întunecată de imaginea persistentă a acelei creaturi urîcioase. Sînt omul cel mai puţin superstiţios din lume, dar cadavrul băştinaşului mă atrăgea. Aşa că n-am avut ce face şi m-am întors la tufişurile acelea, exact în locul unde-l ascunsesem.

Cine ştie ce fiară păcătoasă trecuse pe acolo, căci l-am găsit dezgropat.

Metodic, am îngropat din nou cadavrul umflat acum și mutilat, după care m-am întors pe vas pentru încă o noapte de vise. A doua zi, am rezistat toată dimineața ispitei de a mă duce acolo, și am jucat cărți cu Pollack, în timp ce taina pe care o purtam mă rodea pe dinăuntru; seara am dat să pornesc din nou, cît p-aci să mă prindă noaptea. N-am pomenit niciodată nimănui despre fapta pe care o săvîrșisem.

A doua zi am pornit mai devreme și, spre surprinderea mea, am văzut că trupul dispăruse; în jurul gropii mocirloase din care fusese scos, se vedeau urmele unor pași de oameni și niște pete oribile.

M-am întors pe vas, nedumerit și intrigat. Asta a fost în ziua cînd marinarii au venit la pupă, cu mîinile și fețele bășicate și cu ochii întunecați, și cînd au declarat prin Edwards, purtătorul lor de cuvînt: „Ne-am săturat, și o spunem fără glumă". Atunci am răspuns ușurat: „Și eu la fel. Să plecăm!"

7

Era și timpul. În spre vas fuseseră trimiși oameni în recunoaștere, telegraful fusese pus în acțiune, și pornisem abia de patru ceasuri pe mare, cînd am dat peste canoniera trimisă de-a lungul coastei să ne caute, care ne-ar fi prins în spatele insulei ca într-o cursă. Era o noapte cu vînt, și norii se fugăreau pe cer, lăsînd din cînd în cînd să străbată lumina lunii; marea era agitată de furtună, iar vasul își croia drum prin rafale de ploaie și prin ceață. Brusc, marea fu scăldată de lumina albă a lunii. Canoniera apăru ca o siluetă lungă și întunecată îndreptîndu-se pe apă spre est. Zări de îndată vasul nostru, *Maud Mary*, și trase cu un fel de tun de jucărie ca să ne oprească.

Secundul se întoarse spre mine.

— Să-i spun căpitanului?

— Dă-l dracului pe căpitan! i-am răspuns.

L-am lăsat să doarmă cele două ceasuri cît a durat urmărirea, pînă cînd o rafală de ploaie ne-a înghițit din nou. Atunci am schimbat direcția, luînd-o perpendicular pe di-

recția lor, iar dimineața nu se mai vedea decît fumul în zare.

Eram departe de coasta Africii — și cu quapul la bord. Nu vedeam ce ne-ar putea împiedica să ajungem acasă.

Și iată că, pentru prima dată de cînd mă simțisem rău din momentul pornirii pe Tamisa, curajul mi-a revenit. Firește, mai suferam încă de rău de mare și eram tare slăbit, dar mă simțeam mai bine, în ciuda greșurilor. După cîte îmi puteam da seama atunci, salvasem situația. Mă vedeam întorcîndu-mă triumfător pe Tamisa, și nimic pe lumea asta nu mai putea să împiedice Filamentul perfect al lui Capern să apară pe piață în două săptămîni. Aveam la picioare monopolul lămpilor electrice.

Scăpasem și de obsesia cadavrului negru, mînjit de sînge și tăvălit în noroiul negricios. Mă întorceam într-o lume unde voi găsi o baie, mîncare bine gătită, încercările mele aeronautice — și pe Beatrice. Mă întorceam din nou la Beatrice și la viața mea adevărată — departe de groapa în care căzusem. Ar fi fost nevoie de ceva mai mult decît de răul de mare și frigurile quapului ca să-mi poată înfrîna redeșteptarea curajului.

M-am declarat de acord cu căpitanul că englezii sînt drojdia societății europene, scursura din apus a tuturor popoarelor, o adunătură dezgustătoare, și am pierdut trei lire sterline la Pollack, puțin cîte puțin, jucînd cărți la o miză foarte mică.

Și apoi, pe cînd ieșeam în largul Atlanticului pe după Capul Verde, vasul a început... să se fărîmițeze. Nu am cîtuși de puțin pretenția că am înțeles ce s-a întîmplat. Dar cred că ultimele lucrări ale lui Greiffenhagen privind efectele radiumului asupra țesutului lemnos vin să-mi confirme părerea, și anume că emanațiile quapului provoacă o putrezire rapidă a fibrei lemnului.

De fapt, încă de la început vasul se comporta altfel decît înainte, și de îndată ce vîntul și valurile puternice au prins să-l asalteze, a început să ia apă. Curînd lua apă nu într-un punct anume, ci pretutindeni. Vreau să spun că nu țîșnea printr-un anumit loc, ci se prelingea mai întîi printre îmbucăturile putrezite ale scîndurilor, și apoi chiar prin scînduri.

Sînt absolut convins că apa pătrundea prin lemn. Mai întîi a început să mustească și apoi să picure. Era ca și

cum ai fi încercat să duci zahăr ud într-o pungă subțire de hîrtie. În scurtă vreme vasul lua atîta apă, de parcă ar fi avut deschisă o trapă pe fundul vasului.

O dată pornită, năvala apei continuă în ciuda împotrivirii noastre. O zi sau două am făcut tot ce-am putut, și parcă simt și acum în brațe și în umeri oboseala pompatului, și-mi amintesc de un firicel de apă care țîșnea în timp ce pompam, și cum cădeam frînt de oboseală și apoi eram trezit ca s-o iau de la capăt, și oboseala se acumula într-una. În cele din urmă nu ne mai gîndeam la nimic altceva decît să pompăm ; eram ca niște făpturi care fuseseră blestemate să pompeze în veci. Îmi amintesc și acum de ușurarea pe care am simțit-o în momentul cînd Pollack s-a apropiat de mine, cu pipa în gură.

— Căpitanul zice că blestematul ăsta de vas se scufundă, spuse el, mestecînd capătul pipei. Ce părere ai ?

— Bună idee ! am răspuns. Nu putem să pompăm la nesfîrșit.

Și fără nici o grabă sau prea mult chef, posomorîți și obosiți, am coborît în bărci și ne-am îndepărtat de *Maud Mary* pînă la o anumită distanță, după care ne-am oprit din vîslit, rămînînd nemișcați pe o mare ca oglinda, așteptînd ca vasul să se scufunde.

Am stat tăcuți cu toții, chiar și căpitanul nu scoase nici o vorbă, pînă cînd *Maud Mary* se duse la fund. Atunci căpitanul vorbi cu blîndețe, aproape în șoaptă :

— E pentru prima dată cînd pierd un vas... Dar n-a fost lucru curat ! Nu era o încărcătură pe care vreun om ar fi putut s-o transporte. Nu !

Am privit fix spre cercurile care se roteau deasupra locului unde dispăruse *Maud Mary*, o dată cu ultimele șanse ale Organizațiilor Comerciale. Oboseala îmi gonea orice ambiție. Mă gîndeam la ifosele mele față de Beatrice și de unchiul meu cînd am declarat prompt „Mă duc eu !" și la lunile inutile pe care le pierdusem după această hotărîre impetuoasă. Îmi venea să rîd de mine și de soartă.

Dar căpitanul și oamenii nu rîdeau. Mai ales aceștia din urmă mă priveau încruntați și, frecîndu-și mîinile îndurerate și pline de bășici, s-au apucat din nou să vîslească...

După cum se știe, am fost culeși de pachebotul *Portland Castle* aparținînd societății Union Castle.

Frizerul vasului era un om uluitor, care a reușit chiar să-mi improvizeze un costum de seară și să-mi facă rost de o cămașă curată și de lenjerie călduroasă. Am făcut o baie fierbinte, m-am îmbrăcat, și am luat masa, delectîndu-mă și cu o sticlă de vin de Burgundia.

— Vă rog, am întrebat apoi, nu aveți pe aici vreun ziar? Vreau să aflu ce s-a mai întîmplat prin lume.

Stewardul îmi dădu ce se găsea pe bord, dar am debarcat la Plymouth fără să fi aflat mare lucru despre evoluția evenimentelor. Am reușit să scap de Pollack, l-am lăsat pe căpitan împreună cu secundul într-un hotel, și pe oamenii din echipaj într-un cămin de marinari unde urma să le trimit banii ce li se cuveneau, și m-am îndreptat spre gară.

Ei bine, totul — ziarele pe care le-am cumpărat, afișele pe care le-am văzut, întreaga Anglie răsuna de falimentul unchiului meu.

Cartea a patra

CE A URMAT DUPĂ TONO-BUNGAY

I

Coada rachetei

1

În seara aceea am stat de vorbă pentru ultima dată cu unchiul meu la Hardingham. Atmosfera locului se schimbase într-un fel izbitor. În locul mulţimii care făcea pe vremuri anticameră, am văzut doar o jumătate de duzină de indivizi cu înfăţişare destul de puţin atrăgătoare, ziarişti care voiau să-i ia un interviu. Ropper, uriaşul comisionar, era tot acolo, numai că acum îl apăra de fapt pe unchiul meu de ceva mai mult decît de intruşii care-i răpeau înainte timpul. L-am găsit pe omuleţul meu singur în biroul său particular, prefăcîndu-se că lucrează, dar în realitate stînd pe gînduri. Era galben la faţă şi desumflat.

— Doamne! făcu el văzîndu-mă. Ai slăbit, George. Acum ţi se vede şi mai bine cicatricea.

Ne-am privit cîteva clipe cu un aer grav.

— Quapul, am rostit eu, se află în fundul Atlanticului. Avem facturi... şi oameni de plătit...

— Ai văzut ziarele?

— Le-am citit pe toate în tren.

— Sînt la ananghie, zise el. Sînt la ananghie de-o săptămînă... Urlă toţi în jurul meu... Şi trebuie să fac faţă vacarmului... Mă simt puţin cam obosit.

Suflă şi-şi şterse ochelarii.

— Stomacul meu nu mai e ca înainte, explică el. Abia acum... îmi dau seama. Ia spune-mi cum s-a întîmplat, George? Marconigrama ta — m-a luat puţin pe neaşteptate.

I-am povestit pe scurt. Dădea din cap de cîte ori mă opream să răsuflu, iar la sfîrşit şi-a turnat ceva dintr-o sticluţă cu aspect medicamentos într-un păhărel de vin şi l-a băut. Am mai văzut şi alte medicamente, trei sau patru

sticluțe în mijlocul vrafului de hîrtii, și un vag miros familiar care plutea în odaie.

— Da, zise el ștergîndu-și buzele și punînd dopul la sticlă. Ai făcut tot ce-ai putut, George. Numai că norocul a fost împotriva noastră.

Rămase pe gînduri, cu sticla în mînă.

— Uneori norocul merge cu tine și alteori nu. Nu vrea. Și atunci, ce poți să faci? Totul e zadarnic! Chiar dacă lupți sau nu.

Îmi puse cîteva întrebări și apoi păru iar preocupat de propriile-i treburi urgente. Am încercat să obțin amănunte în legătură cu toată afacerea, dar n-a vrut să-mi spună nimic.

— Oh, aș fi vrut să te am aici. Aș fi vrut să te am aici, George. A trebuit să lupt de unul singur. Și-apoi, tu ai uneori capul mai limpede.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Oh! Boom! — lucruri groaznice.

— Da, dar — cum? Nu uita că abia am debarcat.

— Știi, mi-ar face prea mult rău să-ți povestesc acuma. Totul e atît de încîlcit...

Murmură ceva ca pentru sine și rămase pe gînduri întunecat; păru apoi să se trezească pentru a spune:

— De altfel... ai face mai bine să rămîi de o parte. Lucrurile se precipită. Lasă-i să urle. Tu du-te la Crest Hill și continuă-ți zborurile. Asta-i ce ai de făcut.

Felul său de a fi îmi trezi în minte neliniști ciudate. Trebuie să mărturisesc că îmi reveni coșmarul de pe insula Mordet, și în timp ce mă uitam spre el întinse din nou mîna după medicament.

— Stomacul, George, zise el. Știi, am luptat pentru... asta. Orice om luptă pentru un scop... dar pînă la urmă ceva cedează... capul, inima, ficatul... ceva. Zzzz. Ceva cedează... La fel s-a întîmplat și cu Napoleon pînă la urmă. La Waterloo, stomacul lui... nu mai făcea două parale! Mai rău ca al meu, mult mai rău.

Depresiunea îi trecu pe măsură ce medicamentul își făcea efectul. Ochii i se aprinseră. Începu să facă iar planuri. Îmi prezenta acum situația în altă lumină, părea să regrete ce-mi spusese. Înfățișa situația ca pe un fel de retragere din Rusia. Mai erau și șansele de la Leipzig!

— E o adevărată bătălie, George — o mare bătălie. Luptăm pentru milioane. Mai am încă şanse. Mi-a mai rămas încă o carte de jucat. Nu pot să-ţi împărtăşesc toate planurile mele — ar fi ca şi cum cineva ar dezvălui lovitura pe care o pregăteşte.

— Ar trebui totuşi... am început eu.

— Nu pot, George. E ceva încă în stare embrionară. Trebuie să aştepţi. Ştiu. Într-un fel, ştiu ce-am să fac. Dar ca să-ţi spun... Nu ! Ai fost plecat prea mult timp. Şi totul s-a complicat atîta...

Cu cît devenea mai bine dispus, cu atît mi se adîncea convingerea că dezastrul se apropia. Era evident că dacă-l sileam să-mi dea explicaţii puteam cel mult să contribui la strîngerea plasei care fusese ţesută în jurul lui. Gîndurile mele zburară în altă direcţie.

— Ce face mătuşa Susan ? am întrebat.

A trebuit să repet întrebarea. Buzele lui, agitate parcă într-o şoaptă continuă, se opriră o clipă, şi îmi răspunse cu tonul unui om ce repetă o formulă.

— Ar vrea să se afle în bătălie alături de mine. Ar vrea să fie aici la Londra. Dar e un impas prin care prefer să trec singur. Ochii i se opriră o clipă asupra sticluţei de lîngă el. S-au petrecut atîtea lucruri... Ai putea să te duci şi să stai de vorbă cu ea, zise apoi cu glasul ceva mai ferm. Eu am să vin mîine seară, cred.

Îşi ridică privirea, sperînd să pună astfel capăt convorbirii.

— Pentru *week-end* ? l-am întrebat.

— Pentru *week-end*. Slavă Domnului că mai există şi *week-end*-uri, George !

2

Întoarcerea mea acasă la „Lady Grove" a fost ceva cu totul diferit de ceea ce-mi închipuisem cînd pornisem pe mare cu încărcătura pe quap, crezînd că aveam în mînă Filamentul perfect. Aşa cum înaintam în lumina amurgului printre dune, liniştea zilei de vară evoca liniştea unei morţi recente. Nu mai erau muncitori care să stea la pîndă, nici biciclişti pe şosea.

Că lucrările încetaseră, era un lucru vădit pretutindeni. Fusese, mi-a povestit mătușa mea, o demonstrație mișcătoare și cu totul spontană cînd lucrările de la Crest Hill au fost oprite și muncitorii și-au primit ultima plată ; îl aclamaseră pe unchiul meu și îi huiduiseră pe antreprenori și pe Lordul Boom.

Nu-mi mai amintesc ce ne-am spus cînd ne-am revăzut, mătușa mea și cu mine. Probabil că eram foarte obosit atunci, dar oricare ar fi fost impresia mea, mi s-a șters din minte. Îmi amintesc însă foarte bine cum ne-am așezat mai tîrziu la măsuța rotundă de lîngă fereastra cea mare care dă spre terasă, cum am luat masa și am stat de vorbă. O revăd vorbindu-mi despre unchiul meu.

Mă întrebă cum l-am găsit și dacă părea sănătos.

— Aș vrea să pot face ceva, zise ea. Dar niciodată nu l-am putut ajuta prea mult, niciodată. Felul lui de a face lucrurile este cu totul diferit de al meu. Și de cînd — de cînd... De cînd a devenit peste măsură de bogat, îmi ascunde atîtea lucruri. Pe vremuri — era altfel...

...Nici acum — nici acum nu știu ce face. Nu vrea să fiu lîngă el...

...Eu aflu cel mai puțin. Chiar și servitorii știu mai multe. Îmi ascund ziarele în care se află articole prea ostile — ziarele lui Boom — și conspiră să nu citesc nici o știre... Cred că l-au încolțit, George.

...Bătrînul Teddy, sărmanul ! Bieți Adam și Eva ce sîntem, pe care perceptorii fiscali, cu săbii de flăcări, vin să ne gonească din grădina noastră ! Știi, credeam că n-o să mai trebuiască niciodată să mă mut de aici. În orice caz, nu va fi spre Crest Hill... Dar e greu pentru Teddy. Se află probabil într-o mare încurcătură. Sărăcuțul de el. Îmi închipui că n-avem cum să-l ajutăm. Cred că n-am face altceva decît să-l plictisim. Mai vrei puțină supă, George — cît mai avem încă supă ?...

A doua zi a fost una dintre zilele acelea a căror amintire îți rămîne puternic întipărită în minte, în timp ce cohorta zilelor obișnuite se estompează. Îmi amintesc și acum cum m-am trezit dimineața în odaia mare și familiară, care îmi era întotdeauna păstrată, și cum stăteam culcat privind scaunele îmbrăcate în creton, mobilele frumoase și neînghesuite,

fereastra care se deschidea spre cedrii de afară ; mă gîndeam că toate acestea vor trebui să ia sfîrşit.

Niciodată n-am fost avid de bani, niciodată n-am dorit să fiu bogat, dar aveam acum o senzaţie imensă de deposedare iminentă. După micul dejun am citit — împreună cu mătuşa mea — ziarele şi apoi m-am dus să văd ce făcuse Cothope cu *Lord Roberts* β . Niciodată pînă acum nu preţuisem atît de intens strălucirea şi vastitatea grădinilor de la „Lady Grove", demnitatea şi pacea calmă dimprejurul meu. Era una dintre dimineţile acelea calde de la sfîrşitul lui mai, care se bucură de toată gloria verii, fără să fi pierdut din gingăşia şi ardoarea primăverii. Grădina strălucea de culorile bobiţelului şi liliacului, straturile de flori erau înţesate de narcise de toate soiurile, iar prin colţurile umbroase se zăreau lăcrămioare.

Am pornit-o de-a lungul aleilor bine întreţinute, printre rododendroni, şi apoi am deschis poarta particulară şi am intrat în pădure, unde clopoţeii şi orhideele sălbatice creşteau din abundenţă. Niciodată parcă nu mai savurasem atît de total senzaţia plăcută a privilegiului şi a proprietăţii. Şi toate acestea vor lua sfîrşit, îmi spuneam în sinea mea, toate acestea vor lua sfîrşit !

Nici unchiul meu şi nici eu nu ne luasem măsuri ca să ne asigurăm împotriva vreunui dezastru. Tot ce aveam fusese pus în joc, şi acum nu mă mai îndoiam că ruina era completă. Pentru prima dată în viaţă de cînd îmi trimisese telegrama aceea uluitoare, trebuia să iau în consideraţie ceea ce alcătuieşte grija comună întregii omeniri — o slujbă. Trebuia să cobor de pe covorul meu fermecat şi să păşesc din nou în lume.

Şi deodată, m-am pomenit la încrucişarea de drumuri unde o revăzusem pe Beatrice după atîţia ani. E ciudat, dar trebuie să mărturisesc că nu mă gîndisem la ea nici măcar o singură dată de cînd debarcasem la Plymouth. Nu mă îndoiesc că imaginea ei formase într-un fel fondul gîndurilor mele, dar nu-mi amintesc de vreun gînd precis. Toată atenţia îmi fusese îndreptată asupra unchiului meu şi a crahului său financiar.

Şi deodată, mă izbi ca o lovitură în faţă certitudinea că şi toate acestea vor lua sfîrşit !

Acum gîndul la Beatrice puse stăpînire pe mine şi mă cuprinse un dor nespus după ea. Ce-o să facă aflînd de

imensul nostru dezastru? Ce-o să facă? Cum o să ia lucrurile? Și, perplex, mi-am dat seama că nu știam ce să răspund...

Oare o voi întîlni?

Am trecut peste ogoare și dune și de acolo l-am zărit pe Cothope pe un glisor nou, după un model propriu, zburînd în bătaia vîntului spre vechiul meu teren de aterizare. Judecînd după mișcările-i prelungi, era un glisor foarte bun. „Ce neobrăzare din partea lui Cothope, m-am gîndit, să continue cercetările. Mă întreb dacă face măcar însemnări... Dar toate acestea vor lua și ele sfîrșit".

S-a arătat sincer bucuros să mă vadă.

— Cred că știți că s-au petrecut lucruri ciudate, zise el.

Rămăsese o lună fără salariu, un om uitat în vîltoarea evenimentelor.

— Am rezistat și am făcut tot ce-am putut. Aveam ceva bani puși de o parte — și mi-am spus: „Ei bine, iată-te cu toate uneltele și nimeni care să-ți ceară socoteală. N-o să mai ai o asemenea șansă, băiete, cît vei mai trăi. De ce să nu faci tot ce poți?"

— Unde ai ajuns cu *Lord Roberts* β ?

Cothope înălță din sprîncene.

— Știți, n-am putut să fac tot ce-aș fi vrut. Dar arată foarte bine.

— Doamne sfinte! am exclamat, aș vrea să mă mai înalț măcar o dată cu el înainte de crah. Ai citit ziarele? Știi că totul se prăbușește?

— Oh! am citit ziarele. E într-adevăr scandalos că munca noastră trebuie să depindă de asemenea lucruri. Dumneata și cu mine ar trebui să fim sprijiniți de stat, domnule, dacă binevoiți să mă scuzați...

— Nu-i nimic de scuzat, i-am răspuns. Întotdeauna am fost socialist... într-un fel... în teorie. Hai să mergem să-l vedem. Cum e acum? Desumflat?

— Umflat numai pe sfert. Ultimul lac pe care l-am aplicat menține gazul de minune. Nu se pierde nici măcar un metru cub pe săptămînă...

Și în timp ce ne îndreptam spre hangare, Cothope reveni la socialism.

— Sînt bucuros să aflu că sînteți socialist, domnule, zise el. Este singura concepție civilizată. Și eu sînt socialist de

cîţiva ani — de la *Clarion*. Tare păcătoasă e lumea noastră. Ia toate lucrurile pe care le construim şi le inventăm şi face din ele numai prostii. Noi, oamenii care ne ocupăm cu ştiinţa, ar trebui să punem piciorul în prag şi să oprim toate chestiile astea financiare şi de publicitate. E ceva idiot. O adevărată pacoste ! Uite, noi, de exemplu !

Lord Roberts β, chiar şi pe jumătate dezumflat cum se afla în hangar, arăta tare frumos. Am stat alături de Cothope privindu-l, şi avînd convingerea tot mai fermă că toate acestea trebuiau să ia sfîrşit. Mă simţeam ca un băieţaş răutăcios, şi voiam să mă folosesc de acest aparat cît îl mai aveam, înainte de sosirea creditorilor. Aveam deasemeni impresia ciudată că dacă mă voi ridica în văzduh, Beatrice ar afla astfel de întoarcerea mea.

— Hai să-l umplem, am spus scurt.

— Totul e gata, zise Cothope. Şi adăugă, ca un gînd ce-i venise în ultima clipă : Dacă nu cumva ne vor întrerupe gazul...

Am lucrat toată dimineaţa împreună cu Cothope, absorbit şi uitînd pentru cîtva timp de alte griji. Dar gîndul la Beatrice mă năpădea, încet şi fără încetare. Pînă la urmă, deveni un dor cumplit — trebuia s-o văd. Simţeam că nu pot să aştept pînă ce *Lord Roberts* β va fi umplut, că trebuie s-o caut şi s-o văd cît mai curînd. Am lăsat totul baltă şi după ce am mîncat ceva cu Cothope, am pornit-o, sub primul pretext, prin pădure spre Bedley Corner. Totuşi şovăiam şi neîncrederea mă chinuia. Se cuvenea oare să mă duc la ea acum ? — mă întrebam, şi prin minte îmi defilau toate umilinţele sociale din primii ani ai vieţii mele. În cele din urmă, pe la ora cinci, m-am prezentat la Dower House. M-a întîmpinat Charlotte, servitoarea lor — cu o privire ostilă şi o uimire plină de răceală.

Beatrice şi Lady Osprey lipseau amîndouă de acasă.

Mă obseda tot mai mult gîndul de a o întîlni. Am pornit-o spre Woking, pe aleea pe care merseserăm acum cinci luni prin vînt şi ploaie.

Am rătăcit cîtva timp ca prin vis pe urma paşilor noştri de odinioară, apoi am scos o înjurătură şi m-am întors peste

cîmpii; brusc am simţit că mi-e silă de Cothope şi de toate şi m-am îndreptat spre dune. În cele din urmă m-am pomenit la Crest Hill privind în jos spre construcţia uriaşă şi abandonată a casei neterminate.

Priveliştea a făcut ca gîndurile să-mi pornească într-o nouă direcţie. Unchiul meu a apărut din nou pe prim plan. Ce pustietate stranie şi melancolică se degaja din uriaşul şantier părăsit, în lumina difuză a apusului, şi ce măreţie vulgară, grosolană, şi ce absurditate totală! Era ceva tot atît de idiot ca şi piramidele. M-am aşezat pe un pîrleaz, privind ţintă ca şi cum nu mai văzusem niciodată pădurea aceea de stîlpi ai schelăriei, masa de ziduri, şi cărămizi, şi ipsos, şi pietre cioplite, întinderea de pămînt răscolit, de urme de roţi şi grămezi de tot felul de resturi. Am avut dintr-o dată imaginea şi exemplul cel mai concret a tot ceea ce trece drept Progres, a tuturor cheltuielilor umflate prin reclame, a tot ce se construieşte fără nici un ţel, a elementului întreprinzător şi promiţător al epocii mele. Aveam în faţă rodul strădaniilor noastre, realizarea noastră, a mea şi a unchiului meu, după moda timpului nostru. Noi eram conducătorii şi exponenţii lui, eram produsul lui cel mai înfloritor. Şi pentru această inutilitate, pentru epoca unei astfel de inutilităţi, se desfăşurase sulul solemn al istoriei...

— Doamne sfinte! am strigat, să fie oare aceasta Viaţa?

Va să zică pentru asta făceau exerciţii armatele, pentru asta se aplica legea şi închisorile îşi îndeplineau menirea, pentru asta milioane de oameni trudeau şi piereau în suferinţă — pentru ca vreo cîţiva dintre noi să-şi clădească palate pe care să nu le termine niciodată, să amenajeze săli de biliard sub lacuri, să ridice ziduri fără noimă în jurul unor moşii nesăbuit de mari, să alerge ca nişte nebuni pe şosele cu automobilele lor, să născocească maşini de zbor, să joace golf şi alte nu ştiu cîte jocuri absurde cu mingea, să se înghesuie la petreceri gălăgioase, să speculeze şi să facă din viaţă un imens şi trist spectacol de risipă nebunească! Aşa am simţit atunci, şi cîtva timp nu m-am putut gîndi la altă interpretare. Aceasta era Viaţa! A fost ca o revelaţie, o revelaţie în acelaşi timp de necrezut şi neîndoielnică a profundei nebunii a naturii umane.

3

Am fost trezit din gînduri de sunetul unor paşi în spatele meu.

M-am răsucit plin de speranţă — atît de nebunească este imaginaţia unui îndrăgostit ! — şi am rămas uluit. Era unchiul meu. Avea faţa palidă — la fel de palidă cum o văzusem în visul meu.

— Bună ! am rostit, uitîndu-mă ţintă la el. Ai venit de la Londra ?

— Totul s-a terminat, zise el...

— Vrei să spui că s-a judecat ?...

— Nu !...

Fără să-mi pot desprinde privirile de la el, am coborît de pe pîrleaz.

Rămase o clipă şovăind şi apoi făcu cîţiva paşi, parcă pipăindu-şi drumul cu mîinile, ca un om care nu poate să vadă desluşit ; apoi se prinse şi se rezemă de pîrleaz. Am păstrat cîtva timp amîndoi tăcerea. Unchiul meu făcu un gest stîngaci spre uriaşa inutilitate de dedesubt şi păru că se sufocă. Am observat că faţa îi era udă de lacrimi, că sticlele ţmede ale ochelarilor îl împiedicau să vadă. Îşi ridică mîna-i mică şi grasă şi şi-i scoase cu stîngăcie, se pipăi în zadar prin buzunare după batistă şi apoi, spre groaza mea, se agăţă de mine şi începu să plîngă zgomotos — acest mic escroc înfrînt. Nu suspina doar sau lăcrima, ci plîngea cu hohote ca un copil. Era — oh ! era îngrozitor !

— E o cruzime, bolborosi el în cele din urmă. Mi-au pus tot felul de întrebări. Mi-au pus într-una o mulţime de întrebări, George...

Încerca să rostească vorbele cum trebuie, dar nu izbutea decît să bolborosească.

— Ticăloşii dracului ! strigă el. Ti-că-lo-şii dracului !

Încetă să mai plîngă. Începu să vorbească precipitat, dîndu-mi tot felul de amănunte.

— N-au jucat cinstit, George. Au căutat mai întîi să mă vlăguiască... şi nu mă simt nici bine. Ştii, cu stomacul. Şi cred că am şi răcit. Întotdeauna am fost sensibil la frig şi acum mi-a prins tot pieptul. Şi tocmai acum trebuia să vorbesc. M-au sîcîit — oh, m-au sîcîit îngrozitor. O adevărată

tortură. Nu mi-au mai rezistat nervii. Nu-mi mai aminteam ce spusesem, așa că m-au forțat să mă contrazic. Nu-i un joc cinstit... Sînt doar un om de vază... Am stat alături la dineuri cu tipul ăla, Neal îl cheamă, i-am spus anecdote — și acum se poartă neîndurător! E hotărît să mă ruineze. Nu mi-a pus o întrebare ca lumea — latră tot timpul.

Se frînse din nou.

— Au urlat la mine, m-au amenințat, m-au tratat ca pe un cîine. Niște nemernici! Nemernici! Aș prefera să fiu un șarlatan decît un avocat; mai bine aș vinde resturi pe străzi.

...În dimineața asta mi-au aruncat în față tot felul de lucruri... la care nu mă așteptam. S-au repezit cu toții la mine! Aveam toată afacerea în mîini și deodată m-au dat peste cap. Și cine? Tocmai Neal! Neal, căruia îi dădusem indicații la bursă! Neal! Pe care l-am ajutat...

...N-am putut să iau nici o înghițitură... la ora prînzului. Știi, n-am reușit să le fac față. E adevărat, George — n-am reușit să le fac față. Le-am spus că aș vrea să iau puțin aer și am șters-o și m-am dus apoi la Embankment, și de acolo am luat un vas pînă la Richmond. A fost o inspirație. De acolo, am luat o barcă cu vîsle și am vîslit puțin pe fluviu. Un grup de băieți și de fete care se aflau pe mal au început să rîdă văzîndu-mă în cămașă și cu joben. Credeau probabil că era o plimbare de plăcere. Grozavă plăcere! Am vîslit puțin și m-am întors. Apoi am venit aici. Pe la Windsor. Și în vremea asta, tipii ăia de la Londra mă fac pur și simplu praf... Dar nu-mi pasă!

— Bine, dar... am început eu, privindu-l nedumerit.

— Doar ți-am spus că am șters-o. Or să obțină un mandat de arestare.

— Nu înțeleg, am zis.

— Totul s-a sfîrșit, George — totul s-a sfîrșit de-adevărat... Și cînd te gîndești că speram să trăiesc aici, George — și să mor ca lord. E o locuință frumoasă, într-adevăr, o locuință imperială — dacă cineva va avea destul cap s-o cumpere și s-o termine. Terasa aceea...

Am stat cîteva clipe gîndindu-mă.

— Ascultă! am spus. Ce vrei să zici cu mandatul acela? Ești sigur că vor obține un mandat? Îmi pare rău, unchiule că te întreb, dar, în sfîrșit, ce-ai făcut?

— Nu ți-am spus ?

— Da, dar nu văd ce-ar putea să-ți facă pentru atît. Cel mult să te aducă înapoi ca să termine interogatoriul.

Rămase tăcut cîtva timp. In cele din urmă vorbi — rostind vorbele cu greutate :

— E mai grav decît crezi. Am făcut ceva... Și nu mă îndoiesc că vor descoperi. De fapt, au și descoperit.

— Ce ?

— Am menționat în însemnările mele anumite operațiuni... Am făcut ceva...

Era, cred, pentru prima dată în viața lui că se simțea și arăta rușinat. Am fost cuprins de milă văzîndu-l cum suferea.

— Cu toții am făcut anumite lucruri, am spus. Asta face parte din jocul pe care lumea ne silește să-l jucăm. Dacă vor să te aresteze — și zici că nu mai ai nici o carte în mînă... ! Nu, nu trebuie să te aresteze.

— Ai dreptate. De fapt, într-un fel, tocmai de aceea m-am dus la Richmond. Dar n-aș fi crezut niciodată...

Ochii săi mici și injectați priviră spre Crest Hill.

— Tipul ăla, Wittaker Wright, zise el, avea totul aranjat. Eu nu... Acum ai aflat totul, George. Asta-i beleaua care a dat peste mine.

4

Amintirea unchiului meu, așa cum stătea în poartă, o păstrez limpede și acum. Sînt în stare să-mi amintesc chiar și de gîndurile care-mi treceau prin cap în timp ce-l ascultam. Îmi amintesc de mila și afecțiunea care mă umpleau și se agitau în mine în fața nenorocirii ivite, și simțeam cu tot mai multă putere că trebuie să-l ajut cu orice preț. Apoi însă urmează iarăși o perioadă nedeslușită. Știu că am început să acționez. Că l-am convins să lase totul pe seama mea, plănuind cu febrilitate cum să pun lucrurile la cale. Cred că, în general, ne amintim cel mai puțin de momentele cînd acționăm cel mai mult, pentru că în măsura în care impulsul impresiilor noastre se traduce în proiecte și mișcări, el încetează de a se mai înregistra în memorie. Știu că m-am hotărît să-l scap de îndată din încurcătură, recurgînd la *Lord Ro-*

berts β. Era limpede că în curînd avea să fie un om urmărit, și socoteam că nu mai putea fugi pe căile obișnuite. Trebuia să făuresc un plan, și să-l făuresc repede, pentru a putea fugi pe continent neobservați de nimeni. Și tocmai bine se potrivea cu hotărîrea mea de a face cel puțin un zbor cu nava mea aeriană. Socoteam că vom izbuti să trecem peste mare în timpul nopții, să lăsăm apoi nava în voia vîntului, și s-o pornim ca niște turiști pedeștri prin Normandia sau Bretania, și astfel să scăpăm. În orice caz, asta era ideea mea dominantă. L-am expediat pe Cothope la Woking sub pretextul unei scrisori urgente, pentru că nu voiam să-l compromit și pe el, și l-am adus pe unchiul meu în pavilion. Am coborît apoi la mătușa mea și i-am povestit totul. A dat dovadă de o admirabilă înțelegere a situației. Ne-am dus în camera lui și am spart fără milă încuietorile. Am luat o pereche de ghete maron, un costum de tweed și o șapcă — un echipament de excursie destul de acceptabil, precum și o mică valiză pentru mers pe jos; în plus, am mai luat o manta largă de automobilist, și cîteva cuverturi pe care să le adaug celor din pavilion. Am mai adăugat și o sticlă cu rachiu, iar mătușa mea a pregătit niște sandvișuri. Nu-mi amintesc să fi văzut vreun servitor, și mă întreb unde o fi găsit tot ce-i trebuia. În tot acest timp n-am încetat o clipă să discutăm. Mai tîrziu mi-am amintit cu cîtă încredere calmă stăteam noi de vorbă.

— Dar ce-a făcut? întrebă ea.

— Ții neapărat să afli?

— Nu mai am de mult conștiință, slavă Domnului!

— Cred că... falsuri!

Urmă o mică tăcere.

— Poți să duci legătura asta? mă întrebă.

Am ridicat-o.

— Nici o femeie n-a respectat vreodată legea... niciodată, continuă ea. E prea tîmpită... Atîtea lucruri pe care nu le poți face! Și-apoi, pune deodată mîna pe tine. Ca o doică ticnită care-și amintește că are un copil în grijă.

Mă ajută ducînd cîteva pături prin grădina în care întunericul începea să estompeze arbuștii.

— Or să creadă că plecăm la plimbare, zise ea făcînd un semn cu capul spre casă. Mă întreb cum ne vor socoti — poate niște criminali...

Ca un răspuns la aceasta, se auzi un sunet puternic și profund. Am tresărit amîndoi.

— Drăguții de ei! zise mătușa mea. E gongul pentru cină!... Dar aș vrea, George, să-l pot ajuta pe micul Teddy. E groaznic cînd mă gîndesc la el, cu ochii lui înroșiți, fierbinți și uscați. Și știu că i-ar face rău dacă m-ar vedea. I-am spus atîtea răutăți, George. Dacă aș fi știut, l-aș fi lăsat să aibă un camion plin cu de-alde Mrs. Scrymgeour. Dar i-am tăiat-o. Nu crezusem niciodată că voi lua lucrurile în serios... În orice caz, am să-l ajut cît pot.

M-am întors simțind ceva în glasul ei, și la lumina lunii i-am văzut fața în lacrimi.

— *Ea* ar fi putut să-l ajute? întrebă brusc.

— Care *ea*?

— Femeia aceea.

— Doamne Sfinte! am exclamat, *să-l ajute!* Ființele astea nu știu să ajute!...

— Spune-mi din nou ce trebuie să fac, continuă după o tăcere.

I-am expus planul meu care mi-ar fi permis să rămîn în comunicație cu ea, și ce anume credeam că o să pot realiza. I-am dat și adresa unui avocat în care putea să aibă încredere.

— Trebuie să te gîndești numai la interesul tău, am stăruit. Să știi că e vorba de o adevărată luptă. Să cauți să obții tot ce poți pentru noi, și să ne urmezi de îndată ce se va putea.

Încuviință din cap.

Cînd se apropie de pavilion, șovăi cîtva timp, timidă, și apoi se îndepărtă.

L-am găsit pe unchiul meu într-un fotoliu din salon, cu picioarele pe grilajul sobei de gaz, pe care o aprinsese, puțin beat cu whisky-ul meu, și foarte obosit la trup și la minte, înclinînd spre o oarecare lașitate.

— Am renunțat la picăturile mele, zise.

Își schimbă hainele, încet și cam în silă. Am fost nevoit să-l grăbesc, aproape să-l împing spre nava aeriană și să-l așez pe platforma împletită din răchită. Acționînd doar cu o mînă, am pornit destul de stîngaci; ne-am tîrît de-a lungul acoperișului hangarului, îndoind puțin un braț al elicei, și am rămas chiar cîtva timp agățat dedesubt, fără ca unchiul meu să mă

ajute ca să mă pot cățăra. Dacă n-ar fi fost un fel de dispozitiv de troleu pentru ancorare, născocit de Cothope, un fel de ancoră care aluneca pe o șină, n-am fi reușit niciodată să ne desprindem.

5

Diferitele incidente ale zborului nostru cu *Lord Roberts* β nu le mai țin minte în adevărata lor succesiune. Cînd mă gîndesc la toate peripețiile prin care am trecut, e ca și cum aș deschide la întîmplare un album de vederi. Îmi amintesc ba de una, ba de alta. Stăteam întinși amîndoi pe o platformă orizontală de răchită împletită; căci *Lord Roberts* β nu avea nici unul din dispozitivele comode ale unui balon. Eu stăteam mai în față, iar unchiul meu în spate, într-o poziție care nu ne îngăduia să vedem aproape nimic din zborul nostru. Ca să nu ne rostogolim peste bord, aveam doar o plasă întinsă între niște suporți de oțel. Era cu neputință să ne ridicăm în picioare; trebuia sau să stăm întinși sau să ne tîrîm în patru labe peste împletitură. În mijloc se aflau un fel de cufere din materialul acela al lui Watson numit aulită, și între ele l-am așezat pe unchiul meu, înfășurat în pături. Eu aveam ghete și mănuși de automobilist din piele de focă, precum și o haină de automobilist îmblănită, pusă peste costumul de tweed. Motorul îl controlam cu ajutorul cablurilor Bowden și al pîrghiilor din față.

Prima parte a aventurii noastre nocturne mi-a rămas legată în amintire de o senzație de căldură, de peisaje din Surrey și Sussex sub clar de lună, și de un zbor rapid și reușit, urcînd și planînd, și apoi urcînd din nou spre sud. Nu puteam vedea norii din cauza corpului navei care acoperea totul deasupra mea, nu puteam să văd nici stelele ca să-mi dau seama de condițiile meteorologice, dar mi-am dat seama că bătea un vînt din direcția nord și nord-est, căpătînd tot mai multă forță. După ce printr-o serie de dilatări și contractări absolut reușite am verificat în aer spre satisfacția mea veritabilele calități ale lui *Lord Roberts* β, am oprit motorul ca să economisesc benzina și am lăsat monstrul să plutească, controlîndu-i înaintarea după peisajul nelămurit de jos. Unchiul meu stătea li-

niştit în spatele meu, vorbind puţin şi privind fix înaintea lui, lăsîndu-mă în pace cu gîndurile şi senzaţiile mele.

Gîndurile mele, oricare ar fi fost ele, mi s-au şters de mult din amintire, iar senzaţiile s-au contopit într-una singură, continuă : un peisaj de ţară acoperit, pare-se, de zăpadă, cu petice de întuneric, cu drumuri, rîpe şi bălţi fantomatice de un negru catifelat, şi case în care lămpile scînteiau ca nişte nestemate. Îmi amintesc de un tren croindu-şi drum, ca o omidă de foc, de-a lungul peisajului, şi cît de limpede i-am auzit zgomotul roţilor. Oraşele îşi aveau străzile punctate cu felinare. Am trecut foarte aproape de regiunea de dune din sud, lîngă Lewes, dar toate lămpile erau stinse în case şi oamenii dormeau. Am părăsit ţărmul la răsărit de Brighton, şi la ora aceea Brighton era adormit şi tot litoralul, de obicei atît de animat, era pustiu. Atunci am dat drumul camerei de gaz la maximum şi ne-am ridicat. Îmi place să zbor la înălţime mare cînd trec peste o apă.

Nu ştiu prea bine ce s-a întîmplat în timpul nopţii. Cred că am aţipit, iar unchiul meu chiar a adormit. Îmi amintesc că o dată sau de două ori l-am auzit vorbind singur cu un glas neliniştit şi înăbuşit, adresîndu-se parcă unui tribunal imaginar. Ceea ce e sigur însă este că vîntul se schimbase bătînd acum dinspre răsărit şi că eram împinşi departe pe Canalul Mînecii, fără să bănuim cîtuşi de puţin imensa deviere a direcţiei în care zburam. Îmi amintesc perplexitatea mea stupidă cînd am văzut zorile ivindu-se peste o întindere cenuşie de apă şi mi-am dat seama că ceva nu era în ordine. Eram atît de uluit încît abia după răsăritul soarelui am văzut adevărata direcţie a crestelor valurilor de jos, şi am ştiut că ne aflam în mijlocul unui vînt puternic care bătea dinspre răsărit. Chiar şi atunci, în loc să îndrept aparatul spre sud-est, am dat drumul motorului, m-am îndreptat spre sud, zburînd într-o direcţie care trebuia să ne ducă peste Ushant sau peste golful Biscaya. Credeam că mă aflu la răsărit de Cherbourg, cînd de fapt eram departe spre vest ; sub această impresie am oprit motorul şi apoi l-am pus din nou în funcţiune. Spre sfîrşitul după-amiezii, am zărit într-adevăr coasta Bretaniei spre sud-est, şi abia atunci am înţeles toată gravitatea situaţiei noastre. Am descoperit din întîmplare coasta spre sud-est, cînd eu o căutam cu privirea la sud-vest. Am întors aparatul spre est şi am ţinut piept vîntului cîtva timp, dar văzînd că nu voi putea să-i

înfrîng tăria, m-am înălţat mai sus, unde rafalele nu erau atît de violente, şi am încercat să cîrmesc spre sud-est. Mi-am dat seama în ce furtună intrasem. Fusesem duşi spre vest, şi poate chiar şi puţin spre nord-vest, cu o viteză de cincizeci sau şaizeci de mile pe oră.

A început atunci ceea ce cred că s-ar putea numi lupta împotriva vîntului de răsărit. Poate fi numită luptă, dar mai curînd a fost un fel de mişcare de fierăstrău. Vîntul încerca să mă împingă spre vest, iar eu încercam să cîştig cît mai mult teren spre est, cu rafalele care ne-au izbit şi ne-au zguduit şi ne-au zdruncinat, din fericire nu chiar tot timpul, dar aproape douăsprezece ore. Nădăjduiam că vîntul va scădea, şi că o să ne menţinem pînă atunci în aer la răsărit de Finister, principala primejdie fiind epuizarea rezervelor de benzină. A fost un răstimp lung, plin de nelinişti propice meditaţiei ; ne era destul de cald, foame încă nu ni se făcuse, şi în afară de cîteva mormăieli sau reflecţii filozofice ale unchiului meu, care a început să se vaite că avea temperatură, am stat foarte puţin de vorbă. Eram obosit şi posomorît, şi mai ales îngrijorat de motor. Am rezistat cu greu tentaţiei de a mă tîrî pînă în partea din spate ca să-l examinez. Nu voiam să risc o contractare a camerei de gaz, care ar fi antrenat pierderea gazului. Nimic din toate acestea nu seamănă cu o luptă. Ştiu că în revistele de mare tiraj şi în alte publicaţii asemănătoare, împrejurări ca acestea sînt descrise într-un stil isteric. Căpitanii îşi salvează navele, inginerii îşi sfîrşesc podurile, generalii îşi dirijează bătăliile, toţi într-o stare de surescitare, dansînd parcă, făcînd spume la gură de expresiile tehnice obscure pe care le folosesc. Presupun că aceasta îl impresionează pe cititor, dar dacă cineva ar pretinde că oglindeşte realitatea, i-aş putea spune că totul nu este decît o absurditate copilărească. Şcolari de cincisprezece ani, fete de optsprezece, şi oameni de litere de orice vîrstă pot avea asemenea accese zgomotoase, dar ştiu din propria mea experienţă că scenele cele mai emoţionante, nu sînt emoţionante şi că oamenii înfruntă cu capul limpede cele mai multe momente impresionante ale vieţii.

Nici eu şi nici unchiul meu nu ne-am petrecut noaptea în imprecaţii sau rostind vorbe de duh. Eram amîndoi apatici. Unchiul meu încremenise pe locul său, mormăind nu ştiu ce despre starea stomacului, iar uneori divagînd în legătură cu situaţia sa financiară sau acuzîndu-l pe Neal — în mod cert

l-a gratificat pe Neal cu cîteva expresii tari. În ceea ce mă privește, mă tîram încoace și încolo, la intervale rare, bombănind, iar platforma noastră de răchită scîrțîia neîncetat, și vîntul ne izbea dintr-o parte, frecîndu-se înăbușit de peretele camerei de gaz. Cu toate păturile noastre, pe măsură ce noaptea înainta ne simțeam tot mai înghețați.

Probabil că ațipisem și era întuneric cînd mi-am dat seama cu o tresărire că eram împinși de-a binelea spre sud, la o bună distanță de un far care-și arunca lumina cu regularitate și care se înălța în fața unui oraș mare, strălucitor, și apoi mi-am dat seama că lucrul care mă trezise era oprirea motorului și faptul că ne îndreptam din nou spre vest.

Atunci, într-adevăr m-am simțit îngrozit și la capătul puterilor. M-am tîrît în partea din față pînă la corzile supapelor de evacuare, l-am pus și pe unchiul meu să se tîrască în partea din față, și am dat drumul la gaz pînă cînd am început să coborîm, ca un glisor greoi, spre întinderea aceea cenușie și vagă care era pămîntul.

Ceva trebuie să se fi întîmplat aici, de care probabil că am uitat cu totul. Am văzut luminile din Bordeaux cînd era noapte de-a binelea, o ceață nebuloasă proiectată pe un fond negru — cel puțin de asta sînt destul de sigur. Dar căderea noastră s-a produs în lumina rece și nesigură a zorilor. De asta sînt cel puțin tot atît de sigur. Și Mimizan, lîngă care am căzut, se află la cincizeci de mile de Bordeaux, ale cărui lumini din port probabil că le văzusem.

Îmi amintesc de coborîre și știu că simțeam o ciudată indiferență — a trebuit aproape să fac un efort ca să mă trezesc și să iau cîrma în mînă. Dar aterizarea a fost ceva destul de palpitant. Țin minte că am fost tîrîți multă vreme pe pămînt și doar cu greu am reușit să mă desprind ; apoi o rafală de vînt l-a prins pe *Lord Roberts* β în timp ce unchiul meu încerca să se degajeze dintre funii și din tot felul de obiecte împrăștiate, iar eu am căzut greoi, aruncîndu-mă în genunchi. În clipa aceea am constatat că monstrul încerca într-un mod aproape conștient să se desprindă și să scape, așa că am făcut un salt ușor chiar cînd se smucea. Funia mi-a alunecat însă și am scăpat-o din mînă. Îmi amintesc că am alergat cufundat pînă la genunchi într-o baltă sărată, căutînd zadarnic să apuc balonul care se tîra și se înălța în direcția mării ; abia după ultimul efort inutil de a-l recaptura, mi-am dat seama

că era poate lucrul cel mai bun care ar fi putut să se întîmple. A trecut iute pe deasupra dunelor de nisip, urcînd și coborînd, și apoi s-a pierdut în dosul unui mănunchi de copaci bătuți de vînt. Pe urmă a reapărut mult mai departe, îndepărtîndu-se mereu. A planat cîtva timp, s-a lăsat jos încet și la un moment dat nu l-am mai văzut. Îmi închipui că a căzut în mare, s-a udat cu apă sărată, s-a îngreunat, și astfel s-a desumflat și s-a scufundat.

N-a mai fost găsit niciodată și nimeni n-a anunțat să-l fi văzut după ce mi-a scăpat din mînă.

6

Dar dacă îmi vine greu să povestesc cum a decurs zborul nostru îndelungat pe deasupra mării, cel puțin zorii aceia din Franța se desprind reci și limpezi în amintirea mea. Revăd de parcă aș avea acum în fața ochilor dunele de nisip ridicîndu-se în dosul altor dune de nisip, cenușii și reci și presărate cu o iarbă firavă. Parcă simt din nou aerul înghețat și limpede al zorilor, și parcă aud lătratul îndepărtat al unui cîine. Parcă mă văd întrebîndu-mă : „Și-acum, ce să facem ?" și încercînd să-mi alcătuiesc un plan, cu creierul peste măsură de obosit.

Dintru început, unchiul meu mi-a trezit îngrijorarea. Tremura ca varga și m-am reținut cu greu să nu-l duc de îndată într-un loc unde să-l pot culca într-un pat confortabil. Țineam însă ca apariția noastră să pară plauzibilă în această parte a lumii. Simțeam că nu trebuia, că ar fi mult prea bătător la ochi dacă am fi mers undeva în zori să cerem adăpost ; trebuia să rămînem pe loc pînă cînd se va fi făcut ziuă de-a binelea și apoi să apărem ca niște turiști prăfuiți care caută de mîncare. I-am dat lui aproape toți biscuiții care ne rămăseseră, ne-am golit sticlele și l-am sfătuit să doarmă — dar era prea frig, cu toate că-l înfășurasem în pătura mare de blană.

Și deodată am fost izbit de oboseala care i se vedea pe fața roșie, de impresia de bătrînețe pe care i-o dădeau perii cărunți crescuți pe obraji. Ședea ghemuit, tremurînd și tușind, mestecînd cam în silă, dar bînd cu aviditate și gemînd puțin — o creatură într-adevăr jalnică. Dar trebuia s-o ținem așa pînă la capăt, căci altă cale nu aveam.

În curînd soarele se înălță pe deasupra pinilor și nisipul se încălzi repede. Unchiul meu sfîrșise de mîncat și stătea așezat cu mîinile pe genunchi, cea mai disperată imagine a unui suflet pierdut.

— Sînt bolnav, zise el, îngrozitor de bolnav! O simt din cap pînă-n picioare!

Apoi — a fost o clipă groaznică pentru mine! — a strigat: „Ar fi trebuit să stau în pat; ar fi trebuit să stau în pat... în loc s-o pornesc în zbor", și deodată izbucni în lacrimi.

M-am ridicat în picioare.

— Culcă-te și dormi, omule! am spus și luînd pătura de pe el, am întins-o și l-am înfășurat în ea.

— Lasă că e foarte bine și-așa, protestă el; doar că nu mai sînt destul de tînăr...

— Ridică-ți capul, l-am întrerupt, și i-am vîrît rucsacul sub cap.

— Or să pună mîna pe noi aici tot atît de bine ca și într-un han, mormăi el și apoi nu mai spuse nimic.

După o bună bucată de timp, am observat că adormise. Respira șuierător, și din cînd în cînd tușea. Și eu eram înțepenit și obosit, și probabil că m-a furat somnul. Nu-mi amintesc. Mă văd doar șezînd lîngă el un timp care mi s-a părut nesfîrșit, prea obosit chiar și pentru a gîndi în această pustietate de nisip.

Nimeni nu s-a apropiat de noi, nici o ființă, nici măcar un cîine. În cele din urmă m-am ridicat, simțind că n-avea rost să încerc a crea impresia că ne aflam într-o situație normală, și făcînd o sforțare de parcă am fi ridicat un cer de plumb, ne-am îndreptat prin nisipul obositor spre o fermă. Ajunși acolo, m-am prefăcut că știu chiar mai puțină franceză decît știam în realitate, dînd de înțeles că eram niște turiști veniți de la Biarritz, că rătăciserăm drumul de-a lungul țărmului și ne apucase noaptea. Explicația a fost socotită, cred, destul de bună; ni s-a dat cafea, care ne-a întărit, și o căruță ca să ajungem pînă la o haltă din apropiere. Pe drum, mi-am dat seama că unchiul meu era din ce în ce mai bolnav. Am ajuns la Bayonne, unde mai întîi a refuzat să mănînce și apoi s-a simțit foarte rău, și apoi l-am urcat, tremurînd și istovit, într-un trenuleț pînă la o localitate de lîngă frontieră, numită Luzon Gare.

Am găsit un han cu două camere, ținut de o hangioaică bască ce părea foarte cumsecade. L-am culcat pe unchiul meu,

și toată noaptea am rămas în odaia lui ; după o oră sau două de somn, s-a trezit cuprins de febră mare și delirînd, înjurîndu-l pe Neal și înșirînd coloane întregi de cifre fanteziste. Era evident că trebuia chemat un doctor, și dimineața am adus unul — un tînăr din Montpellier, care abia începuse să practice, foarte misterios, tehnic, modern și care nu ne-a fost de nici un ajutor. A spus ceva despre răceală, despre expunerea la frig, despre gripă și pneumonie. A dat cîteva dispoziții explicite dar greu de îndeplinit... Mi-am dat seama că-mi revenea mie sarcina să organizez îngrijirea bolnavului și în primul rînd să-i rezerv o cameră specială. Am instalat o călugăriță în cea de a doua odaie a hanului, iar eu mi-am luat o cameră la hanul din Port de Luzon, la un sfert de milă depărtare.

7

Și acum povestirea mea se concentrează asupra a ceea ce a fost sortit, în acest ciudat și izolat colț de lume, să fie patul de moarte al unchiului meu. Fondul scenei îl formau Pirineii, dealuri albăstrui și case însorite, vechiul castel din Luzon și un rîu zgomotos care cădea în cascade, iar în prim plan se afla odaia întunecoasă și înăbușitoare, cu ferestrele ținute închise atît de călugăriță cît și de gazdă, cu podeaua-i ceruită, patul cu patru coloane, cu scaunele și căminul atît de caracteristic franceze, cu sticle de șampanie și lighene murdare, prosoape uzate și pachete de *Somatosé* pe masă. Și în aerul închis al odăii îmbîcsite, între perdelele patului zăcea omulețul acela care era unchiul meu, ca un monarh sechestrat pe tron, lungit pe pat sau răsucindu-se și zvîrcolindu-se în ultimele-i încercări de a învinge moartea. Dacă voiai să-i vorbești sau să-l privești, trebuia să dai la o parte perdelele.

De obicei stătea rezemat de perne, ca să respire mai ușor. Nu prea putea să doarmă.

Păstrez amintirea confuză a unor nopți în care l-am vegheat, a unor dimineți și după-amiezi petrecute la căpătîiul său și a călugăriței agitîndu-se în jurul meu — o femeie blîndă, bună, cu totul nefolositoare și cu niște unghii neverosimil de negre. Mai păstrez amintirea și altor figuri, mai trecătoare, în

special a doctorului, un tînăr grăsun și cam rococo, în costum sportiv de biciclist, cu trăsături fine ca de ceară, barbișon ascuțit, părul lung, negru și creț, și o cravată imensă de poet de mîna a doua. Vii, precise și totuși fără legătură sînt amintirile despre gazda bască de la hanul unde zăcea unchiul meu și despre familia de spanioli unde stăteam eu, și care-mi prepara cele mai uimitoare mese, cu supă, salată, pui și dulciuri minunate. Erau niște oameni foarte buni și simpatici, și asta din fire. Iar eu căutam, cu perseverență, dar fără a atrage atenția, să-mi procur ziare englezești.

Însă, în centrul tuturor acestor impresii, se află unchiul meu.

Am încercat să vi-l descriu pe rînd, în fiecare perioadă, așa cum arăta — mai întîi tînărul din farmacia de la Wimblehurst, apoi asistentul jerpelit din Tottenham Court Road, aventurierul din prima perioadă a lui Tono-Bungay, și în sfîrșit plutocratul absurd și încrezător. Iar acum trebuie să vi-l prezint atît de deosebit sub umbra morții ce se apropia, cu pielea fleșcăită, galbenă și transpirată, cu ochii mari și sticloși, nasul subțire și ascuțit, teribil de schimbat din cauza bărbii care-i crescuse. Niciodată nu arătase atît de mic ca acum. Și-mi vorbea cu un glas șoptit, pe care abia reușea să-l facă auzit, despre probleme mari, despre țelurile vieții sale și despre locul spre care se îndrepta acum. Sărăcuțul de el! Această ultimă fază se detașează, parcă, de toate celelalte. Era ca și cum s-ar fi tîrît afară din ruinele carierei sale, încercînd să vadă în jurul său înainte de a muri. Căci avea momente de luciditate totală între ceasurile de delir.

Știa că nu existau prea multe șanse să scape. Într-un fel, asta îi mai ușura din griji. Nu mai era nici un Neal căruia să-i facă față, nu mai erau fugi și evadări, nici condamnări.

— Am avut o carieră grozavă, George, zicea el, dar voi fi bucuros să mă odihnesc. Bucuros să mă odihnesc... bucuros să mă odihnesc...

Gîndurile i se învîrteau mai ales în jurul carierei pe care o făcuse și de obicei — îmi face plăcere să-mi aduc aminte — cu o notă de satisfacție și aprobare. În fazele de delir, de cele mai multe ori exagera această mulțumire de sine, oprindu-se doar la momentele de strălucire. Se agăța de cearceaf și privea fix înainte, șoptind abia auzit frînturi de fraze:

— Ce-i casa aia mare, cu turnuri pierdute în nori, și cu săgeți aeriene?... Ilion. Îndreptate spre cer... Ilion House, reședința unuia din... marii prinți ai comerțului... Terasă peste terasă... Ajungînd pînă în ceruri... Regate de care Cezar nici n-a auzit... Un mare poet, George. Zzzz. Regate cum Cezar n-a cunoscut vreodată... Sub o conducere cu totul nouă... Măreție... Milioane... Universități... El stă pe terasă — pe terasa superioară — dirijînd — dirijînd — pe întreg globul — dirijînd — comerțul...

Uneori era greu de spus cînd înceta vorbirea coerentă și începea delirul. Mi-au fost astfel revelate izvoarele secrete ale vieții sale, închipuirile-i zadarnice. Mă gîndesc uneori că ceea ce este într-adevăr autentic în viața ta este ceea ce stă întins pe pat, nepăsător și neîngrijit, pînă cînd trebuie să te îmbraci și să te speli și să apari cuviincios în faptă și în vorbă, pentru a te întîlni cu semenii tăi. Bănuiesc că toate lucrurile nerostite din sufletele noastre au ceva din incoerența delirului și a demenței. E neîndoielnic însă că din buzele acelea vîscoase și chinuite de deasupra bărbii cărunte și zbîrlite, nu ieșeau decît visuri și închipuiri fără noimă...

Cîte odată aiurelile sale îl vizau pe Neal, pe care-l amenința.

— Cum și-a investit el banii? exclama. Crede că o să scape de mine?... Dacă l-aș urmări... Ruină. Ruină... S-ar putea crede că *eu* i-am luat banii.

Și uneori revenea la zborul nostru cu nava aeriană.

— Durează prea mult, George, prea mult... și e tare frig. Sînt prea bătrîn — prea bătrîn — pentru așa ceva... Știi bine că nu mă salvezi — că mă ucizi.

Spre sfîrșit, a devenit limpede că identitatea noastră fusese descoperită. Am constatat că presa, și în special aceea a lui Boom, pornise un fel de urmărire cu surle și trîmbițe, trimisese corespondenți speciali care să ne urmărească, și cu toate că nici unul din acești emisari n-a ajuns pînă la noi înainte de moartea unchiului meu, simțeam cum se apropie furtuna. Știrile au fost reluate de ziarele franceze de mare tiraj. Oamenii începeau să ne privească cu curiozitate; apărură deodată niște figuri noi în jurul sărmanei lupte care se ducea în aerul înăbușitor din dosul perdelelor patului. Tînărul doctor își oferea cu insistență serviciile, un automobil a sosit de la Biarritz, și niște indivizi suspecți, cu ochi întrebători, au început

să-şi vîre nasul, punînd întrebări şi oferindu-şi ajutorul. Cu toate că nu s-a spus nimic, îmi puteam da seama că nu mai eram priviţi ca nişte simpli turişti din clasa mijlocie; în jurul meu, cînd trecem, simţeam aproape vizibil prestigiul Finanţei şi al unei notorietăţi criminale. Fel de fel de personalităţi locale, cu înfăţişare grăsună şi prosperă, apărură la han, încercînd să-şi satisfacă curiozitatea; preotul din Luzon îşi oferi şi el serviciile, oamenii priveau spre fereastra noastră şi mă cercetau cînd treceam pe stradă; şi apoi am primit vizita neaşteptată a unui mic cleric englez şi a soţiei sale, amabilă şi plină de calităţi, în ţinuta anglicană severă şi neagră, care se năpustiră asupra noastră ca nişte vulturi virtuoşi dar hotărîţi, din satul vecin numit Saint Jean de Pollack.

Clericul era unul dintre tipurile acelea stranii care-şi împart timpul între îndepărtatele orăşele din Anglia şi marile hoteluri din străinătate vrînd să asigure clientelei lor binefacerile cultului anglican. Era un omuleţ mărunt, timid, încăpăţînat, cu părul rar, cu ochelari pe nasul roşu şi turtit, şi îmbrăcat în nişte haine negre uzate. Era fără îndoială teribil de impresionat de măreţia financiară a unchiului meu, precum şi de propria-i bănuială asupra identităţii noastre, şi strălucea debordînd de tact şi de bunăvoinţă aferată. Era dornic să împartă cu mine veghea la căpătîiul patului, îşi oferea serviciile cu amîndouă mîinile, şi cum începeam să reiau contactul cu afacerile din Londra, încercînd să descifrez ceva din amănuntele uriaşei prăbuşiri descrise în ziarele pe care reuşisem să mi le procur de la Biarritz, i-am acceptat oferta cu destulă gratitudine, trecînd la cercetarea situaţiei financiare. Eram atît de detaşat de vechile tradiţii ale religiei, încît nu m-am gîndit o clipă că el ar putea ataca sărmanele rămăşiţe muribunde ale unchiului meu cu solicitudini teologice. Atenţia mi-a fost totuşi atrasă în curînd de o ceartă politicoasă dar presantă între el şi hangioaica bască, în legătură cu necesitatea de a atîrna un crucifix ieftin deasupra patului, de unde să poată atrage atenţia unchiului meu, şi de unde, de fapt, îi şi atrăsese atenţia.

— Doamne sfinte! am exclamat, mult are să mai continue asta?

În noaptea aceea a stat de veghe micul cleric, iar în zori ne-a speriat pe degeaba că unchiul moare, provocînd astfel o agitaţie nemaipomenită. A trezit întreaga casă. Nu cred că am

să uit vreodată scena aceea, care a început cu o bătaie în ușa mea, tocmai cînd adormisem ; pe urmă i-am auzit glasul :

— Dacă vrei să-ți vezi unchiul înainte de a muri, vino imediat !

Odăița înăbușitoare era înțesată de lume cînd am ajuns acolo, și luminată de trei lumînări care pîlpîiau. Am simțit că mă aflam în plin secol al optsprezecelea. Sărmanul meu unchi zăcea în mijlocul patului răvășit, peste măsură de obosit de viață, obosit și cu mintea rătăcită, în timp ce micul cleric încerca să-i rețină mîna și atenția, și repeta într-una :

— Domnule Ponderevo, domnule Ponderevo, totul e foarte bine. E foarte bine. Numai să credeți ! „Credeți în Mine, și veți fi mîntuiți !"

Alături se afla doctorul cu unul din acele crude și idioate ace de injecție pe care știința modernă le pune la îndemîna acestor tineri semi-instruiți. Încerca, fără rost, să mențină pîlpîirea de viață din trupul unchiului meu. Călugărița se agita somnoroasă ceva mai în fund, în mînă cu un medicament rămas nefolosit. Iar hangioaica nu se sculase numai ea, ci trezise și pe baborniță de maică-sa și un soț pe jumătate imbecil ; se mai afla acolo și un bărbat gras și greoi, îmbrăcat în alpaca cenușie, cu un aer important — cine era și ce căuta acolo, nu știu. Bănuiesc că doctorul mi-a explicat în franceză, dar n-am înțeles. Și stăteau toți acolo, cu fețele obosite, îmbrăcați în grabă și la întîmplare, cu atenția îndreptată spre viața care pîlpîia și se stingea, transformînd totul într-un spectacol public ciudat — forme stranii de ființe umane luminate de trei lumînări nesigure, hotărîți și avizi cu toții să fie de față în clipa morții. Doctorul stătea în picioare, ceilalți erau așezați pe scaunele pe care hangioaica le adusese și le aranjase pentru ei.

Dar unchiul meu le-a stricat toată plăcerea, și n-a murit.

L-am înlocuit pe micul cleric pe scaunul de lîngă pat, iar el a început să se agite prin odaie.

— Cred, îmi șopti cu un aer misterios, în timp ce-mi ceda locul, cred... că e bine pentru el.

L-am auzit încercînd să redea în limba franceză cîteva din frazele pioase folosite de clericii Bisericii de Jos, spre a fi înțelese de individul greoi în alpaca cenușie. Apoi răsturnă un pahar de pe masă, și se lăsă pe vine să adune cioburile. Încă de la început m-am îndoit că moartea va veni imediat.

L-am consultat pe doctor, întrebîndu-l în șoaptă. M-am întors să iau sticla de șampanie, și era aproape să mă împiedic de picioarele clericului, îngenunchiat lîngă scaunul suplimentar pe care hangioaica bască îl adusese la sosirea mea, și rugîndu-se cu glas tare: „Oh! Tată Ceresc, ai milă de Fiul tău..." L-am îmbrîncit puțin ca să pot trece, dar după o clipă era iar în genunchi lîngă un alt scaun, rugîndu-se din nou și stînd în calea călugăriței care tocmai îmi găsise un tirbușon. Mi-a fost cu neputință să nu mă gîndesc la blasfemia aceea teribilă a lui Carlyle despre „ultimul miorlăit al unui pisoi care se înecă". Îndată a găsit însă un al treilea scaun liber — ca și cum ar fi jucat cine știe ce joc.

— Doamne sfinte! am exclamat, trebuie să-i evacuăm pe toți oamenii ăștia.

Ceea ce am și făcut cu oarecare grabă. Și cum aveam un lapsus temporar, nu-mi mai aminteam nimic din toată franceza pe care o știam. I-am mînat afară mai mult prin gesturi și am deschis fereastra, spre oroarea tuturor. Am dat să se înțeleagă că scena morții se amînase și, de fapt, unchiul meu a murit abia în noaptea următoare.

Nu i-am mai dat voie micului cleric să se apropie de el, pîndind să văd dacă nu cumva îi tulburase pacea sufletului. Dar unchiul meu rămînea senin. O dată, doar, a vorbit despre „preotul ăla".

— Te-a sîcîit? l-am întrebat.

— Nu știu ce voia, zise el.

Am păstrat tăcerea, căutînd să-i prind murmurul. L-am auzit spunînd „vor prea mult". Fața i se încreți ca aceea a unui copil pe punctul de a plînge. „Nu poți *căpăta* un procent sigur de șase la sută", spuse la un moment dat. Am avut o clipă bănuiala ciudată că acele convorbiri presante nu fuseseră numai spirituale, dar sînt de acord că a fost doar o bănuială cu totul nedemnă și nedreaptă. Micul cleric era simplu și cinstit ca lumina zilei. Unchiul meu nu făcea decît să emită judecăți generale în privința clasei din care făcea parte.

Se poate însă ca acele discuții să fi dat frîu liber unor idei de mult adormite în creierul unchiului meu, pe care realitatea lumii noastre le înăbușise și le ascunsese cu totul. Cînd ceasul i s-a apropiat, a devenit deodată lucid, deși foarte slăbit, iar glasul său stins era totuși clar.

— George, zise el.

— Sînt aici, am răspuns, chiar lîngă tine.

— George, tu te-ai ocupat întotdeauna cu știința... știi mai bine decît mine. Oare... oare s-a dovedit ?

— Dovedit ce ?

— Într-un fel sau altul ?

— Nu înțeleg.

— Că o dată cu moartea... se sfîrșește totul. După atîta... După un început atît de măreț. Undeva... Ceva...

L-am privit uluit. Ochii săi adînciți în orbite erau foarte gravi.

— Dar de fapt, ce vrei ? am spus eu, peste măsură de uimit.

Nu putu să-mi răspundă.

— Aspirații, șopti el.

Fără să mai țină seama de mine, începu un monolog întretăiat.

— Șiruri de nori luminoși, zise el, și după aceea adăugă : Un poet de prima mînă, de prima mînă... George a fost întotdeauna cam aspru. Întotdeauna.

Un lung răstimp se așternu tăcerea.

Apoi îmi făcu semn că vrea să-mi spună ceva.

— Mi se pare, George...

Mi-am aplecat capul și el a încercat să-și pună mîna pe umărul meu. L-am ridicat puțin pe perne, căutînd să înțeleg ce spune.

— Mi se pare, George, că întotdeauna — trebuie să fie ceva în mine — care nu va muri.

Mă privi ca și cum hotărîrea ar fi depins de mine.

— Cred, repetă el... că e ceva.

Apoi, gîndul îi zbură iarăși departe.

— Doar o mică verigă, șopti aproape rugător și apoi rămase liniștit ; dar în curînd începu din nou să se agite.

— O altă lume...

— Poate, am spus eu. Cine știe ?

— O altă lume.

— Dar nu cu aceleași posibilități de afaceri, am adăugat. Nu cred.

Rămase tăcut. Stăteam aplecat deasupra lui, urmărindu-mi propriile gînduri, și îndată după aceea am văzut iarăși călugărița chinuindu-se să închidă fereastra. Cîtva timp unchiul

meu încercă să-și tragă respirația... Mi se părea atît de absurd să fie nevoit să sufere atîta — sărmanul de el!

— George, șopti el întinzînd mîna-i mică și slabă. *Poate...*

Nu spuse nimic altceva, dar mi-am dat seama, după expresia ochilor, că socotea întrebarea pusă.

— Da, așa cred, am rostit cu tărie.

— Nu ești... sigur?

— Oh — aproape sigur, am spus, și am impresia că a încercat să-mi strîngă mîna. Stăteam acolo, ținîndu-i strîns mîna și încercînd să ghicesc ce germeni ai nemuririi se aflau în ființa lui, să zăresc fantoma din *el* care va porni să rătăcească în imensitățile pustii. Gînduri ciudate mă năpădeau... Unchiul meu rămase liniștit o bucată bună de timp, făcînd doar din cînd în cînd cîte o sforțare să răsufle, iar eu îi ștergeam mereu gura și buzele.

Eram adîncit în gînduri și la început n-am observat schimbarea care se petrecea pe fața lui. Se lăsă pe pernă, scoase un ușor șuierat care încetă brusc, și îndată după aceea muri — liniștit, reconfortat în mare măsură de asigurările pe care i le dădusem. Nu știu exact cînd a murit. Mîna lui își slăbi pe nesimțite strînsoarea. Deodată, cu o tresărire, cu un șoc, mi-am dat seama că gura îi era deschisă și că era mort...

8

Era încă noapte cînd am plecat de la căpătîiul lui și m-am întors în casa unde trăsesem, coborînd în lungul uliței, întortocheate din Luzon.

Drumul acesta mi se desprinde în amintire deasemeni ca un lucru aparte, ca o experiență nouă. În hanul de unde plecasem rămăsese o forfotă tăcută de femei, o licărire de lumini, și îndeplinirea tuturor acelor ritualuri mărunte în jurul ciudatului obiect inert care fusese cîndva unchiul meu, omulețul acela atît de activ și imperativ. Tot acest ritual mi se părea supărător și deplasat. Am trîntit ușa și am ieșit în ceața caldă și umedă a uliței stropite de pete șterse de lumină în goluri mari de întuneric; nu se zărea nici un suflet de om. Acest val cald de ceață mi-a dat o impresie

de vastă singurătate. Însăşi casele de pe marginea drumului priveau parcă din altă lume. Liniştea nopţii era marcată de cîte un lătrat îndepărtat de cîini; toţi oamenii de aici aveau cîini, din cauza vecinătăţii apropiate a frontierei.

Moartea!

Mă aflam într-unul din momentele acelea rare de uşurare, cînd pentru o vreme mergi puţin pe lîngă şi în afara vieţii. Mă simţeam într-un fel ca la sfîrşitul unei piese de teatru. Întreaga existenţă a unchiului meu mi-a apărut atunci ca ceva familiar şi împlinit. Da, se sfîrşise, ca o piesă de la care pleci, ca o carte pe care o închizi. Mă gîndeam la iniţiativele şi la succesele lui, la tumultul Londrei, la mulţimea variată de oameni printre care se desfăşuraseră existenţele noastre, la reuniunile publice, la emoţii, la dineuri şi la dispute, şi deodată mi s-a părut că nimic din toate acestea n-a existat. Am descoperit, ca într-o străfulgerare, că într-adevăr nimic din toate acestea n-a existat. Şi înainte şi mai tîrziu, am considerat viaţa o fantasmagorie, dar niciodată n-am simţit atît de puternic lucrul ăsta ca în noaptea aceea... Ne despărţiserăm; noi doi, care ne ţinuserăm tovărăşie atît de mult timp, ne despărţiserăm. Dar ştiam că nu există sfîrşit nici pentru el şi nici pentru mine. Moartea lui fusese o moarte de coşmar, care pusese capăt unui vis, şi visul acesta de suferinţă se sfîrşise. Mi se părea aproape ca şi cum aş fi murit şi eu. Ce importanţă avea, dacă totul era ireal — durerea şi dorinţa, începutul şi sfîrşitul? Nu exista altă realitate în afară de acest drum solitar, de acest drum atît de solitar, de-a lungul căruia mergeam cam nedumerit şi puţin obosit...

O porţiune din ceaţă se materializă într-un uriaş dulău care înaintă spre mine, se opri, se furişă pe lîngă mine mîrîind, scoase un lătrat scurt şi răguşit şi apoi se transformă din nou în ceaţă.

Gîndurile mi se întoarseră la străvechile noastre credinţe şi temeri. Îndoielile şi scepticismul căzură de pe mine ca o haină prea largă. Mă întrebam pur şi simplu ce cîini lătrau pe cărarea celuilalt călător prin întuneric, ce forme, ce lumini se întrezăreau oare în jurul lui în timp ce-şi vedea de drum după ultima întîlnire pe pămînt — de-a lungul unor cărări reale şi pe o cale ce dăinuie veşnic...

9

Ultima siluetă care s-a alăturat într-un tîrziu grupului din jurul patului pe care zăcea mort unchiul meu a fost mătușa. Cînd pierdusem orice speranță de a-l mai salva, am lăsat de o parte orice prudență și i-am telegrafiat imediat. A sosit totuși prea tîrziu ca să-l mai prindă în viață. L-a găsit liniștit și nemișcat, de o inflexibilitate neobișnuită, atît de diferit de ființa însuflețită și zgomotoasă care fusese în timpul vieții.

-- Nu seamănă cu el, șopti mătușa mea, plină de respect în fața acestei demnități străine.

Mi-o amintesc apoi plîngînd pe podul de sub vechiul castel. Izbutisem să scăpăm de cîțiva reporteri amatori din Biarritz, și porniserăm împreună în acea dimineață strălucitoare prin Port Luzon. Am stat cîtva timp rezemați de parapetul podului, cercetînd piscurile îndepărtate, masivul compact și albastru al Pirineilor. Multă vreme n-am scos nici o vorbă, și apoi, într-un tîrziu mătușa mea începu să vorbească.

— Tare ciudată mai e și viața, George! Cine s-ar fi gîndit, pe vremea cînd îți țeseam ciorapii în bătrînul Wimblehurst, că acesta va fi sfîrșitul povestirii? Ce departe mi se pare acum totul — prăvălia mică, primul cămin al meu și al lui. Sticlele lucioase, sticlele acelea uriașe și colorate! Îți amintești cum se reflecta lumina pe sertarele de mahon? Micile inscripții aurite! *Ol. Amigdalinum* și *Sinapis!* Totul mi-a rămas în minte — luminos și strălucitor — ca o pictură olandeză. E atît de real! Și parcă a fost ieri. Iar aici parcă sîntem într-un vis. Tu, ești bărbat — iar eu, o femeie bătrînă, George. Și micuțul Teddy, sărmanul, cum se agita și vorbea... zîzîind puțin... Oh!

Glasul i se frînse, și lacrimile începură să-i curgă. Plîngea, și-mi părea bine că o văd plîngînd...

Stătea rezemată de pod, ținînd strîns în mînă batista udă de lacrimi.

— Doar un ceas să mai fiu din nou în bătrîna prăvălie — și să-l aud vorbind. Înainte de a se sfîrși totul. Dar indivizii ăia au pus mîna pe el... Și l-au făcut să-și iasă din minți.

...Oamenii n-ar trebui să se lase prinși și covîrșiți de afaceri...

Și deodată, întrebă brusc:

— Nu i-au făcut nici un rău, George ?

O clipă, am rămas nedumerit.

— Vreau să spun, aici, zise ea.

— Nu, am afirmat cu hotărîre, înlăturînd din amintire seringa absurdă pe care o surprinsesem în mîinile tînărului doctor.

— Mă întreb, George, dacă îl vor lăsa să vorbească și în cer ?...

Mă privi în față.

— Oh ! George, dragul meu, mă doare inima și nu mai știu ce spun și ce fac. Dă-mi brațul să mă rezem de el — ce bine e că te am pe tine, dragul meu, să mă rezem de tine... Da, știu că ții la mine. Tocmai de aceea vorbesc acum. Noi am ținut întotdeauna unul la altul, deși n-am spus-o niciodată, dar tu o știi, și eu la fel. Însă acum inima mi-e sfîșiată în bucăți, și țîșnește tot ce am ținut ascuns în mine. E adevărat că în ultimul timp n-a prea fost un soț bun. Dar era copilul meu, George, era toți copiii pe care aș fi vrut să-i am, era copilul meu prostuț, pe care viața l-a lovit, iar eu n-am putut să spun nici o vorbă în această privință ; nici o vorbă ; viața l-a suflat și l-a zdrobit — ca pe un sac vechi — chiar sub ochii mei. Eram destul de deșteaptă ca să-mi dau seama, dar nu atît de deșteaptă ca să-l pot împiedica, și tot ce am putut face a fost să iau lucrurile în rîs. Am făcut și eu ce-am putut. Ca mai toți oamenii. Ca cei mai mulți dintre noi... Dar n-a fost drept, George. N-a fost drept. Viața și Moartea — lucrurile astea mari și serioase — de ce nu l-au lăsat în pace, cu toate minciunile și prostiile lui ? Dacă *nouă* ele ne-au apărut fără importanță...

...Oh, de ce nu l-au lăsat în pace ? repetă ea în șoaptă, în timp ce ne îndreptam spre han.

II

Dragoste printre ruine

1

Cînd m-am întors, mi-am dat seama că rolul pe care-l jucasem în fuga şi în moartea unchiului meu făcuse din mine pentru cîtăva vreme un personaj notoriu şi chiar popular. Timp de două săptămîni am fost reţinut la Londra „ca să fac faţă muzicii", cum ar fi spus unchiul meu, şi să aranjez puţin situaţia mătuşii, minunîndu-mă de consideraţia cu care mă trata lumea. Căci devenise un lucru limpede şi manifest că eu şi cu unchiul meu nu eram altceva decît specimene ale unei specii moderne de tîlhari, risipind economiile publicului în cele mai nebuneşti întreprinderi. Cred că, într-un fel, moartea lui a produs o reacţie în favoarea mea, iar fuga noastră, ale cărei amănunte începeau să fie cunoscute, a stîrnit imaginaţia populară. Părea ceva mult mai îndrăzneţ şi mai greu decît fusese în realitate, şi n-avea rost să scriu ziarelor ca să opereze cuvenitele rectificări. Nu încape îndoială că oamenii preferă infinit mai mult aparenţa îndrăznelii şi a acţiunii — unei simple onestităţi. Nimeni nu voia să creadă că nu eu fusesem principalul complotist în acţiunile financiare ale unchiului meu. Şi totuşi, lumea ţinea cu mine. Am căpătat chiar autorizaţia să mă instalez din nou în pavilion pentru vreo două săptămîni, ca să pun ordine în grămada de hîrtii, calcule, note de lucru, schiţe şi altele, pe care le lăsasem vraişte cînd pornisem pe neaşteptate în călătoria spre Insula Mordet, pentru a găsi grămezile de quap. Am rămas singur în pavilion, după ce i-am găsit de lucru lui Cothope la firma Ilchester, pentru care construiesc acum distrugătoare. Firma avea nevoie de el, omul o ducea prost cu banii, aşa că l-am lăsat să plece şi am reuşit, într-un chip cît se poate de filozofic, să mă descurc singur.

Dar îmi venea greu să-mi concentrez din nou atenţia asupra aeronauticii. Îmi părăsisem lucrul de o jumătate de an şi mai bine, o jumătate de an plină de atîtea întîmplări intense şi tulburătoare. Cîtva timp, creierul meu refuză să se ocupe de toate aceste probleme fine de echilibru şi de adaptare; nu puteam să-mi iau gîndul de la falca căzută a unchiului meu, de la lacrimile nestăpînite ale mătuşii mele, de la cadavre de negri şi mlaştini pestilenţiale, de la toate acele realităţi tangibile ale cruzimii şi suferinţei, de la viaţă şi moarte. În plus, eram îngrozit de perspectiva mormanului de cifre şi documente de la Hardingham, sarcină pe lîngă care trecerea pe la „Lady Grove" nu era decît un interludiu. Şi apoi, mai era şi Beatrice.

A doua zi de dimineaţă, în timp ce stăteam pe verandă depănînd amintiri şi străduindu-mă în zadar să descifrez nişte însemnări prea succinte făcute cu creionul de Cothope, Beatrice apăru deodată călare din spatele pavilionului, trase hăţurile şi rămase nemişcată pe calu-i negru, puţin îmbujorată din cauza galopului.

Nu m-am ridicat imediat. O priveam ţintă.

— *Tu!* am exclamat.

Se uită la mine cu un aer hotărît, şi zise:

— Da, eu.

Nu m-am oprit la formule de politeţe, ci, ridicîndu-mă în picioare, am pus întrebarea care mi-a venit prima în minte.

— Al cui e calul?

Mă privi în ochi.

— Al lui Carnaby.

— Cum ai putut ajunge aici — pe drumul ăsta?

— Zidul e dărîmat.

— Dărîmat?

— O mare parte din el, printre plantaţii.

— Vrei să spui că treceai călare pe acolo şi ai ajuns întîmplător pînă aici?

— Te-am văzut ieri. Şi am venit să te văd.

Mă apropiasem acum de ea şi o priveam în faţă.

— Nu sînt decît o ruină, am articulat eu.

Beatrice nu răspunse nimic, continuînd să mă privească fix, cu un aer ciudat de proprietate.

— Ştii că sînt singurul supravieţuitor al cutremurului. Acum mă rostogolesc şi mă prăbuşesc de-a lungul întregului

eșafodaj al sistemului social... Numai întîmplarea va putea hotărî dacă voi cădea pînă jos, sau mă voi adăposti un an sau doi în cine știe ce crăpătură, pînă cînd lumea mă va uita.

— Soarele, vorbi Beatrice fără nici o legătură cu cele spuse de mine, te-a bronzat... Vreau să descalec.

Se lăsă să cadă în brațele mele și rămase lîngă mine, cu obrazul apropiat de al meu.

— Unde-i Cothope ? întrebă.

— A plecat.

Ochii îi fugiră o clipă spre pavilion și apoi din nou spre mine. Stăteam unul lîngă altul, extraordinar de aproape și în același timp extraordinar de departe.

— Nu ți-am văzut niciodată căsuța, spuse deodată ; mi-ar plăcea s-o văd.

Aruncă hățurile calului în jurul stîlpului care susținea veranda, și am ajutat-o să le lege.

— Ai adus din Africa ce voiai ? întrebă ea.

— Nu. Vasul s-a scufundat.

— Și o dată cu el totul ?

— Totul.

Porni înaintea mea, intră în salonașul pavilionului, și am văzut că mîna în care ținea cravașa îi era crispată. Privi o clipă în jur, apoi ochii îi întîlniră pe ai mei.

— E plăcut aici, spuse.

Ochii noștri vorbeau însă cu totul altceva decît buzele. Plutea în jurul nostru ca o aureolă sumbră, care ne atrăgea unul spre altul ; o sfială neobișnuită ne ținea totuși departe. Beatrice se stăpîni însă și începu să cerceteze lucrurile din încăpere.

— Ai perdele de creton. Credeam că bărbații nu sînt în stare să aibă perdele, dacă nu se ocupă o femeie... Dar, firește, mătușa ta a făcut toate astea ! Și un divan, și un grătar de sobă din alamă, și — oh, asta e o pianolă ? Iată-ți și biroul. Am crezut că birourile bărbaților sînt întotdeauna în dezordine, acoperite de praf și de scrum de țigară.

Se uită apoi la gravurile mele colorate și la mica bibliotecă. Și la urmă reveni la pianolă. O urmăream încordat.

— Chestia asta cîntă ?

— Ce ? am tresărit eu.

— Am întrebat dacă chestia asta cîntă ?

M-am trezit din gînduri.

— Ca o gorilă muzicant, cu degetele toate de aceeași lungime. Și cu un fel de suflet... Pentru mine reprezintă toată lumea muzicii.

— Și ce cîntă ?

— Beethoven, cînd vreau să-mi limpezesc capul în timp ce lucrez. Îți face chef de lucru. Cîteodată Chopin, și ceilalți, dar mai ales Beethoven. Da.

Tăcerea se așternu din nou între noi. Făcu o sforțare să vorbească.

— Pune ceva să cînte. Se întoarse și cercetă raftul cu rulouri de muzică, luă unul care o interesa, prima parte a Sonatei Kreutzer, apoi șovăi. Nu, zise ea, astălaltă !

Îmi dădu Concertul al doilea de Brahms, Op. 58, și se ghemui pe divan privindu-mă în timp ce începeam încet să cînt...

— Dar știi că e frumos ? spuse Beatrice la sfîrșit. Nu știam că drăciile astea pot cînta astfel. Sînt emoționată...

Veni lîngă mine și rămase locului privindu-mă.

— Vreau să ascult un concert întreg, zise ea brusc, și începu să rîdă stingherită, căutînd prin despărțiturile raftului. Ia să vedem, ce să mai punem ?

Alese tot Brahms. Și, în sfîrșit, Sonata Kreutzer. E straniu cu cîte sugestii senzuale a încărcat Tolstoi această operă, făcînd din ea simbolul unei intimități aproape scandaloase. După ce am cîntat prima parte, se apropie de pianolă și rămase ezitînd lîngă mine. Ședeam țeapăn — așteptînd.

Deodată îmi luă capul pe care-l țineam aplecat și mă sărută pe păr. Apoi îmi prinse fața în mîini și îmi sărută buzele. Am strîns-o în brațe și gurile noastre se uniră. Dintr-o săritură am fost în picioare, îmbrățișînd-o cu putere.

— Beatrice, șopteam, Beatrice !

— Iubitul meu, murmură ea, aproape fără suflare, cu brațele în jurul gîtului meu. Oh ! iubitul meu !

2

Dragostea, la fel ca toate celelalte aspecte ale imensului proces de dezorganizare socială pe care-l trăiam, este ceva dus la voia întîmplării de curentul vieții, o rămurică fără rod ruptă

din arborele care o purta. Dacă relatez aici această scenă de dragoste, o fac pentru lipsa ei de legătură, pentru importanța ei, ca să zic așa, cu totul lipsită de importanță pentru că nu înseamnă nimic altceva decît ea însăși. Această scenă lucește în amintirea mea ca o floare strălucitoare peste care am dat întîmplător în mijlocul sfărîmăturilor unei catastrofe. Aproape două săptămîni ne-am întîlnit și ne-am iubit. Această pasiune puternică, pe care civilizația noastră fără noimă a încătușat-o, a mutilat-o, a sterilizat-o și a înjosit-o, m-a cuprins din nou și mi-a umplut ființa cu delicii pătimașe și bucurii solemne — care erau toate, după cum știți, inutile și zadarnice. Încă o dată am avut convingerea : „Numai asta contează. Nimic altceva n-are importanță." Amîndoi gustam cu o infinită gravitate fericirea care ne era dat s-o trăim. Nu-mi amintesc să fi rîs măcar o dată vreunul dintre noi.

Douăsprezece zile s-au scurs de la întîlnirea noastră din pavilion și pînă la despărțire.

În afară de cele de la sfîrșit, au fost zile minunate de vară, cu lună aproape plină. Ne întîlneam în fiecare zi, fără să ne pese de nimic. Eram atît de plini la început unul de altul, atît de preocupați să ne apropiem și să ajungem să ne înțelegem unul pe celălalt, încît ne păsa prea puțin de ce s-ar fi putut spune în legătură cu relațiile noastre. Ne întîlneam fără să ne ferim... Vorbeam despre zeci de mii de lucruri — și despre noi. Ne iubeam — cu sufletul și cu trupul. Proza mea nu poate să redea acele ceasuri de transfigurare. Faptele nu înseamnă nimic. Tot ce atingeam, și pînă și lucrurile cele mai josnice, deveneau strălucitoare. Ce cuvinte ar putea reda tandrețea cea mai curată, sau deliciile posesiunii mutuale ?

Stau aici, la biroul meu, și gîndurile îmi zboară la lucruri inefabile.

Am ajuns să cunosc atît de bine dragostea, încît știu acum ce poate să însemne. Ne-am iubit, răniți și loviți de viață ; apoi ne-am despărțit — supunîndu-ne cu regret destinului inexorabil. Dar cel puțin știu că am întîlnit dragostea.

Îmi amintesc cum ședeam împreună într-o canoe canadiană, într-un ochi de apă puțin adînc, năpădit de trestii și înconjurat de tufișuri, pe care l-am descoperit lîngă canalul umbrit de pini din Woking, și cum Beatrice îmi vorbea despre viața ei dinainte de a ne fi reîntîlnit...

Îmi povestea tot felul de lucruri, și acestea s-au unit și s-au sudat cu altele care îmi rămăseseră în amintire, încît mi se părea că știusem întotdeauna ceea ce îmi povestea ea. Și totuși, nu știusem și nu bănuisem nimic, în afară poate de licărirea, din cînd în cînd, a unei închipuiri trecătoare.

Mă făcu să înțeleg cum viața o modelase, cum trăise după ce drumurile noastre se despărțiseră.

— Eram săraci și trebuia să ne prefacem că o ducem bine. Ne pierdeam vremea cu vizite și alte asemenea fleacuri. Trebuia să mă mărit. Dar ocaziile pe care le-am avut nu pot spune că au fost prea bune. Nu-mi plăceau.

Făcu o pauză.

— Apoi a apărut Carnaby.

Stăteam complet nemișcat. Beatrice vorbea acum cu ochii plecați, atingînd cu degetul apa.

— Vine o clipă cînd simți că ți-e silă, că ți-e cumplit de silă. Te duci prin casele acelea mari unde se trăiește pe picior mare. Cauți să devii utilă femeilor și agreabilă bărbaților. Trebuie să te îmbraci ca lumea... Mănînci bine, te plimbi, te distrezi... Și parcă simți că e păcat să nu profiți de distracții, de ceea ce ți se oferă... Carnaby nu e ca ceilalți oameni. E un om deosebit... Pe toți nu-i interesează decît dragostea. Pe toți. Am făcut și eu la fel... Și nu fac lucrurile pe jumătate.

Se opri.

— Știai? întrebă ea, ridicînd ochii spre mine cu un aer hotărît.

Am încuviințat din cap.

— De cînd?

— De cîteva zile... Dar n-am dat prea mare importanță. Am fost doar puțin surprins.

Mă privi cu un aer liniștit.

— Cothope știa, zise. Instinctiv. Mi-am dat seama.

— Cred, am început eu, că a fost o vreme cînd asta ar fi avut o importanță imensă. Acum...

— Acum nimic nu mai are importanță, zise ea completîndu-mi fraza. Simțeam că trebuie să-ți spun. Voiam să înțelegi de ce nu m-am măritat cu tine... din toată inima. Te-am iubit — și aici urmă o pauză — te-am iubit încă din ziua cînd te-am sărutat între ferigi. Numai că... am uitat.

Și deodată își lăsă fața în mîini, izbucnind în plîns...

— Am uitat... am uitat, suspina ea, apoi încet se liniști...

Am atins ușor apa cu vîsla și am început să vorbesc:

— Te rog, uită din nou! Știi ce sînt... un om ruinat. Mărită-te cu mine.

Scutură din cap fără să ridice privirea.

Mult timp am rămas tăcuți.

— Mărită-te cu mine, am repetat într-o șoaptă.

Ridică privirea, își dădu pe spate o șuviță de păr și-mi răspunse pe un ton măsurat:

— Aș vrea s-o pot face. În orice caz, am avut măcar aceste clipe. Au fost clipe frumoase... nu-i așa?... și pentru tine? Nu ți-am refuzat nimic din ceea ce puteam să-ți dau. E un dar modest — dar crede-mă, am pus mult în el, și mai ales ar fi putut să însemne și mai mult. Și iată-ne aproape de sfîrșit...

— De ce? am întrebat. Mărită-te cu mine! De ce n-am putea noi...

— Crezi, zise ea, că aș avea curajul să vin la tine și să fiu soția ta, zi de zi — în timp ce tu lucrezi și ești sărac?

— De ce nu?

Mă privi grav, cu degetul întins.

— Crezi cu adevărat asta? Despre mine? Încă nu m-ai cunoscut pe de-a întregul?

Am simțit că șovăi.

— Niciodată nu m-am gîndit cu adevărat să mă mărit cu tine, stărui Beatrice. Nici o clipă. M-am îndrăgostit de tine încă de la început. Dar chiar și cînd păreai în plin succes, mi-am spus că nu mă voi mărita cu tine. Te iubeam nespus, și tu erai atît de stupid, încît era cît pe ce să consimt. Dar știam că nu meritam. Ce-aș fi putut să fiu pentru tine? O femeie cu obiceiuri proaste și cu relații proaste, o femeie pîngărită. Ce-aș fi putut să fac sau să fiu pentru tine? Dacă n-am fost destul de bună pentru a fi soția unui bărbat bogat, cu siguranță că nu sînt destul de bună ca să fiu a unuia sărac. Iartă-mă dacă-ți vorbesc așa cum îți vorbesc, dar doream să-ți spun toate astea cîndva...

Se opri, căci mă ridicasem în picioare, și această mișcare făcu să se legene barca.

— Nu-mi pasă, am exclamat. Vreau să mă căsătoresc cu tine, vreau să fii soția mea!

— Nu, zise ea, nu strica totul. Nu se poate!

— De ce nu se poate?

— Gîndește-te ! Nici părul nu pot să mi-l aranjez singură ! Vrei să spui că îmi vei lua o fată în casă ?

— Doamne sfinte ! am strigat, pierzîndu-mi de tot cumpătul, n-ai să înveți să-ți faci părul singură pentru mine ? Vrei să spui că poți iubi un bărbat...

Își întinse mîinile spre mine.

— Nu strica totul. Ți-am dat tot ce am, ți-am dat tot ce pot. Dacă aș putea, dacă aș fi destul de bună s-o pot face, aș face-o. Dar sînt o femeie pierdută și distrusă, iubitul meu, și tu ești un om distrus. Cînd ne iubim, sîntem unul — dar gîndește-te la prăpastia dintre noi, dintre obiceiurile și concepțiile noastre, dintre dorințele și educația noastră, atunci cînd nu sîntem numai amanți. Gîndește-te la asta — sau mai bine nu, nu te gîndi ! Nu te gîndi încă. Am reușit să smulgem cîteva ceasuri. Poate că vom mai putea avea și alte cîteva ceasuri !

Se lăsă deodată în genunchi în fața mea, cu o lucire întunecată în ochi.

— Ce importanță are dacă ne răsturnăm ? exclamă ea. Dacă mai spui o vorbă, am să te sărut. Și am să mă duc la fund, strîns lipită de tine. Nu mi-e teamă de asta. Nu mi-e teamă de loc. Am să mor cu tine. Alege o moarte, și am să mor cu tine — bucuroasă. Ascultă-mă ! Te iubesc. Te voi iubi întotdeauna. Și tocmai pentru că te iubesc n-am să mă cobor la a deveni o ființă mizerabilă, trăind cu tine zi de zi în mizerie. Ți-am dat tot ce pot da. Am primit tot ce pot primi... Spune-mi, zise ea așezîndu-se mai aproape de mine, am fost un amurg pentru tine, un amurg însorit ? Mai există aceeași magie ? Ascultă clipocitul apei cînd o lovește vîsla. Privește lumina caldă a serii pe cer. Ce importanță are dacă barca se răstoarnă ? Vino mai aproape de mine. Oh, iubitul meu ! mai aproape ! Așa !

Mă trase lîngă ea și buzele noastre se uniră.

3

I-am cerut încă o dată să se mărite cu mine.

Era ultima noastră dimineață petrecută împreună și ne întîlniserăm foarte devreme, pe la răsăritul soarelui, știind că urma să ne despărțim. În ziua aceea soarele nu s-a ivit.

Cerul era înnorat, dimineața înghețată și totul părea învăluit într-o lumină clară, rece, fără viață. Umezeala aerului prevestea ploaia. Cînd mă gîndesc la dimineața aceea, o văd de culoarea cenușii udate de ploaie.

Beatrice era schimbată și ea. Primăvara îi pierise din mișcări; m-am gîndit, pentru prima dată, că într-o bună zi ar putea să îmbătrînească. Devenise asemenea tuturor oamenilor obișnuiți; dulceața îi pierise din glas și din gesturi, magia sumbră a prezenței ei dispăruse. Vedeam toate acestea cu o mare limpezime, și simțeam cum mă doare pentru ele și pentru ea. Dar dragostea mea nu se schimbase, nu se micșorase cu nimic. Și după ce am rostit cîteva fraze stîngace, am revenit la ideea mea.

— Și acum, am exclamat, vrei sau nu să te căsătorești cu mine?

— Nu, zise ea, rămîn la felul meu de viață de-aici.

I-am cerut să se căsătorească cu mine pînă într-un an. Clătină din cap.

— Lumea în care trăim e o lume docilă, am urmat eu, în ciuda dezastrului de acum. Știu cum trebuie să procedez. Dacă te-aș avea pe tine, ca să muncesc pentru tine — într-un an aș putea fi un om cu situație...

— Nu, repetă ea. Ți-o spun cu brutalitate, dar n-am ce face — mă voi întoarce la Carnaby.

— Bine, dar...!

Nu eram nici măcar furios. Nu simțeam nici gelozie, nici mîndrie rănită, nici jignire. Aveam doar o senzație de dezolare cenușie, de nedumerire deznădăjduită.

— Ascultă, zise ea. Am stat trează toată noaptea... și nu numai noaptea asta. M-am gîndit mereu — tot timpul cît n-am fost împreună. Răspunsul meu nu vine dintr-un impuls. Te iubesc. Te iubesc. Am s-o repet de zece mii de ori. Dar acum sîntem...

— Pentru tot restul vieții împreună, am completat eu.

— Nu. Numai acum sîntem împreună. De fapt am fost împreună. Acum sîntem plini de amintiri. Nu cred că aș putea vreodată să uit măcar una singură.

— Nici eu.

— Și vreau să sfîrșim și să ne oprim aici. Înțelegi, iubitule? Ce altceva am putea face?

Își întoarse fața palidă spre mine.

— Tot ce știu despre dragoste, tot ce am visat vreodată, și tot ce-am învățat despre dragoste am strîns ca să-ți dăruiesc în aceste zile ție. Zici că am putea trăi împreună și să continuăm să ne iubim... Nu! Nu-ți voi dărui imitații lipsite de valoare. Ai avut tot ce este mai bun în mine. Ai vrea, după asta, să ne întîlnim din nou la Londra sau Paris, sau în altă parte, să ne vedem pe ascuns la vreo nenorocită de croitoreasă sau într-un cabinet particular?

— Nu, am spus cu tărie. Vreau să te mărițI cu mine. Să-ți duci viața alături de mine, cum ar face orice femeie cinstită. Vreau să fii soția mea, aceea care va fi stăpîna casei mele și-mi va dărui copii.

Îi vedeam fața palidă și trasă, și mi se părea că aș putea încă s-o conving. Am încercat să găsesc cuvintele potrivite.

— Doamne, Beatrice! am strigat; dar e o lașitate și o nebunie din partea ta! Ți-e teamă de viață? Tocmai ție! Ce importanță are ce-a fost sau ce sîntem? Avem lumea întreagă înaintea noastră! Vei începe o viață nouă cu mine. Vom lupta împreună! Nu sînt doar un îndrăgostit naiv care să nu-ți spună pe față cînd greșești și să nu lupte pentru a înlătura greutățile. Un singur lucru vreau, de un singur lucru am nevoie — să te am pe tine, să am tot mai mult din tine! Amantul — nu este totul, e doar o parte din mine, un incident...

Scutură din cap și mă opri brusc.

— Ba e totul, zise ea.

— Cum totul?

— Sînt mai înțeleaptă decît tine. Mult mai înțeleaptă.

Își întoarse ochii spre mine și am văzut că înotau în lacrimi.

— Ce bine că ai spus — ce ai spus, zise ea. Dar e o prostie, dragul meu. Știi bine că e o prostie.

Am încercat să mențin tonul eroic, dar Beatrice nici nu voia să audă.

— N-are nici un rost, strigă ea aproape iritată. Lumea asta meschină a făcut — a făcut din noi ceea ce sîntem. Nu vezi — nu vezi ce sînt? Pot să dăruiesc dragostea. Și pot s-o primesc — destul de bine. Dragul meu, nu mă condamna! Ți-am dat tot ce am. Dacă aș mai avea... M-am gîndit mereu — m-am gîndit mult. În dimineața asta, mă doare capul, mă dor ochii. Lumina m-a părăsit și nu sînt decît o femeie

bolnavă şi obosită. Dar vorbesc cu înţelepciune — cu o amară înţelepciune. N-aş putea să fiu pentru tine de nici un ajutor, nici soţie şi nici mamă. Sînt distrusă. Sînt distrusă de felul de viaţă trîndav şi luxos pe care m-am învăţat să-l duc, încît toate obiceiurile îmi sînt false, toate gusturile îmi sînt false. Însăşi lumea e falsă. Oamenii pot fi distruşi de bogăţie la fel ca şi de sărăcie. Crezi că n-aş înfrunta viaţa împreună cu tine dacă aş putea, dacă n-aş fi absolut sigură că voi fi la pămînt, tîrîndu-mă după prima jumătate de milă de drum? Sînt — blestemată! Blestemată! Dar nu vreau să ajungi şi tu blestemat. Ştii acuma ce sînt! Ştii. Eşti prea lucid şi prea onest ca să nu cunoşti adevărul. Încerci să romanţezi şi să faci pe grozavul, dar ştii adevărul. Nu sînt decît o mică ticăloasă — vîndută şi sfîrşită. Sînt... Dragul meu, ştiu, îţi spui că am avut o purtare proastă, dar de cînd mă ştiu aceasta a fost cea mai bună purtare a mea... Nu înţelegi, pentru că eşti bărbat. O femeie, cînd e stricată, e *stricată*. Pătată pînă în fundul sufletului. Sfîrşită.

Mai făcu cîţiva paşi plîngînd.

— Eşti nebun să mă doreşti, zise ea. Eşti nebun să mă doreşti — atît pentru mine cît şi pentru tine. Am făcut amîndoi tot ce-am putut. N-am face decît să romanţăm...

Îşi şterse lacrimile şi se întoarse spre mine.

— Nu înţelegi? întrebă pe un ton sfidător. Nu ştii?

Ne privirăm cîteva clipe drept în ochi, fără să scoatem o vorbă.

— Da, am răspuns, ştiu.

Am mers multă vreme tăcuţi, unul lîngă altul, păşind încet şi cu tristeţe, sperînd parcă să nu ajungem la locul despărţirii. Cînd, în cele din urmă, am ajuns, ea a fost aceea care a rupt tăcerea.

— Ai fost al meu, zise ea.

— Nici cerul nici iadul n-ar putea schimba asta.

— Am vrut... Ştii, atîtea nopţi am stat de vorbă în gînd cu tine, ţinîndu-ţi discursuri întregi. Acum, cînd vreau să le rostesc, îmi simt limba legată. Dar simt ca şi cum momentele pe care le-am trăit împreună vor dăinui veşnic. Toanele şi stările sufleteşti vin şi se duc. Astăzi însă lumina mea s-a stins...

Nici astăzi nu pot să-mi dau seama dacă a spus sau dacă mi-am imaginat că a spus cuvîntul „cloral". Poate că un

diagnostic pe jumătate conștient mi l-a adus în minte. Poate că sînt victima vreunui capriciu pervers al memoriei mele, a unei sugestii ascunse care mă rodea și mă frămînta. Dar cuvîntul îmi apare în amintire, ca și cum ar fi scris cu litere de foc.

În cele din urmă am ajuns la poarta grădinii lady-ei Osprey, tocmai cînd începea să burnițeze.

Îmi întinse mîinile și i le-am luat într-ale mele.

— Al tău, zise ea cu un glas obosit și impasibil, este tot ce am — așa cum sînt. O să uiți ?

— Niciodată.

— Nimic, nici un gînd, nici o vorbă ?

— Nu.

— Ba da, zise ea.

Ne privirăm în tăcere, și fața îi era plină de oboseală și tristețe.

Ce puteam să fac ? Ce era de făcut ?

— Aș vrea... am început, și m-am oprit.

— Adio.

4

Aceasta ar fi trebuit să fie ultima oară cînd o vedeam, dar mi-a fost dat s-o mai văd încă o dată. Două zile mai tîrziu, am fost din nou la „Lady Grove", nu mai știu pentru ce, și în timp ce mă întorceam pe jos spre gară, crezînd că Beatrice plecase, mi-a apărut deodată, călărind împreună cu Carnaby, întocmai cum îi văzusem prima dată. Întîlnirea ne-a luat prin surprindere... Trecu călare pe lîngă mine, cu ochii negri strălucindu-i pe fața palidă ; părea că nu m-ar fi văzut. Dar deodată se crispă, deveni țeapănă, și-și înclină capul. Iar Carnaby, considerîndu-mă un om zdrobit și învins, mă salută cu o cordialitate degajată, strigîndu-mi cîteva banalități amabile.

Dispărură din vedere, lăsîndu-mă la marginea drumului...

Și atunci am băut într-adevăr pînă la fund din cupa amară a vieții. Pentru prima dată am simțit totala zădărnicie a exis-

tenței și am fost cuprins de o emoție care știam că nu va ajunge pînă la revoltă, de rușine și de o milă fără margini. Mă despărțisem de Beatrice cu o durere surdă, iar pe unchiul meu îl văzusem prăbușindu-se și murind — și rămăsesem cu ochii uscați și mintea fermă; dar imaginea întîmplătoare a Beatricei mele pe care o pierdusem m-a făcut să izbucnesc în lacrimi. Fața îmi era contractată, și lacrimile începură să-mi curgă pe obraji. Toată magia în care mă învăluisem se schimbă într-o durere sălbatică. „Oh, Doamne! am strigat, e prea mult!", și am întors capul după ei, implorînd cu gesturi rugătoare fagii și blestemîndu-mi soarta. Am vrut să fac lucruri absurde, s-o urmăresc, s-o salvez, să mă întorc din nou în trecut, pentru ca s-o silesc să înceapă viața de la capăt. Mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă i-aș fi ajuns din urmă, gîfîind din cauza goanei, rostind vorbe incoerente, plîngînd, și aruncîndu-le în față reproșuri? Am fost cît p-aci s-o fac.

Dar nici în cer nici pe pămînt nu exista nimeni care să-mi respecte blestemele sau lacrimile. Un om care tundea gardul viu de pe partea cealaltă a drumului se ivi privindu-mă uimit.

Brusc, simțindu-mă ridicol, mi-am ascuns emoția și mi-am continuat drumul, grăbindu-mă să prind trenul...

Dar durerea din clipa aceea am mai simțit-o de sute de ori de atunci, și mă cuprinde și acum cînd scriu. Ea străbate prin carte, îmi dau seama că ea este aceea care străbate întreaga carte, de la un capăt la celălalt...

III

Noaptea în largul mării

1

Am încercat să înfățișez de-a lungul acestei povestiri totul așa cum s-a petrecut. La început — foile sînt încă aici pe masă, soioase, cu colțurile îndoite, avînd de pe acum un aspect învechit — am spus că doream să mă zugrăvesc *pe mine* și lumea în care trăiam. Și am făcut ce-am putut. Dar nu pot să-mi dau seama dacă am reușit. Tot ce-am scris — și unele amănunte le știu pe dinafară — mi se pare acum searbăd, mort, fără rost și fără înțeles. Sînt ultima persoană care ar putea să judece toate aceste întîmplări.

În timp ce răsfoiesc mormanul de foi din fața mea, anumite lucruri le văd mai limpede, și mai ales imensa inconsecvență a experiențelor mele. Acum că se află toată cartea în fața mea, îmi dau seama că este povestea unei activități imperioase, irosite în zadar. Am numit-o *Tono-Bungay*, dar aș fi făcut mult mai bine s-o fi numit *Irosire*. Am vorbit aici despre Marion care nu voia să aibă copii, despre mătușa mea care n-a avut nici ea copii, despre Beatrice, pustie și pustiitoare și inutilă. Ce speranță mai poate avea un popor ale cărui femei își irosesc viața fără copii? Mă gîndesc la toată energia pe care am cheltuit-o zadarnic. Mă gîndesc la planurile laborioase făurite împreună cu unchiul meu, la uriașele lucrări întrerupte de la Crest Hill, la cariera lui răsunătoare și perseverentă. Zeci de mii de oameni l-au invidiat și au dorit să ducă o viață ca a lui. Totul n-a fost decît un spectacol de forțe irosite, de oameni care consumă fără să pună nimic la loc, povestea unei țări roase de o pustiitoare și haotică febră a comerțului, a îmbogățirii și a goanei după plăceri. Și acum, am ajuns să construiesc distrugătoare!

Alţi oameni poate că văd ţara asta în altă lumină; dar eu aşa am văzut-o. Într-unul din capitolele de la început am comparat toată abundenţa noastră, culorile strălucitoare ale civilizaţiei noastre cu frunzele de octombrie înainte ca îngheţul să le pălească. Cred că a fost o imagine bună. S-ar putea să greşesc. S-ar putea să nu văd în jurul meu decît decădere pentru că, într-un sens, şi eu am decăzut. Pentru alţii s-ar putea să fie imaginea unor realizări şi a unor construcţii pline de speranţă. De fapt, am şi eu o speranţă, dar o speranţă îndepărtată, care nu se hrăneşte cu nimic din ceea ce-i oferă acest Imperiu, sau din vreo altă măreaţă realizare a epocii noastre. Cum vor arăta toate acestea o dată cu trecerea timpului nu ştiu, ce vor face din ele timpul şi întîmplarea nu pot să-mi dau seama; dar astfel s-au oglindit ele în spiritul unui contemporan.

2

În timp ce scriam ultimul capitol al acestei cărţi, am fost foarte ocupat cu problemele pe care le ridica noul meu distrugător. A fost o alternare de preocupări care se completau într-un mod ciudat. Acum vreo trei săptămîni, a trebuit să las la o parte cartea, pentru a-mi putea consacra tot timpul, zi şi noapte, echipării şi punerii la punct a motoarelor. Joia trecută, X2, căci astfel am numit distrugătorul, a fost gata, şi am pornit cu el pe Tamisa în jos pînă aproape de Texel, ca să-i încerc viteza.

Este straniu să vezi cum uneori impresiile ni se contopesc toate şi se adună într-un fel de unitate, prelungindu-se parcă în altele, pînă atunci cu totul străine şi îndepărtate. Ei bine, cursa rapidă cu distrugătorul în josul fluviului se leagă într-un chip misterios cu această carte. În timp ce coboram pe Tamisa, mi se părea că treceam în revistă toată Anglia. Am văzut-o atunci aşa cum aş fi vrut s-o vadă cititorii mei. Gîndul mi-a venit cu încetul, în timp ce-mi croiam drum prin Pool, şi s-a precizat pe măsură ce înaintam, visător, în noapte spre vastitatea Mării Nordului...

În momentul acela, nu gîndeam atît, cît mai ales îmi treceau prin minte un fel de imagini fotografice din ce în

ce mai clare. X2 spinteca apa uleioasă și murdară cum ar tăia niște foarfeci o pînză, iar mintea, dar numai pe primul plan, era cu totul preocupată cum să facă vasul să treacă pe sub poduri, să se strecoare printre vapoare, șlepuri, bărci și pontoane. Mîinile și ochii îmi erau parcă îndreptate înainte. Nu mă gîndeam la nimic din ceea ce era în jur, ci numai la obstacole, dar cu toate acestea în fundul minții se înregistra fotografic totul cu cea mai mare claritate...

„Asta, îmi spuneam, este Anglia. Asta am vrut să redau în carte. Asta !"

Am pornit-o spre sfîrșitul după-amiezii. Am ieșit cu motoarele duduind din șantierul care se afla ceva mai sus de Hammersmith Bridge, am manevrat cîteva clipe, și apoi am luat-o în josul curentului. Am ajuns destul de ușor la Craven Reach, am trecut de Fulham și Hurlingham, pe lîngă întinderile lungi de păduri mocirloase și de suburbii noroioase, pînă la Battersea și Chelsea, am ocolit capul cu fațade ordonate care este Grosvenor Road, am trecut pe sub Vauxhall Bridge, și în față mi-a apărut Westminster. Am ocolit un șir de șlepuri încărcate cu cărbuni, și iată în stînga, sub soarele de octombrie, înălțîndu-se clădirile Parlamentului, cu drapelul fluturînd, semn că Parlamentul ținea ședință...

În momentul acela nu i-am dat nici o atenție ; mai tîrziu mi-a apărut în minte ca centrul întregii imagini panoramice din după-amiaza aceea. Careul de dantelă rigidă al goticului victorian, cu turnul lui cu orologiu olandez, mi-a izbucnit deodată în față, fixîndu-mă, răsucindu-se încet într-o jumătate de piruetă, rămînînd apoi nemișcat în urma mea, ca și cum m-ar fi urmărit în timp ce mă îndepărtam. „N-ai de gînd să mă respecți, deci ?" părea să spună.

Nici gînd ! Acolo, în masa aceea imensă de arhitectură victoriană, moșieri și oameni ai legii, episcopi, proprietari de căi ferate și magnați ai comerțului se agită încoace și încolo — în tradiția incurabilă a unui Bladesover acum comercializat, a unei false aristocrații și a unei nobilimi vîndute pentru bogăție. Am fost destul de aproape de ei ca s-o știu. Irlandezii și laburiștii se agită și ei printre picioarele lor, făcînd mult zgomot, dar nerealizînd aproape nimic ; după cîte pot să-mi dau seama, n-au încă ce să le opună. Să-l respect ! Există, e drept, o aparență de demnitate, dar pe cine poate ea să înșele ? Regele vine într-o trăsură aurită pentru a deschide

parada, cu hlamidă și coroană; urmează apoi o etalare de picioare groase sau subțiri în ciorapi albi, și picioare groase și subțiri în ciorapi negri, și niște bătrîni domni șireți în hermină. Îmi amintesc de o după-amiază înăbușitoare pe care am petrecut-o cu mătușa mea în mijlocul unui cîrd de femei agitate, la Galeria Regală a Camerei Lorzilor, și cum l-am văzut pe rege venind să deschidă Parlamentul, și pe Ducele de Devonshire arătînd ca un măreț colportor, teribil de plictisit, cu boneta rangului său în față, purtată pe o tavă agățată cu bretele de umeri. Admirabil spectacol !...

Grozav de bizară este, fără îndoială, această Anglie — pe alocuri chiar plină de demnitate — care știe să sugereze atîtea lucruri plăcute. Dar asta nu schimbă natura realităților pe care le ascund toate travestiurile. Și realitățile sînt acestea: comerț lacom, goană după profituri josnice, publicitate dezmățată — iar regalitatea și nobilimea, în ciuda costumelor scoase din cuferele trecutului, sînt tot atît de moarte ca și cruciatul acela pe care unchiul meu îl apăra de urzici în fața bisericii din Duffield...

M-am gîndit mult la panorama din după-amiaza aceea însorită.

A coborî astfel pe Tamisa înseamnă a răsfoi cartea Angliei de la un capăt la altul. O pornești din Craven Reach, unde te simți cu adevărat în inima bătrînei Anglii. În spate se află Kew și Hampton Court, care păstrează amintirea atîtor regi și cardinali, și apoi te trezești între grădinile episcopale din Fulham, cu petrecerile care se dau acolo și terenul de joc din Hurlingham, simbol al instinctului sportiv al rasei noastre. Cît de englezesc este totul! Spații întinse, copaci bătrîni, în fine tot ce are mai bun peisajul tradițional al țării noastre — totul se poate vedea în această parte superioară a fluviului. Apoi Putney, păstrîndu-și încă, dar din ce în ce mai puțin, aerul lui anglican. O bucată de drum se ivesc zone cu aspect nou, Bladesover rămîne în urmă, și apar primele șiruri murdare de case mizerabile în dreapta și în stînga, și deodată, pe malul sudic, se întinde sumbra regiune industrială, iar pe cel din nord șiruri lungi de case frumoase, locuințe de artiști, literați și funcționari administrativi, de la Cheyne Walk pînă aproape de Westminster, mascînd un deșert de cocioabe. Urmează pe urmă, într-un lung și lent crescendo, milă după milă, case tot mai îngrămădite, cu o succesiune tot

mai mare de turle de biserici, monumente arhitectonice și poduri, pînă cînd ieși — ca într-un al doilea act al piesei — lîngă vechiul palat din Lambeth care se profilează la pupă, și lîngă clădirile Parlamentului la proră! Vei avea atunci în față Westminster Bridge, și vei trece cu iuțeală pe sub el, și într-o clipă turnul cu orologiu, ca o față rotundă, se întinde din nou să te mai privească, iar New Scotland Yard se proțăpește în fața ta, ca un polițist gras îndopat cu carne și deghizat miraculos într-o Bastilie.

O vreme ai în față tot ce e important la Londra; gara Charing Cross, inima lumii, și Embankment în partea de nord, cu noile sale hoteluri care eclipsează arhitectura georgiană și victoriană, iar la sud antrepozite și fabrici uriașe și murdare, hornuri, arsenaluri, și reclame. Spre nord, linia orizontului e tot mai întretăiată și mai plăcută la vedere, și din ce în ce mai mult îi mulțumești în gînd arhitectului Wren. Somerset House este tot atît de pitoresc ca și războiul civil, îți amintește din nou Anglia de odinioară, iar cerul agitat te face să revezi parcă dantelele Restaurației.

Și, în sfîrșit, casele de bani ale Astorilor și Inns of Court din The Temple...

(Păstrez o amintire trecătoare despre mine însumi acolo, în vremea aceea îndepărtată cînd mergeam alene pe lîngă Embankment spre vest, cîntărind oferta unchiului meu de trei sute de lire pe an...)

Și în timp ce treceam prin această parte centrală, esențială, a Londrei, distrugătorul meu, X2, își vîrî botul sub spuma apei, fără să-i pese de toate acestea, ca un dulău negru trecînd printre trestii — după niște urme pe care nici eu, care-l construisem, nu le cunoșteam.

Și tot în această parte întîlnești pentru prima dată pescărușii, care-ți amintesc de mare. Ajungi la Blackfriars — și chiar sub aceste două poduri și exact între ele se află cea mai frumoasă priveliște pe care o poate oferi vreun pod — și iată, plutind, atîrnînd în cer peste tumultul violent al unor magazii, peste o concurență crîncenă între negustori, nespus de frumoasă și cu totul îndepărtată, catedrala Sfîntul Paul! „Desigur, se spune, e Sfîntul Paul!" Este însăși imaginea a tot ce a reușit să creeze mai frumos vechea cultură anglicană, un Sfînt Petru mai falnic și mai sobru, mai rece, mai cenușiu dar mai elegant; niciodată n-a fost dărîmată,

niciodată n-a fost dezavuată, numai că antrepozitele înalte și tot vacarmul circulației au uitat de ea, nimeni nu-i mai dă atenție; vapoarele, șlepurile trec nepăsătoare pe lîngă ea, rețeaua complicată de fire și stîlpi de telefon formează pete negre pe misterioasa și diafana sa arhitectură și apoi, cînd după o clipă circulația îți permite să te întorci și s-o cauți cu privirea, observi că s-a dizolvat ca un nor în albastrul cenușiu al cerului Londrei.

Și apoi, Anglia tradițională și vizibilă dispare cu totul. Începe partea a treia, ultima mare parte a simfoniei Londrei, în care tema îngrijită a vechii ordini se retrage cu totul și dispare. Urmează London Bridge, și apoi în jurul tău se înalță uriașele antrepozite, agitînd macarale uriașe, pescărușii dau roată și îți țipă în urechi, marile vapoare se odihnesc în mijlocul gabarelor lor, și te afli în portul lumii. De cîte ori n-am descris în această carte Anglia ca un organism feudal cuprins de un fel de degenerescență adipoasă și supus accidentelor provocate de hipertrofie! Pentru ultima dată voi mai folosi această imagine, pentru a defini grațiosul și străvechiul Turn al Londrei, curățel și însorit, profilîndu-se într-un spațiu gol între antrepozite, apoi ansamblul clădirilor cu aspect atît de provincial, plăcut și demn, eclipsate de realizarea cea mai vulgară, cea mai tipică a Angliei moderne, carcasa de fier de un fals gotic care îmbracă Tower Bridge. Tower Bridge este însăși replica și confirmarea turlelor greoaie și a turnului de la Westminster. Și acest pod de un gotic artificial, — chiar la porțile mamei tuturor schimbărilor noastre, la porțile mării!

Și, în sfîrșit, după toate astea, te trezești într-o lume mult mai naturală și imprevizibilă. Căci a treia parte a panoramei Londrei este ceva mai presus de orice lege, ordine sau ierarhie, este port la mare, este marea. Cobori de-a lungul părții inferioare a fluviului tot mai larg, printr-o varietate fantastică de vase, vapoare uriașe, vase cu pînze sub pavilioanele tuturor țărilor lumii, o confuzie monstruoasă de gabare, un sabat de vrăjitoare, de vase cu pînze brune, remorchere bălăcindu-se printre ele, o mulțime tumultuoasă și înghesuită de macarale și vergi de catarge, debarcadere și antrepozite și inscripții. Uriașa perspectivă a docurilor se deschide în dreapta și-n stînga, și pe ici colo, printre ele și mai departe, se zăresc turnuri de biserici, mici grupuri de case demodate și dărăpănate,

cîrciumi de port și taverne, vestigii ale unor orășele de mult sfărîmate și înghițite de noile excrescențe. Și nicăieri nu se vede nici un plan, sau intenție, nici o tendință care să poată fi înțeleasă. Este însăși cheia întregului ansamblu. Simți că presiunea comerțului și a traficului crește zi de zi, crește pe nesimțite, monstruos, și mai întîi un om construiește un debarcader și altul înalță o macara, și apoi o firmă începe să lucreze și apoi alta, și astfel se înghesuie pentru a forma această enormitate neasimilabilă a traficului. Și pe aici ne strecuram noi și înaintam, dornici să ajungem în largul mării.

Îmi amintesc cum am rîs în hohote cînd am citit numele unui vapor al Consiliului Regional al Londrei care ne-a tăiat drumul. Se numea *Caxton!* Iar altul era *Pepys*, și altul *Shakespeare!* Păreau atît de ciudat de deplasate, strecurîndu-se prin toată această înghesuială. Îți venea să le iei, să le cureți, și să le pui din nou în biblioteca vreunui gentleman englez. Totul în jurul lor era însuflețit, agitîndu-se, împroșcînd, trecînd, vase plutind, remorchere gîfîind, cabluri întinse, șlepuri coborînd pe fluviu cu oameni care trudeau la vîsle, apa învolburată de trecerea vaselor în milioane de vălurele, încrețindu-se și spumegînd sub biciuirea vîntului. Apoi am lăsat în urmă și toate astea. Iar la Greenwich, spre sud, după cum știți, se înalță acea fațadă frumoasă de piatră, unde în „sala pictată" sînt trecute toate victoriile, și lîngă ea se află „Vasul", pe care, cîndva, domnii aceia din Westminster obișnuiau să dea anual cîte un dineu — înainte ca portul Londrei să fi devenit o sarcină prea grea pentru ei. Vechea fațadă a spitalului se încălzea tocmai în lumina apusului cînd am trecut pe lîngă ea, și după aceea, la dreapta și la stînga, fluviul se deschidea, și simțeai marea tot mai aproape, de la Northfleet pînă la Nore.

Și apoi am ieșit în larg, cu soarele în spate, spre marea întinzîndu-se pînă hăt-departe la răsărit. Am dat viteză, și distrugătorul a început să spintece apele uleioase cu tot mai mult zgomot și cu tot mai mare iuțeală ; iată și dealurile din Kent — peste care am fugit cîndva de învățăturile creștinești ale lui Nicodemus Frapp — unduindu-se în depărtare spre dreapta, iar Essexul spre stînga. Se unduiesc și se pierd în ceața albăstruie, iar vasele înalte și lente trase de remorchere, care abia se mișcă străduindu-se din răsputeri, par toate făurite din

aur lichid, în timp ce X2 trece spumegînd pe lîngă ele. Se îndreaptă spre stranii misiuni de viață și de moarte, spre uciderea unor oameni de pe pămînturi necunoscute. Acum, a rămas în spate misterul albastru și licărirea fantomatică a unor lumini nevăzute, și în curînd dispar și acestea, iar eu cu distrugătorul meu ne îndreptăm spre necunoscut peste întinderea cenușie. Plutim spre spațiile întinse ale viitorului și turbinele încep să vorbească limbi necunoscute. Plutim înainte spre larg, spre libertatea bătută de vînturi, pe cărări neumblate! Luminile se sting una după alta. Anglia și Regalitatea, Britania și Imperiul, vechile mîndrii și vechile devotamente licăresc lateral, apoi rămîn în urmă, și se scufundă sub orizont, dispar — dispar. Fluviul dispare — Londra dispare, Anglia dispare...

3

Aceasta este nota pe care am încercat s-o fac să vibreze, nota care-mi răsună clar în minte cînd mă gîndesc la tot ce depășește aspectele pur personale ale povestirii mele.

Este o notă de prăbușire și confuzie, de schimbare și dilatare fără vreun țel aparent, de agitație și amestec de iubiri și tristeți zadarnice. Dar în mijlocul confuziei mai răsună și altă notă. Simt străbătînd prin ea ceva care merge înainte, ceva care e în același timp și realizare omenească și cel mai neomenesc dintre toate lucrurile existente. Ceva care caută să iasă la suprafață... Cum aș putea exprima valorile a ceva care este în același timp atît de esențial și atît de imaterial? Oricum, pentru oamenii de felul meu e ceva care constituie un apel irezistibil.

Acest element l-am simbolizat în ultima parte a acestei cărți prin distrugătorul meu impetuos și rapid, nepăsător față de cele mai multe interese omenești. Uneori, numesc această realitate Știință, alteori o numesc Adevăr. Dar e ceva ce nu putem obține decît prin durere și strădanie din însăși inima vieții, ceva pe care trebuie să-l descurcăm și să-l facem să devină limpede. Alți oameni îl servesc, știu, în artă, în literatură,

în prefaceri sociale, şi îl văd sub o mie de chipuri diferite, sub sute de nume. Eu îl văd întotdeauna ca austeritate, ca frumuseţe. Şi cred că acest lucru pe care-l facem să devină limpede este inima vieţii însăşi. Este singurul lucru care dăinuie. Oameni şi naţiuni, epoci şi civilizaţii trec, fiecare aducîndu-şi o anumită contribuţie. Nu ştiu ce este acest ceva, ştiu doar că este realitatea supremă. E o calitate, un element pe care-l poţi găsi cînd în culori, cînd în forme, cînd în sunete, cînd în gînduri. Izbucneşte din viaţă, cu fiecare an pe care-l trăieşti, generaţie după generaţie, epocă după epocă, dar cum şi de ce se întîmplă asta, este mai presus de cuprinderea minţii mele...

Şi totuşi, e un adevăr pe care l-am înţeles pe deplin în noaptea aceea în timp ce înaintam, singuratic, în mijlocul valurilor spintecate şi al duduitului motoarelor, spre largul mării frămîntate...

Departe, la nord-est, am zărit licărirea unei escadre de vase de război care-şi fluturau săbiile albe de lumină spre cer. Le-am ocolit pînă le-am văzut carenele vaselor sub linia orizontului, iar după puţin timp nu mai erau decît ca nişte fulgere de vară pe muchia lichidă a globului... Am căzut într-o reverie de gînduri informe, cuprins de îndoieli şi de vise care nu pot fi exprimate prin cuvinte; mi se pare că ar trebui să merg înainte şi mereu înainte, prin noaptea înstelată şi bătută de vînt, peste valurile lungi şi negre.

4

A trecut o dimineaţă şi apoi o zi întreagă înainte de a reveni, împreună cu cei patru ziarişti bolnavi şi leşinaţi de foame care obţinuseră permisiunea să mă însoţească, din nou în susul fluviului strălucitor, şi pe lîngă bătrînul Turn cenuşiu...

Am parcă şi acum limpede în minte imaginea acestor ziarişti, aşa cum îi vedeam din spate, mergînd, uzi şi cu mişcări obosite, de-a lungul unei străzi lăturalnice ce se îndepărta de fluviu. Erau băieţi buni şi nu mi-au purtat pică; m-au prezentat publicului ca pe un personaj încrezut şi degenerat, în genul lui Kipling, ca un modest nasture pe pîntecele satis-

făcut al Imperiului. Deşi, de fapt, X2 nu este destinat Imperiului, şi nici de altfel vreunei alte puteri europene. L-am oferit mai întîi poporului nostru, dar acesta n-a vrut să aibă nimic de-aface cu mine, şi de mult am încetat de a mă mai preocupa de asemenea probleme. Am ajuns să mă văd din afară, să-mi văd întreaga ţară dinafară — fără nici o iluzie. Ne înfăptuim cu toţii rostul şi apoi pierim.

Cu toţii sîntem făpturi care ne înfăptuim rostul şi, după ce ne-am străduit să îndeplinim o misiune necunoscută, pierim în largul mării.

Cuprinsul

Prefață 5

Cartea întîi
VREMURILE DINAINTE CA TONO-BUNGAY SĂ FI FOST INVENTAT

I Despre Bladesover House, despre mama mea și despre felul cum era constituită societatea 27
II Cum am fost trimis în lume și cum am văzut pentru ultima dată Bladesover House 64
III Ucenicia de la Wimblehurst 88

Cartea a doua
ÎȘI FACE APARIȚIA TONO-BUNGAY

I Cum am devenit student la Londra și cum am apucat pe un drum greșit 121
II Zorii se arată și unchiul meu apare cu o pălărie nouă de mătase 151
III Cum a început Tono-Bungay să meargă strună 172
IV Marion 186

Cartea a treia
ZILE MARI PENTRU TONO-BUNGAY

I Hotelul Hardingham, și cum am devenit oameni de vază 237
II Drumul străbătut de la Camden Town la Crest Hill 262
III În plin zbor 309
IV Cum am furat grămezile de quap din Insula Mordet 344

Cartea a patra
CE A URMAT DUPĂ TONO-BUNGAY

I Coada rachetei 381
II Dragoste printre ruine 411
III Noaptea în largul mării 424

Redactor responsabil : ANTOANETA RALIAN
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 17.12. 1966. Bun de tipar 22.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 50.110. Broşate 45.090. Legate 5.080. Hîrtie tipar înalt Tip B de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 24.35. Coli tipar 27,5 A. nr. 17.720 C.Z. pentru bibliotecile mari 82 C.Z. pentru bibliotecile mici 82—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 828 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti
Republica Socialistă România

Lei 11

5 Lei